

ద్విపద భారతము

సంపుటము 3

(భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణ, శల్య, సౌప్తిక, క్రీ పర్వములు)

అంధకర్షణలు:

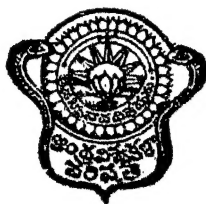
భీష్మ పర్వము } ... తిమ్మయ
ద్రోణ పర్వము }

కర్ణ పర్వము }
శల్య పర్వము } ... సోమన
సౌప్తిక పర్వము }
క్రీ పర్వము }

విద్యాన.

గంటి జోగి సోమయాజి. ఎం. ఎ., ఎల్. టి.,

ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్ ప్రచురణ బాహ్యధ్యక్షులు :

ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తుచే బ్రచురితము

రాజమహేంద్రవరము : సరస్వతి పబ్లికేషన్స్ సంస్థ

శ్రీ అద్దేపల్లి నాగేశ్వరరావు గారిచే ముద్రితము.

1950

Price Rs. 15/-]

[నెల రూ. 15/-

మూడుసంపుటముల సెట్టు - నెల రూ. 35/-

ఉ పా దా త ము

ముద్రాంశము

ఆంధ్ర దేశమునందలి యుక్తతాత్పరవాక్కులు మునుపే నేరించి ప్రచురించు శలంపులో, ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారు చాలకాలము ముండియు తంజావూరు మొదలగు స్థలములలోని తాళపత్రగ్రంథములను నాని ప్రతులను సంపాదించుచున్నారు. ఈనాటివరకు 1938 వ సంవత్సరమునండియు తంజావూరు నరస్వతీనవాలులోని తాళపత్రగ్రంథములకును బ్రతులు త గూరుచేయుచు చున్న యున్నారు. అట్లు సంపాదించిన యనేక గ్రంథములలో ద్విపదభారతమును సంస్కరించి ముద్రించుట కారంభించిరి. ఆకాలమున ఈకార్యము గాగించుటకు అధ్యక్షులుగా శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంత్ గారు నియమించబడిరి. 1949 వ సంవత్సరము జనవరిలో వీరు ఉద్యోగమునుండి విశ్రాంతిపొందెరి. అప్పటికే ద్విపద భారతములోని మొదటిసంపుటము (అనగా ఆది పథా పర్వములు) ముద్రించి ప్రకటించి బడినది. రెండవసంపుటము ఉద్యోగపర్వాంతము వారివర్స వేక్షణము ననే వెలసినది. 1949వ సంవత్సరము అక్టోబరుమాసములో ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు ప్రచురణశాఖకు నొన్నిధ్యక్షునిగా నియమించుటచే నుగిసిన గ్రంథమును నేను సరిచూడవలసి వచ్చినది. కర పర్వము తుది గూళ్ళాసమునండియు స్వర్ణారోహణ పర్వాంతము పరిశీలించు సవకాశము నాకేర్పడినది.

ఈ ద్విపదభారత ముద్రణమున కాధారము చాలవఱకు దంజావూరిలోని తాళపత్రమాతృక యొక్కటియే. సాప్తిక స్త్రీపర్వములకు తిరువతిలో వేటొక తాళపత్రమాతృకయుండగా దానిని తెప్పించి గ్రంథమును బరిశీలించి యా ప్రతులయందలి పాఠాంతరములతో నొ రెండుపర్వములను ముద్రించితిమి. తమ తాళపత్రమాతృకలను బంపి నా ప్రయత్నమును సఫలముచేసిన శ్రీ తిరువతి వెంకటేశ్వర ప్రాచ్య విద్యాపరిశోధనాల యాధ్యక్షులకు మాకృతజ్ఞత.

ఈ ద్విపదభారత ముద్రణము నిర్వహించుటలో మొదటినుండియు సహాయులుగా శ్రీ కొమ్మనమంచి జోగయ్యశర్మగారు పనిచేయుచున్నారు.

వా త్రే రు }
7-6-50 }

వి ద్వాన్ సో మ యా జి,
ప్రచురణశాఖాధ్యక్షుడు.

విషయసూచిక

భీష్మపర్వము - ప్రథమాశ్వాసము

విషయము	పుటసంఖ్య
ధృతరాష్ట్రనికడకు వేదవ్యాసుఁ డరుదెంచుట ...	3
సంజయుఁడు ధృతరాష్ట్రునకు భూపరిణామంబు చెప్పట ...	౪
భీష్మునిమరణము విని ధృతరాష్ట్రుఁడు పలవించుట ...	౫
యుద్ధ విశేషములను సంజయుఁడు ధృతరాష్ట్రున కెఱిగించుట ...	౯
భీష్ముఁడు నిజయోధుల కుత్సాహంబు గలిగించుట ...	౧౧
పాండవయోధులు యుద్ధమునకు వెడలుట ...	౧3
ధృష్టద్యుమ్నుఁ డచలన్యూహముపన్నుట ...	౧౬

భీష్మపర్వము - ద్వితీయాశ్వాసము

ధర్మరాజు పాదచార్మయై భీష్మునియొద్దకుఁ బోవుట ...	౧౯
ధర్మజుఁడు గురు కృప శల్యులచేత రణమున కనుజ్ఞాతుఁ డగుట ...	౨౦
అర్జునుఁడు స్వజనసంహారమునకు శంకించి మోహవిష్టుఁడగుట ...	౨౪
అర్జునుఁడు శ్రీకృష్ణుని దివ్యరూపంబు గనుఁగొని స్తుతించుట ...	౨౬
భీష్ముని ప్రథమ దివనయుద్ధము ...	౨౮
భీష్ముఁడు పాండవవీరుల నొప్పించుట ...	3౦

భీష్మపర్వము - తృతీయాశ్వాసము

విషయము

పుటసంఖ్య

ద్వితీయదివస యుద్ధక్రమము	...	371
ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణుని దలపడి విరఘుడగుట	...	37
భీముడు కలింగపై న్యము నునునూడుట	...	38
తృతీయదివసయుద్ధము	...	౪3
దుర్యోధనుడు భీమునితో బోరి మూర్ఛిల్లుట	...	౪౪
భీష్ముని విజృంభణమునకు బాండవయోధులు తల్లడిలుట	...	౪౬
శ్రీకృష్ణుడు భీష్ము ద పడబోవుట	...	౪౮
చతుర్థదివస యుద్ధము	...	౫౧
ధృష్టద్యుమ్నుడు శల్యునందను మడియించుట	...	౫౨
భీమసేనుడు మాగధు గజానీకము మడియించుట	...	౫3
భీముడు దుర్యోధనునితో బోరి మూర్ఛిల్లుట	...	౫౫
ఘటోత్కచుడు మాయాబలంబున గౌరవ పై న్యముపై విజృంభించుట	...	౫౭
కృష్ణార్జునులు దృష్టసంహారమునకై జన్మించిన నరనారాయణు లని సంజయుడు ధృతరాష్ట్రున కెఱిగించుట	...	౫౯
పంచమదివస యుద్ధము	...	౬౧
ద్వంద్వయుద్ధము	...	౬౪
అభిమన్యు లక్ష్మణకుమారుల ద్వంద్వయుద్ధము	...	౬౬

భీష్మపర్వము - చతుర్థాశ్వాసము

పంచమదివస యుద్ధక్రమము	...	౬౯
భీముడు దుర్యోధనుని మూలబలము నుక్కడఁచుట	...	౭౦
ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణునిపై దలపడుట	...	౭౨

విషయము

పుటసంఖ్య

తెరలినపైనికుల నర్జునుడు మఱిలించుట	...	౭౪
భీష్మగాంధారీయుల సంచాదము	...	౭౬
నవమదివస యుద్ధక్రమము	...	౭౭
ధృష్టద్యుమ్నానిచే దుర్యోధనుడు విరభుఁ డగుట	...	౭౯
చేకితాన కృపాచార్యుల ద్వంద్వయుద్ధము	...	౮౧
అష్టమదివస యుద్ధక్రమము	...	౮౬
భీముడు, సునాభుఁడాది కురుకుమారుల నుఱు మాడుట	...	”
ఇరావంతుడు గాంధాగపతులఁ జంపి యలంబునునిచే న్మృతుఁడగుట	...	౮౮
ఘటోత్కచుడు కౌరవపై న్యమును నుఱుమాడుట	...	౯౧
భీముడు ఘటోత్కచునకుఁ దోడగుట	...	౯౩

భీష్మపర్వము - పంచమాశ్వాసము

దుర్యోధనుడు భీష్ముని నిష్ఠురము లాడుట	...	౯౭
నవమ దివస యుద్ధక్రమము	...	౯౯
అలంబునుఁ డభిమన్యుఁడై గవియుట	...	౧౦౧
అర్జునుడు ద్రోణాచార్యునితో యుద్ధము నేయుట	...	౧౦౩
దుర్యోధనుడు శల్యుని బాండవులపైఁ బురి కొల్పుట	...	౧౦౬
భీష్ముడు విజృంభించి పాండవ సేనల నుఱుమాడుట	...	౧౦౭
శ్రీ కృష్ణుడు తేరు డిగి భీష్మునిపైకిఁ బోవుట	...	౧౧౦
పాండవులు రహస్యప్రకారమున భీష్ముని యొద్దకుఁ బోవుట.	...	౧౧౪
భీష్ముని దశమదివసయుద్ధక్రమము	...	౧౧౬
అర్జునుడు ప్రోత్సహించి శిఖండిని భీష్మునిపైఁ గవియించుట	...	౧౧౮

విషయము

పుటసంఖ్య

దోణుఁ డశ్వత్థామను భీష్మునకుఁ దోడంపుట	...	౧౨౧
శతానీకుఁడు భీష్మునితోఁ బోరి మడియుట	...	౧౨౫
శిఖిండిని మున్నెడుకొని యర్జునుఁడు భీష్మునిఁ దునుమాడుట	...	౧౨౭
కారవ పాండవయోధులు శరతల్ప గతుడైన భీష్మునియొద్దకు వచ్చుట	...	౧౨౯
కర్ణుఁడు భీష్ముని యొద్దకేఁగి రణమొనర్ప ననుష్ఠి వేడుట	...	౧౩౩

ద్రోణపర్వము - ప్రథమాశ్వాసము

యుద్ధవిశేషములను సంజయుఁడు భృతరాష్ట్రున కెఱిగించుట	...	౩
ద్రోణాచార్యుల సర్వసేవాధిపత్యము	...	౫
ధర్మజుఁ బట్టియిచ్చునట్లు ద్రోణుఁడు దుర్యోధనునకు వరమొనఁగుట	...	౭
ద్రోణుని ప్రతినకు వెఱవవలదని యర్జునుఁడు ధర్మజు నకు ధైర్యము గొలుపుట	...	౮
ద్రోణుఁడు పాండవసైన్యముపై విజృంభించుట	...	౧౧
అర్జునుఁడు ద్రోణునాఁగి కారవసైన్యము నుఱు మాడుట	...	౧౨
ద్రోణుని ద్వితీయ దివన యుద్ధము	...	"
అర్జునుఁడు సంశయములపైఁ దలపడుట	...	౧౪
సంశయములెల్ల రొక్కుమ్రొడి నర్జునుఁ బొదుపుట	...	౧౫
సత్యజిత్తు ద్రోణు నెదిర్చి మడియుట	...	౧౯
భగదత్తుఁడు నుప్రతీకముఁ బఱపి పాండవసేనలఁ గలఁచుట	...	౧౭

విషయము

పుటసంఖ్య

అర్జునుడు భగదత్తుతోఁగూడ సుప్రతీకమును

మడియించుట

...

౨౧

కర్ణార్జునుల యుద్ధము

...

౨౩

ద్రోణపర్వము - ద్వితీయాశ్వాసము

ద్రోణుని మూడవనాటి యుద్ధము

...

౨౪

అభిమన్యుడు పద్మవ్యూహంబు భేదించి

ప్రవేశించుట

...

౨౭

తనపై నెత్తివచ్చిన కురుయోధుల నభిమన్యుడు

గండదంచుట

...

౨౮

దుశ్శాసనుఁ డభిమన్యుచే మూర్ఛితుఁడగుట

...

౩౧

పద్మవ్యూహంబుఁజొచ్చు పాండవుల సైంధవుఁ

డడ్డగించుట

...

"

వృష సేనుఁడభిమన్యుఁడాఁకి మూర్ఛితుఁ డగుట

...

౩౪

లక్ష్మణ కుమారుఁ డభిమన్యునితోఁ బోరి

మడియుట

...

౩౬

కర్ణాది యోధవర్గము వంచనచే నభిమన్యు

మడియించుట

...

౩౮

అభిమన్యుమృతికి ధర్మజుఁడు శోకించుట

...

౪౧

నువర్ణ నిశ్శీవి చరిత్ర

...

౪౨

షోడశ మహారాజు చరిత్ర

...

౪౩

ద్రోణపర్వము - తృతీయాశ్వాసము

అర్జునుడు శిబిరంబునకు వచ్చునెడ

దుర్నిమిత్తములఁగని కృష్ణున తెఱిగించుట

...

౪౬

కృష్ణుఁ డర్జునునకు శోకోపశమనంబుగాఁ బలుకుట

...

౪౮

విషయము

పుటసంఖ్య

అభిమన్యుడు గూలిని తెలుగు ధర్మరా జర్జునున కెఱిగించుట	...	౪౮
అర్జునుని ప్రతిజ్ఞకుఁ దల్ల డపడి సైంధవుఁడు దుర్యోధనునితోఁ జెప్పికొనుట	...	౫౦
కృష్ణుఁడు సుభద్ర నూరార్చుట	...	౫౨
అర్జునుఁడతఃక్షణ గూర్చి కృష్ణుఁడు దారకునితోఁ జెప్పుట	...	”
కలలో నర్జునుఁడు కృష్ణునితోఁ గూడి కైలాసమున కేగుట	...	౫౩
ద్రోణుని నాల్గవనాటి సమరము	...	౫౫
అర్జునుఁడు ద్రోణునిచే ననుజ్ఞాతుఁడై మొగ్గరంబు చొచ్చుట	...	౫౮
అర్జునుఁడు శ్రుతాయుధప్రముఖ యోధులఁ జంపుట	...	౫౯
దుర్యోధనుఁడు ద్రోణుని దూఱనాడుట	...	౬౦
ధృష్టద్యుముఁడు ద్రోణాచార్యుల యుద్ధము	...	౬౩
విందానువిందులర్జునుచే మృతఁబొందుట	...	౬౪
కవచధారణంబున దుర్యోధనుఁ డర్జునుఁ దలఁపడుట	...	౬౬
కర్ణాది రథికు లొక్కుమ్రుడి నర్జునుఁ బొదువుట	...	౬౮

ద్రోణవర్షము — చతుర్థాశ్వాసము

ధర్మరాజు ద్రోణునితో యుద్ధ మొనర్చి యోడి పోవుట	...	౭౦
అలంబునుఁడు ఘటోత్కచునితో యుద్ధము నేయుట	...	౭౨
ధర్మరాజు సాత్యకిని అర్జునునకుఁ దోడ్పడఁ బొమ్మని ప్రార్థించుట	...	౭౩
సాత్యకి మొగ్గరంబుఁ బ్రవేశించుట	...	౭౪

విషయము	పుటసంఖ్య
సుదర్శనుడను రాజు సాత్యకితోఁ దలపడి మడియుట ...	౭౮
దుశ్శాసనుడు సాత్యకితో యుద్ధ మొనర్చి పాజీ పోవుట ...	౭౯
ధర్మరాజు భీము నర్జునునకుఁ దోడంపట ...	౮౨
భీముడు ద్రోణాది రథికుల నుత్తరించి యర్జునుఁ జేరఁ బోవుట ...	౮౪
దుర్యోధనుడు ద్రోణుని దూఱనాడుట ...	"
భీముడు శత్రుంజయూది కురుకుమారుల మడియించుట ...	౮౭
కర్ణుడు భీమనేను నవమానించి నీచోక్తులు నల్కుట ...	౮౯
భూరిశ్రవుడు సాత్యకితో యుద్ధ మొనర్చి మడియుట ...	౯౦
సాత్యకి పరాభవ కారణము ...	౯౩
కర్ణుడు సాత్యకితో యుద్ధముచేసి యెడిపోవుట ...	౯౪
కర్ణార్జునుల ద్వంద్వయుద్ధము ...	౯౬
అర్జునుడు సైంధవృతలఁ దునుముట ...	౯౭

ద్రోణవర్ణము - పంచమాశ్వాసము

పాంచాలురఁ జంపక కవచంబు విడువనని ద్రోణుడు ప్రతిజ్ఞ నేయుట ...	౧౦౦
భీముడు బాహ్లికుని మడియించుట ...	౧౦౩
కృపాచార్యుడు కర్ణుఁ బరిహసించుట ...	౧౦౪
సోమదత్తుడు సాత్యకితో యుద్ధ మొనర్చి మడియుట ...	౧౦౫
పాండవ కౌరవ వీరుల ద్వంద్వయుద్ధము ...	౧౦౬
కర్ణ దుర్యోధనులు దురాలోచనచేసి సాత్యకిని దలపడుట ...	౧౦౭
అలంబునుడు మైడింబుఁ దాఁకి మడియుట ...	౧౦౮

విషయము	పుటసంఖ్య
ఘటోత్కచుడు అలాయుధుని మడియించుట	౧౦౯
ఇంద్రుఁ డిచ్చిన శక్తిచేఁ గర్జుడు ఘటోత్కచునిఁ జంపుట	౧౧౧
ద్రోణుడు విరాట ద్రువదుల సంహరించుట	౧౧౫
అశ్వత్థామ హతుడైనట్లు కృష్ణాదులు ధర్మజుచే బొంకాడించుట	౧౧౭
ధృష్టద్యుముఁడు మృతుడైన ద్రోణకంఠము నుత్తరించుట	౧౧౯
అశ్వత్థామపూన్కివలనఁ గౌరవయోధులు మరల ననికఁ గడంగుట	౧౨౦
ద్రోణపరిభవంబునకు సాత్యకి ధృష్టద్యుము నధిక్షేపించుట	౧౨౧
అశ్వత్థామ పాండవసేనపై నారాయణాస్త్రము ప్రయోగించుట	౧౨౨

కర్ణపర్వము - ప్రథమాశ్వాసము

ధృతరాష్ట్రునకు సంజయుఁడు కర్ణుని తెఱఁ గెఱిగించుట	౩
కర్ణునిమృతికి ధృతరాష్ట్రుఁడు దురపిల్లుట	౫
దుర్యోధనుఁడు కర్ణునకు సర్వసేనాధిపత్యంబు గట్టుట	౯
కర్ణుని తొలినాటి యుద్ధము	౧౦
క్షేమధూర్తియనురాజు భీమునితోఁబోరి మడియుట	౧౬
సాత్యకిచే విందాసవిందులు మడియుట	౧౮

కర్ణపర్వము - ద్వితీయాశ్వాసము

వ్రతివింధ్యుఁడు చిత్రుడను రాజుఁ జంపుట	౨౨
దుశ్శాసనుఁడు సహదేవునితోఁబోరి మూర్ఛిల్లుట	౨౫
కర్ణ సకులుల ద్వంద్వయుద్ధము	౨౬

విషయము

పుటసంఖ్య

కర్ణుడు నకులు నొవ్వనాడుట	...	౨౮
ధృష్టద్యుమ్నుడు కృపాచార్యులతో బోరి యోడిపోవుట	...	౩౦
దుర్యోధనుడు ధర్మజునితోబోరి విరథుఁ డగుట	...	౩౩
దుర్యోధనుడు ధర్మజుతోబోరి మూర్ఛిల్లుట	...	౩౫

కర్ణపర్వము - తృతీయాశ్వాసము

కర్ణుని రెండవనాటి యుద్ధము	...	౩౮
దుర్యోధనుడు కర్ణునకు సారథ్యంబు చేయుమని శల్యుని వేడుట	...	౪౦
త్రిపురాసుర వృత్తాంతము	...	౪౨
శల్యుడు కర్ణునకు సారథ్యముసేయ నియ్యకొనుట	...	౪౭
శల్యుడు కర్ణునిమనసు నొవ్వనాడుట	...	౪౮
శల్యుఁ డర్జును పరాక్రమం బుగ్గడించి కర్ణునిఁ జిన్నఁ బుచ్చుట	...	౫౦
కర్ణుడు శల్యునిపైఁ గోపించి యతని దురాచారము లుగ్గడించుట	...	౫౧
హంస కాళోపాఖ్యానము	...	౫౩
తనకుఁ గలిగిన శాపంబులు కర్ణుడు శల్యునకెఱిగించుట	...	౫౪
అవుడు తోచిన యుత్పాతములను శల్యుడు కర్ణునకుఁ జూపి చెప్పుట	...	౫౫
కర్ణుడు పాంచాలకుమారులఁ జంపుట	...	౫౬
కర్ణుడు ధర్మజుతోబోరి నొవ్వఁజేయుట	...	౫౭

కర్ణపర్వము - చతుర్థాశ్వాసము

భీముడు కర్ణుని మూర్ఛితుఁడేసి నాలుక గోయఁబూనుట	...	౬౨
భీముడు శ్రుతవర్మాది కుమారులఁ జంపుట	...	౬౩

విషయము

పుటసంఖ్య

సంశ్లేషము లొక్కమొగి నర్జునునిరథము నాఁగుట	...	౬౪
ఆశ్లేఢామ యర్జునుతోఁ దలపడి పోరుట	...	౬౬
కర్ణుఁడు పాండవసేనలపై భార్గవాస్త్రము ప్రయోగించుట	...	౬౯
ధర్మజుని సేమంబరయఁ గృష్ణార్జును లాతని శిబిరమునకుఁ బోవుట	...	౭౦
కర్ణుఁడు బ్రతికీయుండుట విని ధర్మజుఁ డర్జునుఁ గినియుట	...	౭౨
అర్జునుండు ధర్మజుతలఁ దఱుగ నుఁకించుట	...	౭౩
ప్రతిజ్ఞాభంగము గాకుండ ధర్మజు దూఱుమని కృష్ణుఁ డర్జునునితోఁ జెప్పుట	...	౭౪
కృష్ణునిమాటలచే ధర్మరాజు కలఁకదేటి ప్రసన్నుడగుట	...	౭౭

కర్ణపర్వము - పంచమాశ్వాసము

దుశ్శాసనుఁడు భీమునితోఁబోరి మడియుట	...	౮౦
భీముఁడు దుశ్శాసనువక్షము చీల్చి రక్తపానముసేయుట	...	౮౪
కర్ణార్జును లొండొరులపై దివ్యబాణములఁ బ్రయోగించుట	...	౮౬
కర్ణుఁడర్జునుపై నర్జుముఖశరం బేయుట	...	౮౮
అర్జునుఁడు ఘోరశర ప్రయోగ మొనర్చి కర్ణుని మడియించుట	...	౯౧

శల్యపర్వము - ప్రథమాశ్వాసము

కృపాచార్యుఁడు దుర్యోధనునకు హితోపదేశము సేయుట	...	౯౬
దుర్యోధనుఁడు శిబిరంబు విడిచి సరస్వతీతీరంబు చేరుట	...	౯౮
దుర్యోధనుఁడు శల్యుని సేనాధిపతిగాఁ జేయుట	...	౯౯

విషయము

పుటసంఖ్య

కురు పాండవుల పదునెనిమిదవనాటి యుద్ధ ప్రారంభము	...	౧౧
నకులుఁడు కర్ణపుత్రులఁ జిత్రసేనాదుల మడి యించుట	...	౧౨
శల్య భీమసేనుల గదాయుద్ధము	...	౧౪
ధర్మజాదులు శల్యునిపైఁ దలపడుట	...	౧౬
శల్యధర్మసందనుల ద్వంద్వయుద్ధము	...	౨౦
ధర్మజాఁడు శక్తిప్రయోగించి శల్యునిఁ జంపుట	...	౨౩

శల్యకర్వము - ద్వితీయాశ్వాసము

శల్యుచుట్టము లొక్కమొగి ధర్మజాబాదువుట	...	౨౬
ధృష్టద్యుమ్న సాత్యకులచే సాల్వఁ డేనుఁగుతోఁ గూడ మడియుట	...	౨౮
శకునిసహదేవు లాశ్వికసహాయులై ఘోరంబుగాఁ బోరుట	...	౩౧
దుర్యోధనుని మార్భవ్యంబుదేశించి కృష్ణార్జునులు సంభాషించుట	...	౩౨
ఉలూకుఁడు సహదేవునితోఁ బోరి మడియుట	...	౩౩
సహదేవుఁడు శకునికంత ముత్తరించుట	...	౩౭
దుర్యోధనుఁడు ద్వైపాయనంబను మడుపున డాగుట	...	౪౧
కృప కృతవర్మాశ్మతామలు దుర్యోధనునిఁ గని సంభాషించుట	...	౪౪
ధర్మరాజు మడుగున డాగియున్న దుర్యోధనుని దూఱనాడుట	...	౪౭
మడుగుననుండి దుర్యోధనుఁడు ధర్మజున కుత్తర మొనఁగుట	...	౪౮
దుర్యోధనుఁడు మడుగు వెడలి వచ్చుట	...	౫౦

విషయము

పుటసంఖ్య

భీమదుర్యోధనుల గదాయుధ మరయుటకై బలరాముఁ డేతెంచుట	...	౫౩
--	-----	----

శల్యపర్వము - తృతీయాశ్వాసము

ప్రభాస తీర్థాభి వర్ణనము	...	౫౫
చమసాద్యేద తీర్థప్రభావము	...	౫౭
పాండవ దుర్యోధనులు రణరంగమునకుఁబోవుట	...	౬౧
భీమదుర్యోధనులు గదలఁగొని ఘోరముగాఁ బోరుట	...	౬౨
భీమదుర్యోధనుల తారతమ్యంబు శ్రీకృష్ణుఁ డద్దనునితోఁ జెప్పుట	...	౬౩
భీము గదాఘాతముచే దుర్యోధనుఁడు తొడలు విడిగి కూలుట	...	౬౫
శ్రీకృష్ణుఁడు బలరామునకుఁ గోపాపశమనంబు నేయుట	...	౬౬
అగ్నిదత్తంబైన యర్జును రథంబు కాలిపోవుట	...	౬౯

సాప్తికపర్వము - ప్రథమాశ్వాసము

ఉలూకము కాకములఁ జంపుట యశ్వత్థామగాంచుట	...	౪
కృపాచార్యుఁడశ్వత్థామకు నీతివిశేషంబు లెఱిఁగించుట	...	౬
అశ్వత్థామ తనపూర్వీక స్థిరీకరించుట	...	”
శివుఁడు భూతాకృతియై యశ్వత్థామకుఁ బొడనూపుట	...	౧౦
శివుఁడు వ్రత్యక్షుమై యశ్వత్థామకు ఖడ్గ మొనఁగుట	...	౧౧
అశ్వత్థామ నిద్రాపరవశుఁడగు ధృష్టద్యుమునిఁ జంపుట	...	౧౩
అశ్వత్థామ యువపాండవుల నుజుమాడుట	...	౧౬
అశ్వత్థామ పాండవశిబిరంబు వెడలి కృప కృతవర్మలఁ గలియుట	...	౧౯
అశ్వత్థామాది రథిత్రయము దుర్యోధనునిఁ గనుఁగొనుట	...	౨౦

సౌప్తికపర్వము - ద్వితీయాశ్వాసము

విషయము

పుటసంఖ్య

తనువా రశ్వత్థామచే నన్యాయంబుగాఁ దెగుట		
విని ధర్మజాదులు చింతించుట	...	౨౪
ద్రాపదీవేరితుడై భీముఁ డశ్వత్థామను పరిభవింప		
నేఁగుట	...	౨౬
ధర్మజార్జునులఁ దోడ్కొని కృష్ణుఁ డశ్వత్థామమీఁదికిఁ		
బోవుట	...	౨౯
అశ్వత్థామార్జునుల బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రము		
లాండ్లాంటిఁ దాఁకుట	...	౩౧
శ్రీకృష్ణుఁ డుత్తరగర్భంబు దగ్ధంబుగాకుండఁ జేయ		
నిశ్చయించుట	...	౩౩
భీము నేనుఁ డశ్వత్థామశిరోరత్నము ద్రాపది కిచ్చుట	...	౩౫
కృష్ణుఁడు ధర్మజునకు శివప్రభావం బెఱిగించుట	...	౩౭
రుద్రుఁడు దేవతలు నేయు యజ్ఞముచేయుచుట	...	౩౯

స్త్రీపర్వము - ప్రథమాశ్వాసము

విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రునినకు దుఃఖోపశమనంబు నేయుట	...	౫
విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రునినకు సంసారగహనము		
తెఱఁ గెఱిగించుట	...	౭
వ్యాసుఁడు ధృతరాష్ట్రునినకు దుఃఖోపశమనంబు నేయుట	...	౧౦
ధృతరాష్ట్రుఁడు సవరివారముగాఁ బాలికలనికిఁ బోవుట	...	౧౧
కృపుఁడు గాంధారి నూరార్చుట	...	౧౩
ధర్మరాజు తమ్ములతో ధృతరాష్ట్రనొద్దకుఁబోవుట	...	౧౪
ధర్మజుని శపింపఁబూనిన గాంధారిని వ్యాసుఁ		
డుపశమింపఁజేయుట	...	౧౬
భీముఁడు వినీతుడై గాంధారికిఁ బ్రత్యుత్తర మొనఁగుట	...	"
పాండవులు కుంతియొద్ద కేఁగుట	...	౧౮

స్త్రీపర్వము - ద్వితీయాశ్వాసము

విషయము

పుటసంఖ్య

గాంధారి పాలికలనుజూచి కృష్ణునితో జెప్పి దుఃఖించుట	...	౨౧
దుర్యోధనుని కథేబరముగాంచి గాంధారి విలపించుట	...	౨౨
గాంధారి యభిమన్యు కథేబరముగాంచి దుఃఖించుట	...	౨౩
సైంధవు కథేబరముజూచి గాంధారి దుఃఖించుట	...	౨౪
శల్యునికథేబరము గాంచి గాంధారి దురవిల్లుట	...	౨౫
గాంధారి శ్రీకృష్ణునకు శాపంబొసంగుట	...	౨౬
కర్ణుడు తనకొడుకని కుంతి ధర్మజున కెఱిగించుట	...	౨౭

•

భీష్మ పర్వము

•

ప్రథమాశ్వాసము

— శ్లోకములు —

శ్రీరామచంద్ర, యాత్రితవాన్ధవంద్ర, | చారు చిత్తవృత్త, కళి సూర్యచేత్ర,
 ఐంజగర్భసంభవ భవిప్రముఖ | కింకరాచ్చిత, దశశ్రవనంజుర,
 అర్జునదర్శాపహర, మా కుంభ | కర్ణాని రాక్షస ఖండనోద్ధృత,
 ఖండేందుధర చాపఖండనచండ, | కాండ సన్నగ, యాఖండలవీనుత,
 దశవిధరాజనందన, సార్వభౌమ, | అనదృశకీర్తి నిగంత విశ్రాంత,
 పరమాత్మ. తాతకబ్రహ్మస్వరూప, | విజయచక్ర, వాచకీచిత్రచోర,
 శరణాగతుని సన్న బాల రక్షించి | పరాసతో విరళ దేవా! చిత్తగింపు.
 జనమేజయుడు తొల్లి నకలభారతము | మునివల్లభునిచేత ముద మొప్ప వినుచు
 వరున నుద్యోగవర్జము విన్న కనుక | ఒరమహర్షముతోడఁ బలికె నక్కభకు :
 “అః ఘాత్య, మాతాత లట్లు సంగ్రామ | మొనరించుకొఱకునై యుద్ధోర్విం గదిసి
 తరువాత శేషవర్తనము గావించి? | రెజిరింపవే! గాకు నింతయు.” ననిన
 జనమేజయునకు వైశంపాయనుడు | వినిపించుదొడఁగె నా వృత్తాంతమెల్ల :
 “కౌరవ పాండవాగ్రు లివిధమున | భూరి కరుణేత్రమున దండు విడిసి
 సమరసన్నాహంబు సమకూర్చుచోట | క్రమముతో నిట సంభికాతనూభవుడు
 గాంధారియును దానుఁ గనకవీరమున | సంగిల్లఁ సూర్యుండి సంజయుఁ బలికె :
 “జూదంబె వాడమై సుతుల కీరతి | భేదమై యంతలు పెట్టెఁ జూచితివె!
 హరి నచ్చినప్పుడే యక్కటా సంధి | యరుదారఁ జేయలే దయ్యె రారాజు.
 పాండవోత్తములకుఁ బద్మపత్రాక్షు | దండ గల్లుట కొంత తలఁపలే దయ్యె.
 ఏ నుకేక్షింపఁగా నిల్లయ్యె; నొకడు | మానుచునేర్చునే మఱి కర్మఫలము.”

ధృతరాష్ట్రుని కడకు వేదవ్యాసుఁ డరుదెంచుట

అనునంత సచటికి నరుదెంచె సమర | మునివంద్యుఁ డా వ్యాసమునివల్లభుడు.
 కడునొప్పు సీలమేఘముఁబోలఁ బల్ల | జడలు బాలార్కుని సఖ్యంబునేయ
 పుణ్యతీర్థోదక పూర్ణ పుణ్యైక | గణ్యకమండలు కరమున వెలుగ
 దండధారుని సముద్దండ గర్వంబు | దండింపఁగల యోగదండంబు దాల్చి
 చనుదెంచి యమృతహీనమనిచేఁ బూజ | లనువారఁ గైకొని యథి నిల్లనియె :

“కాలంబు డగ్గఱఁ గాన భూపతుల ! కాలంబు సమకూరె హస్తిపురీశ !
 కురురాజు తన వృథాకోపించె కాళి । పరబుద్ధి వలదు నిర్భర గర్వకోఖి.
 ఏమిచేయఁగవచ్చు నిది యీశ్వరాజ్ఞ । యోమహీనాథ, నీవుటక చింతిలకు.
 వలనొప్ప నిట్టి దుర్వహసంగంబు । తెలియఁ జూచెదవన్న దృష్టి నీకీర్తు.
 ఆ వాంఛ గలిగిన నశుగు పరబుద్ధు । నీ.” వన్న మునితోడ నృపుఁ డిట్టులనియె :
 “ఎక్కుడు వాంఛచే నిట్టి ఘోరాజి । చక్కఁ జూడఁగనోప సంద్యునితోట !
 అన్నదమ్ములు భూటకై పోకిరనఁగ । విన్న వారలకెల్ల మెఁగెఁబుగాదె !
 ఈ వరంబొల్ల నా కిఁతోక్కవరము । డేని యాయవ ! కృపాద్రిష్టి గల్గినను.
 పాండవ కౌరవ ప్రథనవర్తనము । లాంఛొండ విచారంబు నొకసఁ జూచింపు.”
 అనిన నహ్లాని కృపార్ద్రచిత్తమున । ఘను సంజయునిఁజూచి కనువేడ్కఁ బలికె :
 “అనిలోనికేగి నీవరుడెంచి పతికి । వినిపింపు మచ్చటి విధమెల్లఁ దెలియ.
 ఆ రెండు తెగలవా రాడు వాక్యములు । వారి వర్తనములు వారి యెన్నికలుఁ
 గలుగు రహస్యప్రకార భాషణలు । వలయు దివాచాశ్రవన స్థితులఁ
 దలచిన మాత్ర సంతశ్శీమలోనఁ । దెలియునట్లుగ నీకు ధీర, యిచ్చెదను.
 మఱియు నయ్యాజిగ్రుమ్మట మహాయుధము । లెఱియఁ దాఁకకయుండ నిత్తునరంబు.
 నమరపీక్షణకాంక్షఁ జనుదెంచు సురల । గముల రూపములు వాక్యములుఁ జిత్తములు
 భావంబులును దేటపడునట్టి తెఱఁగు । వేవిధంబుల మనోవేగంబు నిన్తు.”
 అని సంజయునకు మహావరంబిచ్చి । చనియె నహ్లాని స్వేచ్ఛావిహరమున.
 అంత సంజయుతోడ నంబికానూనుఁ । డెంతయుఁ బ్రీతితో నిట్లని పలికె :
 “చూచితే ! కురు పాండు సుతు లకారణము । భూచక్రమునకునై పోరుచున్నారు.
 ఇదిగాక తొంటిభూమిశులు నిట్లు । మది మది నవనికై మత్తులై పోని
 వృధివిఁ గూలినవారు పె క్కని విందుఁ । బృధివి నెట్టి విశేషబృందంబు గలదొ ?
 యిది నాకుఁ దెలియ నీవెఱిగింపు.” మనిన । నదమల వాక్పౌధి సంజయుఁ డనియె :

సంజయుఁడు ధృతరాష్ట్రునకు భూపరిణామంబు చెప్పట

“జానొప్ప నీధరాచక్ర విశేష । మేనెంతవాడ నీ కెఱుంగఁజెప్పగను.
 ఐన నా యెఱిగినయంత చెప్పెదను । మానవేశ్వర, విను మహిమహత్త్వంబు.
 నానాప్రకారమై నడచు చరాచ । రానీకములు భూమి నవతారమందు ;
 నిందె వర్ధిలు పెప్ప నిందె యడంగు ; । నందేహమే భూమి నకలంబు తాన.

భీష్మపర్వము ; ప్రథమా శ్వాసము

అరసిచూడంగ శబ్ద మాతాశగుణము ; పరగు నూరుతము శబ్దస్పర్శములను ;
 సూక్తి శబ్దస్పర్శ సూపగుణము | లాటపట్టెయ్యుండు నా తేజమునకు.

రుచిర శబ్దస్పర్శ సూపరసంబు | లుచితంబులై యుండు నుదకంబునకును.

ఇన్ని గుణములు నెనంగ గంధంబు | నన్నె యై యొప్పురు ననుధకు నెపుడు.

అదిగానఁ బంచభూతాధికం బునంగ | బొనలిన యీక్షోణి బొగడ నచ్చెరువు.

మేరువచంగ భూమీధరంబొకటి | భూరి భయంకరామృత పుణ్యభూమి.

విపరింపఁ బదియారువేల యోజనము | లవనిఁ గ్రుంగిన పాద మమ్మేరువునకు.

భ్రాజితంబుగ నెరుబది చాల్గువేలు | యోజనంబులు దాట యూర్ధ్వభాగంబు.

అట్టిమేరువు నక్షిణాంగంబునగుం | బుట్టె నినుత్తాల జంబూవృక్ష మొకటి,

దివ్య తేజోభాగ్యసీమల నడచు | నవ్యనుదర్శన నామకంబునను.

పిస్తారమై రెండువేలు నేనూను | ప్రస్తుత యోజన ప్రఖ్యాతి పొడవు.

దానిపండులు మహీస్థలి మహానినద | మై నిరతము రాలి యవియుచునుండు.

ఆ రస మొక్కయేరై మేరువునకు | భూరి ప్రదక్షిణంబుగ నేగుదెంచి

పొనర నుత్తర కురుభూములు చొచ్చి | వనధిఁ గూడుటఁజేసి వసుధేశతిలక !

భూమి నత్తటిని జంబూనది యయ్యె ; | ఆ మహానది సోకి యచటఁ బైఁడయ్యె.

జంబూనదీతోయ సంసర్గమహిమ | జంబూననఖ్యాతి సంధిలైఁ బసిడి ;

కానదీతోయంబు లానిన ముచుజ | లేనాశమును జెంద రెఱుంగరు ముదిమి.

... .. | ... ..

ఇట్టి సర్వమునకు హేతునై పరగు | నట్టి జంబూమహిజాఖ్యానమునను

బాలించె నిద్దీవి జంబూద్వీప మనఁగ, | వెలసె నుదర్శనద్వీపంబు ననఁగ.

మొదలకు లనగానముద్ర ముద్రితము | ఇది కడునొచ్చు నేమి చెప్పెడిది.

ఓదేవ, యీదీవి కుత్తరసీమఁ | బ్రోది గల్గిన మేరు భూధరంబునకు

నిటఁ బ్రదక్షిణముగా హేమకూటంబు | నట నిషధంబు హిమాచలేంద్రంబు

శ్వేతపర్వతమును శృంగనంతంబు | నాతరువాత నీలాద్రియు నమకు.

ఇట్టి శైలములకు నెల్ల రాజనంగఁ | బట్టు గల్గిన మేరుపర్వతాగ్రమున

మునులుఁ గిన్నరులుఁ గింపురుష గంధర్వ | ఘన సిద్ధ సాధ్యోదిక్కుత లాదియైన

1. గుణంబు. 2. భూతాత్మకం 3. నత్పాత. 4. దిక్కులు నాడైన. (మా)

దేవయోనులు మహాదివ్యసౌఖ్యముల | వేదిధంబుల ననుభవించుచుండుదురు.
 మొనగట్టి తత్త్వాంతమునఁ గరి కార | వనమున సకలదేవతలును గొలువ
 హిమశైలపుత్రీనమేతుండై శివుఁడు | విసులసౌఖ్యంబుల విహరింపుచుండు.
 మొదల జంబూద్వీపమునఁ గలయట్టి | సదనుల వస్తువిస్తారంబు వినుము.
 కరమొప్పు దొమ్మిది ఖండంబు లగుచు | వరుసంబులనఁగ నివ్వనుధలోఁ *బరఁగు.
 ధరణీశ, శృంగవంతము మధ్యనీచు | వరుస నై రావత వర్షమై పరఁగు.
 కీర్తికెక్కిన శ్వేతగిరిపొంత పుణ్య | వర్తి మోరణ్మయవర్షమై పరఁగు.
 తగిలి నీలాద్రి కుత్తరదక్షిణముల | నెగడె నారమణక నీలావృతములు.
 జగదేక దేవతాస్థానమా మేరు | జగతీధరేంద్ర ప్రాచ్య ప్రతీచ్యముల
 లాలిత కేతుమాలాఖ్యవర్షంబుఁ | జాల భద్రాశ్వవర్షమును శోభిల్లు.
 ఉరుతర హేమకూటోత్తరమందు | హరి వరుషంబునా నలరారుచుండు.
 సరి హిమవంతు పార్శ్వములఁ గింపుగువ | వర్షంబు భారతవర్షంబు నమరు.”
 అనిన సంజయుఁ బల్కె నాంచికేయుండు : | “విసవలె జెప్పవే! విశదంబుగాఁగ,
 జలనిధులను సమస్తద్వీపములను | వెలయు ప్రభావంబు విశ్రుతక్రమము.”
 నావుడు నతఁడు భూనాథునిఁ బలికె : | “ఈ విధంబంతయు నెఱిగింతు వినుము,
 రీతైన లవణవాదిధి నట్టనడుమ | భూతి విఖ్యాత జంబూద్వీప మమరు.
 మొదల నిక్షుసముద్ర ముద్రితంబగుచుఁ | బొదలె బ్లక్షద్వీపభూమి యెంతయును.
 తేనియ మున్నీరు తిరిగి కొల్వఁగను | ధీనుతి శాల్మలీద్వీప మొప్పారు.
 భూపాల, ఘృతమహాంభోరాశి నడుమ | దీపితంబగు కుశద్వీపంబు పొలుచు.
 దధి మహాంభోరాశి తను జుట్టికొలువ | నధిప, క్రౌంచద్వీప మలరారుచుండు.
 క్షీరవారాశివేష్టితమై నిధాన | గౌరవంబగుచు శాకద్వీప మమరు.
 అరుదైన శుద్ధోదకాంబుధి తన్ను | దిరిగిరాఁ బుష్కరద్వీపంబు చెలఁగు.
 అమర నెప్పదివేలు నార్నూరు యోజ | సములు జంబూద్వీప నవ్యవిస్తృతము.
 ధీర, చూడఁగ దాని ద్విగుణప్రమాణ | ... ..
 మన శాల్మలీద్వీప మధికమై పరఁగు | ... ..
 తెగువమై శాల్మలీద్వీపంబుకంటె | ద్విగుణమై విను కుశద్వీపంబు నెగడు.

* ‘జంబూద్వీపము’ కర్త ఆధ్యాహార్యము.

భీష్మపర్వము ; ప్రథమాశ్వాసము

దానికి రెట్టియై తనరారుచుండు | జానోష్పఁగాను గ్రాంచద్విపభూమి.
 అందుకు నినుమడై యలరారు నెపుడు | క్రిందుకొంగ శాకద్విప మధిప !
 ఈరీతి నొండొంటి కెక్కుడై పుణ్య | సారమ్ములై మహాసౌఖ్యమ్ములగుచుఁ
 బరఁగు నీదీపులఁ బర్వతమ్ములును | పర పుణ్యనదులును వస్తు సంఘములు
 ధనధాన్య పస్తు వితానంబు దివ్య | మునులు దేవాలయంబులు సంఖ్యములు.
 అంతకుఁ గర్తయు నాప్రహర్తయును | శాంతచిత్తుండైన సర్వేశ్వరుండు
 డాకొన్న కపట నాటకసూత్రధారి | వైకుంఠపతి భక్తవత్సలుం డెపుడు
 నగణిత కనకమయంబైన యట్టి | ... ..
 భూతప్రభూతముల్ పుణ్యాష్ట చక్ర | చేతో జనప్రభాంచిత శకటమునఁ
 గమలావినోద ప్రకార పరాయ | ణమునఁ గృపామూర్తి సేరియింపుచుండు.”
 అనిన సద్భుతమంది యటఁ దలనూచి | జనపాలవరుడు సంజయున కిట్లనియె :
 “కొంచెంబులోలఁ గొంచెమీ వరున ; | మించుకనేల తా రిందేలవలసి
 రణమిట్లు చేయఁ గౌరవ పాండవులకు | గణుతింప నగుఁబాటు కాదొకొ తమకు !
 బుద్ధిబుద్ధులొకింత లోఁగర్చుగాక | లబ్ధమెయ్యది బంధులను జంపుకొనఁగ ? ”
 ననిన సంజయుఁ డను : “సక్లేల దేవ ! | విను మింతయును నీకు విస్తరించెదను.
 ధర లుబ్ధబుద్ధి నీతనయుఁడేకాని | యరయఁ బాండవులకు నత్యాశ లేదు.
 నీబుద్ధి హరిబుద్ధి నీతి గైకొనక | సౌదులు కలుపుచే క్షుతి దెచ్చుకొనియె.
 వారు పూనికదీప్చి వచ్చినఁ గొనక | వారక తా బలవంతుఁడు వోలె
 భువిలోని తగవునఁ బొనఁగ వారలకు | సవరాజ్య మీకున్నఁ జంపకుండుదురె !
 అట్టుండె నీవర్ష ముందు వర్తించు | నట్టి పిభూతి పాయక యెఱింగింతు.
 మలయశైలము శుక్తిమంతము వింధ్య | యలమహేంద్రము పారియాత్రాచలంబు
 తగునహ్య ఋక్షవంతములన గోత్ర | నగము లేడు చెలంగు నరనాథతిలక !
 ఇందు నానాధాన్య హేమనూణిక్య | సందోహములు ఘటించఁగ ననువగును.
 తగరంబుఁ గంచును దామ్రంబు నినుముఁ | దగు గంధ పస్తుసంతతి యిందు దొఱకు.
 గంగయు సరయువుఁ గావేరి పెన్న | తుంగభద్రయు శతద్రువు తామ్రవర్ణి
 తమన సర్వద వితస్తయు విపాశయును | యమున బాహుదయు నేకామ్రము ననఁగఁ

1. నాపహర్తయుఁ బ్ర. 2. బుద్ధుల కింత లొంగరు (మా).

దలచినమాత్రం బాతకరాశి నెల్ల | నలియజేసెను ఘణ్యనదు లనేకములు.
 కాంచి శ్రీశైలంబుఁ గాశి వెండియును | సంచిత పుణ్యదేశము లనేకములు.
 గాంధార కాంభోజ గౌళాంగ వంగ | సింధు కర్ణాట కాశ్మీర పారామ్ర
 పటు విదేహ త్రిగర్త పాండ్య సింహాది | ఘటిత దేశము లిందె గలవు భూపాల!
 వరుస నష్టాదశవర్షంబు లందు | వర పుణ్యనతులును వారకాంతలును
 గమనీయ రూపశేఖా విలాసముల | నమరుదు రిందు నేమని చెప్పవచ్చు!
 'కావున దీనికై క్షత్రియవర్గ | మేవిధంబునఁ బోర కేల మానదురు?
 అన్నదమ్ములు తండ్రి యన రెత్తిపోయి; | యెన్నికఁ బోరాడి యేలుదు రుర్వి.
 అదిగాన మనవార లవసికై యిట్లు | ఎదిరి పోరాడుట యెగుగా దనఘ!"
 అనిన సంజయుని వాక్యములకు మెచ్చి | మనుజేశుఁ డతని సమ్మానించి పలికె:
 "రమణ, నీవింకఁ గౌరవ పాండు సుతుల | సమరంబుఁ జూచి యచ్చటి విశేషములు
 వినిపింపు మాకును విశదంబుగాఁగ." | అనుటయు సంజయుఁ డాప్రాదై యరిగి
 పది దినంబులు భీష్ము బవరంబు చూచి | పదునొకండవనాఁడు పతిఁ గానవచ్చి
 యతని యంఘ్రుల నుత్తమాంగంబు మోపి | సతులు భీతిల నొక్కజాము వాపోయి,
 యిదియేమి సంజయ, యిదియేమి యనఁగఁ | బదరి భీష్మునిపాటు పతితోడఁ జెప్పె.

భీష్మ మరణమువిని ధృతరాష్ట్రుండు వలవించుట

చెప్పిన "బిడుగాటుచే" నదెగూలు | చొప్పునఁ బడి మూర్ఛపోతుగాఁ గూలి,
 హాహాధ్వనులతోడ నంగనలెల్ల | నోహటించిన శిశిరోపచారములఁ
 గొంత దెప్పిరియు డగ్గుత్తికనెట్టి | యంతంత నాతఁ డిట్లని ప్రలాపించె:
 "హా జాహ్నువీపుత్ర! హా లోకమిత్ర! | హా జగన్నుతలీల! హా శౌర్యలోల!
 హా సామకులచంద్ర! హా కారవేంద్ర! | హా సాధుగుణనక్త! హా విష్ణుభక్త!
 ఎవ్వండు నినుగూల్చె! నెట్లు గూలితిని! | ఎవ్వండు రక్షించు నింకఁ గౌరవుల!
 భృగురాము గెలిచిన బిగువెందుఁబోయె! | పగరగల్చిన బాహుబల మెందుఁబోయె!
 ప్రకటిత శత్రుసంపద యెందుఁబోయె! | అకట! పాండవవార్ధి నడఁగితే భీష్మ!
 పటవైన శాత్రవ ప్రాణవాయువుల | నెఱిఁ బ్రజ్వరిల్లెడి నీప్రతాపాగ్ని
 కొంతేయ కరముక్త కాండవర్షమున | నింతటిలో నాతె నేమిసేయుదును!
 పొనఁగ నాకెవ్వరు బుద్ధిచెప్పెదరు! | వసుఁకుతి నింక నెవ్వనికి మ్రొక్కుదును!

ఇల జాహ్నువీ సంశ మింక నెక్కడిది ! తలఁచ జూదంబకదా యింతచేసె !
 వడి నిన్ను జంపినవాని చేతులకు । నడచిన కుటసేన లడ్డమే తండ్రి !”
 అనియేడ్చి మఱియు నిట్లును సంజయునకు : “ అసఘాత్య ! యింతసశ్యమె భీష్మపాటు !
 భ్రమపుట్టి తప్పుజెప్పవుగదా నీవు ! సనురోర్వి సతఁడేల సమయు నల్పమున !
 కాదేని శౌరి చక్రము వై ఎవలయు ; కాదేని శివుఁ డుదష్టతఁ గూల్చవలయు !
 బండేని సతఁ డేయకండెనో గాక ! ఖండింఁ నెట్లోపు గాంగేయు నొకఁడు !
 సైంధవుం డెటపోయె ? శకుని యేమయ్యె ? గాంధారికొడుకు లెక్కడనుండి రవుడు ?
 గురుఁడు తోడ్పడఁ డెట్లు ? గురుతనూజాది । కురుసేన లతని దిక్కును జూడరైరె ?
 భూభుజోత్తముఁడు గృవుండు నేమైరి ? ఏభంగిఁ బోరాడె నిరువాగు నపుడు ?
 బవరంబు నాకు నేర్పఱుతుగా.” కనిన । నవనీశుతోడ నిట్లనియె సంజయుఁడు :

యుద్ధవిశేషములను సంజయుఁడు ధృతరాష్ట్రుని కెఱిగించుట

“ ఏమనిచెప్పుదు నిభవునినాథ ! ఈ మహాసంగ్రామ మెట్లు వర్ణింతు !
 భారతయుద్ధంబు భక్తితో విన్న । వారికిఁ బుణ్యంబు వర్ధిల్లుచుండు.
 మునుపు వేదవ్యాసముని కృపఁజేసి । వినిపింతు నే నీకు విస్తారముగను.
 అసఘాత్య, వినుము నిన్నా రాత్రి వీడు । కొనిపోయి నీపెద్దకొడుకు వేలంబు
 చొచ్చితి ; నపుడు నీనుతుడు శిశిర్వాచ్చి । మెచ్చుగా బీరంబుమీఁద నున్నాఁడు.
 హితులు మంత్రులుఁ బురోహితులుఁ దీర్చులు । మతిమంతులఖలసామంతులుఁగొలువఁ,
 దఱిమి మృత్యువునై నఁ దంష్ట్రలు పెఱికి । విఱుగఁచోలెడిపాటి వీరయోధులును,
 గణుతింప నిద్రునిఁ గైకొన నట్టి । మణి సువర్ణ కిరీట మకుట నర్థములు,
 భద్రాత్ముడగు వీరభద్రునికంటె । రాద్రభీకరు లతిరథ సమరథులు,
 శలుఁడు శల్యుండు నశ్యత్థామ కృపుడు । కలశసంభవుఁడుఁ గేకయులు సైంధవుఁడు
 దండనాథులుఁ ద్రిగర్తులును దుశ్శాస । నుండు బాహ్లిక వికర్ణులుఁ జేరికొలువఁ
 జామరద్యయుముచే సాహజ్యలక్ష్మి । తామరతంపరై తన్నాశ్రయింప,
 ‘కడియ కొత్తకు సముఖావాహణ’ యనుచు । నదటు శివందడి వేత్రహస్తలు జడియఁ,
 గొలువున్న వేళ నాకురురాజుఁ గాంచి । తలఁకక యేను బాదములకు నెఱిగి
 కొలిచియుండితి ; సంతఁ గురుకులేశ్వరుఁడు । పలికె దిగ్దేశభూపతుల నీక్షించి :
 “ సరనాథులార, పాండవులకు మనకుఁ । గరము భీకరమైన కదనంబు గలిగె.
 ఇట్టిరణంబులో నీభీష్ము డరులఁ । బట్టి చంపఁగఁ జలవట్టియున్నాడు.

ఉగ్రుడైన శిఖండి నొక్కనిఁ జంప | ¹సుగ్రహమునఁ బొందుసుతులఁ జంపెడిని.
 కావున మన మా శిఖండి నుర్దనము | గావింపకుండుట కార్యమూ తలఁప!
 ఏమరియుండ²రా దిందఱుఁ గూడి | నేమించి యాశిఖండినె చంపవలయు.
 అతిజతనముమీఱ నంగనాపూర్వు | క్షితి భీష్ముఁజేరినిచ్చిన పని తప్పు.
 రక్షచాలని మృగరాజేంద్రునైన | భక్షింపదే! నక్క బ్రదికితి ననుచు.
 మదమెత్తి బెబ్బలి మఱచి నిద్రింపఁ | బొదివి తా గొట్టియైన బారిగొనకున్నె!
 ఇతనిఁ గాచిన నితఁ డెల్లయోధులకుఁ | బ్రతిలేని సర్వాంగ రక్షయౌఁ గాదె!"
 అని చెప్పి "యెల్లి శేషజనేయంగ | ఘోర సన్నాహ కలితులై రండు
 పొం" డని యనిచి భూభుజుండు లోపలికిఁ | జండ వేత్రకర ఘోషములతోఁ జనియె.
 అంత సూర్యోదయంబైన భీష్ముండు | సంతోషమున రణోత్సాహంబు మెఱసి
 కాలక్రియులు దీర్చి కాంచన రత్న | లాలిత భూషణాలంకారుఁ డగుచు
 ధశధళాయతమాన తప్త సువర్ణ | మిళిత వస్త్రము మేన మెండుగాఁ గట్టి
 శరచాప కవచాది సన్నద్ధుఁడగుచు | ఖర కర ప్రతిమాన ఘనతేజ మమర
 వెడలఁ గాంతేయుల విజయంబుగోరి | తడయక భటకొటి తనుఁజేరి కొలువ.
 అప్పుడు రారాజు నఖిలభూవిధులుఁ | దప్పక సంగరోత్సవమెల్ల మెఱసి
 తమ తమ బలములుఁ దమ తురంగములుఁ | దమ మత్తగజములు దట్టమై నడువ,
 భేరి ధణంధణ పృథుల ఘోషముల | చే రాద్రమై దిశల్ చిల్లులువోవ,
³డఱుకు రథంబులు నొక్కొక్కయూరి | పఱపునఁ దమఁజేరి పదిలమై నడువ,
 మెఱపుల తఱ్ఱునా మెఱయు పట్టెములుఁ | దఱుచైన బరిగోల దళములుఁ జెలఁగ,
 ననదృశ ప్రభలు దై వాఱు గై నేసి | వెన దండనాథుని వెనుకొని చనిరి.
 కొరవపతియు సంగరకుతూహలము | చారుముఖాబ్జప్రసన్నత దెలుప
 సుతులు సోదరులును జాట్టలు సఖులు | హితులు మంత్రులుఁ దన్ను నెలమి నేవింప,
 జండతురంగ హేమారవంబులును | దండియా కరిబృంహితములు నుబ్బెనఁగ,
 ననురక్తి నేకాదశాక్షోహిణులును | దన కేతనచ్ఛాయఁ దగిలిరాఁ గదలె.
 మఱియుఁ గాంచనరత్న మయరథంబెక్కి | మెఱసె సంగరమున మేటి ద్రోణుండును.
 వృత్త చక్రహయోగ్ర వృషభాఖ్య కేత | నోత్తమ ఘనరథంబొనర నాకృపుండు,

1. సుగ్రహమున. 2. లేదిందఱు. 3. వచ్చిన. 4. నూరకరథంబు లొక్కొక్కవూరి
 5. హయంగ. (చూ)

మణి సింహలాంగుల మహితధ్వజంబు | ప్రణుతి నొప్పెడు మహారథుండు ద్రాణియును,
అతుల వరాహధ్వజాతపత్రముల | వితతుడై రణకళావేది సైంధవుడు,
శ్రీకర భూషణాంచితుడై గభీర | భీకరస్ఫుర్తి శోభిల్లు శల్యుడును,
దూరీకృతారాతి దుశ్శాననుండు, | భూరివిక్రముడైన భూరిశ్రవుండు,
ఘనపరాక్రముడు త్రిగర్తనాథుండును, | అనఘవర్తనులు విందానువిందులును,
శూరులు బాహ్లిక సోమదత్తులును, | ధీరులు మాహిష్మతీనాయకుండును,
మరు గౌళ కర్ణాట మగధ కాంభోజ | నరనాయకులును, గాంధారభూపతియు
సనువారు వీరు మహారథోత్తములు | ఘనతర సుభట సంకలితులై కదలి
నాగ కేతనుని ముందట వెన్ను బెర్చు | భాగంబులను గూడి పయనమై చనిరి.
ఈరీతి నా కారవేశు సైన్యములు | ఘోరవైఖరి గూడుకొని దిక్కులద్రువ
ఘన శతకోటి ముద్గర శూల మునల | ధనురస్త్ర కుంత గదాదండ సఖర
పరశు తోమర భిండివాల చక్రాది | గురుతరాయుధ పంక్తి గుంపులై నడవ,
బ్రహ్మకాలాంబుద పటల ప్రమాణ | ఫలకసంఘంబు లుద్బటమై చెలంగ,
జనపాల రత్న కాంచన సముజ్జ్వలిత | ఘన కిరీటప్రభా ఘనతేజ మలర,
సురలక్ష్మ నను దేరిచూడంగ రాక | కర ముగ్రమై యుండె ఘనధూళి పొదలి.
మతియు భూషణ ¹వజ్రమహిమ హంసముల | తెఱగైన, హరిసీల దీధితుల్ భృంగ
మాలికాకృతి నొప్ప, మాణిక్యకాంతి | జాలంబు పద్మవిశాలత దైలవ,
కురుసేన తామరకొలని చందమున | బరికింప నొప్ప భూపా! యేమిచెప్ప.

భీష్ముండు నిజయోధుల కుత్సాహంబు గలిగించుట

చని చని యారీతి సంగ్రామభూమి | గని యందు విడియుచో గాంగేయుఁ డవుడు
తప్పక నిఖిలభూధవులను వరుస | రప్పించి యిట్లను : “రాజేంద్రులార !
జాలినిబడి యింటఁ జచ్చుటకంటె | బోలఁ గురుక్షేత్రమునఁ బడుటొప్పు.
ఆజి గూలుట సహస్రాశ్వమేధంబు | లోజఁ జేయుటగాదె యుర్వీశ్వరులకు !
నాఁ డన్నమాటకై నాతోడి కినుక | రాడయ్యె గంటిరే! రాధేయుఁ డనికి.
పొసర నేలికసొమ్ము బుక్కాముగాఁగ | దిని పోటుతరువాతఁ దేరకాడయ్యె.
తాను రాకుండినంతనె నాకుఁ గార్య | హాని పుట్టెడునొకో! యాజిమధ్యమున.
తనుఁ దోడుగోరునే! తటిసినుతుండు | ఘన భార్గవాస్త్ర విఖ్యాత కోవిదుండు.

అంధకారముఁ జింప నక్కుండు కుముద । బంధుని తోడొనవడునె ! యెందైన.

అట్టుండె మీసైన్యమంతయు నిపుడు । గట్టి మొగ్గరములుగాఁ దీర్పుఁ ” డనుచు
ననిచిన వారు సాహసభావలాడి । చనిరంత నాత్మీయసైన్యంబులకును.

అట్టివో గాంగేయుఁ డధిపతిఁ జూచి । ఘట్టిన భయమెల్లఁ బోన నిట్లనియె :

“కారవ్య, వెఱవకు ; కొంతేయవరుల । ఘోరాజిఁ గూల్చి నీకును జయంబిత్తు.

ఒకనాట వేపుర నుగుకాంతి రత్న । మకుటవర్ధనులఁ జంపక జోనువిడువ.

నిజము పార్థులఁ జంపి నీచేత నుర్వి । ప్రజల నేలింతు నానామహా సాళిఁతు.”

శనిన సంతోషించి యహికేశనుండు । తన దండనాథుఁ గీర్తనచేసి పలికె :

“నేడుగదా భీష్మ, నీ ప్రతాపాగ్ని । వేడిమి నాతోడ వెడలనాడితివి.

తోలుతఁ గార్యము¹చెప్పి తుదముట్ట దానిఁ । నలకొనుటెల్లఁ బెద్దల రీతిగాదె !

హరిహర బ్రహ్మాదులైన దేవతలు । పరిగణింతురు నీ ప్రభావవర్తనలు.

దానికిఁ దగఁ బొందుతనయుల గెల్చి । పూసిక నాకీవె భూమి యంతయును.”

అని వెండియును బల్కె : ‘ననఘ, యీసేన । కనువైనయట్టి వ్యూహంబువన్నింపు.”

నాపుడు నద్దండనాథుఁ డవ్వొభుని । యానతి వహియించి యతిసంధ్రమమునఁ

దవలి ద్రోణుడుఁ దానుఁ చాలకేతనము । నవవేదికాకేతనముఁ దేజరిల్ల

బలముల మెలగి యేర్పటచి యేర్పటచి । సాలవక సుటిపాఁజులు దీర్చి తీర్చి

తూర్పు పిఱుందుగా దొరలను నునిచి । దర్పించి మొనలముందటఁ దాను నిలిచెఁ

బడమర మొగమైన భానుండుపోలె । బడ²నాయితంబైన పండునుబోలె.

వలపటఁ గృపుని నశ్వత్థామ నునిచి । వలచి ధానటఁ గృతవర్మ మద్రవుల

వడి వెన్న భూరిశ్రవనుని బాష్టీకు । నడుముఁ గుమాళ్లతో నరపతి నునిచి,

యతనిముందటఁ బ్రతిజ్ఞాశీలుడైన । యతిపీరు సంశప్తకాధీశుఁ బెట్టి,

మఱియు సామంతుల మగఁటిమి భటులఁ । దరువాతగా నిల్చి తగిన తావులను

గొలఁదిగానని యేనుఁగులకుఁ దేరులను, । పొలివోని యారథంబులకు గుఱ్ఱముల,

నాయుత్తమాశ్వంబులకు విలుకాండ్ర । నాయుధంబులవారి నట నిల్వఁ బనిచి,

మానుషవ్యూహంబు మానుషాలోక । నానంద భయరాద్రమైయుండఁ బన్ని,

నిజము దీనికి నిది నిర్ణయంబనుచుఁ । బ్రజల నియోగించు బ్రహ్మాయుఁ బోలె

నందట నియమించి యాహవోత్సాహ । కందళితాత్ముడై గాంగేయుఁ డొప్పె.

1. దప్పి తుడిమిపైసేసి. 2. నాయతము. 3. గా నియ్యనుఁగులకు. (మా)

ఇట్టి రాజప్రహూ మెంపజ నణంప . బుట్టెనో యని భీతిపుట్టె లోకులకు.
అది లోకములమ్రొంగ నధిపుండు తెజచు | వదనంబుఁబోలె నుజ్జ్వల భీమరేఖ.
కనుఁగొనవచ్చిన ఘన సిద్ధ నాథ్య | దురుజ గంధర్వ విద్యాధరాధిపులు
ఆసేన కడగట్టు హవణు గంభీర | మానంద్రముముఁ జూచి యాశ్చర్యపడిరి.

పాండవయోధులు యుద్ధమునకు వెడలుట

అటమున్న ధర్మరా జతివై భవమున . బటహ భేరి భూరి భాంకార మడర,
దుహినాంశు లీలఁ బెక్కు తోచినో యువంగ | బహుభంగి ధవళాతపత్రముల్ వెలుంగ
నురుభాగ్యమునఁ దన్ను నూచుటఁజేసి | ధరణీనాయకల రథంబులు గొలువ,
దురుగఱురోద్ధాత ధూళి యచ్చరల | శిరసుపూవులతోడఁ జెలుములు సేయ,
వరునఁ గేతన మణివ్రాతి దీప్తితులు | ఖరకర కిరణ సంఘములతో నొరయ,
గై సేసి రథమెక్కి కదలె నల్లడల | భాసిల్లు చతురంగబలములు గొలువ.
అతనివెంటనె గూడి యనిలసంభవుఁడు | ప్రతివేని భూషణప్రభలు కోభిల్ల
సంగరం బొదవిన సంతోషనుహిమఁ | బొంగారు భుజము లచ్చుతముఁ బుట్టింప
డాకాల బిరుదు కూడక యెత్త రాట | భీకర మణిగండ పెండెంబు దాల్చి,
కొరవనయన భీకర భూరి ఘోర | ధారల గద బాహుతలమునఁ దాల్చి,
క్రందోప్పు దన పరాక్రమము లందంద | వందిమాగధకోటి వర్ణనసేయ,
హవణించి భేరి కాహళ శంఖ పటహ | రవములతో మహారథమెక్కి వెడలె.
ఇట్టి భీమునివెంట నిండనఁదనుఁడు | చుట్టును బహురాజసుతులు సేవింప,
జెలగి దేవేంద్రుఁ డిచ్చిన కిరీటంబు | ధళధళాయతకాంతిఁ దరుణార్కుఁ బోల,
గరుడాంకచోదితోత్కట ధవళాంగ | హరి సమన్విత రోహణాద్విప్రమాణ
కపికేతనాభీల ఘంటికాఘోష | విపుల ప్రభాభాను విస్ఫురద్రథము
నుదయాద్రి నెక్కు సూర్యుఁడువోలె నెక్కి | కొదలేని ముత్యాల గొడుగులనీడఁ
దను నుత్తమాజోయుధామన్యు లెపుడు | ఘన చక్రరక్షకఖ్యాతి సేవింప,
కాలకేయ నివాతకవచాది రిపులఁ | జాలఁ దిన్నట్టి యక్షయబాణములును,
కంటక త్రిపురారి కఱకంతుశిరము | గెంటుగాఁ బగులఁ దాఁకిన గాండివంబు,

బావుగా నిర్జరప్రతతి మెచ్చునకు । దీవించి యిచ్చిన దేవదత్తంబు
 ధరియించి వెడలె ముండఱ వేత్రకరులు । చరియించి నందడిఱడియ వ్రేయఁగను.
 క్రీడి పిఱుంద మాద్రీతనూధవులు । వేడుక మెయివెంప విభవంబు మెఱసి
 తమ సౌకుమార్యంబు దర్శించి రాచ । గములు లజ్జించి శృంగారంబు లుడుగ,
 లెక్కలేని రథావలియు భటావలియు । మిక్కిలి హులులును మిక్కిలి కరులు
 బలిసిరాఁ జనిరి ద్రావడి వగదీర్చఁ । గలిగె మాకనుచు వికాసంబుతోడ.
 వారివెంటనె గూడి వశిత శస్త్రాస్త్రు । పారీణుడైన సుభద్రాసుతుఁడును,
 పౌరుష కోదండ బహుళ విద్యావి । శారమలైన పాంచాలసూనులును,
 రసికులౌ తమ యీడు రాచకుమాళ్లు । వెనతోడ నేతెంచి వెంట నేతేర
 శేషప్రమాణ విశేషతుండ్రగ । భీషణ మత్తేభ బృందంబు నడవ,
 హేహారవంబుల కిరవులై రశ్మి । భూషిత ఘోటకంబులు పెక్కు నడవ,
 కన్నెకయ్యము నేడు గలిగె మాకనుచు । వన్నెమైఁ జనిరి సర్వబలంబు గొలువ.
 ద్రుపదుండు ధృష్టకేతుఁడు మత్స్యదేశ । నృపుఁడు ¹ శిఖండి శినిప్రవరుండు
 ఘన చేకితాన మాగధ సహదేవు । లనువారు సప్తసంఖ్యాక్షోహిణీశు
 లనికి రథారూఢులై మహోద్ధండ । ధను రస్త్రుకేతనోద్ధతులు నై చనిరి.
 మఱియు మాయాబలోన్మత్తుడై సేన । తఱచునఁ గదలె సత్తతి ఘటోత్కచుఁడు.
 గడుఁడు పాండుఁడు కేకయులు శైబ్యుండు । గదలిరి సేన లగ్గలముగాఁ గొలువ.
 వెండియు ఘనులైన వివిధ దిగ్దేశ । మండలాధిపులు సామంతులు భటులు
 దమతమరథములుఁ దమ లాంఛనములుఁ । దమ సైన్యముల నొప్పి దర్పంబు మెఱసి
 బిరుదడిండిమములు భేరులు గొర్లు । మురజకాహళములు ముంగలితింట్లు
 తమ్మటమ్ములు డోళ్లు తప్పెట్లు బూర । కొమ్ములు గిడిగిట్లుఁ గోలాహలముగఁ
 గనుఁగొను ఖచరుల కనుబాటు చాచు । నని యాతృప్త సహస్రంబులాఁగ
 బిరుదులెక్కింబులు భీకరధ్వజము । లరుణాంశునిభమైన యస్త్రశస్త్రములు
 భూషణంబులు మహాద్భుత చామరములు । వేసంబులును నొప్ప వెడలి రాజికిని.
 అప్పటి సందంభ మధినాథ, యేమి । చెప్పంగవచ్చు! విచిత్రమై తోఁచె.
 ప్రాచిపయోధితోఁ బశ్చిమాంభోధి । యేచి పోరాడఁ బోయెడులాగు దోఁచె.
 ఘన సైన్యధూళి యాకాశంబు నిండి । యనిమిషనామంబు లణఁచె లేఖలకు.
 నలువై నయట్టి నేనాముఖంబునకుఁ । దిలకమై పాంచాలదేశేంద్రనుతుఁడు

అగ్ని కుండజుఁ డిశండుని తోఁప దేహా । మగ్ని నరమునఁ బాయక తేజస్విల్ల,
 ననువు లెఱింగి పూహము గూర్చి విష్ణుఁ, । బనిమంతులగు వేత్రబాహులు గొలువ,
 ఘనసైన్యసరిసిలోఁ గలహంస వోలెఁ । దునియని శ్వేతకేతువు సంచలింప,
 నటువచ్చు నిటువచ్చు నధిపు వీక్షించుఁ । దుటుములుగా నేనఁ దొలించు విష్ణు
 ధరణినాయకులఁ బంతంబులాడించు । దొరలతో భాషించు ద్రోణు నిందించు
 యమసూతికడ వేత్రహస్తఁడై నిలిచి । నమకొన్న సంపడి జడియంగ వ్రేయు,
 మితికి నష్టను జేరిమీఁదికివచ్చు, । నతనితోఁ బంతంబులాడి మెప్పించు.
 ఇట్లు ధృష్టద్యుమ్నుఁ డేతేర జనుని । పట్టి కురుక్షేత్ర బహు పుణ్యభూమి
 గడిసి కారవులనుగాంచి కట్టెనుట । మొదలనే తనసైన్యచూల సెల్వఁబుసచి
 జయనూచకములైన చారునిమిత్త । చయములకెల్ల హర్షంబునొందుచును
 అడియాలములతోడ నక్కడక్కడను । బుడమితేఁడుల నిల్పి భూమివల్లభుఁడు
 ఇరువాగుఁ గలయంగ నీక్షించి యపుడు । పరమాదరమున భూపతుల కిట్లనియె :
 “ ఈ యాజి మనకింక నింగ్రత్వ మొండె । బాయని రాజ్యవైభవ మొండె గలుగు.
 ఒక్కట గురు... . . తరవా... . . । ... . . గానోపు నీసేనకంటె.
 ఈసేన ఘనమయ్యె నెట్లాకో యింక । మోసనా నలదు నమ్ముడు క్రీడి గలఁడు.
 కాలకేయ నివాతకవచులఁ జంపె ; । శూలితోఁ బోరాడె ; సురరాజు గెలిచె ;
 జిత్రసేను జయించెఁ జెలఁగి కౌరవ్య । చిత్రసేను వధించెఁ జిత్రంబుగాను.
 దివ్యాస్త్రలాభంబు దివ్యతేజంబు । నవ్యాహతంబు లీ యర్జునునకును.
 మీరెల్ల నల్పులే ! మిహిరప్రతాప । పౌరుషాధికు లెదుర్పఁగరాదు మిమ్ము.
 ఏభంగినైన నా కీసేన గెలిచి । పౌభాగ్యముగ రాజసౌఖ్య మీవలయు.”
 అనిన వారలు తమ కర్పమానట్లు । విసుతిఁ బంతములాడి విభుని మెప్పించి
 నమరసన్నాహంబు నమకూర్చుచోట । యమసూతి క్రీడి కిట్లను విన్ననగుచు :
 “ సహజస్య, చూచితే ! సర్పాంకు యత్న । మహాహ యీసేనకు నధికంబు గూర్చె.
 ఇదె మానుషవ్యూహ మింద్రాది భయద ; । మదె భీష్ముఁ డున్నవాఁ డగ్రభాగమున.
 ఏభంగి గెల్తుమో యెఱుంగముగాని । యీభీష్ముఁ జూచి నాకిదె భీతి వొడమె.”
 అనిన నప్సరఁ డగ్రీడి యన్న కిట్లనియె : । “ జననాథ, నీవు సంశయ మందనేల !
 ధర్మంబుగలచోటఁ దాఁ జేరు జయము । ధర్మనాశకుల చెంతలఁ జేరదనుచు
 వారక ద్రోణుండు వ్యాసుండు వినఁగ । నారదుం డొకనాఁడు నాకెఱిగించె.

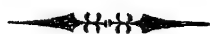
కావున ధర్మంబుగలిగిన నిన్ను । ద్రోవక జయము చేకుట దుష్కరంబె !
 అదియునుగాక మహానత్వధనులు । ... ..
 విరటుండు శంఖుండు విను ఘటోత్కచుడు । దొరలు వెండియును యోధులు ధురంధరులు
 నీకు నున్నా ; రట్టి నృపులలో నొకడ । చీకాకుపడఁ గురుసేన మోడెడిని.
 గాండివ మిపుడు టెక్కలు వచ్చినట్లు । మండలేశ్వర, మాటు మలయుచున్నదియు.
 దొనలలో నస్త్రునందోహంబు వెడలి । పనుపు మమ్మని తీవ్రపడఁజొచ్చె నధిప !
 వడముడి గద కారవవ్యాహమునకు । విడు విడు మనఁజొచ్చె వేగిరింపుచును.
 దానిపై నీలాపు తలఁపవురాక । దానవానభినై న దండింపఁగలవు.
 ఇట్టి సీవలిగిన నెవ్వండు నిలుచు ? । కొట్టివైపించెడు కురుసేన నేడు.”
 అనిన సంతోషించి యధిపతి తెలిసి । యనిమిషేశ్వరుసూతి నపుడు వీక్షించి,
 “ మును కారవవ్యాహమునకుఁ దగంగ । ఘనతరవ్యాహ మొక్కటి పన్నఁబనుపు.”

భృష్టద్యుమ్నుఁ డచల వ్యాహము పన్నుట

అనిన నాతఁడు ద్రుపదాత్మజు నచల । మను మహావ్యాహంబు హవణింపఁ బనిచె.
 పనిచినఁ బనిఁబూని పాండవమంత్రి । తననేర్పు మెఱసి యెంతయు మొనదీర్చె.
 ఆ యచలవ్యాహమందున ద్రాప । దేయు లుత్తరుండు మూద్రేయు లార్జునియుఁ
 దను పరివేష్టింపఁ దా నగ్రభాగ । మున నిల్చెఁ దనర భీముండు రక్షగాఁగ.
 జగతికి వ్రేగై న సైన్యముల్ గొలువఁ । దగఁ జేకితాన సాత్యకి సమేతముగ
 జననాథ, మత్స్య పాంచాల వల్లభులు । తనరి రా దక్షిణోత్తర భాగములను.
 నడుమ ఘంటాఘోషఘోషరద్ధ్యతుల । ముడివడ నేనుఁగు మొత్తముల్ గొలువ,
 కనకరథంబెక్కి ఘనకీర్తు లనఁగఁ । జను ధవళచ్ఛత్రచామరల్ మెఱయ
 వసుమతీసురులకు వస్త్రహేమంబు । లొనఁగుచు వారిజయోక్తులు వినుచు
 ధర్మజుఁ డుండఁ బంతములాడు దొరల । కర్ణిలి సుచితవాక్యములఁ జెప్పుచును.
 ఆతనిముందట నమరేంద్రసుతుని । చేత నెంతయు సురక్షితుండై శిఖండి
 పరఁగ గంగాతనూభవుని కట్టెమర । విరసంబుతో నిల్చె విల్లును దాను.
 భృష్టకేతుండు, సహదేవుండు మిగుల । న్రష్టలై వెనుక పార్శ్వములఁ గీల్కొనిరి.
 ఇట్టచలవ్యాహ మెగిరికి భయము । చుట్టములకు జూడ సుఖమును నగుచుఁ
 గరులు శైలములుగా, గంధర్వచయము । తరఁగలుగా, యోధతతి మీలుగాఁగ

గొడుగులు నురుగుగాఁ గుంభినీపతులు । జడిగొన్న మణులుగా శరధినిబోలె.
 ఎఱుపుఁ దెల్పును నల్పు హేమవర్ణంబు । మెఱయు జోళ్లు ధరించి మేఘైవదొరలు
 ఆబోతులును బోలె నానేనలోన । సాఁబాలు తారయై చరియించి రపుడు.
 పడగలు భాస్కరప్రభ నభోవీధి । నెడగలుగఁగ జోపి యిరులు గ్రమ్మఁగను
 బ్రహ్మసృష్టియుఁ బోలె బహురూపగతుల । బ్రహ్మాండభయదమై భాసిల్లె నధిప !
 ఉర్విభారకులెల్ల నొకచోటఁ గూడ । నుర్విభారము శేషుఁ డోర్వలేడయ్యె.
 ఇ ట్టిరువాగునందేర్పడఁ గూడి । పుట్టనివాఁడును బుట్టి బాల్యంబు
 విడువనివాఁడును వృద్ధు రోగియును । బడఁతులుఁ దప్ప భూప్రజ యుద్ధమునకు
 హావణితో నేతెంచి. ” రని సంజయుండు । సవభంగి ధృతరాష్ట్రునకుఁ జెప్పె ననుచు
 జనమేజయునకు వై శంపాయనుండు । వినిపింప నమ్మహీవిభుఁడు హర్షించి
 తరువాతి దైన కథా ప్రసంగంబు । నెఱిగింపవే నాకు నింతయు ననిన,
 సాకేతపురవాస, చతురవిలాస, । కాకుత్స్థకుల పూర్ణ కలశాబ్ధిసోమ,
 మునియాగరక్షక, పురహర వినుత, । ఘనవిరాధచ్ఛేద, కామితఫలద,
 జననాథ, జనకరాజాత్మజారమణ, । వనధిబంధన, రఘువల్లభ, శరణు.
 ఇది సదాశివభక్త హితగుణానక్త । సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
 స్తుతిపాత్ర వల్లభసూరి సత్పిత్ర । మతిమద్విధేయ తిమ్మయనామధేయ
 రచితమై భీష్మపర్వమున నాశ్వాస । ముచితార్థయుతముగా నొక్కటి యయ్యె.

ద్వి తీ యా శ్వా స ము

శ్రీధరిత్రిజాగ, జితదైత్యనాథ, | సాధుజనస్తుత్య, సత్యచారిత్ర,
 ప్రవిమల గుణహరి, భక్తమందార, | రవికులాంబుధిచంద్ర, రఘురామచంద్ర !
 అవధారు మఱియు సంయమి చెప్పదొడగె | సవినయస్ఫూర్తికా జనమేజయునకు :
 ధృతరాష్ట్రు డా రెండు తెఱఁగులవారి | వితతవర్తనములు విని కలంగుచును
 పలికె సంజయుతోడ భయ మాత్మనిగుడ : | ... ..
 “సరి నిట్లు గూడిన సైన్యద్వయమున | నురుగర్వరేఖయు నుబ్బు కడంక
 యధిక మైయెందుండె” ననినసంజయుఁడు : | “బుధపూజ్య, యీగుణంబులురెంటనమము;
 లైనను కృష్ణార్జునానుభావమున | నానేత్రముల కది యధికమై తోచె.
 అనిలవశంబున నానేకరుల | ఘనమదధారల గంధ మేతేర
 మత్తాగిగర్వంబు మ్రంద సీకరుల | యుత్తుంగ మదధార లువ్వున దిగును.
 ఆసేన వివిధ దివ్యాయుధప్రభల | మాసెను మనసేన మహితాస్త్రురుచులు.
 ఇవియెల్ల సీసూనుఁ డిచ్చుఁ గైకొనక | బవరంబునకు వచ్చు బరవసంబెఱిగి
 దేవత లలర నొత్తిరి పాంచజన్య | దేవదత్తంబులు ధృతి నాదిమునులు.
 ఆ మహాధ్వనులు గర్జాభావ మగుడు | సీమొన వర్షించె నెత్తురువాన.
 చేతప్పి ధరవ్రాలు సేనాస్త్రుతతులు | భీతి నవ్వానలో బిడుగుల బోలె.
 ఆసేల సైనికహారాళి రాలి | వానతారలవలె వర్షింపఁజొచ్చె.
 ఇట్టి యుత్పాతంబు లేటికి మాను | నెట్టన కృపుఁడును సీసైన్యపతియు
 గురుఁడును దేరులెక్కుచుఁ బాండవులకు | గురుతరాభ్యుదయంబు గోరుచునుండ.
 అది యట్లు దగుఁగాదె | యశ్యాయి గెలుపు | మదిఁగోర రార్యులు మాట లెట్లున్న.
 అప్పుడు దుర్యోధనాదులు దిశలు | గప్పు తూర్యధ్వని క్రందుకొనంగ
 నాహవోత్సాహమై యాసైన్యయుగము | వాహనరవముల వరశస్త్రురుచుల
 వీరభాషణముల విలుగోల పూన్కిఁ | దారాపథముఁ గప్పు దండియార్పులను
 జడిగొన్న జడధియు జడధియుఁ దాఁచు | వడుపు సంధిలఁ జేరవచ్చుచో దేవ,
 తనహస్తమెత్తి మందాకిసీసూనుఁ | డనియె నయ్యుభయసైన్యంబులు వినఁగ :

“ఒకమాట వలెకద నోసేనలార ! | ప్రకటించి, విను డిది బవరంబుపాడి.
ఒకనితో బోరాడ నొక డేయరాదు ; | ఏకటమూస్థితుడైన వెను జంపరాదు ;
విరథు నిర్గత¹చావు విరిదలవాని | గిరి మ్రాను పుట్టి నెక్కినవాని మఱియు
బడిన, గైదువు జాతిపడిన, వెడంగు | పడిన, నాజకి వెలుపడిన, బోబడిన,
బంటు జంపగరాదు ; పతియాజ్ఞయిదియు ; | విగటిమి వినమని విధము లెన్నకుండు.”

ధర్మరాజు పాదచారీయై భీష్మునియాద్దకుఁ బోవుట

అని సమయముచేసె ; నాసమయమున | ధనువు జోడును డించి ధర్మనందనుడు
మోడ్చినకేలును మూర్ఖభావంబు | నూడ్చిన హృదయంబు నుడిగిన పలుకు
బాదచారము సచ్చుపడఁ దేకుడిగి | మీదండు చొరగ, సమీరనందనుడు
దమ్ములు దొరలు మొత్తమ్ములై బలుని | తమ్ములు గూడి రా ధర్మజుఁ గదిసి
యతసేపూ వెఱుంగక యగ్ని నిట్లనిరి : | “కతమేమి నీకిట్లు కదలిరా ననఘ !
ఎంతకార్యంబైన నేమున్నవార ; | మింతదీనత మీకు నిట్లు లర్హంబై !
పన్నిన పగతులపై నొంటి నిట్లు | సన్నాహములు డించి చనుట ధర్మంబై !
తేకువ పోనాడి శితిగుడే ! మనదు | కాఁకకుఁ గాని యీ కౌరవులార్హ.
ఇందఱు గలుగ నీకేల యీదైనన్ ! | మందఱు నినుజూడ, నరులు మమ్మాడ.
ఏలపోయెడు ! నిలు మింతట.” ననుచు | నోలి భీష్మార్జును లాగి మాద్రుమతులు
నై నేయ సౌభద్ర నై న్యేశముఖ్యు | లూనిన ధృతి నడుగ, నొకమాటయైన
నాడక యతఁ డేగ, హరి వారిఁ గదిసి | “ఓడక మీకేల యూట కిట్లడుగ ?
ఈతని తలఁపు నాకెంతయుఁ దెలియు ; | ఇతఁడు భీష్ముని ద్రోణు నిట శల్య కృపుల
నాజినేయ ననుజ్ఞ యడుగఁ బోయెడిని ; | రాజిల్ల నటుగాని రాదు జయంబు ;
మీరు నిల్చుట మేలు మెండయి పోక ; | ధానుజీనాథు చిత్తమువచ్చు దీన.”
అనిన భీష్మార్జునయములు సాత్మకీయు | వనజనాభుడు తక్క వఱలిసవారు
నిలిచి సన్నద్ధులై నృపుఁ జూచుచుండి ; | రలయక మఱిగొంద తాసేననుండి
“శరణని వచ్చెబో శమననందనుడు ! | కురునృపాలుండు గై కొనఁబోడుగాని.
అతఁడేల శరణు సర్జునాగజుడు ! | ధృతి సంధిగోరి యేలెంచెనో గాక !
అదియు నేల తలంచు హరి గల్గియుండ ! | పదిలుండై కురురాజుఁ బట్ట రానోపు.
పట్టిన మనమేల పట్టంగనిత్తు | మెట్టిదో కనుగొంద మితనిచిత్తంబు.”

1. శీవు. 2. తిరుగుడే మనల | కొంకకు గాక.....లార్పు. (మా)

అనిరి కొందఱు; గొందః : “ఱట్టెల తలఁప ! వినుత ధర్మాధర్మనిదుఁడు ధర్మజుఁడు
ఏటికి నచ్చెనో ! యీ భీష్మగజము | వేటాడ ననువులు వెదక రానోవు.”
అని పలుకుచునుండ నాయుధప్రకర | ఘనతర సన్నాహ గంభీరమైన
యల కురువ్యూహంబు యనునూతి సొచ్చి | తలఁకక భీష్మరథంబు డగ్గఱుచు
నామంబు నొడివి ప్రణామంబు చేసి | రామశిష్యునకు భూరమణుఁ డిట్లనియె :
“పెద్దకాలంబయ్యె భీష్మ, మిమ్మేను | దద్దయు నేడైన దర్శింపఁగలిగె.
కీర్తిమంతుడనైతిఁ గృతకృత్యభావ | ఎర్తనంబును గల్గె ననుధలో నాకు.
ఇవె సేన లే గొన్ని ¹యెసఁగిన వెన్ని | సవరించి తెచ్చితి సంగ్రాహమునకు.
పెనఁకువ మిముబోటి పెద్దలమీఁద | మొనలఁ దేవల సెను మూర్ఖభావమున.
దేవ, నిన్నెదిరించి తెంపుతో రణము | గావించువాడనై కడుభక్తి మున్న
యాజిసేయ ననుజ్ఞ యడుగ వచ్చితిని; | రాజ, మాకిదిగదా రణజయం.” బనిన
లీల భీష్ముఁడు నవ్వి : “లెస్స నచ్చితివి; | మేలు, నీవీట నన్న మించిరాకున్న
శపియింపఁ గలవాడ శమనకుమార ! | చపలత లేదింకఁ జాల మెచ్చితిని;
అడుగుము వరమిత్తు నరుల నీకొఱకుఁ | బొడుమన్నఁ బొడఁగాని బొంకాడరాదు.”
అనుటయు ధర్మరా “జట్లగుఁగాక; | ఘన కౌరవార్థమై కదనంబు నడపు;
హితమీవు తలఁపు మా కింతియచాలు; | ధృతి నింక నొకమాట దేవ, యడిగెదను;
గినియక నిను మాకు గెలుచు నుపాయ | మనఘాత్య, కృపగల్గి యానతి యీవె !”
అనిన మోమున మందహాసంబు మొలవ | మనుమని వీక్షించి మఁగటిమిఁ బలికె :
“చేత విల్లుండిన శివ హరి బ్రహ్మ | దైతేయ యక్ష గంధర్వుల గెలుతు;
అట్టెన నీవు నన్నని బెడఁబావు | దిట్టతనంబులు దెల్పెద వెనుక;
నిది వేశగాదు నీ విపు డేగు.” మనిన | మదినుబ్బి తాతకు మఱియును మ్రొక్కి
‘అరుల నిర్జింతుగా’ కనెడు దీవనలఁ | బొరసి భీమాదులు పొదివి యేతేర

ధర్మజుఁడు గురు కృప శిల్పులచేత రణమున కనుజ్ఞాతుఁ డగుట

గురునకుఁ గృపునకుఁ గోరి శిల్పునకు | నరపతి పాదప్రణామముల్ సేసి
యాజిసేయ ననుజ్ఞ యందఱ నడిగి | యోజితో వారి జయోక్తుల నలరి
గురుజూచి ‘నాశిల్పు గోరవే !’ యనిన | “నొరులు గోరఁగనేల ! యోరాజ, నీకు;
నగధారి మంత్రియై నడపుచున్నాఁడు; | పగ యడంచి సుఖంబు పాటెంతుగాక.”

యనినంత గురునకు సతఁడు కేల్పొగించి । “విను మొక కార్యంబు విన్నవించెదను ;
కినియకు మేరీతి గెలుతుము మిమ్ము ? । అసిమిషేశ్వరుఁడు మీకడ్డంబుగాఁడు ;
ఆసతియిచ్చి నన్ననుతుగా.” కనిన । వాసనాజ్ఞమున నెవ్వలర నగ్గురుఁడు :
“కైదువునేనున్నఁ గఱకంకుఁడైన । నాదేన రాల్చేడు నననంగరముల.
పనివడి యేనొక ప్రాయోపవేశ । మున నత్రునన్నాశ్రయముద్ర నుండినను
చంపఁబుట్టినవాఁడు పంధిలైనె । చంపుఁ ; బ్రాయోపవేశములాగు వినుము.
పుట్టి యెన్నఁడు బొంకు పొరయనివాఁడు । బెట్టిదంబుగఁ బ్రాణభీతి వాక్యంబు
నని మొనఁ బల్కిన నత్రునన్నాశ్రయ । మొనరింతు.” నని ద్రోణుఁ డున్నట్లు పలికి
‘జయసిద్ధి నీకు నాఁ జను’ మన్నఁ గదలి । రఁచు మొప్పు శృపు ధర్మరాజంతఁ గదిసి
యతని సధోపాయ మడుగ సాహసము । గతిగూడకున్న, నాక్రమ మాతఁ డెఱిగి
దై నమిచ్చినయట్టి తన యవధ్యశ్వ । మావిభునకుఁ దెల్పి “యని మిమ్ముగాతు ;
నందియంబేటికి ? జయసిద్ధి నిన్ను । జెందుఁ బా.” మృని యంప శీఘ్రంబె యతఁడు
శల్యునిఁ గదిసి యంజలిచేసి నలికె : । “శల్య, నీతో మున్ను చాటితిఁ దెలియ ;
కర్ణకఠోరవాక్యములఁ గయ్యమునఁ । గర్ణదిత్తము నీరు గావెతు నంటి ;
వది మఱవకు చాలు.” ననిన శల్యుఁడు । “వదలి యిది చెప్పవలదు వేమాటు ;
జయసిద్ధి నీకు నీశ్వరుకృపఁజేసు ; । ప్రియముతోఁ జను.” మన్నఁ బృథివీశ్వరుండు
హోతల వరియించి హోమంబుకొఱకు । నాతత సన్నద్ధుఁడగు యజ్ఞబోలె
దలయెత్తి ప్రజచూడఁ దమ్ములు గొలువ । నలయక వైరిసైన్యములోన వెడలి
వచ్చుచో, నది చూడవచ్చి కర్ణుండు । పచ్చికదిబ్బపై బలములుఁ దాను
బార్థులఁ గ్రీఁగంటఁ బాఱఁజూచుచు । అర్థిమైచుండంగ, హరి నానిఁ గదిసి
“పోరాడి భీష్ముండు పొలియునందాఁక । నూఱట నున్నాఁడ వోకర్ణ, నీవు.
నిలుకాల సూర్యుండు నిలువఁడుగానఁ । దలకొనఁదగు నీకుఁ దండ్రివిధంబు.
కౌరవార్ధరణంబు గలిగినదాఁక । జేరి పాండవులకుఁ జేదోడుగమ్ము ;
పురుషార్థివని నిన్ను బొగడు లోకములు ; । చిరకీర్తి శరవిద్య చీరువో దింత.
పన్నగధ్వజఁ డేమి పాండవు లేమి । యెన్నంగ సరి నీకు నేతెంతుగాక.”
అనినఁ గోపమువచ్చి యంగాధిరాజు । కనలుట యెదిరికిఁ గానరానీక
ధనువుతోనే ప్రాణధార వోయుటలు । వినవె కౌరవులకు ! విశ్వమెఱుంగ.
ఏననంతుండ నీ యిరునాల్గలేదు ; । దానవాంతక, పొమ్ము ధర్మజుఁ గూడ.

మూలోని జగడంబు మఱి నీకుఁగడన | నేల! మీలోని కేనేల వచ్చెదను!”
 అనిన మెచ్చిన భావ మతఁడు నటించి | చనుదొచె; నిచ్చట శమననందనుడు
 చని చని నిలిచి నీసైన్యంబుచూచి | యనియెను గేలెత్తి యందఱు వినఁగః
 “అవుడు వింటిరు వినమనక నామాట | స్వపులార, వినుడు సంధిలె రణద్వయము.
 మా విజయమునమ్మి మామాట నమ్మి | రానలసివహరు రండు నచ్చినను.
 తోడఁబుట్టినవారితోడి మన్ననలు | వేడుకఁ జేయుదు నేలుసేయకను
 ఇపుడు నచ్చటయ మే లిదివేళ.” యనిన | స్వపులూరకున్నచో నీపుత్రుఁ డొకఁడు
 అనఘ, నైశ్యాపుత్రుఁడగు యుముత్సూడు | తనభోజుఁ దాను గాంధారేయు విడిచి
 విఫలవృక్షము పక్షి నిడిచి వేవేగ | నఫలవృక్షము చేరు చందంబు దోచ
 ధర్మజుఁ గూడిన దా నన్నయట్లు | నర్మిలిన బాలించె నతని ధర్మజుఁడు.
 నవతిత్తల్లినుతుండు నతఁడు గాదనుట | నువిదితచయ్యె నీనుతుల కారాక.
 అంత ధర్మజుఁడు రథానూఢుఁ డగుచుఁ | గాంతి దిక్కులఁ బర్వఁ గవచంబుఁ బూని
 తూణీర కాగ్నుకాదులు ధరియింప | గాణమై నఖిలతూన్యములు ఘోషించె.
 హస్తీబృహహితములు హయహేహితములు | బ్రస్తుతిధ్వనులు నంబరమెల్లఁ గప్పె.
 అంతఁ దమ్ములు యోధు లరదంబులెక్కి | యంతంతఁ గవచశస్త్రాదులు పూని
 పరగి పూర్వపూర్వాహభావమై నిలువ, | నిరువాగుప్రజలు ననేకమార్గములఁ
 బాండవు లరులచేఁ బడునట్టి పాల్లు, | అండజన్మజు సంధి కనిచిన క్రమము,
 హరిఁబట్టఁ గురురాజు హవిశించువిధము, | గురు నీష్ఠ కృపు లాడుకొనిన వాక్యములు,
 హరి పాండవులకుఁ దోడైన క్రమంబుఁ | బరిగణించిరి మృత్యుభయ మాత్మగదుర.”
 అని నంజయుఁడు చెప్ప నాంబికేయుండుః | “వినుము కౌరవ పాండవేయ సైన్యములు
 భూరి కురుక్షేత్రమున దండుగూడి | యేరీతిఁ బోరాడి రిల సంచలించు ?
 తలపోయ మోక్షప్రదంబైన చావు | కలుగుట యల్పమే కర్మజీవులకు ?
 గంగనాడఁగనేల గయఁ జేరనేల | రంగైన యోగమార్గములఁ బోనేల
 నన్యసింపఁగనేల నవనకర్మములు | విన్యసింపఁగనేల విను మిట్టిచోట
 స్వామికార్యార్థమై చచ్చినభటుల | కేమార్గమున ముక్తి యెదురుగా వచ్చు ?
 వీరలకథ నాకు వివరింపు.” మనిన, | ఆ రాజవరున కిట్లని చెప్పఁదొడఁగెః
 “పాండవప్రహంబు పరికించి నృపతి | గుండియబెదర నగ్గురుఁ గానఁబోయి,

1. కన్గొని రాజుపోయి | ద్రోణకృష్ణుండును ద్రుపదసూనుఁడును. (మా).

“ద్రోణ, నీశిష్యుండు గ్రుపదనూచుండు । బాణాని మెచ్చంగఁ బన్నిన యొడ్డు
చూచితే! యీనేర్పు నురలగు లేను; । రాచపుంజమునే రవినుచివారు.
తై నేయ మాశ్స్య పాంచాలురు చేకి । తానుండు పురజిత్తు ద్రాపదేములును
ఘురుఁడు పాండ్యుండు శిఖండి హైహియు । లొనర యుధామన్యుఁ డుత్తమాజుండు
సఖిమన్యుఁ డాదిగా నందున్న యోధు । బభిరవోత్సాహములు ¹హరిసరోషములు.
అదిగాక భీమాన్తునాభిరక్షితము; । త్రిదశులకై నను దృష్టింపరాదు.
మన మొనఁగల యోధుండలి నీనుము । మును నిన్ను గృప్తు భీష్ముని జెప్పనేల !
భూరిశ్రవుఁడు ద్రోణపుత్రుండు శల్యుఁ । డారయ భగదత్తుఁ డనుజవర్ణమును
శకుని భోజాధీశ సైనిధన ప్రముఖు । లకలఁకబలులు మహాత్ములున్నారు.
ఉండిన నేమి వారోపును రణఁడు, । బాండవశతి పరి పట్టుకు నాకు.
కావున మీరెల్ల గాంగేయ రక్ష । గావిపుఁ డత్తై నఁ గలుగు జయము.”
అనుచోట సింహనాదాన తరమున । జంనాథ, భీష్ముండు శంఖమొత్తినను
ఈరేణుజగములు నిట్టట్టు పడియె; । తాఁజుమాటయ్యె నిధాతనుంఠ్రములు.
అంత శంఖధ్వని పొడఁకుఁ జేయఁ । గొంతయైన భయంబు గొనరు పాండవులు.
ఉభయదళంబులు నొక్కటఁ దూర్య । విభవంబు మెఱయించి వివిధయత్నములఁ
దలపడుచున్నంత దై త్యాని యొత్తెఁ । బలితాఁజిన్యంబు పాంచజన్యంబు.
శతమఖనుతుఁ డంత సంప్రీతి నొత్తె । ధృతలోకచిత్తంబు దేవదత్తంబు.
గుణి భీముఁడును నొత్తె ఘోరతమిఱు । రణభూమిఁ జెవికి వేండ్రంబు ప్రొండ్రంబు.
²శస్త్రమైన యజాతిశత్రుండు నొత్తె । విస్తరింపఁగ నంత విజయంబు జయము.
నమితవై రివిభూతి సహాయుండు నొత్తె । శిమిశిరోధిశేషమును ఘోషమును.
దినకరద్యుతి సహదేవుండు నొత్తె । మనుజ బాష్పదమైన మణిపుష్పకమును.
తక్కటియోధులుఁ దమతమ ధృతికి । నిక్కగా శంఖంబు లెలమి నొత్తినను
జగముల జనులు మూర్ఛాస్థానభావమునఁ । దెగిపడ్డ తనువులై తెలిసిరవ్వెనుక.
కవ్వడి యవ్వేళ గాండివధనువు । నవ్వడితో నెత్తి నెమ్మి సారించి
పలికె గృష్ణునిజూచి: “పద్మవత్రాక్ష! । నిలుపుము పోసక నీతురంగముల.
తెలియ నిందెవ్వరు దివులుచున్నారో! । తొలుత నా కెవ్వనితోఁ దాడవలెనో!

ఏతూపులకు నెవ్వఁ డేపాటి యగునో ! చూతము రథ ముక్కచో నిల్పు.” మనిన హరియుఁ బాథుఁడు చెప్పినట్లు సేయుటయు । శిరమెత్తి పాథుఁ డాసేన వీక్షించి సఖులు బంధులు నందు సాఁబాలు నున్న । ముఖవికాసముడప్పి మోహించి యవుడు గాండిన మటుపెట్టి ఘనుఁడు గూర్చుండి । పుండరీకాక్షునిఁ బొనఁగ నిట్లనియె :

అర్జునుఁడు స్వజనసంహారమునకు శంకించి మోహవిష్టుఁ డగుట

“ ఇందు నిందలు విందు లిందీవరాక్ష, । మందునకును శత్రుమాత్రుండు లేడు. పిన్నలు మామలు పెద్దలు తండ్రు । లన్నలు ముత్తాత లనుజులు నుతులు వియ్యంకు లార్యులు విద్యాగురులును । నెయ్యరు వీర లేనపుని జంపుదును ! చండాలుఁడునుగూడఁ జాలఁ డీవనికి ; । పండితోత్తమ, సన్న బనుతురే యిట్లు ! ఒకగూటిపిల్లల మొకయీడువార । మకట ! యిందఁజిబట్టి యణఁపనోపుదునె ! నేఁగాక చేతులు నిడుపైనఁ దల్లి । గొంగిలిం చెడువారు గలరె తక్కువలు ! చెనఁటి కారవుఁ డింత చేయుఁ గాకేమి । మనకైనఁ గొంత ధర్మము త్రోవ వలదె ! నిశిత చక్రమువైచి నీవైన వీరి । విశసింతుగాని నే విశిఖంబు దొడుగ.”

అనిన పాథునిజూచి యబ్బనాభుండు । తనకార్య మనువుగాఁ దలఁచి యిట్లనియె :

“ ఎక్కడి కృపపుట్టె నీవేళ నీకు ? । తక్కుము మనకు బాంధవుఁ డెవ్వఁ డిందు ? బంధునంకల్పంబు పరమమూఢులకు । సంధపరంపరై యరుదెంచుచుండు. ఇతఁడు బంధుఁడు నాకు నితఁ డన్యఁడనుట । మతిలోన నెలకొన్న మమతసత్త్వంబు. ఆ మమత్వము డించి యఖిలబాంధవుల । నీమాటు చూడుమా యెట్లున్నవారో ! వారును దను కర్మవశమునఁ బుట్టి । రేరితి నటుపోదు ; గిట మాన్పరాదు. నీవు చంపుటయును నీచేత వీరు । చావు పాలగుటయుఁ జిప్పింప మిథ్య. అనుపాటి యగులీల నా జగన్మయుఁడు । తనువిశేషంబులు ధరియించు విడుచు. సుర నర వృక్షాది సుభగదేహములు । పురుషున కెపు డెన్ని పో వెన్ని రావు ! లలి జీర్ణవస్త్ర మొల్లక క్రొత్తచీర । వెలయఁ దాల్చినమాడ్కి నినుము జీవుండు ఆరయ వార్ధకమగు మేను విడిచి । సారెకుఁ జొచ్చు వై శవమైన తనువు. కావున దేహవికార మేమియును । జీవాత్మ సోఁడదు ; జీవుఁ డద్వయుఁడు నిత్యనిశ్చింతండు నిత్యనిర్మలుఁడు । సత్యనంకల్పండు శాశ్వతుం డతఁడు. జీవాత్మ చెడునను చీఁకును గలఁడె ! । జీవుఁ డెవ్వఁడుగాఁడు చింతింప నేరు. ఏను లీలార్థమై యీశ్వరమైనఁ, । బూని చరాచరంబులు నిందులోనఁ బుట్టినయట్లుగూఁ పోయినట్లుగూను । గట్టియైనట్లుగూఁ గరగినట్లుగూను.

ఏగతిఁ బోదునో యేది లోకంబొ । వేగదెన్నఁడు నని వేగినట్లగును
 కలవోలె నీచింత గలుగుఁ గాకేమి । తలఁచ జీవుఁడు శుద్ధతనుఁడు కౌంతేయ !
 ఘనములు పైఁబాఱఁ గమలాపుఁడున్న । యనువున నుండు దేహములేఁ గా నాత్మ.
 విశ్వాస మొప్పు పివేకివై చూడు । పశ్యంబు నాకంటె వేఱు గా.” దనుచు
 మఱియు సభ్యాత్మమర్మములఁ బార్థునకుఁ । దెఱఁగొప్ప సజ్జానతిమిరంబు మాన్పి
 బంధుకృపానక్తిఁ బాపి పోటునకు । ఒంధునిఁగావింపఁ బార్థుఁ డుప్పొంగి :
 “ యీవు శ్రీగురుమూర్తి వేను శిష్యుండ । దేవ, నాకడఁగె నందేహంబులెల్ల.
 ఏచినవేడ్కతో నేను మీమూర్తి । చూచెదఁ గృపతోడఁ జూపవే నాకు.
 అందు ననేక మహాదేవగణము, । అందు ననేక మహామునిశ్రేణి
 పొడ గానవచ్చు; సద్భుత చరాచరము । లుడుగక చూపవే యోక్యప్రమూర్తి !
 మిము నెఱింగెదనన్న మెఱయు సజ్జాన । తిమిరంబుచేఁ గానఁ దీటదెప్పుడును.
 నేడు భాగ్యవశాన నిన్నెఱింగితిని ; । వేడితిఁ జూపవే విశ్వరూపంబు !
 మును యశోదాదేవి ముమ్మాఱు చూచె । నన విందు నీదు దివ్యాకారవిధము.
 నన్నును జూడవే సవకృపాదృష్టి । నన్నెగల్గిన భక్తనత్వల!” యనిన,
 హరియుఁ గ్రీడికి దివ్యమగు దృష్టినిచ్చి । నిరుపమగతిఁ జూడ నిజమూర్తిఁ జూపె.
 అందు ననేక సప్తాంబురాసులును । మందరాది సమస్త మహితశైలములు,
 శంఖచక్ర గదాసింహార్థ సంఘములుఁ । బుంభూనుపుంభూనా భుజములు నమరై.
 జయ విజయులు మఱి శాంభవీదేవి । నయమొప్పు శ్రీలక్ష్మీ సయభక్తిఁ గొలువ,
 ఘన సవబ్రహ్మ లేకాదశ రుద్రు । లనిమిషేశ్వర వహ్ను లమరి రంగముల ;
 అశ్వినీదేవత లంతక వరుణ । విశ్వలు వసువులు వెలసి రూరువుల.
 బహుమస్త మకుటాగ్ర భాగంబులందు । రహితైక్క బెక్కెన రవిమండలములుఁ,
 బరగిన రోమకూపముల సంధులను । గురుతర బ్రహ్మాండకోటులుఁ బొడమె.
 అభినవ వృష్టి భోజాంధక వీరు । లుభయపార్శ్వంబుల నొప్పారి రవుకు.
 కటిమేఖలమున నక్షత్రలోకంబు । ఘటిత మాక్తికభాతిఁ గరము శోభిల్లె.
 ప్రళయాగుఱులునుమండె; । బ్రళయవాయువులు । నెలకొనె; నుత్పాతనిచయంబువొడమె;
 సురదుందుభులు మ్రోసె; । సురపుష్పవృష్టి । గురిసె ; ధరిత్రి సంక్షోభించె నపుడు.

నారద సనక సనందనానులును | బౌరాశరాది శుభానరాయణులు
గరుడ విద్యాధర ఖచర తుంబుకులు | ఒరసువైష్ణవులును ఫణిమలేందులును
జయజయధ్వనులతో సన్నతుల సేయి | భయదోగ శిష్టరూపము చూడనొప్పె.
అప్పు డర్జునుడు సాష్టాంగప్రణామ | మప్పరమాత్మున కతిధక్తి జేసి :

అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని దివ్యరూపంబు గనుగొని స్తుతించుట

“సర్వజ్ఞ! సర్వేశ! సర్వభూతాత్మ! | సర్వసహధార! శరణంబు నీకు.
దేవ! దేవకీపుత్ర! దేవేంద్రవంద్య! | నీవిశ్వరూపంబు నేర్తునే చూడ!
సరిగాదు రవిసహస్రము దీనినుచికి; | సరిగావు గగనలక్షలు నున్నతికిని;
అమరు లీమూర్తిలో నణంగుచున్నారు; | కమలాసనుడు నిందు గలియుచున్నాడు;
చంద్రార్కవయనదంష్ట్రాక రాశములు | సాంద్రాసనము లిందు సంఖ్యఁగొనితె.
అంబరాభరణంబు లవి పెక్కుగంటి; | ముంబరంబగు శరణంబులెల్ల గంటి;
అదె నిన్ను జూచెద రఖిలదేవతలు; | నదె నిన్ను బొగడెన రఖిలసంయములు;
వారక నీముఖోజ్జ్వలవహ్నులందు | వారె కౌరవులెల్ల వచ్చి కూలెదరు;
ఏ నిన్ను మఱిదితి నెవ్వరో యెఱుంగ | వీరులారంగఁ జెప్పవే! వణంకెదను.”
అనినఁ గృష్ణుడు పల్కు: “నర్జున, యేను | ఘనలోకసంహారకరుండఁ గాలుండ.
నీవు కయ్యంబు మానితిగాన రిపుల | నే వధించెదనని యేగుదెంచితిని.
కావున వీరి నే గడతేర్తు విడువ; | నీవును నిచ్చమై నిలిచిన నిలుము.
ఆసతో వచ్చిన యస్త్రదేవతలు | నీసమరము గోరి నేడు నున్నారు.
అడివి పాల్ద్రావింప నవి యెల్లవేల? | వడి సరాతులఁ జంపి ననుధ గైకొనుము.”
అనినఁ గవ్వడిపల్కు: “నల్ల చేసెదను; | నను గటాక్షింపుము నాతిప్పు లోర్పు.
మనుజుఁగాఁ జింటించి మందెమేలమున | ననఘ, యేమంటినో! యాధ్యుండ వీవు.
మిమ్ము సఖుండని మేనబావనుచు | సమ్మి నవ్వుదు లోకనాయక, యెఱుంగ.
ఉర్వివా రీమూర్తి నోపరు చూడఁ | బూర్వప్రకారమై పొడనూపు.” మనినఁ
గరుడాసమేతుడై గరుడవాహనుడు | నరునికై తొంటి మానవమూర్తి దాల్చి
చెన్నార నొగలిపెఁ జేర్కోలఁబట్టి | యన్నవ సగవుతో నాక్రిజిఁ బలికె:
“ఏమహాత్ములకైన నెఱుంగఁ జొప్పడని | మామూర్తి చూచితే! మనుజేంద్ర, నీవు.
సమరంబులో బంధుసంజ్ఞ శాత్రవుల | సమయింపఁ జాలుదా చాలవా?” యనిన
సతఁడు సిగ్గున నుత్తమాంగంబు వాంచి | వితతాయుధము వట్టి వెన్నుని జూచి
మణియు సభ్యాత్మమర్మము లనేకములు | తరవాయిగొని యడిగి తనసామ్ముఁజేసి

హరిభక్తి ముక్తికి నాధారమనియు, | హరిభక్తి భాగవతానందమనియు,
హరిభక్తి వేదవేదాంతార్థమనియు, | హరిభక్తి యతిరహస్యమునుగాఁ దెలిసె.
విను మిట్టి తెఱఁగులు వినఁ గనుంగొనఁగ | జననాథ, వ్యాసప్రసాదంబు నాకు.
అనయంబు నేను విన్నంత కన్నంత | వినిపింప నిదె కంటి వింటివే?'' యనిన
నతఁ : “జేను వింటిఁ గృతార్థుండనైతి; | సుతుల సంగర మింక సువ్యక్తముగను
వర్ణింపు మునుమునెవ్వరు తాఁకి?'' రనిన | వర్ణించె నతఁడు నవ్వసుధేశ్వరునకు.
మునుపు తాఁకినవాఁడు మూర్ఖు నీసుతుఁడు; | వెనుకఁదాఁకిరి పాండవేయు లుగ్రమున.
అప్పటి సంరంభ మమరేంద్రుడైన | దప్పక యొక్కింత దర్శింప నోడు.
బలభూళి యొకటి యేర్పఱుపరాకుండె; | బలఘోష మొకటి యేర్పఱుపరాకుండె.
గొడుగులుఁ బడగలుఁ గోలలఁ ద్రెవ్వి | కడునాడు మింటిపై గ్రద్దలలోన.
మొనల నెత్తురుచేర్లు ముంచు నన్ననుచు | వనధి డాఁగఁగఁ బోలు వలయాద్రిగుహల.
పొడు పట్టు పొరిగొను పోసికు పొదువు | మడు వ్రేయు మనుమాట లఖిలంబు నిండె;
సకల దిక్కుల కస్థి శల్య కపాల | శకటాంగములు ద్రెవ్వు చప్పుళ్లు పరఁగె;
ఘనతర శస్త్రాస్త్రుఘట్టన లెనఁగె; | అనలకణంబు లయ్యాజఁ గిక్కిఁచిసె;
చఱచి దిక్కులఁజొచ్చు నమయతూర్యముల | బెరసె దేవస్త్రీల పెండ్లితూర్యములు;
తోండంబు లొండొంటితోఁ జుట్టి పెనఁగు | శుండాలములపోరు చూడ వ్రేగయ్యె;
రథికులు తలపడి రాద్రశస్త్రాస్త్ర | మథిత పరస్పర మకుటాగ్రులైరి;
పటహా భేరి శంఖ భాంకార¹ఘోష | ఘటితమ్ములై దిశల్ కంపింపదొడఁగె.
ఆ మహారణములో నాభీష్మరథము | నేమిఘోషము మించి నేల చించుచును
జరియింప భీష్మచేఁ జదియు తేరులును, | ధర వ్రక్కలైవ్రాలు దంతావళములు,
తుత్తుమురై నేలదొరుగు నశ్వములు, | మొత్తములై త్రెవ్వి మ్రొగ్గు కాల్బంట్లు
పడియెడు దొరలునై పాండవసేన | తడఁబడఁ దొడఁగినఁ, దనపేరు నాడి
వడముడి భీష్మతో వచ్చు సైన్యముల | నడిమికిఁ దనతేరు నడిమించి కడిమి
గదవ్రేసె గొందఱు గడిదలల్ వగిలి | ముదురు నెత్తురుగ్రక్క మొగి వెన్కద్రొక్క.
వెన వ్రేసె గొందఱ విశిఖవేగమునఁ | శిగసిమనంగినరితిఁ గడిమిమైఁ గూల.
అదలించె గొందఱ నాగ్రహోద్వృత్తిఁ | జడికిలఁబడి కుండ సైన్యముల్ మ్రుంద.

1. ఘోర | ఘటికమై. 2. కసిమంబు చెడినేల. (మా)

కరిచొచ్చి విజించిన కదళీవనంబు | కరణి వాయుజుఁ డిట్లు కడిమిఁ బెంపొంద,
 దుర్మర్షణుండును దుశ్శాసనండు | దుర్బుఖుండును మఱి దుష్ప్రహాహ్వయుఁడు
 చిత్ర సేనుఁడు వృష సేనుఁడు చారు | చిత్ర వివింశతి చిత్రదృక్కులును
 బురుమిత్రుండును మహీభుజుఁ డాత్మమెచ్చ | శరమహావృష్టి గీచకనైరిఁ దాఁకి
 జ్యౌఘోషములు దిశాచక్రంబు గవ్వ | నాఘూర్ణితాక్షులై యుప్పడు గవియఁ
 గవలు పై న్యపుండు శిఖిండి సౌభద్రు | లవనీధవునితమ్ము లాదిగా దొరలు
 పవనసూనునకుఁ దోడ్పడి రట్టిచోట | నవఖండములుఁ దూలె నాఁటి యుద్ధతికి.
 ఇటుచూడఁ శౌరవ్యలే గెల్తురనఁగ | నటుచూడఁ బార్థుపై న్యము గెల్తుననఁగ
 నుభయ బలంబులు నొక్కటఁ దాఁకె | విభులన్ది బురికొల్పు విధి కేళినల్పు.
 కరిఘంటికాధ్వని ఘనఘోటకముల | యురుహేష మసిఘట్టనోష్ఠంగరవము
 భేరీమృదంగాది భీషణధ్వనికే | దారెక్కుడై మ్రోసె దశదిక్కులద్రువ.
 ఉదయించు నెత్తుట నొదుఁగు వెండియును | ఉదయించు నెత్తుట నొదుఁగు రజంబు.
 అయ్యుదయాస్తమయంబుల విధము | చయ్యన నెఱిగించె సంసారవిధము.
 కమలబాంధవుఁ బ్రాఁకు కప్పారుధూళి | సమకొన్న రాహువుచందంబు దోఁపఁ
 ద్రిదిశులఁ గప్పిన తెల్లనిధూళి | కదనోర్వి కొకమేలు కట్టునై తోఁచె.
 ఖచర కాంతలఁ జేరు కట్టెట్టధూళి | యుచిత హల్లకపంక్తియొప్పు దీపించె.
 పన దిశాభిత్తులఁ బట్టినధూళి | పసిడి పూత విధంబు భాసిల్లఁ జేసె.

భీష్ముని ప్రథమ దివస యుద్ధము

అప్పుడు నీపుత్రుడలర భీష్ముండు | తప్పక దారుణాస్త్రముల వర్షముల
 యమనూతి సేనాగ్ని నార్పఁజేయుటయు, | సమరేంద్రసూనుఁ డాయతీరధు సంత
 గాండీవ నిర్ముక్త కాండప్రచండ | చండాంశుకరముల సరి నాక్రమింపఁ
 బరశురామునిచేతఁ బరగిన శరము | లురురాజుకలకలం బోర్వవన్నట్లు
 శాంతనవోన్ముక్త శరములు పాండు | సంతతి నెల్ల జర్జరితంబు చేసె.
 కినిసి సాత్యకి యంతఁ గృతవర్కదాఁకి | ధనువును జోడును ధరపాలు చేయ
 నతఁ డొండువింట శరావళిఁ దొడిగి | ధృతి నేసె సాత్యకి తిరుగుడు పడఁగ.
 కోనలుం డభిమన్యు ఘోరాజుఁ జెనకి | యా సుభద్రకుమారు నలుగులఁ గప్పి
 తానును గర్జచందంబు వహించి | రా నన్నగతిఁ బోయె రణభూమి విడిచి.
 భీమసేనుని మనభీముండు దాఁకి | భీమాస్త్ర శతముల బిట్టు గప్పినను
 అతఁ డీతనిమార్గణావళి నఱికి | కేతు చాప చ్ఛత్ర కృపణుఁ గావించె.

యువరాజు నకులుని నుగ్రోగ్రబాణ । నవతి గ్రుచ్చిన నల్లి నకులుఁ డా ధూర్తు
నింతి ద్రావది దొల్లియీడ్చిన కేలు । వ్రంతలుగా నేసె చక్రబాణముల.
ధృతి దుర్ముఖుండు సహదేవునిఁ దాఁకి । శిశి 1 శిలీముఖములు చిచ్చులు గురియ
నరువది నాటిన నన్నియు నాటి । నజీకే దుర్ముఖుతేరు నకులనుజుండు.
శమనతనూజుండు శత్రునిఁ దాఁకి । యమితౌశ్రుములఁ గప్ప నతఁడు తద్ధనువు
నజీకిన, వేటొక నవచాప మెత్తి । వజ్రపె నమ్ములు మద్రపతిమీఁద నృపుండు.
శరగురుఁ దాఁకి ధృష్టద్యుముంఁ డారు । శరముల విలుద్రుంపఁ జాలఁ గోపించి
గురుఁ డొండు ధనువునఁ గోలు దొడిగి । యరి ముంచె గిరిని దోయధి ముంచినట్లు.
మాగధ సహదేవు మగటిమిఁ దాఁకి । భోగి భోగనిభుండు భూరిశ్రవుండు
శరములఁ దద్భుజాస్తంభంబు నొంప । సురము నొంచె నతండు నుగ్రాస్త్రతతిని.
ధృతి బాష్ణికునిఁ దాఁకి ధృష్టకేతుండు । శతసంఖ్య గడచిన శరముల గ్రువ్వ
నతఁడు నట్టిశరాలి నాతనిఁ బొదువ । శతమఖవృత్రుల సరిఁబోలె రణము.
అలయలంబనునకు హైండింబుతోడఁ । దలపాటు గల్గుచోఁ దరులును గ్గిరులు
వరుస నెక్కడినుండి వచ్చెనోకాని । తరమిడిఁ దండోపతండమై యవుడు
సమరాంగణము శరీరములును నిండఁ । దముఁ గానరాదు ప్రతాపాగ్ని గాని.
నెలయ నీగతి శిఖండికి ద్రోణజునకు । నెలచిచ్చుకోలల యేట్లాట బలిసె
పలు తెలంగుల మాత్ర్య భగదత్తులకును । జగతికి వ్రేగైన సంగ్రామ మొదవె.
చెలగి నుశర్మకుఁ జేకితానునకుఁ । గలిగె నుద్దామ సంగర కుతూహలము.
బవరంబు శకునికిఁ బ్రతివిందునకును । వివిధాస్త్ర వితతుల విరివియై నడచె.
అయతరణము శ్రుతాయువునకును । రాయుచుఁ గల్గె నిరావంతుతోడ.
ధరఁ గుంతిభోజుతోఁ దత్సత్తుతోడ । నరుదయ్యె రణము విందానువిందులకు.
కైకొని యేవురు గాంధార పతులుఁ । కేకయు లేవురుఁ గినిసి మార్కొనిరి.
తివిటి నీతనయుండు దీర్ఘబాహునకుఁ । బవరముత్తురుతోడఁ బ్రభవించె నధిప !
నుతగతి నకులసూనుండు పేరువాడి । యతిఘోరముగఁ దాఁకె నయ్యులూకునిని.
వెండియు పీరులు వెస నిందునందుఁ । దండతండంబులై ద్వంద్వయుద్ధములు
సుర సిద్ధ సాధ్యులు చూచి యాశ్చర్య । భరితులై వినుతింపఁ బాటించి రధిప !

ఏటుకోలల భంగి నేర్చినమగలు | కోటాన కోటులు గుంపులై తాళ
 నెక్కడ చూచిన నెక్కడి ఘోర | మిక్కియ్య మని తోచ నేట్లాడిరపుడు.
 ద్విరదరదంబులు తేరుల నొగలు | నరిచాడికి విటేగెడు చప్పుళ్లు బెరసె.
 వారణ హయరథవ్రజము పైబడిన | బోరాట నొడుగక పొడుచు కాల్పుంట్లు,
 నిరుపమ రథమహానివహంబు మీద | దురగ రత్నంబుల దోలు రావతులు,
 హరి కాలుబంటు తేరన కుర్చి గలయ | గరిచేత ద్రొక్కించు కడిది మావతులు,
 రథకుల జంపి యారథముల కుటికి | రథని మార్కొను మహారథకులు గలిగి,
 గదలుమోములదాడి కడుములుగట్టి | యుదరివెద్దిరుగుచునున్న యేనుగులు,
 బిరుదుకోలల నేడు పెరిగినట్లయ్యు | బరగ మిన్నులమీద బాటు గుట్టుములు,
 నొకహస్త మెడలిన నున్న హస్తమున | బ్రకట శాత్రువు మీదబడి పొడుచువారు,
 దల ద్రెవ్వినను మున్న తా దృష్టి యిడిన | తులువపైబడి పొడ్చి తూలెడువారు,
 నిజవాహనంబు మ్రుందిన నవ్యవాహ | భజన బల్లఱునిచ్చి వరుగూల్చువారు,
 ఖండంబు లయ్యును ఘనతర భ్రుకుటి | యుండ నొడుగఱచు టుడుగనివారు,
 దారు నొచ్చియును బొండవులకు దోడు | పోరాడువారునై భూరిభంగులను
 దళములు పోర, రథంబులుపాటి | నలసిన తలలు జూర్ణములైన విండ్లు
 గరుల త్రొక్కుల నేలగలిసిన భటులు, | వరున దుత్తుములైన వాలుగుండెలును,
 హరిఖరాగ్రముల నుగ్గైన బొమ్మకలు, | నురుగతి ద్రెవ్విన యూరుకాండములు
 వీరాని నిహతి ద్రెవ్వయు రథమొడ్చు | తేరి గుట్టుములునై దృష్టింప రణము
 శరశయ్య నిల్లెక్కు శాంతనవుండు | పరమార్థమన్నట్లు భటులట్టి శయ్య
 నెక్కిన చోటునై యింపార, సూర్యు | డెక్కి మిన్నను పట్టవేనుగు ³ వీవు
 కొడుకు వచ్చెనొ రాడో ఘోరాజకనుచు | బొడవెక్కి వీక్షించుపోల్కి దీపింప.

భీష్ముడు పాండవవీరుల నొప్పించుట

అవుడు దుర్యోధనుండనుప దుర్ముఖుడు | కృప వివిశతి శల్య కృతవర్మలనగ
 నేవురుదొరలు వీరెలమి బంచాగ్ని | భావంబువారు విస్ఫారతేజముల
 గాంగేయుకెలకుల గదిసి శాత్రువుల | భంగపెట్టుచు బరాబరి నేయునంత,
 దన తాలకేతువు దశదిశావీధి | వనమున దోచ దేవప్రతుండలరి
 తూలముం దఱుము వాతూలము బోలె | వేలములకు సైన్యవితతి బోదఱిమి,
 పాంచాల కేకయప్రముఖులు వాఱ, | సంచిత వ్యూహపార్శ్వములైన వారి

మూఁకలకుఁజికి యమృతనల్లె విప్పి | యాఁగొన్నపులి యాలకాది గొన్నట్లు
వెన్నడించియు, జోడు విల్లుఁ బతాక | యెన్న రథము సూతునిలకు వ్రాల్చియును,
వారి తూపులవాన వరుసఁ దోడ్తోన | వారిఁచియు సనూనవైఖరిఁ దాకి,
యెక్కడఁజూచిన నెదుటఁ బార్శ్వములఁ | బెక్కఁడు భీష్ములు బెరసినట్లుండఁ
బ్రజలను బుట్టించి బ్రహ్మయావేగు | నిజలీలఁ జెఱువ జన్మించినాఁ డనఁగ.
దాయలఁ దమనందు దట్టమై వివిధ | సాయకమయముగా శరములేయుచును
నేమి¹చాఢులు వట్టు నెత్తుటఁ దడుపు | భూమిశ, భూమిఁ దూపులనారునాటు
సురపులవృష్టి నచ్చుగ నెరుపుగట్టుఁ | బొరిపొరి రథవేగమున నెలుగువెట్టు
విమతులు ధరఁబడ్డ విజయఫలంబు | క్రమమొప్పు గొను భీష్మకర్షకుండడర.
భయమంది భగ్నమై పాండవబలము | లయకాల మిదియని లజ్జను విడిచి
వడగండ్లఁ జిగురాకు వ్రయ్యలైనట్లు | తడఁబడి తలచెడి శత్రుత్వాడి తలఁకి
చిందఱవందతై చివికి చీకాకు | నొందుచు శివోకనిపై నొకఁడు వ్రాలుచును
మందాకినీసూను మార్కొను మగలు | మందునకును లేకమగఁటిమిఁ బాయఁ
దల్లిగారగు సుభద్రాదేవి కడుపు | చల్లఁగాఁ బుట్టిన సౌభద్రుడవుడు
కర్ణికారపతాక గలిగి నువర్ణ | వర్ణరథ్యముల నుజ్జ్వలమైన రథము
నెక్కి శౌర్యము రూఢిఁకెక్కిన భీష్మ | ... ..
మద్రాధిపతిఁ బదిమార్గణంబులను | భద్రాత్ముఁ గృతవర్గుఁ బదిమార్గణముల
ఘనుఁడు వివిశతిఁ గాండవిశతిని, | అనువాప్తుఁ గృపుని నూఱంబకంబులను,
దుర్ముఖుఁ బదియారు తూపుల నొంచి | మర్మంబు లగలించి మఱియంతఁ బోక
నారాచవర్షంబు నాదేయుమీఁద | వారక కురియింప, వారలు మెచ్చి:
“ యితఁడు మహావీరుఁ డెవ్వరికంటె; | బ్రతివచ్చుఁ గ్రీడికిఁ జారుషస్ఫురణ.
ఆర్పుర నణఁచు సంయమిపోలె మనల | నార్పుర శరవిద్య నడఁపుచున్నాడు.
వాల నిచ్చినఁ గాదు వారికి వారు | చేలావువన వీనిఁ జెండాడుటొప్పు. ”

అని సూతునొక్కఁడు హయములనొకఁడు | ధనువొక్కరుఁడు కేతుదండ మొక్కరుఁడు
ఘనరథం బొక్కఁడు కవచ మొక్కరుఁడు | తునుమాడఁ జొచ్చినఁ దోడ్తోన నతఁడు
నన్నిటికన్ని చయ్యనను గైకొనుచు | మిన్నేటినుతు విల్లు మెఱుంగుటమృములను

1. చోళువట్ట. 2. దట్టమై. 3. నొకటిపై నొకటి. 4. నాజ్యేయు. (మా).

విజించిన విజుగక వీడెంతయనుచు | నటమంట పిడుగునై యటగన్న మెలయ
 నమరనదీనూనుఁ డభిమన్యు నపుడు | నమయించు తలఁపున శక్తి వైచుటయు,
 నది మూఁడు శరముల నార్జుని దునిమి | నదినూను కవచంబు నఱికిన, నలిగి
 కృతవర్మ మద్రేశ కృప వివిశతులు | ధృతి దుర్ముఖుఁడు భుజోద్రేకంబుతోడ
 బాణాష్టకంబులు బాణన ప్రతులు | బాణశతంబులు బాలుపై నేయ
 నంతలో భీష్ముఁ డస్త్రాది నన్నాహ | దంతురంబైన రథంబెక్కి వచ్చి
 సాయకత్రయమున సౌభద్రు నురచు | వాయువు లడయాడ న్రయ్యలు వాపి
 పాటవాతమ్ములు ఫలదేశమున | నాటు నాటిసఁ బ్రాణ మల్లలనాడి
 కోవధూమాక్షుడై గోత్రారిమనుమఁ | డేవుచేవయు నాత్మ నినుమడింపంగఁ
 గ్రొత్తగా మిన్నేటికొడు కెత్తికొనిన | యుత్తలకాలాంక ముర్విఁ గూల్చుటయు
 రాజుచిత్తము పాండురాజుసైనికుల | నాజిలో గెల్వరాదని కొంత దెలిసె.
 ఆర్చె బాండవసేన యాహవలక్ష్మి | యూర్చిపుచ్చిన భావముండె నీమొనకు.
 సౌభద్రుపై సంపజడి శల్య కృపులు | వేళంగి నడరింప వేగంబె వచ్చి
 పావని యాబాణపటలంబు విప్పి | దేవప్రతుని విల్లు ద్రెవ్వనేయుటయు,
 నతఁ డొండువింట నస్త్రావళి దొడిగి | ప్రతివీరు సింగంపుఁబడగ దున్నాడి
 యంబకత్రయమున నభిమన్యు గ్రుచ్చి | పంబి పైపై వచ్చు పరసేనఁ బటప
 వారి సైన్యపుఁడును వరుసఁ గేకయులు | వైరాటు లిరువురు వారి తండ్రియును
 బవనజ పార్థసంభవులకు మిగిలి | దివిజ నదీనూనుతే రాక్రమించి
 శక్తి కుంత ప్రాస చక్ర గదాది | శక్తిఁ దోమర సహస్రంబులు గురిసి
 కృతవర్మ మద్రేశుఁ గృపు వివిశతిని | ధృతి దుర్ముఖుని గుంపు తెరలఁ దోలుచును
 ఎడనెడ భీష్ముతో నేట్లాడుకొనుచు | వడముడి వడిమెచ్చ వ్రాలుచో, నందుఁ
 గరిఘటాపటలితో గర్వంబుతోడ | ధరణీశుఁ డలర నుత్తరకుమారకుఁడు
 శల్యుపైఁ గవిసి విశల్య దోశ్శక్తిఁ | గల్యంశజుండును గలసేన చూడఁ
 గరిఁగొల్పి నారాచ ఘనవృష్టి గురిసి | హరుల నూతునిఁ జంపి యరదంబు నఱికి
 యురుచాపయష్టియు నూనంబుచేయ | దరహాసమొప్ప మాత్యుని జూచి యతఁడు :
 “గోగ్రహణమునాఁడు కురుసేనమీఁద | నుగ్రతచూపిన యోధవా!” యనుచుఁ

బ్రహ్మకాలమునాటి భాస్కరప్రభులఁ గిల కిల నవ్వెడి ఘోటకంబొకటి
 యుత్తరుమీఁదఁ బ్రయుక్తి నై చుటయు । సత్తుంగ రుచి నది యుడువీధిఁ గప్పి
 దొరకె గాలున కిది తొలిముద్ద యనఁగఁ । బరిమార్చె సత్తురుఁ బ్రాభవోత్తరుని.
 అతఁ డిట్లు కూలిన నాతని కరిని । ధృతిఁగూల్చి శల్యుండు తేరొక్కఁబెక్కి.
 తమ్ముఁ డిట్టిల్లినఁ దానల్లి శంఖుఁ । డమ్మద్రవఁదాడి హస్తినంపదను
 పరమేఘకులముతో వజ్రగిరీశు । నిరవొప్పఁ జెనకఁ బోయినలాగు దోచ
 ఘోరభంగిఁ గడంగి కలిశోపమాన । దారుణాస్త్రములఁ బ్రతాపించి యేయ,
 నమ్ముట్టఁజి భీష్ముఁ డమితరథాశ్వ । నమ్మర్దమున నట్టి శంఖుని కరుల
 నినుకఁ గట్టిన బొమ్మరిండ్లు వేడుకకు । వెనఁ గాళ్లఁ దన్నెడి వెట్టియుఁ బోలె
 ఘీంకారమునకు ¹దిగ్భిత్తులు పగుల । శంకలేక వధించు సంచుతానెఱిగి,
 “యోడకుం డోడకుం డో యోధులార! । క్రీడి వచ్చితి మీకు గెలుపేమి బ్రాత! ।
 యటుచూడుఁ” డని మార్గణావళిఁ బఱువఁ । బటుభంగి నధిప, నీబలములలోనఁ
 జద్రుపలయ్యెడు తేరుఁ, జెడిపాటు హయము, । నదవదయగు బంటు, నణఁగు గజంబు,
 ధూళిపాటు పతాక, త్రుంగెడి గొడుగు, । గాలిబోయెడు విల్లుఁ గలుగవచ్చినను
 అయ్యెడ్డు దోసపం డవిసినయట్లు । చయ్యన విచ్చె వానవముఖ్యు లలర.
 నరుడంత నిలువక నారి సారిచి । సురనదీసూనుపై స్ఫురణమై నిగిడె.
 ఇరువురుఁ దలవడ నీక్షించు ప్రజకు । హరి హరి దాఁకిన యాచందమయ్యె.
 ఇట్టిరువురుఁ దాఁక నిరువంక దొరలు । పోట్లాట కెక్కిరి భూపాల, వినుము.
 అప్పుడు భానున కపరాష్ట్రమయ్యె; । నెప్పటిశంఖుపై నెక్కి శల్యుండు.
 గజయుద్ధమునకోర్చి కలకలంబోర్చి । నిజశరంబుల మాత్యన్యనికరంబు దఱిమి
 విరటు శతాసీకు వెన పివెన్నడింపఁ । దిరమైన మద్రేశు తెగువకు వెఱచి
 పదఘట్టనల భూమిభాగంబు వగులఁ । జెదరి శంఖుండు చేరె సేనానికడకు.
 శంఖుఁ డిట్లొడుంగుట శాత్రవభటులు । శంఖంబులొత్తుట చక్క వీక్షించి
 నరుని భీష్మండు తృణంబుగా నెన్ని । కురిసెఁ గోలలవాన గుణఘోషమడర.
 నరుడు నాభీష్మం దృణంబుగా నెన్ని । పారి పారి బహుశరంబుల వెల్లిగొలిపె.
 ఇరువురిరణమున కీ యుగంబెల్ల । నరిచాలదని తోచె శస్త్రాస్త్రములును.

వడినంత భీష్ముండు వానవితోడి । బెడిదము చాలించి పెర్రోవ నిగిడి
 ద్రుపదుసేనకుఁ దేచు దోలించి యతని । యపరిమితోగ్ర సైన్యంబులనెల్ల
 నెండినవనమున కెగసి కార్చిచ్చు । మండెడుకై పడి మదగజ తురగ
 రథ పదాతిచయంబు రాద్రబాణాగ్నిఁ । బృథివిపాలొనరించి పేర్చి వెండిమును
 ఘనుఁడు కేకయపంచకము సేనకుటికి । సునిశితాస్త్రంబులఁ జూర్ణంబుగాఁగ
 నాలోడనముచేసి యంత విరాటు । నాలుగుదెగల సైన్యము మూరికొనఁగి
 యడయాలములతోడ నార్పులతోడ । గొడుగులతోడ నెక్కుడు తేన్లతోడఁ
 బెక్కుదిక్కులఁ బర్వ పృథివీశుసేన । నొక్కదిక్కుగ నొత్తి, యోధులు వణకఁ
 బొందుతనూజులు పరికింపుచుండఁ । జండిమ¹ నెఱపుచోఁ, జండభానుండు
 “ఎనయఁ దేజము చూప సీతండు చాలుఁ । బునరుక్తి యే” నని పోయినయట్లు
 భానుఁ డంబుధి గ్రుంకె బొండ వాన్యముల । తోన పంకజములు దురదుర మొగిడె.
 కాంతేయ భీష్మంధకారంబుతోన । యంతంతఁ బర్వ సయ్యంధకారంబు.
 రారాజు పులకాంకురంబులతోన ; తారలు పొడమె నెంతయు సభోవీధి.
 రమణ భీష్ముని యనురాగంబు తోడ । నమరె సంధ్యారాగ మపరదిక్కునను.
 అప్పుడు కురువీరు లాజిచాలించి । విప్పుమోముల భీష్మునినుతించుకొనుచు
 వేలంబులకు ²నేఁగ వినుము పాండవులు । నాలంబు చాలించి యరిగి రిండ్లకును.
 అని యిట్లు తొలినాఁటి యాజిలో భీష్ముఁ । డొనరించు పౌరుషంబాగి సంజయుండు
 ఇట నాంబికేయున కెఱిగించె సనుచు । నట ముని జనమేజయక్షి తీశునకుఁ
 జెప్పిన నారాజు చెలఁగి యమ్మాద । నెప్పటఁ గథకిచ్చెల్ల నెఱిగింపుమనినఁ
 గౌళల్య గర్భదుగ్ధాబ్ధి శుభ్రాంశ ! (?) । ఈశాన సంస్తుత్య ! యింద్రారిభయద !
 పాలిత దివ్యోగ్రబాణసంపన్న ! । సీలాంబుదశ్యామ నిర్మలదేహ !
 ననకాది మునివంద్య ! సచ్చిదానంద ! । మనువంశతిలక ! రామా ! మీకుశరణు.
 ఇది సదాశివభక్త హితగుణానక్త । సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్ర) దీప
 స్తుతిపాత్ర వల్లభనూరి సత్పుత్ర । మతిమద్విధేయ తిమ్మయనామధేయ
 రచితమై భీష్మపర్వమున నాశ్వాస । ముచితార్థయుతముగా నొప్పి రెండవది.

తృతీయాశ్వాసము

శ్రీకంఠ కమలజార్చిత పాదయుగళ! | నాకేశవదిత నవ్యచాత్రిత!
 లోకరక్షక, భక్తలోల, శరణ్య, | నీకు మొక్కడ రామవృష, చిత్తగింపు.
 అవధారు మఱియు సంయమి చెప్పదొడగె | నవినయస్ఫూర్తికి జనమేజయునకు.
 ఆరీతి భీష్ము పరాక్రమంబునకు | సారస్వతిముఖుడై శమన సందనుడు
 నాటి నిశావేళ సరనాథులెల్ల | వాటంపు భక్తి గొల్వంగ గొలుపుండి
 శౌచికిల్లుచు: “నిన్ను శక్రజనమ్మి | పోలొడ బ్రజలఁ గోల్పోవుచున్నాడ.
 బాణారి బాణాది బాణసంపదకు | ద్రోణమెచ్చులు గన్న తూపులపనకు
 బ్రమసి యే కారవపతితోడి యనికి | నమకొంటి గాక యీచల మెవ్వడెఱుగు.
 ఇతఁడు శాత్రవహింసకేనోప ననిన | ధృతి నొక్కవిధము సంధింపనే యేను!
 ఆపగానుతు మర్త్యుడని యుంటి గాని | నాపాలి మృత్యువై నటియించు టెఱుగ.
 ఉత్తరుం డీలె లో శోత్తరుం డొకఁడు | క్రొత్తగా నిదె నేడు గూలెసైన్యంబు.”
 అనిన గృష్ణుఁడు పల్కె ‘సత్సేలతలఁప! | ఎనయ నీయెడఁ గ్రీడి హిత మేల మఱచు!
 ఎల్లింటిరణమున నీక్షింపు మితని; | చల్లనై యారాత్రి శయనింతు గాక.’
 అనిన సంతోషించి యవసీశ్వరుండు | వనజనాభుని నంచి వాసవి నంచి
 యనిలజ నంచి పైన్యపు నంచి నకల | జననాథులను నంచి చనియె లోపలికి.
 ఆరాత్రి దొర లాత్మ నాపగాతనయు | పౌరుష మొకతృణప్రతిమగా నెన్ని
 “యెప్పుడు వేగునో యీనాల్గు జాలు! | తప్పక యుగములై తాఁదోడఁదొడగె.”
 అనుసంతఁ బక్షుద్యయము నూచి విడిచి | యెనయ నించుకనిక్కి ¹యిలఁ దోడఁ జీటి
 చంచుపుటము విచ్చి చరణాయుధంబు | కొంచక కొక్కురొకో యని యార్చె.
 వదలె విటగ్రీవ ననితాకరములు; | ²ప్రిదిలె సుప్తిసుఖంబు పృథివి జీవులకు.
 భటుల నాజికి లేపఁ బఱతెంచె ననఁగఁ | బటు ³గుణత్రయముతో ⁴బయ్యెర వెట్టె.

ద్వితీయ దివస యుద్ధక్రమము

అంతఁ దూర్యరవంబులంతంతఁ జెలఁగ | సంతక ప్రియనూనుఁ డరుణోదయమున
 నిత్య కృత్యాచార నియమముల్ దీర్చి | దైత్యారి సాత్వ్యికి తమ్ములు సఖులు

1. యలదొకచీర. 2. పృథివీ. 3. గణ. 4. పయ్యడ. (మా).

బాంధవులును వీరభటులు నందనులు । బంధుర చతురంగ బలములుఁ గొలువ
 రథసేమిరవ ధనుర్వ్యాఘ్రాను హస్తీ । పృథు ఘంటికారావ భేరీరవముల
 నేల వ్రక్కలువాఱ, నిబిడహుంకృతుల । వేలుపులలుకంగ వేడ్కతో నడచి
 రుధిరోగ్రమైన కురుక్షేత్రమునకు । నధికనంపద వచ్చి యచ్చట నిలిచి,
 శమననూనుడు గాన సాత్విక ముద్ర । నమకొన్న విధ మొప్పు శార్ఙ్గి నీక్షించి,
 “పన్నింపుమా యొడ్డు పరభీకరముగఁ । బన్నుగా” ననుసంతఁ బాంచాలనుతుఁడు
 “ఎనయఁ ద్రాంచవ్రాహ్మ ఖి వేశఁ బన్ని । నానేర్చుచూపెద నవభంగి” ననుచు
 నట్టి యొడ్డునకుఁ దానందు గళంబు । పట్టున నుజ్జ్వల వ్రభలతో నిల్చె.
 తోన పాంచాల మాత్స్యలు నయనములు ; । తా నుగ్రుడగు చేతానుండురంబు ;
 నొగి భీమసౌభద్రు లుభయపక్షములు ; । మగధ కేకయ రాజమణులు దేహంబు ;
 ద్రావదీనుతులు సాత్యకియుఁ బాదంబు ; । లా పాండవ పాండ్యేశు లచట జంఘలును ;
 శంబరాంబుష్ట దశార్ణ కిరాతు । లిన్కూడ్కిఁ గేకయు లెడనెడ నమర,
 హూణ మైడింబ దైత్యులు శిఖండియును । రాణతోఁ గవలు గోత్రధ్వంసి నుతుఁడు
 శిబిపై ద్యులాదిగా నేవింపఁ గడిమిఁ । బ్రబలుండై పాండవాగ్రణి మెన్న నగుచు
 నిలువఁ ద్రాంచవ్రాహ్మ నివహంబు చూడ । నలువకు లోచనానందమై యుండె.
 ఇట రాద్రగతిఁ గౌరవేశ్వరుండనికె । బటహ తూర్వంబులు బహుభంగి మ్రోయఁ
 జతురంగ సేనా విశాలుండై వచ్చి । శతమఖనుతుఁ జూచి సైన్యంబుఁ జూచి
 గురు భీష్మ కృప శల్య గురుపుత్ర శకుని । కురుకుమారశతంబుఁ గొమరొప్పుఁ బలికె :
 “గారుడవ్రాహ్మంబు గావలె మనకు ; । వైరి నందులఁ గాని వారింపరాదు.
 అలరి యయ్యెడ్డు సర్వాంగభాగముల । నిలువుఁడా మీరు మీనేర్పుల మెఱసి.
 మీమీ బలంబులు మిమ్ము నేవింప । నీమాడ్కి నిలువుఁడా యేను జూచెదను.”
 అని వారి నట్టి వ్రాహ్మకృతి నిల్వఁ । బనిచిన భీష్ముడేర్పఱుప నేర్పఱుపఁ
 దలకు ముక్కునకు దోర్ద్వయమున కలఘు । గళమునకును మహోగ్ర శరీరమునకు
 ... .. । ... ..
 తమ్ములు భీష్ముడుఁ దానును రాజు । నమ్మిన జయముతో నడుమ నున్నంత,
 1 ననుచురుల్ జోదులు నంతంత నిలువ । నది గారుడవ్రాహ్మమై కాన నొప్పె.

తూర్వ స్వసంబులు తోర్కమై దిశల ! సూర్యప్రభలతోడఁ జట్టుముట్టఁగను
జేనూపి రారాజు సేనలఁ దఱుమ । నాసూటిఁ బగవారు నలమి పైఁబడఁగఁ,
బోరు ఘోరంబయ్యెఁ బురుషూత నగర । వారాంగనల యిండ్ల వాఁకిల్లు తెఱవ
... .. । కేళీకలాప ధిక్కృత వేగమగుచు,
నారద వీణా రణ ద్రామనామ । పూరిత సకల సభాభాగ మగుచు,
పటహ నిస్సాణ నిర్భరనాదజాత । పటు దిశావలయ దర్శధ్వంసమగుచు.
ఆ రణంబున భీష్మఁ డానాటిరణము । కారణంబుగ నేచి కౌంతేయశోటిఁ
గొంచక చిందినఁ గొడుకుచు సేన । కంచుమింఁదై పాట గళములు నఱికి
దొరల నందఱఁ దోలి తొప్పరలాడ । నడుఁడు నారాయణునకు నిట్టులనియె :
“బావ, చూచితె ! శూన్యభావన నన్ను । నీ వీరవరుఁ డెన్ని యిటు మనసేన
నాహుతిఁగొనఁజొచ్చె ; నటు మనరథము । మోహరింపఁగఁజేయ మురవైరి, తగును.”
అనినఁ గృష్ణుఁడు రథంబాత్రోవఁ దెచ్చె ; । అనిమిషనదినూతి కిర్జునుతోడ
సని ఘోరమై చెల్లె నప్పరో యక్ష । దనుజ గీర్వాణ గంధర్వులు పొగడ.
రామునిచేఁ గొన్న రాద్రబాణములు, । భీమునిచేఁ గొన్న భీకరాస్త్రములు,
నిరువురు నాటుచో నిరువురుఁ గొంత । సురఁగరు సోలరు శూరత పెరుఁగ.
నరుని తూపులు తాఁకి నదినూను పడగ । యరదంబు విలు జోడు నడఁగినఁ జూచి
కలఁగి కౌరవులెల్ల గాంధార శల్య । కలశజులాది (గాఁ గల యోధులెల్ల)
సేయుదు రవి క్రీడి యెంతయుఁడునుము ; । పాయుదు రిటఁ గూడఁబడుదురు ; మఱియు
నందఱి కందఱై హరినూతి పెనఁగఁ । జిందఱవందఱై క్షీతిప, నీదొరలు
గాంకేయరక్షకై కడఁగి వచ్చియును । సంగరమునువీడి చయ్యనఁ దొలఁగ,
శరముల బలములఁ జక్కుగా నఱుకు । నరుప్రతాపమునకు నరనాథుఁ డులికి
దేవప్రతునిఁజేరి తెగువ నిట్లనియె : । “ఓ వీర, పాండవేయుల గెల్తుననుచు
సేనలు విన నాడి సేనానితనము । (పూనిన నీదగు) భుజశక్తి గాన.
వాల నిచ్చితిగదా వానవి నింత ! । తోలనిచ్చితిగదా దొరల నీరితి !
బవరానఁ గుత్తుకఁబటియై శివుని । మివిలిన శరవిద్య మించుచుండియును
ధృతి నిన్నుగావ సేతెంచు నైన్యముల । నితఁడు (వెన్నాడుచు నిట్లు) మోఁదెడిని.

గురుఁడాదిగా వీని కోలలఁ బగిలి | విరఘులై శిరములువీడఁ బాత్రదరు.
 ఇట్టివాఁడపు కర్ణు నేటికి వెడలఁ | గొట్టితి రణభూమిఁ గొంతోపకుండ? ”
 అనిన నించుక నవ్వి యాపగేయుండు : | “జననాథ, నీమాట నకలంబు నిజము.
 సేన,.....డ్లు | కానపు నాపరాక్రమ మింకఁ జూడు.”
 అనుచు గాండివపాణికై తేరుగడప, | జనపతి తానును సాహసస్ఫురణఁ
 గృతవర్మ గురుపుత్ర కృపులతో నెక్కి | యతిఘోర శరవృష్టి నర్జునుఁ బొదువ
 మహిమఁ బార్థునకు ధర్మజ భీమ నకుల | సహదేవు లాహవోత్సాహులై యొదవి
 భీష్ముపై నెక్కిన, బెడిదమై రణము | గ్రీష్మ భాస్కర కరాకృతిఁ దేజరిల్లె.
 అందు గంగాసూతి హస్తకౌశలము | పొందునఁ బురుషాతపుత్రుని మేన
 నమ్ములు గ్రుచ్చిన, నపుడు రక్తములు | చిమ్మిన గ్రో(వితోఁ జిమ్మినట్లై)గనె.
 నరుడు భీష్మునినేయు నారాచకోటి | గరళాగ్ని కణములు గ్రక్కుచు నడరి
 యతని విల్లును జోడు నరదంబుఁ గాల్పు | నతనికి నవియెల్ల నరుడెంచు మఱియు.
 నరుడుద్రుంచు రయంబు నది (సూతి వాని) | వరునఁదెచ్చరయంబు వసుధకేర్పడదు.
 ఇద్దరు సరిఫత్తు రిష్టువిన్య ననఁగ | నద్దరిపాటుగా నాపగేయుండు
 క్రోవ్వాడితూపున గోవిందుచురము | రుద్విన, నులివేడి రొంపినెత్తురులు
 (క్రుంకుభానునిపోలఁ) గొన మింటికెగనె | మంకెనపూచాయ మఱపించుచూడ్కి.
 ఆతతాగ్రహగుణవ్యగ్రుండై నరుడు | తాతఁజూచి యురంబు దశవిశిఖములఁ
 దూలనేసిన నొడల్దూలియు నతఁడు | తాలిమి వదలక దర్పంబు (మెఱసి)
 వింట నగ్నులకంటె వేండ్రంబులైన | కంటకాస్త్రములు లక్షలనంఖ్య దొడిగి
 దయలేక నరునేయ, దాక్షిణ్యమాత్ర | మయిన లేక నరుండు నాభీష్ము నేసె.
 అయ్యంపనెల్లువ నమరణోకంబు | వ్రయ్యునో! లోకంబు వడిఁ దడఁబడునో!
 చుక్కలు డుల్లునో! సూర్యునిరథము | చిక్కునో! యని చలించిరి సురానురులు.
 అప్పుడు మధ్యాహ్నమయ్యెఁ గెంధూళి | గప్పి సంధ్యాకాలగతి మింటఁ దోఁచె.

ధృష్టద్యుమ్నుఁడు ద్రోణునిఁ దలపడి విరఘుఁ డగుట

ద్రోణుపై ద్రుపదపుత్రుఁడు తేరు పఱపి | బాణవర్షములఁ గప్పఁగ నాతఁ డలిగి
 వాని సూతచ్ఛత్ర వాజివర్గంబ | నోనేసి యార్వ, ద్రోణున కల్గి వాఁడు
 శితబాణవృష్టి వర్షింప వర్షింప, | నతఁ డంత నాశీవిమాకృతి తూపు

వేడిమంటలు గ్రక్క వేవేగఁ దొడిగి | వాడిచూపులు దోచ వాని సీక్షించి
 పాండవసేనాని, పడితిగా కనుచుఁ | జండవైఖరినేయఁ జలియింప కఠిండు
 నది రెండుచేసిన, ¹వావిశేషములు | మదిమెచ్చి పొగడిర మనవారు వారు.
 శరగురుఁ డంత ధృష్టద్యుమ్నుఁ డట్లు | శరము డంబునఁ ద్రుంపఁ జయ్యన నలిగి
 శక్తి బాహుశక్తి సమకూర నెత్తి | రక్తాశ్వుమీఁదఁ ఘోరముగ వైచుటయు,
 మూఁడుతూపుల నది మోడుగా నటికి | వాడితూపున గ్రుచ్చె వాఁ డస్త్రగురుని.
 అంతఁ బోవక శక్తు లతఁ డొకనూఱు | దొంతిపెట్టిన వైవఁ, దోడ్తోన గురుఁడు
 పరమాణువులుగాఁగ బాణంబులేసెఁ | గురువంశతీలక, యాక్రోత్తులు వినుము.
 వెండియు సేనాని వినిధోగ్ర భంగిఁ | జండ కాండంబులు సంధించి గురుని
 నుశుగని నెత్తుట నోలలాడించె. | నడిమికి నవ్విల్లు నటికి ద్రోణుండు
 సారథిఁ దునిమి యశ్వములఁ జెండాడ | నారథి నాథుండు నరదంబు డిగ్గి
 గద త్రిప్పివైవ, నంగద దాని గురుఁడు | చిద్రుపలుగా నేసె జిఱునవ్వుతోడ.
 వాలును బలుకయు వాడంతఁ గొనుచుఁ | గాలాంతకుని రీతిఁ గదిమి పైఁబడిన
 నావాలుఁ బలుకయు నలిగి యాచార్యుఁ | డావాలవలె నుండ నన్నియు నటికి
 “చేతికి లోనయ్యె సేనాని జముని | వాతఁ ద్రోసెద ” నని వాలెత్తు నంతఁ,
 గరిఁగావ నేతెంచ గరుడాంకు పగిది | నరుడెంచి భీముఁ డయ్యాచార్యుఁ దాణి
 క్రూరాస్త్ర యుగళంబు గుండియ నాటి | వైరభ్యుడగు తన వాహినీ పతిని
 నొండాక రథమున నునిచిన, నంత | మండుచుఁ గురుపతి మారుతిమీఁదఁ

భీముండు కళింగ సైన్యము నుజుమాడుట

గరి ఘటాపటలాధ్యుఁ గాళింగనాథుఁ | బరువడి మణిమంతుఁ బంపఁగా సతేడు
 పవనజ ముందట బలములలోన | వినిధ గదక్రేణి వెల్లిగాఁ గొలిపె ;
 అవి భీము బలముచే నర్థము గూలె ; | దవులక యున్న యర్థము దాగిపోయె.
 మణిమంతుఁ డేనుఁగు మారుతి మీఁద | సృణిమంతుడై కొల్పి చేవేడి నూప
 గద వేసి యప్పీరుఁ గాలునిఁ గూర్చి | మదకరి నుగ్గాడ మార్గజౌఘముల.
 శూరుఁ డాతని పట్టి శుక్రదేవుండు | మారుతియరదంబు మహిఁ గూలనేసి

కుంతాగ్రములవంటి కోలలఁ బొదువఁ | కౌంతేయుఁ డవ్వీరు గదప్రేసి చంపె.
 అంతఁ జేర్చి శృతాయువను కళింగుండు | కౌంతేయు వాలంపగమిఁ జాట్టుముట్టి
 వెడఁద తూపున విల్లువిఱుగ నేయుటయు, | వడముడి బొమముడి వడినిడి కడిమిఁ
 బలుకయు వాలును బాణిద్వయమున | వెలుంగ శాశ్రవ బాణవితతిఁ ద్రుంచుచును
 ద్రోచి యెక్కిన, వానితోఁబుట్టువొకఁడు | ప్రాచీత నిభమూర్తి భానుమంతుండు
 విరావతముఁ బోలు హస్తీపై వచ్చి | మారుతి నుగ్రతోమరముల వైవ,
 నిభము కొమ్మలు వ్రొక్కి యెక్కి యాభీముఁ | డభియాతిశిరము ఖడ్గాగ్నిలో వ్రేల్చి
 దంతి ప్రాణము గొని ధరణికి దాటి | యంత శ్రుతాయువు సరికట్టు కొనిన,
 సతఁడును దనసేన కర్ణిఁ జేపివఁ | జతురంగ రంగ ద్విశాలమై యదియు
 మొగిళులు పూర్ణసోముని జాట్టుముట్టు | పగిది వాయుజు మీఁదఁబడిన, నజ్ఞోదు
 పాదచారము నొంటిపాటును నైన | నాదెన చూడక యధికరోషమున
 నాసేన ససిధార నటునిటు చెదర | వ్రేసియుఁ గరవాల విద్య పెంపునను
 గరిశిరంబులు వ్రేయఁ గ్రందెన మెదడు | కరవాలమున నంటి కడుభార మైనఁ
 బడగలు తునుకలై వడ వ్రేసి వ్రేసి | వడముడి యావ్రేగు వారించుచుండు.
 సారథి రథ రథ్య సహితంబు గాఁగఁ | దేరులు నఱకుచో ధృతిఁ జేతిహేతి
 మొక్కవోయిన నశ్వముఖమున నపుడు | గ్రక్కున సతఁడు ఖడ్గమువాడిపెట్టు.
 డాసిన నృపకీరీటములకు విసర | 1 నేన వోయిన చోట నితఁడు ఖడ్గమునఁ
 గాలుబంట్లను జక్కుగా వ్రేసి వ్రేసి | చాలంగ నయ్యెన చక్కంగఁ బెట్టు.
 గాలిచూలీ రీతిఁ గాళింగబలము | నాలంబులోఁ గూల్చి నబ్బిరుసునకుఁ
 జలియించి నూర్చుడు జాతె ననంగ | నలవి పెట్టినయట్లు లపరాహ్లా మయ్యె.
 అంతఁ గళింగుపై ననిలనందనుడు | 2 హఠాంతకాండై తాక నుంకించు చోటఁ
 గేతు కార్ముక రథ్య కీలితంబైన | యాతేరు సారథి యవనరం బెఱిగి
 ముందట నిడిన భీముడు రథంబెక్కి | యందుఁ జాపముఁ బూని యమ్ములు దొడుగ,
 నాయువు డగ్గటి యాశ్రుతాయువును | సాయక సవతిఁ గీచకవైరి నేయ,
 నవి ద్రుంచి యొకబాణ మనిలజాడేయఁ | బవిలి మూర్చ మునింగి పడియె నయ్యోధుఁ;
 డతఁడిట్లు మూర్చ్ఛిల్ల నాతని రథము | హితుఁడు సారథి యాజి కెడఁగల్గఁ దఱిమె ;

కర్ణధారుడులేని కలమును బోలె | ఘూర్ణాయమానమై కుండె దత్సేన.
 ఇట్టి భీమువ్రతాప మీక్షించి యేటి | పట్టి మారుత పుత్రుడై గడంగుటయు,
 నతనికి నడ్డమై హస్త సహాదరుడు | ధృతి జేకిలానుండు ధృష్ట కేతుడును
 విరటుండు పాంచాలవిభుడు వెండియును | దొరలు శిఖండియు దురదుర దాడి
 వాలికతూపుల వాన ముంచుటయు, | గేలిని జేయుచు గిమ్మారవైరి
 దేవత్రుని మీదఁ దేరు దోలించి | యావీరు శరవృష్టి కాత్మ భేదిలక
 పరశు తోమర గదా ప్రాస ఖడ్గాది | పరిణధ శరపంక్తి బఱపిన, నతఁడు
 బలములతోడ నబ్బట కోటి నెల్లఁ | గలగుండు వెట్టి శిఖండి దప్పించి
 యంత భీమునితేరీ హయముల నెల్ల | శాంతనవుం డొండుశరమున నఱికి
 సింహనాదముఁ జేయఁ, జెదరక భరత | సింహము గదగొని సేనాని మీదఁ
 గవియుచో, సాత్యకి ఖండించి నొంచె | దివిజనదీనూను తేరిసారథిని.
 సూతుఁ డిట్లీల వాఱులు భీష్ముతోన | యా లేరు గొనిపోయె నాజికి దొలగ.
 అట్టిచో బకవైరి ముగ్రహంబునకు | నెట్టివారలు నిల్వకేగిరి తొలగి.
 జననాథ, వినుము ధృష్టద్యుముఁ డవును | కనుగవ నొక్కచికానంబు పొడమి
 బకవైరి కిట్లనుఁ: “బ్రభున, నీవిచట | నొకముహూర్తము చూచుచుండుము నన్ను ;
 కారవతతికి నాకడిమి చూపుదును ; | ధీర, డిగ్గుదుగాక తేరు నీ.” వనుచు
 డించి పగము లుగ్గడించి ముజ్జగము | ముంచి తూర్యంబులు మ్రోయుచుండఁగను
 గృవ గురునుతులఁ దాడిన, వారు నతనిఁ | గుపితులై కప్పిరి ఘోరాస్త్రవితతి.
 అపుడు ద్రోణజని రథ్యముల సారథిని | ద్రుపదాత్మజుఁడు చంపఁ, దొడగి ద్రోణజుడు
 కృపురథంబెక్కి నిష్క్రమ నంపవాన | ద్రుపదజుఁ గప్పఁ దోడ్తోఁ గప్పె నతఁడు.
 ఇరువురిచేత నట్లీతఁ డొంటిఁ బడిన | హరిషాత్రుఁ డచటికి నరదంబు పఱపి
 మించిన రామ సౌమిత్రులఁ దొల్లి | కొంచక తాఁకిన కుశుఁడును బోలె
 ననుపమ శరకోటి నాక్రమించుటయు, | జనుదెంచి శల్యుఁ డా సౌభద్రుఁ దాడి
 యేబదికోలల హృదయదేశమున | నేబదిగంట్లుగా నేసి బిట్టార్చి
 విల్లుద్రుంచిన, నొండువింట సౌభద్రుఁ | డెల్లగాఁ బదితూపు లేబది దొడిగి
 మద్రేకు మూర్ఛానిమగ్నుఁగా నేసి | యద్రులు చలియింప నార్చె; నార్పుటయు

సారథి తొలగించె శల్యు సంగ్రామ । ధారుణి కెడగల్గ ధరణీశ, వినుము.
 అత్తటి లక్ష్మణుండనగ నీపాత్రుఁ । డుత్త గాపియుఁ దాణి యుగ్రబాణములు
 చేరవె నకాలపుష్పిత పలాశంబు । తెఱంగు రక్తములు సంధిల సేనలార్వ.
 అట్టిచో సాభద్రుఁ డతనివత్తుఁబు । గట్టితూపుల నేర్పుగమర నేయుటయు
 నడరించె నొకబాణ మభిమన్యు విల్లు । నడిమికి విఱుగ నీ సందనాత్మజుఁడు.
 విల్లులు విడిగిన విజయు కుమారుఁ । డల్లన సగుచుఁ జయ్యన నొండునింట
 శేషజిహ్వలువోని శితపుంఖములను । భీషణాకృతి నేసి పెద్ద నొప్పిన
 నాత్మజు నొప్పికి నధిప, నీతనయుఁ । డాత్మసంతాపింప నభిమన్యుమీఁద
 నరదంబు దోలించ, నతనికిఁ దోడు । గురుఁ డాపగేయుండు గురుతనూభవుఁడు
 కృపుఁడు మద్రవిభుండు కృశవర్మ శకుని । నృపులు వెండియుఁగూడి సిశి తాస్త్రుతతులఁ
 దను నేయ, నర్జునుతనయుఁ డండఱకు । నినుమిక్కిలై సారే నీక్షింప నురలు.
 అపుడు దవ్వులనుండి యా క్రమంబెల్లఁ । గపికేతనుఁడు గాంచి గ్రక్కున రథము
 నీసైన్యతతులవై నిగిడించి మించి । యేసిన నాలమ్ము తెన్ని యోగాని
 యెవ్వనిఁ జూచిన నేనూరు వాడి । చిన్వలు నాటని శిశువైన లేడు.
 నరపతి సర్వసేనలకుఁ జేచూపి । నరునకుఁ దోడ్పాటు నడువంగ ననుప,
 నది సింజినీరావ హయఖురారాన । రథిని ఘంటారావ రథరావములను
 దట్టమై నడచినఁ దావకబలము । దట్టమై నడచినఁ దలపాటు గలిగె.
 నవధూళి సూర్యమండలముఁ గప్పటయుఁ । గపిసెఁ జేరిటి మిన్ను గానరాకుండ.
 హయఖండ భటఖండ హస్తీఖండముల । రయ మొప్ప వెడలిన రక్తధారలను
 ధూళి యడంగినఁ దోచె నీమొనలఁ । జాల నర్జును బాణసంపత్తిఁ జెదరి
 తునిసిన శరచాప తూణీర ఖడ్గ । ఘన కపాల కిరీట కవచ కేతువులు,
 నలిన న హయశిరోనాగయోధాంగ । సలలిత భూషణ చర్యాస్థితతులు,
 తుమురైన రథచక్ర తోమగచ్ఛత్ర । విమల శిరస్త్రాణ వీరయోధులును.
 పోరు ఘోరంబయ్యెఁ బురుషాత తనయు । దారుణాస్త్రములకఁ దలఁకి నీబలము
 మొనకట్ట తెగిపాట ముందట గాన । వెనుక చిక్కును నిల్వ వెరవులు మాలి
 తెమలిన నరుఁ డొత్తై దేవదత్తంబు ; । భ్రమపుట్ట హరి యొత్తై బాంచజన్యంబు.
 అప్పుడు గురుఁ బల్కె నాపగేయుండు : । “చెప్పఁ జిత్రముగదా జిష్ణుని మహిమ !
 రథికుఁ డర్జునుఁడు సారథి కంసమర్ది । ప్రథనవిక్రమ మెంత పాటింపరాదు !

మురువుగాఁ ద్రిపురారి మూఁడవకన్ను | తెరిచినట్లు ప్రతాపపీఠినున్నాఁడు.
మనపాఁజు నాజికి మరలింపరాక | విను విచ్చి పోఁ జూచె; వీరవర్ణమును
వెనుకముందైపోయె వేలంబుకడకు. | .. ...
వివ్వక నిలిచిన వీరవర్ణమును | నొవ్వుమై నాజికి మూలొల్పురాడు.
వేఁడిమి చాలించి వేగ భానుండు | మూఁడుమూర్తుల పాత్తు మున్నీట న్రాలె.
సేనలఁ దివిపించి శిభిరంబుకడకు | మానవేశ్వరుఁ గొంచు మరలుట మేలు.”
అని చెప్పకొని భీష్ముఁ డావ్రకారమునఁ | జనియె వేలములకు సైన్యముల్ గొలువ.
పాండవేయులుఁ దమ బలములఁ ద్రిప్పి | మెండైన యార్జున మిన్ను ముట్టంగఁ
జివురుదోరణములఁ జెలువైన సంధ్య | దవిలి వచ్చెనచంగఁ దనకుపాశెంబు
చొచ్చిరి మదినుల్కి చొచ్చి కౌరవ్యు | లిచ్చల నరుశౌర్య మెన్నుచునుండ.

తృతీయ దివస యుద్ధము

అంత నిద్రాసుఖం బాహవశ్రాంతి | సంతపెట్టంగ రాత్రి సంప్రీతిఁ బుచ్చి
వేగ భేరీధ్వన విహ్వలాహ్వన | మై గభీరంబైన యహికేతుసేన
చనుదెంచి సంగరస్థలి నిల్చుటయును, | దననేర్పు మెఱసి మందాకినీసుతుఁడు
గారుడవ్యూహంబు ఘటియింప నమర | భారకుండై ముక్కుపట్టు తానయ్యె.
ఆచార్య కృతవర్మలచట నేత్రములు, | నాచార్యసుత కృపు లచటిశిరంబు,
శల శల్య భగదత్త శకసింధు సాల్య | బలభుజు లెల్ల నేర్పడి తన్ను గొలువఁ
దమ్ములతోఁ గూడి ధార్తరాష్ట్రండు | వెమ్ముచు వీ పయ్యె విహగాధిపతికి.
విందానువిందులు విను సూరసేను | లందు బాహ్లికుండును నట పాలమైరి.
లీలమై మగధ కళింగ వల్లభులు | కీలించినట్లు దక్షిణ పక్షమైరి.
కోసల కర్ణాట కుకురాధి పతులు | భాస్విల్ల డాకాలి భావమై రధిప !
తక్కిన రాజులు తమకు నిష్టైన | యిక్కువ నెడనెడ నేర్పడునంత
నటఁ బాండవానీక మాజికి నడచి | పటహ కాహళ శంఖ పణవాదు లొలయ
బలవతి ధర్మజ ప్రముఖుల నడిగి | దశముల సర్థచంద్ర వ్యూహముగను
బన్నుచో, మాగధపతియుఁ బాండ్యుండు | నెన్న భీముఁడుఁగూడి యావ్యూహమునకు

దక్షిణశృంగమై తగ నుండిరంతః । దాక్షిణ్య మొప్ప మాత్యు ద్రుపదులును
 గాశ కరూశ కేకయులు నీలుండు । నా శృంగమునకుఁ బ్రాప్తి నిల్చి రధిప !
 పరఁగ శిఖండి సౌభద్రులుఁ గవలు । హరి నహోదరుఁడు మున్నెన యోధులును
 ద్రాపది కొడుకులుఁ దన్ను నేవింప । భూపతి నమమయ్యెఁ బాసఁగ నొడ్డునకు.
 మైడింబుఁడాదిగా ననురసైన్యంబు । తోడ నమస్తయోధులు నిల్చిరచట.
 జగదేగనిధిచేయు సారథ్యమునకుఁ । దగుచు డావలికొమ్ము తానయ్యె నరుఁడు.
 నరనాథ, యుభయసేనలు నిట్లు పన్ని । నరభన వాద్య ఘోషంబులతోడఁ
 దలపడి నందడిఁ దాసేన పోర । బలధూళి దివి గప్పె భానునిఁ గడచి.
 యామహాధూళి లక్ష్మ్యము గానరాక । నామధేయములు వినం జాటి చాటి
 తాతల పేర్లును దండ్రులపేర్లు । భీతిపుట్టఁగఁ జేయు బిరుదులపేర్లు
 సాధకంబగు పా . . . . ల పేర్లు । బోధించి బోధించి పొడుతు రొండొరుల.
 భీమసేనునిచేత భీష్మునిచేత । నీమొనలామొన లేర్పాటు లేక
 దేవాసుర క్రందు దీనికి నరియె । భావింప ననుపాటు పాటించి రధిప !
 ఆయెడ గురుపుత్రుఁ డాచార్యుఁ డాప । గేయుండు శల్యుండు కృతవర్మ శకుని
 యమనూనుసేనపై నడరినఁ జూచి । కమలి వాయుజుపట్టి కరువలిపట్టి
 ద్రావదేయులుఁ జేకితానుండు నైబ్యుఁ । డాపొఁజుపైఁ బడ నని ఘోరమయ్యె.

దుర్యోధనుఁడు భీమునితోఁబోరి మూర్ఛిల్లుట

రాజరాజప్పడు రథ నహస్రముల । వాజిలక్షులఁ గూడి వాయుజుమీఁద
 మైడింబుమీఁద బిట్టడరినఁ జూచి । క్రీడి ధర్మజుఁడు వీక్షింప నీబలముఁ
 దఱుమఁ జొచ్చుటయు, గాంధారబలంబుఁ । దఱుమఁ జొచ్చిరి సార్థతనయ సాత్యకులు.
 శకుని పైన్యంబంత పై నేయు రథము । శకలంబు లొనరింప సాత్యకి వచ్చి
 యభిమన్యు తేరక్క, నయ్యిరువురకు । నభయరణంబయ్యె శకునితో నధిప !
 కారవపతి యంతఁ గరువలి నుతుని । ధీరతతోఁ దాఁకి తీవ్రబాణములఁ
 గప్పిన, నగుచు న గ్గంధవాహజుఁడు । విప్లవ క్రొవ్వాడి వేడితూపాకటి
 యురము నాటినఁ, బ్రాణమూటాడి నృపతి । నరగునఁ దేరిపైఁ జదికిలఁ గూలి

సామ్య వోయినఁ, దేరు నూతుండు గొనుచు । న మృహాపతితోడ నరుగఁ జొచ్చుటయు,
బలములు విడిగి దోర్బలములు దఱిగి । నలువంకఁ బరఘట్టనల నేలయద్రువ
నలుగునై చినవాఁడు సభయ మన్నాఁడుఁ బలు గఱచినవాఁడుఁ బోలనివాఁడుఁ
దలవీడుకొనువాఁడుఁ దగఁ దొట్టువాఁడుఁ । బలవించువాఁడునై పాఱఁ జొచ్చుటయు,
పై న్యేత సౌభద్ర శరముల శకుని । పైన్యంబు లొకవంక నడిఁ బాఱఁ దోడఁగె.

పడముడి యార్పుల వాసవాత్మజుని । ¹పెడచేతి యెల్లచే భీతిరెట్టించి
బలములు నిలువక పాతెనే గాని । కలశజ భీష్మ వాక్యము లొల్లరైరి.

అంత భూపతి కొంత యామూర్ఖు డెలిసి । యంతంతఁ జెదరు పైన్యములను జూచి
యదలించి తఱుము భీమాహునద్యయముఁ । జదురోప్ప నీక్షించి సారథిఁ జూచి :

“యోరి, వైరులు నిక్క నురుకీర్తి స్రుక్క । నేరమి మాకెక్క నీవు నారథము
రణభూమిఁ బాఁఁ గారణమేమి నూత ! । గణుతింప వైతె నాక్రమ మింత ।” యనుచు
రణభూమి నడిమికి రథముఁ దోలింప । గణనకు నెక్కుడై ఘనుడ, నీ మొనలు
దండితోఁ దమనుయోధనురాక కలరి । యెండుండఁ గూడి యుద్ధోర్విఁ గ్రిక్కిరిసె.

ప్రథనంబునకు మఱి బలము నమర్చి । పృథివీశ్వరుఁడు ద్రోణభీష్ములఁ గదిసి,
“యెన్నఁ బాండవకోటి కీ రల్లకునికి । మున్న యే గానక మోసపోయితిని.
అలిగినఁ ద్రిజగంబులడ్డమే మీకు ! । నలువొప్ప నిట్లుండె నాతలవాతె.

బలవంతు రాధేయుఁ బ్రల్లదంబాడి । కలనికి రాసక కంకు వెట్టితివి.
ఆత్మల వలెనుండి యహితంబు దలఁచు । తప్తచిత్తుల నమ్మఁ దగవును గలదె !
భయమేది పాండవ పక్షపాతకులు । అయగారులార, మిమ్మన నేమి గలదు !”
అనిన భీష్ముఁడు మందహాసంబుతోడ : । “మును నీకుఁ జాటనే మొనయవుగాక.

శ్రీభర్త నమ్మించి చేపట్టె గాన । బీభత్సు నాజి నభేద్యంబు గెలువ.
నాకెకా దక్షును నర నాగ నాక । లోక వాసులకు గెల్పుట దుర్లభంబు.
విగతాయువులు మున్ను వృద్ధులు పుట్టి । నెగడనివారు నిర్నితబుద్ధులును,
బ్రథిత శస్త్రాస్త్రులఁ బాండునందనులఁ । బ్రథనంబులో గెల్చుబలియురుగలరె !
ఐనను నీవు నన్నడిగితి గాక । నానేర్పు చూడుము నరనాథ, యేను
జండికాదేవికి శర దేవతలకుఁ । బాండవసేనల బలియిచ్చువాడ.”

నని పల్కి కెంజాయ యటకంట నంట | జననాథ, భీష్ముండు సంభ్రమించినను
శంఖంబు లొత్తిరి సకల కారవులు | పుంఖ నుపుంఖమై భువనంబు గలఁగ.
తూర్వస్వనంబులు తోడ్కొన నగడ | శౌర్యసారంబైన శమనజు మొనయు
నార్చి శంఖములొత్తై రనిన బిడ్డలకుఁ | గూర్చినచీకు పల్కును సంజయునకు :
“అధిపుతోఁ బంతుమట్లాడిన భీష్ముఁ | డధికత నరున కెట్లాజిలోఁ జూపె ?
ఈకథావిధము నాకెఱిగింపు.” మనినఁ | జేగొని కథ యిట్లు చెప్పె సంజయుఁడు :

భీష్ముని విబ్రంభణమునకుఁ బాండవయోధులు తల్లడిలుట

“మార్తాండబింబంబు మధ్యాహ్న సమయ | వర్తితోఁగ్రప్రభావర్తియైనపుడు
తానును నట్టివ్రతాపంబు దాల్చి | భూనాథ, మితండ్రి భుజశక్తి మెఱసి
హరినూతిఁ దాఁకుచో నతనికిఁ దోడు | కురురాజు శల్యుండు కుంభసంభవుఁడు
భూరిశ్రవుఁడు ద్రోణపుత్రుండు మఱియుఁ | శౌరవవీరులు గాంగేయుఁ గడచి
క్రీడిపైఁ గవిసినఁ, గీచకాయును | హైహిబ పాంచాలి హరినహాదరులు
నభిమన్యుఁ డాదిగా నక్కడి దొరలు | రథసంబుతో నెక్కి రాద్రభావమున
భాగీరథేయుని బలముల నెల్ల | భాగశేషంబుగాఁ బరిమార్చునపుడు
హంకారములును మహోగ్ర మత్రేభ | ఘంకారములు ధనుఃక్రీంకారములును
జెలఁగె ; నప్పుడు తులిన నుస్తకములు | నలినలియైన కందములు బాహులును
బాడిపొడియగు చాపములుఁ జామరములుఁ | బడుగొడుగులు రక్తవాహినిఁ దేలు.
కొఱప్రాణములతోడఁ గొని నక్కలేఁగి | బొరియలఁదుఱిగిన పోటుమానుసులు
పలవింప బాతాశపతి ధాత్రివేఁగు | నెలయ శౌరికి విన్నవించినట్లగును.
గ్రీవలు దెగి నెలికిలఁబడు హరులు | వేవేగఁ గాఢులు విద్రుచుకొన్నపుడు
రిపుహరి కేఁగుచో యముఁ డడ్డపడిన | జరణాబ్జములఁ దన్ను చందంబు నెఱపు.
అరదంబు లిలఁగూలి యాజఁ గాల్వరకుఁ | జరియింపఁగారాని చందంబు చేయు.
గుంపులు గట్టెడి క్రొవ్వాడి మగలఁ | బెఱపుతోఁ బేర్చేరఁ బిలుచుచు నపుడు
నీ సైన్యనాథుండు నిలయోగ్ర కృత్తి | వాసో విలాసుఁడై వైరి సైన్యముల
మాయ పన్నినయట్లు మఁత్రించి నట్లు | ధీయుక్తిఁ గలగాంచి తెలిసినయట్లు
జ్ఞానాగ్ని నొకఁడు విశ్వము వ్రేల్చినట్లు | భానుభాను సమాన పాత బాణముల
పంచియు వ్రాల్చియు వ్రక్కలించియును | దుంచియుఁ దెంచియుఁ దుమురుచేసియును

జించియు నొంచియుఁ జేకాకుపడఁ గ | లంచియు బొణబాలముల భీష్ముండు
పరమేష్ఠి విశ్వరూపము చూపినట్లు | పరమేశ్వరుఁడు వీరభద్రుడైనట్లు
చూడ భాషింప మినుంగరాకవుడు | ... ..

పరియలై పనచెడి పరసేన విఱిగి | పటవ¹బైపైని బటాపంచలగుచుఁ
దేరెక్కడనొ లక్ష్మదృష్టి యెక్కడనొ | యారాక యెవ్వఁడో యతఁడెట్టివాడో
తెలియక ²దిటతప్పి దిగ్భ్రమ ³చెందఁ | జెలరేగి కాంతేయసేనల మోడి
గంగకీతఁడుగల్లుఁ గాకేమి రక్త | గంగాశతము నేడు గలిగించె ననఁగ,
నితనికిఁ గాంతేయు లేమున్నవారు | ధృతి నేను త్రిశంబుఁ దినకపోడనఁగ,
భీష్మపావకు రాజుఁ బెట్టినవాడు | ఊమ్మపొద్దైన దుర్యోధనఁడనఁగ,
నెక్కడి గాండీవి యెక్కడిభీముఁ | డెక్కడి హా⁴ పీని యెత్తికోలునకు
ననఁ బెచ్చు పెరిగిన, నాపగేయునకు | నెనసి భస్మంబెయో నేలక్ష్యమైన.
చూచుచుండిరిగాని శూరులై నలుగు | పూచినప్రాణి యప్పుడు గల్గకుండె.
తేరి పగ్గంబులు దృఢముగాఁ బట్టి | శౌరి యప్పుడు సవ్యసాచి కిట్లనియె :

“ గెలుతునందువు భీష్మకృపగురుద్రాణి | శల శల్య యుతముగా శత్రుసైన్యముల ;
నన్నటికో గల్లు నీదై నరణము ! | నన్నిధిగానని చండి పెట్టుదువు.

అపగేయుఁడు మిమ్ము నావూతి గొనఁగఁ | జూపెదెన్నఁడు లావు కూరైకతిలక ! ”
అనినఁ గ్రీడి : “ యదేల యాతని మీఁదఁ | జననిచ్చి చూశుమా సర్వజ్ఞ, రథము.
శరవృష్టి నార్పెద శాంతనవాగ్నిఁ | బరికింపు.” మనిన న పృథ్వీనాభుండు
నేమి ఘోషము వార్ధి నేమిఁ బగుల్పు | నామహావీరులై నరదంబు పటప,
రణకాంక్షతో మీరు రండు రండనుచు | గుణఘోష మిగురొత్తఁ గురుపితామహుఁడు
శితశరాంబుద వృష్టిఁ జేకట్లు గలుఁగ | నతని యుగ్రముల రయంబు వాకట్టి
హరి సంపవల్లిఁ జేయూర్ప రాకుండ | హరిసూరు రక్తమయంబుగా నేయఁ,
దననొప్పి తడవక దైత్యారి హరుల | ననికిఁ గాల్కొనఁజేసి యరదంబు గడవ
వడిఁ గ్రీడి యొక పాటవాతి బాణమున | నడిమికి నేనాధినాథు విల్వీటువ
నతఁ డొండు విల్లెత్త నదియును దునిమె ; | ధృతిఁ బార్థుచే విండ్లుతెగె నూటుదాఁక.
అంత మహాగ్రుడై యతఁడొండువింట | సంతక పటు దంష్ట్రులనఁగ బాణములు
పటపె ; నన్నియును దప్పఁగ శౌరిరథము | పటపబట్టి యతండు బ్రతికెనే కాని.

మఱియు భీష్ముడ పూర్వ మార్గణ విద్య | మోతసి పాలములు మేన గ్రుచ్చుటయు,
దాత నొల్లనియట్టి తలపున మనుచు | డాతని నేయుచో సహగాష్ట్ర మయ్యె.
హరి యప్పు డిట్లని యాత్మతో దలచె: | “ నరుడైన భీష్ముబాణంబుల నొచ్చె;
కరలాఘనంబు గంగాతనూజసకు | బెరుగుచున్నదిగాని బీరువోడింత.
పాండవసైన్యంబు పాతెడిగాని | దండనాథుని దాకు తల పైన లేసె.
తాళుటెట్లు తదీయ దారుణాస్త్రముల | దేయవచ్చెడి నొచ్చి తిరుగుచువడియె.
కురుపితామహుడేయు కోలలపలన | సరుమూర్ఛ గడిచిన క్లుష్ణాడ సేరు.
గురుసేన రిపుసేన కొలుపమి యెఱిగి | సరుమీఁదల బొంపుచున్నది నలుదెసల.
ఇట్లైన గాంగేయుఁ డీక్షణమందు | బట్టిన తనబాస పతికి జెల్లించు.
ఈ దురవస్థలో నేనూరకున్న | గాదు కార్యం.” బని గణుతిచుచోట,
నిప్పులు గ్రక్కెడు నిష్ఠరాస్త్రముల | గప్పె వెండియుఁ బాల్థ గాంగేయుఁ డలుక.
గురు కృప కృతవర్మ గురుపుత్ర ముఖ్య | కురుయోధవరులు ఫలును జుట్టుముట్ట,
నావేళ నాత్యక్తి యజ్ఞత్తి చూచి | దేవవ్రతుని దాటి తెగిపాటుచున్న
యోధులకిట్లు: “నోపీరులార! | యేధర్మవిధము మీఁట్లు పాటుటలు?
క్రమ్యుఁ డల్లుల గర్భంబు దూఱ | నిమ్మాడ్కి బోవుటో! యెఱింగింపుఁ డింత.
అనఘులార, యనిత్య మద్రువము ప్రాణ | మనుమాన పరాచందమున మున్న వినరె!
ఏ నున్న వాడ లక్ష్మీకుండున్నాడు | మా నరుడున్నాడు మరలి రం.” డనిన
శౌరి తమ్ముని బలుకు: “ నాత్యక్తి, నీకు | నీనీతి మరలింప నేమికారణము!
లీలతో భీష్ము డేలింప రారాజ | భూలోక మేల నొప్పునునె యేగల్!
కడు నొచ్చె గటకటా కాంతేయసేన! | నుడియుచునో పరమాగ్ని త్రిప్పెదవు!
కవ్వడి తానొచ్చె గలసేన విచ్చె | నివ్వేళ భీష్ముండు హెచ్చియున్నాడు.
ఇట రాజ తలకెడి నేనూరకున్న | బెటులుఁగార్యంబు నాపెపు వీక్షింపు.
పట్టి కారవకోటి భస్మీకరింతు; | నెట్లన భీష్ముని నీటుగావెంత.”

శ్రీకృష్ణుడు భీష్ము దలవడఁ బోవుట

నని చేతిములుకోల నవనిపై వైచి | యనుపమ భయదాట్ట హాసంబుతోడ
నొగల వగ్గంబులు నుతలీలవిడిచి | భుగులున నవయవంబుల మంటలెగయ

1. నోపపు. (మా).

ఘనరథం బపుడు విగ్గవ విగ్గ మజికి | తనచేర- శక్తమంతయుఁ దేజిల్లఁ
గన్నులు కెంపారుగతిఁ నొంకుచేర | నన్నును బెనుటూర సంపెబజాఁ
బీతాంబరము దూలఁ బింఛఁబు వ్రేల | నేతెంచు హాఁ జూచి యెల్లకొరవులు
సింహంబుఁ బొడగన్న జంకిలు పోవె | సింహశస్త్రమూర్తికి జేకులై పాఱ,
గమలబాండగు హల్లు కల్లోలునుగను | గములుగా మింట నక్షత్రముల్ రాల
విల్లు చక్కదగిల్చి వెళు గేలు మొగిచి | యెల్లన గాంగేయుఁ డరదంబు జిగ్గి,
“పరమేశ, పరమాత్మ, పాండవవరగ, | సరహరి, సరకారి, సన్నేలురాజ,
రావయ్య చంపును రాక్షసవర్ణం! | భావించ నేడువో ఫలియించె దపము,
అర్జునుచే నెన్నడగు నింక గాదు | నిర్బిదు నీకె- నెందుచూత్రంబు,
భక్తవత్సలుడవై శరణ నీకిల్లు | భక్తుండనై న నాపై నల్లఁ దగునె!
అలిగి సన్నేమి సేయంగ నొప్పుదువు | జలబాతు, నీపదాబ్జము: లేనుదలంప,
ఖండితవైరివక్త్రంబు చక్రంబు | దండితో నను దాకి తప్పిపో గలదె!
తాకిననేమి నీదాసుండ నీకుఁ | దేకువఁ జూడరాదే యిన్నిధమున!
అదియేల నీచేత నడఁగు వారలకు | వదలని వైకుంఠ వైభవంబబ్బు,
ఏ నిట్టులల్లి నీవేతేర వలసి | పూని యేసితిఁ బాండుపుత్రుల నొవ్వ.
అలఘువర్తన, యే గృతాంధుండ నైతి; | కలుగునే! యీచావు కాశ్యపాదులకు?
ఇది నిగ్రహంబుగా విది యనుగ్రహము; | ఇదెంత మదెచక్ర మెత్తవే దేవ!
ఘనత సంసారనాగరములోఁ బడితి; | ననుగటాక్షింపవే నారాయణాఖ్య!”
అనునంత గాంధీవి యచటికిఁ బాఱి | తనలావు కల్పి నాతని బల్కిబట్టి
దీనుడై యిట్లఁ: “దేవ, నీకిల్లు | రానేల? నా పరాక్రమ మెందుబోయె?
రథికుఁ డొక్కొకవేళ రణములో నొచ్చుఁ | బ్రథితాత్మ, తప్పగాఁ బట్టుదురయ్య!
అరివపకై నన్ను నాయత్తపెట్టి | కరమున నీకుఁ జక్రము చాల్చుదగునె!
ఈ వలిగడిపాటి కేమున్న నాడు! | దేవప్రతుండెంత తెగ నీకుఁదగునె!
అటఁ బోయితేని సాత్యకిఁ జంపినాడ | విటరమ్మ నానత్వ మింక ఏక్షింపు.”
అని తెచ్చి నొగలిపై నచ్యుతు నునిచి | యనిమిషేంద్రకుమారుఁ డపుడువిల్లెత్తె.
అనురారి పాంచజన్యంబొత్తఁ గ్రీడి | దెనలు భీతిల నొత్తె దేవదత్తంబు.
ఆమహాధ్వనికిఁ దూర్యములు మ్రోయించి | నీ మొనల్ పార్థుని నీలవర్ణునిని
భూరిసాయకములఁ బొదుపుచుఁ గదిసి | ఘోర వైఖరి నార్వఁ గోపించి యపుడు

ఎండినవనము దహించు చిచ్చునఁగ | గాండీవి బాణ శిఖాచ్ఛటావధులఁ
 గాలుపఁ జొచ్చినఁ, గౌరవేశ్వరులను | వేలుపునదికొడుకు విను మద్రవిభుఁడు
 భూరిశ్రవనుఁడును బులఁచూతుకొడుకు | భూరిసాయకములఁ బొదివి నొప్పించి
 శక్తి తోమర గదా నప్తనారాచ | శక్తి నొత్తిన, నల్లి జుభారిసుతుఁడు
 శరములు శరములఁ జక్కుగా నటికి | నరనాథు ఘనశక్తి నడిమికి నటికి
 గంగాత్తుజుఁడు నైచు గద నేలఁగలిపి | భంగమేర్పడ శల్కుపటుకూల మణఁచి
 భూరిశ్రవుండు నేర్పున నేయు నప్త | నారాచముల నలినలిచేసి యార్చి
 యభిమంత్రితిము చేసి యైంద్రాస్త్రమేము | నభినవహ్వాలల నది మిన్న ముట్టి
 యాయుధకులమెల్ల సర్పి నీనుచును | బాయలై భవదీయబలములఁ గాల్చె.
 మందాకినేయుని మఱియును నస్త్ర | సందోహముల వియచ్చరులెల్లఁ బొగడ
 నాటి, శల్కుని విల్లు నడిమికి నటికి | నూట భూరిశ్రవు నొగిలించి మించి
 రారాజు వక్షంబు రంధ్రంబుగాఁగ | నారాచ మేసి క్రన్నన మూర్ఖపుచ్చె.
 పుచ్చినఁ జూచి నీపుత్రులారహము | ఇచ్చలఁ బిచ్చిల నింద్రజుఁ బొదివి
 యలుగులఁ బెట్టుచో, నైంద్రాస్త్ర మహిమ | నిలువనేరక కుంది నీపౌఞలెల్లఁ
 గెడయు గుఱ్ఱము లొడ్డ గెడవైన రథము | లడఁగు కాల్యంట్లు నుగ్గెన యేనుఁగులు
 విఱిగిన విండ్లుఁ ద్రెవ్వినచరణములుఁ | జరిగిన గొడుగులై చెడి పాతె నధిప !
 ఆసేనలోనఁ గేశావళి నాచు, | భాసిల్లఁ బ్రేగులు పడగలు నురుగు,
 నరనమ స్తిష్కమాంసంబు పంకంబు, | నరిఁ దేలుచున్న యాస్యములు పద్మములు,
 అడగొన్న గొడుగులు హంసలు నగుచు | నిడివిఁ బాఱఁ దొడంగె నెత్తురుతేర్లు.
 హరినరుల్ శంఖంబు లావేశనొత్తి | పరఁగించి యార్చినఁ బగిలె నీమొసలు.
 అప్పుడు తనయింటికరుగ¹ని రథకుఁ, | డెప్పుడు మెడలూడ్చ నెఱుఁగని హరులు,
 సంతపెట్టిని ప్రాఁతఁచకుపు, వీడ్కొనిన | సంతటఁ గలుగు నిరాధార రథము
 నపరాధిమునుఁగ, నయ్యంధ కారమున | నృపులు కయ్యముమాని నిజసేనలెల్లఁ
 దివియించి యిండ్లకుఁ దిరిగి వచ్చుచును | దివిజేంద్రనుతు శౌర్య తేజోబలములు
 కొనియాడువారును, గురుభీష్మకృపుల | యనదతనంబున కడలెడునారు
 నగుచు నందును నిందు నధికప్రతాపు | లగు మహావీరు లత్యానంద నటనఁ

జంచలాక్షీజన చారుకరాగ్ర | కాంచన చామర గంధామలైన
యువచారముల కంటె యుద్ధంబులోని | యువచారములు మేలు అరులచే ననుచు
నిద్రించి రారాత్రి నిజశిబిరముల | రాద్రవ్రతాపులు రాజరత్నములు.

చతుర్థ దివస యుద్ధము

అనయంబు నపుడెఱ్ఱనయ్యె సత్తూర్పు | కనక భేరులు మ్రోయు గన్నులు తెఱచి
కాల్యక్రియలు దీర్చి కౌరవు లనికిఁ | గల్యాణగతి వచ్చుగడియ మున్నాడి
వెడలె గాంగేయుఁ ; డవ్వీరునితోడ | వెడలిరి ద్రోణ వివింశతి కృపులు.
మఱియు బాహ్నిక శల్య మగధాది నృపులు | నెఱి వచ్చిరయ్యాజి నెలవున కపుడు.
పాండవ బలమును బయనమై వచ్చి | యుండుట నవ్వేళ నుభయబలములు
దలపడె నాయుధతతి వేడి మెఱుంగు | లల కాలమానసంహతి ముంచుకొనంగ.
ఆర్పుల దిగ్గర్ల మల్లలనాడ | దర్పించి వివిధాయుధములఁ బోరుచును
ఆమెన లొత్తిన నెట్టటు పోవు | చీమెన లొత్తిన నెట్టటు వచ్చు
చోహరిసాహరి నూర్చిమాలికల | యూహకుఁ దగియుండె యుద్ధరంగమున.
అప్పుడు గాంగేయుఁ డర్జును మీఱ | నుప్పొంగు కినుక మహాగ్రుండై కవియ
నతినితోడ నృపాలుఁ డాచార్య యుగము | కృతవర్మ శల్యుండుఁ గినుక బాహ్నికుండుఁ
గూడఁ నెక్కినఁ, బార్థ కొడుకెందఱకును | జూడఁ జూడ సకాల సూర్యుండై తోచి
పదిట నారింట ముప్పదిట నేనింటఁ | బదుమూఁట వేదనానృదులుగా నేసి
వారి తూపులు దుర్నివారనిజాత్రు | ధారలఁ దునుమాడి తనవ్రతాపాగ్ని
వెలుఁగొంద, భీష్ముండు వీర్యగర్వమున | బలభేదిపాత్రు చాపము దునుమాడి
యర్థచంద్ర శిగాన నపుడు తానేయ, | నర్థచంద్రధారియాత్మజుం డలిగి
క్రుమ్యరించె శిశాస్త్రకోటి సీమెనల. | బమ్మరించంగ భీష్ముపై నారి మ్రోయ
నతఁడు విల్లునుమాడి యశ్రమలీల | నతివృష్టి శరవృష్టి నవ్వైవో బొదివె.
ఇరువురుఁ దలపడి యిట్లెయునపుడు | శరపక్షపవనంబు జగఁగూక్రమించె.
భూప, సీతనయుండు భూరిశ్రవుండు | జాపశిక్షకుపట్టి శల్యనందనుఁడు
మదగజంబులు నాల్గు మదగజవైరి | బొదివినగతిఁ దన్ను బొదివిన, నలిగి
శల్యనందను విల్లు చక్కుగా నఱికి | శల్యద్వయము ద్రాణిచనుమర నాటి,

భూరిశ్రవను సంపబొమ్మగాఁ జేసి | నీరిసత్వుని జిత్రసేను నొప్పించి
 యార్చిన, నలిగి యయ్యర్జునాత్మజుని | గార్చిచ్చుతునుకలు కౌరవభటులు
 వీనికమొత్తంబు లిరులు గ్రమ్మంగఁ | బూని యెక్కినఁ, జూచి పురుహూతసుతుఁడు
 ఆపగేయునితోడ నాజి చాలించి | నీపాఁజుపైఁ దేరు నిగిడించె నపుడు.
 పతి యంతఁ ద్రైగర్తపతిఁ గేకయులను | గృతవర్మ కృపులను గ్రీడికోల్తలకుఁ
 బురికొల్పి వారితోఁ బోరెడు పార్థుఁ | బరికించి పాంచాలపతి తనూభపుఁడు
 ఆతనిఁ గడచి రయంబు శోభిల్ల | వే తేరుగడపించి వినుతులఁ దాఁకి
 సేనలు నలుగడఁ జెడరి పాఱంగ | భాను భానుసమానబాణముల్ పఱపి
 కృపు మూఁడు శరములఁ గృతవర్మఁ బదిట | వివుల త్రిగర్తేశు విభిఞవింశతిని

ధృష్టద్యుమ్నుఁడు శల్య నందను మడియించుట

గ్రుచ్చి యార్చిన, శల్యుకొడు కట్టియెడను | వచ్చి ధృష్టద్యుమ్ను వాలంపవాన
 గువ్వఁ జొచ్చిన, నవ్వుఁ గోపంబు మదము | ముప్పిరిగొన నైస్యముఖ్యుండు వాని
 శరములు దునుమాడి చాపంబు నఱికి | హరుల నూతునితోడ సరదంబు నఱికి
 కవచంబు దునిమినఁ, గడివోని బీర | మివురొత్త నవ్వీరుఁ డిలకు లంఘించి
 పలకయు వాలును బాహుద్వయమున | వెలుఁగొంద నీసేన వికసించి చూడఁ
 గాంచసకళిపుండు కంఠీరవాఖ్య | నంచితోగ్రతఁ దాఁకునాకృతి దోఁపఁ
 గదిసిన, వాని యగ్గలిక సాహసము | త్రిదశులు పొగడిరి దివి పిక్కటిల్ల.
 ఎఱకలు గల శేషుఁ డితఁడని తోఁపఁ | బఱతెంచు నమ్మద్రపతి కుమారకుని
 యాయమ్ములకుఁ బాఱ నమ్ములు పఱపి | పాయక పాంచాలపతికుమారకుఁడు
 వాలును బలకయు వ్రయ్యలు వాపి | పోల నొండొకకోల భువీఁగూల్చె వాని.
 తనయుని నీరీతి ధరఁగూల్చు ద్రుపద | తనయుని దండింపఁదలఁచి శల్యుండు
 పెరుఁగు వింధ్యాద్రిపైఁ బిడుగులవాన | గురియు మేఘుఁడువోలె ఘోరాస్త్రవృష్టి
 గప్పిన, సతఁడును గప్పె మద్రదేశు | నిష్సలుగ్రక్కెడు నిష్ఠురాస్త్రములు.”
 అని సంజయుఁడు చెప్ప నాంబికేయుండు | మనమున సంతాపముగ్నుడై పలికె :
 “బెడిదవు విటుగులుఁ బెద్దచావులును | విడువక నాయోధవితతినేకాని

వినఁబడ దా పాండవేయ సైన్యముల । ఘనతర విజయ విక్రమములేకాని.
 ఇదియును దైవికం బేమనఁగలదు ! । తుది నింతవట్టునే దున్నీతినుహిమ !
 కొడుకు కర్ణాదులఁగూడి దున్నీతి । కొడఁబడి పాండవేయులఁ బాసి చెడియె.
 ఏయుపాయంబుల నేము పాండవుల । రాయడి గెల్చువారముకామ యిపుడు.
 ఏ వినఁగలవాఁడ నేవార్తయైన । వేవేగ నెఱిగింపు వెఱవక.” యనిన,
 “నా తరువాతివృత్తాంతంబు వినుము । భూతలాధిప, యిట్లు పుత్రుఁ డీల్లుటయుఁ
 బాంచాలనందనుపై నల్లి శల్యుఁ । డంచితలీలల నస్త్రంబు లేయ,
 నతఁడును బ్రతిసాయకావళి నేయ, । నితరేతరాస్త్రభూయిష్ఠపై జగము
 గరభాగ్నిచే దొల్లి గ్రాగిన కాశ । భరియింపుచో, మద్రపతి పెచ్చుపెరిగి
 ద్రుపదాత్మజుని విల్లు దునుమాడి రథము । విపులపైఁ బడనేయ, వీక్షించి యలిగి
 సౌభద్రుఁ డరదంబు శల్యుపైఁ బఱపి । యాభీలగతి నేయ, సతని కోల్తలకుఁ
 శారవుం డనువ వికర్ణుఁ డన్వాడు । భూరి పరాక్రమస్ఫురణ శోభిల్ల
 దుష్ప్రహుం డనువాడు దుర్మరణుండు । పుష్పాస్త్రసదృశరూపుఁడు దుర్ముఖుండు
 సరి భీమబల వివింశతి పురుషుత్ర । పురజిత్తులనువారు భవి సంచలింప
 నొక్కటఁ గవిసిన, నుల్లంబు చేప । యెక్కఁ దొమ్మండతో నింద్రపాత్రుండు
 అంతకాకృతిఁ బేర్చి యాలంబునేయు । సంతకు, విలుగోల యరదంబుఁ బడగ
 సంధించుకొని వారి సైన్యనాయకఁడు । గాంధారిసుతులపైఁ గవిసి నోనేయఁ,
 బుత్రశోకం బాత్మబాదల నాద్రుపద । పుత్రుపైఁ గినుక నప్పుడు శల్యుఁ డడరె.
 అదిగని మాద్రేయు లరదంబు లతనిఁ । గదియఁ దోలించి విక్రమగర్వరేఖ
 మేనమామయురంబు మెఱుఁగువాలంప । సోన గూర్చిన, మూర్ఖజోపినట్లగుచుఁ
 బెలిసి శల్యుండు మాద్రేయద్వయంబుఁ । దలపడి పోరుచో ధరణీశ, వినుము
 విపులసేనలఁగూడి వెన విరాటుండు । ద్రుపదుండు మాద్రిపుత్రులకుఁ దోడ్పాటు
 చేయ డగ్గఱిన, నీసేనలు దొరలు । నాయెడ శల్యునహయ్యలై కవియ
 నాజి ఘోరంబయ్యె ; నప్పుడు దివన । రాజొప్పె గగనమార్గము మధ్యనీమ.

భీమసేనుఁడు మాగధు గజానీకము నుడియించుట

అప్పుడు గడఁజూచి యరిసేనఁ జూచి । యుష్పొంగు కినుక వాయుజుఁ డాత్మలోన
 “నీ కలకలములో నేను నావ్రతిన । జోక చేసెదఁగాక చుట్టాలు మెచ్చె

దడయనేటికి” నని తన తేను 1 పాఠము । పడగగట్టినవానిపై నడపింప,
 నాకథ తెలిగి నీయగ్రసందనుడు । ప్రాకట గజవహస్రములతో మగధు
 సతనికి నెదురంప, నటదెంచు నంతి । తతిఁ జూచి యా నృకోదరుఁ డాగ్రహమున
 గడగొని యరదంబు గ్రక్కని డిగ్గి । కుదియక కరుల మార్కొను పూన్నితోడ
 నిలమిఁదఁ జరియించు నెఱకలతోడి । కులశైలములను మార్కొను వజ్రపోలె
 సింహనాదంబు చేసిన నమ్మదేభ । సంహతి మూర్ఛిల్లి చాపకట్టయ్యె.
 అంకుశాహతులచే నట నిల్పుచోట । నుంకించి ద్రాపదేయులు మాద్రిసుతులు
 సౌభద్రుఁడును వారిపై న్యచాయకుఁడు । నా భీమునకు సహాయత గోరి నిలిచి
 దంతావళంబులఁ దదవులు మానతుల । గొంతు శ్రీకోవులు ద్రెంచు కోలలు పఱప,
 మగధాధిపతి యభిమన్యుపై దంతిఁ । దగిలి డీకొలుప, నాతఁడు నారసమునఁ
 బచ్చి ముత్తైములొల్క భద్రదేభశిరము । ప్రచ్ఛే; నామగధుఁ డవ్వాసవిసుతునిఁ
 దోమరంబున వైవఁ, దూలక యతని । చామరంబు సిడంబు శరమున నఱికి
 సౌభద్రుఁ డతనివక్షమునఁ బఱిమ్ము । వేభంగి నెత్తురు వెడల నేయుటయుఁ,
 గెడసె దంతియు వాఁడుఁ గీలూడిపడిన । వెడ ప్రతియలు పోలె పీక్షింప నురలు.
 కాంచనమయ పుంఖ కాండజాలమునఁ । బొంచాలజుఁడు త్రుంచె భద్రదేభతతుల.
 పవనజు పటుగదా ప్రహతులఁ గరులు । కువలయంబునఁ దన్నుకొనుచుఁ గూలెడివి,
 తొండంబు లొండొండ తునిసి తూలెడివి, । బొండాలుగను మధ్యములు విఱిగినవి,
 హత్తిన మెదడులో నాణిముత్యములు । మొత్తమైవడఁ గుంభములు విఱిగినవి,
 గుండియలవిసి గిగ్గోలుపాటొదవి । కుండలతోడ రక్తములు గ్రక్కెడివి,
 మోఁకాళ్లు తునుకలై మొగ్గి ఘీంశృతులఁ । దేకువల్ చెడిపడి తెరలెడునవియు,
 బిరుదు కొమ్ములు విఱిగి పిడియేచుఁగులకు । నరి వచ్చి యెమ్ములు చదిసి పోయినవి,
 ధృతిమూలి దిద్దిరఁ దిరిగెడు నవియు, । నతి భీతిఁ బాతెడు నవియును నగుచు
 రణపిశాచముల మార్గములై న నురలు । ప్రణులించి రందంద పవననందనుని.
 గజపురాధీశుండు గజముల మఱియు । నిజరణోత్సాహంబు నెఱయఁ బుత్తైర
 విసువక తనతోడి పీరులుఁ దాను । గసిమనంగుచు వచ్చె గంధవాహజుఁడు.
 తోయధి యుప్పొంగఁ దురగముఖాగ్ని । పాయక తోడ్తోన 4 బావుకొన్నట్లు

ఏనికవేటాడి యిభరక్తపంక । కేచిలగద లోకభీతి నామింహ,
దానును నెత్తుట దగవొప్పు దోగి । భూనాన, యొక వొడ్లబూచియు బోలె
బాసని కారవపారణ నేడు । గావించునని తోడె గలహింపుచోట
నిలువక కారవనికరంబు వ్రేలు । పలుమాఱు కారవని పుచ్చునెడ
ద్రుపదపుత్రాదులు తోలగక భీము । నునభీములై చే యుభయపాశ్చర్యముల
శత శరాఘములచే శత్రుసేనాంగ । హతి జేయుచుండిరి హర్షింప నృపతి.
అంత నీనుతునాజ్ఞ నడరి పైకొనిన । దంతి రథాశ్వ నదాతి నర్జునును
గుడి మ్రొంగు నతనికి గుడినంది పిండి । వడియ మన్నట్లు సానని లెక్కగొనక
బాహగ్రనిహతుల బడతాడనవల । నూహించ భయమై యురముతాకుటల
నూరుబంధనముల నుగ్రహుంకృతుల । దారుణ కిరణ గోచాప్రహారముల
జడికిల బడె ద్రెళ్లజావ మూర్ఖిల్లె । జదియంగె జదియంగె జావకట్టుగను
గౌరవ సేనల గలగుండు పెట్టి । మారుతి కరి తుంగమడుగీదినల్లు
విహరింప, నీ సేన విటిగి వెన్నిచ్చి । బహుభంగి నివ్వెఱుడిన మాత్రమున,
నేమి మహాధ్వని నింగి భేల్ల । భీముపై సరదంబు భీష్ముండు దటిమి
వివిధాస్త్రకోటులు వెల్లిగొల్పుటయు, । జవముప్ప నెడసాచ్చి సాత్యకి కడిమి
గురుపితామహు మన్నిగొననెన్ని కొన్ని । శరములేకను, జలంబు సాధింప వచ్చి
యసుర యలంబును డను మహావీరు । డనురాతితమ్ముని నందంద యేయ,
బాణారితమ్ము డప్పలభోజనుని । బాణాష్టకంబున బలింపుచోట,
బోరాట కెడసాచ్చి భూరిశ్రవసుండు । నారాయణానుజ నారాచ నవతి
గ్రువ్వవచ్చిన, ¹వాని కోల్తల కలిగి । యవ్విరుండును గ్రుచ్చునతమాత్రమున
నాసామదత్తికి ననుజులు దాను । బాసటయై వచ్చి ఛచికేయమును
తై సేయునేయ, నచ్చట బాండవులును । వానికి బాసపై పడివచ్చినధిప!

భీముండు దుర్యోధనునితో బోరి మూర్ఖిల్లుట

అప్పుడు నీకుమారావళి మీఁద । నుహ్నింగు కినుక వాయుజుండు కడంగ
నల్ప జంతువులపై నధికరోషమున । గల్పాంత కాలుండు గవిసేనయైన
వీరిగిరి తమ్ములు ; విభుండట్టిచోట । వీరిక కిమ్మార విద్వేషిణి కాకి

చనుమరఁ దొమ్మిదిచండకాండములఁ | జొనిపిన, సతఁడాత్మఁ జగచుర మండి
 ధీరుఁడై సారథి తెచ్చిన రథము | బోరవ నెక్కి యాత్ములు నింగిముట్టఁ
 బది నారసములచే బార్ధివు నొంచి | పదరకాతనిసూతుఁ బనిట నొప్పించె.
 నీనూనుఁ డరువది నిశితబాణముల | నా సమీరాత్మజు సతని సారథిని
 1 నంచి శింజనిమ్రోయ వానిచాపంబు | మ్రుంచి యార్చిన, బకద్రోహి బిట్టలిగి
 పేవేగ వేటొకవింట సాయకము | సావకాకృతి మండఁ బఱపి యాక్షణమ
 కౌరవుచాపంబు ఖండింప, నశఁడు | మూరుతిపై నుండి మఱియొండు వింట
 శేషజన్మయుఁ బోని చిచ్చుఱిగోల | భీషణగతి భీము బిట్టునాటిండ్
 మ్రొగ్గె రథంబుపై మూర్ఛిల్లి యతఁడు | స్రగ్గెఁ బొండుతనూజు పైన్యంబు లపుడు.
 అప్పుడు సౌభద్రుఁ డాద్రుపదజుఁడు | తప్పక ద్రావది తనయు లేవురును
 రథచక్రిములు మ్రోయ రయమున వచ్చి | పృథివీశ్వరుని శింపవెల్లువ ముంప,
 సంతలోఁ దెప్పితి యనిలనందనుఁడు | వింతగా నెఱుమంట వెడగంట నంట
 నురగాంకుమీఁడ బిట్టుఱుకు యత్నంబు | దొరలెఱింగియుఁ గేలు దొనలకు రాక
 గజనైరిఁ దాకు దిగ్గజములువోలె | గజ గజ వణఁకిరి గజపురాధీశ !
 అప్పటి కపరాహ్లామైనచో నేమి | చెప్ప నీ తనయులు సేనాధిపతియు
 జలసంధ సమ సులోచన విచిత్రులును | అల సుషేణుఁడు తమసాలోలువులును
 విను దుష్ప్రభక్షణ వికటు లుగ్రుండు | మన దీర్ఘ బాహుండు మన దీర్ఘరథుఁడు
 భీమబాహుండును భీమరథుండు | భీముండు ననియెడు పేళ్ల వారపుడు
 ఒత్తరించుచు భీము నొగిఁ బొదువుటయుఁ, | దత్తతీంపుచు నీదు దళములు చూడ
 మృగసమూహంబుపై మృగరాజు గవియు | తేగవున వాయునందనుఁడును గవిసి
 పరిగాఁగ నొకట సేనాపతిఁ దునిఖి, | జలనంధు మూటను జంపి యుద్ధతిని,
 సమరభీకరమైన చండబాణములఁ | గుమతి సులోచనాఖ్యుని మూట నొంచి,
 యొకకోల నుగ్రుని నుగ్రాద్రుకించి, | యొకకోల భీమబాహుని రూపుమాపి,
 పరి భీమరథు నై దుశరముల వ్రాల్చి, | యిరువదేనిట భీము నీలఁ బిల్కుమార్చి,
 నీర్ఘ బాహుని మూట, దీర్ఘరథాఖ్యు | దీర్ఘసిద్ధితుఁ గాఁగ ద్విశతిబాణములఁ
 గెడపిన విఱిగి తక్కిన కుమారకులు | వడముడి జమునిఁగా నగచి యందఱును
 గావవే గాంగేయ ! కావవే ! యనుచు | దేవప్రతునిచూటు తెగిదూఱ, నతఁడు :

.. నొంచి శింజనిమ్రోయ వాని చాపంబు. 2. గప్పె పెల్లవ. (చూ)

“మీ రారి తేను కిమ్మిరారణీరీ । పై రాకమానరు పై రాకయున్నె !
 కురుకుమారకులార ! కురుయోధులార ! । కురుకొనుఁ డాజీకి ; బొడుఁడు శాత్రవుల ;
 లీలఁ గొరవులపాలిటి భద్రకాళి । యై లావునూపె నీయనిలసంభవుఁడు ;
 నా కలదినముల నామాట మీరు । చేకొనుఁ” డని ప్రోది చేసినచోట
 భగదత్తుఁ డప్పు డస్సానవిమీఁద । నగముబోలెను దంతి నడిపించి కడిమి
 రథములు మెదియ వారణములు చదియఁ । బృథుల తురంగమబృందంబు చదియఁ
 ద్రొక్కించుచును దొడ్డతూపుల భీము । రిక్కనుఁ డేయఁచో రాజేంద్ర, వినుము
 లభిమన్యు ముఖ్యు లయ్యసురేశుమీఁద । నిభరాజుమీఁద సనేక బాణములు
 గుప్పిన, జేగురుకొండ చందమునఁ । డప్పక బహురక్తధారలఁ దోగి
 గజమును వాఁడును గడివోసి వాడి । భజనతోఁ బొండవబలముఁ దోలుచును
 భీమాదియోధుల భీషణాస్త్రములు । దోమకాళ్లవిధంబు దోపంగ నగుచు
 రాహుకేతుయుగంబు రివిమింగఁ గడఁగు । దాహంబుదోష వాతజుమీఁదఁ గడఁగ,
 మనసేన లుబ్ధి సమ్మదముతో నార్చె. । జనపతియును జయోత్సాహంబుతోడ
 దొరలును దాను వాతూలజుమీఁద । సరదంబు లడఁగించునంతమాత్రమునఁ
 బాటజొచ్చె నృపాల, పాండవసేన ; । పాటజొచ్చెను దైత్యు బలుతూపు లెందు.

ఘటోత్కచుఁడు మాయాబలంబునఁ గౌరవనైవ్యముపై విజృంభించుట

అప్పుడు హైడింబుఁ “డకట ! మాతండ్రి । కిప్పుడు గానఁట యేనేల !” యనుచు
 మాయాబలంబున మదకరి నొకటి । నాయెడ నై రావతాకృతిఁ బన్ని
 యిట్టి యేనుఁగుమీఁద నింద్రభావంబు । నెట్టన తాఁబూని నిజసేనలెల్ల
 నమరులై వెంటరా ననువులుచేసి, । క్రమ మొప్పుఁ దోడి దిగ్గజములో యనఁగ
 హిమకరరుచులు నార్లేసి దంతములు । సమిత దుస్సహ మదోద్యద్గంధకములు
 కొనమింటి పొడవులు గోత్రకుంభములుఁ । దసరి నిజేధనంతటి వెంట నడవఁ,
 బనివడి తోడి దిక్పాలవేషముల । నొసరి దైత్యులు వెంట నోలి నేతేర,
 ఘన వజ్రహస్తంజై కాంతేయతతికి । ననికిఁ దోడేతెంచు సమరేంద్రుఁ డనఁగ
 మనసై న్యముల మారిమనఁగెను బవన । తనయాదు లానందధన్యులై చూడ.

కౌరవపతిమీఁది కడఁగ నొల్పు | నారణంబులుఁ దాను వరుస మీయసుర
యడ్డంబు వచ్చిన హైడింబుఁ జేతఁ | దొడ్డవారసములు దొరఁగించి నొంచి
ఘోర మాయాదంతి కొంట్లు నాట | ... ..

ఘీంకారములకుఁ దిగ్విత్తులు వగులఁ | బంకించి పాతె మీ భద్రజగంబు.
కరి పాటు శిశుకని గని భీమసత్తుఁడు | కురుసత్తిపై దంతి గొలుపుట యెఱిగి
గురుఁ జూచి మిన్నేటి కొడుకు వుడవయె : | “కురురాజుపై దంతిఁ గొలిపెడి ననుర ;
మనుమింక నప్పీరు మరలెంప కన్నఁ | బనిశప్పు ; దొరలేల పైఁ బడరకట !
భగదత్తుఁ డిద్దెత్తుచునకు నిల్చినను | తగవు దప్పి గజంబు తా బాటఁ దొడఁగె.

కరియూధములు మీరుఁగదియుఁడు కదియుఁ | డరిదిరక్కను గెల్పు.” ననిచాటిచెప్పి
తామున్న గడఁగి రథంబుఁ దొలినఁ, | దీమనంబునఁదొడితేరుల వారు
గురు శల్య ముఖ్యులు కూడనఁ గడఁగి | శరపరంపరలు నిశాచరు మీఁద
నగ్గలం బేయుచో, నటఁ బాండవులును | దిగ్గన హైడింబుడెనఁ బన్నివచ్చి
కురుసైనికులఁ దాఁక ఘోరమై యాజి | సరవి దేవాసురసమరంబు మించె.
అందు గంగానూతి యధిప, గీర్వాణ | బృందంబు గొనియాడ భీకరాస్త్రములఁ
గనువు గొట్టిన యట్లు కాంతేయబలముఁ | డనవేరువాడి యోతయు విచిత్రముగఁ
జంపుచో, హైడింబు సామజ ప్రతతి | యింపాగఁ గపట దిగీశులుఁ దాను
నలుగడ రిపుసేన నలియఁ ద్రొక్కుచును | గెలయు వీరులఁ దలక్రిందు సేయుచును.

గొమ్ముల రథములు గ్రుచ్చి నల్లెనల | కమ్ములుగాఁ బాటవైచుచుఁ జెలఁగ
గురుఁ బల్కె మిన్నేటి కొడుకు వెండిమును : | “సురవైరితో నాజి చొప్పుడదిపుడు;
ఇనుఁ డస్తగిరికేఁగె ; నెల్లి ప్రార్థననె | చనుదెంచి యుద్ధశేషము నడపుదము.
నేఱికిఁ బోదము నృపుఁ దోడుకొనుచు ; | గాటంప ధూళితోఁ గ్రమ్మె జేఁకట్లు.”

అని సేన దివిపించి యతిభీతుఁడైన | జనపతిఁ గొలి నివేశములకు మరలి
చనిన, శంఖాది ఘోషంబులతోడఁ | దనరారు సింహనాదంబులతోడ
వర వంది జనుల కై వారంబుతోడ | సరనులై హైడింబు నన్ను తింపుచును
జనిరి పార్థులు నివాసములకు నఖిల | జనవల్లభులు గొల్వ నంప్రీతి” ననుచు
నాలవనాటి రణప్రసంగంబు | పోల సర్వంబుఁ జెప్పుట చెవులార

విని యాంబికేయుండు వెలవెలఁ బాఱి | తనతలంచిన యట్టి తలఁపులుగాక
పలికె నంజయు: “నెన్ని భంగుల మనకు | గెలుపు లేని విధంబు గినిసి చెప్పెదవు.
కొండగా నేఁజూతు గురు భీష్మ కృపులఁ | బాండవులకుఁ దృణప్రాయులైతైరి?
దండనాథత్వంబు తారు వాటించి | భండనంబునఁ జేయుపౌరుషంబెది?
లేదుగెల్పు; లలాట లిఖితమో; దీసి | కేది కారణము నాకెఱిగింపు.” మనిన
నతఁ డిట్లు చెప్పె: “నీవడుగ నేమిటికి? | మతి నీకుఁ దెలియని మార్గంబు గలదె!
విను ధర్మవృద్ధియు విభవంబు నీజము | వినయంబుఁ గలవారు వెలయఁ బాండవులు.
ఈ నాల్గు గుణముల కెడయైన నీదు | నూనులు జయస్థిఁ జెందుట యెట్లు. (?)
1వెనుకను విదురుచే వేయుభంగులను | వినిన యర్థంబిది విస్మృతి యేల!
కొడుకులు దుర్మతి కోరి చేయంగ | నుడువనైతివి నీకు నున్నదే 2జయము!
తొలినాటి రణమున దుర్యోధనుండు | బాభేదనుతునిచే భంగంబు నొంది
యారాత్రి నీవిప్పుడడిగినయట్లు | కౌరవవృద్ధు డగ్గఱి యడుగుటయు,
నతఁడానతిచ్చిన యర్థంబు నీకు | హితమతి నెఱిగింతు నిభపురినాథ!

కృష్ణార్జునులు దుష్టనంహారమునకై జన్మించిన నర నారాయణులని
నంజయుఁడు ధృతరాష్ట్రున కెఱిగించుట

కౌరవేశ్వరుఁ బల్కు గాంగేయుఁ డవుడు: | “వారికిఁ గలవాఁడు వాసుదేవుండు;
అతఁడున్నచోట జయం బేమిచోద్య! | మతఁడు సర్వోత్కృష్టుఁ డాదిదైవంబు;
తన్నెఱింగి భజించు తద్దేవులఁ బ్రోచు; | తన్నెఱుంగనివారు ధరణిఁ బెక్కండ్రు;
అట్టివారికిఁ గదా యాపదలెల్ల; | నెట్టన వారిలో నీవునొక్కఁడవు.
ఇతనిఁ బాండుకుమారు లెఱిగిభజించి | కృతకృత్యులైనారు గెలుపు దుర్లుటమె!
నరకు నేయపు నీవు నకలంబు వినము | కరురాజ, మును హిమకూటశైలమున
సుర సిద్ధ సాధ్య శిక్షోయక్షగరుడ | పరివృతుండై పద్మభవుఁడు కొల్వుండి
మణిమయంబైన విమానంబు నొకటి | ప్రణతాంతోక్షమార్గంబునఁ గాంచి
యట పోయి చూచుచో నందు విష్ణుండు | పటపత్రశాయి విశ్వంభరాధిపుఁడు
దేదీప్యమానుండై దివ్యులు గొలువ | వేదనాదములతో విలసిల్లుచుండఁ

గాంచి మొక్కి నుతించి కరములు మొగించి । కాంచనగర్భుండు ఘనభక్తి బలికె :
 “సీరజనాభ, యే సీనాభి బుట్టి । యీరేడుజగము లే నెఱిగినపాటి
 కలిగించినాడ ; రక్షకుడనై నీవు । నిలువరింతువు గాక నిఖైకవంశ్య !
 అవధరించితివే ! మర్త్యులున కివుడు । దివిజ వైరులు డిగ్గి దీవు లేలుచును
 మనుజాకృతులు దాల్చి మానుషక్షోభ । మొనరించుచున్నవా రుర్వి గ్రక్కిఁటిసి.
 యదువంశమునఁ బుట్టి యణపవే వీరి ; । త్రిదశకార్యం బిది దేవతారాధ్య !
 నరుడు మిత్రుడు నీవు నారాయణుడవు । నరుడును నీవు మాన్సర భూమిప్రేగు.”
 అని బ్రహ్మప్రార్థింప నట్లకాకనుచు । దనుజారి వోయె సంతర్ధాన గతిని.
 అప్పుడు కొలువువా రాబ్రహ్మజూచి, । “యిష్టాణ్య లెవ్వరో ! యిరువురున్నారు ;
 తేజోభిరాములు దేవ, నీ పనికి । నోజతో మైకొని యడువీధిఁ జనిరి
 యానతి యిం .” డన్న నా దివ్యతతికి । బూని బ్రహ్మయుఁజెప్పె బూర్వాపరంబు :
 “నీ రాదిమునులు వివేకింప నరుడు । నారాయణుడు వీరి నామధేయములు.
 త్రైలోక్యవంశ్యులు ధరణీభరంబు । తూలింపఁ గపట దైత్యులఁ ద్రుంచివైవ
 ధరఁ బుట్టుఁ డని యేను దద్ద ప్రార్థింప । గురుకృప నా రియ్యకొనిపోయినారు.
 దేవకార్యములెల్లఁ దీర్తురు వీరు ; । వేవిధంబుల డిగ్గవిడువ రాశితుల ;
 తమ్ము నొల్లనివారి దయలేసివారి । నిమ్మహి వధియింతు రిమ్మహామునులు. ”
 అని చెప్పి యజుఁడేగె నాత్మీయపురికి ; । జనిరి దివ్యులు యథాస్థానంబునకును.
 ఈకథ మునులచే నేవింటిఁ దొల్లి । నీకుఁ జెప్పితి నేడు ; నీవును నీక
 నయ్యాది మునులతో నాగ్రహంబుడిగి । నెయ్యంబు వాటింపు నేడైన నీవు.
 మునులు నీకీబుద్ధి మును చెప్పినారు. । వినఁ జెప్పె బలుమాటలు విదురుండు బుద్ధి.
 కాంతేయులును మీరుఁ గలిసివర్తింపుఁ । డెంతయు హితమిది యెల్లవారలకు.
 ఆశ్రయింపుము కృష్ణు నతనిఁ గాంతేయు । లాశ్రయించియె కాదె ! యధికులై రాజి.
 ననిన దుర్యోధనుం డామాటలెల్ల । వినియును వినమిగావించె గావునను
 మీకేల నీతులు ! మీకేలబుద్ధి ! । చేకొని యోర్తురే చేలుపాటునకు !
 విను మిట్లు శిబిరప్రవేశంబు చేసి । ఘనులు కాంతేయులుఁ గౌరవోత్తములు
 నిండించుచో రాత్రి నీ పెద్దకొడుకు । విద్రుమాధరులు నేవించు నేవందు
 నాలవట్ట మనహ్యమని మానుమనియె । గాలికుమారుఁ డక్కడఁ బుట్టుననుచు.

పంచమదివస యుద్ధము

వేగి నన్నద్ధులై వీరును వారు । ¹ఆగుబ్బతిలఁగఁదూర్వములు ఘోషింప
మిన్ను దాఁకినధూళి మిహిరునిఁ గప్ప । నన్ని దిక్కులుఁగప్ప నస్త్రునీధితులు,
ఆర్పుల శేషాహి యల్లల నాడ । నేర్పులు పతులతో నెఱపుచు నడచి
కలను జొచ్చినచోటఁ గౌరవులపుడు । బలముల మకరికాభావంబు పోజు
గావింప డేగమార్గమునఁ బొండవులు । భావింపఁ దమనేనఁ బన్ని ; రందునకు
శిరము వట్టై భీమసేనుండు నిలిచె ; । నరి ముఖంబయ్యె ధృష్టద్యుమ్నుఁ డెలమి ;
కన్నులైరందు శిఖిండి సాత్యకులు ; । చెన్నుగా వీపయ్యె జిహ్వాని కొడుకు ;
వానవి మెడయయ్యె ; వామపక్షతకు । డాసె మత్స్యపుండు ; నెట్టన ద్రుపదుండు
కై శేయులందు దక్షిణపక్షమై ; । కైకొని యరమయ్యె గాశ్మీరుండందు ;
దనరిరి కవలు సాదద్వయంబునకు । నొసరిరి ద్రాపదేయులు పిఱుదునకు ;
దక్కటియోధులు ధర్మనందనుడు । నొక్కట నిగిడి ర య్యుభయపార్శ్వముల.
వ్యూహంబు లిట్లు మహోత్పాతజనన । బాహుశ్యములు గాఁగఁ బన్ని యిర్వాగుఁ
దలపడి శరవహ్ని దందవ్యూహాన । బల భంజనోద్యాన వాటికా ప్రాణిఁ (1)
బోరాడె నన్యోన్య భూరిరక్తాఘ । పారిష్లవచ్చిత్ర బహుపతాకముగ.
ఒగి నట్టి మకరికా వ్యూహంబు చొచ్చి । మగఁటిమిఁ గిమ్మారమర్ది యుప్పొంగి
మకరికాభంగంబు మారుతి తొల్లి । ప్రకటవైఖరిఁ జేయు పగిదిమైఁ గలఁచి,
జాహ్ను వీనుతుఁ దాఁకి సరవిమైముంప । ... ..
మండి బాగాగ్ని సమ్మారుతిమీఁద । మండింపఁ దొడఁగినమాత్ర నర్జునుడు
శంతనునుతుఁ దాఁకి చాపంబు నఱికి । వంతుగా నురయున వాలమ్ము పఱపి
యతని సేనలనెల్ల నాహతప్రహత । హతముగాఁ గలఁచుచో, నతఁ డొండువింట
దివ్యాస్త్రములు దొడి దివ్యులు చెవర । నన్యపాచిశరీరసంధులు గ్రువ్వ
నతఁ డట్టి చాపంబు నడిమికి నఱికి । శితశరంబుల భీష్ముఁ జింపఁ జొచ్చుటయు
నాచార్యుఁ గదిసి యిట్లునుఁ గౌరవుండు : । “ నీచేవ నీరేవ నేడుగా కెపుడు
పట్టి పాలార్చెదు పాండునందనుల. । ఇట్టియుపేక్ష నీ కెన్నఁడు మాను ?

1. ఆ గుబ్బగును. (మా)

వలెనన్నఁ ద్రిజగమ్ము వాలమ్ము మొనను । నిలుపుదు రఘువతి నిలిపిన ట్లబ్ధి.
 దండనాథుని బాణతతులఁ గైకొనక । చెండఁ జొచ్చె బలంబు జిష్ణుండు వాడె.
 ఒప్పరికించుట యుచితమే ।” యనిన । నప్పలుకుల నొచ్చి యాచార్యుఁ డనియె :
 “ కినిసి గాంతేయుల గెలువరాకునికి । వినఁ జాటనా ! నీకు వినవైతిగాక.
 భువి సముద్రములోన బుట్టవైవంగఁ । దవిలినంత జలంబు దవిలినట్లేము
 మాచేత నై నంత మాత్రంబు పెంగి । చూచెద మామీఁద శుభ మీశ్వరాజ్ఞ. ”
 అని మొనగడచి ద్రోణాచార్యుడడరఁ । గని పార్థసేన లక్కాకకుఁ గాక
 వీగుచో, సాత్యకి వెఱవకుఁ డనుచుఁ । దాఁ గడంగి శితావ్రతతి ద్రోణమీఁద
 భాద్రపదాంబుద ప్రకట వర్షముల । యుద్రేకభంగి నేయుచు విల్లు దునుమ
 నగుచు వేటొక వింట నారాచశతము । తెగకుఁ దెచ్చి గురుండు తెగకు నాకనుచు
 శై నేయు నేయ భుజంబులు నుదురుఁ । బీనవక్షముఁ గఠబిల ముచ్చిపోయి
 తూలఁజొచ్చుటయు, వాతూలనందనుడు । గాలివేగంబునఁ గనియంగ వచ్చి
 ద్రోణుఁ గుంభద్రోణ దుర్వార ఘోర । బాణజాలముల నొంపఁగఁ, జూచి యలిగి
 గాంగేయ శల్యు లాకలశజాతునకు । నంగదఁ దోడ్పడి యనిలజమీఁదఁ
 జండకాండాఖండ శతమూలు పఱప, । గాండీవినుతులు నొక్కటఁ గృష్ణనుతులు
 నుగ్రకాండముల నయ్యోధులఁ బొనివి । నిగ్రహించిరి శమనేర్పులు మెఱసి.
 అప్పుడు నీయోధు లట్టిట్లుపడఁగఁ । బట్టిన ముష్టిఁ జాపంబు గర్జిల్లు
 గాంగేయుఁ దాఁకి శిఖండి యుత్పాత । భంగి నేయ, నతండు బవరంబు మాని
 పడఁతితోడి రణంబు పాడియే యనుచుఁ । బొడపువ్వు గన్నట్లు బోరనఁ దొలఁగి
 పోయినఁ, గురురాజు బుద్ధిలో వగచి । యాయెడఁ దెఱపికి ననువుగా నపుడు
 ఆచార్యుఁ బురికిల్ప, నతఁ డస్త్రవిద్య । ఖేచరతతిమెచ్చుఁ గినిసి యాతనిని
 నేయు ; నేసిసతూపు లితఁడు ఖండింపు ; । నేయు వెండియుఁ దూపు ; లితఁడు ఖండించు.
 “ విలువిద్య నితనితో వీడాడలేక । తొలఁగె నింతియకాక ద్రుపదజనందు
 నేతప్పు గాంగేయుఁ డెన్నినాఁ !” డనుచు । నీతికోవిదులాడ నిగిడి శిఖండి
 ద్రోణుఁ దూపులఁ గప్ప, ద్రోణుండు నతని । ప్రాణంబునకు నల్లి పాటవాతమ్ము

చను మొఱనాటి మూర్ఖుమగ్నుఁజేయఁ | గొనిపోయె రథవోదకుఁడు వానిరథము.
 అత్తఁజే గాంతేయు లాగ్రహవ్యగ్ర | చిత్తులై కవియ, నీసేనలుఁ గవియ
 నందడి కయ్యంబు శంఖ నిస్సాణ | దుందుభి పటహాది తూర్వఘోషముల
 నతిభయంకరమయ్యె నాహతప్రహత | చతుర నైనక శస్త్రసంధానసూధి.
 జ్యాలతాధ్వనులు గర్జాలీల గాఁగ, | రాలెడు 1రక్తధారలు సృష్టి గాఁగ,
 వెన ఖడ్గరోచులు విద్యుతుల్ గాఁగఁ, | బొసఁగ ధరాధూళిపోలె మేఘమును.
 రావణుఁ జంపిన రణభూమి పోలె | నేవంక బాహువు లేవంకఁ దలలు
 నెడనెడ నెడిపోయిన ద్రాక్షపాదల | బెడఁగున దీపించు ప్రేగుకుప్పలును,
 పరఁగు ముత్యాలచిప్పలు నోళ్లు విచ్చు | కరణి నోళ్లను విచ్చు ఘనముఖంబులును,
 గాడ్చున పిఱిగిన కదళీవనంబు | చాడ్చున ధరజాగి చదియు పెన్దొడలు
 మెండుకొన్న రణంబు మృత్యుంజయోగ్ర | తాండవాడంబర స్థలము దానయ్యె.
 అట్టిచో భీష్ముండు ననిలనందనుఁడు | నిట్టడి ప్రముఖులై(?) యిరువంక నిగిడి
 పోటునకెక్కుచో బొదివి నీనుతులు | కోటికాల్బంట్లతో ఘోటకద్విరద
 లక్షతో సామంతలక్షతో భీము | నక్షీణగతిఁ దాకి యాజి నిశ్చంకఁ
 గత్తుల సురియల గదలఁ గుంతములఁ | నత్రశంబుల భేటకాస్త్రశస్త్రములఁ
 గప్పిన, మొగిళులు గప్పిన నగము | చొప్పున భీముఁ డాచోదకు నోర్చి
 గదయును దాను నక్కదుపుల కుఱుకఁ | జెదరి యమ్మూర్తి వీక్షింపను వెఱచి
 కోల నైఁబడ్డఁ గాకోలకులంబు | పోలికఁ బఱవ, భూభుజుఁడు పోసిక
 గాంధార యవన త్రిగర్త సౌవీర | సింధు కాళింగాది సేలఁ గూర్చి
 శకుని వికర్ణ దుశ్శాసన స్రముఖ | నకల మహావీర సాంగత్యమునను
 జేపీచి పనిచినఁ, జెదరక యెక్కి | పాపని పాదలపై నాజినేయ.
 వెన్నుదన్ని యదల్చి వివ్వచ్చుఁ డార్వఁ | బన్ని చేచి కరూశ పాంచాల ముఖ్య
 బలములతో నైన్యవతి కురురాజు | బలములపై నెక్కి పఱపె బాణముల.
 వారటు గుంపులై వచ్చిన నల్లి | వీరులు విందాసువిందు లన్ వారు
 కాళిరాజు నెదిర్చి కడునొప్పు సమర | కౌశలంబు నమంబుగాఁ బోరి రధిప!

ద్వంద్వయుద్ధము

అంత జయద్రథుం డనిలనందనుచి, | అంత వికర్ణాఖ్యుం డా సహదేవు,
 మఱి చిత్రసేననామకుండు శిఖండి, | నెఱి విరాటసుతుండు నీ యగ్రసుతుని,
 దనరార నకులుండు త్రైగర్తవిభుని, | విను చేకితానుండు విష్ణుసోదరుని,
 క్రీడినూనుండు ధృష్టకేతు, సుమిత్రు | హైహింబుండును గూడి యధికయత్నమున
 సరిపడఁ దాకిరి సాశ్వకేకయులు | నరుస నేనునిచెప్ప వారినత్వములు !
 అప్పుడు ధృష్టగృమ్ముం డాచార్యుఁడాకె ; | కృష్ణుఁడాకె యమసూతి ; క్రీడి భీష్మునిని
 డాకెను ; ద్వంద్వయుద్ధం బిట్లు మెఱయఁ, | డాకె సేనలురెండుఁ దమలోనఁ దాము.
 శరఘట్టనంబుల జనియించి వహ్ని | మరలించె మధ్యాహ్న మార్తాండగుచుల.
 రథములు తాకిన రయమునఁ గరులు | వృథవి బాహ్మరఘులై బిరబిరఁ దిరుగు.
 ద్విరదంబు లొండొండ దివియుచో రథము | లురకడి సెఱిగి యుద్ధోర్విలోఁ జెదరు.
 హరి ఖర నిహతి వ్రయ్యలువాఱి చెదరి | ధరణి నేర్పదవు పదాతివర్గములు.
 కాలుబంట్ల వ్రచండ కాండవృక్షములఁ | గీలాలమయములై గెడయు గుఱ్ఱములుఁ
 గలిగిన సంగరాంగణము దివ్యులకు | ఫలియించె ననిమిషభావ మీక్షింప.
 అప్పుడు భీముని యాహవాక్రమము | చెప్ప నాశ్వర్యమై సేనఁ గారింపఁ,
 గరమల్లి భీష్ముం డాగంధవాహజుని | గరళ పావక శిఖాకారబాణముల
 నురము శిరంబు బాహులు విదారింపఁ | గరువలి సుతుండును గద వడి నేయఁ
 జూచి సాత్యకి యెడసాచ్చి యాభీష్ము | వే చక్రమయ బాణనితతి నొప్పింప
 నతఁ డట్టితూపుల నాతని నొంచి | శితశరంబున సూతుశిరముఁ ద్రుంకుటయుఁ,
 బలి చావఁగా సతున్ బరువైన యట్లు | హితుండుసారథి చావనిటఁ దేరిహరులు
 రథ మెత్తుకొనిపోయె రథికయత్నములు | వృథచేసి యితరాశ్వఃశతీ ఘోషింప.
 “పట్టుఁ డడ్డము రండు బలువిడి గూడ | ముట్టుఁ ” డంచు బలంబు మోహరింపంగ
 సాత్యకి విన్ననై జడియుట చూచి | సత్య శాంతనవుండు శాంతనవుండు
 ఏయక గాంగేయుఁ డింతయు సరకు | సేయక తొలగి తత్సేనఁ జెండాడఁ
 గనుఁగొని విరటుండు కడుకోవమెత్తి | యనిమిషనదినూను నదలించి తాకి
 మత్స్యముఖాకార మార్గణసమితి | మత్స్యగంధీశుకుమారుని నొంపఁ,

బులి కోలలేసినపోల్కి నాభీమ్మఁ | డలుక కెట్టించి మత్స్యాధీశుమేన
 నవ విశిఖంబులు నాటి నారాచ | సనతిఁ దేకును విల్లు నడిమికి నజ్జీకి
 పాదచారు నొసర్చు, బాధుఁ డదైవకు | నాదట సిగుడుచో నర్థమార్గమున
 గురుసూతి యడ్డమై “కుంతిజ, పోయి | కరఁద్య నాతోడఁ జప్పింతుగాక.
 పూర్వమత్సర మిటఁ బొప్పునఁ బోదు | గర్జివై తొలఁగక కవియుదు గాక.”
 అని ఘోరశరవృష్టి సర్జనుఁ బొదువఁ, | గినుక నాతని విల్లు క్రీడిదున్నాడి
 జోడొక కేల నజ్జోడుగానింప | నోడక గురువుత్రుఁ డొండ్డొకవింట
 నెఱపిడుగులబోలు నిష్ఠురాత్మములు | పఱపి, కృష్ణనిమేన ఫల్గునుమేన
 సునిశితాత్మ్రంబులు చొనువ, నజ్జనుఁడు | కనుగొని నవ్వి యల్కఁకుఁ గాలుద్రవ్వి
 గురుసూతి సంధించుకొనిన చావంబు | కరచక్రమున రెండుగా సంహరించి
 యొడలెల్ల నోడుగా నుగ్రబాణములు | వడినేసి యంతఁ గవ్వడి కృపదలఁచి
 యకట బ్రాహ్మణు నొంపనైన దేమనుచు | నుకృతి వానవి యొండుచోటికి మరలి
 గాంధారనేనతోఁ గలహించుచోట, | బంధురోత్సాహముడై పావని యచట
 భీష్మపై నురుకోపభీష్ముడై యవుడు | గ్రీష్మార్కు మొగిలడ్డగించు చందమున
 ధీరత చూపుచో దేవ, నీనుతుఁడు | మారుతనుతునిపై మార్గణావళులు
 నిగిడింప మగిడించు ; నృపతి వెండియును | నిగిడింప మగిడించు నృప, కీచకారి.
 ఈభంగి సంగ్రామ మిరువురు నడవ | శోభితతనులతాళూరులఁ జూచి,
 వగపుట్టి తమలోని వారికి వారు : | “జగ దేక సౌభాగ్య నదను లిర్దురును ;
 ఆంబికేయునిలోభ మకట ! పీరికిని | ముంబరంబుగ రణాబునఁ బోరవలసె.
 యుద్ధోర్వి నొకనిచే నొకఁ డీల్లుఁ గాని | బద్ధ వైరుల కేసి (బ్రదుకంగఁ దెరువు!)
 ఒకఁడిందు రాజు వేటొకఁడు దై త్యాని ; | యొకఁడిందు గుఱులైన యుర్వరవాడు.”
 అనుకొని ; రంత నప్పొంకునిగావ | సనిమిషనదిచూచుఁ డనుజవ్యయముచు
 వచ్చి వాయుజుమీఁద వాలంపవాన | విచ్చలవిడి గుప్ప వీక్షించి యవుడు
 సౌభద్రుఁ డెడసొచ్చి శాతాతిశాత | భూభయంకరబాణములు కోటిసంఖ్య
 లడరించి యందొక్క యనుజుని రథము | పడగతోఁఖింపించి బాణత్రయమునఁ
 బురుమిత్ర, నిన్నెల పోనిత్తుననుచు | నురము నోసేసిన నొఱగి మూర్ఛిల్లె.
 చిత్ర సేనుని విల్లు ఛేదించి యింద్ర | పౌత్రుఁడు వాలమ్ము పఱపి బిట్టార్పె.

సురనదీనూను వక్షోపేధియందు | శరవంచకము నాటి చాల నొప్పించి
సారథి జంపి యశ్వముల జేడాక | నారథికుడు వేగ నన్నియుఁగూర్చి
లయకాల శూలి లీలా విభవముగ | నయుత ప్రయుత నియుతాపారసంఖ్య
శరములేయఁగఁ బ్రతి శరము లాడునియు | బరఁగించి రారాజుపై తేరు పటవ,

అభిమన్యు లక్ష్మణ కుమారుల ద్వంద్వయుద్ధము

నుతగతి శుభలక్షణుండు లక్ష్మణుండు | హతవైరి నీపాత్రుఁ డభిమన్యుఁ దాఁకి
శరముల మేను జర్జరితంబు నేయ | మారి మేనయల్లుఁ డుగ్రాకారుఁ డగుచు
నారు నారాచంబు లతని నక్షమునఁ | దూఱంగ నేసి కేతువు విల్లు దునిమి
రథ రథ్యములఁ ద్రుంప, రారాజుకొడుకు | పృథివికి లంఘించి బీరంబు చెడక
శక్తి బాహుశక్తి నమకూర నైవ | ముక్తాఛురిత బాణముల నది త్రుంచి
యమ్ము లంతంతకు నగ్గలంబేయ | నిమ్మాడ్కిఁ గాదని యెఱిఁగి యాకృపుఁడు
జమునిముందఱఁ బక్ష జుతువు నొక్క | ప్రమథుఁ డెత్తినభాతి బాలుని నెత్తి
తనతేరిపై నిడి తద్దవేగమునఁ | జరిన, భీష్ముఁడు కోపసంభ్రమమునను
గాంతేయసేనపైఁ గడఁగి నిస్సార | కాంతారమున నగ్ని గవియుచందమున
శరవహ్ని దొరఁగొని సంహరింపఁగను, | హరిసోదరుం డాగ్రహభీలుఁ డగుచు
సేనలతో భీష్ముఁ జీరికిఁ గొనక | భూనభోంతరము తూపుల రాశిగాఁగ
ధర యట్టి ముట్టడఁ దలఁకెడిధంగి | నురు రజోహవమై యుదువీధిఁ బ్రాఙ
మనసైన్యముల మారిమనఁగి గాంగేయు | తనువున భీకరాశ్రుము లారు నాట
భూరిశ్రవనుఁ డల్లి పూర్వవైరమున | నారథికునిఁ దాఁకి యలుగు లన్నియును
ఖండించి తనువునఁ గాండద్వయంబు | చండిను నాటింపఁ జలిముంప కతఁడు
పుట్టత్రవ్వి ఫణేంద్రుఁ బుట్టించునట్లు | గుట్టుతో నొడలఁ బ్రేవులు తెల్లనేసి
ధనువు ఖండింప నాతఁడు నొండుధనువు | గొని కృష్ణసోదరుఁ గని కాడనేసి
సారథి దునుమ, సశ్వములకుఁ దాన | సారథియై నేత్రనరఁగి కౌపార
దాయ మేనెల్ల రక్తమునఁ గెంపార | సాయక శతసహస్రములేసి యార్వ
నోరి, నీకేలరా! యుద్ధ మిట్లునుచు | నారాచ మొక్కటి నాటిన, వడిని

దలదిమ్మువట్టి యస్త్రము చేయివదల | బలువిడి సాత్యకి బలములు కడగి
 సోమదత్తకుమారుఁ జుట్టుముట్టుటయు, | నా మహాసేన మహాసేననిభుండు
 మునుగొని రెండును మూడును నాల్గు | తునుకలై పడఁ బెద్దతూపులు పఱపి
 నీ మొన లానంద నిభృతులై యార్వ | సోమదత్తనుతుండు శూరత నెఱవ,
 హరిసోదరుని నూను లాగ్నేయ ముఖ్య | లరయఁ బదుండు గర్వాంధులై యపుడు
 భూరిశ్రవను తేరు పొదివి యిట్లునిరి : | “దారుణాస్త్రముల మాతండ్రి నొప్పించి
 బలములఁ దునుకలై పడనేసి నీవు | నలిరేగి వాలుచున్నాడవు మిగుల.
 ఎక్కటి నీతోడ నేము మాలోన | నొక్కని నియమించి యొసఁగెద మనికీ.
 ఎవ్వండు గావలె ? నేరికొ.” మృనిన | నవ్వుచు నతఁ : “డిట్టి నగుఁబాటు గలదె !
 అందఱుఁ గూడి రం డటుగాని రణము | పొందు గా.” దని గర్వపూర్వకంబునను
 శరవృష్టి ముంచుచో జడియక పదురు | నరిరాజు శరవృష్టి నంకిలిచేసి
 విల్లు ఖండింప నవ్వభుండు నేటొక్క | విల్లు గైకొని వృష్టివీరుల విండ్లు
 పదియునొక్కటఁ ద్రుంచి పదురకంతములు | పదియును బలియిచ్చెఁ బదిదిక్కులకును.
 భూరిశ్రవనుఁ డిట్లు పుత్రులఁ దునుమ | భూరిశోకము కోపమును బెనఁగొనఁగ
 విమతుపై సాత్యకి వెనఁ దేరుపఱపి | గమగమ గాలునాఁకట భంగమైన
 కాలసర్పంబున గతి మండు తూపు | లాలీధతరపాదుడై యంతఁ బఱపఁ
 గురుపంశజుడు నట్టికోలలు పఱపి | యిరుసులతోడఁ దే రిలఁ గూలనేయ
 నతఁడును నతనితే రాభంగి నఱికి | వితతాస్త్రముల జోడువిల్లును నఱుక,
 నసినైచి నీజ్ఞాతి యాతనిజోడు | వెన విల్లుఁ దున్ని యుర్వికి డిగ్గ నుఱికి
 గదగొని పఱతేరఁ, గడగి సాత్యకియు | గదగొని యతిశీఘ్రగతి సుర్వి కుఱికి
 కౌరవ భీము లీగతి దారుణముగఁ | జేరి చేయుదురని చెప్పినయట్లు
 పాదచారమును సంపాదించి కవియ | యాదవుఁ బట్టించి యనిలనందనుఁడు,
 సోమదత్తజుని నీసుతుండు పట్టించి, | యేమఱక రథంబు లెక్కించుకొనిరి.
 అప్పటి కపరాష్ణామయ్యో నట్టైన | నిప్పుచాయ మొగిల్లు నిగండకమున్న
 బలములు తమ బాహుబలములు వదలి | తొలఁగునో యొకనన్న దోలద ననుచు
 నరికట్టుకొని పార్థుఁ డరిసేన నేయఁ | గురుపతి యాచరికొడుకు కన్నఱిగి
 మేలేరి పోర నమ్మిన యిర్వదేను | వేల తేరులవారి వెనఁ బురికొల్పు,

గామించి లేచూరి గనుగొన్న బసవఁ | డేమాడ్కి మది బొంగు నితఁ డట్లు పొంగి
 శరవేగ రథవేగ సన్మనోవేగ | శరవేగములు దేవగణము కీర్తింపఁ
 దునుకలు తుముకును ధూళిపటంబు | నొసరించి యాసేన నువ్వెత్తుగొనఁగ
 నిది రథ విది రథ్య మీతండు రథికుఁ | డిది యిట్టి దని నిర్ణయంప నేర్పఱువ
 పనుఁగాక కృతాంతం సంతులనఁగ | పనుధ మాపట్టుచో వనజాన్తుఁ డంత
 శ్వేతవాహన 1 కృత్త నేనాంగరక్త | ధాతు ధారాసిక్తతనఁడును బోలె
 నరుణత్వ మేర్పడి యస్తాద్రివాలఁ | దరుసేడములఁ బక్షితతులును వ్రాలఁ
 గలశజఁ గదిసి గంగానూతి పల్కెః | “ బలములఁ దివివింపఁ బాడి యింతటను;
 ఇట్టి సంధ్యావేళ నిండ్లకుఁ బోక | యెట్టు నూనఁగ నేర్చు నీరణశ్రాంతి!”
 అని వేత్రకరులచే నాత్మీయబలము | ననిమిషనదిసూనుఁ డర్థి మరల్పఁ,
 దారు నవ్విధమున నళములఁ ద్రిప్పి | చేరి రంత నివేశసీమఁ బాండవులు.
 నాటితో నైదుదినంబుల రణము | వాటమై వర్తింప వారును వీరు
 నారాత్రి వివిధ విద్యావినోదములఁ | జారుభోజనమాల్య చందనాదులను
 నారీ కుచాలింగన వినోదములను | జారు సౌఖ్య విభూతి నలిపి రెంతయును.
 అని సంజయుఁడు చెప్పి నాంబికేయునకు | నని ముని జనమేజయక్షితిపతికిఁ
 జెప్పిన నారాజు చెలఁగి యమ్మీద | నెప్పారుఁ గథ చెల్లె నెఱిగింపు. ” మనినఁ
 బాలుపొంద నయ్యోధ్యపురవరాధీశ ! | పలనొప్పఁగా మాల్యవంతప్రవేశ !
 దక్షిణసింధు బంధన ! జగద్రక్ష ! | పక్షింద్రవాహన ! పద్మపత్రాక్ష !
 భువన మోహనరూప ! భూరిప్రతాప ! | భవబంధన నకోప, బ్రహ్మస్వరూప !
 అనవరతంబు నిన్నంతరంగమున | వినుతింతు రఘురామ ! విభవసుత్రామ !
 ఇది నదాశివభక్త హితగుణానక్త | నదయ స్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
 స్తుతిపాత్ర వల్లభసూరి పత్పత్త్ర | మతిమద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ
 రచితమై భీష్మ పర్వమున నాశ్వాస | ముచితార్థయుతముగా నొప్పి మూడవది.

చతుర్థాశ్వాసము

శ్రీపరంధామ, భాసిత పుణ్యనామ, | ఆపదామపహర్త, యశులైక భర్త,
భుక్తి ముక్తిత్రాత, భువన విఖ్యాత, | భక్తలోకశరణ్య, భరతాగ్రగణ్య !
అవధారు మఱియు సంయమి చెప్పందొడగె | నవినయ స్ఫూర్తి కా జన మేజయునకు:

పంచమ దివస యుద్ధక్రమము

ఆరాత్రి వేగించి యన్యుహాభరత | ఏరులు సంభ్యాది విధులెల్ల దీప్తి
కలనికి నడచుచో గాండీచి యచటఁ | బలికె శృష్టన్యమున బాధివుండలరః
“ మనసేన బన్నమా మకరికావ్యాహ | మనిమిషేంద్రునికైన నాశ్చర్యముగను.
ఎచ్చోట నెవ్వని నిడవలె నతని | నచ్చోట నిడుము నీ కనువైనయట్లు.”
అనిన బాధుడు తాను నాసైన్యవిభుడు | ఘన మకరీ మస్తకస్థానమెక్కి
కవల నేత్రస్థాన కలితులఁ జేసి | పవనజుఁ దుండంబుపట్టున నిలిపి,
యోడక ద్రాపదేయులఁ బాధునుతుని | హైడింబు నలకపాలాకృతి నిలిపి,
త్రైనేయ నహితుడై శమన నందనునిఁ | బూని కంఠాకృతిఁ బాలుపుగా నిలిపి
యున్నచో, మనవారు నుగుచతురంగ | నన్నద్ధులై వచ్చి సమర స్థలమునఁ
దమసేన సర్ధచంద్ర వ్యూహముగను | సమకట్టి రది చెప్పశక్యమే నాకు!
చక్కఁగా వ్యూహ మీశ్వరు జటాజూట | మెక్కంగ నర్హమై యింపారె నధిప !
అప్పుడు బిట్టార్చి యతిఘోర ధూళి | యుష్మతీల్లఁగఁ దాకె నుభయసైన్యములు.
పాడు పట్టు పొరిగొను పోసికు పాడువు | మడు నేయుమనుమాట లఖిలంబు నిండె.
సకలదిక్కుల సస్థిశల్యకపాల | శక్తిటాంగములు ద్రెవ్వుదప్పుట్లు సెనఁగె.
ఘనతర శస్త్రాస్త్రఘట్టన నెసఁగి | యనలకణంబు లాహవభూమి నిండఁ
భోరాడఁ దొడఁగి రప్పుడు దివినుండి | వారక చూడంగ వచ్చినయట్టి
ఘన కిన్న రోరగ గరుడ గంధర్వ | ముని సిద్ధ సాధ్యుల మూతలు బెదర.
ఘను లిందు నందును గలయోధులవుడు | అని చేసి రాఘోర మలవియో చూడ.

భీముడు దుర్యోధనుని మూలబలము నుక్కడఁచుట

ఆవేశ సీసేన సట్టిట్లు గలఁచు । పాపనిపై నల్లి పన్న గద్వజుఁడు
తన మూలబలము నంతయుఁ జూచి వాచు । వినఁగఁదానెలుఁగెత్తి వేర్వేట పిలిచి
వనిచిన, వారు నార్భటములతోడ । ననిలజుపైఁ బడుడని చేయి వీచి
దంతి రథాశ్వ పదాతి లక్షలను । ఎంతయుఁ బొంగారి యిలకు వ్రేఁ గగఁచు
జలదకులంబెల్ల సమకాలరేఖ । జలజాతుఁ బొదివిన చందంబు తోఁపఁ
జుట్టుముట్టిన, వాయుసుతుఁడు కోపమున । సిట్టిచో రథము నాకిలయటంచు
నూతునిఁ బల్కె : “ విశోక, నారథము । వాతప్పకిట కేను పచ్చునందాఁక
నిచ్చోట నిడుకొని యీవుండు.” మనుచు । నచ్చుగా గదగొని యవనికి దాటి
వాసి యేనుఁగుల కుంభముల తుండంబు । లూసి కొమ్ములు పీపులువ్వెత్తు చేసి,
కదిసి తేరులఁ దురంగములఁ జక్రములఁ । దుది రథికుల సారథుల సేలఁ గలిసి,
కడఁగి కుమారవర్గము పాఱఁ బాఱఁ । బెడమరించి హరించె బిరుదుఁబెక్కిములు.
గదవైచు నది యోధకంఠంబులెల్లఁ । గుదియనివెన నూచకోతగాఁ బాఱు.
లక్కడఁ దాదోఁచు నదితిరుగవైచుఁ । దక్కటి యోధుల తలలిట్లు దునియు.
ఈభంగిఁ దనమూర్తి యిరువంకఁ దోఁప । సింభటాళి గదోగ్రనిహతి నడంగ
భీముండు లయకాలభీముఁడై యుండి । యీ మాడ్కిఁ బోరుచో, నెఱుఁగమిఁ జేసి
యూరక గుండియ లూటాడి నట్టి । కారణంబున వారి ఘన పైన్యవిభుఁడు
ఆచార్యుతోడి కయ్యంబు చాలించి । వేచని వాయుజు వెదకుచో నతఁడు
తేరిపై లేకున్న దీనుఁడై యతఁడు । సారథి గదిసి : “ యోసఖుండ, నిన్నొకటి
యడిగెదఁ జెప్పవే! యనిలజుఁ డెందు । నడచె? మాన్పుగదయ్య నాతల్లడంబు.
శత్రుమధ్యమ మిది సాహసీ మొదల । నేత్రోప బోయెనో యిట నిన్ను విడిచి? ”
అనిన విశోకుఁ డిట్లనె పైన్యపతికి : “ వినుము వైరులు వెల్లివిరిసిన ట్లపుడు
చుట్టుముట్టిన గదాశోభితుండగుచు । సిట్టిచో నన్నిడి యేగె నొక్కఁడును.”
అని భీముఁడేగిన యాత్రోపచూపఁ । దనరథం బతఁడందుఁ దఱిమించునపుడు
ఒఱఱిన తేరులు చుర్యరమీడ । నఱవఱలైన గజావయవములు
మెదిగిన హయములు మేనిల బ్రుంగి । తుదమొదల్ దెలియని దొరలును గలన

వ్రాలిన పడగలు వడి రక్తనదులఁ | దేలెడు డొక్కలుఁ దిరితీవులాడు
 తేరి గుఱ్ఱములునై ధీరుఁడు కీచ | కారి వోయిన శ్రోవ యతి ఘోరమగుచు
 భాసిల్లి నాచోప్పుపట్టి సైన్యేశుఁ | డాసమీరాత్మజుఁ నుచ్చోటఁ గాంచి,
 “పాదచారంబునఁ బరులపై నొంటి | చే దోడు వా దోడు చీరక యిట్లు
 ఏతెంతురయ్య! మేమెన్నఁటికింక! | నీతోడు మాకెల్ల నీతోడే గలది.
 ఇట్టిచో నిదె యేను నేతెంచినాడఁ; | గొట్టి వేతువుగాక కురుసేన.” ననిన
 సతఁడు సంతోషించి, “యవునురా సైన్య | పతివి గాడగుదువు పాండవులకును.
 కౌరవయోధుల ఖండించుకొనుచు | నీరీతి వచ్చితి నది వేడ్కనాకు.
 నీవు వచ్చినరాక కేను మెచ్చితిని; | నీవంటి హితకారి నేర్పునే గలుగ!
 పన్ని పట్టుక కురుపతి పేడ వచ్చి | యున్నాఁడు కొందఱు యొక దెబ్బ వీని.
 డప్పి జనించె బుట్టదుగాని యుడక; | మిప్పు డెక్కడిదాహ మిందుర.” మృనుచుఁ
 గౌరవవిభునిపైఁ గదియుచో, నధిపుఁ | డారథికులమీఁద నధికవీరులను
 దమ్ముల ననుప మొత్తమ్ములై వారు | హుమ్ముని కడగి వాయుజు సైన్యవిభునిఁ
 బాదివి యేయఁగ, వాయుపుత్రుఁడా బలము | గడఁ జెదరఁగ¹ వ్రేయఁ గడిది సైన్యపుఁడు
 వెనఁ బ్రమోహనమును విశిఖమాచార్యుఁ | డొనఁగినయది మంత్రయుక్తి సంధించి
 నకల శాత్రవుల లక్ష్మము చేసి యేయఁ | జకితమైపట్టి యస్త్రప్రభావమున
 బ్రామి పెట్టఁగఁ బౌరవశ్యంబునొంది | యా మది చాపకట్టై నేలవ్రాలె.

వ్రాలిన నూఱట వాయుపుత్రునకు | నాలోన సిద్ధించె; నాసమీపమునఁ
 గైరవకువలయ కమల కల్పార | సౌరభగంధీర² జలమైన మడుగు
 చొచ్చి నల్లడల వీచుల గాలి వినరఁ | జెచ్చెర జలము దోసిటఁ బట్టి పట్టి
 ఒండి బండెడుకూడు పట్టెడు కడుపు | నిండఁ బానము చేసి నిజశృష్ట నార్చి
 పరితుష్టుఁడై సైన్యపతిఁ గూడ వచ్చి | యురుతర నిశ్వాస మొనరించుచోట,
 వెనఁ దన నన్నిధి విడిచి సైన్యేశుఁ | డునుఁగుట కాచార్యుఁ డొక్కింత రోసి
 ద్రువదు నయ్యెడఁ గాలచి తొంటివైరమున | విపులవైఖరిఁ బోరి విజిచి పోఁద్రోలి,
 మెఱసి ధృష్టద్యుము మ్మిఁది రోషమునఁ | దజిమి యాతని రణోర్వరఁ చేరు గదిసి
 బలము ప్రమోహన బాణంబు మహిమ | నిల వ్రాలియుండుట యీక్షించి వగచి

గానికీ ¹ బ్రజ్జాఖ్య బాణ మానధము । గాన ప్రయోగించి గ్రక్కనఁ దెలిపి
 మా వాహినులుఁ దాను నట ద్రుపదజనిఁ । బావనిఁ దాఁకి నిర్భర బాణవృష్టి
 మించినఁ, బ్రతిబాణముల గదామాతుల । మించరి నొప్పింప, మెండు కీ లెటిగి
 గురుమూరుల గుంపు కును నేన గుంపు । నిరువురిపై నెక్కి నెట్లాఁగో యనుచుఁ
 గి ధర్మజుడు ద్రాపదేయులఁ గవల । నొగి యుధామన్యుని నుత్తమోజసునిఁ
 కయులను ధృష్ట కేతుని జూచి, । “జోక నహస్ర వాజులఁ గూడి మీరు
 రమాతి ప్రాపున నడచి పైస్యపుని । గిరువలినుతుఁ గాచు క్రమ మెన్నవలయు.
 గురుడుసామాన్యుడే! కురుకు నూరకులు । దొరయుఁ నల్పులె! మీరుతోఁ ద్రోసచనుడు.”
 ని పురికొల్ప వా రనివార్యపృత్తిఁ । జని భీమనేను ధృష్టమ్యముఁ గదిసి
 ములక్ష్మణులకు రణ సహాయముగ । నా మహాకపివీరు లరిగిన పైది.
 వేళ ద్రుపదజుఁ డనిలజుఁ బలికెః । “నీవుకాల్పిడ నిల్లు నిండు కోల్తలను
 చరించుట గాదు చయ్యనఁ గేక । యూంచిత రథమెక్కు మనుచు నెక్కించె.

ధృష్టమ్యముడు ద్రోణునిపై దలపడుట

పుడు మధ్యందినార్కుని రుచులఁ । గప్పెడు దివ్యమార్గణముల గురుడు
 ంతేయ సేనలఁ గలఁపఁ జొచ్చుటయు । గౌంతేయసేనాని కడునల్లి వానిఁ
 తిశరంబులఁ ద్రుంచి పనినారసముల । హతి తొమ్మునొప్పింప, నతఁడు బిట్టలి
 రువు దున్నాడి యాతని శరీరమున । సునిశితాస్త్రంబులు దొనుప, సేనాని
 వేగ వేటొక్క విల్లు సంధించి । దావాగ్ని కీలు దట్టించు నట్టి
 కముల నాచాక్య సారథి నొంచి । యరు రిథాశ్వములలో నొకటి చంపినను
 క్కున నొకవాజుఁ గట్టించి గురుడు । పెక్కు పాటమ్మలు బిరుసుగాఁ దొడిగి
 నాని కార్కుఁచేదంబు చేసి । వాని యశ్వంబుల వ్రయ్యలు వాపి
 ఁడు కేతనమును జూర్ణంబుచేసి । యోడక సారథి ననురుగో బాపి
 ంచాల, పడుమని ప్రళయాగ్ని శిఖల । మించిర తూపేయ, మిన్ను నేలయును
 చుచు నది వచ్చువేళ నత్తూపుఁ । బూచి త్రుంచె నుభద్రపుత్రుఁ డివ్వలను.
 ంచి తే రెడలిన ద్రుపదజుఁ దనకు । కాంచన రథ మెక్కుగాఁ జేసి తొలఁగె.

1 ఏలిక నిత్యైవ నితర సైన్యగులు । మేలు చేయగు ద్రోణ మెయిగొన లేక
 వీరగై బానని యెన్ని వీరోక్తలాడి । యూరిక నిలువక మా ద్రోణభీతి.
 “ అనిలజనకు నిష్ప దరదంబు లేదు; । తనసైన్యమును బాకె దశదిశలకును,
 ఇది వేళ నా.” కని యిభరథకోటి । గదిసి తా నుగ్రుండై కొరవేళ్ళనుడు
 నిప్పుపై మక్కి కారినహంబు గలయు । చొప్పున బహువసూసుని బొదివి
 యేయుచో, సతనికి నింతలో శతము । నీయుక్తి సారథి తెచ్చె; దెచ్చుటయు
 బర్వతాగ్రము సింహపతి యెక్కినట్లు । పల్కితెచ్చిన లేకు పావని యెక్కి
 నెఱచిచ్చు తూపు లనేకంబు లపుడు । పజుసి దూరంబుగా బలముల దఱిమి
 కురుపతి నోనేయుఁ గోపించి యతడు । నునుకర నానాచయులంబు దొడిగి
 బకనైరి నక్షంబు పగులనేయుటయు । బకనైరి భీకరాంబక దశకమున
 నురగకేతను మోము నురయు నెత్తురులు । దొరగ నేరిన, దోడుతోడనె యతడు
 పదిపదు లతిశితాంబకములు పజుసి । యదగుంకియ వక్ష మా భుజద్వయము
 ననుకు నెత్తుట నోలలాడ నేయుటయు, । గనుగన నురరక్త కలితుండై యతడు
 కిసిసి యా రాజుపై భేదచుల్ వొగడ । సునిశితాస్త్రంబులు చొనుపును నుండె.
 అంతలో నొకరథం బాయత్తమైన । నెంతయు వెననెక్కి యిట ద్రుపదజుడు
 కలశజుతో నల్లకల్లోలమైన । కలహము దొఱగొని కడుఁగడువడిని
 దూపులేము నితండు దునునూడె సతని । చాపదండము జోడు శకుని కేతనము.
 అతఁ డొండు వింట ద్రోణాచార్యదత్త । శితశరకోటిచే జింసెఁ దత్తనువు
 ఈరీతిఁ బోదుచో నిటఁ గుమారకులు । మారుతిఁ బట్టెడుమత మెన్ని వచ్చి
 యన్నకు మున్నాడి యటునిటు గదియఁ । గన్నెఱింగి సుభద్రాదిలిసుతుడు
 కేకయులును ధృష్ట కేతుఁడు ద్రుపద । జాకుమారులు సగ్రిజాకుమారునకు
 నరి వచ్చి నీపుత్రసమితిపై నేయ । నుఱక వేళంగి వాయుజుడును గూడి
 తఱిమిన నీదు నందనులు డెందముల । సఱిమిన భయముల నందంద పఱచి
 వెంటఁ బెట్టు బకారి వీరుచే దప్పి । కిం బొకతెగువునై పాటిరి యకట !
 పట్టిన గద కొక్క పబ్బంబు పెట్ట । నట్టుకొట్టితి బ్రహ్మ నాకు నీడయ్యె.
 అనునంత నేనా సహాయుండై నృపతి । యనిలజుఁ డాదిగా నచటి యోధులను

1. నేరికి నిట్లైన. 2. అను దుష్ట. 3. యెండొక. (మా)

దానికి¹ బ్రజ్ఞాఖ్య బాణ మాపదము । గాన ప్రయోగించి గ్రక్కునఁ దెలిపి
యా వాహినులు దాను నట ద్రుపదజుని । బావని దాకి నిర్భర బాణవృష్టి
ముంచినఁ, బ్రతిబాణమల గదాహతుల । మించరి నొప్పింప, మెండు కీ లెటిగి
కురుకుమారుల గుంపు కుసుసేన గుంపు । నిరువురిపై నెక్కి నెట్లాకో యనుచుఁ
దెగి ధర్మజుడు ద్రాపదేయులఁ గనల । నొగి యుధామన్యని నుత్తమోజసుని
గేకయులను ధృష్టకేతుని జూచి, । “జోక సహస్ర వాజులఁ గూడి మీరు
సరసూతి ప్రాపున నడచి పై నెప్పుని । గిరువలినుతుఁ గాచు క్రమ మెన్నవలయు.
గురుఁడుసామాన్యఁడే! కురుకు సూరకులు । దొరయు నెల్పులె! మీరుతోఁ ద్రోసచనుడు.”
అని పురికొల్ప వా రనివార్యపృత్తిఁ । జని భీమసేను ధృష్టద్యుముఁ గదిసి
రామలక్ష్మణులకు రణ సహాయముగ । నా మహాకపివీరు లరిగిన పైది.
ఆవేళ ద్రుపదజుఁ డనిలజుఁ బలికెః । “నీవుకాల్పడ నిల్లు నిండు కోల్తలను
సంచరించుట గాదు చయ్యుఁ గేక । యాంచిత రథమెక్కు మనుచు నెక్కించె.

ధృష్టద్యుముఁడు ద్రోణునిపైఁ దలవడుట

అప్పుడు మధ్యందినార్కుని రుచులఁ । గప్పెడు దివ్యమార్గణముల గురుఁడు
కాంతేయ సేనలఁ గలఁవఁ జొచ్చుటయుఁ । కాంతేయసేనాని కడుసల్లి వాని
బ్రతిశరంబులఁ ద్రుంచి పనినారసముల । హతి తొమ్మునొప్పింప, నతఁడు బిట్టలి
ధనువు దున్నాడి యాతని శరీరమున । సునిశితాస్త్రంబులు చొనుప, సేనాని
వేవేగ వేతొక్క విల్లు సంధించి । దావాగ్ని కీలఁ దట్టించు నట్టి
శరముల నాచాక్య సారథి నొంచి । యరు రిథాశ్వములలో నొకటి చంపినను
గ్రక్కున నొకవాడిఁ గట్టించి గురుఁడు । పెక్కు పాటన్ములు బిరునుగాఁ దొడిగి
సేనాని కార్ముకచ్చేదంబు చేసి । వాని యశ్వంబుల న్రయ్యలు వాపి
జోడు కేతనమును జూర్జంబుచేసి । యోడక సారథి ననురూపా బాపి
పాంచాల, పశుమని ప్రళయాగ్ని శిఖిల । మించిర తూపేయ, మిన్ను నేలయును
వేచుచు నది వచ్చువేళ నత్తాపుఁ । బూచి త్రుంచె సుధద్రపుత్రుఁ డివ్వలను.
త్రుంచి తే రెడలిన ద్రుపదజుఁ డనకు । కాంచన రథ మెక్కుగాఁ జేసి తొలఁగె.

1. జ్ఞానాస్యదశ యాపదంబు. (మా).

భీష్మపర్వము; చతుర్థాశ్వాసము

1. ఏలిక నిత్యైవ నితర వైశ్యములు | మేలు చేయగు ద్రోణ మెయిగొన లేక
 వీరగఁ బానని యెన్ని వీరోక్తులాడి | యాగిని నిలువక యా ద్రోణభీతి.
 “అనిలజునకు నిష్పాదరదంబు లేదు; | తనవైశ్యమును బాత దశవిశలకును,
 ఇది వేళ నా.” కని యిభరథకోటి | గదిసి తా నునుండై కారవేశ్యమును
 నిష్పాపై మక్కి కానినహంబు గణయు | చొప్పునఁ బడ గాననూనుని బొదివి
 యేయుచో, సతనికి నితలో శథము | నీయుక్తి సారథి తెచ్చె; దెచ్చుటయు
 బర్వతాగ్రము సింహపతి యెక్కినట్లు | పల్కితెచ్చిన తేనె పానని యెక్కి
 నెఱచిచ్చు తూపులనేకయు లప్పుడు | పఱసి దూరంబుగా బలములఁ దఱిమి
 కురుపతి నోనేయఁ గోసింది యత్నము | నునుతర గాచయు శంబు వొడిగి
 బకవైరి నక్షంబు పగులనేయుటయు | బకవైరి భీకరాంబక దశకమున
 నురగకేతను మోము నురము నెత్తురులు | దొరఁగ నేసినఁ, దోడుతోడనే యత్న
 పదిపదు లతిశితాంబకములు పఱసి | యదగుగుండియ వక్ష మా భుజద్వయము
 ననుకు నెత్తుట నోలలాడ నేయుటయు, | గనుగన నుగరక్త కలితుండై యతఁడ
 కిసిసి యా రాజుపై భేచకుల్ వొగడ | నునిశితాస్త్రంబులు చొనుపుడు నుండె.
 అంతలో నొకరథం బాయత్తుమైన | నెంతయు వెననెక్కి యిట ద్రుపదజుఁడు
 కలశజుతో నల్లకల్లోలమైన | కలహము దొఱిగొని కడుఁగడువడిని
 దూపులేయ నితండు దునుమాడె సతని | చాపదండము జోడు శకుని కేతనము.
 అతఁ డొండు వింట ద్రోణాచార్యదత్త | శితశరకోటిచే జంపెఁ దత్తనువు
 ఈరీతిఁ బోదుచో నిటఁ గుమారకులు | మారుతిఁ బట్టెడుమత మెన్ని వచ్చి
 యన్నకు మున్నాడి యటునిటు గదియఁ | గన్నెఱింగి సుభద్రగాదిలిసుతుఁడు
 కేకయులను ధృష్ట కేతుఁడు ద్రుపద | జాకుమారులు సద్రిజాకుమారునకు
 సరి వచ్చి నీపుత్రనమితిపై నేయ | నుఱక వేధంగి వాయుజుఁడును గూడి
 తఱిమిన నీదు నందనులు డెందనుల | నఱిమిన భయముల నందంద పఱచి
 వెంటఁ బెట్టు బకారి వీరుచే దప్పి | కిం బూకతెరువునై పాటిరి యకట!
 పట్టిన గద కొక్క పబ్బంబు పెట్టి | నట్టుకొట్టితి బ్రహ్మ నాకు నీడయ్యె.
 అనునంత నేనా సహాయుండై నృపతి | యనిలజుఁ డాదిగా నచటి యోధులను

దలపడి యేయుచో, నవనమండలము । విలసిల్లె నవగాష్ట్రావేశ చూపట్టి,
 అప్పుడు నృపునకు నరిలమానసకర । జెప్ప నాశ్చర్యమై చెల్లె రణంబు.
 తరవృష్టియే కాని జరిలమానసకర । నిరువురు గానరా దేమి చెప్పిడిది !
 తొరగిరి తునిసిరి తుములైతి తూలి । రిరువురు ననిమోసె నిందును నందు.
 పరికి దోడై యంతః బలతెంచి రసివ, । నుతగతిఁ జిత్ర సేనుఁడు వికర్ణుఁడును.
 అయ్యిరువురఁ దాఁకె కలిమన్యఁ డపుడు । వ్రయ్య వివ్వ నడంగ వారసైన్యములు.
 కర్ణ పెన్నుద్ది వికర్ణుఁ డన్నీల । వర్ణ మేనల్లుని వక్షంబు చాయఁ
 దూపులు పడునాల్గు దూఱ సేముటయుఁ । గోపాంధుఁడై పార్థకొడు కక్కుమారు
 తేరి గుట్టంబులఁ ద్రెవ్వ సేముటయుఁ । దేరు డిగ్గి యతండు దివ్యవేగమునఁ
 జిత్రసేన రథంబుఁ జేరె; జేరుటయుఁ । జిత్రసేనుని దాఁకి జిన్జునందనుఁడు
 సేనలతో వానిఁ జెలఁగి నొప్పింప, । భూనాథ, ద్రావదిపుత్రు లవ్వేళ
 నురగకేతనుఁ దాఁకి యురగాభిరామ । శరము లేసిరి మేను జర్జరితముగ.
 నీ కుమారుఁడు నేనె నిశితాస్త్రవితతి । నా కృష్ణసుతుఁడై నమరులు వొగడ.
 అత్తటి గాంగేయుఁ డరిపైన్యజలధిఁ । జొత్తేర నవ్వీరుఁ జూడను నోడి
 సింహపోతముఁ గన్న జంకలు వోలె । సంహతి విచ్చి భూస్థలి దాటి పాఱ,

తెరలిన సైనికుల నర్జునుఁడు మరలించుట

నోడకుఁ డోడకుఁ డున్నాడ ననుచుఁ । గ్రీడి యప్పుడు కపికేతువుఁ దానుఁ
 బాడచూపి భీష్ముతోఁ బోరాడె; నప్పు । డెడ సొచ్చి సీసన లిండ్రజుఁ బాడువ
 నృప, వారిసేనయు సీసన బాడువ । నపుడు ఘోరంబయ్యె ననోన్యరణము.
 అట్టి రణోత్సాహ మాడుచున్నట్టి । యట్టలే వివరించె సంతరిక్షమున.
 సేనలు బహురక్త సింధు మధ్యమున । యానపాత్రములుగా నరదంబు లొడ్డి
 యవి ద్రొక్కుకొని పోరి రక్త్రసంజనిత । వివిధాగ్నికణములు విపులమై పర్వ.
 లలి నొక్కఁ డొకని నోలలు చాటి చాటి । పిలిచి పిల్చి రణోర్విఁ బెనఁగిరి కడిమి.
 రవి యంత వీరవర్ణము చించి చించి । దివికేగ నేగఁ జందిన రుధిరముల
 నెట్టనై డాగఁ బోయిన భావమనఁగ । జుట్టన నస్త్రాది చలుబుకై జాతె.
 ఇతఁడు గ్రుంకకమున్న యే బగదీర్చి । కృతకృత్యభావంబు గీల్కొందు ననుచు

వేవేగఁ బోఁ దేరు విభునినన్నిధికిఁ | బావని తోలించి పల్కెఁ గేలెత్తి :
 “బహుకాలముననుండి ప్రార్థించుకోర్కి | యహికుండలుఁడు నేఁడు హత్తించె నాకు.
 గొంతి సంకటపాటు గొంతి కోడలికిఁ | జింతిస మీరు చేసిన యవకృతులు,
 గొలుపులోపల నులూకునిచేత మమ్ము | బలికించు పరుషంపుఁ బలుకులఫలము
 నేఁడు ¹వెలారింతు నిలు పాటిపోక | వాఁడిమి వదలనివాడవు మొదల.
 దుర్యోధనుండను దొడ్డపేరొకటి | శౌర్యమూలంబయి చనుదెంచె నీకుఁ
 జత్తు గా.” కని నాల్గుశరములు నాటి, | తుత్తుమురుగ విల్లు తూపున నటికి
 యస్త్రాంతరము చాల్చు ననువీక భయద | శస్త్రుఁడై సూతు నశ్వముల ఖండించి
 పిడుగునోరనిపించు భీకరాస్త్రుంబు | దొడిగి యేసిన, మూర్ఖదొరసి రారాజు
 నురురోహణాచలం బొఱిగినయల్లు | ధరమోద నొఱిగిన, దటుకున వచ్చి
 సైంధవుఁ డెడసాచ్చి పైన్యంబుఁ దాను | గంధవాహజునిఁ గేకయుల సౌభద్రు
 ద్రాపదేయులఁ దాఁకి తన బాహుబలము | ²దీపింపఁ జెనగిన దేవ, యావేశఁ
 జిత్రసేనుండును జిత్రదర్శనుఁడు | జిత్రాక్ష పురుమిత్ర చిత్రబాహులును
 నందోపనందు లెన్నఁగ ³మలోచనుఁడు | గ్రంధైన రథనేమి రవములతోడ
 నభిమన్యుఁ దాఁకి సాయకసహస్రములు | రథసవైఖరి సేయ, రవభి గైకొనక
 యందఱ నైదును నారుబాణముల | నందంద నాటి బలారిపౌత్రుండు
 ఆర్చిన, మున్ను తన్నాజి మార్కొనిన | కార్చిచ్చుతునక వికర్ణుఁ డన్వోడు
 పోయినరథమును బోయిన విల్లు | సాయితంబుగఁబూని యరుదెంచె గాన
 నతని నవ్వుచు భీషణాస్త్రునంతతుల | వెత గుడువఁగ నేసి విల్లు దున్నాడి
 సారథి హయపంక్తిఁ జట్టలువాప | నారథికుఁడు నొచ్చి యాజి వెల్వడియె.
 అత్తఱి జిత్రసేనాది కుమాభు | తత్తరించి వికర్ణు దశకు శోకించి
 సౌభద్రుతో ఘోరసమరంబు సేయ | శోభిల్లు ద్రాపదిసుతు లదిచూచి
 కోపించి యప్పు డా కురుకుమారకుల | నాపోశనము గొన ననువు చింతించి
 తాఁకిన రథముల ధరణిఁ గూల్చియును | వీక నొక్కొక్కని విల్లు దున్నియును
 ఛత్రపతాకలు చక్రచేసియును | గాత్రసంఘు సాయకములు గ్రుచ్చియును
 దక్షిమి యెక్కిన సిగ్గుదలఁచి నీనుతులు | విఱుగక యేసిరి వీరి నందఱను.

1. కేశ. 2. దీపింప జెనగిన. 3. మచారుండు. 4. అచ్చిన. (మూ)

అందు శతానీకుండగు శతానీకుఁ | డెందును దానయై యెగఁచెఁ గౌరవుల.
 అతనిచేఁ దునియని యరదంబు గజము | సతనిచేఁ గెడయని హయముఁ గాల్చుంటు
 పెదకిన లేదయ్యె విను శతానీకు | విడితప్రతాపంబు విశ్వమోహనము.
 అంత నాతనికి సహాయులై సకల | కాంతేయయోధులు క్రందుగా నెక్కఁ
 గౌరవభటులు నాకరణి నెక్కుటయుఁ | బోరు ఘోరంబయ్యె భవనంబు లగల.
 రవి యంత రణభూమి రాలినమణుల | భువనాంధకారంబుఁ బోఁగొట్టినోపు
 నేనేల యని వార్ధి నిటదూతె ననఁగఁ | దా నస్తమించె సంధ్యాదేవి పొడమ.
 అంధకారంబు రజోంధకారంబు | బంధురమై నేత్రపదములఁ గప్పఁ
 గౌరవ పాండవ గణములు రణము | బోరన సేనాధిపులు మాన్ప మాని
 కరదీపికాశోటి కరముల వెలుఁగ | నరుడెంచెఁ దమ తమ యావాసములకు.”
 అని యిట్లు సంజయుం డారవనాఁటి | యనుపమ రణవిధం బర్ధిఁ జెప్పుటయు
 నాంబికేయుఁడు పల్కుః “నట్లు రారాజు | బంబిన భీముచేఁ బడి కడునొచ్చి
 యమ్మూర్చు దెలిసి యెట్లాజిఁగఁగడఁగె? | నుమ్మలికము మాను నొగిఁ జెప్ప.” మనిన
 ననువుగా సంజయుఁ డాంబికేయునకు | వినిపించెః “నీకథ వినుము సర్వమును.
 బకవైరిచే నిట్లు పటుమూర్చుఁ జెంది | యొకభంగి రారాజు నొయ్యన దెలిసి

భీష్మ గాంధారేయుల సంవాదము

యారాత్రి భీష్ముతో నల్లన పలికః | “ఏరీతి చెప్పమా యీవు మొగ్గరము
 పన్నుదు పాండవభటు లది వగులఁ | దున్నుదు రెట్టివో దైవ నిర్ణయము!
 అదియును గాక బకారి మీయెదుట | నదయుడై నన్నెంత యలజడి పెట్టె!
 నిను గొని పాండవనికరంబు గెలువ | మనమున నమ్ముదు మందాకనేయ!
 అది బాంకు సేయ నీకభిరతి గాక | యెదిరి యెవ్వరు నీకు నింద్రాదులందు!”
 అనిన నవ్వుచు భీష్ముడధిపతిఁ బలికః | “నిను నుపేక్షింతువే! నేరవు తెలియ;
 ఒడ లోముకొనక నాయోపినయంత | నడపుదుఁ గయ్యంబు నలువ కానంగ.
 పాండునూనుల గెల్వ బ్రహ్మకునైన | నిండదు తపమని సీమసంబెఱుఁగు.
 ఓర సేయక నీకు యుద్ధజయంబు | గోరుదు నటుగానఁ గురురాజతిలక!
 వగవకు.” మనిన నవ్వగ పాటి నృపుఁడు | నగరిలో నుఖనిద్ర ననిచి వేకువను

సప్తమదివస యుద్ధక్రమము

బ్రయతుడై యాజికి బయనమై తాను । రయ మొప్పు బోవుచో రథినీవిభండు
మండలాకృతిఁ బర్వ మననేనఁ బన్ని । మండలాధిపుఁ డందు మధ్యసీమమున
నిలిచి యందుఁ గుమారవివహంబు దొరల । వలసిన యెడలందు వారక నిలుప
మొనపడి నాయొడ్డు మిహిరమండలము । తెఱఁగున నాయుధదీప్తి నిండుటయు,
నటఁ బొందునుతులు నయ్యాజికి వెడలి । భటులు నద్రివ్యూహభాతిఁ బన్నించి
తూర్వధ్వనుల మిన్న తూఁటులువోవ । శౌర్య ప్రధానులై జయ మాత్మ నెన్ని
ప్రతిసేనఁ దాఁకి నిర్భర నిరాఘాట । చతురతఁ బోరుచో, జగదీశ, వినుము
ద్రోణుడందు విరాటుతోఁదలపడియె ; । ద్రోణనూతి శిఖండితోడ మార్కొనియె ;
రాజు ధృష్టద్యుముని రణవిద్యఁ జెనకె ; । నోజతోఁదాఁకె శల్యుడు మాద్రిసుతుల ;
తోడగి విందానువిందులు యుధామన్యుఁ । దొడరిన, నృపకోటి దొడరె నద్దునుని.
చిత్రసేనుడు దుస్ససేను, వికర్ణుఁ । జిత్రవైఖరిఁ దాఁకె జిష్ణునందనుఁడు.
పగగొని కృతవర్మ పావనిఁ దాఁకె ; । భగదత్తుఁ దాఁకె నేర్పడ ఘటోత్కచుఁడు.
పూని సాత్యకి యలంబును పీఠఁ దాఁకె ; । దాను బైకొనఁ జేతానుపైఁ గృపుఁడు.
తోడరెను ధృష్టకేతును సోమదత్తి ; । యడరె ధర్మజుడు శ్రుతాయువుతోడ.
పెక్కిండు రాజులు భీష్ముపై నడరి । రొక్కట గిరిపైఁ బయోదముల్ పోలె.
ఎక్కటికయ్య మిట్లందును నందుఁ । దక్కక కలుగుచో ధవళనాహనుఁడు
హరిఁ జూచి యిట్లను : “ననఘ, నామీఁద । ధరణీశు లెందఱో తఱిమిరి తేర్లు.
అటు చూడుమీ మదీయాశ్రువేగమున । నటు వీరలగుదురో ! యీవె మెచ్చెదవు.
భీష్ముఁ డొడ్డిన యొడ్డు భేదింతు మనెడు । నూపు మెవ్వనియందు నుదయింపవెఱచె.
ఈ యొడ్డుపసనమ్మి యెల్ల కౌరవులు । రాయ నోపునురు సంక్రందనినై న”.
అని సాయకావళి నారాచమూఁక । పెనఁగొనఁ బఱపినఁ, బెకలకమ్మూఁక
బాణంబులకుఁ బ్రతిబాణంబు లేసి । బాణారిమఱఁది సంపఱవెల్లి ముంపఁ,
గురుసేన యార్జునుఁ గురురాజునవ్వుఁ । బరికించి కినిసి బీభత్సు మేఘంబు
గ్రాలి దానై చండకాండ సింధువులఁ । దేలియాడ బలంబుఁ దివుటమై నేసి
ద్విరద సంహతిఁ గూల్చి తేరుల నఱికి । తురగ పదాతులఁ ద్రుంచి తూటాడి

పఱపిన భగ్నమై బలము సర్వమును । వెఱచి భీష్మునిమాటు వేదూఱుటయును,
 తానని వచ్చిన దైత్యుల కబ్ధి । లోనిచ్చుగతి రాజలోకంబునకును
 అభయదానముచేసి యాపగేయుండు । విభుడు మెచ్చు గిరీటి వెనఁ దాఁకి యేయ
 రాజుల గమిఁజేరి రారాజు పలికె : । “ తేజంబు మీకేల తివిచి పట్టయ్యె ?
 పురుషశాతతనయుతో బోరాడు భీష్ముఁ । బరికింపరా బాహుబల మెన్నఁడింక ? ”
 అనిన సిగ్గు సరేంద్రు లాత్మఁ బాలించి । యనిమిషేశ్వర సూతి కడరి రెంతయును.
 అప్పుడు గురుఁడు మత్స్యధీశుఁ జెనఁకి । కుప్పులు పడ నస్త్రుకోటులు పఱపి
 మఱియు విరొటుని మహితచాపంబు । శరమొక్కటను ద్రుంచి సారథి నొంప,
 నతఁడు వేటొకవింట నాచార్యుపిల్లు । ధృతిఁ గేతుదండంబుఁ దేరి సారథిని
 నొప్పించి గురుమేను నొప్పించి హరుల । నొప్పింప, నతఁడు కన్నులఁ 1 గెంపుచేర
 గురుఁడు విరాటుని ఘోరబాణముల । విరథునిజేయ, వేవేగ నాన్మపతి
 శంఖునితేరెక్కి శంఖుండుఁ దాను । బుంఖానుపుంఖాస్త్రముల గురునేయ,
 దొడ్డనారసముల ద్రోణుఁ డా శంఖు । నొడ్డెల్లఁ గొనియాడ శివరము నాటుటయు,
 విల్లునమ్ములు జాఱవిడుచుచు నతఁడు । తెల్లై మత్స్యబలంబు దీనులై పఱవ.
 కొడుకిట్లు చావఁ గన్గొని విరాటుండు । వడిఁ బాతె సీయోధవర్గంబు లార్వ.
 అట్టిచోట శిఖండి యాచార్యసుతుని । గట్టి ఫాలముచాయ కాండత్రయంబు
 నాటిన, నతఁ డల్లి నాల్గింటఁ బడిట । మూఁట నేడింటను ముమ్మాఁట నతని
 తురగ కోదండ కేతుచ్ఛత్ర సూత । హరణంబు చేయ, వాఁ డరదంబు డిగ్గి
 పలకయు వాలును బాహుద్వయమున । వెలుఁగ ద్రోణజుఁ డేయు విశిఖంబులెల్లఁ
 బలకచే జడియుచుఁబఱతేర, నితఁడు । పలక యారమ్ముల భగ్నంబు చేసి
 వానిచే వెలుఁగొందు వాడి పట్టెంబు । పూని రెండుగ బాణములచేత నఱికె.
 నఱికి యంతటఁ బోక నవవిశిఖములఁ । దెఱవపుట్టుగ వానిదేహంబు దూఱ
 ద్రోణజుండుఁడేయ నత్తునుక శిఖండి । పాణి నాయుధముగాఁ బట్టి మంత్రించి
 వైచిన, నది నుంత వ్రయ్యలు గాఁగ । నాచార్యసుతుఁడేసె నధినాథ, వినుము.
 అపుడు భీష్ముఁడు నవ్వ నాజిచాలించి । ద్రుపదజుఁ డొండాక దొర తేరి కరిగె.

ధృష్టద్యుమ్ను చే దుర్యోధనుడు విరఘఁడగుట

పాండవ సేనాధిపతికి రాజునకు । భండనం బొదవుచో బాణాలవాన
యురు శింజినీ ఘోష మురుములు గాఁగఁ । గురిసె రక్తంబు వాఁగులుపట్టి పాట.
అట్టివర్షంబులో సేధినాథు విల్లు । నట్టన సడిమికి నజీకె సైన్యపుండు.
అతఁడు వేటొకచాప మందకమున్న । శిత¹భల్లమున సూతు శిర ముత్తరించి
గొడుగును బడగయు ఘోటకంబులను । కెడవిన, గురురాజు ఖిన్నుండుగాక
పలకయు వాలును బట్టి యాక్షణము । యిలకు దాటి విరోధి కెనురుగా నడవఁ,
జయ్యన పటతెంచి శకని యవ్విభుని । నయ్యెడఁ దొలఁగించె నర్థి దేచిచ్చి.
అట నలంబునునకు హరిసోదరునకుఁ । ఒటువిశిఖంబులు బంరమైనపుడు
సాత్యకి ధను వర్ధచంద్రబాణమున । దైత్యుండు దురుచూడి శతనపేరు వాడి
వాలమ్మునను వృష్టివరుశరీరమునఁ । గీలింపఁజొచ్చినఁ గిసిసి సాత్యకియు
నొండొకవింట దైత్యుని శరాసనము । ఖండించి వానియంగము లుచ్చిపాటఁ
బాటమ్ము లెనిమిది పటప రాక్షసుఁడు । కోటల దావాగ్ని గుములుకొనంగఁ
దనమాయ నైకొని దశదిశావీధి । ధనువులు దీపింప దారుణాస్త్రముల
హరిసోదరుని గ్రువ్వ నామాయలెల్ల । శరవహ్నిఁ గాల్చి రాక్షసుఁ జిక్కుపటచి
పాటదోలిన శినివ్రభు పరాక్రమము । మీటి కీర్తించిరి మింటివారెల్ల-
వాయుజుతోఁ గృతవర్మ సంగరము । చేయ నప్పటివాడి చెప్ప నక్కజము.
వెన నేడు పెరిగిన విధ మిర్వరకను । నొసపరియై యుండు నుగ్రబాణముల.
అంతఁ జేమిగిలి బకారి యవ్వీరు । నంతఁ జంపి హఠాత్తు నటమున్న చంపి
యరదంబు కిల్లి సాయకవహ్నిఁ గాల్చి । బిరుదు వాజితనానఁ బెరఁగరాదనుచుఁ
దన పరాక్రమముఁ గ్రోధముఁ గట్టిపెట్టి । మొలార్వఁ గృతవర్మ మొగమొకపాటె.
మన కరిఘటల సమ్మారు తాత్మజుఁడు । తన తేరు పటపి మోదఁగవచ్చె.” ననఁగ
సమ్మహిపాలుఁ డిట్లను సంజయునకుః । “నమ్మి కూర్చుంటి రణస్థలి వినఁగ;
కర్ణశూలములుగాఁ గొంతేయ జయము । వర్ణించెదవుగాని వాఙ్మాత్రమైనఁ
గురురాజువిజయంబు గొనియాడవైతి; । గురు భీష్మ శల్య ముఖ్యులు నీకుఁ బగయె?”
అన విని యతని కిట్లనియె సంజయుఁడుః । “మన యోధులెన్న సామాన్యులుగారు;

1. ఫల్లమున నూతి. 2. తన పేరు దాటి. 3. లిట్లు. (మా).

తమయోవుకొలది యుద్ధమునడపుదురు ; విమతసైన్యముజొచ్చి వీరకబాటుదురు ;
జలధిజొచ్చిన యేర్లచందమై రూపు । దెలియరాకుందురు దేవ, మీమొసలు.

ఇంతయు సీత్యతం బేమనగలదు ? । సంతసింపక విను సమరక్రమము.

విందానవిందులు వెన నవంతేను । లందు యుధామన్యు నవలీల దాడి

విరభులై యతనిచే విండ్లును విడిగి । శరములు గాడి జర్జరితులై చనిరి.

భగదత్తుఁ డేనుగుపై వచ్చి యిపుల । బగుల ద్రొక్కించుచో బారెడు బలము

నదివాటి నడ్డమై నగమజ్జలంబు । గుదురుకొల్పినమాడ్కి గుణి ఘటోత్కచుడు

ఆధారమై నిల్చి యా హస్తినయన । విధికి సింహమై వీట దోచినను,

భీతి నక్కరిరాజు పెడ మొగంబిడిన, । వాతూలపౌత్రుఁ డావైపున జొచ్చి

బాణాష్టకమునన భగదత్తు నేయ । బ్రాణంబు తూలియుఁ బడక యయ్యసుర

తలచూప కొడిగెడు దంతికి గాక । వలకారమున నేయు వైరికి గాక

సోమరియయ్యును సునిసితాస్త్రముల । భీమజు నొప్పింప, బీరువోకతడు

చానురంబులచేత నవరణలైన । తోమరంబులు నైవ దోడ్దోన వాని

నరకతనూజుండు నటికి యా దైత్యు । విరభుఁగా బహుబాణవితతు లేముటయు,

బాటక దైత్యుం డపారవైచిత్రి । జాటక యొకశక్తి సంధించినైవ,

భగదత్తుఁ డది త్రుంచి బహుసాయకములు । తెగగొని యేయ వై తేయుండు బెగడి

నముచి వజ్రాయుధునకుఁ బాటినట్లు । సమరసన్నాహంబు చాలించి పాతె.

పాటిన నద్దైత్యబలము నల్లనలు । దూతెఁ గౌరవసేన దొరకొని యార్వ.

కవలు శల్యునిదాడి కాండవర్షములు । నవభంగి గురియుచో నగుచు శల్యుండు

నకులు తేరొకకోల నడిమికి దునుమ । భ్రుకుటి భీమాస్యుడై బోరన సతడు

సహదేవు ¹తేరెక్కి చండనారాచ । మహాసేనువర్షంబు మామపైఁ గురియ,

శల్యుఁ డొక్కమ్మన సహదేవు విల్లు । కల్యంశజుడు మెచ్చ ఖండించి యార్చె.

నకులుఁ డప్పుడు దొడ్డ నారసంబొకటి । వికటార్కరుచి ²మీఱ వెగ సంధించి

యందుఁ గొంతయు రక్త మంటక మున్న । వింసు తొమ్మన గాడి వీపున వెడల

సేసిన మూర్ఖిల్లి యెన్నఁడో చేవ । పాసిన పీనుగుసగిది శల్యుండు

వ్రాలినఁ దేరు సారథి తోలుకొనుచు । జాలదూరము వోవ, శంఖంబులాత్తి

కవలు నీ నేనలగము లవియంగ । సివమెత్తి చేసిరి సింహనాదములు.
మిత్రుడప్పడు దేవ, మింటి నెన్నడును । సూత్రపట్టిన యట్లు శోభిల్లు చుండ
దళములు తమనీడ దారు త్రొక్కుచును । జలమున బోరుచో శమననందనుడు
ఆయువు దలక శ్రుతాయువు మేళ । సాయక సవకంబు చతురుడై పఱప,
వాడవి మరలించి వాలమ్మై లైదు । పోడిమి నారాజు బొంద గీలించి
విల్లు ద్రుంచిన నొండుమింట నారాజు । త్రెళ్ళ నేసెను వానితేరీ గుఱ్ఱముల.
హరుల నిట్లు వధించి యంతట బోక । ధరణీశుఁ డతనికేతనముఁ జూపంబు
నఱికి వరాహకర్ణముఁ బోని యలుగు । పఱపె వానియురంబు పఱియలు వాఱ.
లంత వేటాకతేరి కలనడ నచ్చి । యంతకాత్మజుని శ్రుతాయువు తాఁకి
నెండియు విరఘుడై విల్లువోనాడి । కాండంబు లెక్కక (కడువడి) బాఱె.

జేకితాన కృపాచార్యుల ద్వంద్వయుద్ధము

ఉబ్బును స్రుక్కును నొగి నిందు నందు । శినుబ్బు శ్రుతాయువు నొరగినచోటఁ
జేకితానఁడు శిశువుఁజెనకి బాణముల । నాకుల పఱపుచో నతఁడు కోపించి
వానిగుఱ్ఱంబుల వధియింపఁ జేకి । తానుండు కృపుతేరు ధరఁగూల్చి యార్చి
వెనుకకు లంఘింప, వెంటనే కృపుఁడు । చని వానిఁ బదియారు శరములు నాట,
వాడొక గదవైచి వడిఁ గృపాచార్యు । వాడిమిఁ బాపుచో వదలక యతఁడు
నట్టిగదాదండ మవలీలఁ దునుము । జెట్టతనంబునఁ జేకితానుండు
నరదంబుపైనున్న యసి యశ్రమమున । ధరియించి కృపునిపై వాటుకొనంగ,
నాకృపాచార్యుండు ససిపాణియగుచు । జేకితానుని వ్రేయఁ, జేకితానుండు
కృపునేయ నిరువురి కీలాలజలము । తపనబింబముదాక ధారలై యెగసె.
నిట్టి వ్రేటులచేత నిరువురు మూర్ఛ । పుట్టి మేదిని వ్రాల బోరన వచ్చి
కరకర్షుడను రాజు ఘనుఁ జేకితాను । బరఁగ నగ్గాంధారపతి కృపాచార్యు
ధృతిఁ బట్టి తమతమ తేరులమీఁదఁ । జతురులై యిడుకొని చనిరి భూపాల !
తెగువ భూరిశ్రవోధృష్ట కేతులకు । మగఁటిమిఁ గయ్యంబు మఱి గల్గుచోట
నొడఁకుల నేతూపు నోపదు కాడ । నడుమనే తమలోన నజ్ఞపుఁగాని.

ఒక యింద్రధనుస్సు నుదయించునపుడు । ప్రకటనా వృష్టి కుంభద్రోణలీల ;
 ధరనింద్ర ధనువులు తగకెంచు వాడువ । శరవృష్టి యెట్టినో శక్యనూ పొగడ !
 ధీరత నిటుబోరి ధృష్టకేతుండు । భూనిశ్రవుని బాణముల శోడి పాతె.
 నొగులంగఁ జిత్రసేనుడు వికల్పించును । దగ యువరాజు పార్థజుఁ దాఁకుచోట
 నరనూనుఁ డీరాజనందనత్రయము । విరభులఁ గావించి విశిఖవేగమున
 మృతులఁజేయుఁ దలంచె మీఁదట భీము । ప్రతిస యెట్లొయని పరికించె గాని.
 ఆతెఱంగున నాజి నభిమన్యుడేత । నీ తనూజులు చాల నికృతి నొందుటకు
 వగచి భీష్ముండు కూడ వచ్చి వారలకుఁ । దగు రథత్రయ మిచ్చి తాను సనేక
 రాజవర్గములు నింద్రజుఘ్రతుశోడ । నాజి సేయఁగఁ బార్థుఁ డావలినుండి
 పలికె గృష్ణుని: “రణప్రాధు లీ నృపులు ; తలఁప బాలుఁడు సుభద్రాతనూభవుండు;
 ఆపగేయప్రతాప మాజభీకరము ; । వేసోయి సాధింతు వీరి నందఱిని.
 పెక్కండ్రు యోధులు పిన్నపాపనికి । నొక్కటఁ గదిసినా రుచితమె యకట ?
 యటఁ దేరు గదలింపు.” మనినఁ గృష్ణుండు । పటు సేమిరవము భూభాగంబు నిండఁ
 దేరట నడపుచోఁ, దేఱి నుశర్మ । యారధికుని త్రోవ కడ్డ మేతెంచి
 యడ్డును మార్కొన్న, నతఁడింత నన్యి : । “నిర్జింపవలెనన్న నీవెంత నాకు !
 నొంటి వచ్చితి సేననొకచోటఁ బెట్టి ; । బంటవై నిలువుమీ పాటినఁగాదు.”
 అని ఘోర శరవృష్టి నాతని నతని । ఘననూతు రథతురంగములఁ గప్పటయు,
 గతిగూడి యంతలోఁ కారవసేన । శత లక్షశతములై శక్రజుఁదాఁకి
 వెననేయ నవ్వానఁకిఁ దలకడచి । పనగల పాండవభటు లేఁగుదెంచి
 దొరసి కారవసేనతోఁ దలపడిన । ధరణీశ, మిగుల నందడి కయ్యమయ్యె.
 ఆయాజి నెనఁగు రజోంధకారమునఁ । గూయు గూబలఁబోలె ఘోరఘూంకృతులు ;
 అమిహర్థము గ్రద్దలాడెడి ననఁగ । నామిఁదఁ బిల్లదీపై యట్టలాడె ;
 ఎఱ్ఱరేగడినేల యేరులనంగ । ¹వఱ్ఱోడి నెత్తురు వాగులై పాతె.
 గాండివి రాచమూఁతల కప్పుడుటికి । శుండాంతరిని వ్రచ్చు మృగేంద్రభాతిఁ
 గేతనంబులు వ్రాల్చి కింకిణిత్ నటికి । నూత రథ్యంబులఁ జూర్లంబుచేసి
 మహి నాతవత్రచామరశోటిఁ గూల్చి । బహుభంగి నస్త్రుచాపముల నుగ్గాడి

వర్మంబు లిటఁ జించి వసుధేశు హృదయ | మర్మంబు లస్త్రసంపదలచే గ్రుచ్చి
చించియు నొంచియు జీవనాశములు | త్రుంచియుఁ బటహదుండుభు లణించియును
వంచియు వ్రాల్చియు వ్రక్కలించియును | బంజెలై పాటంగఁ బరసేనఁ దఱిమి
మడుగుచొచ్చి కలంచు మాతంగమనఁగ | నడరి పోరాడుచో నపరాహ్ణమయ్యె.
అంత సన్నద్ధుడై యా త్రిగర్తేశుఁ | డెంతయుఁ బాధున కెదిరించుచోట
నము లందుఁ ద్రైగర్త చక్రరక్షకులు | రమణ ముప్పది రెండు రథములవారు
దేవేంద్రనందనుఁ దివిరి తాఁకుటయు | నా వీరుఁడును మందహాసంబు చేసి
యరువదినాల్గు సాయకముల వారి | శిరములఁ దున్నివై చిన, సుశర్ముండు
కూలిన భటులఁ గన్గొని యల్లితేరు | తోలించి పాధునితోఁ దలపడినఁ,
జూచి యాతనికెడచొచ్చి శిఖండి | యేచి పోరాడె ననేకభంగులను.
పార్థుడప్పుడు తనపైఁ బూనివచ్చు | పార్థివేంద్రుని సింధుపతిని గైకొనక
కడఁకతో వానిఁ గ్రీఁగంటఁ జూచుచును | నడచె భాగీరథీనందను మీఁద.
అదిచూచి ధర్మజుండటు తనుజెనక | వెదకి వచ్చిన మద్రవిభునిఁ గైకొనక
సహజన్ములగు వాయుసంభవ నకుల | సహదేవయుతము వానవికి దోడగుచుఁ
దానును నడచి యత్తటిసీకుమారు | పై నెక్కుటయుఁ జూచి వన్నగధ్వజుఁడు
పైంధవాశ్వత్థామ శల శల్య కృపులు | బంధు భావనఁ గొల్పఁ బఱతెంచి యార్చి
యాపగా నుతునకు నటనెడసొచ్చి | యాపగఁ బొందువుత్రావళి దాఁకి
వెఱవక పోరుచో, వినుచు శిఖండి | పఱతెంచి భీష్ముపై బాణంబు లేసి
యార్చిన లెక్కనేయక వాని భీష్ముఁ | డోర్చి యొండుదలంప నొల్లక యపుడు
తగ నాచిగొన్న చందమున విల్పఱికి | జెగడించుటయు, వాడు బీరంబు వదలి
భూతంబు సోకినబుద్ధి నుండుటయు, | నాతఱి ధర్మరా జల్లంతఁ గవిసి
యితని పంతపుమాట లెత్తిపెట్టుచును | గతిగూర్చి భీష్ము డగ్గఁ బురికొల్పఁ
దానును గడఁగి మద్రపుఁడు భీష్మునకుఁ | బోసక పాంచాలపుత్రు నదల్చి,
“దూడగాఁడవు నిన్ను దోడరుట దోష; | మీడుగాని రణంబు లేల మీకిట్లు ?
అదె పాటు.” మని యొకయస్త్ర మేయుటయు | నది నడుమనె త్రుంచి యాశిఖండియును
వారుణాస్త్రంబేయ, వారణకొఱకు | సైరణమతి లేక శల్ముండు నలిగి

తేవిలి యట్టి శరంబు తానునేయుటయు | నవిరెండు శాంతంబులయ్యె బోరాడి.
 అపుడు భీష్ముండు ధర్మాత్మజుఁ దాఁకి | విపుల కేతువు విల్లు విడిచి యార్చుటయు,
 మదసింహభాతి నమ్మారుతాత్మజుఁడు | గదగొని రథము దిగ్గన డిగ్గనటికి
 గజముపై గజవైరి గవిసినయట్లు | గజపురాధిపునిపైఁ గవియుట చూచి
 యెడసాచ్చి సైంధవుఁ డేనూరు తూపు | ¹లడరించె మెఱుంగుల యాటపట్టుగను.
 వడముడి గద నట్టి వాలముల్లెల్ల | జడియుచుఁ గదిసి యాసైంధవు తేరి
 తేజులఁ జదియమోఁదిన వాఁడుతోలఁగి | యాజి వేటొక్కని యరదంబు నెక్కి.
 అంతటివాని కిట్లలజడియెనఁ | జింతా వినర్దులై చిక్కిన దొరలు
 ధృతి నేయ నవి రోషదృష్టిఁ గైకొనక | ... ..
 వడముడి గదత్రిప్పి వాని వై వంగ | వడి నది పిడుగుకై వడి వచ్చుటెఱిగి
 యిది తనమోదనే యేతెంచు ననుచు | నొదిగిరి సీయోధు లొడఘలు వడఁక.
 అట్టిచోఁ బలకయు నడిదంబుఁ గొనుచు | గుట్టుపోనాడి నీకొడుకుఁ గుఱ్ఱయును
 అరదంబు డిగి పాఱ, నాగద వాని | యరదంబు సారథి హరుల నుగ్గాడె.
 చెడి యిట్లు పాఱిన చిత్రసేనునకు | ²నడయిచ్చెఁ దెంపరైయిట వికర్ణుండు.
 ఆనహాయంబున యమనూను విరథుఁ | జేసి గాంగేయుఁ డాక్షితివుని మేను
 సంపవెల్లువ ముంప నతఁడు ధైర్యమునఁ | గంపిప కొక శక్తి కరమునఁ దాల్చి
 నదికుమారుని వైవ నడుమనే దానిఁ | బది తునియలు చేసెఁ బ్రభువ, సీతండ్రి.
 అంత మాద్రేయుని యరదంబు మీఁది | కంతకాత్మజుఁ డేగ నతఁడు వెన్నాడి
 పోయి మాద్రేయుని బొదివి మహాగ్ర | సాయకంబుల నొంపఁ జలమొప్ప నృపతి
 యా శాంతనవుతోడి యాహవక్రియకు | నాశాంతనృపుల రండని చేయి వీవ,
 గాంతేయసేనలోఁ గలరాజు లెల్ల | నంతకాకారులై యార్చుచుఁ గడఁగి
 యుదయవేళఁ బతంగు నుగ్ర రాక్షసులు | పొదివినగతి భీష్ముఁ బొదివి యేయంగ
 రాజులఁ బొరిగొన్న రాముబాణములు | యోజించుకొనిన మహాగ్రుండు గాన
 నట్టి బాణావళి నా రాజసమితి | గిట్టి వధించు గాంగేయునితోడ
 ననిచేయఁ గవియ డాయను వ్రేయఁ జెనక | మొనకట్టలేక భూముల రాజులెల్లఁ
 జిక్కులు పడి యొండు చేష్టలు మాని | వెక్కన పడఁ బొండవేయులఁ జూచి

ఖండితారాతి శిఖండి యిట్లనియె : “ భండన పాండిత్య బలశాలి నేను ;
 ఈవృద్ధు నాకెంత ! యీక్షింపుఁ.” డనుచు । దేవవ్రతని నన్నిధికిఁ దేరుపఱవ
 నిష్ఠభోజనములో నీగఁగ నన్నట్లు । దృష్టింప రోసి యాదిత్యునిఁ జూచి
 నారాయణస్మరణము చేసి తొలఁగి । చేరి సృంజయ సేనఁ జెండాడఁ దొడఁగె.
 అంత ధృష్టద్యుమ్నుఁ డాచార్యబలము । సంతకాకారుడై యణఁపఁ జొచ్చుటయు
 విందానువిందు లవ్వీరునిఁ దాఁకి । మ్రందించి రతని సారథిని గుఱ్ఱముల.
 ఈరీతి విరభుఁడై యితఁడు శై నేయు । తేరెక్క, సైన్యంబు దృష్టించి నృపతి
 యిరువురికై తమ యెల్ల సైన్యములఁ । గరసరోరుహసంజ్ఞ గలనుఁ జేయుచును
 దానును దఱిమిన, ధార్తరాష్ట్రుండు । సేనల కారీతిఁ జేసన్నచేసి
 తమ్ములుఁ దాను మందాకినీసుతుఁడు । నమ్మాకృష్ణ నెక్కు సంతలో, నరుఁడు
 శర బడబాసల జ్వాలాముఖమునఁ । గురుసైన్యవారాశిఁ గ్రోలఁజొచ్చుటయు,
 గురుఁ డడ్డపడి బాణకోటి నప్పార్థ । హరులఁ గేతన నూత హరులఁ గప్పటయు,
 భయమేది యాద్రోణప్రాపున నెక్కె । రయ మొప్ప నపుడు కౌరవసేనలెల్ల.
 ధర్మనందనుఁ డతఁ దససైన్యములను । నర్మిలి నెలుగించి యాజకి నడువ
 నిరువాగుఁ బెనఁగి యనేకమార్గములఁ । బారిపారిఁ బోరుచో భూకంపమయ్యె.
 ఇది యిట్లు గంపింప నెంత వ్రేఁగగునో । మొదలి పామునకని ముచ్చట దెప్పఁ
 బాతాళకుహరంబు ప్రాపించె ననఁగ । వే తోయనిధిఁ గ్రుంకె వేడివెలుంగు.
 సంజచే మిగులఁ గెంజాయ వెలుంగ । సంజాడురానులు నమలు భూతములు
 బహుభంగిఁ దమలోనఁ బాఘలు తెగక । కుహనారణంబు మార్కొని చేయుటొప్పె.
 కొఱప్రాణములతోడఁ గూయి కూయనఁగ । వెఱవక నక్కలు వెడ పీనుఁగులను
 ఈడువ వారివా రేతెంచి పెనఁగు । లాడెడు కలకలం బం దుగ్రమయ్యె.
 ఇట్టిపోరునఁ ద్రిగరై శాది నృపులఁ । బట్టి సాధించిన ప్లవగ కేతనుఁడు
 సైంధవాది నృపాలనమితి సాధించి । బంధురోన్నతి వచ్చు పవనసూనుడును
 దమయన్న నన్నిధిఁ దలసూపుటయును । నమర మానృపతియుఁ జాలింపఁ బనిచి
 సేనలఁ దిగిపించి శిబిరంబుకడకు । నానసంబులఁ దెల్పి యలుగులువాఱ
 ... .. । ... ..

ఇద్దయుద్ధము నేటి కేడునాళ్లయ్యె | బద్ధవైరుల బాస పట్టలేదనుచు
రయమొప్ప వచ్చి యారాత్రి వేగించి | పయనమై మఱునాడు భానూదయమున

అష్టమదివస యుద్ధక్రమము

రణభూమి జొచ్చి కూర్మవ్యూహ మమర | గణము నుతింప గంగానూతి పెన్నె .
కాంతేయులును నట్టిక్రమమున వచ్చి | యంతంత వివిధతూర్యములు హోషింప
శృంగాటకవ్యూహస్పృష్టి నేనాని | యంగద సృజియింప నాజి గైకొనిరి.
ఇట్లు సన్నద్ధమై యిరువాగుం గదిసి | ముట్టి సంజ్ఞాభేరి మ్రోయించి యపుడు
తలపడి దోర్దండ తాండవితాసి | కలిత ఘట్టనల సంగ్రామోర్వి నెల్లఁ
బాగలేని మంటలు పుట్టి తచ్చిఖలు | గగనమండలిఁ బ్రాణం గమలాపుజోఁక
పెదక దివ్యులమూఁక, ¹పృథివి యక్కాఁక | గడల, గాడ్పెడదాఁక గరళమై వీఁక
బోరాడునెడ సైన్యములఁ బుట్టి ధూళి | ధారుణిఁ గప్పు రక్తము లది విప్పు.
అపుడు భీష్ముండు యోధావళిఁ గడచి | తపసీయ రథమహాధ్వని దిక్కు లద్రువఁ
గొంతేయనేనపైఁ గవియ నాసేన | సంత విచ్చినయట్లు జల్లన విచ్చి
తెరువులు పట్టుచో దేవ, వాయుజుఁడు | శరచాపహస్తంఁడై సాహసస్ఫురణఁ
దాత నెదిర్చి శత్రుంబుచే నతని | సూతు వధించి యార్పుటయు, గుఱ్ఱములు
వెన భీష్మనరదంబు వెనుకకీడ్పుటయు | దెనచెడి పాతె నల్దెసల నీమొనలు.

భీముఁడు, సునాభుఁ డాది కురుకుమారుల నుఱుమాడుట

అట్టిచోట సునాభుఁ డను నీకుమారుఁ | డిట్టలంబుగ భీము నెక్కటిఁ దాఁకి
ప్రళయాగ్ని శిఖలతోఁ బ్రతియైన తూపు | తెలమి నేసిన భీముఁ డితనికి నల్లి
భల్లంబు పట్టి నీ పట్టి శిరంబు | డొల్లనేయుటయు, నిష్ఠుర గర్వరేఖ
నతని సోదరులు బహ్వశియన్ వాఁడు | ధృతిఁ గుండధారుఁ డాదిత్య కేతుండు
నపరాజితుఁడు విశాలాక్షపండితకు | లుపమింపరాని మహోదరాఖ్యుండు
నను కుమారకు లేడ్డు రనిలజుఁ దాఁకి | సునిశితాస్త్రంబుల సోనగాఁ గురియ,
నతఁడు కోపాంధుఁడై యటనెలకోలఁ | బ్రతినకు లోనైన బహ్వశిఁ దునిమి,
క్షురికాముఖంబునఁ గుండధారాఖ్యు | శిరము తాళిఫలస్థితి నుత్తరించి,

విపుల నారాచంబు వెనఁ బ్రయోగించి | యపరాజితుని శిర మట్టుతోఁ బాపి,
 బ్రాతీ నారాచంబుఁ బఱపి యాచిశ్య | కేతు గుండియు పెల్లగించి ధరించి,
 చండనారాచ విస్రంభపాతమునఁ | బండితకాఖ్యుని ప్రాణంబు గెడపి,
 యతీముఱి ¹బాఱనాతమ్ము ఘోరముగఁ | బఱపి విశాలాక్షు ఘాలాక్షుఁ గూర్చి,
²నేరువు దై వాఱ నిశిత క్షురప్ర | ధార మహాహోదరు తల చేలఁగూర్చి,
 యార్చిన బెదరి కుమారాళియెల్లఁ | గార్చిచ్చుంగన్న మృగంబులై చనిరి.
 “కొలుపులో నితఁ డాడుకొన్న ప్రతిజ్ఞ | తలకూర్చు కేల యంతట జాఱవిడుచు !
 విదురుని పలుకులు వినిన నేడిట్టి | నదమద మొదవచు ; జనపతి చెఱిచె ;
 కొడుకు దుర్మతియే గొనియాడి యాడి | కడువడిఁ గలహాని గావించుకొనియె.”
 అని తమలో మాటలాడిరి ప్రజలు ; | వినవయ్య నీవిట్టి వృత్తాంత మెల్ల.
 వాయుజుచేత దేవర, చాల నిట్లు | పోయినతమ్ముల భూపతి చూచి
 చాల దైన్యము నొంది సైనికోత్తముల | నాలోన భీముతో ననిచేయఁ బెట్టి,
 గాంగేయుఁ గదిసి గద్గదకంఠుఁడగుచు | నింగితంబు గలంగ నిట్లని పలికె :
 “తాత, బకారి నాతమ్ముల నెల్లఁ | జేతుల తీటవోఁ జెండాడునపుడు
 చూచుచుండితి గాని చోర వడ్డపడపు ; | నీ చేత నై నంత నెఱవపు కడిమి;
 వగలేదు శోకంబువాడవు గావు ; | బెగడ కెల్లారిఁ జంపించువేడుకయొ !
 చెల్లఁబో నన్ను పేక్షించితి గాక | బల్లిదుండవు నీకుఁ బాండవులెంత !
 భావింపఁ గాంతేయ పక్షపాతంబు | మీ విద్యగాదె ! నమ్మినవాడు చెడఁడె !
 నియతి నాడేడ్వరు నేడేడ్వరకట ! | వ్రయమైరి తమ్ములు వాయుజుచేత.
 సంధిలో హరిబుద్ధిజనని యాతప్పు, | గాంధారివాక్యంబు గడచినతప్పు
 తప్పునే నాకు వృథాగర్వి.” కనుచు | ... ..
 నేడ్చినఁ దోడేడ్చి యెలమిఁ బొంచాలి | నీడ్చిన రాజుతో నీ భీష్ముఁ డనియె :
 “ఇది పూర్వకాల మనేకభంగులను | జమరొప్ప నీతోడఁ జాటనే పుత్ర !
 మారుతి కగపడ్డ మనకుమారకులఁ | బోరిలో విడిపింపఁ బోలదెవ్వరికి ;
 దీనికి శోకింపఁ దీరదునీకు ; | మానుప వచ్చునే మఱి యీశ్వరాజ్ఞ !
 నీవు వీరస్వర్గ నిర్వాహనుఖము | భావింపు మధముగాఁ బలుకులు మాను.
 నేను నువేక్ష నాయిచ్చలో లేక | పూని పాండవులతోఁ బోరాడువాడ.

జయమగుటయుఁ బరాజయమగుటయును । నియతి దైవవశంబు నీకోర్వవలయు
 ననిచెల్లె.” ననిచెప్ప నాంబికేయుండు: । “మనకేటి జయమింక మరణమే జయము.
 రోహణ వింధ్య మేరువులఁ గైకొనని । మోహపుఁ గొడుకుల ముద్దుప్రాయమున
 బలియిచ్చుచున్నాఁడఁ బవనసూనునకుఁ । దలఁప నాబ్రహ్మకేల దైవికజేల.
 గురుఁడు భీష్ముండును గురుకుమారుకుల । దురములోఁ గాపాడ దొరకమి యెట్లు ?
 జనని చెప్పినబుద్ధి జనకునిబుద్ధి । వినని దోషమునుమీ విషధరాంకునకు.
 తడయక నేనింకఁ దలపోయుటెల్లఁ । గడచన్న నీళ్ళకుఁ గట్ట యిడ్డెట్లు.
 ఆవాక్యకథలెల్ల నట్లుండ నిచ్చి । యీపు సంగరభంగి నెఱిగింపు మింక.
 ఆజి గుమారు లిట్లుగుట వీక్షించి । యేజాడఁ బని నిర్వహించె భీష్ముండు ?
 తెలివి యేరీతి సంధిలై రాజునకు ? । బలిమితోఁ గృపుఁడెట్లు బవరంబుచేసె ?
 కలశజుండెలాపు గావించె ? ” ననినఁ । బలికె సంజయుండు భూపాలశేఖరుని :
 “అవుడు భీష్ముండు భయంకరాకార । పిపులాట్టహాసుండై వెన భీముమీఁదఁ
 దేరు దోలినప నత్రివ్రత చూచి । దారుణాటోపుండై ధర్మసందనుఁడు
 పురికొల్పఁ బాంచాల పుత్రశిఖండి । హరిసోదరులు భీష్మ సరికట్టుకొనిరి.
 అట మున్న పతియాజ్ఞ ననిలజమీఁదఁ । దుటుములై యెక్కిన దొరల నిందఱిని
 ద్రావదిసుత చేకితాన మత్స్యపులు । నాపార్థుఁడును గూడి యరికట్టుకొనిరి.
 కవలు హైడింబుండు గాండీవికొడుకు । నవనీశుతమ్ముల సరికట్టుకొనిరి.
 ఇత్రైతంగున యోధులిందందు మూఁడు । మొత్తంబులై కయ్యములుచేయుచుండఁ
 బాంచాల బలములపైఁ గలశజుండు । సంచితకోపుండై శరవృష్టి గురియఁ
 బండి కోయఁగనైన పైరుపై మొగిలు । కుండతో జడివాన గుప్పినట్లుండె.
 వడముడి గాంధారవల్లభు కరుల । బెడిదుండై గదవ్రేయఁ బెకలి యూ ఘటలు
 గట్టి చీకటిగుంపు కమలాప్తకిరణ । ఘట్టనఁ జెడిపోవుకరణి రూపడఁగె.
 తగఁ జొచ్చి గుట్టుపుదళములఁ గవలు । తెగ వేయఁ దునుకలు తెట్టువగట్టి
 వావిరి రక్తంబు వాగులై పాఱఁ । ద్రోవఁ బోరాదు తేమలకు యోధులకు.

ఇరావంతుండు గాంధారవతులఁజంపి యలంబునుచిచే మృతుండగుట

అప్పు డిరావంతుండును క్షీడితనయుఁ । డొప్పఁ దొల్లియులూచి కుదయించినతండు
 తురగ సందోహంబుతోడఁ దానొక్క । తురగ రత్నమునెక్కి దోర్లండ చండ

కరవాలుడై చొచ్చి కౌరవభటులఁ | నరమిడి ఖండించుతజీ వానిమీఁద
శకుని సోదరులైన శర్మవంతుఁడును | శుకుఁడు నార్జవుఁడు గజుండును వృషుఁడు
వడి గవాక్షుండునువాఁడు నశ్యముల | బెడఁగుతోఁ గరవాలభీష్మణులగుచు
రారాతిఁ దాఁకిన రనఖిఁ దాఁకుటయు | మీఁజీ ఖడ్గాఁగులు మోచునె దిక్కులను.
శతమఖపాత్రు నశ్యములు గాంధార | పతుల యశ్యముల నేర్పడఁ దలపడిన
నిత రేతరము చేయు హేషితంబులకుఁ | బ్రతి హేషితములిచ్చె భానుగుఱ్ఱములు.
లంకవన్నియలతో నంకవన్నియలు | పొంకముగల కశ్యేములకుఁ గశ్యేములు
బాహులు బాహులు బంధనలైన | సాహసింపగరాని నందడి యయ్యె.
రాతులు తమలోన రణవిద్యఁ బెనఁగి | హేతిఘట్టనఁ ద్రెవ్వి యిల ¹బ్రుంగుచోట,
గాంధారు లార్వరు గాండీవినుతుని | గ్రంధులుగా నెలకట్టె వాటులను
గడలపోటులఁ జక్రగదల వ్రేటులను | గడు నొత్తరించినఁ గలఁగక యతఁడు
తురగంబు నచ్చోటు తొలఁగ దాటించి | నరవి సింగిణి²వెంట శరములు పఱపి
కార్తికేయుండు రాక్షసులఁ జెండాడు | మూర్తితో ³సిన్యూరుమువ్వుర నొంచె.
లటమున్న ⁴వ్రేటుల నాటులఁ జాల | లటపటమైనఁ దల్లడముచే హయము
గిరి గూలునట్లు సాగిలఁబడి చాన | ధరకు గాండీవినందనుఁ డర్థిదాటి
వారేయు వాలంపవాన యాఖడ్గ | ధారచే జడియుచు జడియక తిరుగ
శకుని తమ్ములు నిర్విచార మిట్లెన్ని : | “రకట ! భూచారి నేయఁగరాదు మనకు ;
మనము నుద్వికి డిగ్గి నూర్కొని వాని | ననువుగా వధీయింత.” మని వారు డిగ్గి
చుట్టుముట్టి కిరిటినుతుని బిట్టెయ | దిట్టతనంబుచేఁ దెమలక యతఁడు
పట్టిన హేతితో బ్రమరిగాఁ దిరిగి | కొట్టిపోవైచె నాగ్గురి మస్తకముల.
వైచి యార్చినఁ జాల వగచి కౌరవుఁడు | లోచనాంబుజములలోన నీరూర
శూరు నలంబునుఁ జూచి యిట్లనియె : | “చేరి కంటివె యిందు నేనల నఱుక
వినపవి త్రుటమీఁద విజయునినుతుఁడు, | మసిచేసె నా మేనమామల వీఁడు.
కలహించి వీని నాకన్నులయెదుటఁ | బొలియించి మాంసంబు భుజియింతుఁగాక.”
యని పంపువెట్టిన నట్లకాకనుచు | దనుజుండు దనమాయఁ దలఁచి రప్పించి

1. బొంగులైన. 2. విరటు. 3. నయ్యూరు మువ్వక నొచ్చె. 4. వ్రేల్లనాట్లఁజాల. 5. చెరగంటి నేనిండు. (మూ).

యండజకులునిపై నడరింప నదియు । రెండుసైన్యములవాడికిఁ గానరాక
యయ్యిరావంతుని యశ్వసేనలకుఁ । జయ్యనఁ బ్రతిసేన సవరించి తెచ్చి
పోరాడఁజేసి భూభుజులెల్లఁ జూడఁ । గౌరవకార్యంబు గావించి పిదప
నాసైన్యములు దాను సన్నమించుటయు । వానవి కొడు కొంటివాడయ్యె ననుచు
నెక్కటి సతనితో నీయలంబునుఁడు । గ్రక్కున దలపడి కాండత్రయంబు
భుజమధ్యమున నాటఁ బాలివోని కడిమి । భుజగవంశ్యుఁడు ఖడ్గమున వానివేసి
ధనువు ఖండింపఁ బ్రతాపించి యసుర । ఘనతరఖడ్గంబు గైకొని వచ్చి
విజయజు ఖడ్గంబు విఱుగఁ గ్రేయుటయు, । భజన గోల్పోక యప్పన్నగకులుఁడు
తనచేతి తునుక నద్వైత్యుకంతంబు । దునుఁగవైచిన జీవి దొలఁగిన వాఁడు
మినువీధి దనుజుడై వేటొక్కవింట । సునిశితాస్త్రంబులు చొనుపఁ బార్థజుఁడు
నొచ్చి కోపించి తానును మింటికెగసి । యచ్చోట దైత్యువిల్లవలీల విఱిచి
పెనఁగులాటకుఁ జొచ్చి బిగియించి దైత్యు । ననువునఁ బడఁద్రోవ నవనిపైఁదొరిగి
యసుర నొచ్చియు నట్టహాసంబు చేసి । వెనఁ గిరీటితనూజు వెతకుచో నతఁడు
తల్లివంగడమునఁ దాఁగన్న మాయ । సుల్లోకసర్పమై యోజనసీమ
గైకొని విషవహ్ని గ్రక్కు నేత్రములు । జోఁతలోఁ బెనుగాలి జుట్టు నాసికయు
దిగ్గజంబులఁ బట్టి తిగుచు నాలుకయు । నగ్గిరిగుహపంటి యాననబిలముఁ
బవనలోకముఁ బ్రాకు పడగయుఁ గల్గి । పవిలి నీపుత్రుని పడగయు పణఁకఁ
బన్నగకులకోట్లు బలసి సేవింప నున్నచో నమరారి యురగారి యగుచు
నడరి పైఁబుచ్చు మాయాపన్నగముల । నొడిసి యన్నిటిమింగి యోధులుచూడఁ
జేతికి లోనైన జిఘ్ననందనుని । యాతల యసిఁద్రుంచి యాతల వైవఁ,
బన్నగాకారంబుఁ బాసి యయ్యోధు । 1పున్నమచంద్రునిఁ బురడించుచుండె.
మింటిచక్కటికెక్కి మిహిరుఁ డావేళఁ । గంటికి 2వేండ్రమై కనుపట్టె. ” ననిన
నంజయుఁ బ్రతి పల్కె : “నంజయూ, వైరి । భంజనం బొనరింప భయహరంబయ్యె.
కురుకులంబు నులూచికొడు కింత చొచ్చి । కలఁచెను మాయావి గావున మొదల.
ఇంతటివాఁ డాజి నీల్లినపిదపఁ । గౌంతేయు లెల్లు సంగరము గైకొనిరి ?
ఎఱిగింతుగాక నా కింతయు. ” ననిన । నెఱిగింపఁ దొడఁగె మహీపతి కతఁడు :

ఘటోత్కచుఁడు కౌరవ సైన్యము నులుమాడుట

“అని నిరావంతుఁ డిట్లణఁగుట చూచి | యచయంబు కోపించి హైడింబుఁ డవుడు
అసురనాయకులు గజామాధులగుచు | వెనఁ దన్ను నేవింప వీరవైఖరిని
గరమున శౌలంబు ఘనతరద్యుతుల | సురుతర ప్రళయసూక్ష్మల నీనుచుండ
మనసేనఁ జొచ్చి సామజభటాశ్వముల | గొనికొని యందంద గుదులుగ్రుచ్చియును
అభ్రంకషములైన హస్తల గమఁ | విభ్రమంబునఁ దేర్లు విజిచి యొట్టుచును,
అంతకాకారుడై యరుదెంచు కీచ | కాంతక సుతుఁజూచి యధిపతి కడఁగి
గంధబంధు మదాంధ గంభీరవేది | బంధురవ్యూహ సంపద నెమర్కొనిన,
నతనికిఁ దోడు వంగాధినాథుఁడును | శతసహస్ర గజేంద్రసహితుడై గవియఁ,
గొండఁ దాకు బకారికొడు కాగజముల | భండనోగ్రబలాగ్రపతులును దాను
నిదితల యిదితొండ మిది దంతయుగళ | మిది పాద మని నిరయింపరాకుండ
రోలఁ గుమ్మినయట్లు రూపుమాపుటయుఁ, | గాలాంతకుఁడు పోలఁ గారవేశ్వరుఁడు
వేడి నారసములు వింట సంధించి | వాడి రక్కసిగుంపు వ్రచ్చుచో నందుఁ
దొడిఁబడ వేగవంతుఁడు నేలఁ గలిసె; | ... ..

... .. | బలియు విద్యుజ్జ్వలస్వప్రభాణంబు వోయె ;
యముని పాలయ్యె బహ్వశియన్వాడు ; | సమసఁ గరాళలోచనుఁ డనువాడు
ఈరీతి నిజమంత్రులీలఁ గిమ్మార | వైరిపుత్రుఁడు క్రోధహింస మండుచును
నగము వంటి శరాసనము ధరియించి | విగళిత(?) భ్రుకుటియై విభున కిట్లనియె :

“పాడియు సత్యంబుఁ బరహితోన్నతియుఁ | దోడునీడైన పార్థుల నట్లు సభను
భంగపెట్టిన నీకుఁ బాడియు నిజ మ | నంగ నక్కట వీనముంతైన లేదు.

ఆ తెఱంగున వారి నలయించు ఫలము | చేతులఁ బడఁగఁ జేసెద నీకునేడు.”

అని పల్కి కృష్ణసర్వాకృతిఁ బరఁగు | సునిశితాస్త్రముల నా క్షోణీకు నొంచె.
నొంచినఁ దెమలక సుతశక్తి నతఁడు | కాంచన పుంఖ ప్రకాండ వర్షములు
వింట నిర్వదిరెండు వేవేగ దొడిగి | కంటకు వక్షంబుఁ గాడనేయుటయు
నాయేట్లు మూర్ఖిల్లి హైడింబుఁ డొరఁగి | ధీయక్తివేవేగఁ దెలిసి రోషమునఁ
గల్పాంత సమవర్తి కర కాలదండ | కల్పమై మృత్యుసంకాశమైనట్టి

1. అభ్రంకషులైన అస్తుల. (మా).

శక్తి నా నృపు బాహుశక్తి వైచుటయు । దిక్పటంబులఁ బర్వ తేజంబుతోడ
 నది ఘోర ధారాభయం కరంబగుచు । నది భాను భాసనూనాకారమగుచు
 నది లోకపాల లోకాభీలమగుచు । నది ఫాలనేత్ర నేత్రానూనమగుచు
 నేతేర వంగకుఁ డిభముపై వచ్చి । యా తీవ్రతరశక్తి కడ్డంబు నిలువ
 నది వచ్చి కరిప్రాణ మాహుతి గొనుచుఁ । ద్రిదశులు చెదర ధాత్రీధారఁ గూలె.
 వంగుఁ డక్కరి డిగ్గి నడిఁ బాటిపోవ । వంగదఁ గరివడ్ల యాయెడరునను
 నీ నేన నొకడైన నిలువక తొలంగ । వాసి పట్టునను భూవగుఁ డంత నిలిచి
 సర సిద్ధ సాధ్య కిన్నరులు నుతింప । నగుదైన యొక్క రాద్రాస్త్రమేయుటయు
 సక్కజమై వచ్చు నమ్మహాశరము । చెక్కలుగా దైత్య సింహుండు చేసి
 యనుపమ మణిభూషణాంచితంబైన । ఈనువున నారాచతతి నాటి యార్వ,
 నదివిని గాంగేయుఁ డతి సంభ్రమమున । నెదిటి పాజుభరాన నేతేర రాక
 యాచార్యుఁ డాదిగా నచటి యోధులకు । నేచిన రవళిఁ జేయెత్తి యిట్లనియె :
 “ ఓద్రోణ! యోక్యప! యోచిత్రసేన! । యోద్రోణనందన! యోసింధురాజ!
 వాఁడె హైడింబుండు నసుధేశుఁ డాఁకి । వాడిని నెఱపెను వలసినల్లెల్ల.
 మాన్యుఁ డీయోధు సామాన్యుఁడే! దనుజ । సైన్యంబుఁ దాను నసాధ్యుఁడెవ్వరికి.
 1 తొడిఁబడకుండ నెత్తుడు కారవేంద్ర! । అడరి యేయుడు దైత్యు. ” నని యొత్తిచెప్ప
 గురు జయద్రథ బాహ్నికులు బృహద్బలుఁడు । గురుపుత్ర కృపులు మక్కువ వికర్ణుండు
 పారిఁ జిత్రసేనుండు భూశ్రవనుండు । సారిది వివిశతి సోమదత్తులును
 ఎన్న నవంతి దేశేంద్రులు ననఁగఁ । బన్నిరువురు వీరు పౌరుషప్రియులు
 తరమిడి తమతమ దళములు గొలువ । గురుతగస్ఫూర్తి నేకోద్యోగమునను
 బోరన తమరథంబులు దోలుకొనుచుఁ । గౌర వేశ్వరు నమ్ముఖంబున నిలిచి
 యనివార్య శరవృష్టి నపరాహ్ణవేశ । దనుజునిఁ గప్పచోఁ దలఁకక వాడు
 నిలిచి పోరాడుచో, నృప, వానియొద్దఁ । గల సైన్యమును దాఁక ఘోరమయ్యెఁబోరు.
 తొంటి దేవాసుర తుములంబు వింటిఁ । గంటి నిప్పటి దైత్య కారవ్యరణము.
 ఒకవైరినుతుఁడంతఁ బన్నిరువురకు । నొకఁడు చాలి మహాశరోగ్రత నెఱవఁ
 గొందఱి సూతులు గోల్పోయిరునురు ; । కొందఱి హయపంక్తి కుతలంబు పట్టె ;

కొందఱి రథములు గునికల పడియె ; కొందఱి ధనువులు గొనకొని పడిగె ;
 కొందఱి తనువులు కోలలఁ జిజిగె ; చందలు నిర్విజ్ఞులైరి భూపాల !
 అంత నందఱు సాధనావళి గూర్చి | యంశకాకారులై హృదైత్యు మోడ
 వాలంపజడిముంప వాఁ డోర్వలేక | తూలుచు సైన్యంబుతో మింట నణగి,
 హాహారము సేయ, నమ్ముహావ్యసల | నూహింప ప్రహ్వంక నూరక పగిలె ;
 పగిలెఁ గౌరవసేన ; పార్థివుఁడుడె | పగిలె ; శేషుం డొడిగె ; పాతాళ మగలె.
 అత్తఱి యమనూనుఁ డాధ్వని చెవులఁ | జొత్తేర మారుత సూనునిఁ గడిసి,

భీముఁడు ఘటోత్కచుఁకుఁ డోడగుట

“ భీమ, సీసుతుఁ డుగ్రబిరుదు హైడింబుఁ | క్షే మొకో వావోయె నిట నొవ్వనోపు.
 కౌరవేశ్వరునకుఁ గలయోధులెల్ల | వారిక యచోచ్చట వదలకున్నారు.
 గుంపులుగాఁ గూడి కుదువీరులెల్ల | నొంపుచున్నారొ నూనుని ఘటోత్కచుని !
 ఎప్పటినుండి వీరిట్లు పోరెదరొ ! | గుప్పనోపు నితండు కుదుసేన నొవ్వ.
 ధవళాశ్వునకుఁ ద్రిగర్తలతోడి రణము | తొవకి రారాదు ప్రాద్దును గ్రంథంక బోయె.
 పోవయ్య యింతటఁ బుత్రుఁ గాచుటకు | వేవేగ. ” ననవుడు విని వాయునుతుఁడు
 తేరు తోలించి యద్దిక్కున నున్న | వీరులఁ దన బాణ విద్య నొప్పించి,
 భూరిశ్రవను నూరు భూరిబాణముల, | మూడిఁబోవ వికిర్ణ మూఁడు బాణముల,
 జిత్రసేనుఁ బదేను చిత్రబాణముల, | ధాత్రి వివింశతి దశబాణములను,
 తగ బాష్ట్రాకుని బృహదృబుల రెంట నొకటఁ, | బగతు నవంతీశుఁ బ్రదర వింశతిని,
 ద్రోణమూఁట జయద్రథునిఁ బదారింట | ద్రోణజ సోమదత్తుల నూటఁ బదిట
 నొప్పించి యార్వ ద్రోణుం డొక్కరుఁడును | దప్ప నమస్తయోధప్రకరమును
 విండ్లు పోనాడియు విఱిగిన బండి | కండ్లు కానఁగరాని కండ్లునై చెదరి
 తోడిసైన్యముఁ 1దానుఁ దొలఁగెను దేవ ! | హాథి నప్పటి భీమురువ్వు లెట్టివియో !
 ఇట్లు కౌరవయోధు లెవ్వరు నిలక | చిట్టి పాఱిన భీమసేనుండు నగుచు
 సింహనాదముసేయఁ జెలఁగి యద్దైత్య | సింహుండు దివినుండి సేనయుఁ దానుఁ
 బొడచూపి యచోచ్చటఁ బోవకయున్న | బెడిదు ద్రోణాచార్యుఁ బృథుధైర్యుఁ దాఁకి

చొచ్చి యాతనివిల్లు చూర్ణంబుచేసి, | యచ్చోట నృపుఁ డుండ నతనికై తాకి,
 యతని పన్నగకేతు పవలీలఁ బెరికి, | మృతుఁడేయఁ దలఁచుచో, మిన్నేటికొడుకు
 నకలయోధులుఁ దాను స్వామికిఁ దోడు | ప్రకట సేనాసహస్రములతో వచ్చి
 హైడింబుఁ దాఁకిన నప్పటిరణము | చూడ నోడిరి సురాసురకోటులయిన.
 ఆ మహాకలకలం బాలించి నరుఁడు | దామోదరునిఁ జూచి తగవొప్పఁ బలికె :
 “కొనిపొమ్ము మన తేరు కురు సేనమీఁద ; | వనబాక్ష, త్రైగర్తవరుఁ డోడిపాతె.
 అవె శరాగులు తోఁచె నచట నెవ్వారి | బవరంబా కాని యుత్పాతమై యిపుడు.
 మన హిడింబాసూతి మాటలై చెవికి | వినవచ్చె, నచటికి వెనఁ బోవవలయు.”
 అని పలికిన శౌరి యతులవేగమున | మనసైన్యములమీఁద మఱిది రథంబు
 నడపుచో నతఁడు బాణప్రవాహములు | నడపఁజొచ్చినఁ జూచి సరకాత్మజుఁడును
 గాంగేయ కృపులు త్రైగర్తనాథుఁడును | రంగుమీఱఁగ నెదుర్పడిరి క్రీడికిని.
 శైలేయుతో శల్య శల వికర్ణులును | బూని భోజుఁడు నలంబునుఁడు మార్కొనిరి.
 అనిలజుం డడరిన నస్త్రుగురుండు | ఘనతఁ గుమారవర్గము మారుకొనిరి.
 కలశసంభవు ప్రాపుగల ప్రతాపమున | నలయక సీకుమారాపతి యెక్కి
 మారుతాత్మజు మేన మహాసీయ ఘోర | నారాచధారలు నలుగడ నింపఁ
 గొలఁదిమాలిన నెయ్యిగ్రుమ్మరింపంగఁ | జెలఁగి నాల్గులుగ్రోయు శిఖఁబోలె నతఁడు
 మండి మహోద్ధండ మార్గణవిద్య | నిండాఁరఁ జూపిన సృపచంద్ర, వినుము
 కుండభేదిశిరంబు కుంభినిఁ ద్రెల్లె ; | నుండె ననాధృష్ట్యఁ డునురువోనాడి ;
 కనకధ్వజుఁడు రెండు ఖండంబులయ్యె ; | తునిసె విరావికుత్తుక మృదులీల ;
 మఱి నుబాహుఁడు పోయె మఘవ్రుకొల్పనకు ; | నెఱి దీర్ఘ బాహుండు నేలపాలయ్యె ;
 తిట్టినగతిఁ గూలె దీర్ఘలోచనుఁడు ; | పట్టిక పెఱవారు పాటిరి విఱిగి.
 కరియూధములఁ దోలు కంఠీరవంబు | కరణి నీ మొనల బకధ్వంసి తోలి
 యార్చె ; నప్పుడు గ్రుంకె నరుణగభస్తి, | కార్చిచ్చు కెంజాయ గగనంబు డాయ.
 పెనుగాలి నంటిన ప్రేతవస్త్రములు | ఘనకటిసీమ సీర్కావిదోత్రముగ,
 నున్నతి భుజముల నునుచుకొన్నట్టి | నన్నపుఁ బ్రేవులు జందెముల్ గాఁగ,
 మొల్లదోయిళ్లను ముంచి యొండోరులఁ | జల్లెడు కీలాలజలము లర్ఘ్యముగ,
 మాటిమాటికి వీరమండలిఁ బొగడు | మాటలు ప్రణవాది మంత్రముల్ గాఁగ
 వివిధభూతాపళి విప్రులు పోలె | నవితగ్రుంకఁగ నిట్టిసంధ్యలు వార్చె.

తమ్ములు సమసిన తాపభారమున | నెమ్మి నింటికిఁబోక నీపెద్దకొడుకు
 సేనలఁ బురికొల్పఁ జెలఁగి పాథులును | సేనలఁ గొలుప నాసేనలు దాఁకె.
 బలిసి పూర్వావర పవనవేగమున | లలి నిందు నందుఁ దొలంగు కడళ్ల
 క్రమమొప్ప వారాసిగతి సంగరాంగ | ణము పొల్పె నపుడు సేనల యీడ్చులాట.
 తునిసిన తొడవులు దొరఁగిన విరులు, | పెనఁగొన్న కవచముల్ ప్రిదిలిన వలువ,
 గతిభంగమునుగల్గి కదనోర్వి యపుడు | రతికలహంత వారస్త్రీని బోలె.
 అప్పుడు తిమిర మండండుఁ బర్శుటయుఁ | జప్పనైన రణప్రసక్తి చాలించి
 సేనలఁ దిగిపించి సేనాధిపతులు | మానవనాథు సమ్మతిఁ బాశ్చేములకుఁ
 జనుదెంచి రందఱు సమరదినంబు | తెనిమిది నేటితో నీడెఁ ననుచు.”
 అని సంజయుఁడు చెప్పె నాంబికేయునకు | నని ముని జనమేయక్షితిపతికిఁ
 జెప్పినగతిఁ జెప్పఁ జెలఁగి యామీఁద | నెప్పటఁ గథ చెల్లె నెఱిగింపు మనిన
 శరణాగతత్రాణ! జానకీరమణ! | కరుణాధ్య! సత్యసంకల్ప! సర్వజ్ఞ!
 అతులితవిఖ్యాత! ఆశ్చ్యంతరహిత! | క్రతుకర్త! క్రతుభోక్త! కామితఫలద!
 సీలమేఘనిభాంగ! నిగమాంతరంగ! | వాలి వానరభంగ! పర జయోత్తుంగ!
 సుజనరంజన! రామ! సుమహితోద్దామ! | విజయంబు రఘురామ! విజయాభిరామ!
 ఇది సదాశివభక్త హితగుణాసక్త | సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
 స్తుతిపాత్ర వల్లభనూర సత్పుత్ర | మతిమద్విధేయ తిమ్మయనామధేయ
 రచితమై భీష్మపర్వమున నాశ్వాస | ముచితార్థయుతముగా నొప్పె నాలవది.

పంచమాశ్వాసము

శ్రీకంజదళనేత్ర, సీతాకళత్ర, ప్రాకట శుభగాత్ర, భవ్యచారిత్ర,
 లలిత మస్త్రధ కోటి లావణ్య దివ్య । లలితపిగ్రహ, నిత్యకల్యాణ, రామ !
 అపధారు మతీయు సంయమి చెప్పదొడగె । ననినయస్సార్థి, కాజనమేజయునకు :
 “అరీతి నగరికి నదిగి రారాజ । గారాబుకమ్ములు గడచన్న పగను
 జాలఁ జెమర్చి దుశ్శాసనుఁ జూచి । “యీలోనఁ గర్ణుని నీవు సౌబలునిఁ
 దోడితె” మృని యంచి తోడియోధులను । వీడువట్టుల కంచి వెన్నెలబయటఁ
 గస్తూరి నమనిన కమ్మని విరులు । పిస్త్రుంచిన రత్న వేదికమీద
 సింహాసనంబుపై జెలువైన యువతి । సంహతి గొలువ విశ్రాంతి నున్నంతఁ,
 గర్జగాంధారులఁ గపటలక్షణులఁ । దూర్ణవైఖరి దెచ్చి దుశ్శాసనుండు —
 నన్నిధిఁ బెట్టిన నముచితంబైన । మన్నన మన్నించి మనుజేశ్వరుండు
 వారల కిట్లను : “నాహిసీ సుతుని । పోరుచూచితి ; ద్రోణుపోరుచూచితిని ;
 బ్రాతిగా వారెల్లఁ బొండవపక్ష । పాతులుగాని నాపనిచారు గారు.
 అయ్యుపేక్షలఁ గదా యష్టానశేష । మయ్యె నాబలము లొయ్యన వచ్చివచ్చి.

... .. । ... ..
 తగ నాడు మాట ముందటనుయ్యి వెనుక । దగరను గాధయుఁ దలకూడె నాకు.
 ఏమిసేయఁ గలాఁడనిటమీద ?” ననిన । నామహీశ్వరుఁబల్కె- సంగాధిరాజు :
 “పగయెంత దేవరబంట నేగలుగ ! తెగఁ జూచువాడఁ గాంతేయులనెల్ల.
 తేకుము గాంగేయుఁ దేకుము ద్రోణ । నీకార్యహానికి నృప, వీరలాను.
 కురుకుమారకు లిట్లుకూలుచోఁ దారు । పరికించుటెల్లఁ 1 దప్పకమోనమాను.
 ఎల్లి పార్థులలోన నిద్దటి ముగురిఁ । ద్రెళ్ల నేయక మాన దేవ, నీయాన.
 మానుపు రణమింక మందాకినేయుఁ, । బానుపు మీదకుఁ బవళింప నరుగు.”
 మని పలికిన నాత్మ నధిపుఁడుప్పొంగి । యనుజునిఁ జూచి “యొయ్యన నీవు నేను
 నావగేయుని యింటి కరిగి పోటునకు । రేపు రాకుండఁ బ్రార్థిత మాతనిని.”

1. చెప్పుక భీమసేను. (మా)

శ్రీమదాంధ్రము

దుర్యోధనుడు భీష్ముని నిష్కరములాడుట

అని చెప్పి సౌభలు నంగాధిపతిని । జనపతి ఏడ్కొని నముచిత స్థితిని
వివిధ సౌరభవస్తు విన్యాసవిభవ । నవపరిమళ భవ్య నష్టతోయముల
జలకమాడి నుగంధి చందనబాడలఁ । బలుచగార బన్నీటఁ బదవిచ్చి యలఁది,
చిత్తినిజవరాలి చిత్తంబు కంటె । మెత్తనై వెన్నెల మేళాపమైన (?)
వెలిపట్టు ధరియించి వేల్పుసొమ్ములను । నెలిఁబెట్టు తొడవులు విలసిల్లఁ దొడిగి,
కమ్మని నెత్తావి గండుతుమ్మెదల । రమ్మను విగులు శిరమ్మునఁ దుజ్జివి,
బాలసూర్య ప్రభాపటలంబు నేలఁ । జాలు కిరీటంబు నంక్రీతిఁ దాల్చి,
తమ్ములు దొరలు మొత్తమ్ములై కొలువఁ । గొమ్ములు నలుఁగడఁ గుంచెయ లిడఁగ,
రసికి సౌరభ్య పరంపరాభరణ । విష్ణుమర నవతైల విపుల మైనట్టి
కరదీపికా కోటి గదిసి యేతేర । సురగాంక రథమెక్కి యొయ్యనఁ గదలి
యటఁ దొలంగు తొలంగు మని వేత్రకరులు । పటుగతి నందడి పాయ వ్రేయఁగను,
పలుమాఱు పాతక పతన క్రమంబు । పులకాంకురంబులు పుట్టించుచుండ,
నోలి ¹ హెగ్గడికాండ్ర హుంకారరవళి । శైలరంధ్రంబులఁ జరియింపుచుండ
మందాకినీ నూను మందిరంబునకు । నిండువంశాధీశుఁ డీరీతి వచ్చి
ద్వారదేశమున రథంబంత డిగ్గి । గారావు తమ్ముని కరమూఁడుకొనుచుఁ
గత్యాంతరంబులు గడచి ² కృష్ణైక । లక్ష్మ్యచిత్తుని భీష్ము లాగొప్పఁ గాంచి,
యతని పాదములపై నొడల చేర్చి । యతఁడు పెట్టించిన యర్హతీతమున
గురుభక్తి దైవాఱఁ గూర్చున్నయంతఁ । గురు పితౄమహుఁ బల్కెఁ గురుకులేశ్వరుఁడు:
“ ఏమయ్య భీష్మ, నన్నిట్లుపేక్షింప ? । నేమయ్య పార్థుల నెచ్చనిచ్చితివి ?
నీవు పల్కిన పల్కు నీటిపై వ్రాతఁ ; । గావున ధర్మజు ఖండింప లేవు;
మొగ మీక భీముని మోదఁగలేవు ; । తగఁ జూచిచూచి యింద్రజుఁ గూల్పలేవు;
మొదల మాద్రదేయుల ముద్దాడఁబోదు ; । ఇదియేమినిధమన్న నిన్నిచెప్పెదవు.
అమ్ములు వ్రయమునేయని లోభగుణమొ ! మమ్ముఁ దానోడించుమార్గ మో యెఱుంగ.
పట్టి పాలార్చెదు పాండునందనుల । నిట్టి నీ హృదయమే నెఱుంగ నమ్మితిని.

తెగువ నీ యెనిమిది దినములలోన | మగఁటిమి నేమేలు మాకుఁజేసితివి ?
 అన్నియు నయ్యె నీవాజి చాలించి | మన్నింపవే నన్ను మనికీతపడక.
 వచ్చితి నారాక వమ్ము గానీక | పుచ్చవే కర్ణుని బోటున కెల్లి.
 వాఁడొక్కరుఁడె నాకు వశ్యుఁడుగాని | నేఁడెల్ల మీరు మీ నేర్పుల వారు.”
 అనిన సమ్మాటలమ్రై మనోవీధి | సనయంబు నొప్పింప నటఁ గొంతనేపు
 ఆనతవదనుఁడై యతఁడూటకుండి, | నీనందనులఁ జూచి నిట్టూర్పుపుచ్చి
 1 పలుకు నోరికి రాక పలుకకపోని | బలవంతమున నిట్లువలికె భూవిభుని :
 “ అక్కటా ! నాచేతనై సంత నేను | ముక్కంటి సాక్షిగామోదుదు రివుల.
 నరుని భీముని నిల్పు నాప్రయాసంబు | హరియొక్కఁడెఱుఁగు నాయాత్మయునెఱుఁగు ;
 మకుట వర్ధనుల భూమండలేశ్వరుల | వికట శౌర్యుల నిత్యవేపురఁ ద్రుంతు.
 ప్రాణవంచనలేక పడిన పాటెల్ల | రేణువు చేసి యీరీతి నాడితివి.
 దైవబలంబు చెందని పురుషులకు | నేవెరవున జయంబీడెర నేర్పు ?
 కాదువో పార్థుని గదనోర్విగెలున | నాదివిష్ణునకైన నలవియే మొదల ?
 కపటనాటకుఁడు రక్షకుఁడైన కృష్ణుఁ | డుపకారి పార్థు యొద్దనె యుండ
 నిట్టి పార్థుని గెల్పు నెవ్వరి తరము ? | పట్టును బట్టి నోఁబలికితి నన్ను
 పాల్పడ్డ వేల్పులఁ బాఱంగఁ ద్రోలి | కాల్యుడే వాసపు ఖాండవవనము !
 బవరంబులోపల భవుని మెప్పించి | తివుటమై 2 బడయఁడే దివ్యబాణములు !
 గంధర్వులకు నోడి కర్ణుండు నీవు | బంధుసమేతంబు పట్టవడంగ
 వడిఁ గయ్యమున గెల్చి వాడిచే మిమ్ము | విడిపించుకొన్నాఁడు విజయుఁడొఁగాఁడొ !
 నిను నన్ను గర్జు మున్నిడి ద్రోణుఁ గృపుని | మనసేనలను గెల్చి మత్స్యేశుపురిని
 వడిఁబట్టువడిన గోవ్రజము నొక్కరుఁడ | విడిపించుకొన్నాఁడు విజయుఁడొఁగాఁడొ !
 అతుల పాంచాలీ స్వయంవర వేళ | నితరుల కెడయీకయిష్టువిద్య నెఱపి
 తెఱవఁ గైకొని యెల్ల దేశాధిపతుల | విఱుగఁ గొట్టినవాఁడు విజయుఁడొఁగాఁడొ !
 ఇట్టి బలాధ్యుతో నిన్నాళ్లు నేను | బట్టి పెనంగితి బలము గోల్పడక.
 అది యెఱుంగక నన్ను నాడితి నొవ్వ | వెదక నిట్టివిగదా విభులచిత్తములు !
 ఈడుగాని పిరోధ మీవు పాండవుల | తోడఁ దొడంగితి ; తోడఁగిన నేమి
 వారి వీరిని జూపవచ్చునే ! నీవ | పోరాడుదువు గాక భుజశక్తికొలఁది.

అనిపల్కి మఱియు నిట్లు రాజుజూచి : “ వీను నాకుగాండీవి విజుస దుర్ఘటము. ఇతనికోప, శిఖండి నీక్షింప నోప ; నితగుల సాధింతు నెందఱైనై న. అటుగాక పాంచాల యాదవ మాత్యుర్లు | లట చేది మగధ పాండ్యాదులు నన్ను నడచి తాకినఁ ద్రుంతు నదియుఁ జూచెదవు ; కుడువఁ బోవుచు నేలకూరాకులమగ ; పొసఁగఁ బార్థుల కొక్క పోరామి దెత్తు ; పసనెల్లి నాబాహుబలమున హెత్తు. ఈపాటి పనికి నీవిట్లు రానేల ! వేపొమ్ము నగరికి విడు మార్తి. ” యనిన డెందంబుతో నూఱడిల్లి రాగాజు | మందిరంబున కేగి మంత్రుల భటులఁ దమ్ముల ననిచి యంతఃపురగంబునకు | సమ్మదంబున నేగి సౌభాగ్య లీల నవరత్న కీర్తితోన్నత మహాస్తంభ | వివిధ కేళీకూల విశ్రాంతభూమి దివ్యాంబరచ్ఛన్న దేదీప్య మాన | భవ్య కర్పూర దీప్తవభాషిత రచిత సద్గంధ సారభ ¹పూర్వచూణ | ఖచిత్రైక హృదుతూలికా తల్పమునను గుంకుమగంధులు కొమరొప్పఁ జేరి | కంకణ ఝణఝణత్కారంబు లడర నోయారములతోడ నుపచారవిధులు | చేయ నెంతయు సౌఖ్యసిద్ధిఁ జెన్నొంది యారాత్రి నిదించి యమ్మరునాడు | భేరులు ఘోషింపఁ బ్రియముతో లేచి నిత్య కృత్యంబులు నిష్ఠతో దీర్చి | ప్రత్యంత నిజమూలబలములు గొలువ ఘనరథారూఢుడై కదనోర్వి కేగి | తన సైన్యపతిఁ జూపి తద్జ్ఞులఁ బలికె :

నవమ దివసయుద్ధ క్రమము

ఇతఁడు శాస్త్రవసేన నెల్ల వధించి | నుతగతిఁ బొందుసూచుల గెల్తుననుచు సీరాత్రి పల్కినాఁడెల్ల భంగులను | ఈరథికోత్తము నింక నిందఱముఁ గదిసి లావులుచూపఁ గలవార. ” | మనినఁ ²గొడుకక దొరలియ్యకొని రట్టిపనికి. అమరనదీసూనుఁ డాత్మలో నతని | తమకపుమాటలఁ దలపోసి పోసి, “ వీని పక్షంబైన వెఱ్ఱి నేఁగాక | యేనాటఁ గల. ” రని ³యెంతయు నొచ్చి యనికే గర్జుని బంపుమనిన వాక్యంబు | తనమది బాణమై తన్ను గారింప సమరసన్నాహంబు చప్పనై యున్న, | సమరనదీసూను నాత్మకీరతిగి ధరణీశుఁ డతని కుత్సాహంబు పొడమ | ... ..

1. పూర్ణమాన. 2. గొడగక. 3. యిన్నియు నోర్చి. (మా)

“మనమెల్లఁ గురుపితామహుని చేరువను | మొనకట్టి రణయత్నమున నుండవలయు.
 వారకీతనికి నిర్వదిరెండువేలు | తేరుల వీరులు తేరిముచ్చట్టు
 నుండంగవలయు; శత్రుఁడు గురుకృపులు | వెండియుఁ గురువీరవీరతతి సర్వమును
 గాంగేయుకడకు శిఖండి రాకుండ | సంగరక్షయి యవశ్యము నుండవలయు.
 వెనుకకు భీష్ముండు వినిపించె గాదె | తనకు శిఖండికి దవైన్వన తెఱఁగు.
 నేడు వాఁ డితనినన్నిధికి రాకుండ | బోడిమిఁ గాచుట పూర్వంబు మనకు.”
 అనుటయుఁ దమ్ములయ్యధిపువాక్యంబు | విన నియ్యకొని; రట్టివేశ నాస్థపులు
 అట సర్వతోభద్రమను మహావ్రాహ్మణ | మెటువంటివారికి నిలససాధ్యముగ
 నిలిపిన నొడ్డునన్నిధిఁ దాను గృపుఁడు | కలశజ కృతవర్మ గాంధార నృపులు
 సైంధవ శత్రులు సరవిఁ గుమాభ్యు | బంధురంబుగ సైన్యపతి నిల్చి రధిప !
 తన వలపట సోమదత్త బాన్సికులు | సనఘండు ద్రాణి విందానువిందులును
 బన్ని ; రా భీష్ము దాపట హలాయుధుఁడు | నున్నతఁ డైగర్త లొగిఁ గృతాయువును
 భగదత్తుఁడును గానఁ బడి నిల్చిరంత. | జగదీశ్వరుండు సుశర్మ శలుండు
 నాయలంబునుడు వ్రాహ్మణమునకు నడుమ | వేయిపాఁజులఁ గూడి విలసిల్లిరధిప !
 అంతఁ గాంతేయులు నాజికి వెడలి | శంతననూనుని సర్వతోభద్ర
 ఘటన వీక్షించి యీగతి బలవ్రాహ్మణ | ఘటన యొక్కటి దీర్ఘగాక సీవనుచుఁ
 బాఁచాలనూనుని బనుప నాతఁడును | మించిన తననేర్పు మెఱసి యచ్చోట
 సైన్యవిన్యాసంబు సమకూర్చునపుడు | ధన్యశౌర్యుఁడు కపిధ్వజుఁ డొప్పు బలికః
 “పాంచాల, చూచితే! పరులమొగ్గరము; | మంచికయ్యము నేడు మనకుఁ గాఁగలడు.
 ఆపగేయునితేరి కఖిలవీరులును | బ్రావునై నిలిచిరి పదిలంబుతోడ.
 ఈతని నందఱు నిట్లు రక్షింప | సేతండు జయసిద్ధి యీనున్నవాడు.
 ఇంక సీవు శిఖండి నితని కట్టెమర | నంకురితోత్పాతమై యుండఁ బన్ని
 యతని సంగరక్షణం బందఱుఁ జేయు | మతముగా వ్రాహ్మణం బమర్తుగా.” కనిన
 నతఁడు విరాట సాత్యకులు దాపటను, | నుతిఁ గేక చూళిమన్యులు వెలుపటను,
 మనుజేంద్రుఁ గవలతో మధ్యభాగమున | విను ద్రాపదేయుల వెనుకను నునిచి
 యెలమి గాంగేయు కట్టెమర శిఖండి | నిలిపి, పార్థుఁడు దాను నెఱి ఘటోత్కచుఁడుఁ

బావనియును వాని బలసి యేమటక | వేవచ్చుగతి చేసి విను సైన్యవిభాండు
ఎడనెడఁ దగువారి నీయొడ్డు గలయ , నిడియె జేవాసురు లీక్షించి మెచ్చు.
ఇట్లు సన్నద్ధమై యిరువాగు నభము | ముట్టి తూర్వంబుల మ్రోతలు చెలంగఁ
గవులకుఁ బ్రణుతింప గణుతింపరాని | జనమునఁ దాఁకి యార్జవమునఁ బోరఁ
నభిమన్యుఁ డావేశనరుణాశ్వరథము | రథనంబుతోడఁ గారవ సేనమీఁద
నడపించి దూదిపై నడచు పావకుని | వడువున నిజబాణవహ్నిఁ గాల్పంగ,
నొకబాణ మతనిపై నోపదు నాట, | నొకరథం బతనిపై నోపదు నిగుడ,
నొక యోధు నతనిపై నోపడు గవియ, | నకట సామాన్యుడే యభిమన్యుఁ డధిప!
అతనిచే నీసైనికావళి యెల్ల | హతముగావచ్చిన సధిపతి కలగి
యనుర నలంబును నప్పుడు పలికె : | “వనముగా డభిమన్యు వాఁడవ మనకు

అలంబునుఁ డభిమన్యునిపైఁ గవియుట

నరున కెక్కుడు గాని నవిక్రమమున | సరిగాఁడు మనుజుకేసరి యగుఁగాని;
ఇట్టివాని నడంప నీవె యాషధము ; | ధట్టించి పాండవతతి కేమెచాలు.”
ననిన సనేకదైత్యావళిఁ గూడి | దనుజుండు ధవళాశ్వతనయునితోడ
దనుజ సేనలుఁ దానుఁ దాఁకిపోరాడ | ... ..
నలుగులు దూఱని యనురమూర్తులకుఁ | గలగి పాఱఁగఁ జొచ్చెఁ గాంతేయబలము.
అదిచూచి ద్రాపదేయావతి కినిసి | త్రిదశేంద్రపాత్రులేఁకి నెడసాచ్చి
దైత్యసేనల నెల్ల ధరఁ గూల్చు, బ్రథమ | దైత్యుండు వారినందఱి నేయ, వారు
క్రూరనారాచ మగునిఁ జేయ, నపుడు | తేరిపై మూర్ఛిల్లి తెల్లె నయ్యనుర.
తెల్లి యంతనె తేఱి దితివల్లభుడు | విల్లుగైకొని వారి విపుల కేతువులు
పెల్లెన గొడుగులు పృథులాశ్వచయము | దుల్లిపోవఁగఁ బలుతూపుల నేసి
ధనువులు నడఁగ సమ్రుచ్చులు తోడిగి | తనువుల నైదైదు తాఁకించి యార్వ,
నోడకుఁ డోడకుఁ డున్నాడ ననుచుఁ | గ్రీడితనూజుఁ డాకితవుపై నడరె.
వీడు రాక్షసుఁ డస్త్రువేది పార్థజుడు | వాడి కయ్యంబిట్లు వత్తిల్లఁ గలదు
చూడ రండని సురాసుర సిద్ధ సాధ్యు | లాడంబరము నేయ నయ్యిరువురును
వివిధ పర్వతవృష్టి వీరాస్త్రవృష్టి | నవ మహారోగవృష్టి నారాచవృష్టి
దంభోళివృష్టి గదాశక్తివృష్టి | సంభృతోద్ధతిఁ బోరి జపియక యంత

నితరేతరాస్త్ర సంభృత రక్షసిక్త । పితృతాంగ భయదులై వీరహాసములు
 నేయుచో, దైత్యుడాజ్ఞాష్టుజామీద । మాయాబలంబున నుబ్బుపుట్టింది
 బాలుని లోచనపథము గప్పటయు, । బాలుండు నదివిప్పె భాస్కరాస్త్రమున.
 అనుర వెండియు మాయలతనపైఁ బన్న । వినువక దివ్యాస్త్ర విద్య నన్నిటిని
 బాలుండు తోడ్చోన భంజించివైచి । వాలమ్ము లడరింప నాడోర్వలేక
 యనుర పాతినఁ బొండవాసకమార్చె ; । వసుధేశ, కారవావళి చిన్నవోయె.
 అప్పుడు గాంగేయుఁ డధిక రోషమున । సప్పిన్నవానిపై నతిరథశ్రేష్ఠ
 శత్రుములుఁ దాను నుజ్జ్వలరేఖ నడర । శత్రువు పాత్రుఁ డానమితి గైకొనక
 యందఱ కందతై యాజి నేయంగ । నందనుధృతికి నానందించి నరుండు
 ఆవగేయునిమీఁద నడర, నుప్పొంగి । భూపాల, యిర్వాగుఁ బొదివె నిద్దఱును.
 అట్టి సంతల యుద్ధమందు సౌభద్రు । గిట్టి తాఁకఁగఁ బోవు కృపునిఁ బోసక
 సాత్యకి శరసహస్రముల నొప్పింప । సత్యంత రయముతో నరుదెంచి ద్రాణి
 శైనేయు శరసహస్రములఁ దానొంచి । జానొప్ప నొకకోలఁ జాపంబు దునిమి
 యార్చిన, నొండు విల్లతఁడు ధరించి । కార్చిచ్చునంటి మార్గణము సంధించి
 యేయ, నేటున ద్రాణి హృదయంబు పగిలి । యాయువు కలదొ లేదని మూర్ఖవోయి
 తేరి కంబంబుపై దేహంబు నిలిపి । ధీరుఁ డంతన మూర్ఖ దేటి కోపమున
 నుత్పాతకేతువు నొరవెట్టుతూపు । తాత్ప్ర్యచిత్తుడై ధనువునఁ దొడిగి
 శైనేయు, పడుమని జవ ముప్ప నేయ । దాని నమోఘాస్త్రధారఁ దున్నాడి
 హరితమ్ముఁ డట్టి సాయక సహస్రముల । గురుతనూభవు ముంప, గురుఁ డెడచొచ్చి
 యతని విల్లు పతాక యాతపత్రంబు । శతఖండములు నేయ, జయ్యన వచ్చి
 యర్జునుఁ డెడచొచ్చి యపుడు గాండివము । గర్జిల్లఁ దూపులఁ గప్పె నగ్గురుని.”
 అని సంజయుఁడువల్క నాంచికేయుండుః । “మును ద్రోణుతో యుద్ధమున ధనంజయుండు
 ఎదురు గానన్నవాఁ ; డితఁడును నరుని । నెదురకు మన్నవాఁ డెన్నఁడు నాజి.
 ఆమాట మఱచెనో, యట్టిప్రతిజ్ఞ । తామరసాక్షుండు తా మాన్చినాడో!
 గురువు తోడనె గుటగుట లనుమాట । పరికింపఁ గలిగె నీపార్థలయందు.
 పైపాటుగా వచ్చి పార్థుడగ్గురుని । నేపాటు గావించె నెఱిగింపు.” మనిన

అర్జునుడు ద్రోణాచార్యునితో యుద్ధము సేయుట

నెఱిగింపఁ దొడఁగె వాఁడెట్లుని : “రణము । శత్రువాత గురుండఁగఁ దండ్రితానగును
 సుతుండగు హితుండఁగఁ జూడనున్నదియె ! । గతి గూర్చునలె గాక తాత్రధర్మంబు.
 కావున శిష్యునిఁ గావంగ వచ్చి । యేవెంట గురుశేల యీతండు విడుచు ?
 వినము ద్రోణునిమీఁద విజయుడిట్లుడరి । మునుకొని నాగాచరములు మూఁడుపఱపి
 యంప తెట్టువ ముంప సతఁడు భేదిలక । నొంపఁజొచ్చె సితాశ్వు నుతసాయకముల.
 అంత నింతటఁ బోవదాజి యాదొరల । నెంతటఁ బెట్టునో యేఁగోడు ననుచుఁ
 గ్రీడిపైఁ బడఁ గడంగి పఱిగడచి । యేడుకోల్ల త్రిగర్త లెడపొచ్చి నరునిఁ
 బొదివిన, సతఁడల్లి పొందోవరాని । మదరిపుగణముపై మారుతాస్త్రంబు
 తొడిగి యేసిన సేన తూలముధంగి । వడిఁ దూలి పాఱుచో, వారిఁచి గురుఁడు
 పర్వతాస్త్రంబేసి పటు వాయుబాణ । గర్వరేఖ యడంచెఁ గౌరవ్యులర.
 గాఁడివి యలిగి త్రైగర్త కులంబుఁ । జండ్ నారాచ వర్షంబునఁ బొదువఁ
 బతి యంతఁ గృపశల్య బాహ్లిక పతుల । ధృతిఁ గూడి నరునేయఁ, దేమలక యతఁడు
 కరవీరదళ సాయకముచేత భీతి । కర వీరదళ సాయకములు ఖండించి,
 కలశజండాదిగాఁ గల యేవురకును । దలమునుకలుగాఁగ దర్పించె శధిప !
 నరుఁడిట్లు దర్పింప నాథ, యీవలను । సురనదీనూనుండు శూరత మెఱసి
 శమనజుకడనున్న సైనికోత్తముల । సమయింపఁగాఁ జొచ్చె ¹జలము రెట్టింప.
 పొరిపొరి గాంధార భూరిశ్రవసులు । దురము మాద్రేయులతోఁ దలపడిరి.
 భగదత్త కాళింగ పతులయూధములు । జగము వట్టని దంతి సమితియుఁ దారు
 కరువలితనయుపైఁ గవియ నజ్ఞోదు । శర శరాసనములు చయ్యన డించి
 గడగొని రథముడిగ్గఁగ, మూర్తిచూచి । మదగజుఘటలెల్ల మదముల నుడిగి
 యంత నంకుశముల నాఁగ నాఁగంగ । నెంతట నిలువక ² యేఁగె సబ్బీతి.
 కరులిట్లు పాఱినఁ గాళింగపతియు । నరకనూతియుఁ బోక నానాస్త్రసమితి
 వాయుజుఁ బొదివిన, వారి వాయుజుఁడు । నాయతగద పైవ నాయుద్ధ మమరె.
 అంతలో నక్కడ యమఃసూధపుఁడు । శంతన సుతుతోడి సమరంబు తనకుఁ
 గడు బెడిదంబై నఁ గడిది నాన్పఱుడు । ముడివడి దిక్కులు మొగ మెత్తిచూచి,

1. సైనికోత్తముల. 2. యేగినభీతి. (మా).

భీముని బాడగాంచి భీతి నిట్లనియె : “ భీమ, చిక్కితి రావె భీష్మునిచేత ;
 రథము ఖండించె నారథి నుక్కడంచె ; వృథచేసె దూపులు విల్లుదున్నాడె ;
 హయములఁద్రుంచె ; దేహంబెల్ల రక్త . మయము గావించె ; నామర్థ్యంబు బెంచె.
 ఏకాధ్వరము నేయ నెత్తికొన్నాడు . భీకరాకృతిఁ 1దొంటిభీష్ముండు గాడు.
 చెల్లెఁబో నానేన చించుచు మట్టి . మల్లాడుచున్నాడు మాయపుఁదాత.
 దేవేంద్రజనకై నఁ దీరదీవేళ ; కావవె యీవేళఁ గడముట్టు.” ననిన
 భీముండు లయకాల భీముఁడై వచ్చి . భూమిశు దశ చూచి భుజశక్తి పెంచి
 భగదత్త కాళింగ భర్తలతోడి . జగడంబు చాలించి చయ్యున నపుడు
 నెత్తురు జొత్తిల్ల నిజశరీరంబు . తత్తరింపఁగ వసంతాగమవేళ
 నిగురు వెట్టినమావి యిదియని తోఁపఁ . దగ వచ్చె ధర్మనందనుని నన్నిధికి.
 అతఁడిట్లు రాకున్న యంతకుమున్న . పతిరక్షకై మత్స్యపతి పైన్యవతులు
 నాశిఖండియు ద్రుపదాధీశ్వరుండు . నాశుగంబుల భీష్ము సలజడి పెట్టి
 2యాసాసఁ దలలు పోనాడు కొన్నార . యాశిఖండి కతాన నది తప్పఁ గాని.
 కందుపోలె శిఖండి గలుగుటఁ జేసి . యందఱితోడి కయ్యము భీష్ముడుడిగి
 కాంతేయముఖ్యుఁడఁ గదలించె నరద . మంత భీముండు చేర నదియుఁ జాలించె.
 భీమనేనుండంత భీష్మునన్నిధికి . భూమిశ రక్షకై పోవుట చూచి
 పులియున్న గవికి నాఁబోతు డగ్గఱిన . నిల నమ్మవచ్చునే! యేఁగుండందనుచు
 ధృతిఁ గేకయ ద్రావదేయ కై నేయు . లతి సంభ్రమమునఁ దోడ్చెరి భీమునకు.
 అంత నక్కడి యోధు “ లకట భీష్మునకు . నింతఁ బోదు శిఖండియెనురుగాఁదొడఁగె.
 విలు గోల యతనికై విడిచి యయ్యోధు . తల గోలుపోవునో దామలచేత!
 కాతము రండని కలశజ ద్రాణి . గౌతమ శల్యాది గణ మొక్క మొగిని
 ఆపగేయునకుఁ దో డాలంబు నేయ, . నీపాఁజు నాపాఁజు నేకమై గవిసి
 నిస్సాణ పటహండిమ భేరిశంఖ . నిస్సర దారావ నీరంధ్రగతిని
 బోరాడుచో మింటిపొడుపు మధ్యాహ్న . ధార చూపట్టె నాధార్మమై దివికి.
 నెత్తురుటేరులు నింగితోరాయ . మొత్తులాడఁగ రాక మొనలనాయకులు
 తేరు గుట్టము దంతి తెప్పగా నెక్కి . పోరాడఁ జొత్తురు పొగడ దేవతలు.

కలిగె నెత్తురు జొత్తు గజ భట తురగ : ముల కింక నమరంబు ముగియునోయనుము.
 వైరంబు తలపెట్టి వచ్చెనచంగ : నారదుం డేతెంచె పథము చక్కటికి.
 ఇట్టి ప్రజాక్షయం బీక్షించు ప్రజలు : నెట్టున తమలోన నృపులు వినంగఁ :
 “బుట్టఁ గానని పుట్టు పుట్టియుఁ గడిచి : కట్టి సుఖంబుండఁ గానక ప్రజలు
 ఈ చావు చత్తురే ! యిది పృథరాష్ట్ర : మోచిన పనిగాని మోసంబు గాదు.
 జూదమాడఁగ నేల ! చుట్టాలలోన ! నామలాట యదేల ! వైరంబులేల !
 ఎంతటిదోకదా యారాజ్య కాంక్ష ! : యెంతకాలము నిల్వ నెన్నిరి తమ్ము !”
 అనుకొని రామాట లండఱు వినియు : విననివారైరి మీ విధము లెఱింగి.
 కారవ కొంతెయ గణమట్లు గడఁగి : పోరాడుచో వాయుపుత్రుని పథము
 సారథి తెచ్చినఁ జండదోర్దండ : చారు గదాదండ సమరంబు మాని
 ధనువు గైకొని బాణతతుల బాష్ట్రీకుఁ : జెనకి యాతని తేరు క్షితిఁ గూలనేసె.
 చిత్రమై సౌభద్ర చిత్రసేనులకు : ధాత్రి వణంక యుద్ధము గల్గుచోట,
 చిత్రసేనురథంబు జిష్టునందనుఁడు : పత్రపంచకముచేఁ బడనేసి యార్చె ;
 నక్కుమారుఁడు దుర్ముఖాఖ్యు తేరెక్కె ; : నక్కజమైన కయ్యము చక్కవినుము.
 ద్రుపదజుఁ డావేళ ద్రోణునిఁ దాఁకి : విపులాస్త్రముల నొంప వెడనవృత్తోడ
 నతని విల్లును జోడు హయముల సూతు : శితశరంబుల నుగ్గుచేసి నగ్గురుఁడు.
 సైన్యంబుఁ దాను సుశర్ముండు నరు న : నన్యమా రణకాంక్ష నప్పుడు తాఁకి
 యతని సంబుజనాభు నగచర¹ద్వజము : శితశరప్రతతి నొంచినఁ జూచి నరుఁడు
 కాలకేయ నివాతకవచులఁ గూర్చు : వాలిక తూపుల వానిని బలము
 ముంపఁ జొచ్చిన, సైన్యములు వాఁడు విఱిగి : యంపకొలలు వైచి యరిగెలు వైచి
 ధనువులు విడిచి రథంబులు విడిచి : పెనకుప తలఁ జిచ్చుపెట్టు నన్నట్లు
 తెగము ప్రాణములెంత తీపన్నయట్లు : మగిడి వచ్చిన నొట్టు మా కన్నయట్లు
 చిందఱవందలై చీకులై పఱవ : నందంద హరి నవ్వె ; హరి సూతి నవ్వె.
 ఆవేళఁ గ్రీడిపై నలిగి యేతెంచు : దేవప్రతుని పూన్ని డెలిసి యయ్యెడకు
 శైనేయుఁ డేతెంచి చండ కాండముల : సోన నాతని ముంప, సుసిశితశక్తి
 శైనేయుపై వైచి శాంతనవుండు : శైనేయ, యింతటఁ జనుము నీవనుచు

వైచిస, నతఁడది పదలక పట్టి | వైచేఁ గ్రమ్మఱ సైశ్య వల్లభుమీఁద.
 అతఁడది మూడు¹సాయకములఁ గుఁమి | శిత శరాఘంబుచే శనిపౌత్రు నొంచె.
 అంతఁ బాండవసేన లా భీష్ముఁ బొదిపి | కుంత చక్రాసి శక్తులు మొదలైన
 నానాశ్రుముల నొంప నాగ కేతనుఁడు | సేనానియునికి వీక్షించి కలంగి
 యువరాజుఁ బల్కె : “సీహూతక యున్న | నవునె సంగరజయం ; బటుగాన నిపుడు
 గాంధారుఁడును నీవు గ్రక్కన పొండు | సింధుతనూజాతు చేయూటకును. ”
 అనిన వారిరువురు నెడనుచో ధర్మ | తనయుండుఁ గవలు నుద్ధతి వారి కడర
 సర్పకేతుఁడు చాలఁ జలమరి గాన | దర్పించి యయ్యున్నదమ్ముల మీఁద
 రాతులతోడ సర్వము సాజమైన | వీతిపుంజము పదివేలకేర్పఱచి
 పురికొల్ప, నది నభంబునకు దాటుచును | దొరయఁ ద్రొక్కినచోటఁ త్రొక్క కేఁగుచును
 భంజి భి వల్లన భ్రమరి మార్గముల | రంజిల్లుచును బరాక్రమలీలఁ జొచ్చి
 కాంతేయసేనలఁ గలఁగుండు పెట్ట | నంతకాత్మజుఁ డల్లి యనుజులుఁ దానుఁ
 బటుతర శరపరంపర పరఁగింపఁ | గుటిలాశ్వ పటలంబు కుట్టులు వదలి,
 మోకాళ్లు తునుకలై మునిగి తెల్ళియును, | వీర వాగెలు తెల్వి విచ్చిపాణియును,
 నిడు²పొడవులు వ్రప్పి నేపాలయ్యు, | మెడ నడుములు తెల్వి మితికి లోనయ్యు,
 గుండెలు నలిగి నగ్గుచు నూచుచుయ్యు | నిండు రాతుల వైచి శివెప్పళాలయ్యుఁ
 గీటకంబులు పోలఁ గిచ్చుళ్ళు గొన్న | ఘోటకంబుల పాటు కురురాజుచూచి
 యాదరంబున శల్యు నెప్పుడు పలికె : | “పది జయంబు నాకీ పూరకున్న ?

దుర్యోధనుఁడు శల్యునిఁ బాండవులపైఁ బురికొల్పుట

సాలవక నీలాపు చూపకయున్న | నిలుపు వీరక మెక్కు నేడు ధర్మజుఁడు.
 నీవు వేలాదివై నిలువక యున్న | బోవును జయలక్ష్మి బోరన వెడలి. ”
 యనిన శల్యుఁడు పాండవాగ్రజుఁ గవల | నని మొనఁ దాకి ఘోరాశ్రుశ్రుములఁ
 జక్కులు పడ నేసి చెలఁగి యిట్లనియె : | “ఎక్కడఁ బోనిత్తు నేనింక మిమ్ము ?

ఎక్కడ గెల్చినా రెచ్చోటఁ గీర్తి | దిక్కుల నిడివారు దేవాంశులార ?
 ఏలికలై ధాత్రి నేలఁజూచెదరె ? | చాలుఁ గౌరవుసొమ్ము జయము మీకగునె ! ”
 అనుచు ధర్మతనూజ సతచిసోదరుల | సునిశితాశ్రమములఁ జుట్టుముట్టుటయు,
 బీభత్సుఁ డావేశ భీముండుఁ దాను | భూభర్తముందట బోరన నిలిచి
 శరవార్ధి నొక్కట శల్యు ముంచుటయు, | గురు భీష్ము లొదవి యక్కోలలు నఱికి
 యిషువృష్టి ముంచుచో నిరువాగు నవుడు | విషనిధి విషనిధి విధమునఁ దాకి
 యాజి గావించుచో నపరాహ్ణమయ్యె | రాజేంద్ర, పిను మిట్టి రణ మెందుఁగాన.

భీష్మఁడు విజృంభించి పాండవసేనల నుఱునూడుట

ప్రాద్దుదిక్కునుజూచి పోరాట బయట | గద్దించు కాంతేయగణమును జూచి
 భీష్మసింహము పెచ్చుపెరిగినభంగి | నూహ్యతో వినుతేభయాశంబు చొచ్చి
 చతురంగసైన్య మస్తకములు డొల్ల, | సతు లాతపత్ర సంహతి పెల్లగిల్ల
 నరుపతాకావళి యువ్వెత్తుగాఁగఁ, | దురగ¹యాశములు నెత్తుట దొప్పదోఁగఁ,
 దెలి బండికండ్లును దిశలకఁ బఱవ, | నొగిలి పదాతులు నోభులఁ దెఱవ,
 నాగదంతంబులు నలుగడఁ జెదర, | రాగెవాగెలు ద్రెవ్వి రాతులు బెదర,
 గాలుమానులు వ్రక్కలువాసి తూలఁ, | గీలూడి విపుల కింకిణు లుర్విరాల,
 నేనికతుండంబు లిలవ్రాలి నవియ | లోనై నదొరల యాలుపులెల్లఁ బొలియ,
 మేనిభూషణములు మేదిని బ్రుంగ, | నానాశ్రుతితీ చూర్ణములై యడంగ,
 వెన్నడించిన నాజి విడువక దొరలు | మిన్నేటికొడుకుపై మిన్నక కవిసి
 చేయార్పవచ్చినఁ జెలరేగి యతఁడు | సాయకంబులవాన జడివట్టఁ గురిసి
 పవనజు ధర్మజుఁ బదిటఁ బదిటఁ | గవల నాగ్నిట మూటఁ గపికేతుఁ బదిట
 నా భీమసుతు మాత్స్య నైదిట నొకట | ద్రుపదు యయుత్సునిఁ దొమ్మిదిటఁ బదిట
 సౌభద్రు శై నేయు సోమూటఁ బదిట, | ద్రుపదాత్మజులను బద్యూటఁ బద్యూట
 నొప్పింపఁ, బాండుసూనులసేన కడిమి | ముప్పిఁగొనుచు భీష్మునిపైని బడినఁ,
 బడనీక ద్రోణుండు బాణప్రవాహ | మడరించి వాఁగుల నాఁగుచునుండ
 నట్టిసేనలు సొచ్చి యాపగేయుండు | కట్టల్క రాద్రరేఖావైభవమున

బాహుగర్వమున నిష్ఠరమదోద్వృత్తి । సాహసంబున మహాశౌర్యసంపదను
 ఘోరంబుగాఁగఁ బ్రేగులు జాచ్చి జాచ్చి । భూభుజాస్తంభములు చెల్లి చెల్లి,
 ముఱియుచుఁ జెడర నెమ్మలు రాల్చిరాల్చి, । తఱచు నెత్తుట వసంతము లాడియాడి
 చట్టలు వాచు మాంసము చెక్కి చెక్కి, । అట్టుగా వెఱచి పాఱఁగఁ ద్రోలి ద్రోలి,
 యజితలీలల గుండిఁబులు చెండి చెండి, । గిజరుగాఁ దలలు పగిల్చి పగిల్చి,
 యిల నృసింహుఁడుపోలె నెందైనఁ గలిగి । బలువిడి నుగ్రరూపఁబు చూపుచును,
 ఘుటికసిద్ధుఁడువోలె గొండొక చెడక, । నిటలాక్షుఁడునుగోలె నృత్యనూడుచును,
 ఘనదవాగ్ని యుఁబోలెఁ గడుఁ బొదలుచును, । బొనరఁ బ్రవాహంబుపోలెఁ ద్రెంచుచును,
 పూని వీణాపాణిపోలె మిటుచును, । నూనరిపోలె నజ్జగ నఱకుచును,
 గుఱి హలికుఁడువోలె గుంపు విప్పుచును, । బోరి పొరి గ్రహవేధపోలెఁ దాఱుచును,
 శరవర్ష మేఘమై చచ్చింప నొక్క । శరపయోరాశియై సైన్యసంహార
 నిరతిఁ బదాతుల నీటుసేయుచును, । గరి సమాహుధుల గండడంచయును
 తేరులొక్కటఁ గడతేఱఁ జేసియును, । దేరిచూడఁగరాక తేజంబు కడిమి
 రథచిత్రగతుల నుర్వర పెల్లగిలఁగ । రథమహాధ్వని దిశల్ రంధ్రముల్ సేయ
 రణమెల్లఁ దానయై రక్తప్రవాహ । రణితంబు భవనాంతరాళంబు నిండ
 నల పదునెనిమిది యక్షిఁహిణులును । నిలుచునే యితనికి నేడని తోఁప,
 కారంబుగా గాచకట్టు దురిగి । భూప్రతాపాగ్ని పుటముగా నూఁది
 సాయకమయముగా నచరాచరంబు । చేయఁజూచిన యాదిసిద్ధుండు పోలె
 దలయూఁచి పలుమాఱు ధాత మెచ్చుచును, । జెలఁగి రారాజు గర్జించి యార్వగను
 జరియించుచో, వారి సైన్యంబులెల్ల । శరములఁ దుముఱయ్యుఁ జక్కయ్యు ధూళి
 పటమయ్యుఁ బగిలియుఁ బలుప్రయ్యలయ్యుఁ । జిటిలియుఁ బెటిలియుఁ జీకాకుపడియుఁ
 బగుల నాసేనలోఁ బొద్దుఁ డెక్కడనొ ! । నొగిలిన ధర్మతనూజుఁ డెక్కడనొ !
 భీముఁ డెక్కడనొ ! దీపింపక తలల । వాము లొండెను రక్తవైభవంబొండె
 బ్రేవు తెట్టునలొండె బిశి తాస్థివనల । ప్రోవులొండెనుగాని పొడగానరాక
 నురనదీనుతుఁ డిట్లు శూరత మెఱయ, । మరలుప మానుప మగ లెందులేక
 కరిమధ్య వినిబద్ధ ఘుటికావళులు । గిరినిభ తురగాంక కింకిణీచ్ఛటలు

దుందుభి పటహాది తూర్వచయంబు । క్రందై న శరచాప ఘనగుణశ్రేణి
ధారుణి బడి రూపుదప్ప జెండాడె । నార మేలని దివ్య లభినుతి నేను.
వాహనానూథుల వధియించులావు । లూహింపఁ గరిసొచ్చి యుపవిసతితులు
కొనరారఁ 1 గొండాడి కొమ్మలు పిఱచి । వెన మోడుపటచిన పథమున నుండు.
తల డొక్క కేల్లాలు ధరణి నేర్పడక । కలగలుపై యున్న కరులును హరులుఁ
జండికాదేవికి నకల మాంసములు । వండంగఁ దఱిగిన వడువున నుండు.

క్రొవ్వాడి తూపుల గుంపులై త్రెవ్వి । కవ్వలు 2 వడు వెలిగొడుగులు చూడ
నాశుగ నిహతిచే నటు నిటు పడిన । కాశనంహతికి సంకాశమై యుండు.

శరములఁ ద్రెవ్వి భూషణ చామరములు । పొరిపొరి బహువర్ణములఁ బక్ష యెడలు
కవిసి లులాయంబు కలఁచు కల్వార । కువల యాంబుజముల కొలనయు యుండె.

ఇట్లు పాండవసేన నితఁడు చేశ్వరఁడె । గొట్టి పాశుఁగ నైన గోవిందుఁ డలిగి
నరుఁ జూచి పల్కె : “ధనంజయు, కంటె ! । సురనదీనూనుని శూరతక్రమము;

నిమిషమాత్రములోన నీసేన నెల్ల । నయింప నున్నాఁడు చాటి చెప్పెదను;
ఇవిధం బెఱిగియు నేల యుచేక్ష ? । నొవ్వదే ధర్మనూనుని చిత్తవృత్తి ? ”

అనిచెప్ప వినియును నమ్మాటలెల్ల । విననివాడై క్రీడి విన్న నై యున్న
వెండియు హరి పల్కు : “విరటుపాశేమున । నుండి సంజయుతోడ నొగి వెనుకకును
ఏనును వినుచుండ నేమంటి క్రీడి ? । మానవచ్ఛునె నాటిమాటలక్రమము ?

ఒరులు నవ్వకయుండు నునికి మే.” లరెన । నరుఁ డిట్లుచెప్పె మనంబు కండెల్ల :
“చంపుటకేఁ బ్రతిచంపక మానఁ ; । జంపుచో బంధవచక్ర మింతయును.

బంధుచక్రముఁ జంపి పడయు రాజ్యంబు । బంధమేకాక లాభము భంగి యగునె !
ఐనను నీవు నాకద్వైతబోధ । మాననిచ్చితిఁ గాన నావ్రభావమున

నరివధ చేసెద ; నాభీష్ముమీఁద । నరుగ నిమ్ము రథంబు యదువంశతిలక !
ఈతని నారణ్య బీక్షింప సురలు । కొతుకు లై నారు కానంగ వచ్చు.”

అనినఁ గృష్ణుఁడు నట్లు నాతనిరథము । చననిచ్చె గాంగేయు సమ్ముఖంబునకు.
అదిచూచి వారిసైన్యముదైన్య ముడిగి । త్రిదశేంద్రసుతుఁగూడి దిట్టతనమున
గాంగేయు తేరిపైఁ గవిసిన నతఁడు । పొంగుచు దివ్యాస్త్రములు ప్రయోగించి

1. గొండాడి. 2. వలివేలి. (మా).

యానేనఁ బఱపి బిట్టాచ్చి హుంకార | భానురుడై వచ్చి పార్థునిఁ దాడి,
 “అర్జున, చూచి పోరాడుమీ నిన్ను | సర్జింపరాదని నృపులు చెప్పదురు.
 సురగరు డోరగాసుర సిద్ధ సాధ్య | నరుల గెల్చిన యట్టి వహణు మానిసివి.
 అడరితి నీమీఁద ననఘాత్మ, నన్ను | నడఁచి నప్పుడుగా జయంబబ్బు.” ననుచు
 ఘోర నారాచ సంక్షుభితాంగుఁడేసి | నారాయణుని నట్ల నాటి నొప్పించి
 వెండి మేడలవంటి వెలిమాపురముల | గుండియ లుచ్చిపోఁ గోలలు పఱపి,
 యైదుతూపుల వానరాంకంబు నాటి, | యా దివ్యరథమెల్ల సమ్ములఁ బొదువ,
 రథ తురంగములు తీవ్రత యోర్వలేక | ¹శిథిలీకృతంబులై చీక్కులు పడుచు
 విముఖంబులైన వేవేగఁ గృష్ణుండు | సమకొన్న తననొప్పి సరకుగాఁ గొనక
 ఘోటకంబుల నూలుకొనఁ జేసికొనుచు | మేటి భీష్ముని మీఁద మెరమెరతోడ
 సరదంబు పఱపిన, సర్జునుండొక్క | శరమున గాంగేయుచాపంబు నఱికి.
 నఱికిన నతఁడొండు నవశరాసనము | తఱచు దీపుల నిండ్ర ధనువుతో నొఱయ
 దొరికించుకొని తూపు తొడగక మున్నె | నరుఁ డదియును ద్రుంచె నారాచధార.
 తునిమిన నిండ్రపుత్రుని మెచ్చియతఁడు | ధనువు వేటొక్కటి దాల్చి యవ్వింట
 రాముచేఁ గొన్న నారాచ సత్తకము | సోమార్క వహ్నిరోచులుగ్రమ్మఁ దొడిగి
 నరుని వక్షోపేధి నాటనేయుటయుఁ, | గరలాఘనము పోయి గర్వంబు దఱిగి
 రక్తాయమానుడై రశ్మిగుందియును, | భక్తనత్సలుఁ డున్న ప్రాంతంబుగాన
 సొలయక నిలిచి భీష్మునిమీఁద నస్త్రు | జాలము పరిగింప పైస్యంబు లెల్ల
 “అపగేయుండు నొచ్చె; హరిసూతి నొచ్చె; | వేపాయవలె నిది వేళగా.” దనుచు
 నాజి సేయకయున్న యన్నిభావములు | రాజీవసేత్రుండు రాగాతోఁ జూచి,

శ్రీకృష్ణుండు తేరు డిగి భీష్మునిపైకిఁ బోవుట

“యూరకే నేనున్న నుచితంబు గాదు; | సారథ్యమింకఁ జాలుఁ జంపుదురిపుల;
 తప్పెఁ గార్యము పోటుతడకట్టఁబట్టి; | తుప్పుపట్టకయున్నె తూపులింతకును;
 అవియేల మునిగోల నడఁచెద.” ననుచు | ధనశాశ్వముల డించి తనవని డించి
 పదరుచు నొగలిపైఁ బగ్గముల్ వైచి | యందువంశ తిలకంబు యష్టినేఁ గొనుచుఁ
 గిటి శేవ కచ్చప క్షితిధర కుంభి | పటలి పాతరలాడఁ బగుల నీమొనలు

అవనికి ¹బంపించి యంతంతవెనుకఁ | దవిలి పార్థుండురాఁ దనువు చెమర్చు,
 'వడి మనుమని మీఁద వలదాగ్రహంబు | విడు' మని పాదారవింకంబు ²గంగ
 చిందెననంగ నూర్జితపు ముత్యాల | యందియల్ ఘల్లుఘల్లుని మ్రోయుచుండ,
 బీతాంబరము జీఱఁ బింఛంబు జాఱ | జ్ఞాతైవతొడవులు జముచుచే జాఱ
 గంగాతనూజుపైఁ గవియుచో, నతఁడు | పొంగుచు సంతోషపులకముల్ నిండ
 "హరిహరి! గోవింద! యచ్చుత! యమిత! | మువిరోధి! ముకుంద! ముచికుందవరద!
 రావయ్య మృతి తృణప్రాయంబు నాకు ; | నీవు చంపురువట! నే జావలేనే!
 విరజ యెవ్వఁడెఱుంగు విష్ణులోకంబు | తెరువు లెవ్వఁడెఱుంగు దేవేంద్రవంద్య!
 కానఁబోయెడి తీగె కాళ్లఁబెనుగె; | నే చిన్నుఁ గలిసెద నేయవే తెగను.
 వేమాటు నీకింత వ్రేఁగైన నేను | భూమిమండిన నేమి పోయిన నేమి?
 పడఁజాలఁ బడఁజాల ధవమహాజుధి | కడలేదు కడలేదు కానవే తండ్రి!
 వచ్చెదు పోయెదు వధియింప వెవుడు; | మెచ్చుగా నిడదో మిగిలి నాతపము?
 దాసునిఁ గృపఁజూచు తలఁపున నీవు | భాసిల్ల నచ్చితి భళిరె నాసామి!
 చెచ్చెర నీవు మేచేసి చంపంగఁ | జచ్చుటవో జన్మసాఫల్యమాల." ³
 అనునంత నర్జునుం డామహావిష్ణు | వెనువెనుకనె డాసి వెననిల్వఁ బట్ట
 నీతఁడు తగులక యీడుచుకొనుచు | నీనాతతగతిఁ గొన్నియుడుగులు గడవ
 నడుగులఁ బదిలంబు నాత్మసత్త్వంబు | నెడలంగ గాఁడీని యెట్టకేలకును
 శౌరి నిల్వఁగఁ బట్టి చాల దైన్యమున | నీరలుఁగునఁ బత్కి : "నేమయ్య కృష్ణ!
 ఆజి మానఁగలాడనని బాస పల్కి | యోజించితివి నన్ను యుద్ధకార్యమున.
 సత్యవాదివి నీవు నరణి దప్పినను | సత్యమెక్కడఁ బోవు జగదేకవరద!
 ఏనుండ నీతని కెల్లాత్తుకొంటి? | వేనాట డయ్యరే యెవ్వరు నాజి?
 ఎగ్గులుమోవ నన్నిట జాఱవిడక | దిగ్గున రావయ్య తేరిమీఁదికిని.
 హితమేది భీష్మ నేనెంత నొంచెనొ | ధృతిఁజూతు రావయ్య తేరిమీఁదికిని.
 నీవులేని రథంబు నేనెక్క వెఱుతు | దేవ, రావయ్య నాతేరిమీఁదికిని."
 అని యని ప్రార్థింప నమ్మాటలకును | వసమాలి నవ్వుచువచ్చి తేరెక్కి
 పార్థునిఁ దేరెక్కఁ బనిచిన నతఁడు | నర్థిఁ దేరెక్కి శరాసనంబెత్తి
 దేవదత్తంబొత్త దేవ, నీమొనలు | జీవంబులెడలి మూర్ఛిలి తన్నుకొనఁగ

నప్పుడు ప్రళయకాలాంతకు పగిది । నిస్సృజ కన్నుల నిగుడ మీతండ్రి
 యార్చి శేషసమంబులైన బాణములఁ । బేర్చి యాసేసలఁ బేటెత్త సేసి
 1 గాలిభూభులఁ బుచ్చి ఘనుఁ డంతఁ బోక । వాలికతూపుల వనమాలి నరుని
 నొప్పించి భీమసేనుఁడు మొదలైన । యప్పాండవానీక మతిభీతిఁ జూడ
 యాదవబలమును నా మత్స్యబలము । చేదిబలంబును సింధుబలంబుఁ
 బాంచాలబలమును బలిసి పైఁబడిన । సింహుక దయలేక యీ శాంతనవుఁడు
 క్షితి బలుమానిసి చీమల తెట్ట । ధృతిఁ గాలబ్రాహ్మణ తెఱఁగు దీపింప
 మార్గణంబుల హుపుమాపుచునుండ । భగ్గు రెండవకన్న పడమటఁ గ్రుంకె.
 ప్రొద్దుగ్రుంకినఁ బెద్దప్రొద్దు పార్థలకు । నద్దేవనడనూనుఁ డర్కుడై తోఁచె.
 'ఆవగేయునిచేత నడఁగి పాండవులు । 2 వేపట్టివ్రత్తురో వీరులై నన్ను
 నొదిగెడఁ గాక పయోధి' నన్నట్లు । చమరొప్ప రవి యిట్లు చరమాద్రి నొదిగె.
 యమనూతి యట్లు సంధ్యాప్రవర్తనము । తనునైన్య మట్లున్న దైన్యంబుఁ జూచి
 కుందుచుఁ దలయూఁచుకొని వెచ్చనూర్చి । చెందిసవగఁ గొంతసే పూరకుండి
 'ధృతి నిప్పటికి సేనఁ దిప్పుటే కార్య । గతి యని తలపోసి ఘనుఁ డట్టిపనికి
 దగువారి నియమించి తాతచే మిగుల । నొగిలిన తమ్ములు నొగిలిన దొరలు
 వెడజూదమున నాడు విజిగిన పిఱుగు । తడవి వెండియువచ్చెఁ దమకని తోఁప.
 మానంబుతోఁ గొల్వ మానవేశ్వరుఁడు । సేనానివేశంబు చేరె దైన్యమున.
 సీతనూజులు నిట నిజసేనఁ దిప్పి । కౌతుకంబున భీష్ము కడిమిమెచ్చుచును
 మ్రొక్కుచుఁ దెలివిమోములఁ బిక్కటిల్ల । మక్కువ నచ్చిరి మందిరములకు.
 దురమున యమనూతి తొమ్మిదోనాడు । కురుసేన కిట్లు సుగ్గులుగాఁగ విజిగి
 యారాత్రి నొంటిమై సనుజులుఁ దాను । నారాయణుండున్న సగరికిఁ బోయి
 యుచితాసనంబుల నున్నచో సొలపు । పచరించి హరిఁజూచి పలికె ధర్మజుఁడు :
 “చూచితిగా సేడు సురనదీతనియుఁ । డేచి సేసల నెదురెందును లేక
 చెండాడె; సేమిచేసిన మాను వగవు? । అండాన నెల్లి యేమని వత్తు సనికి?
 ఇప్పుడు నాత్మలో నితనికాద్రంబు । డెప్పరంబై తల్లడింపంగఁజొచ్చె.
 ఆఖండవరకువో! యాఖండలుండో! । యేఖండములఁ గాన మింతటివాని!

సర్పాంకుఁ డింశటి సత్త్వంబులేక | దస్పించి మనతోడఁ దానెట్లు పోవు ?
 కావున నాకునై కలసేనలెల్లఁ | జాపంగ నేటికి సమరంబు చాలు.
 అటుగానఁ దపమున కరిగెడ ముక్తి ; ఘటియించు పుష్కలఁ గనుగొందు సధిప !
 కడునొచ్చె నిదె నాకుఁగా నీబలంబు ; కడపట సమరముఖంబున కీక
 యొద్దనే యిడుకొని యుండెడ ; దీని | కెన్ది హితంబు నాకెఱిగింపు దేవ ! ”
 యనిన నించుక నవ్వి హరి నృపుఁ బలికె : | “ విను నీకుఁ దపమేల ? విపినంబులేల ?
 అనజులు నీకు మహాప్రతాపాధ్య | ఘను లరి భంజనక్రము లున్న వారు ;
 ఏమన్న వాడ నీకేల యీవగపు ? | భూనాథ, విమతులఁ బొరిగొందుగాక.
 వగవకు సరుఁడు దేవప్రతుమీఁదఁ | దెగఁ జాలకున్నను దెగువమై నేచు
 బగ యణగించెడఁ బట్టక నన్ను | దగిలి చూడుము చాలఁదైర్యంబు పట్టి.
 సంజయుతో సన్యసాచి యేవివఁగ | సెంజలిమాటలు నెఱి నాఁడఁ గొన్ని.
 అవి వెలారింపక యతఁ డేలమాను ? | నవనీశ, యేసేల యవి మాననిత్తు ?
 అవిగాక యేనును నాడితిఁ గొన్ని | వివిధవీరోక్తులు వినఁగ సంజయుఁడు.
 అవియేల సరుఁడు నేయక పోవనిచ్చు | నవనీశ, యీకార్యమంతయు. ” ననిన
 నారాజు తనకోపమంతయు మాని | శౌరికయ్యముమాట జాజు నిట్లాడె :
 “ రణ మహాభార నిర్వహణ విద్యకును | గుణిఁ బార్థుఁ జాలించి గోవింద, నీవు
 తన సహాయశఁగదా ! తలకొంటి మొదల ; | అనిసేయు మాట లిట్లాడుట తగవె !
 ఆపని యట్లుండె, నాది కాలమాన | నాపగేయుండు నాకనురక్తితోడఁ
 గౌరవకార్యంబు గావించునపుడు | కోరుదు హితమని గుణమాడినాఁడు.
 నవఖండ రాజ్యంబు నాకు నీవలసి | తవులాటముగ నాడె దాత యీమాట.
 మముఁ దండ్రితరువాత మక్కువఁ జెంచి | విమతుల రాయిడి వెల్లిఁ గాపాడి
 కడపట రాయిల్లు గలిగినయపుడు | విడువఁ జాలసితాత వెదకినఁ గలఁడె !
 ఇట్టి పుణ్యాత్ముని నిలఁ గూల్చియైనఁ | బట్టంబు గైకొనఁ బదరెడు మనసు.
 కాల్పనా యీ వృథా డ్రాత్ర ధర్మంబు ! | బేల్పెట్ట విధి నన్ను బెనఁచినాఁ డిందు. ”
 అనిన సచ్యుతుఁ డాత్మ సతఁడు గాంగేయుఁ | గనుగొనఁబోయెడుకథలు మున్నెఱిగి
 దేవప్రతుఁడు తన్ను దిరిగిరమ్మనిన | యావాక్యమున కేగునదియును నెఱిగి
 ధర్మజుఁ బలికె : “ నీతలఁ పెల్లెలెస్స ; | ధర్మాత్ముడగు భీష్ము దర్శింపఁ బొమ్ము.

సీపు గానగఁ బోయి నెయ్యలంబులాడి । యావీగు నేడాజి నాచుకయున్న
 నేనఁ జూర్ణంబుగాఁ జేయు నజ్ఞోదు; । దీని నెఱింగి చింతింపు హితంబు.
 నీవిప్పు డగుగుఱు నిజసభోపాయ । మూవీరుఁ డెఱింగించు నది తప్పరాదు.
 మనమందఱము గుప్తమూర్ఖంబుగాఁగఁ । జని యచ్చుహాత్ముని చరణపీఠమున
 శిరములు నెూపి నిశ్చింతత నెట్టి । వర వడిగిన నిచ్చు వరదయామూర్తి.
 అతఁడు చెప్పినత్రోన నందఱు నడుపుఁ । డితర మేటికి ? ” నన్న నిదికార్యమనుచు

పాండవులు రహస్యప్రకారమున భీష్మునియొద్దకుఁ బోవుట

వంచనావృత్తి నెవ్వరుఁ గానకుండ । నెచఁ గృష్ణునిఁ గూడి యెల్లపాండవులు
 సౌమ్య వేషములతోఁ జనుదెంచి భీష్ము । రమ్య హర్మ్యస్థలి రయమొప్పు నెక్కి-
 నముచితగతిఁ జొచ్చి జాన్నావీతనయ । మమతపెంపునఁ గాంచి మక్కువ మ్రొక్క-
 నత్యాదరంబున నతఁడు దీవించి । ప్రత్యేకకుశల సంప్రశ్నలు చేసి,
 “ హరి పూర్వకముగఁ సిట్లందఱు నిచటి । కరుదేరఁ బనియేమి ? హరిశ్చంద్రులార !
 ఏమిగావలె వరం బెఱింగింపుఁ. ” డనిన । దామోదరుని బుద్ధిఁ దలఁచి ధర్మజుఁడు
 అవనత వదనుడై యప్పుడిట్లనియె : । “ దివిజనదీపుత్ర, తిరుగకు వరము;
 ఏ వరంబున రాజ్యమేతెంచు నాకు । నే వరంబున నేన యిటు నాకు నిల్పు ;
 నా వర మిమ్మున్న నతఁడు చింతించి, । “ భూవర, యే నాజిఁ బోరాడునపుడు
 నీకు రాజ్యమురాదు నలువదు ప్రజయు । నాకు నీవరమును నడపను వలయు;
 నానాక్రమంబుల నన్ను నిర్జించి । పూనుము శుభములు భూనాథతీలక ! ”
 అనిన నంజలిచేసి యారాజు పలికె : । “ నను గెలువఁగరాదు నిర్జరాదులకు;
 నిప్పుడు చూచిన సీపు మనుష్యు । చొప్పు చాల్తువుగాని శూరత నాజి
 మిక్కిలి చేదోయి మిక్కిలి కన్ను । నెక్కినగోరాజు నిల దాఁచి హరుఁడు
 పోరాట కేతెంచుమోల్కి నుండుదువు । తేరిచూడఁగరాదు దేవ, నిన్ను పుడు.
 ఇచ్చట నీకృప యేమాత్రయింప । వచ్చితి మెఱుంగనివారము గాము.
 ఇట్టి నిన్ను జయింప నేదియుపాయ ? । మెట్టైన నది నాకు నెఱింగింతు గాక. ”
 అనిన భీష్ముడు నవ్వి, “ యదియట్ల తగును; । నను గెల్వఁగాదంటి నరనాథ, నిజము.
 అది యెఱింగియు గెల్వ నను వడిగెదవు; । తుదిఁ జెప్పకుండుట దోషంబు నాకు.

విల్లు వట్టుచునుండి విను మేను దొల్లి । యెల్లరు విచ నిర్ణయించిన స్రవిన.
 జోడు బుచ్చినవాని, స్రుక్కుచు కరము । ఓడినవాని, వెలదియై పుట్టి
 పురుషత్వ మట మీఁదఁ బొందినవాని, । ధరణిపైఁ దనయాయుధముఁ బెట్టునతని,
 1 ఓడము వంచినవాని, స్త్రీ పేరు కనకు । నడవ నుండెడువాని, నందనహీనుఁ,
 దోడఁ బుట్టినవాడు దొరకని యతని । నోడుదు నాజిగో నొగి నెదిరింప.
 నారియై మునుపుట్టి నడమఁ జొరుపము । చేరినట్టి శిఖండి నేనాని మీకు.
 అతఁడు తొల్లిటి జన్మమందును వుగూన. । హితము చెప్పెద మీకు నింద్రజాఁడాజి
 వాని మున్నిడుకొని వచ్చి యే నేటు । నూనినతరువాత మఱి నొంచునేని
 పడుదు ; సంతన బంధుపరివారయుక్తి । బడుదురు కారపథాలు మీచేత.
 ఇది నాకునుకార మీపుగాదనక । వదలక నేయుము వచ్చుఁ గోరికలు.
 అనయంబు నిందు దోషాదోషచింతఁ । బనిలేదు మీకు నాపనుపునఁ గాన. ”
 అనిన వా రల్లుకాకని సాగి మ్రొక్కి । కనుగనలను బాష్పకణములు దొరుగ
 నింతదయామూర్తి నింత సర్వజ్ఞ । నింతటిపురుషార్థహితఁ గాన మనుచు
 మనసున శోకంబు మడతలు గొనఁగ । మనుచులు తాత సమ్మతి ఏడుకొనుచుఁ
 దమపాశ్చేములకు నందఱుఁ బోవుచోటఁ । గమలనాభునిఁ బల్కెగాండీవధరుడు :
 “ సంసారభారంబు చాలించెఁ గాన । హింసకు నను బెట్టె నీపుణ్యధనుడు.
 పంచన నితని సుర్వరఁ గూల్చి యేను । బంచపాతకులలోఁ బడఁగలవాడ.
 బాలుండనై ధూళిపటలిలో నాడ । నాలింగనముచేసి యటఁదెచ్చి నన్ను
 బాండుఁ బోలిన బాహుబలుఁడు వీడనుచుఁ । బుండలించిన తాతఁ బోనాడఁ గలనె!
 అక్కటా! తండ్రి లేడనకుండ మమ్ము । నొక్కలాగునఁ జెంచి యుర్వి యేలించి,
 నేడను హితచూత్వ నెఱపెడుతాత । వాడి తూపులఁ జంపువాఁడును గలఁడె!
 గురుని ధర్మజ్ఞుని గుణి వయోవృద్ధుఁ । బరమశౌర్య దయాళుఁ బరతత్వవిమని
 సురనదీసుతుఁ జంపఁ జొచ్చునే మనసు! । బిరుదుతో నేనఁ జంపినఁ జంపుఁ గాక. ”
 అనినఁ గృష్ణుఁడు నవ్వి యర్జునుఁ బలికె: । “ విను రాజ్యవై బుద్ధి విడుతువే నీతి!
 క్రూరతకోర్చి శత్రుల రోయకణఁచి । ధారుణిఁ బ్రజలచేఁ దగుపాలుగొనుచుఁ
 బాత్ర వ్రయంబు దప్పని ధర్మగతియుఁ । జిత్రసాహసము ప్రసిద్ధి రాజులకు.

అదియును గాక నీ నాపగాతనయుఁ | గదనంబులోఁ జంపఁగలవాడ వనుచు
నాడితి నీమాట లఖిలంబు నెఱుంగ; | పాడియే యిమ్మాట ప్రతి వాల్చకునికి ?
పలుకులేటికి భీష్ముఁ బరిమార్చుటకును | నలువ నెన్ను నృజించినాడు మేదినిని. ”
అసనఁ గవ్వడి పల్కు : “ స్వత్తై న నాజి | నెనయ శిఖండి మున్నిడుకొని యేను
సితరుల నేయుదు ; నీతఁడా భీష్ము | ధృతిఁగూడి యేయును దెగువతోడుతను.
వాహినీతనయుండు వానిచే గాని | దేహంబు పిడువడు దేవతాఘటన. ”

అసన నవ్వి మురారి యాక్రీడిఁ బలికె : | “ అనఘ, మంచున సూర్యుడణఁగునే యెందు !
వలలకుఁ దగులునే వాలుసింహంబు ! | చెలఁదినూలునఁ బోయి చిక్కునే గరుడి !
కమ్మని గాడ్చునఁ గదలునే కొండ ! | యిమ్మహాబలుఁ జంప నీతనితరమె !
నీయేట్లకును గాని నీతాత వజ్ర | కాయంబు దునియదు కడపటిమాట.

ఆచార్య మెప్పించి యాతని కృపను | నీచేతఁ దగిలిన నిశితబాణములఁ
దెలిసి నీవు శిఖండి దీముగా నొడ్డి | బలిమి నేసినఁ గాని పడఁడు భీష్ముండు. ”
అనుటయు ననుమాన మర్జునుండుడిగి, | “ ఘనుడ, నీవాక్యంబు గాదన వెఱుతు ;
అప్పటి కొకకార్య మయ్యెడుఁ గాక | చెప్పనేటికి ? ” నన్నఁ జెలఁగి రందఱును.
వినుము భూవర, పాండవేయు లీకీతిఁ | జనుదెంచి శిబిరంబు సంప్రీతిఁ జొచ్చి
జలబాక్షు నిజ నివాసమునకు ననిచి | తలకొని తామును దమ తమ యిండ్ల
ననిచిరి సుఖనిద్ర నారాత్రి. ” యనిన | జనలోక విభుండు సంజయుఁ బల్కె నిట్లు :
“ పౌరుషోపాయంబు పాసి పాండవులు | శౌరి వాక్యముల వంచనకు లోనగుచు,
గౌరవార్థవిధేయు గాంగేయుఁ జంపఁ | గోరి రెంతసుఖంబూ కువలయాపేక్ష !
ఏయకుండెడువాని నేయఁ బార్థులకుఁ | జేయి యెట్లాడె నూర్జితశౌర్యులయ్యు ?
వినిపింపు తరువాతి వృత్తాంత. ” మనిన | జనవల్లభునకు సంజయుఁ డిట్లు లనియె :

భీష్ముని దశమదివస యుద్ధక్రమము

“ అరుణోదయమ్మున నవ్కృతునాడు | పరివార సహితులై పాండునందనులు
వెడలి మొగ్గర మర్థి విరచించు చోటఁ | బుడమిరేని యనుజ్ఞఁ బూని సేనాని
మొనకు దండి శిఖండి ముందట నిలిపి, | ఘనపార్శ్వముల భీముఁ గవ్వడి నునిచి,
ద్రావదేయుల సుభద్రాతనూభవుల | దావట వెలుపటఁ దగనుండఁ బనిచి,

యానికటములఁ గృష్ణానుజఁ జేకె ! తానుల నిల్చి, సందటకు మందటను
దానును దన సహోదరులును మాడ్చి । నూనుడు మఱి భర్మజుడు నిల్చిరధిప !
వీరి సూరల మత్స్యవిభుఁ డాద్యయైవ । ధారుణీకుల నిల్చి దండనా మకుఁడు
కేకయులను భృష్ట కేతుని నితము । గైకొని ముంగలగా నిల్చె సధిప !

గట్టి మొగ్గర మిట్లు గావించియుపుడు । నెట్టఁ బహుతూర్య విసదంబుతోడఁ
గాంతేయు లేతేరఁ, గౌరవాధీశు । లంతకుమున్న కయ్యమునకు వెడలి
గాంగేయు నగ్రభాగంబున నిలువఁ । ... ..

గాంభోజ మద్రేశ గాంధారముఖ్య । కుంభిపీఠము లంతఁ గూడి సైన్యముల
రాజుచుట్టును రామరక్షయై నిలువ । రాజేంద్ర, మీ ముగ్ధరం బిట్లు గూడి
కదిసిన రెండు ముగ్ధరముల నద్రు । శిభిమర ఘట్టన పహ్ని పృథివివేచుచును
అన్యోన్య ఖడ్గధారాహత ప్రహత । విన్యస్త శోణితావృణలోక మగుచు,
నితరేతరాహ్వన హీంకృతధ్వన । వితత ప్రతిధ్వన విపులాద్రియగుచు
రణము చెల్లఁగఁ బరాక్రమశాలి భీష్ముఁ । డణిమాదిగుణ మార్గజావళి పఱపి
ప్రకట శాత్రవ సహస్రముల ముబ్బము । లకుఁ దెచ్చుచో నందు లయమైన విండ్లు,
విఱిగిన పడగలు, ప్రేలినజోళ్లు, । చిఱిగిన గొడుగులుఁ, జీకాకుగాఁగఁ
గెడిసిన హయములుఁ, గీలూడిధాత్రిఁ । బడిన తేరులు, స్రగ్గఁబడిన యేనుగులుఁ,
గాల్గలఁ బెనఁగిన కాల్బంట్లు, దిశలు । నాల్గు దాటిన రక్తనదులును గలిగి,
లయకాల రుద్రలీలా తాండవోగ్ర । భయద ప్రతాప సంభ్రమమయ్యె రణము.
కనుఁగొని యార్చి శిఖండి యాభీష్టు । నొసర మార్కొని నాల్గునుగ్రబాణముల
నాటిన విముఖుడై నెవ్వరు భీష్ముఁ । “ డేటికిఁ దిరుగుదువీవు కయ్యముల ?
మడఁది పుట్టునుగాక మగపుట్టుఁ గాక । యెడ కాటమైన పుట్టెట్లు మోసెదవు ?
ఆడు చందము చెందినట్టి నీవెంత । వాడిచూసిసఁ జూపు వనితి, యేనలుగఁ.
ఓశిఖండి, తొలంగు మోసి ! ఖండింప । నాశయే యీరతి నాట దానికివి ?
శివంపులు పడి వచ్చి పాండవనేనఁ । జంపనియక యేడ సంగడమైతి ? ”
వనినఁ గోపించి వాడినియె భీష్మునకుఁ । “ ననునేల యాడుచందము చెందె నంటి !
వాడలిలో నగమిట యువిదయైనాడు । మృడుడు లోకులకింత మెత్తనై నాఁడ !

ఆడదియే పోరె నది సత్యభామ ; | యాడదియై పోరె నది భద్రకాళి.
 ఏనుసు నీతోడ నిప్పుడు పోరి | మేనితోఁ బాపెడ మేటివై నిలుము.
 ఇరవొప్ప నృపతుల నిరువదియొక్క | తరముల నారి నంతకుఁ గూర్చినట్టి
 వరశురామున కీవు ప్రతి ననుకొందు. | ... ..
 ధృతి నన్ను గెలుపుమా దీల్పడిపోక. | ... ..
 ఆరయ మగవాడవైన నీవొక్క | నారాచ మేయుమా నామేను నాట.
 ఏయు మేయకయున్న నే నిన్ను దీప్ర | సాయకంబులు నాటి సంహరించెదను.
 ఇమ్మైన నిన్ను నే నిలఁగూల్చుకున్న | నమ్మిక నేఁ బట్టినది విల్లుగాదు.”
 అనుచు వెండియు భీష్ము నతఁడేయుచుండ | ననిమిషేంద్రతనూజుఁ డాత్మ నుబ్బొంగి,
 “వింతయైనది నేఁడు వీని చందంబు ; | శంతనునుతునకుఁ జావు కాలాబా !
 ధర భీష్ముఁ డెక్కించు దైవంబవీనిఁ | బెరరేచి యాడించె బీరంబు లిట్లు.

అర్జునుఁడు ప్రోత్సహించి శిఖండిని భీష్మునిపైఁ గవియించుట

ఏను నీయుత్సాహ మినుమడింపంగఁ | బూని పల్కెద.” నని పురుషూతనుతుఁడు
 బౌరా శిఖండి ! నేఁ డడరియున్నాఁడ | వౌరాసి ఖండింపు మాపగానుతుని.
 మానకు మీ వైరి మండలితోడ | మానవేంద్రులు నగ మగమాటలాడి.
 వెనుకకుఁ బోకుమీ వీరెల్ల నన్ను | ఘనత నొత్తుకయుండఁ గాపాడునాఁడ.”
 అనియె నప్పుడు ; భీష్ముఁడప్పుడు తొలఁగి | చని బల్మిఁ బాంచాలపైన్యంబుఁ దాఁకి
 కలఁప నయ్యెడఁ జొచ్చి కౌంతేయుబలము | బలభేదినందను ప్రాపున నెక్కి
 కురుసేన నాహుతిగొనుచుండఁ జూచి | కురుపతి మిన్నేటికొడుకును డాసి,
 “కటకటా ! నీవుగల్గఁగ నాబలంబు | ఇటు కొల్లఁ బోవునే యితరులచేత !
 ఈ పూరకున్నచో నెవ్వారు దీనిఁ | గావఁ బ్రోవను దిక్కు కఠినప్రతాప !”
 అనిన దేవప్రతం డారాజుఁ బలికె : | “వెనుకకు నీసేన వెనఁగాతుఁ బ్రోతు ;
 తఱుగని యట్టి సత్యము నేఁడునాకుఁ | దఱిగినట్లున్నది దైవకృతంబా !
 నిత్య వేపుర వర్ణనీయ సాహసుల | మృత్యువునకుఁ జేర మీఁబెడుప్రతము
 నీకెక్క నేటితో నిప్పుడు తీతె. | నాకు నీచేయు మన్నన దొడ్డయప్పు.
 నేటిచందముచూడ సృవ, వారునన్ను | మీఁటుదురో వారి మీఁటుదో పాఱు.

ఒనర నీ కంటిలో నొక్కటి నిజము ; విను వారి నే మీఁబులిగము సంశయము.
మర్త్యమాత్రులచేత మడియరు వారు ; మర్త్యమాత్రులచేత మడియను నేను ;
నరనాథ, యట్లయ్య నాచేతి బలుపు । పరికింపుమి.” యని బాహుగర్వమునఁ
బటుతర వివిధాస్త్ర పావకశిఖల । నటు నిటు వైరినైన్యాటక బొదివి
కౌంతేయవరులకుఁ గనుఁగొనరాక । యెంతయుఁ గ్రూరుడై యితఁడన్నిబోలె
వెలుగుచు నాసేన వెనఁ గాల్చుచోట । బలు గాఢ్యుచంద్రుఁడై ప్రభువ, నీ మొసలు
తోడైన దొడగి “నిర్ధామధామఁబు” । బాడనేయఁగఁ, జూచి చైద్య పాంచాల
పాండవ యాదవ పాండ్య కేకయుల । దండనాథు లెదిచ్చి తఱిమినఁ బెచ్చి
ధార్తరాష్ట్రబలఁబుఁ దఱిమిన వ్రేలు । దూర్తమనక రాసి తుఱుబంబు బలసె,
అట్టిచోట శిఖండి నాక్రీడి చూచి : “ చుట్టుముట్టుచు భీష్ముఁ ; జోరుము పోటునకు ;
ఏనున్న వాడ నీకేల శంకింప ? । నీ నిర్ణయములేల నెఱవపు తెగవు ?
ఈతని పనియెంత యీవటు నిలుపు । శాత సాయకములఁ జంపెద నేను.”
అనిన మాటలు విని యఖిలసేనలకుఁ । దనచేయి ద్రువద నందనుఁ డెత్తి పలికెః
“ మనయోధులందఱు మందాకినేయు । నినుపుఁ డమ్ములవెల్లి నిశ్చంకఁ బొదివి.
ఇంద్రజిండున్న వాఁడీ సమీపమున ; నింద్రాయుధముఁ బోలు నీతనినిల్లు ;
ఏనున్న వాడ మీకేల కొం.” కనుచు, । నేనాధిపుఁడ బల్కె జిష్టుండు తానః
“ ఏనింటి నిదివేళ యీభీష్మనడఁప । నీవంటి వానికి నేలయుపేక్ష !
తోడుగలప్పుడే తొడగి శాత్రవుల । నోడఁజేయక యున్ని యుచితమే !” యనిన
గణనకు నెక్కుడై కౌంతేయధటులు । గుణనినాదములు దిక్కులుసింహఁ గవిసి
యేయుచో వారిలో నిట్లను భీష్ముఁ । “ డాయువులొల్లరో యజ్ఞానులార !
భారమతులు మీరు పాఱక యేల । తూటరవచ్చెదరు మృత్యువుకోరిలోన ;
కొలఁదులఁ బోవు నాకోలలు గుండ । కొలఁదులు మీకు గ్రక్కన నెక్కఁదగునె ?”
అని యనివారణ నాభీష్మ డేచి । తనువులొల్లనివారి దళముల నేసె.
మహితాత్ములపుడు ధర్మజ భీష్మ నకుల । సహదేవులును సైన్యసంరక్షకుండు
కేకయులును ధృష్టకేతు సాత్యకులుఁ । జేకితానుండు మాత్యన్య జిష్టునందనులుఁ
బాంచాలి కొడుకులుఁ బరఁగ నూగఁగుండు । బాంచాలుఁ డాదిగాఁ బనయైన దొరలు
ఏకయత్నంబున ¹నెక్కుచో, నిచట । నీకుమారులును ద్రాణియు ద్రోణ కృపులు

భూరిశ్రవనుడు కాంభోజ సైంధవులు | సార బలప్రాధి సమరయత్నమున
 గాంగేయునకుఁ దలకడచి యాదోరల | సంగలించి యొనర్చి రాహుక్రీడ.
 ఇట శిఖండినిఁ గ్రీడి యెదుగుగా నొడ్డి | తటిసికుమారుతోఁ దలపడఁ గడఁగఁ
 దొడిబడ నెడసాచ్చి దుశ్శాసనుడు | వడిఁ గ్రీడి వాలంపవాన ముంచుటయు
 సరకుగాఁ గొనక వానవి దంతిముఖుడు | విరులవానఁ జెలంగువిధమునఁ జెలఁగి
 సానఁబట్టిన నారసము లక్కుమారు | మేన ముప్పగిగువ్వ మిగుల నొచ్చియును,
 యువరాజు పాథునియురమున నైదు | పవులక హరిమేనఁ బనియు నాటుటయు
 సగుచు నర్జునుఁ డచి నెఱికి యయ్యనుజు | మొగమున నాలుగమ్ములు నిల్వ నాటి
 పిల్లు ద్రుంచిన నొండుపిల్లు వాఁ డమరు | లెల్ల మెచ్చఁగఁ దాల్చి యింద్రజ మేన
 నారాచములుసంప సల్పిద్రుంచి యశోనిఁ | గ్రూరాశ్రముల మూర్ఛగూర్చె నర్జునుడు.
 అప్పు డాతనిఁదెచ్చె హయచోదకుండు | తప్పక భీష్మరథంబు మాటునకు.
 భూవర, విను మద్రభూపతి దోడర | నావేళఁ బద్మనాభానుజతోడ,
 అరయ నుదక్షిణం డభిమన్యుతోడ, | సరిద్రాణి మత్స్య పాంచాలురతోడ,
 ధృతి సహదేవుతోఁ గృపుఁడు, సమ్మాద్రె | సుతు నన్నతోడ నచ్చుగ వికర్ణుండు,
 దొరయ ఘటోత్కచతోడ దుర్ముఖుఁడు, | పారి పారి భీముతో భూరిశ్రవనుడు,
 సంత ధర్మజుతోడ నశ్రుగురుండు, | వింతగాఁ బోరాడ వెలసెఁ గయ్యంబు.
 అన్యోన్య కేతనాయత ఖండసములు, | అన్యోన్య సూతసంహార కర్మములు,
 అన్యోన్య జవనవాహన హరణములు, | అన్యోన్య చాప సాయక భంజనములు
 కలిగి యాయొక్కటికయ్యంబు చూడఁ | బ్రళయ కాలాభీలభంగి దీపించె.
 మెఱయు బాణార్చులు మెఱుగులు గాఁగ | నుఱుకు మహార్షిధ్వను లుఱుములుగాఁగ,
 నారక్తిధారాళి యత్యంతంబు | ధారలుగాఁగ, యుద్ధము మేఘసమయ
 మహిమ దానై యుండె మనుజేంద్ర | దాని | వహణ ఏమనఁచెప్పవచ్చు మాటలను.
 అట్టిమేఘుండు తన్ను నాక్రమించుటయు | గిట్టిసరణము వీక్షించలేదనుచుఁ
 దప్పించుకొన మింటితల యెక్కిసనఁగ | సన్నుడు మధ్యాహ్నమయ్యె సూర్యునకు.
 ఒగి సంతలో మూర్ఛ యువరాజు తెలిసి | మగుడ వచ్చి కిరీటి మార్కొని కడివి
 నారాచశతకంబు నాటి యారీతి | నారాయణుని మేను నాటిని, సలిగి
 రారాజు తమ్ము సురంబునఁ గ్రీడి | నారాచశతకంబు నాటి బిట్టాచ్చ
 పాంచాలి నీడ్చిన బాహుదండంబు | త్రుంచెదనని తూవు తొడుగుచో, శౌం

వారింది యిట్లును : “ నాయుజ నూడు । మేరగిప్పి యిదో మీదపుచ్చెదవు ?
మొండి కూడొల్లక మును వీడు ముగియ । గాండీచి, భీమునిగద చిన్నబోదె !
నొంచిపుచ్చుము వీసె నొడువు లే ? ” లనిన । నందితేశ్వరపంక్తి యతఁడును బఱపి
యువరాజు రథము విల్లుగుతరధ్వజము । కపచ సూత హయాభిఁ గడు హుపుమాపి,
నుగ్గవిచేసి వంచుటయు వాఁ డిడిగి । డగ్గవఁ గృతవర్స తేరెక్కె నధిప !
ఇటుఁ గిరీటి శిఖండి నెదురిడి భీష్ముఁ । ఒటు విశిఖంబులఁ బాలాడవలసి
యతని ముండఱసేన నతిఘోర విశిఖ । శతములఁ బొదువ, నచ్చటికి ద్రోణుండు
భీషణ భూభంగ పిచ్చిలక్రోధ ! రూపిత నేత్రసరోజుండై 1 యడర
నెడసాచ్చి సేనానమేతుండై జముని । కొనుకు ద్రోణునితోడ ఘోరాజ సేయ

(ద్రోణుఁ డశ్వత్థామను భీష్మునకుఁ దోడంపుట)

నతఁ డంతఁ దనపుత్రు నల్లనఁ బలికె : । “ నుతుండ, నాయుల్లంబు చొరదు పోటునకు ;
తతిదప్పి దివ్యాస్త్రతతి ; మంత్ర తంత్ర । గతి తప్పె ; పడఁకెడు గార్ముకయప్తి ;
2 చేతులు సేయవు చెప్పినయట్లు ; । భీతియయ్యెడు ; నాత్మఁ జేటతైఁ గడఁక.
ధవళివాహనుడు నేఁడు తనపూన్కిదీర్చు । ధ్రువమని మనసులోఁ దోచుచున్నదియు.
అటు నిక్కిచూపుమా యాతని మునుము । పటుభంగి సేపాటు పడుచున్నదియె !
కూలెడు హయములు, 4 కుంభముల్ వగిలి । చాలెడు గజములు, వసుధ రూపఱిన
తేరులు, నుగ్గులై తెగిన పదాతి । వీరులునై చూడ నెఱపుసేయుచును
(బలయకాలాంతకు పల్లెంబులోని । కలగంపు బోనాలకరణిఁ జూపట్టె.
పడిన బలంబులఁ బ్రాణానిలంబు । లుకువీధి మొయిలుల నుండంగ నీవు.
మఱి సైన్యముల మీద నులయుచు గ్రడ్డ । కఱియాడఁ జొచ్చె నుత్పాత నూచనగ.
కడలేని వేల్పుల కన్నీగువోలె । నుడువరంపర రాలుచున్నది ధరను.
ఈ చావుశకునంబు లింత భీష్మునకు । సేచావు తెచ్చునో యింద్రజచేత !
రోహిణి ధర్మపుత్రుని పదనమున । భీషణకారమై పెద్దయుఁ దోచె.
తెగి కవలను ద్రావదేయులఁ గూడి । మగఁటిమిఁ బోయి ధర్మజు డించి నీవు
రారాజుతోడ శీఘ్రము పోయి భీష్ము । తేఁకి రక్షయై దిక్కుల మెలంగు.

నలువొప్పు మనకుఁ బ్రాణంబులు దాచు | కళసి గాదిది స్వామికార్యంబు కళది(?)
 గణుతింప నానూజుగా నేలు. ” మనన | గుణి ద్రాణి గురువాకృతులుండై పోయె.
 అక్కడ భీముఁ డయ్యెను పూర్తి | యిక్కఁగాఁ జెల్లుచో నేనును గొంత
 తోడు చేసెదనని తురగరత్నముల | వేడుక నచ్చికి వేగఁ దోలించి
 గాంగేయు ముండటి గౌరవనేన | భంగపెట్టెడి చేతిబరువు వీక్షించి
 కృత వర్మ భగదత్త కృప శల్య సింధు | పతి చిత్రనేను లేర్పడ వికన్ఠుండు
 మినుము దుర్బర్హణ విదాసవిందు | అనంగ నిట్టి పదుండు ననిలజమీద
 నొక్కట నెక్కి యత్కుగ్రబాణములు | పెక్కుభంగుల నేయ బెదరక యతఁడు
 వడగండ్ల వాన దిగ్గజమునైకొనని | వడుపునఁ గొనక దుర్వారుండై వారి
 నొప్పింప, వారును నొప్పింప, నిమ్ము | దప్పుట యీక్షించి ధవళవాహనుఁడు
 తటుకున నచ్చోటు దలయంగ నుజ్జీ | పటు శిలీముఖ¹పాత బలముచే వారి
 ధనువుల ప్రోవులుఁ దఱచైన తూను | తునియలు పడగలతుమురును నాత
 పత్ర ఖండములు నాభరణరేణువులుఁ | జిత్ర చామరలవ శ్రేణిని క్షోణిఁ
 గప్పిన, నీక్షించి కౌరవరాజు | తప్పక యా యన్నదమ్ములమీఁద
 నపరివారముగ నుశర్మమున్నైన | నృపులఁబెక్కండ నంచిన వేగ వారు
 తొంటి పదుండును దోడుగా వారి | నంటంగఁ దాకి గుణారావ మెనంగ
 దంభోళి నిభ శరోత్కరములఁ బాదున | సంభృతాటోవులై జడియక వారు
 శ్రావణ ఘనములై శరమహావృష్టి | నా వీరశోటి వ్రయ్యలువాటనేయ
 నుర్వీశ్వరుఁడు చూచి యుగ్రుండై పనిచె | సర్వ సైన్యములను శత్రులమీఁద.
 ఈ రీతి మొనలెల్ల నేచి పైఁ బడిన | ఘోరాహవంబైన కొలఁది వీక్షించి,
 అభిమన్యు సాత్యకు లాదిగా రధికు | లభినవోత్సాహములై యహితులమీఁద
 నేనానమేతులై చెలఁగి యెక్కుటయు | భూనాథు నందులోఁ బాడగానరాక
 కడఁగి భీష్ముండు నేమి ఘర్షణారావ | కలితమైన రథంబు గాండీవిమీఁదఁ
 దఱిమిన నఱిమి యోధవ్రాత మెల్లఁ | బఱపైన కెంధూళి భాస్కరు మ్రింగ
 నందడిగా నెక్కి జాహ్నువీతనయు | నందంద యేయుచో నలిగి యమ్మేటి
 దశ దిక్కులందు “శతం భీష్మ”యనెడి (?) | విశదోక్తి నిజముగా వెనఁ గానవచ్చి

రథము వేగంబు నారాచ వేగంబు | స్మృతిని విన్నికకైకై బేర్చి యేయంగ
 డొల్లెడు శిరములు డట్లు కేతువులు | దెల్పెడు హయములు దివి బ్రాచు భటులు
 గూలెడు గజములు గుండియలెడి | వ్రాలెడు దొరలునై వారి సైన్యములు
 సగ్గుడు మగ్గుడై సవచెడి సమసి | 1. గగ్గులకాడై కకాచికలెనె
 బలికించి దయపుట్టి భాగేరథేము | డరుదార దవలోన సన్నుడిట్టయె :
 “ సమర్థోద్గ్రోలో శత్రుసైన్యంబులెల్ల | సమయించి సమయించి చదిసినట్లయ్యె.
 వచ్చు వెండియు బాటు వైరెస్సెయ్యును | హెచ్చు వెండియు వచ్చు నేలికలనుప.
 వేసరి నట్లయ్యె విభవంబు మీది | యాన తా నెట్టిదో యహికేతనునకు !
 ఏను దా నెన్నినా భీ శరీరంబు | చాసి మోచగలాడె బుట్టె వేనటయు.
 నాటి బాల్మము పోయె; నడుమ నీచుడిమి | నాటిన నది మర్త్యులకు వ్రేగు గాదె !”
 అని నిశ్చయించి సైన్యము దోలుకొనుచు | జరి యెల్లు భీష్ముండు శమసజా గదిసి
 నిరతి నొయ్యన బల్కె : “ నృప, యేను ధరణి | నరుడనై పుట్టిననాట నుండియును
 జంపితి రిపుల హింసకు నోసరిలక; | యెంప శక్యంబుగా దింక వేసరితి.
 ఇంత వధింస గా నేకార్య మయ్యె? | జంతువు తనచావు చర్చింపఁ డకట !
 ఇంక శిఖిండి మున్నిడుకొని మీరు | కొంకక యిందఱు గూడి నన్నేసి
 యమరలోకమునకు నెనుపుట మేలు; | క్రమమెప్పు మనుమలు గల ఫలం.” బనుచు
 జెప్పి సంగ్రామంబు సేయుచు వచ్చు | చొప్పునఁ దమనేర జొచ్చె భీష్ముండు.
 అట సైన్యపతికి నిట్లనియె ధర్మజుడు : | “ తటిసికుమారుపై దండుతోఁ గూడి
 యేక యత్నంబున నెక్కి యేయుటకు | జోక సేయుము దాని నూచించె నతఁడు.
 వాయు నూనుడు నీవు వానవాత్మజుడు | నేయుండు మీనేర్పు లిన్నియు మెఱసి.
 ఇందఱు మనముండి యిటు సేయకున్న | మందాక సేయుని మఱి కెల్వరాదు.”
 అనిన నత్రైలుగు వాఁ డనిలజనరుల | విరఁ జేసి మాత్యాది వీరుల నెల్లఁ
 జేనూపి భీష్ము నుస్థితి నాద్రమింపఁ | జేసిస, వారును జిష్టువాయుజుల
 ప్రావున వెఱవక బలనాధుఁ దాఁకి | తూపులేసిరిగాని దూరదొక్కటియు.
 అప్పుడు సరపతి 2. యనుజులు దాను | దప్పడి దొరలనందఱు గూడికొనుచు
 గాంక్షేయ యోధవర్గము దాఁకి సమర | మెంతయుఁ జేయచో నిరువాగునకును
 ఘోరయుద్ధంబయ్యె గురునకు నైన | నారణస్థితి యెన్న నలవి గాకుండ.

1. గగ్గుల కాటక కాచికలెన 2. నరులును. (మా).

అందు నీనుతునొంచె నభినున్యఁ డడని; | యిందు ద్రాచి కలంచె నెలమి సాత్యకిని;
అందు సాత్యకి శల్యునలుగుల గ్రుచ్చె; | నిందు వివింశతి నేసె బాంచాలు;
డందు నలంబును నాగె మ్రోడింబు; | డిందు యుధామన్యఁ డెనిరె వికర్ణు.
నుతి భీష్ము నీరీతి నొంపను బెంప | నిత రేతంబుగా నిందును నందు
దొరలు వెండియు నిట్లు దొరకొని పెనగె | గరిపురాధీశ్వర, ఘనమయ్యె బోరు.
అప్పుడు నరుడు సింహముఁ బ్రతిసింహ | మొప్పు దాణినమాడ్కి నుగ్రుండై భీష్ముఁ
దాకె బోవగె మహాలోధతి యువరాజు | వీకె బోవగెనీక విశిఖ వేగమున
నడ్డపెట్టిన, నాని నాయంబుచాయ | దొడ్డనారసమున దొలిగట్ట నేసి
విల్లుఁ బతాకయు విటిచి నరుండు | తెల్ల నేసెను సూతుఁ దేరి గుట్టుముల.
అంతట యువరాజు హతగర్వుడగుచు | శంతనునుతుమాటు చయ్యునఁ జొచ్చె.
భగదత్తుఁ డప్పుడప్పుర్థుఁ బోనీక | పగులక వెలిదంతిపై వచ్చి తాకె,
దండ్రివాహన మిది తగదు నీకనుచు | వేండ్రంబుచూపిన విధమునఁ గ్రీడి
చిల్లగోలల మేను చించిన దంతి | తెల్లదనముమాని ధృతి నెట్టనయ్యె.
వాడంతఁ బాంచాలవాహినిమీఁద | వేడిమి ప్రకటింప వెనబోయె దొలగి.
గాంధీవి యపుడు శిఖండి ¹ గన్గిటిసి | దండాధిపతి నేయఁ దలకొల్పుటయును
నిలిచి వాడును నేయ నీయోధులపుడు | బలభేది తనయుపై బాహుగర్వమునఁ
బెల్లెసి యార్చిన బీభత్సు నంప | వెల్లిలో బ్రుంగిరి వేతసాకృతిని.
చెనక శిఖండి యేసిన తూపులైన | ననువొప్ప భీష్ముదేహముఁ దాణి తాణి
విలుగును బద్మాక్షి వృద్ధుపై మనసు | విటిగెడు విధమున విశ్వంభరేంద్ర!
అతని నేయక మందహాసంబుతోడ | నితరుల నేయచు నితఁడూరకుండు.
గాంధీవి యిట్లు శిఖండి నాడింప | మండుచు యువరాజు మఱియును వచ్చి
ఆ యర్జునుని దాణి యమరులు మెచ్చె | బాయక యేయుచో బలికె నర్జునుడు:
“తొడుకైన నొకమాట తోలినఁ బోవు; | గడుసైన నొకపరి గాదన్నమాను;
చేదిక్కు శునియైచ ఛీయన్నఁబోవు; | నీచాశ్త్ర, నీకొక్కనికి సిగ్గులేదు.
వినువక తాకెను విటిగి పోయెదవు; | పానఁగునే యిది వీరపురుషలక్షణమె!
ఇంకఁ బాటినఁ బాటినను వధింతుఁ | గొంకక నిలు ” మని ఘోర బాణములు
ఏయఁ దానును గ్రీడినేసి నీనుతుండు | చేమాడ కంతలోఁ జెదరుట చూచి

నరునిపై సకలసైన్యంబుల సృపతి | పురికొల్పు నవి వార్ధి పొగరెత్తినట్లు
 ఏచి నేలయు మిన్ను నేకమై నవ్య | నాదిపైఁ గపటినఁ జలియింప కితఁడు
 దివ్యాస్త్రతతులు సంధించి నవ్యాప | సవ్యధారల నేయ, జడియ కా మొనలు
 పతికార్యమని సిల్పి ప్రతియేసి ప్రేత | పతి కార్యమరులైరి బలిమి నాక్షణము.
 అప్పుడు భీష్మనేయఁగ నుపాయంబు | చెప్పిన నరుమాటఁ జెలఁగి శిఖండి
 దొనలు శూన్యములుగాఁ దూపులు తొడిగి | యరమిషనదీసూను నంటించి యార్చె.
 సృపచంద్ర, యాలోన నీ పెద్దకొడుకు | కృపుని శల్యుని వికర్ణుని పింఛెతిని (1)
 మూఁకగాఁ గూడి భీష్మున కెడసాచ్చి | వీరక నర్జును నేయ వీరనేగురను
 విరభులఁ జేసి యన్విజయుండు విప్పఁ | గురురాజు గడిసి యత్నులఁ గెల్చుగదుర
 ననుజరత్నంబుల నాజానుభుజుల | ననపమ నేనాసహాయులౌ వారిఁ
 బులిమిఁద మృగములఁ బురికొల్పునట్లు | బలభేది నుతుమిఁదఁ బనిచిన, వారు
 పురుషాతనుతుఁ దాఁకి పోరుచో వారి | యురుతరసైన్యంబు నొక్కడఁ గపిసి
 నందడిగాఁ బోర సంతోషదృష్టి | మందాకినేయుఁ డా మనుజులఁ జూచి
 కనికరంబున వింట ఘనఘోరమైన | యనలాస్త్ర మరులసైన్యముఁ గాల్చుదొడఁగి
 యేయఁ జూచి శిఖండి నెదుట వీక్షించి | యా యత్ను మటుపెట్టి యాతలఁ దొలఁగి
 యచ్చోట మగధమత్స్యది బలంబు | న్రచ్చి వాల్చి తెరల్చి వధియించుచుండఁ
 గరములు శిరములుఁ గంతనాళములుఁ | జరణంబులును నిండె నమరభాగమున.
 ఇతని మార్కొనువీరుఁ డింక తేడనుచుఁ | జతురంబలములు చలియించె నధిప !

శతానీకుఁడు భీష్మునితోఁబోరి మడియుట

అప్పుడు భానున కపరాహ్ణమైన | నుప్పొంగి శీతనాయువులు పైఁబోలయ
 నరిఘోరమూర్తి శతానీకుఁ డనఁగ | విరటుని తమ్ముఁడు వెన భీష్ముదాఁకి
 నెఱయ నూర్వీనేమి నినదంబె కాని | తఱచైన శరవృష్టిఁ దనుగానరాక,
 వాహినీసుతు కాల్లు వడఁకెడిపాటి | సాహసోన్నతిసూప, సైరింపకతఁడు
 విల్లు పతాకయు విచ్చిత్తిచేసి | యల్లన సూతుని హయములఁ దునిమి
 యతఁడు వైచినశక్తి నవలీల నఱికి | యతనిని నఱికె మహాచక్రధార.
 ఇట్లు శతానీకు నిలఁగూల్చి భీష్ముఁ | డట్టిపెంపున సైనికావళిన్లఁ
 బడుగు నేకయునుగా, ఎడియాలుగాఁగ | నిడియును బొడియుఁగా, నెఱచి యెనర్చి

యార్చి శంఖంబాత్త హరి క్రీడిం బలికె : “ నేర్చిన శరవిద్య నేడేల దాచు ?
 చూరబోయె బలంబు నుగిసి దొంబు | పాతెడిరక్తంబు పలలంబు బలిసె.
 త్రిప్పి త్రిప్పి శిఖండి ధృతి నొడ్డనెల : | నున్నాదో భీష్ము గుటిలారి భీష్ము.”
 నని యెచ్చరించిన ననుమాన ముడిగి | విరుము గాండివపాణి విల్లు సారించి
 మందాకినేయు నమందశస్త్రాస్త్ర | సందోహమున గప్పి సారథి రథ్య
 రథ కేతనాతపత్రముల నొంప | రథముతోలి శిఖండి రభసాన నుండి
 సంగరంబున దాను సనతుల వారి | సంగడిజొచ్చి యుస్త్రములేయుచోట
 దెగి వానినేయక దేవనతుండు | తగువై న సనిష్ఠ తన్ను ద్రెక్కొనంగ
 మిన్నకయున్నచో, మేగకుమీఱి | యన్నాకపతినూచు డనుపమాస్త్రములఁ
 దాత దాల్చినయట్టి ధనువు ఖండింప | నాతత్క్రోధులై యర్జునుమీఁద
 శల శల్య కృప వివిశతి చిత్రసేన | జలసంధ కృతచర్మ సైంధవ శకుని
 భగదత్తు లాదిగా బహుబాణపంక్తి | పగిడించుచును శిఖండిని నాక్రమించి,
 “ ముట్టుడు నరుని భీష్ముని కడ్డపడుడు | పట్టెండు శిఖండి బాఱని.” కనుచు
 సేనాముఖంబులై చెలరేగి తఱును | నానాముఖంబులై నరనందనుండు
 పవనతనూజుండు బాంచాలినుతులు | కివలు నాత్యకి ఘటోత్కచ ధర్మనుతులు
 విరటుండు ద్రుపదుండు వీరసైన్యపుండు | నరునకుం దోడు సేనాసమేతముగఁ
 గడచిరి వీరమండలి నాక్రమింప ; | నడుగిని రణమయ్యె నుభయవాదులకు ;
 నేపురాణములందు నేగోకమందు | నీపాటి సంగ్రామ మేనది గాన.
 అందులో గాండివి యర్థినందఱకు | 1. నందతై యెదురు యోధావళిన్ల
 నెఱి నైంద వారుణాగ్నేయాది శరము | లఱిముఱిఁ బఱపి బాహుశక్తిఁ బరగి,
 తెఱపిసూపి శిఖండి తెగి భీష్మునేయు | తెఱఁగు చేసి యతిండు దివ్యాస్త్రములను
 వెన భీష్ము డెత్తెడు విండ్లకేకములు | భసితంబులుగఁ జేసె బాణాగ్ని నధిప !
 అంతఁ గిరీటిపై సతఁ డొకశక్తి | సంతకదండచండాకృతిదాని
 నెడపక కొలిమిలో నెఱ్ఱఁగాఁ గాలి | వెడలిన లోహంబు విధమైనదాని
 వడిఁ బ్రయోగింప, నజ్ఞులాలవిభూతిఁ | దడయక యతిరథ ధనుశవాహనుండు
 తడఁబాటులేక యెంతయు విచిత్రముగ | నడుచునే తునుమాడె 2. నవవిశిఖముల.
 తునిమి యాభీష్ము సూతునిఁ గేతనంబు | దునిమి, నాత్యలో దుఃఖంపకతఁడు

ఇట్లు వితర్కించె: “నే యాండునుతుల | నెట్టిన కెల్లినే నిటువలూత్రమున!
నలిననాభుని రత్నణము కల్లబట్టి | యెలమి ‘లింగముమీది యెలుక’ లై నాడు.
నారాయణునిగూడి నడురేయి వచ్చి | వీరు నన్ను జయించువిధము ప్రార్థింపఁ
జెప్పకపోదని చెప్పితి దీనిఁ | జెప్పుకోఁ బనిలేదు చెడునె దైవాజ్ఞ!
నమర ముపేక్షించి శాంతిమై నుండి | నమసెద నాకు భూషణ నిష్ప్రధంబు.”
అని తలంపఁగ వేల్పులతని పూఁపెఱిగి, | “యనఁకు, నీకిది లెస్స యఖిలసమ్మతము
అమృతత్వ మిది నీకు” నని యాడుకొనిరి. | వినుచుండై భీష్ముండు పిన నేను వింటి
నెవ్వరు వినరు నాకిది మానివరము | నివ్వెఱుపడక యన్నియుఁ జిక్కినము.
అతఁ డిట్లు నిశ్చయం బాత్మలోఁ జేయ | నతినూత్న శీకరానుక వివనంబు
కమ్మనై యల్లన గాంగేయుమీద | నిమ్మల రణభేద మీటాఱు బాలిసె.
సురదుందుభులు మ్రోసె సురపుష్పవృష్టి | గుంసె నవ్వు డనన్యగోచరంబుగను.
... .. | .. ..

ఏనూరకుండిన నిదియేటి మెచ్చు | గానేరదని యెన్ని గాంగేయుఁ డవును
ఒక్కవిల్లెత్తిన నుఱక శిఖిండి | పెక్కుబాణంబు లాభీష్మునైఁ బఱపి
యవి గాడకున్న లజ్జావిప్రుఁడగును, | ధవళాశ్వుఁ డీక్షించి దరహాన మొదవి

శిఖిండిని మున్నిడుకొని యర్జునుఁడు భీష్ముని దునుమాడుట

మోఱుఁగారు వారిక మేలు క్రొత్తమ్ము | నెఱిగొన్న శేషాహి కెనయైనదానిఁ
దడిసీకుమారుని తనుశాలలోనఁ | బటుగతి నించుచోఁ బగిలె దత్తనువు.
ప్రజలును బగిలిరి భరతపంశమున | సుజనహింస జరించె జూడరాదనుచు.

కలని మెచ్చులకు గాంగేయుఁ డానరుని | నలుగులవాసచే నాక్రమించినను
ఎంతకుఁ బెట్టునో యీవాసయనుచు | నంశరాత్మం గలంగి యమరేంద్రసుతుఁడు
ఏచి యవగ్రహం బింద్రచాపంబు | వేచెఱచినమాడ్కి వృద్ధుచే నున్న
చాపంబు దునిమిన శాతభల్లముల | నాపుణ్యమూర్తి రక్తాంగుఁగా నేయ
వాసవి తమకెల్ల వారింపరాక | యానమీపమున నాయాసులై యున్న
నీకొడుకులఁజూచి నృపుఁబల్కె నతఁడు : | “నాకు వశముగాదు నరు పరాక్రమము;

వచేమై విల్లు చాల్చిన వాని నాజి । దేవదానవులకు దృష్టింపరాదు ;
 ఒక మర్త్యమాత్రుండె యోర్పు నివ్వీగు ! । సకట నరుండు నారాయణసఖుండు.
 ఇతఁడు కోపించి విల్లెత్తినచోట । నితరుండు విల్లెత్త నెంతటివాఁడు !
 వీని బాసిన పాండవేయులనైన । నే నిమిషములోన నెక్కి త్రొక్కుదును.”
 అనునెడ గాండీవి యాద్రుపదజుని । ధనువుపొందిక పిలువదన ధనువునిచి
 వాఁ డేయుచున్న భావము దోచ భీష్ము । వాడివారసముల ప్రక్కలింపంగ,
 నంచిత రామసాయకములఁ బగులు । క్రొంచులైలముఁబోలె గంగాసుతుండు
 ఒడలు తూటులువోయి యువరాజుఁ బలికె : । “కడు వాడిమైఁ గాడేగా బాణతతులు
 కప్పడిశూపులుగాక శిఖండి । కివ్వాడి సెలగోల లెన్నిఁడు గలిగె !
 క్రన్ననఁ కిగర్కటిగర్భమై పగులు । చున్నది నాదేహ మొగి నివి గాడి.
 మహి యమదూతలై మడిపెడి నునురు ; । మహితవిహగ్నులై మడపెడు మూర్ఖు-
 ఇట్టి దీప్తాకృతి యీ లక్ష్మ్యశుద్ధి । యిట్టి ముష్టిదృఢత్వ మితరుల కెద్ది ?”
 అంచు నాతఁడు శక్తి నర్జును వైనఁ । మ్రుంచె నర్జునుఁ డది తుత్తుముగున.
 వాలును బలుకయు వాహినీతనయుఁ । డాలోనఁ గైకొని యరదఁబు డిగ్గె.
 తోన యారెండును దుమురుగా నఱికి । సేన కిట్లని చెప్పెఁ జెయ్యెత్తి క్రీడి :
 “ఏనున్నవాడ మీయిచ్చ భీతిలక । పూని మీ యాయుధములను గైకొనుచుఁ
 బైపడి పొదువుండు భాగీరథేయుఁ । జూపుండు మీలాపు సారిదికొలంది.”
 అనిన నార్జును సేన లనుపమతూర్య । నిసదంబు దివిముట్ట నీ సైన్యనాథుఁ
 బొదువుచో, రాజాజ్ఞఁ బొదివి నీబలము । నెదురునై తాకుచో నిరువాగునకును
 ఘోరయుద్ధంబైన గోత్రరినుతుండు । కౌరవయోధుల ఖండింపఁదొడఁగె.
 ఆ సత్వమునఁ జొచ్చి యమసూతిసేన । భాసురంబుగ మహాప్రబలమై గూడి
 హరివాఁడు నడకవాఁ డరదంబువాఁడు । కిరివాఁడు గదవాఁడు ఖడ్గంబువాఁడు
 అసివాఁడు లగుడివాఁ డాయష్టివాఁడు । ముసలంబువాఁడునై ముసురుగ్రమ్ముచును
 ఒకటొక్కటియు దూఱ నొండొంటి రాయ । సకలాంగముల భీష్ముఁ జాల గ్రుచ్చుటయు
 నలుగులకుప్పయై హరి హరి యనుచు । నొలసి భూస్థలికినై యొలుగె నజ్ఞోదు.
 జగతి సోకక పడె శరశయ్యమీఁద । సగు మొగంబునఁ దాను నాథ, మీతండ్రి

దక్షిణాయనమని తలచి ప్రాణములు | క్షిప్తింపి నీసేన గక్షింపలేక.
దక్షిణాయనమిది తగును జీవింప | దక్షత నెఱుంగ నితనికి జెప్పుదము
అని కొందఱుమరులు నా వియత్తటిని | పనువున హంసరూపములైన మునులు
జనుదెంచి నిలిచిన జాహ్నువీనుతుఁడు | తనబుద్ధిలో వారి తలఁపెల్ల నెఱిగి,
“హితులార, మీకృప నితయుఁ డెలియు | మృత్యున్న నాయుజ్జమిటి రా వెఱుచు.
వరము సత్యవతి వివాహంబుగాఁడు | కరుణించి శత్రును క్షౌర్యవతి వాకు.
సరి నపద్యత్వ మిచ్చామరణంబు | నరయంగ నావశంబై యుండునెపుడు.
ఉత్తరాయణవేళ యోగ్యుండు మృతికి | నుత్తములార! నేనుండెద ప్రతికి.”
అనిన సంశోషించి యరిగిరి వారు. | విను మహీనాథ, యవ్యసమపునేళ
బడిన గాంగేయుని పాటు పిక్షించి | వడినార్చు కాంతేయ వాహినీధ్వనియుఁ
బటహ నిస్సాణ నిర్భర నినాదములు | నట దేవకోటి హాహామహాధ్వనులుఁ
బ్రతిసేన విఱిగి తీవ్రతఁ బాటు రవళి | వితత కారవయోధ విపులార్తరవము
నేకమై బ్రహ్మాండ మెంతయు నిండె; | భూకాంత, యేమిచెప్పుదు నిట్టివిధము!
విను ద్రోణునకు విపు విఱిగినట్లయ్యె; | తనలోన ఖిన్నుడై ద్రాణి ఘూర్ణిలై;
వాపోయె గృవుఁడు; భూవరుఁ డాడియెన | నీపుత్రు లేడ్చిరి నేలపై బారలి.
అప్పుడు భీష్ము మహావ్రతాపారు | చొప్పున గుంకె నా నూర్పుఁ డపరాధి.

కారవ పాండవ యోధులు శరతల్పగతుడైన భీష్మనియోద్ధకు వచ్చుట

అంత దుర్యోధనుం డనుజులు దొరలు | వంతతో నాయుధావళి యటుపెట్టి
మరపులు మాని వే మరువులు నూడ్చి | యరుదెంచి కురువృద్ధు సంతంతఁ గదియఁ
దారును నిబ్బంగిఁ దగఁ బొండునుతులు | ధారుణీశులు గొల్కల దాత డగ్గరిరి.
పార్థుఁ డొక్కఁడు ధనుష్పాణియై యరిగె; | పార్థిన, యీ కథాపద్ధతి వినుము.
ఆరీతి నిరువాగు నన్యోన్య రోష | దూర్బలై శాంతులై దుఃఖంబు లడర
నుభయపార్శ్వంబుల నుండి నేవింప | సభినవానందుడై యాపగానుతుఁడు
కొలిపించుకొని యుండి కురురాజుఁ బలికె: | “తలక్రింది కొక్క యాధారంబు వలయుఁ
గలుగు పె?” ట్లనవుడు గడు మృదుత్వంబు | గల తలగడఁ దేను కారవ్రుఁడనువ
నవ్వుచు భీష్ముండు నరుఁ జేరఁ బిల్చె. | కవ్వడియును బాష్పకణములు దొరుగ
గాండీన మటుపెట్టి కదియవచ్చుటయు | దండితో నీతండ్రి ధవళాశ్వుఁ బలికె;

“తలదిక్కు భారమై ధరియింపరాదు; | తలగడగాఁగ నస్త్రము లేయు.” మనిన
 నశఁడేయ నోడియు నతని కూక్షకును | మఱి గొంకుచును వేగ మరలి విల్లెత్తి
 యల్లటు దొలఁగి సూడఁజుట్టు లేయుటయు | బెల్లుగా నది భీష్ము పెడతల నాటి
 చక్క నొడల యెత్తి జగతిఁ బుంఖంబు | లొక్కట మోచిన, నుప్పొంగి యతఁడు
 ఈ తలగడ యొప్పి నీశయ్య ననుచు | నాతనిఁ గొనియాడి యాపగేయుండు
 మనుమలఁ జూచి నెన్నునమున మోద | మనుమడియై తోవ నిట్లని పలికె :

“అర్జున కుత్తరాఽపిణ మగుదాఁడఁ | దార్కొని ప్రాణముల్ ధరియింప నలయు ;
 కలుకోట పెట్టించి కావలె బెట్ట | బలసి విచారింపఁ బరిచారకులను
 వెర వెఱింగినవారి వెనఁ బెట్టుఁ డనినఁ | గురుపాండునుతు లియ్యకొని రట్టి పనికి.
 అంత వైద్యులు చేరి యతని చేపమున | పింతగా నెలకొన్న విశిఖ వేదనకు
 మంత్రించుచో హరిన్మరణంబు కంటె | నుంత్రంబు లేదని మఱి వారి ననిచి
 తగు గీత వాఙ్మ వేదధ్వనుల్ వినుచు | జగదేకపుణ్యుండు సంప్రీతి నుండె.

“ఇప్పుడు శరముల నేర్పులు పుట్టి | డప్పి జనించెఁ దెండా నాకు జలము.
 శరతల్పగతునకు నదమల దివ్య | శర సాధితోత్తమ జలములు గాని
 చిటు బుద్ధి మీరు తెచ్చిన యుదకంబు | అరయ నాన్వదించ నర్హంబుగాదు.
 నీళ్ళు దెమ్మనినఁ గన్నీళ్ళతో రెండు | వీళ్ళవారు “నిదేల వెట్టి దవ్వెదరు ?
 అర్జునుచేఁ గాని యదియును గల్గ | దద్దున, లె.” మున్న నతఁ డర్థి లేచి
 చలఁగి తాతకుఁ బ్రదక్షిణముగా వచ్చి | నెలకొని మ్రొక్కి గాండివము సారించి
 దివ్య తేజోమయ దీప్తాస్త్ర మొకటి | దివ్యవల్లభ సమంత్రితముగాఁ దొడిగి,
 యేసిన నది భూమి నెంతయు గాడి | భాసురచ్ఛాయ సుపావనంబైన
 తోయంబు లమృతశోయంబు సరిను | భాయత్తచుగుచు నయ్యస్త్రచూర్ణమున
 భాగీరథేయుని బరికింప గంగ | యీగతి వచ్చెనో యిచటికి ననఁగ
 భారగా 1 నెగసి మందాకినీసుతుని | నోర జాతిన నద్దునుని మెచ్చె శౌరి;
 పొగడిరి సురలు; భూభుజులెల్ల నతనిఁ | బొగడిరి; ఘన దుండుభులు మ్రోసె దివిని.
 పులకితదేహులై పొంగి కొంతేను | బలములు సంశోప పారవశ్యమున
 నార్చి శంఖములొత్తి రా మహాధ్వనులు | పేర్చి దిక్కులు నిండెఁ బిక్కటిల్లుచును.

విను నీకుమాళ్లు నిర్విణ్ణులై లజ్జ | పెనఁగొన్న ముఖములు పృథివికి వంచి
 ధవళాశ్వు మదిలోనఁ దారు కీర్తించి | రవనీశ, యేమందు నర్జును మహిమ !
 ధృతి నట్టిజలములఁ దృప్తుడై భీష్ముఁ | డతి మోదితాత్ముడై యర్జునుఁ బలికె :
 “కోదండరామ, ఫల్గున, 1 మహామేరు | కోదండవిజయ, నీకు నసాధ్యమేది !
 అనధానములనేర్పు లాశ్చర్యవిద్య | లవుర ! నీకేకాక యన్యులతరమే !
 మునినాథుఁగా నిన్ను మును నారదుండు | వినిపింప వినియుండు వీరాగ్రగణ్య !
 నారాయణుండు లోకనాటకకర్త | శ్రీరమణీభర్త చెలికాఁడు నీకు.
 ఇట్టి మీ రిరువురు నేకమైయుండ | నెట్టికార్యములైన నీడేర్పు తెంత !
 ఏనెంత చెప్పిన నీ కురురాజు | మానఁడు మీమీఁది మాత్స్యరచింత ;
 అక్కటా బంధుమిత్రమాత్ర్య సహిత | మొక్కట ధరఁగూల నున్నాఁడుగాక.
 పుడమిలో నగఁబాలు బుద్ధితో మీకుఁ | బుడికిన నింతేసి పుట్టునే వసులు !”
 అని యూరకుండి దీనాననుఁ డగుచు | జననాథ, వెండియు బాహ్ని వీనుతుండు :
 “ఓ ధర్మరాజ, దుర్యోధన, మీరు | సాధుపద్ధతిఁ బోరు చాలింపరయ్య !
 ఏలిపోయెడిగాక యెవ్వఁడే నుర్వి ; | చాలు ననిత్య మీ సంసారసుఖము.
 మానరే యుద్ధంబు మఱి కొందఱైన | మానవనాథులు మడియకుండుదురు.”
 అనిన వారేమియు ననక తాతకును | విసయంబుతో మ్రొక్కి వీడ్చొని కదలి
 పోవుచో, నటఁ బాండుపుత్రులు పార్ష | భావులై విజయ సంగరకళాస్ఫూర్తి
 నాయుధంబులు తొంటియట్ల ధరించి | పాయక తము నెల్లబలములు గొలువ
 గొడుగులుఁ బడగలుఁ గోటానుకోటు | లుడువీధి గప్పి వాయువుఁగూడి మెలఁగ
 దుందుభి పటహాది తూర్యఘోషములు | క్రందుగా దిశలెల్లఁ గప్పకొనంగఁ
 గర్జూర కరదీపికానపానములు | దర్పంబునకు నొక్కదండి పుట్టింపఁ
 జనుచోటఁ గృష్ణుండు శమనజుఁ జూచి | ఘనతరహర్షంబు గానరాఁ బలికె :
 “గరుడోరగామర గంధర్వ సాధ్య | వరుల కసాధ్యుడై వర్తించు భీష్ము
 ధరఁగూల్పు నెవ్వరితరము దుర్వార | కరనత్వులగు మీకెకాక భూపాల !
 కురుశేష మాహుతిగొని యింక భూమి | పరిపాలనముఁ జేయు పట్టంబు దాల్చి ;
 సంతోషమూర్తివై నకలభాగ్యముల | నెంతయు విహరింపుఁ డిది మాతలంపు.”

అనినఁ గృష్ణునిజూచి యధిపతి పలికె : “నిను జేరినార మిన్నిట నేమికోఱత ? మమ్ము జేరనివారి మహితసూత్రంబు । బామ్మల నాడించుపోల్కి నాడించి చేకొని యిట్లు శిక్షింపుచుండుదువు । డాకొన్న కపటనాటక సూత్రధార !” అనుచు నొండొరుల నిట్లభినుతింపుచును । వినుత మాగధ వందివితతి కీర్తింప హరిపుత్ర ధర్మజు లనిలజముములు । హరియుతంబుగ వచ్చి రావాసములకు.”

అన సంజయుని బల్కె నాంబికేయుండు : “విన నోర్చెఁగా నిట్టివిధము నాయాత్మ ; యినుమునఁ జేసిరో యీశరంబు ! । ఘన శోకవహ్నిచేఁ గ్రాఁగుచున్నదియు. దైవాజ్ఞ దాటంగఁ దరమె యొక్కరికి ? । వేవిధంబుల నాకు వినకపోవశమె ! అట్లుండె ; గురుపతి యాతరువాత । నెట్లు సంగరమున కేతెంచె మగిడి ? వాహినీనాథు నెవ్వనిఁ జేసె ? నప్పు . డూహింపఁ గర్తుఁ జేయూరికిఁబోయె ? ఎఱిగింపుమా మాకు నెంతయు.” ననిన । నెఱిగించె విభునకు నెంతయుఁ దెలియ :

విను కారవేంద్రుఁ డవ్యధమున మరలి । చనుదెంచి నిజనివాసము ప్రవేశించి కొలువుండి దొరల వీడ్కొలుపక భీష్ముఁ । దలఁచి యాతని ఘోరదశకుఁ జింతించి, “యక్కటా ! యిట్టిమహాత్ముఁ బోనాడి । యిక్కడ రణములో నే నిల్చుటెట్లు ! పరులకుఁ గుత్తుక బంటియై రణము । నెఱపు సాహసమూర్తి నేడెందుఁ గలఁడు ?” అని వగచియు నాతఁ డాత్మలో మఱియుఁ । దనయిష్టసఖుని రాధాసూనుఁ దలఁచి బహుళ మేఘచ్ఛన్న పద్మావుఁగన్న । విహిత పద్మముఁ బోలె వికసించి నృపుఁడు కర్ణుఁడొక్కఁడు నాకుఁ గలఁడు శాత్రవులఁ । దూర్జవైఖరి వాఁడె దునుమాడ నోపు. వగవ నేటికి నని వానిఁ దోడ్చెర । జగదీశుఁ డనివినఁ జని వేత్రకరులు :

“రాధేయ, రారమ్ము రాజు మమ్మనిచె ; । సాధు భీష్ముఁడు గూలె శరశయ్యమింద. అధినాథుఁ డింక నేడఖిల సేనలకు । సధికారిగా నిన్ను నలరింపఁ గలఁడు. ఇందఱు సీరాక కెదురుచూచెదరు । నందనయుతముగా నడతెంతుగాక.”

యనిన సంభ్రమముతో నతఁడును వచ్చె । జననాథుఁ డున్న యాస్థానభూమికిని. వచ్చి యవ్యధ దీన వదనంబుచూచి । యచ్చపు భక్తి నిట్లని పల్కె నపుడు : “నీబంటు నేఁగల్గ నీకేల వగపు ? । ప్రాబల్యమైన నీపగ యణంచెదను. దేవప్రతుని పెంపు తీరిన నేమి । దేవ, నా సంగర స్థితియును జూడు. చెలగి పాండవసేనఁ జెండాడునపుడు । ప్రలయ కాలాంతక ప్రభఁ బేర్చువాఁడ. పోయెద గాంగేయుఁ బొడగాంచి రణము । చేయ ననుజ్ఞగాంచిన నాకు జయము.”

కర్ణుడు భీష్ముని యాద్యక్షేగి రణమొకర్చు చనుజ్జవేడుట

అన విని రాజుచే ననిపించుకొనుచుఁ | జని కర్ణుఁ డారణస్థలి మధ్యసీమ
మునుపు పాండవ కురుముఖ్యులయత్న | మున ఘటించిన శిలీముఖమంటపమున
శరమయ గాత్రుని జాహ్నువీ సుతుని | హరి పద ధ్యాన సహాయుఁ డౌ నాని,
ఘన విభవానురాగంబు చాలించి | తనురక్తి విధంబు పాల్పించినాని,
యోగనిద్ర మురాని యురిగ తల్పమున | బాగొందుగతి సంపపాదుపుమోదఁ
గనువ్రాల్చి హరినామకథలు పాఠకులు | వినిపింప వినుచున్న వీరాగ్రగణ్యుఁ
గని భక్తితో మ్రొక్కి ఘనశోకవార్ధి | మునిగి యాహారవములు చేసియతఁడు:
“ప్రకట కీర్తివిధేయ, భాగీరథేయ, | యకట నిశ్చైతి మమృతయ నెవ్వారు ?
మానుగా బ్రోవవే మమతతో నన్ను ! | నేను జేసిన తప్పు లిన్నియు మఱచి ;
యురు సుధారసధారలొలుకు నీదృష్టి | నిరవోషఁ జూడవే! యేరు గర్ణుడను.”
అనినఁ గన్నులు విచ్చి యంగాధినాథుఁ | దను జేరఁ బిలిచి మందాకినీసుతుఁడు
ఆలింగనము చేసి, “యన్న రాధేయ ! | పోలంగ వచ్చితి పానఁగ నన్నరయ.
బుద్ధి చెప్పుదు గాక పుత్రునితోడ | బద్ధ శోవుండఁ గాను బగవాండఁ గాను.
అదియును గాక నీ యవతారవిధము | మొదల వేదవ్యాసముని నాకుఁ జెప్పె.
నీ తండ్రి పాండుఁడు నీతల్లి గొంతి | నీ తోడ నాడ్తంబు నేడు చెప్పెదను.
మున్ను గొంతికి మంత్రమున సూర్యువలనఁ | గన్నియవయసునఁ గన్న బిడ్డఁడవు.
కాపున సుత్తమ క్షత్రియ, నిన్ను | వే విధంబుల నెందు వేఱుగాఁ జూడ.
ఒకమాట వినుము నే సుభయవాదులకు | సకల రీతులఁ బోరు చాలింపుఁ డనుచు
బుద్ధి చెప్పితి; వారు పోయిరప్పటికి; | బద్ధంబుగా నది ప్రతివాల్చు నీవు.
హరిసహాయులఁ బాండవావలి గెలువ | హరిహర బ్రహ్మలకై న దుర్ఘటము.
మనసుయోధనుఁడు నీమాట గాదనఁడు; | చను మివ్విధము సర్వజనసమ్మతంబు;
వారింపవయ్య దుర్వార సంగరము. | వీరమండల మేల వెలితి చేసెదరు ?”
అనినఁ గర్ణుఁడు పల్కు: “నది మున్న వింటి; | విను తాత, యేబాండవేయుండ నగుదు.
ఎంత చెప్పినఁ జెప్పుమేనొల్ల నింకఁ | బంతంబు చెడినట్లు పార్థులఁ గలియ.
ఇంత రణంబు నాకెన్నఁడు దొఱకు ? | కొంతైనఁ దీర్చెదఁ గురురాజు నెగులు.
బహుభంగి మీకిట్టి భాషలాడుటయు | సహజంబు లవి మాకు జరుగవు గాని,

ఖండింతుఁ దండింతు గౌంతేయవరుల । నిండింతుఁ గౌరవ్య నిజ మనోరథము.

ఇంక రణానుజ్ఞ యిచ్చి సన్నువు । శంకింప వల. ” దన్న జాహ్నువీసుతుఁడు

ఒక కొంతతడ వూరకుండి యిట్లనియె : । “ వికల కయ్యంబీవు విడువవేనియును

అజనేయుము నీకు నాజ్ఞ యిచ్చితిని. । రాజు నేమటకుము రణములో నెవుడు;

మారుతి మనరాకుమాళ్లపై కుఱికి । మారఁ జంపెడివేళ మఱిచుడ్డపడుము (?)

నరుఁడు మిక్కిలి కోపి నారాచవృష్టి । గురిసినఁ బోకుమీ గుండెపట్టెనఁ ; (?)

చనుము ధర్మోజయేత్సంగరే. ” యనుచు । సనిచిన రాధేయుఁ డాప్రాద్దేవచ్చి

కొలుపు వివ్వకమున్నె కురురాజుఁ గదిసి । పలికె నుత్సాహంపుభాషలు దోచు :

“ దండాధిపతి లేక ధరణీశ, మనకు । దండితో నేనె యుద్ధమునకుఁ జనదు.

ఎవ్వండు గలఁడో యీయోధ వితతి । నొవ్వకుండఁగ రక్ష నూల్కొల్పు మేటి? ”

అని విచారించి ద్రోణాచార్యుఁ జూచి । మనుజేశు వీక్షించి మఱియుఁ గర్ణుండు :

“ సాక్షాత్కరించిన శంభురూపంబు । దక్షుండితండు వో దళముల నడువ!

జయమేమి బ్రాంతి నిశ్చయముగానతనిఁ । బ్రియముతోఁ బ్రార్థింపు భీష్మునిమాటు. ”

అనిన భూపతిలేచి యాచార్యుఁ గదిసి । తనకేలు మోడ్చి యెంతయు భక్తిఁ బలికె :

“ ఖండిత రిపుదైర్య, కార్ముకాచార్య! । దండాధిపతివి కాఁదగుదీవు నాకు.

తాతల్లె తర్వాత దాయలచేత । భీతి నొందకయుండఁ బేర్చి రక్షింపు.

నీ పరాక్రమమెల్ల నెఱసి నీవిద్య । చూపుము నీకు శిష్యుల గెల్పుటెంత!

నన్ను మన్నించి పైస్యముల రక్షించి । యిన్ని కార్యంబుల నీడేర్పు. ” మనుచు

జాగిలి మ్రొక్కిన జననాథుఁ జూచి । బాగొప్ప నిట్లని పలికె ద్రోణుండు :

“ అట్టిద కాక మహాప్రసాదంబు ; । గట్టిగా సీయాజ్ఞ గాదన నెవుడు.

కృతవర్మ యున్నాఁడు కృపుఁడున్నవాఁడు । హితశాలి రాధేయుఁడే యున్నవాఁడు.

ఏనుగాకుండిన నేమి మన్నింతు । గాన భూవర, నన్ను ఘనుని జేసితివి.

కొట్టి పాటఁగవైతుఁ గుంతినందనుల । నిట్టిచో నీచిత్త మేను బట్టెదను. ”

అనిన సంప్రీతుఁడై యధిప, నీసుతుఁడు । కనక కుంభముల గంగా తీర్థజలము

దెప్పించి యాప్రాద్దే దీపికానిచయ । మొప్పార మదిలోన నుత్సాహ మెనఁగ

భయద భీశంఖ ¹పటహానిక్వాణ । చయమును జయజయ స్వనమునుఁ జెలఁగఁ

బుణ్యాహవాచన పూర్వంబుగాఁగఁ | బుణ్య వేదధ్యానములు రంగుమీఁజ,
వివిధ దిగ్దేశభూవిభులును దాను | నవనీకుఁ డాచార్యు నభిషిక్తుఁ జేసి
వరవస్త్రభూషణ ప్రజలాంఘసములు | తురగ రథేభ బంధురముగా నిచ్చి
వసయైన సేనాధిపతుల భూపతుల | వసుధేశుఁ డాచార్యు నశము చేయుటయు
విను మెల్ల యోధులు విజయము నమ్మి | మునుకొన్న సంతోషమున నుండిరధిప !
అని సంజయుఁడుచెప్పె నాంబికేయునకు : నని ముని జనమేశయశ్శీతిపతికిఁ
జెప్పినగతిఁ జెప్పఁ జెలఁగి యమ్మాఁడ | నెవ్వఁడ గథచెల్లె నెఱింగింపు మనిన.
(ఈ *పుణ్యకథ నెవ్వరిల వ్రాసి చదివి | యోషిక వినిపించ నురుభక్తి వినిన
నట్టి వారికిని నూఱశ్వమేధములు | నెట్టన చేసిన నిజఫలం బచ్చి
చింతితసిద్ధి సుస్థితి భాగ్యసుఖము | సంతయు సిద్ధించు హరికథగాన.
అని యిట్లు సూర్యవంశాధీశుపేర | జనలోక రక్షాభిజన పీరుపేర
మండిత శాత్రవ మత్తభూపాల | శుండాల కేసరి శుభమూర్తిపేర
హరినామ సంస్మరణానందుపేర | శరణాగతాభిరక్షణ శీలుపేర
బ్రహ్మకల్ప స్థాన్యబహుకీర్తిపేర | బ్రాహ్మణాశీర్వాద ఫలవర్తిపేర
విభవ నిర్జిత దేవవిభుపేర శాహ | విభుపేర నకల ప్రపీణుని పేరఁ
బృథు రసోక్తంబైన భీష్మపర్వంబు | ప్రథిత విష్ణుకథా ప్రబంధంబుగాన
వ్రాయించె నింబాజి వరమతీయుతులు | మాయురే యని పలుమాఱును మెచ్చు
నిటలాక్ష పదపద్మ సిహితప్రసన్న | పటుచిత్తుడైన కుప్పయచుఁగిచేత.
ఎందఁక రచించును లెందఁక జడధు | లెందఁక తొలి మిమ్ము లెందఁక నలువ
లెందఁక వైలజాధీశు నత్కిర్తి | యందఁక నిది పూజ్యమై యొప్పుఁగాక.)
ఇది సదాశివభక్త హితగుణానక్త | సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
స్తుతిపాత్ర వల్లభసూరినత్పుత్ర | మతిమద్విధేయ తిమ్మయనామధేయ
రచితమా భీష్మపర్వమున నాశ్వాస | ముచితార్థ యుతముగా నొప్పి నైదవది.

* ఈకుండలీకృతభాగము తంజావూరి వ్రాయనకాండగు కుప్పయమంత్రిచేఁ బ్రక్షిప్తమైయుండును - ఈ
తీరుగాన కృష్ణాక్షరం గొన్నిపర్వములలోఁ జూపట్టుచున్నది. వివరములను ఉపోద్ఘాతములోఁ
జూచునది.

ద్రోణ పర్వము
(తిమ్మయ)

ప్రథమాశ్వాసము

శ్రీరత్నయుతవక్ష, సితనత్కటాక్ష, | కారుణ్యనిధి, రామ, కానల్యరామ,
కపివరు సేనానిగాఁ జేసి నడచి | రిపుల సాధించు శౌరీ! చిత్తగింపు.
జనమేజయునకు నైశంపాయనుండు | మును వినిపించిన ముఖ్యహార్షమున
సక్కథకుండు శౌనకాది సన్న్యుల | కక్కభాసూత్ర మిట్లని చెప్పదొడఁగె :
వర్ణాధిపతులార, వ్రతులార, మీకు | వర్ణింతు ద్రోణపర్వము కథ వినుడు.
శంతనుతనయుండు సమర్థోర్విఁ బడుట | యంతయు సంజయుం డాంబికేయునకు
వినిపించి మఱియు నవ్విభుండు దన్ననుప | నని చూడఁబోయి వృత్తాంతంబు లరసి
యరుదార సంత సేనవనాఁటిరాత్రి | యరుదెంచి యతని కిట్లని చెప్పదొడఁగె :

యుద్ధవిశేషములను సంజయుండు ధృతరాష్ట్రున కెఱిగించుట

“అయ్య, నీవనివంటి ననిఁ గనుఁగొంటి | నయ్యెడనైన వృత్తాంతంబు వినుము.
నియ్యాజ్ఞఁ దలమోచి నీపుత్రుకడకుఁ | జయ్యన నేజన్న సమయంబునందు
సాలసి కోలలవారిఁ జూచి రారాజు | బలముల రప్పింప బ్రమసి యాసేన
తరువుగూలిన పక్షి తతియునుబోలె | శరధియింకిన మత్స్యసంఘంబుఁ బోలె
బురుషాశ్రయములేని పొలతియుఁ బోలె | నురసదీనుతుఁబాసి స్రుక్కుచు వచ్చి
సన్నిధి నిలిచినఁ, జాలశోకమున | విన్ననై తొలివాటి విజుగు దలంచి
తలత్రిప్పకొని కొంతతడవు చింతించి, | “నిలువ నెక్కడివాడ నేడు కయ్యమునఁ!
గర్జుండు నాపట్టు గలఁడు ప్రాణమున; | జీర్ణుండఁ గానెల? చింతింపనెల?
యాతనిఁ దోడితెం.” డని హస్తీపురికి | దూతలఁ బంప నద్దూతలు వోయి:
“రారాజు పిలిపించె రమ్మయ్య నీవు; | ఘోరాజిలో నిన్న గూలె భీష్ముండు;
ఆతండు వడక నీ వనిసేయ నంటి | వీతరువాత నిన్నెఱుంగ నయ్యెడిని.
వనుమతి భటులు నీవచ్చునందాఁక | దెసలకు నోభులు దెఱచియున్నారు.”
అనిన భీష్మునివార్త కాత్మలో వగచి | తన పుత్రమిత్ర బాంధవులతోఁ గూడ

సేనలఁ గొని మన శిబిరంబుకడకు । రా, నెదురుగ నెల్లరాజులఁ బుచ్చి
 యా కర్ణవదన చంద్రాలోకనమున । శోకాబ్ధి యుప్పుంగ స్రుక్కుచు వచ్చి
 యాతని యటుత నొయ్యన గౌగిలించి । భూతలం బ్రదువ వాపోయె; బోయినను
 గర్జుఁ డాతని బాష్పకణములు దుడిచి: । “యర్జువగంభీర, యడలకు మిట్లు;
 ఏ నీకుఁ గలుగుట యెన్నటికింక? । మాసుపఁగలవాడ మహి వైరిభయము;
 చక్కాడఁ గలవాడఁ జక్రి నెచ్చెలుల; । స్రుక్కుక నన్నింత చూడుము చాలు;
 చనియెద భీష్ముని సంగరానుజ్ఞఁ । గొనియెద.” ననుచును గురుభక్తిఁ బోయి
 కలుమంటపంబులోఁ గాండతల్పమున । నలసి నెత్తుట నోలలాడెనువాని,
 బెడఁగునొప్పులఁ గ్రాగి పింజలమెట । నలయు క్రొవ్వుల ఘోరవపుడై నవాని,
 నెగయునూర్పుల గండ్ల నెత్తురు వెడల । డినునూర్పులేక బెట్టిదమైనవాని,
 గట్టియోర్పుల నొడుగఱచుక¹యముని । ముట్టడకై హాసమున నున్నవానిఁ
 బాడగాంచి పురపుర బొక్కుచు నతని । యడుగులఁ దలమోపి యక్కర్ణుఁ డనియె:
 “అక్కటా! భీష్మ, యిట్లైతివి! మాకు । దిక్కెవ్వరున్నారు? తేర్పవే దొరల!
 ఆ శాత్రవులు వ్రాల రాహవక్షోణి; । నీ శరశయ్య నీకిట్లెక్కడగనె!
 ఇంక నెక్కడికయ్య! మెక్కడిరాజ్య! । మింకఁ గౌరవవర్గ మేముఁ బోయెదము.
 అకట! గాండీవిని నా గదాపాణి । నొకఁ డెల్లుగెలుచు నీవుండినగాని!
 అరి ఘోరతిమిర మార్తాండప్రచండ । శరము లెక్కడవోయె జాహ్నువీతనయ!
 నీకుఁ దోడ్పడనైతి నినుఁ గూడనైతి । నాకు నెక్కడిరోరు నరహథ, నేడు!
 పడియెదఁ బాండవ బడబాముఖమున; । గడిగెద రణచార్ధిఁ గల కల్మషముల;
 తరమిడి నాచేయు తప్పులు మఱచి । కరుణాధ్య, చూడవే! కర్ణుని నన్ను.”
 అనిన² నోరార్పుచు నరుణుబులైన । తనలోచనంబు లాతడు విచ్చిచూచి
 యుంగాధిరాజు నొయ్యనఁ గౌగిలించి: । “సంగరంబులపాలు చాలించుకర్ణ!
 బిరుదనై యేచును బెనగితిఁ గొంత; । హరిగల్గ బాధుల నని గెల్పరాదు;
 చచ్చెద రూరక నకలకౌరవులు; । ఇచ్చల మాన్పవే! యీపు కయ్యంబు;
 చెప్పెద వారలచేతిని రణము, । తిప్పవే! । కౌరవాధిపుని³ ముచంబు.”
 అనినఁ గర్ణుడు చుండహాసంబు చేసి: । “ధమవ్రు సు నిల్లు సు తాత, యెన్నటికి?
 ఏనుండి నృపతుల నేల చాలింతు? । (పూని శాత్రవులను బారిగొందుఁ గాక)

ఏటికి వలదన ? నెవుకు నీవాడ ; మాట కూడితి నీవు మఱి విచంగాని.
 ఇనుడదె పొడ తెంచె; సింకఁ గయ్యమున | కనుపుము పోయెద.” నని మ్రొక్కుటయును
 బాసఁగ భీష్ముడు పెద్దప్రొద్దు చింతించి, | “మనలక నీవును మానవేయును
 బావని నణచి బీభత్సుని నణచి | భూవరు నాజిలోఁ బూని రక్షించు.
 పులి లేళ్ల కుఱుకుచొప్పున నాతఁ డుఱుకు | నలిగి కుమాళ్లపై నప్పు డేమఱుకు.
 దురమునఁ గదిసి యోధులు వీఁగుచువు | తరమిశి నీకొప్పి తడవకుమయ్య.
 ‘అదెగెల్చి రదెగెల్చి’ రని పాండుసుతులఁ | ద్రిదశులు పొగడుచోఁ దెమలకనిలువు.”
 మని బుద్ధిచెప్పి రణానుజ్ఞ యిచ్చి | యనిపించ, నుహ్వాంగి యంగాధిరాజు
 వివిధతూర్యంబులు వెనమ్రోయుఁ గదలి, 1 నివిడిన గొడుగులనీడ కేతెంచి
 మానవేశ్వరుఁ బల్కు: “మనకింక నొక్క | సేనాధిపతిలేక సేన సూక్ష్మానదు;
 2 కలఁడొకొ? గాంగేయుగతి నాజిలోన | మలయుచు రిపుకోటి మద్దించుమంత్రి?”
 అనిపల్కి యుత్సాహ మాననాబ్జమునఁ | దనరార మఱియు నాతఁడు రాజుఁజూచి
 “అక్కట! మఱచితి నాచార్యుఁడుండె; | తక్క కీ వతనిఁ బట్టముఁగట్టు లెమ్ము.
 దినకరతేజుండు దివ్యాస్త్రువేది | మనకు నాతఁడు గల్గ మఱి చింతయేల?”
 అనుటయు ‘నదికార్యమా’ నని నృపతి | గొనకొన్నవేడ్క నగ్గురుఁ జేరఁబోయి
 భూరి ప్రదక్షిణంబుగ వచ్చి మ్రొక్కి | గారాము ధైర్యంబుఁ గానరాఁ బలికె :

ద్రోణాచార్యుల సర్వసేనాధిపత్యము

“3 ఆనతిరిపురాజ, యాచార్య, నీవు | సేనాధిపత్యంబు సేయంగవలయు;
 పెద్దవాఁడవునీవు భీష్మునిమాత్ర ; | ఇద్దెన నుడుకార్ప నెవ్వరున్నారు?
 చేయక చేసిన సేనాధిపతివి; | నీయాజ్ఞ కెప్పుడు నిలుచు నాబలము.
 పడుచోట భీష్ముండు పౌరుషంబెల్ల | మెడఁ గట్టుకొనిపోడు మీకిచ్చుఁగాని;
 తగుఁగాదె సూర్యుండు తాఁ గ్రుంకుచుండ | నిగిడినకాంతి నగ్నికి నిచ్చుటెల్ల.
 సమ్మతింపుము సర్వసమ్మతం. ” బనిన | సమ్మానవాధీశు నతఁడాదరించి:
 “నీచిత్తమెట్లుండె నృప, యట్లెచేయు; | నాచేతనై నంత నడపెద మొనల.
 గాంధారుఁ డున్నాఁడు కర్ణుఁ డున్నాఁడు | సింధురాజున్నాఁడు చిక్కపువనులు.

చీకాకుపటచి వ్రాల్చెద శత్రుకోటి ; నాకు శిష్యులుగారె నరుడు భీముడును !
 ఏను నేర్చినవిద్య యెన్నటికింక ? కానిమ్ము భయము శోకము మాను.” మనినఁ
 గనక కుంభంబుల గంగాజలంబు | జనపతి తెప్పించి నంజ్ఞిత వెలయఁ
 బంచపల్లవములుఁ బంచపల్కలముఁ | బంచామృతంబులు బ్రాణిఁ దెప్పించి
 నరవిఁ బుణ్యాహవాచనము నేయించి | వరవస్త్ర వాహనావలిఁ బూజచేసి
 మంత్రపూర్వకముగా మఱి ద్రోణమీఁదఁ | దంత్రజ్ఞుఁ డభిషేకధార వర్షించి
 ఫాలపట్టంబునఁ బట్టంబు గట్టి | మాణిక్య చందన మణులఁ బూజించి
 యాతపత్రము నడియాలము రథము | నాతత గజ తురంగావలి నిచ్చి
 సేనాధినాథులఁ జేతికిచ్చుటయు | నానందమున నాడె సఖులసైన్యములు.
 ఆసేర్పునకుఁ దగ నాచార్యుఁ డిట్లు | సేనాధినాథుడై సేన రక్షించి,
 యంతకాంతకుఁబోలి యరిసేన మెదిపి | కుంతిసూనుల నొక్కకోలకుఁ దెచ్చి
 దురములో నభిమన్యు ద్రుపదు విరాటుఁ | బారిగొని మఱియు భూభుజుల నుగ్రాడి
 యంత సంతకసూనుఁ డాడువాక్యముల | నెంతయు మూర్ఖిల్లి యిలమీఁదఁ బడినఁ
 బాంచాలతనయుండు పట తెంచి యతనిఁ | బంచత నొందించె బటుఖడ్గధార.
 ఏనును సీతోడ నిది యేర్పఱింపఁ | బూని వచ్చితి. ” నన్న భూపాలుఁడులికి :
 “ ఏమంటి నంజయ! యేమంటి వకట ! | ఆ మహాహీనుండు నణఁగెనే నేడు !
 అతని యాన్నత్యంబు నతని నత్యంబు | నతని పాండిత్యంబు నకట ! నేడణఁగె.
 ఆరయఁ గల్గి కేలా రోయివిట్లు ! | నోరెట్లు గలిగె ద్రోణుండు చచ్చెననఁగ !
 సూతజ! రణమింకఁ జూడకుఁ బోయి | సీతెచ్చు వార్తల నెత్తురారెడిని.
 ఏనిట్లువణఁకెద సీవార్త వినిన | సూరుడెట్లయ్యెనో శోకాగ్ని ! ” ననుచు
 నాచాపు తనదిగా నాత్మఁ జింతించి | సూచిత ఘనమూర్ఖుఁ జొక్కినఁ గదిసి
 నాతులు చేరి యన్నరనాథునకును | శీతల క్రియలోలిఁ జేయఁ జేయంగ
 గుబ్బునఁ దెలిసి డగ్గుత్తికవెట్టి | గుబ్బతిల్లఁగ నేడ్వెఁ గురురాజుతండ్రి :
 “ అన్న, ద్రోణాచార్య ! యక్కటా ! నీవు | మన్నన మముఁగోరి మమునాశ్రయించి
 ప్రాకృతుండును బోలెఁ బ్రాణమిచ్చితివి ; | సీకార్మకప్రాధి నేర్చెనే యణఁగ !
 ఏమని తలఁచితో యీవునందనుని ! | ఏమని విడిచితో యినుమువంటాడలు !

ఆ యంగకాశిన్య మాబ్రహ్మతేజ । మా యనుష్ఠానంబు లావివేకములు
పరమేశ్వరునకైన భావన కొదవు । (దురములో నీవట్లు దునియుట తెలిసి)
నరుడెంత పొంగెనో నాడు కయ్యమున ! హరి యెంత మెచ్చెనో యనఘ, నీమృతికి !
గుణధామ, నీవిట్లుకూలినవెనుక । రణమట ! యింక రారాజు నేమందు !
చచ్చిన గొదలేదు సంయమిశ్వరులు । చొచ్చెడులోకంబు చొరుమయ్య తండ్రీ ! ”
అని విలపించి యిట్లు నంజయునకు : “ మనయోధు లెందఱు మడిసిరో నేడు ?
నలి నెందఱుగిరో నాతనూధవులు ? కలన నేమయ్యెనో కర్ణునికొలది ?
బ్రమసి యెట్లాదిగెనో పన్నినబలము ? । క్రమమున గయ్యమేర్పఱుతుగా.” కనిన
నంజయుడిట్లు : “ స్వామి, నీమనము । రంజిల్ల నేనెట్లు రణము వర్జింతు ?
ఆ పాండవులు గెల్చిరనవలె నాకు ; । నీపుత్రు జయము లేనిది చెప్పరాదు ;
జూదంబులో బాండునుతుల యోటమికి । మోదించి నేడిట్లు మునిగిన జనునె !
చెప్పెదవిను మట్లు సేనాధిపత్య । మొప్పుబూనిన ద్రోణుడుహ్నింగి పలికె :

ధర్మజుబట్టియిచ్చునట్లు ద్రోణుడు దుర్యోధనునకు వరమొసంగుట

“ కురురాజ, మితాతఁగూల్చిన చిచ్చు । కరవృష్టి నారైద పైఁపుమీ నేడు.
నా బాణమహిమ లెన్నఁడు జూప నీకు । నీ బలంబుల గాచి నేడు చూపెదను.
అనఘండు కృపుఁడుండ నటుకర్ణుఁడుండ । నను బెద్దచేసి, నేనలకు నన్నిటికిఁ
బతిఁ జేసితివిగానఁ బరితోషమయ్యె ; । హితమతి వరమడు గిచ్చెద.” ననిన :
“ పాండవాగ్రజ నాకుఁ బట్టి తే చాలు । నొండొల్ల.” ననియె నా యుద్వీశ్వరుండు.
అడిగిన మదిప్రక్రియ వివేకారంబు । వెడలనీక గురుండు వెడవెడ నవ్వ
దుర్యోధనుని బల్కె దొరలెల్ల వినఁగ : । “ కార్యంబు గానక కడవ నాడితివి ;
అతని బట్టఁగ నీకు నయ్యెడిదేమి ? । అతివేగమున జంపుమనసేరవైతి ;
వేమిసేయంగ నీవిల్లు దెమ్మంటి ? । ఏమర్థ మెఱిగింపు మెఱిగెద.” ననిన :
“ ఏ నేలచంపింతు ! నింత మూఁఁడుడనె ? । చానేల యిచ్చు నచ్చట శౌరి యతని ;
నీదైనకడిమి నా నృపుఁ దెత్తువేని । జూదనూడింతు నిచ్చో దొంటియట్లు.
సౌబలుఁ డున్నాడు జయసిద్ధి గలుగు । నీబుద్ధిఁ దెమ్మంటి నెఱుఁగు ధర్మజుని.”
అని కారవేశ్వరుండాడినమాట । విని : “ క్రీడియున్న నవ్విభుఁ బట్టరాదు ;

ఆపార్థ నెత్తెన నని నుండనీక । పాపుము తొలఁగ నాప్రతీన చెల్లెంతు.
 సాగరోదక మెల్లఁ జల్లిన సిరవ । సోగముత్యము దేర సులభమైనట్లు,
 సరి నుగ్రరోచులు శాంతిపొందుటను । నరుణబింబము చూడ నలవియైనట్లు,
 నిజమంత్ర మహిమ లన్నియు జాఱఁ జూచి । ద్విజుని ధిక్కుతిసేయఁ దివిజీన యట్లు
 ఒక్కచోటికిఁ గ్రీడి యొదిగినఁ జాలుఁ । జిక్కురా.” జనిన నాక్షితిపాలుఁ డలరి
 యతి శౌర్యుఁ డాచార్యుఁ డాడిన ప్రతిన । చతురంగ సేనలోఁ జాటంగఁ బనిచి
 యనుపమోత్సాహుడై యాచార్యుఁ బలికెః । “మునలు దీర్తువు గాక మొగ్గరంబునకు;
 జలజాప్తుఁడుదయించి జామున కెక్కె; । బలిమిఁ దాఁకుదుగాక పాండునందనుల.”
 అనిన ద్రోణుఁడు విని యర్థిదేరెక్కి । ఘన తూర్యముల మ్రోత గగనంబు గప్ప
 క్షితిపులు సేనలు సేనాధిపతులు । నతివేగఁ గూడిరా నాజికి వెడలె.
 కౌరవసేనపైఁ గలువాన గురిసె; । వారణంబులు మ్రొగ్గె; వాజులు స్రగ్గె;
 పడగలన్నియుఁ జిక్కుపటచె వాయువులు; । పిఠగులు పడఁజొచ్చె బృథివి నెల్లెడల;
 గురుని టెక్కెము మీఁద గూబ కూర్చుండె; । సారిది నెత్తురువాన చోద్యమై కురిసె.
 కొఱగాని శకునముల్ కురుసేనలోనఁ । దఱచైన వెఱవక దండనాయకుఁడు
 శాకట వ్యూహంబు సంధించె; నందు । నాకర్ణుఁ డొప్పారె నగ్రభాగమున;
 వానికి ముందట వాజివైభవము ! గానుపింపఁగ నిల్చె గాంధారరాజు;
 చెచ్చెఱఁ గాళింగ సింధులఁ గూడి । వచ్చె వికర్ణుడు వలపటిదెనకు;
 జానొప్పుఁ గృతవర్మ శలవివింశతుల । తో నిల్చె దాపట దుశ్శాసనుండు;
 చిత్రసేన సుశర్మ శిబి సూరసేన । ధాత్రిపు లంతంతఁ దను జుట్టికొలువ
 ద్రోణునిమాటున ధూమకేతువన । రాణమీఱఁగ నిల్చె రారాజు నడుచు.
 అంత నంతకసూనుఁ డటమున్న గురుని । వింతలాగు ప్రతిజ్ఞ వేగుచే నెఱిగి
 యింద్రసూనున కది యేర్పఱిచుటయు । సాంద్రపుభక్తి సంజలిచేసి యతఁడుః

ద్రోణుని ప్రతినకు వెఱవవలదని యర్జునుఁడు ధర్మజునకు ధైర్యముగొలుపుట

“ఉర్విశ, నే నీకు యుద్ధరంగమున । నర్వాంగరక్షయై చనుదెంచుచుండ
 గురుండేల గురుఁగన్నగురుఁడు వచ్చినను । గురుసింహ, నిను బట్టుకొన నెట్లువచ్చు!
 నాకులు నోపరు నను నిన్ను బాప; । వ్యాకులమే!” లన్న వసుధేశుఁడలరి

దుందుభిపటహాది తూర్వముల్ మొరయ | నందఱుగొనుచు ఘోరాజికి వెడలి
 పక్షి బాగున నేన పన్నింపుచోట ; నీక్షింప చుండట నింద్రజాణొప్పె ;
 ఆతనికెలన నేనాధినాథుండు | పేతి జాల హ్వల లేర్పడ నిలిచె ;
 మారుతి గవలుఁ గుమారవర్గంబు ; వీరులు విరటాది వితతబంధువులు
 దండాధినాథులుఁ దక్కటి కృపులు ! మెండుగా విడిసిరి మెఱసి యెల్లెడల ;
 గాంధీర్యమునకుఁ దగంగ ధర్మజాఁడు ! సంభృత బలుఁడొప్పె సైన్యమధ్యమున.
 ఈరీతి వ్యూహంబు లిరువాగుఁ బన్ని | పోరాడఁ దొడగి ; రప్పడు దివినుండి
 కనుఁగొనుచుండిరి గరుడ గంధర్వ | ముని సిద్ధసాధ్యులు మొనలైనవారు.
 అప్పుడు బిట్టార్చి యతి ఘోరభూతి ! యుష్పతిల్లఁగఁ దాకి రుభయసైన్యములు.
 'పాడు పట్టు పొరిగొను పోనీకు పొదువు | మడు కొట్టు' మనుమాట లఖలంబు నిండ
 సకల దిక్కుల నస్థిశకల కపాల | శకటాంగములు ద్రెవు చప్పుఁజ్ఞేనంగ
 ఘనతర శస్త్రాస్త్రుఘట్టన నెనగి | యనలకణంబు లాహవభూమి నిండ
 హంకారములతోడ నుబ్బులతోడ | జంకెలతోడ నిశ్శంకఁ బోరాడ
 నా మహాసేనలో నాచార్యు రథము | నేమిఘోషము గల్గి నేల చించుచును
 ఆకాశమునఁ బక్షి కడ్డంబు లేక | గైకొని చరియించుగతి యచ్చవడఁగఁ
 గరి దాడి విఱుగక, గదఁ జక్కువడక, | యెరుతేరి గదలక, యూనంబు గాక
 సెగ నొగ బెఱుకక, చెనకి చేయొక, | మగుడుట నిగుడుట మహిఁ గానరాక
 చరియింప గురుసచేఁ జదియుతేనులును, | ధర వ్రక్కలైవ్రాలు దంతావళములుఁ,
 దుత్తుమురై ధరఁ దొరుగు నశ్వములు, | మొత్తమునై తెప్పి మ్రొగ్గు కాల్బలముఁ,
 బడియెడు దొరలునై పాండవసేన | తడఁబడఁదొడఁగియు ధైర్యంబుకలిమి
 గురుని మార్కొని యేయు గుంపులుగట్టి ; | వరగి పాఱియు నిల్పుఁ ; బైఁబడి వేయు;
 నెడతెప్పియును గూడు నెదిరించు నొంచు ; | నడఁచరాకయుఁ ద్రోచి నడచుఁ గయ్యమున.
 అప్పుడు గగనమధ్యమున మార్తాండుఁ | దొప్పార, ధర్మజాఁ జొక్కింత యలిగి
 'యడ్డపెట్టుఁడు గిట్టుఁ డాచార్యు' ననుచు | నొడ్డుకర్తకుఁ జెప్ప నొదుఁగక యతఁడు
 కవ్వడి తోడుగాఁ గలశజాఁ దాఁక | నవ్వడి పొడగాంచి యఖలకొరవులు
 వసుధాధిపుని యాజ్ఞ వారిపైఁ బడిన | నెనగి పార్థబలంబు నెక్కె ; నెక్కినను
 ఆజఘోరంబయ్యె ; నందు నంగాధి | రాజుతో విరలుఁ డుగ్రతఁ దలపడియె.
 మహిత శస్త్రాస్త్ర భీమంబైన రణము | సహదేవునకుఁ గల్గె శకునితో నపుడు.

అనుపమభుజవీర్యుడగు వివింశతికి | సనిలజానకు నయ్యె సతిఘోరరణము.
 పొనర శిఖండికి భూరిశ్రవునకు | ఘనపరాక్రములకుఁ గలిగెఁ గయ్యంబు.
 నవకోపమున శల్యునకు నకులునకు | బవరంబు గలిగె నప్రతినురాద్రమున.
 ఆ కీర్ణశరముల ననువిందుతోడఁ | జేకితానున కష్ట సిద్ధించె రణము.
 హైండింబునకుఁ గల్గె నయ్యులంబునుని | తోడ మాయాప్రాధి దొరయ రణంబు.
 పెనఁతువ గుణఘోష భీషణంబగుచుఁ | దసరె నుశర్మ నుత్రామనూనులకు.
 ధీరతఁ గృపునకు ధృష్ట కేతునకు | ధారుణి యన్రునంగఁ దలపాటు గలిగె.
 చతురవిక్రము లిట్టిసందడిలోనఁ | గృతవర్మయును సాత్యకియుఁ దలపడిరి.
 పగ దెగవలెనని పాంచాలపతియు | భగదత్తుడును దలపడిరి ఘోరముగ.
 అట్టి సంకులమున హయహేషితములు | ... ..

రాద్రంబులైన వారణభృంహితములు | ఛిద్రితదిశలైన శింజినీధ్వనులు
 నుర్వి కోర్వఁగరాని యుగ్రహుంకృతులు | సర్వభూతాట్టహాసంబుగఁ జెలఁగె.
 నింగిని నొరసిన నెత్తురుటేరు | సంగరంబునఁ బాతె జగతి కెంపెనఁగ.
 అంత దుర్యోధనుఁ డభిమన్యుఁ దాఁకి | వ్రంతగా నొకకోల నక్షంబు నాఁటి
 నజిమి యెండాకకోల నారి ఖండింప, | నెఱచిచ్చుగతి మండి యింద్రపౌత్రుండు
 వేటొక్కశింజని వింట సంధించి | పాఱమ్ముదొడిగి యప్రభునూతుఁ జంపి
 రధికుపై నట్టిమార్గఁగె నెంధింప | రథవేగమున జయద్రథుఁ డెడసొచ్చి
 యిలఁ దేరు కుప్పగా నిరునులు నలుకఁ, | బలకయు నడిదంబుఁ బట్టి యజ్ఞోదు
 సైంధవు తేరికి జవమొప్ప దాఁటి | సంధించి హరులతో సారథిఁ జంపె.
 వెన పాడు గదఁ దన్నువ్రేసెను ; వ్రేయ | ససిదట్టి మూర్ఖువో నాతనిఁ గొట్టి
 తలపట్టి యొడ్చునంతట శల్యుఁ డెఱిగి | యలయక నకులుతో నాజి చాలించి
 గదగొని యాత్రోవఁ గదలినంతటనె | మదిలోన వివరించి మారుతాత్మజుడు .
 నెటుపోదువని తాఁక నిరువుర కపుడు | పటుగదారణమయ్యె భటు లోలిఁ జూడ.
 పూపులుఁ జూపులుఁ బొనఁగఁ గుంకుటలు | డాపులుఁ ద్రోపులు డాసి వ్రేయుటలు
 నలపులు సొలపులు హస్తలాఘవము | లల వాల్లు పోటులు నందుఁ గందయ్యె.
 ఒంటిగొమ్ములతోడి యుక్షద్వయంబు | గెంటక పోరాడు క్రియ నల్లు పోరి
 యల్లుండు మామయు సన్యోన్యహతులఁ | ద్రెల్లి మూర్ఖిల్లుచో ధృతిఁ గృతవర్మ
 మద్రేకుఁ గొనిపోయె మారుతి విగత | నిద్రుండై గదఁబూని నిలు నిలు మనఁగ.

1. గదరెడు.గదలు. 2. వినఁగ. (మూ).

అంతః పాండవసేన లాభీమసేను | నెంతయుఁ బొగడుచు నెసఁగు ధైర్యమున
నొత్తుక నడవ, దుర్యోధనాదులును | మొత్తమై కవిసి యమ్మున నిల్వలేక
మెనుకకు వీఁగుచో, వీక్షించి ద్రోణుఁ | డనుపమకోపుండై యపరాష్ణవేళ
ఘనసేను వృషసేనుఁ గర్ణునిసూచు | ననిఁ బాండవులకు ప్రేక్షై పోరువాని
వీఁడు బంక్షానని వినుతించి రథము | వాఁడిమి నతని నవ్వలికి దాటింది

ద్రోణుఁడు పాండవనైర్యముపై విజృంభించుట

నలి నెదిర్చినవాని నకులనందనుని | బలివి శతానీకుఁ బాఱంగఁగొట్టి,
తఱిమి వెండియుఁ దోడి ద్రాపదేయులకుఁ | జాఱచుట వేడిమి-మాపి స్రుక్కించి,
గతదయ యవన కేకయ వీరభటుల | శతసహస్రలఁబట్టి చట్టలువాపి,
పఱతెంచి తాఁకిన పాంచాలసుతుల | నఱువదియార్వర నందంద మెదిపి,
మైడింబుసేనల నసురనాయకుల | వేడుకఁ బదునాల్గువేల నుక్కఱించి,
వికటంబుగాఁ దగ వెల్లిబాణముల | నకలంక రివుచక్ర మాక్రమించుచును
ఇభకుంభ శకటాంగ హేమకిరీట | సుభటాశ్వపటలంబు చూర్ణంబుగాఁగ,
గరభాగ్నికణములు గ్రక్కెడు శివుని | వెరవున శరములు వెదవల్లుకొనుచు
నరిసేనవిచ్చి యయ్యగ్రభాగమున | నరదంబుతోఁ బాండవాగ్రజుఁ గాంచి
పైపడి యతనిచాపముఁ ద్రుంచినై చి | యేవుమీఱిన దృష్టి నిఘ్నవులు గురియ
సుకుమారు లా ధర్మసుతు చక్రరక్ష | ప్రకటించు నృపతు లేర్పడ ద్రోణుఁ దాఁకి
నిమిషమాత్రము పోరి నిలువక పడిన | గమికొని ద్రోణుఁ డక్కాంతేయుఁ గదిసె.

అత్తఱి దొరలెల్ల నతని కడ్డంబు | సొత్తెంచుటయు వాఁడిచూపులఁ జూచి
నకులుని నాలుగు నారాచములను | నకులాత్మజుని నైదు నారసంబులను
విరటుని దొమ్మిది వేడితూపులను | బరువడి సాత్యకిఁ బది సాయకములఁ
బవమానతనయుని బాణావృక్షమునఁ | దవిలి, ధృష్టద్యుమున దశేషిఖములఁ
దూలించి వెండియు దొరలను నేసె. | ఆలోన ధర్మజు నతఁడు డగ్గఱిన
నడరి యు¹గంధరుఁ డనురాజు గురున | కెడసొచ్చి పోరాడి యిసుమునై కూలె.
శీఘ్రుత నారీతి సింహసేనుండు | వ్యాఘ్రుదంతుఁడుఁ బోరి వసుమతిఁ బడిరి.
'అదె పట్టె బట్టె ద్రోణాచార్యుఁ డధిపు; | నదె తీరె దీరె నాయన బాస' యనుచు

అర్జునుడు ద్రోణునాగి కౌరవసైన్యము నుఱుమాడుట

భటులొక్కమోతగాఁ బలుకఁ గల్పాంత । చటుల మేఘారంభ సరంభలీలఁ
గపి కేతు ఘనరావ గాండివారావ । విపుల శంఖవిరావ విక్రమక్రీడ
భూభంగ విభ్రమాద్భుత ముఖోద్దామ । శోభి దివ్యకిరీట సురుచిరస్ఫుగణ
సద్భుతక్రోధియై యచ్చటఁ గ్రీడి । యుద్భవించినమాడ్కి నుర్వీశునెదుట
సముల్లిములఁ గప్పి యాచార్యుతనువు । గ్రమ్మన బహుబాణగ్రంధిగాఁ జేసి
ముట్టడ విడిపింప, మున్నాడి యొకనిఁ । బట్టఁ బదుండుగాఁ బఱచి కౌరవుల
శాతాశ్రముల ముంప, జడియక నరుడు । నేతువుదెగి పాటు చెరువునుబోలె
హత్తిన హరిసహాయత్వ మేర్పడఁగ । నెత్తిన రణభూమి నెల్లఁ దా నగుచుఁ
బదియు నూఱును వేయి పదివేలు లక్ష । పదిలక్ష యొక్కొక్కభటు నుచ్చివోవ
విశిఖప్రవాహంబు వెడలించునపుడు । సిశితపుఁ బంకంబుఁ బ్రేవు పంకంబు,
తలపుచ్చె గుదులు రక్తంబుల నదులు, । నలిఁగ్రొవ్వు ననలు బాణముల యిసుముఁ,
బాతితధ్వజములు బహుశాస్థిరజము । లాతపత్రలవంబు లాహారపములుఁ
దొట్టినపునుకలుఁ దొడవులతునుక । లిట్టలంబుగ నాజి నెల్లను బర్యే.
అంత 1నీ శరవార్ధి యపరాధి మింగు । నింతట నిటఁ జొత్తు నే నన్నయట్లు
దినపతి గ్రుంక, సత్రీవ్రాశ్రుతిమిర । పునరుక్తి భావమై పొడనూపెదమము.
అప్పుడు కురుయోధు లట దైన్యవృత్తిఁ । దప్పి పాటినవారిఁ దగఁ గూడుకొనుచుఁ
బతియును సేనాధిపతియును ద్రిప్ప । సతిరయంబునఁ బోయి రావాసమునకు.
అట మందుభులు మ్రోయ నార్పులు సెలఁగఁ । ఒటుజయోత్సాహులై పాండవబలము
విజయునిఁ బొగడుచు విజయునేవించి । నిజనివాసములకు నెమ్మిత్తో జనిరి.

ద్రోణుని ద్వితీయదివస యుద్ధము

గురుఁ డంత మఱునాడు కోపంబు సిగ్గు । జెరయ నల్లనఁ జేరి పృథివీశుఁ బలికః
“క్షీతిప, నీ కే మున్ను చెప్పితిఁ డెలియఁ; । బ్రతిన చెల్లదునాకుఁ బార్థుఁ డుండఁగను.
అతనినొక్కనిఁ బాపు మంత నే ధర్మ । నుతునిఁ బట్టెద నేడు సుర లడ్డపడిన.

కలఁడొకొ మనలోన గాండీవధరునిఁ | దొలఁగఁ దోల్కొనిపోవు దొర కయ్యమునకు!
 నతఁడు నావాఁడు పో.” మృగిన నుశర్మ | పతిసమ్ముఖమునఁ జాపముఁ దానునిలిచి
 “నను బంపు ధాత్రీశ, నరుని బాపుటకు | ననయంబు నోపుదు నాజి నిల్పుదును.
 ఘోరాజిలోనఁ దోడ్కొని చన్న పిదప | నూరక నరుగెల్తు నొండెని చత్తు.
 చాపక గెలువక చనుదెంతునేని | భూవర, విను నాదు భూరిప్రతిజ్ఞ.
 వెరవేది మధువుద్రావినవాని గతికి | (శరణార్థి జేపిడి చనువాని గతికిఁ)
 జనువాఁడ.” నని యగ్ని సాక్షిగానాడి | తన మూఁడుకోట్ల రథంబుల దొరల
 మగఁటిమఁ గేరళ మాళవ ద్రవిళ | మగధ కాశ్యోర భూమండలాధిపుల
 నెట్టన నారాయణేయ గోపకుల | గట్టి మొత్తంబుగాఁ గైకొని మొక్కి
 విభుఁడు ద్రోణుఁడు వేల్కపిఁడ్కొల్పఁ గడలి | త్రిభువనంబులు భీతిఁదెమలనార్చుచును
 శౌంతేయు సేన డగ్గఱ బోయి నిలిచి | యొంతయుఁ బనఁ ‘గిరిటీ!’ యని పిలిచి
 ‘చూత మేఁ బిలిచినచోటి కొక్కఁడవు | నేతేర నోపుదో యెక్కటిఁ బోర?
 నిన్ను నేయుటగాని నేరుపుగాదు ; | నిన్ను వ్రాల్చుటగానినెఱి కీర్తిగాదు ;
 గోగ్రహణమునాడు కురుసేన నొంటి | నిగ్రహించిన నీవు నేఁడు రావలయు ;
 నోపకుండినఁ జెప్పు మొకమాట.” యనినఁ, | గోపశోకము లాత్మఁ గొనరనర్జునుఁడు
 యమనూనునకుఁమొక్కిఁ: “యక్కటా! నిన్ను | విమతులు పట్టెడు విధమివిధంబు;
 తమ చావులకుఁ దెగి దాయలు పిలిచి ; | రమరంగ దీసి కెయ్యది యుపాయంబు?
 చెదరక నిన్ను గాచెదనన్న నాకుఁ | బొదివి వైరులు పిల్వ బోకుండరాదు ;
 పోదునో!” యనుటయు భూపాలుఁ డలికిఁ: | “ఏ దిక్కుగలదని యేగెడు నాకు?
 నీవు గల్లఁగఁ దప్పె నిన్నఁటి చావు ; | వావిరి గురుఁ గావ వశమె యేరికిని?
 రాధేయ శత్రుల రణమెఱుంగుదువు ; | క్రోధి యశ్వత్థామ గుణమెఱుంగుదువు ;
 భగదత్తుఁ డనువాని బలిమెఱుంగుదువు ; | పగలువో మనసేన పాటెఱుంగుదువు ;
 ఏమని పొమ్మందు నిపుడు ని.” న్ననిన | నా మానధనుఁ డొక్కయనువు చింతించి
 శౌంతేయుఁ బతిఁ బల్కెఁ గరమునఁ జూపిఁ: | “చింతింపకుము సత్యజిత్తుండు వీఁడె
 పాంచాలకుండు దోర్బల ధురంధరుఁడు | నించిన రణములో నిను గావనోపు ;
 జయమేది యితఁడాజఁ జచ్చినయపుడు | రయ మొప్పు మఱిపొమ్ము రణమానపడక.”
 అనుటయు నొడఁబడి యర్జును ననిచి | జనపతి సంగరస్థలి జేర నడిచి
 దండాధిపతిఁ జూచి ‘తగఁ దీర్తు గాక | మండలార్థంబుగా మనసేన’ ననఁగ

సతఁ డట్లు కావించె; సంతఁ గౌరవులు | చతురంగ సేనా విశాలురై కదలి
 కలశజ పసుపున గారుడ పూహ | కలితాత్ము లగుచోటఁ గర్ణసౌబలులు
 కురుభూమి యూర్ధ్వల కూటువప్రజలు | గరుడపుచ్చాకృతిఁ గానంగనైరి ;
 వెలయ సర్వతామ విందానువిందు | లిల వామపక్షమై యేర్పడి రందు ;
 కురురాజ తమ్ములుఁ గొందఱుదొరలు | గరుడ దక్షిణ పక్షగతిఁ గాననైరి ;
 వెన్నున సమరిరి వివిధదేశేంద్రు ; | లున్నతి ముఖిలీల నుండె ద్రోణుండు ;
 ‘పగదీర్తు నే’ నని పంతంబుతోడ | భగదత్తుఁ డేనుఁగుపై నెక్కినడుమ.
 ఈ రీతి జోకమై నిరువాగుఁ గదిసి | యారూఢ సమర తూర్వంబులు మ్రోయ
 గంగయు యమునయుఁ గలిసి కల్లోల | సంగతిఁ బోరాడునరణి నొండొంటఁ
 గలిసి పోరాడుచోఁ గలశజఁ జూపి | పలికె ధృష్టద్యుముఁ బొండవాగ్రజఁడు :
 “బ్రాహ్మణుచే బట్టువడిపోవ నాకు | బ్రహ్మ లిఖించెనో ఫాలభాగమున !
 సత్యజిత్తుండు నీవు శైనేయ భీము | లత్యంత సన్నద్ధులై కావు.” డనిన
 “వారలీ పనికెంతవారు నాచెంత | నోరాజ, ననుజూడు యుద్ధమధ్యమున ;
 సత్యజిత్తుండేల ? శైనేయుండేల ? | సత్య మెవ్వరునేల ? శంకయే ? ” లనుచు
 ద్రోణుపై ద్రుపదపుత్రుండు బిట్టుగవియఁ | బ్రాణాంతకుని నాజఁ బరికింప నోడి
 పెఱతెరువునఁ దేరు నే పంచి యతని | యురుసేనఁ జెండాడుచుండె నగ్గురుఁడు.

అర్జునుండు సంశయములపైఁ దలపడుట

అటఁ గ్రీడి ధర్మరాజుట్లు తన్ననుపఁ | బటువేగమునఁ బోయి పదియోజనములు
 1సంశయములు వల్కి 2చనుదెంచిసట్టి | సంశయకాఖ్యుల శత్రులఁ గాంచి
 హరితోడసిట్లను: “నదెకంటె దేవ ! | పరులు నాబాణాగ్నిఁ బడఁగోరి రిచట ;
 అన్నఁ బాయుట నాకు నరుదయ్యెఁగాక | పన్నిన వీరు నా పండువు గాదె !
 త్రిప్పదురథములు దివ్యాస్త్రవృష్టిఁ | గప్పదు దిశ లంధకారంబు గప్పఁ
 బటపుము రథ.” మని భక్తితోఁజెప్ప | మెఱుపుతీఁగె రయంబు మెఱయఁ గృష్ణుండు
 ఇలరోహణాద్రికి నెనయైన రథము | వెలయ సేనామధ్య వీధిఁ దోలుటయు,
 నెప్పుడు తునిసెనో యెఱుఁగరాకుండ | నప్పుడు మూఁడువేలరదంబు లొఱుఁగె ;

గజలక్ష్యమును నేలఁగలసె ? గుఱ్ఱములు | నిజముగా నొకకోటి నీటియ్యై జూడ.
పదివేల సుభటులు పాండవాశ్రమములఁ | జదియుచో నవుడు సుశర్మ భీతిలక
దొరలతో నటు మంగ దురము బాణాన్ని | పరిచుచితాశ్రమై బహుభంగిఁ బరఁగె(?)
అందు నందఱు నూఱు నారును వేయి | క్రందుకోలల నహ్నికణములతోన
హరి హరులను గ్రీడి నాతపత్రంబు | హరికేతనముఁ గప్ప, నప్పార్థుఁ డలిగి
వికటాశ్రమముల వైరివిశిఖంబు లణఁచి | నకలయోధుల నశ్రుజలధినోలార్చి
విచ్చుచుఁ బొదువుచు వివిధచూర్ణముల | నచ్చుచుఁ ద్రచ్చుచో, వారుఁ బోరాడి
లయముగాని జయంబు లవమైన లేని | భయమునఁ బాటుచోఁ బలికె సుశర్మ :
“పాఱక నిలువుఁడు బలులార ! మేర ! మీఱితీ లెఱుఁబోయె మీ బాసలెల్ల ?
ఇతఁడింతవాఁడని యెఱుఁగఁజే మొనల ? | గతశంక నెందుఁ బోఁ గలదింకమనకు ?
1. ఎగిరెడు విశిఖంబు లెఱుఁగఁ డీతండు | తగమనుష్యుఁడుగాని దైవంబు గాఁడు ;
పొడువుఁడు పొడువుఁడు పోనీకుఁ.” డనుచు | నదలింప నారాయణాఖ్య గోపకులు
పదివేపు రాహవప్రౌఢిమఁ దిరిగి | యదువంశు విధువంశు నమ్ముల ముంప,
మయుఁడు మున్నిచ్చిన మాయాశరంబు | నియతి నష్టనుఁడు సంధించియమ్ముఁక
లక్ష్మించియేసిన, లలినొకఁడొకని | కీక్షింప వేర్వేఱు యింద్రజుఁ డగుచుఁ
దోచినఁ, దమలోన దొమ్మిగఁ బోరి | యా చతుర్ముఖ లీల్గి రమరులు నవ్వ.
అట నందు హతకేషు లర్జునుఁ గదిసి | యట నటనీడ్చుచో నమ్ములవాన
యంచిత సరమేఘు మచట మిక్కిలియు | వంచిన హతులైరి వార లాక్షణము.

సంశ్చక్తులెల్ల రొక్కువ్వుడి నర్జునుఁ బొదువుట

అంత నల్లఁ ద్రిగర్త లఖిల సంవీరు | అంతంత నిత్యైకులట శిబిపతులు
మఱియుఁ గేరళ దుండి మాళవ మగధు | లరవాయి గొనక సాహసమునఁ జొచ్చి
హరివాఁడు నడవాఁడు నరదంబువాఁడు | కరివాఁడు గదవాఁడు ఖడ్గంబువాఁడు
ససివాఁడు లగుడివాఁ డాశక్తివాఁడు | మునలంబువాఁడునై మునురు గ్రమ్మినను,
బహుళ 2 దూర్వాంకుర ఫల పత్రపుష్ప | పిహితవిఘ్నేశుడై 3 పెంపొందె నరుఁడు.
పోయెఁగ్రీడి యడంగిపోయె ననంగ | వేయు విధంబుల వినువీధి మ్రోసె.

కాలుచేయాడ వెక్కన మప్పుడగుచు | నా లోకనాయకుం డర్జునుఁ బిలిచి,
 “నాయన్న, ఎరుడ, యున్నాడవే బ్రదికి! యేముక్తిఁ బాయుద మీ నంకటమును?
 కరమున నన్న జక్ముఁ దాల్చినీవు; | పగుల కెవ్వ రడ్డపడియెడువారు?
 పలుకవే! యొకమాటు భయమయ్యె.” ననిన | మెలపునఁ గ్రీడి ‘యేమీ!’ యని పలికి
 యనిల బాణంబున నానంకటంబు | మును ¹పుచ్చి కూడినమునుము ²విప్పంగ
 రథముచెక్కలు గాడి రక్తంబు వడిసి | పృథివి గూలిన యశ్వబృందంబు గలిగి,
 చదిసి యమ్ములువచ్చి సందులఁ బడినఁ | గదలనేరని బండికన్నులు గలిగి,
 యొక తేరు వాఱఁగా నొండుఘ్న నచ్చి | యొక తేరు శునుకలై యొకగుట గలిగి,
 కూలురూపును దన్నుకొనియెడరూపుఁ | బోలఁద్రెవ్వెనురూపుఁ బొరలెడురూపు
 రూపుదప్పినరూపు రూపింప వికృత | రూపమై యొరలెడి రూపును గలిగి
 యరులు గీడ్వడి; రంత నక్కడ గురుడు | వెరవొప్ప నాజిన్లు విష్ణులు లేక
 యెదుఁగంగ రిపు సేననొత్తుచో, వారు | నదలించి ³నిల్వ బో రతిఘోరమయ్యె.
 అందు మహారథు లతిరథశ్రేష్ఠు | లిందలి సమరథు లిట సర్ధరథులు
 క్రోధాగ్ని వెననొక్కకొలఁదలై పెనఁగ | నాధరాధూళి యాశాగ్రంబు ప్రాణి
 తనకుఁగాఁ ద్రెవ్విన భారుణీధవుల | సనువఁబోయిన భాత్రయన బిట్టువచ్చి
 కరి ఘటా భటకోటి ఖడ్గరక్తములఁ | బరిలూనమయ్యు నేర్పడియుండె మిట. (1)
 తక్కక కురురాజు ధర్మజుమీఁద | నెక్కనిమ్మన సేనలెక్కెను వడిని.
 అరయఁ గాల్చుంటుపైహరి, హరిమీఁదఁ | గరి, కరిమీఁదఁ బొంకపుఁదేరు వాఱ
 మ్రగ్గు, మ్రగ్గినఁ బోకమఱియుఁ ⁴బైఁబడును; | అగ్గలించి బలంబు లాహవకాంక్షఁ
 దేరులు మ్రోళ్లునై ధృతిద్రెవ్వ రధికు | లారను వ్రాలుదు రవ్వలితేర్ల.
 ఆయుధంబులు దీసినప్పుడు పరుల | వేయుధంగులతోడ వ్రేయుకాల్చుంటు,
 నెమ్మిమాంసము క్రొవ్వునెఱసి రక్తములు | నుమ్మలించిన ⁵చోట నొకగు గుఱ్ఱములు,
 కరియూధములు త్రొక్కి కాన్పింపరాక | దొరసి యా పంకంబుతో మెట్టువడును.
 వదలి పీనుగులెల్ల వరదఁబో రక్త | నదులు వాఱిన సేల నలి నాక్షణంబు
 ఎఱ్ఱనికెంధూళి ⁶యొగసివ్రాలంగ | నిఱ్ఱింకు⁷లింకె నయ్యెడ యుద్ధభూమి.
 వీరహాసోల్లాస వివశభావమున | నారాజు భటరాజి య ట్లాజినేచు

1. విచ్చి. 2. విప్పనఁ. 3. నిల్పుచో. 4. బైదైల. 5. తొంటి. 6. నెనఁగి. 7. లింకినయుద్ధ
 మధ్యమున. కెడు, (మా)

నమ్ముతాఁగనిమేను, నసివోని రథము, | సొమ్మవోవనిబంటు, సొరుగని హయము,
ప్రక్కవాఁటనివిల్లు, పడఁకని గొడుగు, | నిక్కదప్పని జోడు, నీల్లని గజము,
పొడిగాని కత్తియుఁ, బొలియని తలయు, | నిడియని తెక్కెంబు, నెనఁగని ధూళి,
పడని బొమ్మిడికయుఁ, బడివోని గదయుఁ | దడవిన నాసేనఁ దఱచు లేకుండె.
అంత ద్రోణుడు పొడవొగ్రజఁబట్ట | నెంతయుఁ గదియుచో, నెలుగిచ్చి చొచ్చి

సత్యజిత్తు ద్రోణు నెదిర్చి మడియుట

సత్యజిత్తుడు సవ్యసాచి పెన్నుద్ది | సత్యంబుకలిమి నాచార్యునిఁ దాఁకి
తూవుల నరదంబు త్రోచిరాకుండ | నాఁపిన, మెచ్చి యయ్యతిరథోత్తముఁడు
విలుద్రుంప, వేఱొక్క విలుదాల్చి యతని | నలుగులఁబెట్టుచో, నతనిబంధువుఁడు
విలసిలోతావఁడు వృకుఁడనువాఁడు | తలమీఱి కలశఁజఁ దాఁకియుగ్రతను
బాణంబురాశి ముంపఁగ, ద్రోణుఁ డతనిఁ | బ్రాణంబుతోఁ బాపె బటువిశిఖమున.
అంత నొండొకచాప మా సత్యజిత్తు | కాంతేయసేనకుఁ గడిమిరాఁ ౧దాల్చి
చిత్తజల్లునుబోలఁ జిత్రహాసంప | ౨మొత్త మా ద్రోణాంగములు నిండనేయ,
నా సత్యజిత్తుతో నాచార్యుఁ డపుడు | చేసిన కయ్యంబు చెప్ప నచ్చెరువు.
తనువైన ధనువైన ధౌరేయమైన | దొనయైన బెనయైన దోకినయైన
గరమైన నురమైన గంకటంబైన | నిరుసైన శిరసైన నెమ్మకయైన
దాఁగనిబాణ మధ్యయందు లేదు ; | కాఁక యేమనిచెప్ప ఘటికాద్వయంబు !
అంత ద్రోణాచార్యుఁ డా సత్యజిత్తు | నంతకుఁ గూర్చిన, నాశ్వులో నులికి
తమ్మునివాక్యంబు దలఁచి ధర్మజుఁడు | ముమ్మరంబగు భీతి మొనలెల్లఁ గడచి
పాటుచో, వెనువెంటఁ బాటు నాద్రోణుఁ | జీరుచుఁ బొండవసేనాధిపతుల
మరణంబునకుఁ దెగి మలసి మార్కొనిన, | 'శరణంబు వీరి కెచ్చటి' దని గురుఁడు
భృగురాముచేఁ గొన్న బిరుసునారసము | లొగిఁ బరంపరలేయ, నోర్వక వారు
'నిదెవచ్చె ! నదెవచ్చె ! నెఱబోద !' మనుచుఁ | గడుపులు కదుపులై కదనంబువిడిచి
రిత్రరథంబులు రిత్తయేనుఁగులు | నెత్తురుఁ గనుపట్ట నిలువక చనిన,
నాదెన దళమంత ననిలవేగమున | దూది తెట్టయుఁ బోలె ద్రోణుచేఁ జెదర
'నోడకుఁ డోడకుఁ డో సేనలార ! | చూడుఁడు న' న్నని సూర్యదత్తుఁడు

విరుటుతమ్ముడు తాణి నెన ద్రోణుచేతఁ | బరువడి చిద్రువలై పడిసమాత్రమున,
 జ్ఞేమనామక చిత్రసేన నామకులు | హేమకిరీటు లయ్యెడ ద్రోణు దాణి
 శరపరంపరలు వర్ష ముగాఁగఁ గురిసి | గురుచేతఁ దునుకలై కూలి రాక్షణము.
 అనువార వసుదాముఁ డంతజ్ఞేముండు | ఘనుఁడు సుమిత్రుండుఁ గలశజుఁ దాణి
 సుడివడ్డ తరువులచొప్పున వారు | పొడవడంగిరి కురుభూపతి యార్వ.
 అంత 'ద్రోణునిచేత నదె చిక్కెఁ జిక్కెఁ | గాంతేయుఁ' డను మ్రోత గగనంబునిండ
 రాధేయుఁ జూచి కౌరవరాజు పలికె: | " ఈ ధర్మజుని కింక నెక్కడి జయము!
 ఈవేళ ద్రోణుని యేపు వీక్షించి | పావనియును వీడె పాటుచున్నాఁడు.
 శై నేయుబలము ధృష్టద్యుమ్ను బలముఁ | గానరాక చుడంగెఁ గడిమియులేక.
 తనబలంబును జూచి తనపాటు చూచి | ముసమెంత కుండెనో! మానాధ్యుఁ డీతఁడు;
 బవరంబులోఁ దన్నుఁ బార్థుండు విడిచి | యవలబోయినదోష మక్కటా! గలిగె.
 ... .. సతని కేమయ్యె. | ... ..
 ఇతని ప్రాణంబున కెట్టెట్టిమగలు | హితమతిఁ దమ ప్రాణ మిచ్చుచున్నారు.
 నరునిసమాను లున్నతమహాబలులు | దొర లీ మహారాజు ద్రోణున కేరు?
 హెచ్చుటికలు గల్గి యిచ్చ ద్రోణునకుఁ | బుచ్చుట తగుఁ దోడు పొందెన వొరల."
 అనునంతఁ దగులక యరిగెడు ధర్మ | తనయు ద్రోణుఁడు మహాధ్వనితోడఁ బిలిచి,
 " నిలు పార్థ, పట్టుట నిను జంపఁ గాదు | కలదు నమ్ముము వేతెకార్యంబు మాకు.
 చావరు మంత్రులు సైన్యంబు తెగదు | పావని నీ సుతప్రముఖు లున్నారు.
 తెమలుదురయ్య యుధిష్ఠిరా యిటుల! | సమరంబు విడుచుట చందమా నీకు?
 పెద్ద గంగెద్దువై బిరుదంబు విడిచి | యిద్దెనఁ బాటిన నేఁ బాటినను.
 అనినఁ గోపాగ్నియు నమ్మానధనుడు | నొనరిన శౌర్యంబు నూతగా నిలిచె.
 శశివర్ణ హరులతోఁ జంద్రకాథవళ | శశికేతనముతో నజాతశత్రుండు,
 దురువర్ణ హరులతో రుచిరమాణిక్య | హరికేతనంబుతో ననిలసూనుడును,
 హరితవాజాలతోడ నంబరాభరణ | శరభకేతనముతో సరి నకులుండు
 కస్తూరివర్ణ యుగ్యములతో ససిత | మాస్తిపతాకతో నశనితమ్ముడును
 దిరిగి బిట్టార్చిరి; దిరిగి సైన్యములు | గురుమీఁద నఖిలదిక్కుల ముంచుకొనినఁ,

1. శత్రుములతో. 2. రాజయోగ్య (మా).

గురురాజ యోధులు గొలువ నచ్చటికి । గురుం నానందోప సంకులమున్దమయ్యె.
 ధృతిమతి నకులుతో నుశ్వాసనుచకు, । క్షితి నహ జేవుతో సింధురాజునకు,
 దొవకి ధృష్టద్యుమ్నుతో ద్రోణజునకు, । భువి శతానికతో భూకర్షకు,
 దొరయ నార్థక్షేమిగోడ గృహునకు, । దొరగొని శ్రుతకీర్తితో వివింశతికి,
 అరయ శిఖండితో సంగరాజునకు, । విరలుతో వింహనువిందనానులకు,
 దూగొని యభిమన్యుతో లక్ష్మణునకు, । నా కేకములతోక నటక గేకయులకు,
 నల ఘటోత్కచుతోడ నాయులంబునకు, । దొలుత యుయుత్సాహితో సుబాహునకు
 భువి మణిమంతుతో భూశ్రవచకు, । ... ..
 వడముడితోడ భూవర, సౌభలునకు, । నడచిన ద్రువదుతో నా బాహ్నికనకు,
 దొరయ సేనాబిందుతో నలూకునకు, । దొరగొని ధర్మజుతో నుద్దవతికి,
 నలుక సాత్యకితోడ సంతభోజునకు, । నిల క్షత్రధన్యుతో నిజజుత్రునకు
 దలపాటు గలుగుచోడ దవసమండలము । విలసిల్లె నాకాశవీధి నెన్నడును.
 అప్పుడు కురురాజ హస్తీంద్రునెక్కి । తప్పక రథికులై తమ్ములు గొలువ
 ఘోరఘంటలమోతఁ గుంభిని యద్రువ । మారుతాత్మజుమీఁద మదగజకోటి
 కొలిపిన, నమ్మహాక్రోధి కోపించి । తలకొని గదతోడ ధరణికి డిగ్గి
 1. ఖర కను డయ్యంధకారంబు విప్పు । పరుసునఁ గరి ఘటాపటలి మోదఁగను
 ధారల బహురక్త ధారలుప్పొంగఁ । జారుకుంభంబునఁ జవిసెఁ గుంభములు.
 కాండఘట్టన దంత కాండంబులురలె; । తుండాగ్రహతిఁ దెన్నెఁ దుండమండలులు.
 బెరసి యంతటఁ బోక భీమాండు వాని । శిరమున ముత్యాలు చెదరఁ దన్నియును,
 వెలకిలఁ ద్రోచియు విఱుగఁ ద్రోచియును । అలిమిఁ గొన్నిటిఁ గొట్టి పాఱవైచియును,
 దలలు తొండములతో దంతముల్ మెఱయు । నులిమివైచియు నుగ్గునూచముల్ చేసి
 వానికి నధిపుడౌ వంగాధి నాథు । నానవోబూడిచి ప్రాణత్నాగిఁ జేసి
 యెదుటఁ గౌరవరాజు నీక్షించి కిమక । నదలించి మూర్ఛి 'యాహా పోకు!' మనుచు

భగదత్తుఁడు సుప్రతీకముఁ బఱపి పాండవసేనలఁ గలంచుట

గదియఁదేరఁగ, నది గాంచి యుగ్రాంశు । విదళించు నిజదీప్త విభవంబుతోడఁ
 గొండలు విరివిగా గోరాడి వెండి । కొండ దిమ్ములబోలు కొమ్ములతోడ,

ఘర్షరికా ఘోర ఘంటానినాద । నిగ్రాత భీత సైనిక పంక్తితోడఁ
బెడగొండలను నాల్గుపెనఁచిరో యనఁగఁ । గడువిప్పు పొడవొప్పు గాత్రంబుతోడ
గర్జిల్లు సుప్రతీకంబను గజము । పర్జన్యనిభుండైన భగదత్తుండెక్కి
భీముపైఁ గొలిపిన, బెడరి ధర్మజుఁడు । తా మున్నుగా నెల్లదళములు నెక్కి
యాకరినేయంగ, నదియుఁగైకొనక । భీకరా కారమై పెలుకుఁజొచ్చి
ఘనరథంబులు కొన్ని కరమునఁ బట్టి । వినువీధిరథఃకులు వినునైచియును,
బటులీల మోపుగాఁ బట్టి యేనుఁగుల । పటుచూపి యిటుచూపి యనినైచియును,
జాపకట్టుగఁ బట్టి సైనికస్త్రముల । నేపోయి యురులతో వ్రేసియు నిట్లు
కలగుండువెట్టుచోఁ, గాంతేయునేన । నిలువక పాటుచో, నిలిపి భీముండు
స్యందనాగ్రంబెక్కి సారథిఁ బలికెః । “సొందొంస గజముపైఁ బోనిమ్మరథము ;
సారిది మున్నును గజాసురసథచేయు । హరునిఁబోలుదు.” నన్న నట్లకాకనుచు
సరదంబు సారథి హస్తినైఁ దఱుమఁ । దురగంబులెక్కక దూరదూరమునఁ
గరికరశీకర కాండ నర్జునునఁ దిరిగిన, । భీముఁ డాతేరొప్ప డిగ్గి
కరిమీఁదఁ బర్వతాగ్రముఁ దెచ్చివైచ । శిరముపట్టది తాఁకి చిద్రుపలైరాలె.
అంత దశార్ణ దేశాధీశ్వరుండు । కాంతేయ హితముగాఁ గరిమీఁద నెడరి
యసిగొని కుంభమధ్యమునకు దాటఁ । బొసఁగ తొమ్మన వ్రేసి పోనీక గజము
శినిపాత్రుఁ డా భీమసేనుని గడచి । తనసేన గజముపైఁ దఱిమి యేయఁగను
అమృహతునితేరు హస్తరాజపుడు । కొమ్మునఁ బొడిచి యుక్కునఁ బాఱవైన
విరభుండై సారథి వేటొక్క రథము । పరికించునెడ వాని బలమును గూడి
రాజిల్లు నభిమన్యు రథముతోఁ బట్టి । యోజ నాయతసీమ నొగిఁ బాఱవైచి
నిలువక భీముపై నిగుడుచో, సైన్య । కలకలం బాలించి గరుడాంకుండచట
సమలవకా సంశప్తకాఖ్య సైన్యంబు । సమయింపుచున్న వాసవి కిట్టులనియెః
“ఏమొకొ! మనసేన నింత అంతయ్యె? । భూమీశుఁ బట్టెనోపొదివి ద్రోణుండు!
ఏ సైన్య నాయకుఁ డీల్లెనో! దొమ్మి । సేసిరో కారవ సేనాధిపతులు!
అనురుల సాధింప నమరులు దొల్లి । రసికతఁ జేసిన రథసాధనంబు
సుప్రతీకము వాయుసుతునిపైఁ గవియ । సప్రతీకారమై యడరెనో మ్రోత!
ఇంతట నటఁబోయి యెఱిగి రాకున్నఁ । బంతంబు గా.” దన్నఁ బార్థుండు గలఁగి,
“తలఁపమైతిమి ధర్మతనయు సంకటము ; । వలసిన రణ మెంతవలసినఁ గలదు;

ఘనులు త్రిగర్తులెక్కడఁ బోయిరేమి? ఘన వీరధర్మ మెక్కడఁ బోయేనేమి? బావ, నీవెలు తేకు పాణిని.” మృనిన | నావిష్ణుఁ డటుసేయ నాచ్చి శాత్రువులు లావోప్ప ముప్పదిలక్షల రథము | లా వీరవరుసకు నడ్డమై నిలువ నిజరథవేగంబు నిలువకయుండ | విజయుఁడా రథరాశి విష్ణుచేయుచును మఱియును గుంపులై మాతంగ కులము | నెఱజోదు లాశ్వికనికర మంగినను జెదరఁ జిక్కులువడఁ జెడిపాఱఁ జరియ | గురియఁ గుప్పలువడఁ గూలచేయుచును గలహోర్వివెడలఁ ద్రిగర్తరాజనియె : “ నీలు నిలు గాఁడివి, నీకుఁ బోరాదు ; ఇనుఁ డస్తగిరిచేరఁ ; డేము వొమ్మనము ; నీను బిల్వరైవ్వరు ; నీవు గెల్వవుచు ; యమనూతి రక్షింప నొకజేఁ గలరు ; సమరధర్మంబు విచారించు.” మనినఁ దూలిపోవరు కాలితొడుగు పీఠము | నాలకుఁ బులివోలె సతఁడందు ములి లలివెల్లి చువ్వుకోలలు ముంచినట్లు, | కలువాన పృథ్వీశాఖలు వ్రాల్చినట్లు కరువలి మొలలు వ్రక్కలుచేసినట్లు, | వాచింత మఱితాద్రీ నటఁ మ్రుంచినట్లు, చిలుక కెంజగురాకుఁ జేల్చినయట్లు, | మెలపేది హరి గిరుల్ మెడిపించుట్లు, వంచయు వ్రాల్చియు వ్రక్కలించియును | మ్రుంచియుఁ జించియుఁ దూలినేసియును వారింది తిరుగుచో, వాయువేగమున | నా రథికుని రథం బక్కఱ కొదవ సామజ భీముల సంధిఁ బెట్టెటయు | దామోదరునినేర్పు తడవి నురలు. అర్జున భగదత్తు లప్పుడొండొరుల | సిద్ధించు తలఁపుల నిష్ఠురాశ్రముల జల్లుపోరాడెనుసఁజిఁ గప్పంగను | అల్లార్పు కరముతో హస్తీరాజపుడు అగముల గములఁ బై నడచి వైచినను | మగఁటిమి నిండ్రకుమారుపైఁ బడిన దైత్యుల సమృతంబు దప్పించునట్లు | దైత్యుని సరునిరథంబు దప్పంగను, ఘనపార్శ్వములఁ దెచ్చి కడియింప, సరుఁడు | కినిసియు మృగుభాషఁ గృష్ణునకనియె : “ ఒక్కవ్రేలెడు నేల యొసరించి నన్ను | దక్కవభటుచకుఁ దగ వైరియెదుట వెన్నుఁడ, నిన్నాడ వెఱతునుగాక | నన్నిట్లు తొలగింప నరకారి, తగునె !

అర్జునుఁడు భగదత్తుతోఁగూడ సుప్రతీకమును మడియించుట

కరినన్నిధికిఁ దేరు గడియించు.” మన్న, | “ హరిసుత, యెఱుంగవీ హస్తీ వ్రకస్తీ ; దివ్యగజంబిది ; దేవతార్థంబు | భవ్యండు నిర్మించె బరమేష్ఠి మొదల.

అనురులఁ బెక్కండ్ర నడచె నీగజము ; | పసనారసములేసి భంజింపు.” మనుచు
 సమ్మఖంబునఁ దేరు చక్రి దోలుటయు | సమ్మదగజముపై సమర బిట్టార్చి
 సచ్చినమ్మల సరనారాయణులను | గ్రుచ్చుచుఁ గపి భూతకోటి వ్రచ్చుచును
 బసతోడఁ జొచ్చినఁ, బౌంధుండు వాని | పసిడికట్టులవిల్లు భగ్నంబు చేసి
 యేనుఁగు పక్కెర యిసుముగా నేయ, | దానవుండతని యుద్ధతి సైంపలేక
 యంకుశంబున వైష్ణవాస్త్రుచుఁత్రంబు | సంకల్పితమా చేసి శక్రజుహుఁడ
 వైచిన ¹నది నైఋత వాతూ ²ముఖంబు | వాచాల వలపుంబు నలయుమై నిగుడ (?)
 సర్వతోముఖ శంఖచక్ర గవాక్షి | దుర్వహ మణిపీఠి ధుర్వమైనిగుడ,
 పగ్గంబులటు ముడ్చి పద్మనాభుండు | గగ్గనలేచి యాతీనాస్త్రముచకు
 నెదురు నిల్పిన, సచ్చి యిందిరావతికి | నది పుష్పచూలయై యటుత వెలింగె.
 అప్పుడు హరినూతి హానిజూచి కిసుసి : | “ఎప్పుడో నిటుచూన వేమిసేయుదును !
 ఏ సస్త్రముల కస్త్రమేయలేకున్న | దానవుచేఁ జచ్చుతగ వొప్పుగాక
 యుటక సిగ్గునఁ జూపనోర్తునే !” యనినఁ | జిటునవ్వు దళుకొత్త శ్రీకృష్ణుఁ డనియె :
 “దేవానురులకైనఁ దెమలని వీని | నీవెంట నడరంట నేసియు నీకు
 జగదేకవీర, లజ్జుఁడ బనియేమి ? | తగవీని కథల విధంబెఱిగింతు.
 హరి తొల్లి యోగనిద్రావసానమున | సురగేంద్రు శయ్యపై నున్న వేశకును
 విశ్వంభరాదేవి విభుచిత్త మెఱిగి | విశ్వమోహనమైన వేసంబుతోడ
 నోయారమున భాస్కరోదయవేశఁ | బోయి యావిభుఁబొందె ; బొందినక్షణము
 కాలదోషమున రాక్షసుండగు సరకుఁ | డాలోన నిరువుర కర్థి జన్మించి
 హరిచేత నీవైష్ణవాస్త్రంబుగాంచి | సురపతికైనను స్రుక్కక తిరిగి
 తనయుండుగాన నీతనికిమ్మహాస్త్ర | మొనర నిచ్చెను దంతియు క్తంబుగాఁగ ;
 దీని కడ్డములేదు తేరులుదెగిన | గాని మిన్నకిపోదు ఖండించుఁగాని.
 నీవు దంతిని వీని నిష్ఠురాస్త్రముల | వేవేగ నడఁపుము వెఱచె సైన్యములు;
 పూని సంధ్యాకాలమును జేరవచ్చె ; | దానవుఁ డతిఘోర దర్పసిడితుండు.”
 అనుచుఁ గూర్చున్నచో హరి నూజ్ఞగ్రీడి | ఘనముష్టి నుద్దండ కాండంబు దిగిచి
 గజకుంభ మధ్యంబు గాండనేయుటయు | విజయాస్త్రధార న వేదండవరుండు

హరివజ్రభారచే సంజనాచలము | ధరమీడ వ్రాలుచందముచ | వ్రాలుచు
ఆక్రింద బడిచచ్చె హయనమాసములు | జోక కంతిశతంబు సుభట లక్షమును.
కరి యిట్లు ఘీంకారి కలితమై చావ | సరకజుం డవినూన నాకియ్య బోలె
సంబరచారియై యసుర భేటకము | డంబునె గొనియె కాండన కృత్తివోలె.
సవ్యనాచి యొనర్పు శరసంజరములు | దివ్యులు ఘోషింపఁ బ్రెన్పవేయుచుచు,
గపికేతనంబు భీకరలీల ప్రేయః | గపికేతుం డతని ఖగ్గముఁ బ్రెన్పచేసె.
రావ్రాస్త్రుమణిబోసి రక్షించి సణక | భద్రంబుగా రుంబుం బటున స్థిరలిపి,
కడగి విరాధుపై గారుడాస్త్రంబు | వినయ రాముండువోలె వెనచేయ నాడు
కురుసేనవివ్వంగ త్రోడి విలపించు | కురురాజు తలపావఁ గుంభించి నూలె.
అంతలో నపరాహుయ్యె; సంయమ | గౌతమీమనఃలు కురుసంపదమున
నరుండున్నయపుడె కొందము జయంబునుచు | బరువడి బైప్తని బోడి యెక్కినను,
గురు కృప కృతవర్మ గురునిసత శల్య | కురురాజ కర్ణముఖులు నలకడచి,
నేమి ఘోషంబులు నిగుడ సంగ్రామ | భూమి ధూళిమునుంగఁ బొరివీక నెక్కి
భగదత్తుండిల్లినపగ నబ్బులంబు | దెగి చంపఁదొణగినఁ, దెమలక నరుండు
గాండీవఘోషంబు గగనంబు చింప | జండ కాండంబుల జడివెట్ట నపుడు
దొరలెల్ల రథములు దుసిసి చాపంబు | లురిసి తెక్కిములూడి యూనంబుగలిగి
నూతరథములీల్లి జోధులు చిరిగి | యేతెరువునఁ బోవ నే యున్నవేక
చిందటనందతై చెడిచాటి యపుడు | ముందటగానక మ్రొగ్గుచు మరలి
'మమఁగావు రాధేయ, మమఁ గావు' మనచు | రమణ మటుంగు చొరంగ నజ్ఞోడు
తమ్ములఁ దనయులుఁ దనుజుట్టికొలువఁ | గిమ్మారవై రిపైఁ గ్రీడిపై రథము

కర్ణార్జునుల యుద్ధము

కలుపించి తఱిమినఁ గర్ణార్జునులకుఁ | గలిగె లోకైక భీకరమైన రణము.
రామ రావణులన రవిజ శక్రజాలు | నా మేరువింధ్యద్వయముఁ బోలీరపుడు.
ఇరువురి నమమ సంయ్యుషుఘట్టవాగు | లరుదుగఁ బర్యే గ్రోధాగ్నులకంటె.
వచ్చుశరంబును వడి బోవుశరము | నచ్చట దెలియరాదయ్యె గ్రీక్కిఁజిసి.
ఘనదండ గాండీవ కాల్పవృక్షముల | నినదంబులకుఁ గాక నింగి బిట్టవీసె.
తోటగిరి తునిసిరి తునియలై రనగ | నెరువుర మంచు న సంయ్యుషుఘోరవృష్టి.

రథచిత్రగతుల ధరాధూళి పర్వై । శిథిలచేష్టలఁ దమ్ము సేసలు చూడ.
 పవిముఖ కర్తరి భల్ల నారాచ । పివిధాస్త్రముల దివ్యవిశిఖనంతతుల
 ససి ముసల ప్రాస హల కులిశములఁ । గనమన నిరువురుఁ గయ్యంబు సేయ
 గదగొని భీముఁడక్కర్ణ సోదరులఁ । బదివేపురను గిట్టి పటుపరాక్రముల
 ... .. । ... ..
 ... .. । నెంత వారికినస నిలఁ గూలనేసి
 సింహనాదము సేయఁ జేరువననుజ । సింహులఁ గానక చెదరి కర్ణుండు
 చేతులాడక క్రీడిచేతి శస్త్రముల । ఘాతకుఁ గాకి సంగరభూమివిడిచి
 పాతె 'ధర్మజనల్లు పటపు చోపాగ్ను । లాటునే' యన్నట్లు హరి మెచ్చియూర్వ.
 అంత సూర్యాస్తమయంబైన నృపతి । చింతావివర్ణుడై సేనలఁ ద్రిప్పి
 రణముచాలించి వారణములక్రిందఁ । దృణముకంటెను మ్రగ్గి తెల్లినభటుల,
 దివ్యాస్త్రధారలఁ ద్రెవ్వి సత్తెసల । నవ్యయగతినొప్పి యణఁగు తేరులను,
 గదలచేఁ దలలు వ్రక్కలు వాసి యొఱగి । యొదవ ముత్యములొల్కుచున్న యేనుఁగుల,
 మూఁతులు మోపుక ముదుగు పక్కెరల । యూత వేఁ జచ్చియునొఱగని హరుల,
 కొఱప్రాణములతోడ ఘోరపిశాచు । లుఱక మ్రింగఁగఁ గుక్షి¹నొడుఁగు రాతులను,
 వ్రేలాడి వేట్లను వెడగన్ను వెట్టి । లీల వ్రాలుచు నావులించు మాఁవఁతులఁ,
 బెక్కు భూతంబులు పీకుక తినఁగఁ । జక్కునై ధరవ్రాలు సారథికులను,
 నిండి మెండై పాటు నెత్తురుపేర్ల । గుండుగూలిన రాజకోట్లఁ గన్గొనుచు
 వేలంబులకుఁబోవ, వేట్కఁ బొండపులు । నాలీల సట వోయి రావాసమునకు.
 అని సంజయుండు చెప్పె నాంబికేయునకు । నని ముని జనమేయము క్షితిపటికిఁ
 జెప్పిన గతిఁజెప్పఁ జెలఁగి యమ్మీద । నెప్పాటఁ గతచెల్లె నెఱిఁగింపుమనిన
 శరణాగత తాణ నద్ధరభిరుద ! । కరిరాజభయ తమః ఖండనాదిత్య !
 భార్గవగర్వ నిర్భగ్న ప్రవీణ ! । భర్గధనుర్దండ భంజనోదగ !
 ఇది సదాశివభక్త హితగుణాసక్త । సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్ర దీప
 స్తుతిపాత్ర వల్లభసూరి సత్పుత్ర । మతిమద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ
 విరచిత ద్రోణాఖ్య విపుల పర్వమున । నరుదు మీఱఁగఁ బ్రథమాశ్వాసమయ్యె.

ద్వి త్రి యా శ్వా స ము

శ్రీజలహతాక్ష, చిక్కపాపాక్ష, | రాజశ గుణపాండ్ర, రఘురామచంద్ర,
రావణ లోకవిద్రావణుః జంపి | దేవ దేష్విక పనోపి! చిత్తగిలపు.
అక్కథకుడు శౌరకావి సమయం | కిక్కథాచూత మిట్టలి చెప్పఁ దొడగెః
“ఇరువాగు నీకీలి నేగి యాగాత్రి | మరుచిర నవభోగ సుఖనుష్ఠి గడపి
1వేగెననగఁ జేరు విలు గోల తోడు | రాగె వాగె మనోహరము చేసికొనగ (?)
నిట ద్రోణుఁ జేరి వాగేంద్ర శిక్షేతనుడు | కుటిలంపుఁ జిత్తుడై కొమరొప్పు బలికెః

ద్రోణుని మూడవనాటి యుద్ధము

“అక్కట! నమ్మితి నాచార్య! నిన్ను ; | చిక్కని నీబాస చెల్లింపవైతి;
అరులపై నిజముగా నలుగవు గాక | నురలగెల్తువు పాండుసుతు లంతవారు!
తెలియంగ నీబాస తిరుగఁ బాటింప | నలయునే.”డనిన “దేవా! యింతవలదు;
సారెకు సారెకు జనుదెంచు క్రీడి | నోరాజ, కానవే! యుద్ధంబు విడిచి.
అతని కిక్కడప్రాణ మక్కడ బొంది; | ప్రతిస త్రిగర్తల బచరంబు వృథయ.
ఒక్కడచే తాటకుండ నిక్కడికి | నక్కడికిని చేరు హరి చేర్చంగలడు.
ఇప్పుడేమిటఁ దప్పి! నేఁ దప్పచూట; | నప్పాస్థుఁ దొలగింపు మధిపుఁ బట్టెదను.”
అని ద్రోణుఁడాడుచో నా సుశర్ముండు | జనపతి కుద్దామ శౌర్యుడై మ్రొక్కిః
“తపనుండు గ్రుంకుచందాఁక నష్టనుని | నృప, యిటు రానీను నేడని పోయి
హరినూనుఁ బిలిచిన, నపుడు యోధులకు | నరపతి రక్ష వినంబాటి పోయె.
అటు పాండునందను లరుణోదయమునఁ | బటహభేరులు మ్రోయ బలముఁ బన్నించి
పూపు చక్కనగాఁగఁ బోరికి నడచి | యాపట్టు గదియుచో నటమున్న గురుడు
తొల్లి దేవాసుర తుములంబు నాఁడు | పెల్లుగా గురుడు గల్పించిన యట్టి
యొడ్డు నేడు జయార్థ మొనఁగూర్తు ననుచు | గడ్డరితనమునఁ గదనరంగమున
వరుసలు మెఱయ భూవరులు రేకులును, | నరవిఁ గుమాళ్లు కేసరపలయములు,

శకుని రాజేయ మశ్వానమో గొలువ | చికిసిల్లు భటులతో విభుడు కల్గికయు,
 నరుణ మాల్యగి భనుంకాకృతము | దొరలు పరాగ సందోహంబు గాఁగ
 నుగ్రవద్మవ్యాహ మొనరించి యందు చుగ్గఱై తానుండ నరియుఁ గైకొనక
 పాండవ సేనలు వైపైచి కెక్కి | యొండొండ యాగ్ని యేయుడు, సగ్గురుండు
 పాండవంక గుహగ్ని భుగభుగ నెగయ | చందంద బహుభీషణాశ్రుంబు లేసి
 విష్ణుదోలివ, బోక వృష్ణివీరుండు | నవ్గాయునుతుండు సేనాధిగాథుండుఁ
 గనలు కుమారవర్గము ఘటోత్క-మండు | విచిత్ర దేశేంద్రులు విభుండును దఱిమి
 యేసినఁ గోపించి యలమును చొచ్చు | గాసిన శరము లా రాజులమీఁద
 గురుండు నూలును వారు గొని కాండనేయఁ | దెరువులు గానక శిరితీపులాడి
 పెనగి వద్మవ్యాహ భేరవంబువకు | నను మెఱుఁ గానక యటు నిటు చెదరి
 తనలోన ఖన్నుఁజై ధర్మనందనుడు | తనయుని నభిమన్యుఁ దగఁ జేరఁబోయి
 మాట నోటికి గాక మఱియుఁ జిత్తమన | నాటిన లజ్జ మిన్నకయ పోనాడి,
 యనయంబు భీతిఁ గార్యంబు కక్కురితిఁ | దన వద్ది యోధులు తలవంపఁ బలికెః
 “ఓ రాకుమార, నీ వీ యొడ్లు విప్ప | నేఱుతు వానేర్పు నెఱిఁ జూపవన్న !
 విష్ణుచ్చుకొడుకవు వినయశీలుఁడవు | నవ్వుఁ బాటిది చూన్చి ననుఁ గావునున్న !
 ఎచ్చోటఁ గారవు లెచ్చోటఁ గర్ణుఁ | డెచ్చోట శల్యాదు లీమొగ్గరమునఁ;
 జొచ్చి విదారించి చూర్లంబునేయ | నిచ్చోట నొరుఁగాన నే నిన్నుఁ గాని;
 నీవుఁ బ్రద్యుమ్నుండు నీ శంఢినరుండు | గోవిందుఁడునుగాని కొలువ రీ మొనకు.
 నీవు చొచ్చినగండి నిఖలయోధులము | వేవేగ చొత్తుము విరివి యేర్పడఁగ;
 ఇది నేడు చింపక యేగిన మనల | మదిన్మోహ నార్పుచు మఱి శత్రుఁడార్పు.”
 అనిన నాతండు మహాప్రసాదంబు ; | జననాథ, ననుజూడు సైన్యంబుఁ జొరఁగఁ;
 ద్రుంతుఁ గదల్తు యోధుల వ్రక్కలింతు | ముంతు నమ్ములనెల్లి ముగిమందఁ బ్రజలు.
 ముడివడఁ జించి యామొన సొరఁగాని | వెడల నుపాయంబు వినఁ దండ్రిచేత ;
 అప్పటి కొకకార్య మబ్బుదే !” యనిన | నప్పావనియుఁ బల్కెః “నట్లేల పుత్ర !
 తెఱపి నీవించుక దీర్చినఁ జాలు ; | వఱద సొచ్చినయట్లు వత్తు మందఱము.
 నిన్నొంటి విడుతుమే నేటిపట్టునను ! | గ్రన్ననఁ జొరఁ ద్రోవగానము గాని.”

అనిన సారథిఁ జూచి యభిమన్యుడనియె: | “చననిమ్ము మన తేరు చక్క ద్రోణునకుఁ;
దల్లిదండ్రులు మెచ్చ ధర్మజ నాజ్ఞ | చెల్లింతు నితఁడు పెంచిన ప్రాభవమున.
చాయచూపిన దేరు చయ్యన దూఱఁ | జేయుమీ కేర్పులు చెప్పితి నన్న!”
అనిన సుమిత్రాభ్యుడను సూతుడనియె: | “వినుము నీతోఁ జొచ్చి వీరు రాలేరు;
చొర నెఱుంగుదుగాని చొచ్చి యాయెడ్డు | మరలి రానేరవు మఱియు భేదించి;
కాదు కార్యంబిది; కష్టశి విన్న | వాదగు; మఱి పిన్నవాడవు నీవు;
పెరిసి యెఱుంగవు పెక్కాహవములు; | కురువీరు లెంతటి కుశలులో చెవును!
లీల నద్దనుఁ డిందు లేచిచో రిపులు | బాలుని నను జంపఁ బన్ని రీ పన్ను;
వలదు సాహస.” మన్న వానిఁ గోపించి | చలము నుత్సాహంబు జమలింప నతఁడు:
“నాదు సూతుడవయ్యు నడికెద వకట! | ఏది నా కెదు రెందు నింద్రాదులైన?
బాశలింపక తేరు పాట ని.” మృనిన | నాతఁ డొండాడ కయ్యాచార్యు మీఁద
వే తేరుతోలిన వెంట సైన్యములు | నేతేర మనసేన యిల నొత్తినడవ

అభిమన్యుడు పద్మవ్యూహంబు భేదించి ప్రవేశించుట

అతిఘోరరణమయ్యె. సంత నాచార్యు | ధృతి¹దాఁకి యార్చి యా దివిజులు చూడ
వాతవాఁడి మెఱుంగు వాలిక తూపు | లాతనిపై నేయ నబ్బిరుసునకుఁ
దనతూపు లెక్కక ధనువు పోనాడి | తనువు చిల్లులు వోవఁ²దడఁబడుచున్న,
గురు లఘుగతి దాఁకి కురుసేన బెదర | నరిగి పద్మవ్యూహ మజ్జోదు చొచ్చె;
చొచ్చిన నార్పులు సురపురిఁ గప్పె. | నచ్చుగాఁ గురుసేన లభిమన్యుఁ బొదివి
జలద కులంబెల్ల నమకాల వృష్టిఁ | గులగిరి ముంచిన కొలఁది నప్పీరు
మిగిలి బిట్టేయ, నమ్మేటి విల్కాఁడు | తగనట్టి వృష్టి వృథావృష్టి చేసి
జ్యానాద³హరినాద శంఖనాదముల | భూనభో మధ్యంబు పుక్కిలించుచును,
గారాకుగతిఁ గర్ణికారకేతనము | తారావధంబెల్లఁ దానై చరింప,
వసుధ వీరరస ప్రవాహమో యనఁగ | వెనవెల్లి విరిసిన విషధియో యనఁగ,
మండలీకృత చాప మార్తాండ బింబ | చండాశ్రురోచులు జగమాక్రమింపఁ,
జల్లఁజల్ల జలంబు జల్లనఁ జెలమ | పెల్లూరుగతి నేన పెరుగు సంతటను,

1. ‘అభిమన్యుడు’ అథ్యాహర్యము 2. ‘ద్రోణుడు’ అథ్యాహర్యము. 3. సింహనాదము (మూ).

జిట్టలు వాపియు, జదియ నేరియును, | పొట్టలు వచ్చియు బొరలు చించియును
 గొంతులు నఱకియు గుడులు గుచ్చియును | వ్రంతలు నేసియు వ్రాలనేసియును
 జిక్కులు వఱచిన జెడర కాసేన | యొక్కడు పీడని యుద్ధండచ్చత్రి
 గరవాల ముసల ముద్గర భిండివాల | శరజాల తోమర జాల వర్ష ముల
 బిరును చూపిన, నల్లి బీభత్స కొడుకు | పరిగోల పోటుల భద్రేభమనంగ
 గలంగక తొలంగక గరిగంట గాక | యలయక సొలయక యాయుష్టములకు
 దెమలక నుధాన దృఢముష్టి సౌప్త | నముల దేరులు విన్న వాజులు నొవ్వ
 గరుల డొక్కలు డొల్ల గొల్లురు ద్రెవ్వ | బరంగ నెమ్ములు వ్రాల బడగలు గాల
 సూతులు తెగిపాట జోల్లెల్ల జాట, | నాతపత్రము వ్రీల నాంగలల్ వీడ
 ధనువులు మెదుగ మధ్యంబులు చదియ | ఘనపాతువిడియ యుగ్యంబులు చదియ
 బహుర క్తముప్పొంగ బలములడంగ | గుహనాస్త్రతతులేయ గుట్టులు వదలి
 దొరలు నిల్వంగలేక త్రోచిపోలేక | పరువడి విచ్చియు బాయవిచ్చియును
 ఖండఖండములయ్యు గడికండలయ్యు | బుండు పూయములయ్యు బొడిపొడియయ్యు,
 వెఱచియు నఱచియు వెన జిక్కువడియు | బఱచుచో, నట్టి సౌభద్రుని మీఁద
 క్షీతినాథుఁ డదర జూచినకథ లెఱిగి | యతిభీతి నాచార్యుఁ డటఁ దేరు ద్రిప్పి,
 “యోకర్ణ! యోశల్య! యోకృపాచార్య! | యోకృతవర్మ! మీ రూరకున్నారు;
 మొదలి రా జభిమన్యు మునుమున వాఁడె; | యొడవుఁడు పొదువుఁడి యుగ్రపుజోదు;
 నుతికొక్క కృష్ణార్జునులకుఁ గయ్యమునఁ | బ్రతివచ్చు దొంటి సౌభద్రుఁడు గాఁడు.
 వెఱంగులబడక నొప్పికి నోహటిలక | తఱుముఁడు మెఱుముఁడు దారుణాస్త్రముల.”

తనపై నెత్తివచ్చిన కురుయోధుల సభిమన్యుఁడు గండడఁచుట

అనిన రాజును దోస నడర నయ్యోధు | అనివార్యు సభిమన్యు నలుకమై దాడి
 శ్రోవాఁడి యమ్ములు కోటులకొలది | నవ్వీరుఁ దెరలంగ నాంగవైచినను,
 అమ్ముల సభిమన్యు డయ్యోధవరుల | యమ్ము లాహుతిచేసి యంతటఁ బోక
 తడఁబడ నెడనెడఁ దా వైచుగదలఁ | జడిముడి పడి సేన సేనపైఁ బడంగ
 నొడ్డెల్ల భేదించి యొక్కొక్కకోల | జిడ్డునెత్తురుగాఱ జివ్వన వెడల
 వాఁడు పీడని యాత్మ వగవఁ బ్రొడ్డేది | వేడితూపులవాన విడువక కురియు

గాఢ సశ్వత్థామఁ గాండసంచకము ; నిమక కృత్తుఁ దాఁకె కిశిఖశతంబు ;
 సరవిఁ గర్ణులనాటె శతసహస్రంబు ; పరిగె శల్కుని కూడ బాణబలయును ;
 అనదీఁగఁ జించె హస్తకృ నూఱు ; శాశించె బెలుచ దుశ్శాసనఁ ద్రిశతి ;
 బరు లుచ్చిపోవ సౌబలుని నిన్నూఱు ; నొకసి పైందపు గుచ్చె నొకయాకునూర్లు ;
 దనువు చేశానె సోమదత్తి నిన్నూఱు ; మునింగె రాజు జాతొమ్మిదైన లెండువేలు ;
 తక్కిటియోధులఁ దగ నాఱునూఱు । సుక్ష్మింప, సక్కుమాటని మగఁటిమికి
 నలుగులపడుచు చుహయోధులెల్ల । నలువక పాఱి నేల గ్రక్కదల.
 అంత సౌభద్రుపై నాచాక్షింప దడర । సంత నింతఁ గుమారు లా దొరితెల్ల
 నేనతో రథ శంఖ శింజిసరపము । నీనుచు నెసెఁ, సింద్రపాత్రుండు
 నదలించి యాసెన నొంటంగె శోల । లదయుఁడై నిగిడించి యుంకిటఁ బోక
 సారంబులైన యక్షయ్యత్తున ప్ర । నారాచ ఘనకూర్మ నఖరభల్లములఁ
 గల్పాంతమేఘుచికరణి వర్షింప । సల్పనన్యమువోలె నాసేన మునింగె.
 అందు సశ్వంతకుండను సాల్పనృపతి । డెందమింపుగఁ గిరీటిజ నాక్రమించి
 తగ నేయుచో, వానిఁ దగ నొకశోల । నగుచు నార్జుని త్రొంచి నలివొత్తి నడవ
 బాణాక్షయంబుగాఁ బాండుపాత్రునకు । ద్రోణాగ్రులతోడ దురయయ్యె నపుడు.
 వరశురామాస్త్రంబు భావంబుచూపి । విరచించి బహుబాణవితతుల నపుడు
 తెగిచూపి రిసువురు దివ్యాస్త్రమహిచు, ! మగఁటిమి నతఁడు నడుచునె ద్రుంచుఁగాని ;
 నూత కోదండ వాజుల నొంచిచూచి । రాతఁ డావిధము సేయఁగనీడు గాని.
 ఇట్లు పోరాడుచో నిరువురఁ గడచి । నెట్టన నెక్కిరి ని కుమారకులు.
 వారిని వారిఁ దీవ్రప్రదరముల । శౌరియల్లుఁడు గర్విశాంతిగా నేసి
 దుర్నివారణ నొక్కతూపున మఱియుఁ । గర్జునిగర్వంబు ఖండించి యంత
 ద్రోణునినట్లు నెత్తుట జొత్తుగట్ట । బాణధారాప్రాణి పరఁగించి యూర్వ
 నా యిరువురు నొచ్చి ; రంత సీ సుతులు । పాయలువాఱ సౌభద్రుండు దఱిమి
 మించిన రిపుల ¹దామెనకట్లు నఱకు । ²సంచున నఱకుచో, శల్కుండు దాఱి
 బలువీరింటఁ దెగఁబాటు పాఱవాతమ్ము । లలుకమై జడిగొన్న, నభిమన్యుఁ డపుడు
 పిడుగులువర్షించు బెడిదంపు మొగిలు । నుడివడ వడిదాఱు నుడిగాడ్చువోలె

నా శల్యు నమ్ముల నటఁ జిక్కుపఱచి । యా సుశర్ముని తమ్ము నర్థితోఁ దాఁకి
పోసీక శరములఁ బొదివి నమస్త । సేనలు చూడంగ శిశువు వ్రేల్చిడిని
విగతాశ్వ విరథుని విచ్చిన్నచాపు । విగతజీవునిజేయ విచ్చె సైన్యములు.”

అని సంజయుడు పల్కఁ నాంబికేయుండు: । “విసజోద్య! మెన్నఁడు వినమిది క్రొత్త
రాజు పొమ్మనిన గర్వమున సౌభద్రుఁ । డేజాడ సరిగె? నింకేమనవచ్చు!

చెలఁగి యిట్లు కుమారసింహంబు నడవఁ । గలిగినే వాని నాఁగఁగ నొక్కజోడు?
వినిపింపు సంగ్రామ విధమెల్ల.” ననిన । జనలోకపతికి సంజయుఁ డిట్లు పలికె:

“మొన లిట్లు విచ్చిన మూర్ఖులై ద్రోణ । తనయుఁడుఁ గర్ణనందనుఁడుగర్హుండుఁ

గృతవర్మ కుంభజ కృపులును మద్ర । పతియు సౌబల బృహద్రథులు లాదిగాఁగఁ
బతి నమ్మగలయట్టి భటులెల్ల సైన్య । శతకోటి సంఖ్యతో సౌభద్రుఁ దాఁకి

శరవహ్నిఁ బొదువుచోఁ, జాపమధ్యమునఁ । బరివేష మధ్యస్థభానుఁడై శిశువు
అర్జునదశకంబు హరిశతకంబుఁ । బర్జన్యలక్షయుఁ బ్రభవించె ననఁగఁ

జిమ్మె గేతువులూడ శిరములు గాఁడ । నెమ్ములు గొనికాడ నిష్కపరంపరలు;

చొనిపె వాజులు ద్రెళ్ల సూతులు డొల్లఁ । గనకభూషలు డుల్లఁ గఠినభల్లములు;

పఱపె దేరులు మ్రొగ్గఁ బలువిండ్లు స్రగ్గ । నెఱరాతు లిల మ్రగ్గ నిడు నారసములు;

ఏసె జోభులు వ్రాల నిభములు వ్రీల । సీనకంబులు వ్రాల జిలుగంపసోన;

కురిసె నెత్తురులూర గొడుగులువాఱ । హరిశిరంబులు తాఱ నర్థచంద్రములు.

ఈరీతి నరుసూతి యేపును బ్రాపు । దారుణ రణ¹మహోద్ధతి నుత్తరింపఁ

గొంతయైనను నిల్వ గుండియలేక । వంతలఁ గ్రొవ్వులు వడిసి యద్దొరలు

సేనానమేతులై చెదరినఁ జూచి । పోసీక యడ్డగింపుచుఁ గ్రీడిసుతుండు

పగిలి పాతెడుమందఁ బశులవాఁ డెఱిగి । మగిడించుగతిఁ క్రిచ్చి మగతనంబునను.

శిశువునై యుండి చొచ్చిననేమి పూహ । మశనివోలఁ జరింప నబ్బిరునునకు

మదిమెచ్చి గురుండు సామంతులఁ బలికె: । “అదెచూడుఁ డన్న లా! యభిమన్యురణము

... .. । ... ..

వలెనన్నఁ బొడుతురు; వానికడ్డంబు । గలదె! యెల్లరుగాక కార్యక్రమంబు;

సేనాధిపతులెల్లఁ జెడి బెండువడిరి; । కానము వీనితోఁ గలహించు దొరను;

1. గుణోద్ధతి నుద్ధరించి. 2. గొప్ప. (మా).

ఏకాధ్వరమునేయ నెత్తుకొన్నాడు ; మీకు మీరెఱిగి దొమ్మికి బోరు.” డనినఁ గంటఁ గెం పరుదేరఁ గౌరవుండనియె : “ వింటివే దొరలార ! విమతు నెక్కించి దండాధిపతిపల్కు తగవులు ; భటుఁ గుండియ లవియు నీ కటోలోక్తి వినిన ; తా నాత్మశిష్యుని తనయు నీభంగి ; రానిచ్చెనొక చోరఁగ నాని వశమె ! వచ్చిన నేమి యెన్నకు రారు వెనుక ; చొచ్చి పట్టెంపుడీ మరరాజు పాత్రు.”

దుశ్శాసనుఁ డభిమన్యుచే మూర్ఛితుఁ డగుట

అనిన దుశ్శాసనుఁ డధిపతిఁ బలికె : “ పనివడ నేటికిఁ బలువు రొక్కనికి ? నన్నుఁ జూడుడు చాలు సరసూతిఁ జంపి ! క్రొన్నెత్తు రెల భూతకోటి కర్పింతు.” అని పంతమాడి సైన్యముచూడ సతఁడు | కనకచక్ర రథము గడనోర్వి మెఱయ నేమి మార్చి కంఠ నినదఘోషమున | నామేటిఁ దాఁకిన, నగ్నియై మండి తొడుగుట దివియుట దురములోఁ దూపు | విడుచుట దెలియక వెనఁ గ్రీడిపట్టి వానిని రథమును వాలంపవెల్లి | లో నోలలార్చి విల్లును జోడుఁ ద్రుంచి మెఱుఁగు నారసములు మేసేర్పులడర | గలులబంటిగ గ్రుచ్చి కదనోర్వివ్రాల్చి యతని కిట్లను : “ నోరి ! యన్యాయకారి ! హితమేది పాంచాలి నీడ్చిన ద్రోహి ! మిమ్ము బకారికి మీఁదెత్తియుండ | మమ్మేల వేఁడెను మరణదానంబు ? అన్నగూడుక మాయలర్థి మామీఁదఁ | బన్న నింతియకాక పట్టిచూచినను బాడిచిన నాటునో ! పోలనీపోటు ; నడువుము నేటికి నాబారిఁ బడక.” అనునంత నంగరా జచటికిఁ బాటి | ఘనమూర్ఛ నొందిన కౌరవుఁ బట్టి రథముపై నిడినంత, రథికులుగూడి | ప్రథనంబుచేసిరి పార్థజతోడ.

పర్శ్వవ్యాహంబుఁ జొచ్చు పాండవుల సైంధవుల డడ్డగించుట

ఇటఁ బాండవులు ద్రోణుఁడెదుట లేకున్నఁ | దలుకున విజయనందను చొప్పుపట్టి కూడి వ్యూహముదూఱఁ గూడనిలజ్జఁ | బీడితులగుచు నబ్బిడ్డచే మున్న యొడ్డును బాడువునై యొఱగిన హరుల | నడ్డమై తునిసి వమ్మైన యేనుఁగుల నారయ మాంసమయంబైన భటులఁ | దేరులపై నుండి త్రెవ్వినరథులఁ దెగ నాఱుమొగములఁ దెగిన రథ్యముల | నొగి శరంబుల నొచ్చి యొఱగిన భటులఁ

గింకిణీ¹ గుచ్చంబు క్రియనొక్కకోలఁ | గొంకిక సమసూతకులముఁ గన్గొనుచు (?)
 శ్రుతరక్త నడు లీడుచును మాంసశైల | తఱు లెక్కుచును గేతుదండటవులను²
 భూతలంబున వాన్ములతోడఁ దఱిమి | యేతేర, విఘ్నమై యితలోపలను
 రమణీయ రత్న వరాహ కేతనము, | వినులేచు నిభమైన వెలిపట్టుగొడుగు
 వలమాన బాలార్కవర్ణ వాహములు | శివెలుఁగొండ నెఱించి వన సింధురాజు
 తా మున్ను పనహులో ద్రావడి బట్టి | భీముచే నొకమాటు పీనుగై బ్రదికి
 సిగ్గున నటబోక శివునకుఁ దమహ | తగ్గక యెఱుంగి తత్త్వసాదమున
 నొగి గ్రీడి లేనిచో నొకనాఁటిజముము | నగవఁ బార్థుల గెల్పువాడయ్యెఁ గాన
 దైవాజ్ఞకతమున దాయకాప్రాద్దు | చేవచూప రణంబు సిద్ధించెఁ గాన
 భావరత్నము వోలె బట్టంగ రాక | భూవిభుండును బోలె బాలియింపరాక
 తన నీడయునుబోలె బాటంగ రాక | మనసు మార్గమువోలె మఱి కూడరాక
 యేవంకఁ దానయై యేసి బిట్టార్చి | లావునేయఁగ, వానిలగ్గకుఁ గాక
 తనువులు నొచ్చియుఁ దల రాయినేసి | కొని యర్జునాశ్మజుఁ గూడెడు కాంక్షఁ
³దఱిమి చొచ్చిన, వాడు తనపేరు వాడి | చిటచిటఁ జిచ్చులు చిందు బాణముల
 దొరల మహాభీతి దొరల నేయుచును | మఱలఁ బాఱఁగ, సంత మూఁతు తాఁకి
 వానికేతువు విల్లు వర్మంబు⁴ గొడుగుఁ | బోనేయు, నొకవిల్లు పుచ్చుక వాడు
 నతనికేతువువిల్లు నజ్ఞోడు గొడుగు | ప్రితివ్రాల్చి సూతు మూచ్చితుఁజేయు, నతడు
 (సాత్యకియరదంబుఁ జయ్యన నక్కె) | సాత్యకియును ఘోర శిరవృష్టి బొనివి
 విలువిద్య నేమియు వీడాడలేక | తొలగిన ధర్మపుత్రుఁడు చోద్యమంది
 విల్లుభల్లంబును విఱువ, వేటొక్క | విల్లుగైకొని వాడు విభుఁ జిక్కువఱచె.
 అప్పుడు వానిపై సధిపుసైనికులు | ముప్పది లక్షల మూలబలంబు
 కత్తులు శూలముల్ కంకటంబులును | గత్తళంబులుఁ బ్రాస ఘనకేతనములు
 ముసల ఖడ్గంబులు ముద్గరంబులును | మిసమిస మెఱవ నమ్మేదిని యెరవ
 సైంధవుఁ బొదివిన, సమరకల్యాణ | బంధురుడై వాడు భవు కృపామహిమ
 నందఱ కందఱై యందు రాతులకు | నందరాని మహాప్రయత్నంబు మెఱయఁ

1. గుచ్చంబు. 2. 'దాటి' అధ్యాహార్యము. 3. వెలిగొండ. 4. దమిచొచ్చి నావాడు.
 5. జోడు. (మా).

బడు కంభికయుచునుండఁ బడు నబ్జులంబు(?) . నొడఁగఁగ నటంబోయి నున్నేళుడఁజీమి
 కంటి భోజుని నేక గుడిగొని నజీకి, | గంతులతోఁ జేకితానని బజవి,
 యుత్తమాజు శిఖండి నోరుఁగులువాఱు | మొత్తి, యుధామన్యు మూలకు నొత్తి
 తొడలి ధృష్టన్యుమును | ధృవను బాణాగ్ని | నుడికించి, మించి ఘటోత్కచు వంచి,
 లలి ద్రావదీపుత్తులకుఁ గేళములకుఁ | జల మొప్పుఁ గవలకుఁ బాల నడ్డించి,
 యాస్తి పైఁబడిన బాహుధురంధరులఁ | గాస్తిచ్యుతుచుకలఁ గసిమనంగుచును,
 ఆల జాలమువోలె నంతట తిలఁగి, | తూల సేవల వేర్చునోడ నిల్చుగను,
 నూనునిఁ దలయొత్తి చూడనుచేక | వానితోఁ బోరాడవలసఁ బార్థులకు.
 అభిమన్యు శరముల సంతఃకఁ జెడలి | యుభయ భాగంబులనున్న సేనలను
 గూడుక నీపెండ్లికొడుకు సత్త్వమున | నోడక పాండవేయులఁ దాకి పెనఁగె.
 ఇట రాజు తనతమ్ముఁడిట్లు సౌభద్రుఁ | బటుశరంబుల నొంచు భంగికిఁ గినిసి
 మొనలకు మున్నాడి మూర్ఖభావమున | ననుజులుఁదానుఁ గయ్యమున తెక్కినను,
 1దొలఁగకఁ గర్ణుడద్దొఱకు మున్నాడి | బలు నారసపుచానఁ బార్థజుఁ గప్పె.
 అతఁడు నూతునిఁ జంప నలిగి సారథ్య | కృతి వాఁడు దానయై కేలిఁ గర్ణుండు
 పటుశక్తి వైవ నస్పార్థజుమీఁద | నటు నొక్కశరమున నది త్రుంచివైచె.
 ప్రాసంబువైచె నబ్జులునిపై రవిజుఁ ; | డా నవ్యసాదిజుం డది వ్రాల్చె నసిని.
 చక్రంబు గొని వైచె సౌభద్రు నతఁడు ; | నశ్రోధుఁ డది వేగఁ జదిపె శూలమున.
 ఈరీతి మఱియు ననేకబాణములఁ | బోరాడునెడఁ గ్రీడిపుత్తుఁ డాకర్ణు
 డెబ్బదికోలల డెందంబు నాట | 2నుబ్బు నెత్తుటిలోన నోలాడ వాఁడు.
 ధరయు మిన్ను వెలుంగ ధారాశబదము | శరములేసియు నొండు సాధ్యంబుగాక
 యలసఁ గర్ణుండని యభిమన్యుమీఁద | బలి యను రాజు సంభ్రమలీల నెక్క,
 విలుగోల వెనుగ్రాల వెన నవలీల | బలిఁ బట్టి నంగ్రామ బలివెట్టి యతఁడు
 అంగాధిపతికినై యంగలించుటయు, | నంగడ నిలువక యతఁడు వాతినను
 హతశేషులనుగూర్చి యపుడు పదాతి | శతముతోడ రథాశ్వశతములతోడ
 గురు నృపాలుండు వచ్చి కోలాహలమునఁ | గరము భీతిలి యొందుఁగఁగఁజొచ్చె సంత.
 అప్పుడు రణకాంక్ష నందంద తఱిమి | యస్పార్థనుతుండు పైన్యముఁ గూడ ముట్టి

శాత వజ్ర ప్రభా చటుల బాణముల । నాతతగతి నేయ నాహవస్థలిని
 బలుపుమై ద్రెవ్విన భద్రవాగములు । ములుముండములు నేయ మ్రొగ్గిన హరులు,
 బలుఁదొక్కచెక్కలై పడిన తేరులును, । ¹విలునమ్ములును జాటవిడిచిన భటులు,
 నోడక తెగిపడ్డ యోధులమీఁద । నూడుకొనం గూలియున్న ఘోటములు,
 నానిన గుట్టుపుటట్టలమీఁద । బీనుఁగుపెంటలై ప్రిదిలిన భటులు,
 భూరి మాంసపుఱింపి బ్రుంగుడువడిన । యారూఢ రత్న మహాకిరీటములు,
 వడిఁబాటు నెత్తురువఱద గుండములఁ । బడిన శివకోష్ఠక బాహుదండములు,
 మెడ మోదుగంటులమీఁదను మునుఁగఁ । బడఁ దొఱగిన యాతవప్రతిఖండములు,
 కాంచన మణి పీఠకటకముల్ మొరయఁ । బంచుగాఁ దెగి చిక్కువడు చరణములు,
 మొండెమై రవుతులు మూసికొనంగ । నిండెలఁ దొరఁగిన హేతిఖండములు,
 వాలిన మెదడుదిబ్బల నూఁదినట్లు । కీలూడి కెడసిన కేతుదండములుఁ,
 గనకభూషలురాయఁ గాల్కలఁ బెనఁగి । తునిసి నెత్తుటఁ దొప్పదోఁగిన దొరలుఁ,
 బెందికెలగు కంఠబిలములనుండి । క్రందుగా దివిఁబ్రాకు రక్తధారలును,
 వాకుదప్పఁగ వ్రాలి వలఁ జిక్కినట్లు । మ్రోకులఁ బ్రేవుల ముడిపడ్డ తలలు,
 నజ్జగా నాల్కలు నడిమికిఁ గఱచి । పిజ్జనఁ దన్నుక ప్రీలు రథ్యములుఁ
 దఱచయ్యె; నప్పుడు తపనమండలము । నెఱివేడి పననెక్కె సింగి చక్కటికి.

వృష సేనుఁ డభిమన్యుఁ దాఁకి మూర్ఛితుఁ డగుట

అప్పుడు వృష సేనుఁ డభిమన్యుమీఁద । ముప్పిరిగొను రోషమునఁ దేరు ద్రోలి
 యమ్ములపన గొనయమ్ము సారించి । యెమ్ములేయఁగ, నొప్పి యెన్నక యతఁడు
 సారథి భంగంబుఁ జాపభంగంబు । నా రథికుని కేతనాశ్వభంగంబు
 కాద్రవక్షోవిదారణమును జేయ । నుద్రేకగతి వాఁడు నొకశక్తి వైచె;
 గదవైచె శూలఖడ్గంబులవైచె । ఒదిగి వాఁ డవి ద్రుంప నొడలెల్ల నొంప
 ... .. । ... ..
 వాడట్లు పాఱిన వచ్చి పార్థజూనిఁ । గాఁడి రసాతిరేకమున వసాతి
 యడ్డమై తాఁకిన నభిమన్యుఁ డతని । దొడ్డనారసమునఁ దునుమాడి యార్చి

యచ్చటి నృపులు మహానైస్థయుతులు గచ్ఛుచిచ్చు : దహ్ను శపిస, హరి
 నెఱయ నేరులఁ బ్రావు కిరణిగోలెఁ | కజయ మిహఃకఁ గాల్పు దాహగ్నిహోలె
 జంతుపారణసేయు జముఁడుచిహ్నోలెఁ | బంతమూసియట్లు నిరహార్వఁ జూచి
 యని నేను గర్హంజ నని, చేను గర్హుడ | నని, చేను ద్రోణుండ ననియు, కల్కుండ
 నని, దున్నసేనుండ నని, చేను నేరఁ | యనియు, శక్తత్వాను ననుకొన నెఱచి
 యధికులు నొడుఁగుచో, నంత కల్మజుడు | నిధి లేన్న బ్రేరేప విజయజుఁ దాణి
 రారాజు మదిమెచ్చ రణమొనరింప | నా రుక్మరథుపై నభిమన్యుఁ డలిగి
 చట్టలతోన ముస్తక ముప్పొంగుల | గట్టి పాశముల బంపించివైస,
 వగనొంది పలువురు వాని నెఱ్ఱలులు | ముగ్ధిమి హతుడైన మాఁగొంగువారు
 సారథి రథ రథ్య సహిత మజ్ఞోడు | నారసంబులవాచ నకుకొని ముంపఁ,
 గవ్వడిచే గన్న గంధర్వమాయ | యప్పీనుఁ డడపించి యపుడు వారలకుఁ
 దముఁ బెక్కుబలములు తాణిపట్లగుచు | బ్రమయుచుఁ జొచ్చి సౌభద్రుఁ డద్వారల
 నూచకోత యొసర్ప నొకట మొండెములఁ | బాచె ముస్తకములు పడి యావులింది.
 అంత రా జతని సాహసవృత్తి కలిగి | యంతంతనున్న సైన్యముఁ గూడఁదిగిచి
 కరటి ఘంటా తురంగమ కింకిక | నరకంత రథనేమి నాదముల్ బెరయ
 నకరుణ ఘనజన్య నభిమన్యుఁ దాణి | వికటాశ్రు పలుకశ్రువిద్యుఁ బైఁబడినఁ,
 దనబారిఁ బడిపడి దట్టమైయున్న | ఘనసేనఁ బోనిక గాండివిగొడుకు
 అంగఖండముల రథాంగఖండముల | సంగతి వశ్రుభూషణ శకలముల
 హతవాస్త్ర హయ వికృతాకార తతుల | సతవీర నుభయుడైన ప్లూజఁ గప్పి,
 బలములఁ జదిపి, భూపతి యెత్తిపాట | నలుగులఁ బఱపుచో, నాభయంబునకు
 'నోడకుఁ డోడకుఁ డోడఁ దింతె' యనుచుఁ | గూడి కొందఱు రాచకొడుకులు నిగిడి
 ప్రిదిలి రాతనిచేతఁ బెనుచొట నోరఁ | బ్రిదిలిన చిటుచేప పిండునుబోలె.
 అట్లు సత్యశ్రవుం డాదిగా నృపులు | చిట్లుట రారాజు చేరుట చూచి
 కాళ్లు వణంక సంగములు చెమర్చ | నోల్లండ్లగా నీకనూజలు విజిగి
 పగిలి పైపైఁ బాటఁ బతి చూచి వగచి | మగిడి కోల్తలసేయ మది సీనువుట్టి
 పరంగ సౌబల బృహద్బల కర్ణకృపులు | గురు కృతవర్మలు గురుతనూభవుడు

సరవి శల్యుండు దుశ్శాసనాదులను | నెఱయ యత్నంబుల నెక్కిన, నతఁడు
హకులు మెచ్చ ననాకుల లీల | నీకహో బోరాడ వినుము రాజేంద్ర !

లక్ష్మణకుమారుఁ డభిమన్యునితోఁ బోరి మడియుట

పెలుచ గొబ్బునఁ బేర్చి పెల్లార్చి యేయ | నిలుపు నుబ్బును లేక నీయోధు లొడుఁగ
నపుడు లక్కనుఁడు సర్పాంకుని సుతుఁడు | నృపుఁడు శంకింప సైనికుఁడు జంకింప
నిలువక సౌభద్రు నృపపుత్రుఁ డాఁకి | కలహంబు లోకభీకరలీలఁ జేయఁ
బుత్రమోహంబునఁ బోరాక తిరిగి | ధాత్రీవిభుఁడు తానుఁ దమ్ములు దొరలుఁ
“ బాఱు పట్టు వధింపు పరుని సాధింపు | మీఱు వ్రా” ల్పనుమాట మెఱయ డగ్గఱిన,
నంతకు లక్కను సక్కుమారుండు | నంతకునకు సిచ్చి యంతటఁ బోక
తనకు బిట్టుఱికిన, ధార్తరాష్ట్రుండు | తనయు పోకకు బాష్పధారలు గ్రమ్మ
సభిమన్యు నేసె సాయక సహస్రముల ; | సభిమన్యుఁ డవి ద్రుంచె సశ్రమలీల.
మఱియుఁ గోపాంధుఁడై ననుజేంద్రుఁడేయ, | బిరుదు దెచ్చుక యోధ బృందంబు నెక్కి
యద్భుతాత్మజు నేయ, నతఁడు కోదండ | గర్జా మహోగ్రుఁడై కనుఁగొనరాక
పెక్కుతెఱంగులఁ బెక్కుబాణములఁ | బిక్కటిల్లఁగ నేసి పిఱిఁదికిఁ దోలి
“ వెనుకదిక్కాలించి వెఱ్ఱిపాండవులు | నను గూడి రాఁరై నడుమ స్వైర్తిరొ!
కలకలంబయ్యెడుఁ గడుఁగడు నచట ; | తెలిసి వచ్చెదఁగాక తిరిగి యిం.” దనుచు
శూరులు వసమఱి చూడ నీ మనుమఁ | డారేఖ నిగడుచో, నదలించి యపుడు
ఎదుట నేనల వెల్లి యిభములుఁ గవియఁ | జదలఁ గళింగ నిషాదులు పర్వి
తేరాక్రమించిన, దేవేంద్రమనుమఁ | డూఱట యెఱుఁగని యురురణక్షిడ
దొడ్డనారసములు దొడిగి యాకరుల | నడ్డంబు నిడుపు వ్రయ్యలు వాపి వాపి
కరి ఘటలకు వెన్న గాటమై వచ్చు | తురగ యూధము గాలి ధూళులఁ గలిపి
చండనిషాదుల శతలక్ష సంఖ్య | చెండాడె ; గాళింగనేనఁ దూలించె.
అంత సారథి పల్కె నవసరం బెఱిగి : | “ ఇంతట వెడలుట యిది కార్యరేఖ ;
కడమని నడుమని గానరా దెందు ; | వెడలుపు నిడుపని వెడలరా దెందు ;
భూవరుఁడు దలంకుఁ బొద్దును బోయె ; | బోవలె నెయ్యది పోఁ ద్రోవ మనకు ?
మొసలు మిక్కిలివచ్చి మూఁగకమున్న | మసల మిక్కిలిదప్పి మలఁగకమున్న
మొసలు గాల్కొని చుట్టు ముట్టకమున్న | ... ..

యెడచూచి చించుక యాయొడ్డు మనము । వెడలుట మిక్కిలి విక్రమక్రమము.
 చట్టలు వాపితి సైనికోత్తముల ; । మట్టి మల్లాడితి మండలాధిపుల ;
 విచ్చితి కర్ణాది వివిధోగ్రభుజుల ; । దెచ్చితి రాజు దిక్కు యొక్కునకు.
 తొంటి దేవాసుర తుములంబునందు । వింటి నేడగులావు వింటు లే దెందు.
 వేమాటు నీచేత విజిగిన వెనుక । నేమి తలంతురో యింకఁ గౌరవులు !
 కావున సైంధవు గలకల సంజ్ఞఁ । ద్రోవచూచుక గెల్పుతోడ నింతటను
 గౌంతేయ వీరులఁ గలియుట యొప్పు ; । నెంతయు నలసితి నేను నీ యాన ;
 తెగినయట్లున్నారు తెగరు కౌరవులు । తెగఁ బాట నిదిగాని తెఱపితే. ” దనిన
 ‘కురుశేష మాహుతి గొనక యేకేల । మరలుదు ?’ నని యభిమన్యుండు నలికి
 సైంధవుడై దేరు సారింప, నెదిరి । గాంధార రాజును గర్జుండుఁ గృపుండు
 గురు కృతవర్మలు గురుతనూభవుడఁ । బరఁగ శల్యుండు బృహద్యులుండు నదల్చి
 నరి నుగ్రమృగములు శరభంబు కూన । నరికట్టుకొన్న యా యువపునఁ జెనఁగ
 నందఱి శరములు నతఁడు వారించి । యందంద నఱవదియమ్ముల గురుని
 బలియు నశ్వత్థామఁ బదిసాయకముల । నలువది నాల్గు బాణంబులఁ గర్ణ
 వెనఁ ¹బదేనమ్ముల విను కృతవర్ము । ... ..
 ... .. । పోడిగాఁ ద్రిదశాస్త్రముల బృహద్యులుని
 నాటు నిర్వదినాల్గు నమ్ముల శల్యుఁ । దూఱించి, కృపుతేను దునుమాడి యార్చె.
 అందఱు భయముల నస్త్రముల్ మఱచి । నందడి పడఁగ, వానపపుత్రుఁ దాకి
 పరభీకరుండు సూర్యభానుడన్ రాజు । శరవేణికలఁ గప్పి శక్యంబు గాక
 యతని నారాచ ధారాచమనమున । మృతుడైనఁ దత్సేన మెదిసెఁ దోడ్తోన.
 అదిగాక ద్రోణ కర్ణాదుల బలము । పొదివి భగ్నంబయ్యెఁ బురుసింపఁవచేత ;
 వడి ²మేఘవేగ సువర్చనులట్లు । కెడసి రాగతిఁ జంద్రకేతుండుఁ బడియె.
 అంతఁ ³గ్రోధవిలిపైతైన భూపతులు । దంతి భీకరులు బృందారకు లనఁగ
 నవ్వీరుఁ దాకి నహస్ర ఖండములఁ । దెవ్వి ; రప్పుడు పాతె దెసచెడి సేన.
 నృపుఁడంత ⁴నరదంబు నెక్కి చేవీచి । యపుడు పాతెడుసేన నటు మరల్చినను
 ఆవీరవరుని బాణానన విద్య । నెవ్వని యత్నంబు నెక్క దింతయును.

1. బదియేనునమ్ములఁ గృతవర్ము. 2. మోఖలెగను వర్చులట్లు. 3. గ్రోధనపుత్రులైన. 4. తనసేన
 రథమెక్కిచూచి. 5. నృపుఁడుపాతెడుసేన నిలుమని వించె. (మూ).

కర్ణుడంతటఁ గర్ణికారకేతనుని । దుర్నివారత చూచి తొలఁగక నిగిడి
 పెనఁగి యిండుక నేపు భీమాశ్రు భిన్న । తనుడయ్యు సతని శత్రుములు చింపఁగను
 శాంతుడై యొలుగెఁ ; గోసల బృహద్బలుఁడు । సంతతధారాశ్రు జటిలుడై తాఁకి
 సౌభద్రు నూతాశ్వ సహిత రథంబు । నేభంగి నొంచి యప్పేరు బాణముల
 వ్రక్కలైవ్రాలిన, వాని బంధువులఁ । జక్కాడె నార్జుని శతసంఖ్య సపుడు.
 మఱియు మాగధుని సత్సంతకనాముఁ । దఱిమి యాజ్ఞుని త్రుంచి, తగనొక్కకోల
 సురమును నొకకోల నూరుపు వెడలఁ । దొరఁగించి తూలించె దుశ్శాసనునిని.
 శకుని తాఁకిన వాని సకలసంభ్రమము । నొకకోల దిగమింగి యుగ్రుడై యతఁడు
 అట్టహాసముచేసె ; సతని కోల్తలకు । నెట్టివాఁడును నిల్వ నెక్కడివాఁడు !
 ఆర్జుని యిరీతి నాజిఁ గారవుల । నిర్జించియును దృష్టి నెగడక యంత
 రారాజు తేరికి రా, రాధకొనుకు । చేరి ద్రోణునిఁ బల్కెఁ జిత్తంబు వణకః
 “ద్రోణ, యెన్నఁడు నిట్టి దురము నేనెఱుఁగఁ । బ్రాణాతురము వచ్చె బలములకెల్ల.
 తలపడి చూచితి ధవళాశ్వుతోడఁ ; । గలహించి చూచితఱి గడు భీముతోడ ;
 నిండుక నిటు నొవ్వ ; నిప్పు డీతనిని । వంచనఁగాని గెల్వఁగరాదు మనకు.
 భటుల మానము వోయెఁ బలుమాటు విఱుగ ; । నిటువంటివాఁడు పోనిచ్చునే మనల !
 ఇందలుగాఁ గూడి యేకయత్నమున । ముందఁ జేసినఁగాని మడియఁడు వీడు ;
 ధర్మంబు లెన్నినఁ దప్పఁ గార్యంబు ; । నిర్మలయశ, యింక నీ చిత్త. ” మనిన
 ఆచార్యుఁ డిట్లనుః “అది నీవు మాకు । సూచింపనేటికి సూతజ, తెలియ ?
 వలనేది మీవంక వ్రాలిన మాకుఁ । దలపోయ నున్నవే ధర్మమార్గములు !
 ఈవు విల్ ద్రుంచిన నే సూతుఁ ద్రుంతు ; । నావల కృపుఁడు రథ్యములఁ జెండాడు ;
 కన్నవారము మఱి కన్నట్టులేదు । నున్నతి గొనుఁ గాని యొందుఁగఁడు వీడు ;
 ఇది నీవు యోధుల కెఱిఁగించి తొడఁగు । పిదప నాజ్ఞుని యెంతపెనఁగినఁ జెనిఁగె ;
 కవచధారణ విద్యకలిమిఁ గయ్యమునఁ । బవులఁడు మనమెంత పగులనేసినను. ”

కర్ణాదియోధవర్గము వంచనచే నభిమన్యు మడియించుట

అని పైనికులకెల్ల నది చెప్పఁ బనిచి । యనుపమ యత్నులై యపరాహ్న వేళఁ
 గలశాబ్ధి విహరించు కలభంబు మ్రింగఁ । దలఁచు సుగ్రాహ తతివోలె వారు
 తలపడి రణధూళి దళదిశావీధి । నెలకొన సౌభద్రు నృపరుద్రుఁ దాఁకి

సప్పుడు గలకాశ యది వీరి కనుచు । నప్పుడు గానక యాతఁ డాభయల
బాణాగ్నిహోత్ర వై భవమునఁ గాల్చు । బ్రాణభీతియు సిగ్గుఁ దడఁగ నట్లందు
వెనుక చుట్టుకవచ్చి విజయపందనుని । ధనువు భీకరభల్లధారఁ దుచ్చాడె;
అలోన గురుడు రథ్యమ్ములఁ దునిమె ; । నాలోనఁ గృపుణుడేసె వడఁగ నాకథిని ;
శరము లేసిరి నిల్చి శల్కహోద్ధికృ । గురురుత శకుని బాష్టాకు లాదిదాన,
విరభుడై చాపంబు విడిగి ఘోరాస్త్రు । భరితుడై విస్తోంపంగ నాక యితఁడు
పలకయు వాలును బాహుదండముల । పలిగొని మించిక నవలీల రాజు
యట వచ్చు శక్తుల నమ్ముల గగలఁ । బటు హులములఁ దాడి పతఁ చెరించి
యెట వ్రాలునోయని యెల్లుగు నొడుగఁ । బటులీలఁ గంధభాక్త నిజులబయుఁ,
దునుమాడునెడఁ గని ద్రోణుఁ డన్వలు । ఘనమార్గముగఁ దేసె ; నిష్ఠాశక్తులక
... .. । ... ..

అవియును నిట్లైన నర్జునాత్మజుడు । తవులక చక్రంబు తన తేరి మీఁద
నున్నచోఁ గైకొని యుడువీధి కెగసి । కిన్నరుల్ గంధర్వ గీర్వాణ జనులు
మొదలైన దేవతల్ మున్ను గీర్తింప । (పదనంబు క్రోధవిహ్వలమై చెలంగ)
నొడలి శోణిత ధార లుర్విపై నుగలి । తడువ మండలగతిఁ దాన్మృత్యుడై తరిగి
యెట్టి యభ్యాసమో యిది యని తోఁప । నిట్టైతి నని మిత యంతయు లేక
ధర వ్రాలి గురుని ముందట మహానేన । దొరఁగొని నజకుచో, దొరలెల్లఁ గవిసి
చయ్యన వ్రయ్య నచ్చక్ర మేయుటయు, । నయ్యుక్తి గడగొని యశించు విక్టార్చి
జడియక గవిసి యశ్వత్థామ మీఁదఁ । బడిన నాతఁడు వాతఁ బ్రాణంబు విలసి.
అతనినూతు రథంబు హరులఁ జెండాడి । ప్రతివీరతతి ఘోరభావుడై యతఁడు
భీమాస్త్రముల నేడుపెరిగినయట్లు । రోమాంచమైనట్లు హుపురూపట్టు
గాంధారుఁ గెలఁకులఁ గాంచి యచ్చటికి । సంధించుకో, నాని సంబంధు లేయిది
విపుల తేజలు నప్రవిశతి సంఖ్య । నృపతులు హతులైరి నీ పాత్రువలన.
అతఁ డంత వీరసాతిరేకమున । గతికిఁ గాల్గేలు నాకయుఁ దీవ్రగతిని
1దడవి వసాతేయ దశకంబుఁ జదిపి, । కడఁగి కేకయ నప్తకంబును గెడపి,
2తుమురయ్యు నిందఱఁ దునుము వీడనఁగ । నమసియు నిందఱఁ చమపువీడనఁగ

నలసినవారి హాస్యముగఁ బల్కుచును, | దెలిసి తాఁకినవారిఁ ద్రెవ్వనేయుచును
 జరియింపఁ, గదిసి దుశ్శాసను కొడుకు | శరకోట్లునేయంగ సౌభద్రు నొడల
 నేసాయకము నాట నెఱుంగనిచోట, | నేసాయకము లేక యితఁడు నగ్గదను
 ఆతని రథసూత హయముల మెదుపఁ | జేత వాఁడును గద శీఘ్రంబై గొనుచు
 జగతికి దాఁటి నిశ్శంక నవ్విరథుఁ | దగుచాయ నేయ నాతఁడు తప్పఁ గ్రుంగి
 పదపడి తా వ్రేసెఁ ; బ్రభువ, మీవాఁడు | గదకట్టె యొకవేటు కరమునఁ గొట్టె.
 పొనఁగ నేమనిచెప్పఁ బులి వేదపడినఁ | బనులవాఁ డెక్కునన్ పలు కొప్పుఁగాక
 సౌభద్రుఁ డెట్లు ? దాశ్శాసని యెట్లు ? | వేధంగి రణమెట్లు ? విను మిట్లు పెనఁగి
 కాఁకమై నిద్దఱు గదలెత్తి వైచి | తాఁక మేదిని వ్రాలి తవిలిరి మృతికి.
 భేరీరవంబులు బెరయ నవ్వేళఁ | గౌరవు లార్చిరి గగనంబు నూఁగ.
 నెత్తుటఁ బేసిన నీలాలకములు, | మొత్తులఁ జెదరిన ముత్యాలసామ్మ,
 వాలుగుండెలఁ బట్టి వ్రస్సిన యురము, | లీలమై దొరఁగి వ్రాలిన కన్నుఁగవయుఁ
 గలిగి విమాన భగ్నంబునఁ బడిన | కలికి వేలుపుఁ బోలె గాండీవికొడుకు.
 అట్లున్నగలికి భూతా క్రోశ మయ్యెఁ ; | జిట్టిరి వినుతులనేనాధిపతులు.
 తరలు భూషా మణి తారలు చెదరఁ | దను రక్తరాగ సంధ్యారాగసీమఁ (?)
 గ్రొన్నెలగతి వ్రాలు గొమరు సౌభద్రుఁ | గన్నారఁ జూచి పొక్కనివారు లేరు.
 కరికైల నరసక్ర కరవాల మీన | హరిభంగ రుధిరాప్పు లమరు దుగ్ధాబ్ధి
 యోగనిద్ర మురారి యున్నయట్లున్న | యా గుణోత్తముఁ జూచి యడఁ లెట్లుగాదు?
 కూలిన యఱిపీనుఁగుల యార్తరవము, | గాలువలై పాఱు ఘనరక్తరవము,
 దివి నట్టలాడి మేదినిఁ బడు రవము, | బవిలి యోధులు భీతిఁ బాతెడురవము
 సౌభద్రుఁడున్నట్లు సమరమున్నట్లు | నాభూమిఁ దోపించె నాటోపమునను.
 అంత హాహాధ్వను లడర నామృతికిఁ | గాంతేయ సేనలు కదనంబు విడిచి
 తవిలి పాఱిరి శోక దండహ్యనూన | వివశాత్కృతై మిన్ను విడిగినట్లగుచు.
 అంత సైంధవుఁ డుబ్బి యార్వ సీసేన | నెంతయు సంతోష మిచుమడింపంగ
 నిక్కము తోడుగా నిలిచి ధర్మజుఁడు | చక్క సేనలఁ బిల్చి నన్నలు చేసి
 “ ఇనుఁడు గ్రుంకఁడు నిల్వఁ డేల పాతెదరు ? | మనకేల భయ మభిమన్యపాటునకు?
 వాఁడు పాండవులకు వాడిరా రిపుల | వేడిఁ జెండాడి యావిధిఁ బడ్డ నేమి ?
 వారార్చినను గెల్చువారము మనము ; | చేరుఁ డిప్పుడె రాజుఁ జిక్కింత.” మనఁగ

దేలివి పాండవసేన తిరిగి మీసేనఁ | దలవడి పోరుచోఁ దవమండు గ్రుంకె,
 క్రుంకినఁ బ్రాణేశుఁ 1 గూడఁ బ్రతీచి | కుంకుమ మాడెనాఁ గొమరొప్పె నందె.
 హరియల్లుఁ డీల్గ రేవాడిన భంగి | నరుణుఁ డంబుధిఁ గ్రుంక సఖలభూతములుఁ
 దలఁకి తారు శివారుతంబుల తోడ | 2 నెలుంగు పుచ్చిన మాడ్కి నేతెంచె నపుడు.
 నెత్తుటఁ దోగిన నేలయు నపుడు | లత్తుక నలికిన లాగయ్యెఁ జూడ.
 శవభక్షణము నేయు శకుని పిశాచ | రవములు లోక భైరవములై మెఱసె.
 సరినంతఁ దోషరోషంబుల తోడఁ | గురుపాండవుల సైనికులు వేలములకు
 నడతెంచి నమర నన్నాహంబు లూడ్చి | యడలున సాంధ్యకృత్యము లొనరించి.

అభిమన్యుమృతికి ధర్మజుఁడు శోకించుట

రందు ధర్మజుఁ డాత్మ సధికశోకమునఁ | గుండుచు దొరల వీడ్కొలుపన మఱచి
 యొంటి వస్త్రముతోడ నుర్విఁ గూర్చుండి | కంట బాష్పములొల్కుఁ గరుణవిస్ఫురణ
 నూనిన వేడినిట్టూర్పులు నిగుడ | సూనునిఁ దలఁచి యర్జునుని దలంచి
 మోము గదల్చి భీముఁడు మొదలైన | సామంతులకు లజ్జ జనియింపఁబల్కె :
 “ఒచ్చెమయ్యెఁ గుమారునొప్పించి మనము | వచ్చితి మచటఁ గావఁగ ననువు గాక
 అది యెఱుంగక లోకు లాడుదు ; రింకఁ | గదన మేటికి ! రాజ్యకథయు నేమిటికి !
 పోదుఁ దపంబుండఁ బుణ్యాశ్రమముల ; | జోదులు వొండు మీ ట్లోబల కింక.
 ఏమని యుత్తరంబిత్తు నర్జునున ? | కామహాత్ముఁడు వచ్చి యభిమన్యు నడుగ ;
 అల్లుని నడిగిన హరికి నేమందు ? | చెల్లఁబో ! యిదియు నేఁ జేసినకీడు.
 ధరయేలుకాంక్షఁ బద్మవ్యాహమేను | జొరుమంటి బాల్యంబు చూడక నుతుని.
 ‘వెరవునఁ జొరఁగాని వెడలిరానెఱుంగఁ | దెరు’ వని వాఁడాడె దెలియలేనైతి !
 బెబ్బలికూన గోబృందంబుఁ జొచ్చు | గబ్బున వైరిచక్రముఁ జొచ్చి యొక్కఁడె
 యెన్ని తేరులు గూల్చె ! నెందఱు గాల్చె ! | నెన్నఁడు వింటిమే యింతటివాని !
 ‘చోరుము నీ వెంటనే చొచ్చెద’ మనఁగ | నరిగె నామాటకు నక్కటా ! నమ్మి.
 ఏ చిన ముట్టడ నెంత నా కెమరు | చూచెనో ! యితరుండు చొరఁ డెవ్వఁ డందు.
 తనయునిఁ జంపించు తలఁపునఁగాడె | యొనరంగ సైంధవు నొడ్డె విధాత !

ఎగులాడఁ గిడితి యెనెందుఁ జొత్తు ! భగ్గునఁ బోవొకో ప్రాణచాయువులు !
 నంచిత సప్తాస్తి కలుగుల వైన ! నింజుక యాటునే యీశోకఁపిన్న !
 నామాత్రముఁ లేదు ! ననుభవంక నచ్చి ! నేమి గాఁగలవాఁడో ! యిది నాకు చింత.
 పురుషాతమకస్త్వంక బోవొని తీర్పు ! పురుషాత సుతునకా పుత్రశోకంబు !
 ఒక్కనిఁ బెక్కఁబడు యోధులు పొడవి ! చక్కఁడిరవి నిని శక్రనందనుఁడు
 కురుకుమార కుంబుఁ గూల్చుఁ ; గూల్చినను ! నర్తియైన మరణమే సౌభద్రునకును!”
 అనుచు మూర్ఛనొందెను సందలకుఁ బట్టి ! జననాథుఁ దెల్పి యచ్చట నిల్వఁబెట్టి
 శాంతిగాఁ బట్టెను ; రచ్చఁడికి వ్యాసుఁడు ! సంశత సుఖకథా చతురుఁ డేతెంచి
 యశనిచేఁ బూజింపఁడై పల్కెదోడఁగె : “క్షీతిప, యేమున్నది చింతింప నింత ?
 తోచినప్పుడె చావు దొడగు జంతువుల ; కా చావు మఱియు మర్యాదతో రాదు ;
 ముమ్మనముఁడు చచ్చు ముత్తాత నిలుచు ; క్రమ్మరవ్వయుఁ జచ్చు గర్భస్థుఁ డుండు ;
 బలనంతఁ డీల్గు మర్మలుండు చాకుండు ; నిల నధార్మికుఁ డుండు నీల్గు ధార్మికుండు.
 చావు లెందును లేవె ! సౌభద్రుఁ బోలు ! చావురా ; డిటు వైరిచక్రంబు వ్రాల్చి
 పరమ సంయములకుఁ బ్రాపింపరాని ! నిరుపమగతిఁ గాదె నీ పుత్రుఁ డేగె !
 శమియింపు తొల్లి స్పృంజయుఁడను రాజు ! శమియించె నారదసంయమి పలుక.
 వినిపింతు నది నీకు విను యమతనయ !” అని శక నాయతిహాసమ్ము చెప్పె :

సువర్ణనిష్ఠీవి చరిత్ర

స్పృంజయుఁ డనువాఁడు శివునకుఁ దొల్లి ! సంజాత భక్తితో సంతాన కాంక్షఁ
 దపముండి మెప్పించి తగ నిట్లు నడిగె : “త్రిపురారి, పుత్ర సన్నిపుము నాకు.
 నెఱి వాని మల మాత్ర నిష్ఠీవనముల ! మెఱయు బంగార మిమ్మా దిన దినము ;
 ఇది నాకు వర.’ మన్న నిచ్చె నీశ్వరుండు ; పదపడి యతఁడెట్టి పట్టెఁ బుట్టించె.
 వానికిఁ బేరు సువర్ణ నిష్ఠీవి ! నా నిచ్చి పెరుచుచు, నానాటఁ బసిడి
 కూడఁబెట్టి గడించి కోల్లకొలంది ! యోడక బ్రదుకంగ, నోర్వలే కపుడు
 కడు ముచ్చిలించి దొంగలు వానిఁగొనుచు ! నడవికిఁ బోయి యొయ్యనఁ బొట్టవ్రచ్చి
 కాంచనం బటఁ బొడగానక పోవ ! నంచిత భీతి స్పృంజయుండును వెదకి
 వనమున సుతుఁగాంచి వాని దహించి ! తన వీటి కరిగి యెంతయును జింతింప

నను బోలె నచటికి నారదుఁ డేగి : “ ఓనురాజ, యేటికి వేగఁ జత్తమున ?
పోయెడు పిండంబు పోవు నెప్పుడును ; ఈయన కొలఁదులే యిటఁ జన్నస్థపులు.

షోడశ మహారాజ చరిత్ర

సంవర్తుడను మహాసంయమి నవన | సంవిధానంబులు నకలంబు నడపఁ,
బురుహూతమఃఖ్యులు బొందితో వచ్చి | చరియింపఁ గాఁ, దగుసామగ్రి మెఱయ
క్షితిఁ బెక్కుఁగ్రతువులు చేసె మరుత్తు ; | అతఁడు పోయెను గాక యవని నున్నాఁడె !
కనక పాతీన సక్రములతో వజ్రి | పసివడి యేఁతేటఁ బసిఁడి వర్షింప
నర్థుల కయ్యర్థ మర్థి నిచ్చుచును | బార్ధివముఖ్యుడై బహు పుణ్యనదుల
ననిశంబు నశ్వమేధాది యాగముల | నొనరించినట్టి సుహౌత్రుఁడున్నాఁడె !
కనకాశ్వములు వేయి కరులొక్కవేయి | కనకంబుతోఁ గన్యకలు నొకలక్ష
(గనక శృంగంబులుగల పశుల్ కోటి) | యొనర విప్రుల కిచ్చి యొరంత ప్రాద్దు
సాంగంబుగాఁ జేసె నకల యజ్ఞములు | సంగుఁ డాతఁడు వోయె నవనిపై లేడు.
తే రెల్లదీవులఁ దిరిగిరా నెచట | వైరి మాత్రము లేక వాజిపేయములు
భవుడు వెచ్చము నడువఁగఁ బెక్కుచేసి | కువలయ సురులకుఁ గోటికోట్లెచ్చి
యడిగిన నిజమాంసమైన నర్థులకుఁ | బుడికి యిచ్చిన శిబి బొంది నున్నాఁడె !
హరువిల్లు విడిచి మృగాక్షిక్తై పూని | శరనిధిఁ గట్టి రాక్షసరాజుఁ గొట్టి
విశ్వంబు తనరాజ్యవిభవంబు గోర | నశ్వమేధ శతంబు లనవేక్షఁ జేసి
బ్రదుక బ్రాహ్మణులకుఁ బదివేల కోట్లు | మొదవుల నిచ్చె రాముఁడు భువి నేఁడి ?
తాతలు గతిలేక తపసి శాపమున | భూతియై పడియున్నఁ బోయి యొక్కఁడును
మించినతపమున మిన్నేరు ధరకు | డించి మోక్షము సంఘటించె వారలకు ;
చేసె జన్నములెన్నో ; చెల్లఁబో ! నిట్లు | రాసి కెక్కిన భగీరథుఁ డున్నవాఁడె !
తను జేరి గరుడ గంధర్వులు గొలువ | ధనములఁ బ్రజనెల్లఁ దనయట్లు దనిపి
యన్న పర్వతముల నాజ్యపు నదుల | మన్నకాలము విప్రమండలిఁ దనిపి
వాసపుగతి నూఱు వాజిపేయములు | చేసె దిలీపుఁ డీక్షితి నున్నవాఁడె !
పురుహూతుకరమునఁ బిబ్బునాజ్యంబు | నురభి చేపినపాలు జాఱి వర్ధిల్లి

యవనికి డిగ్గి యేకాతపత్రముగ | నవనియేలుచు బెక్కు యాగముల్ చేసి
 న్యాయమార్గంబున నడపి భూప్రజలఁ | బోయె నా మాంధాత భువినేడు గలఁడె!
 తొల్లి దేవాసుర తుములంబునందు | నెల్ల దైత్యుల గెల్చి యింద్ర మెప్పించి
 శుక్రుని యల్లుడై సుచరిత్రుఁ జారు | విక్రమాధ్యుఁ గులంబు వెలయించు వానిఁ
 బట్టిగాఁ గాంచె నేర్పడ దివ్యమహిమ; | నట్టి రాజు యయాతి యణగఁడా పుడమి!
 దానధర్మంబులుఁ దగ వైరిజయము | నే నృపాలుని కంటె నెల్లగాఁ గలిగి
 దుర్వాసుతోనైనఁ దొడరి నత్యమున | గర్వింపనోపి, చక్రము పనిసేయ,
 వారాసివలయిత ననుధ పాలించె | నారాజు నిలిచెనే! యంబరీషుండు;
 అరుణుని నడిగి ధర్మానక్తి గాంచి | ధరఁ గొంతక్షేత్రంబు తనపేరఁ బరఁగఁ
 గడఁగి ముప్పదియాలు ఘన యోజనములు | వెడలుపు నిడుపుగా వేదిఁ గట్టించి
 యందు యాగముచేసె సముతవర్షములు | మ్రందక మానెనే! మహి నట్టిగయుండు.
 అలర భార్యలు లక్ష, యందు నొక్కొక్క | వెలదికి వేపురు వేపురు సుతులు
 నట్టి గృహస్థుడై యఖిలయాగములు | నట్టిన ధనమిచ్చి పలుమాలు చేసి
 నాకి వీడన విమానంబెక్కి తిరిగి | చాకుండ నేర్చెనే శశిబిందుడైన!
 విడువక యిరువది వేపురు వండఁ | బుడమిపై నిష్ఠాన్నములు ప్రజ కిడుచు
 ధృతి మమ్ముఁ దొలుత వధింపవే యనుచుఁ | బ్రతిపశువును వచ్చి ప్రార్థింపఁ గ్రతువు
 రంతిదేవుండు చేసె రమణ నూతేండు | లంత రాజును నిత్యమై యున్న చాఁడె!
 కలభంబు శరభంబుఁ గంతీరవంబు | సులభంబుగాఁ బట్టి శూరత నెక్కి
 తపసులచే నర్పదమన నామంబు | నృపులు మెచ్చఁగఁ గాంచి నేల యేలుచును
 ధరఁ బెక్కువాజిమేధమ్ములు చేసి | భరతుఁ డంతటిరాజు వడకుండఁ డయ్యె.
 రమణ రథంబులురాఁ బోవవలసి | సమతలంబుగ నుర్విఁ జమరినరాజు
 గోరూపధారిణిఁ గుంభినిఁ బిసుక | మేరువుఁ బనిచిన మిహిరవ్రతాపి
 తనపేరు పృథువుగా ధరణిలో మనిన | ఘనుండు పృథుండట్టి క్రతుకర్త వేడి?
 వేనరకయ గార్త వీర్యుని గెల్చి | రాసిననృపుల నిర్వది యొక్కమాలు
 అడవి భారుణి నాలుగంచులు గెలిచి | కడవట నాభూమి కశ్యపుఁ జేర్చి
 రాజయోగ్య మహాధ్వరంబులు చేసి | యా జామదగ్నుండు నడఁగెనో లేదా!
 కాపున నెంత మీ కనక నిశ్శీవి! | భూవర, వగవకు బుద్ధి నాతనికి?
 అని చెప్ప నృంజయుం డాత్మఁ జచ్చారి | ముని నంచినట్టివి మున్నును గలవు.

వీరధర్మమునఁ ద్రెన్నిన తనయునకుఁ | వీర, ధర్మముగాను విను మిట్లు వగవ.
 తమ్ములుఁ దనయులు దండఁధపతులు | నెమ్మి జయ ప్రాప్తి నీకు నీఁగలరు.
 ఆనుఖంబు దలంపు మనుశాంతి.” ననిన | వ్యాసనాకవ్యంబుల వగలాటి నృపుఁడు
 కడుభక్తి ముని నంచి క్రమ్ముట నాత్మ | వడఁకఁ గవ్వడికై న వగఁ దలపోసి.
 అని సంజయుఁడు చెప్పె నాచి కేయునకు | నని ముని జనమేజయక్షితివతికిఁ
 జెప్పినగతిఁ జెప్పఁ జెలఁగి యామీఁద | నెప్పటఁ గథచెల్లె నెఱిగింపు.” మనిన
 సాకేతజన మోక్షసరణి సోపాన ! | నాకలోక భయాపనయన ప్రవీణ !
 పరమ యోగానుద భరితాంతరంగ ! | స రమారమణి నిత్యసంస్తూయమాన !
 కనక సీతా యోగ కల్పితయాగ ! | జనకస్వపాల రక్షాసిత చరణ ! (1)
 గుహదత్త నాకానుకూల విహార ! | బహు జనాక్రిత తుంగ భక్తాంతరంగ !
 ఇది నదాళివ భక్త హితగుణానక్త | సదయ స్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
 శ్రుతిపాత్ర వల్లభసూరి నత్పుత్ర ! మతి మద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ
 విరచిత ద్రోణాఖ్య విపుల పర్వమున | నరుదు మీఱఁగ ద్వితీయాశ్వాసమయ్యె.

తృతీయాశ్వాసము

శ్రీ మందిరాకార, శీలితాకార, కోమలోత్పలధామ, కోసలరామ !
 వారిధి పూహంబు వడిజొచ్చి యురర | వైరి వధించు దేవా ! చిత్తగింపు.
 జనమేజయునకు నైశంపాయనుండు | మును వినిపించిన ముఖ్యమార్గమున
 నక్కధకుండు శౌనకాది సన్మనుల | కక్కభాసూత్ర మిట్లని చెప్పఁదొడఁగె :
 ఆరీతి వ్యాసుని ననిచి తా నాత్మ | నారాజు పొగులుచున్నంత, నక్కడను
 అనికి వైరులుపిల్వ సరిగిన క్రీడి | వనజాపూత్ర డపరాబ్ధి వాలునంతకును
 ఎండినవనము దహించు పావకుని | చండిమ సరిగి సంశప్తక కులము
 పొరిగొని శంఖంబు పూరించి యంత | హరితోడ భయచేష్ట నప్పు డిట్లనియె :

అర్జునుఁడు శిబిరంబునకు వచ్చునెడ దుర్మి మిత్రములఁగని కృష్ణునకెఱిగించుట

“దనుజారి, యేలొకో తలఁకె నుల్లంబు ! | అనిఁ బట్టునడఁడు గదా ధర్మసుతుఁడు !
 కడుఁగడు మనసునఁ గళవళంబయ్యె ; | పడఁడు గదా యొక్క పాండవుఁ డందు !
 అనయంబు నెడమకన్నదరెడి ; నేమి | వినఁ గల వారమో విషమపు వార్త !
 హరుల వేగమె తోలు.” మని వచ్చివచ్చి | నరన నొక్కట నిల్చి సంధ్యలు వార్చి
 కదలివచ్చుచుఁ దొల్లిగల పెంపు సొంపుఁ | జెదరి చేడ్పడియున్న శిబిరంబు చొచ్చి
 పలికె బాధుండు : “కృష్ణ, ప్రజలు నాతోడఁ | బలుక రిదేమొకో ! పగిలి చూచెదరు !
 ఏమొకో ! ఏనాడు లేమియుఁమ్రోయ ! | వేమొకో ! యభిమన్యుఁ డెదురుగ రాఁడు ;
 కొడుకులు కుశలులొకో ! చెప్పఁ గదవె ! | కడు నాత్మ చేనెట్టి కలఁచి నట్లయ్యె.”
 అని యిట్లు పనవుచు సధినాథు నగరు | వనజాక్షుతోఁ గూడ వాసవి చొచ్చి
 యనఘ, మోసాల నొయ్యనఁ జేరుడిగ్గి | వనమాలి గొనిపోవ వణఁకుచుఁ బోయి,
 యొకచోట ధర్మజు నురుకాంతి చెదరి | సకల మంత్రులుఁ గొల్వ నభనున్నవాని
 వీక్షించి, యచ్చోట వెదకియు సుతుని | వీక్షింపలేక నివ్వెఱఁగంది యందు
 నడుగులు తొట్రిల్ల నంగంబు వదల | నొడలు చెమర్చ నయోధులఁ జూచి
 “యేను మీ దైన్యంబు నిందభిమన్యుఁ | గానని శూన్యంబుఁ గాంచి పొక్కెదను ;

ఎక్కడబోయె వాడెందు బొమ్మంటి? | రక్కట! చూపలే యభిమన్యుగొడుకు ;
అలుకఁ బద్మ పూహమాచార్యుఁ డొడ్డ | మెలగి యున్ననఁ జింప మీచేతఁగాక
మితచెడఁ దెక్కిను మీ రాజ్య కాంక్ష | సతని బొమ్మనరుగదా ! యందుమీఁద
శిశువు ఘోరాజిఁ జొచ్చిన ప్రాథ గాడు. | వశమె యొక్కటికి నెన్నెరుల గెల్వ?
వినియె నాచేతఁ బ్రవేశింప ననువు | వినఁ డందు సిగ్గు మ విధి వీడు తొల్లి.

కొఱ దీర్చి మహి వీడు గూలనిమ్మనుచు | దఱిమి త్రోవరుగదా దాయల చేత?
చొచ్చి మీ రొకరైనఁ జుట్టును లేక | చెచ్చి వైరుల వ్రాల్చి వ్రాల్చి చేనొవ్వ
నడరి కౌరవుల యశ్వాయ యుద్ధమునఁ | బడఁడుగదా మీఁదఁ బ్రాణంబు లేగ?
సాత్యకి యుండి ధృష్టద్యుమ్నుఁ డుండి | ప్రత్యక్ష మనిలజ పాంచాలు డుండి
విరుటుఁడాదిగ నుండి వేపురునుండి | యరుదార రక్షింపజైతిరి సుతుని.

భోగకాలమున రాఁ బోఁ గొన్న ఋణము | నీఁగువాఁడు నృపాజ్ఞ నెఱపుగాకేమి(?)
అతని కొఱకుఁ గారైతిరి మీరు ; | చేతి యద్రుములేమి శృంగారమునకొ!
ఒకఁడైన సింధు నయ్యెడ్డున కేగ | రక్కట! మీ సంగ రాభ్యాసంబు లేల?
కాట కోటిల(?) నిక్కడ మిమ్ము నమ్మి | పోటానఁ బోయితిఁ బుత్రుఁ గోల్పడితి;
అవకీర్తి తెచ్చెనో? యటుగాక కొంత | రిపుల నాజిని సంహరించెనో మింది?
ఒకఁడు విల్లొకఁడు తే రొకఁడు రథ్యములు | నొకఁడు సారథి మఱియొక్కఁడు జోడు
నీ భంగిఁ ద్రుంచిన నెఱుంగము గాక | సౌభద్రుఁ డొకనిచే నమయునే యనిని!
ఆ యుగ్రమైన కర్మారంభ వేళ | దాయ లేగలనని తలఁపకుండురె!
అభిమన్యు నతిధన్యు నభిమాన మాన్యు | ద్రిభువన సౌజన్య దీనతా కూన్యు
గొడుకుఁగా నను బెట్టుకొన నేలయిచ్చు? | గడు కృపమాలిన కష్టవైవంబు.”
అని వాని తలకట్టు నతని రూపంబు | వినయంబు దలపోసి విజయుండు మఱియు :
“ఓ వంశవరన! యోవైరిమధన! | ఓ విష్ణుసమశౌర్య! యో మానధుర్య!
ఓ కవ్వడిప్రాణ! యోజగత్ప్రాణ! | ఓ కుమారోత్తంస! ఓ యనవయ్య!
ఎన్నఁడు పొడగాంతు నే నింక నిన్ను? | ఎన్నఁడు నీసేవ కే బాత్రమగుదు?
భద్ర, సుభద్ర నీ పడిన పాటులకు | విద్రుమాధరి యెంత వేగ నున్నదియో!”
అని చదికిలబడి యతఁడు ధర్మజునిఁ | గనుగొని గద్గదకంఠుడై పలికె :

“హితమతి నీకుఁగా నెచ్చోటఁ గూలె? నుతుఁడు నా కచ్చోటు చూపింపుమయ్య! ఆ మేను విడిచి యెట్లరిగెనో ప్రాణ! మేమని బాలుండు నెడలెనో మేను! జగమెల్ల వెలిగించి చరమార్థఁ బడిన భగ్గుఁ బోలకుండునే పడిన నా నుతుఁడు! ఏడు దీవుల ముంచి యీడిన వార్ధి! జాడ నుండకయున్నె సౌభద్రుఁ డడఁగి! తను ధూళి దుడుతు ను స్తకము మూర్కొందు! నెనయఁ గౌగిటఁ జేర్తు నెఱిగింపవయ్య. ఇంతముట్టడ నాకు నెఱిగింపవైతి! పంతమె? నే వచ్చి పాపుదు నెగులు; అన్యాయ మన్యాయ మనుమాట యచ్చాడు. సైన్యంబులో మ్రోసె శౌరి యాలింప; ఏను విన్నాడ; నేఁ డిచట అంతయ్యె; రానైతి నకట! నా రణకాంక్షకాల.” అని వేడి నిట్టూర్పు లందంద నిగుడఁ గినుక నూటకయున్న క్రీడి నెవ్వరును

కృష్ణుఁ డర్జునునకు శోకోపశమనంబుగాఁ బలుకుట

బలుక భీతిలియున్నఁ, బద్మాక్షుఁ డోయ్యఁ । ... ..
బలికె నిట్లని “నీకుఁ బాడియే క్రీడి! నిలుము దుఃఖంపకు నీ సహోదరులు
తగ్గుదు రింతకుఁ దగు నూటలాడు; మగ్గులికయు లావులన్నియు సమయు.
చా వనపచ్చనే సౌభద్రు చావు! వేవేగ వెలితిగా వేసె శాత్రవుల
అయుధజీవులమగు మన కింకఁ జేయనున్నదె చింత! చెప్పకు మింత.
తన్ను బోలినవారు తమ్ములు చావ నెన్ను నే కురురాజు? హితమేమి లేదో?
మరణ మెచ్చట లేదు? మనము తప్పితిమె? పరిశాంతి నొందుము పగచూచుకొనుము.”
అనినఁ దమ్ములఁ జూచి యన్నలఁ జూచి । యనిమిషేంద్రకుమారుఁ డాపులఁ జూచి:
“వివలలెఁ జెప్పరే! విమతు లవ్వీరు । ననిలోన మ్రుంగిన యా ప్రకారంబు;
తమకు నున్నదిగదా! తగినలా.” గనిన । యమనూతి యశని కిట్లని చెప్పఁ దొడఁగె:

అమభిన్యుఁడు గూలిన లెఱుగు ధర్మరాజర్జునున కెఱిగించుట

“సంశస్త్రకుల నీవు సాధింపఁ బోవ, సంశయింపుచు మేము సమరార్థిఁ గడిసి
యలిగి పద్మవ్యూహ మాచార్యుఁ డొడ్డఁ దలపడి యేము విదారింపలేక
వలఁ జిక్కువడియు నవ్వల నభిమన్యుఁ బిలిచి గూఁ వ్యూహంబు భేదింపవయ్య

నీవు చించిన నెంటు నిఖిలయోధులము : వేవే వత్తుము విరివిగా. ననిన
 'చోరఁగాని వెడలెడి చొప్పు నే నెఱుంగ | సరనాథ, యత్తున ననుజూచు' మనుచు
 నా ముగ్ధరము చొచ్చె నతఁ ; డేము నతని నేమఱుకెక్కిచో, నెదుట సైంధవుఁడు
 మమ్ము నింజఱ నాఁగె చూడటి దాఁక ; | వత్సేరి దొరలెల్ల వానితోఁ జెనఁగి ;
 నిను దప్ప నొకనాఁడు నిఖిలపాండవుల | నని గెల్పు వానికి హరుఁ డిచ్చె వరము.
 ఆభంగినె సహాయమైనఁ నైకొనక | సౌభద్రుఁ డా వైచిత్రంబుఁ జొచ్చి
 మాణిక్యకుండల మణిను స్తకముల | క్షోణికి భారంబు శోభిల్లఁ గప్పి,
 గురు కృప శల శల్క గురుపుత్ర కర్ణ | కురు నృపాలుర నొక్కకోలకుఁ దెచ్చి,
 యక్షణాంతకులను నట బృహద్రులుని | ఆ క్షిణిఁ జంపి వనాతి ఖండించి,
 దొరఁకొని మఱియు యోధుల వ్రాల్చి వ్రాల్చి | పరవీరబలము కోపానకుఁ దెచ్చి,
 లక్కణు నటు చంపి రమణమై బోర | నక్కురువరుల నుక్కణచి యణంపఁ,
 దగిలి యన్యాయ యుద్ధంబున సంతఁ | బగతు రొక్కనిఁ దన్నుఁ బలువురు పొదివి
 యొకఁడు విల్లకఁడుతే రొకఁడు రథ్యములు | నొకఁడు నూతుని గాఁగ నొక్కట నఱకి
 యలయింప, దుశ్శాసనాత్మజుఁ డంతఁ | దలపడి పోర, గదాయుద్ధమునను
 బెరిసి యాతనిఁ దోడఁ బీనుఁగుఁజేసి | ధర వ్రాలె నేడు నీ తనయుఁ డేమందు ! ”
 అని చెప్ప నిజముగా నాత్మజుచాపు | విని యర్జునుఁడు శోకవివశుఁడై పడినఁ
 బట్టి యెత్తిరి శౌరి పాండుతనూజు. | లట్టిచో నరుఁ డంత నా మూర్ఛఁ దెలిసి
 సైంధవుఁ దలచి నిశ్శాసన వివర్ణ | బంధురముఖి కోపపాటలచ్చాయ
 బొమముడి సిక్కించి పువ్యరాగముల | క్రమమునఁ గన్నులు కడుజేవురింప
 మేను చెనుర్ప నమ్మెయి నాడుగఱచి | సేనాధిపులఁ జూచి సేనలఁ జూచి
 పలికె నిట్లని : “ నేడు పాండవోత్తములఁ | జలముతో నాగిన సైంధవు శిరము
 నినుఁ డస్తగిరి యెల్లి యెక్కకమున్న | తునుముదు ధర్మపుత్రుసక్తైన విశువ.
 లీల నీగతిఁ దున్మలేకుంటినేసఁ | గాలుదు నగ్నిలో గాండివయుతము ;
 వేడనీ యభయంబు పిష్టుని దండ, | తేరనీ (?) యటుగాక త్రిపురారిఁ గోరి,
 విధిమాటు దూఱిన వీని వధింతు ; | బుధులు మెచ్చఁగఁ దీర్తుఁ బూను ప్రతిజ్ఞ.
 ఇంతకుఁ దప్పిన నే మద్యపాయి | సంతఁ బోవక బ్రహ్మహత్యా విధాయి,
 గుతలంబు రోసిన గురుతల్పశాయి, | గత లేల మఱి సేను గాంచనస్త్రేయి,
 నలర బ్రాహ్మణ కిత్తు నన్నట్టి దీక | పలుమాటు ద్రిప్పిన పాపిష్ఠి నగుదు. ”

అని గాండివము మార్చి నతఁడు సారించి । ఘన దేవదత్త శంఖంబు పూరించె;
హరి యొత్తై విజితశస్త్రము పాంచజన్య; । మరయ భేరులు మ్రోసె; నానేన యార్చె.
అప్పుడు క్రోధాగ్ని నణఁగు శోకాగ్ని । దెప్పితి నగుఁడున్న తెలివి యెరింగి
మారుతి పలుకు: “ సమృహనీయరవము । కారవ హృదయంబు కాడు నింతకును;
తల యేరుపట్టు నింతకు సైంధవునకు; । గెలుతు గాండివి, నీకుఁ గృష్ణుండు గలఁడు.”
అనియె నక్కడ సంత నానుహాస్యములు । విని కారవులు వీవు విఱిగినట్లగుచు
నెప్పుడు వత్తురో యిటుఁ బార్థు లనుచు । దెప్పర 1వణఁకుచుండిరి బిట్టు వగచి.

అర్జునుని ప్రతిజ్ఞకుఁ దల్లడపడి సైంధవుఁడు దుర్యోధనునితోఁ జెప్పికొనుట

బాగుగా నరుఁ డట్లు పట్టిన వ్రతిన । వేగుల నారిచే విని సైంధవుఁడు
కొలుపు వివ్వకమున్న కుగురాజుఁ గాంచి । తలఁకునఁ బాదపద్మములకు నెఱఁగి
చింతచే నుల్లంబు చెదర నిట్లనియె । * (సంత: “ నే నొక్కడనా యభిమన్య
సంత మొందించిన యది! లేక యొకలు! । కొంతగానఁడు క్రీడి కోపించె నుఱక;
భూతలాధిప, పొద్దు పోవకమున్న) । నా తల యెల్లి దుస్సంగ బాసపూసె!
తునుమ లేకుండిన దొరలెల్లఁ జూడ । విను మగ్నిఁ బడునట! విల్లును దాను.
(ఆ నాకపతికైన నర్జును నాగి) । భూనాథ, రక్షిఁవఁ బోలునె నన్న !
గురు కర్ణ కృప బాహ్నికులకు శల్కునకు । గురుపుత్రునకుఁ గావఁగూడుఁ గూడినను;
రణముఖంబున సమృధాదు నీదొరల; । గణుతించునే వీరి గాండివి మొదల!
పాటిపోయెద నెల్లి బహుభాష లేల? । పాఠిన మఱి వెంటఁబడరు పాండవులు.”
అనిన నాతఁడు నవ్వి: “యట్లేల! నేను । ననుజులు నేన నీ కడ్డమయ్యెదము,
ఒకనాటఁ బడితిమే యొకని కిందఱము? । అకట! సమృపు మమ్ము సతి భీతిమహిమ;
పోరాడి యొకరీతిఁ బ్రొద్దు గ్రుంకించి । వీరుఁ డగ్నిఁ జొరంగ వీక్షింత మెల్లి.”
అని వానిఁ గొనిపోయి యాచార్యుమ్రోల । జనపతి నిలిపి వాసవిశాస తెలిపి
‘కావవచ్చునె వీనిఁ గలశజి’ యనిన । నావీరు: “ డదియెంత! యట్ల చేయుదము;
సాహసగతిఁ గ్రీడి సాధింపలేని । వ్యూహంబు వన్ని యందునుతము వీని.”
అని సైంధవునిఁ జూచి: “యక్కటా! నీవు । చనియెదనంటేల సమరంబు విడిచి?
చదిదితి శ్రుతులు; యజ్ఞములు చేసితివి; । తుది నాజి బంటవై తునియుట కీడె?

చచ్చుట యిష్టంబు చాకుంటు కష్ట ! మెచ్చోట నృపులకు నిర్ణయకమున ;
 కలంగక ; మట్లయ్యగ గాతుము నిన్ను ; | మలంగక నా వింటిమాటున నుండు ;
 తెగి పొడుతము జేపు తివుట బాండవుల ; | నగపడమయుఁ జూచి హరియు నవ్వెడిని
 నమ్మిపా." మృనిన సైంధవు చింత దీతె | రమ్మని కొనిపోయె రాజు తిరుగ.
 సరనాథ, సేనాని సరపతి యతనిఁ | దిశము కొల్లుట గాంచెఁ జెలిసి నీపజయు.
 అట ధర్మజుఁడు శౌరి యనుజులుఁ దక్క | భటుల పిఁజొల్లుపుచోఁ బన్ననాథుండు
 నరుఁజూచి యిట్లున : " నాయమా నీకు ! | పరుల వ్రేఁ గెఁబుగక వ్రతిన పట్టితివి !
 ఏ వీంటి, సైంధవుఁ డిపుడు నీవ్రతిన ! వేవులవారిచే విని ధీతిఁ బోయి
 రాజుతోఁ జెప్పి 'రణములో బాధు | నేరాజు గలఁ జాపఁ నేఁబోదు డాంగఁ ;
 జానోప' ననిన విచారించి యతఁడు | సేనాధిపతి కది చెప్పిన నతఁడు :
 " చొగిపో నేటికి సింధురాజునకు ? | అంగాధిపతి గల్గ నకట నే గల్గ
 నీవుఁ దమ్ములుఁ గల్గ నిఖిలంబు గల్గ ; | ఆవల నరుఁడేమి యనమచోచుండె !
 రచయింతు ననునకు రారానియొడ్డు ; | పచరింతు నా బాణపాండిత్య మెల్లి.
 అనిన భూపతి నమ్మె నాతండు నమ్మె | ననయంబు భటు లాచ్చి రా సంభ్రమమున.
 (కలన సైంధవుఁ గావఁ గావించి యొడ్డు) | నిలువరింపఁగ నోపు నిన్ను ద్రోణుండు.
 కడఁక నేల వ్రతిజ్ఞ గడవఁ బల్కితివి ? | ... ..
 సకల యోధులు చావ సైంధవుఁ జూప ; | రొకనాట నిండఁబ నోర్వ నీ వకమె ?
 కలదు విచారింపఁ గార్యాంశ." మనిన | నలుక నప్పుడు క్షీడి హరిణూచి పలికె :
 " పట్టిచచ్చిన కిన్నఁ బట్టితిఁ బ్రతిన ; | పట్టి పల్లార్చక వ్రభువ, చెల్లింతు
 వారి నే నెఱుంగుదు ; వారును నాదు | ఘోరాజివన యెఱుంగుదు ; రింత యింతఁ
 బూని యుపేక్షింపఁ బోదురు గాక ; | ఏను గల్గఁగ నిల్గనిత్తునె వాని ?
 శక్రాదు లిచ్చిన శరము లెన్నటికి ? | చక్రి, నీతోఁజేయు సఖ్య మెన్నటికి ?
 విను ద్రోణుడిచ్చిన విద్య యెన్నటికి ? | అనలుఁ డిచ్చిన తేరు హరులు నెన్నటికి ?
 ఈ చరాచర మెల్ల నెత్తివచ్చినను | నీచు సైంధవుఁ ద్రుంతు నీ రూన యెల్లి.
 నను నుద్ధరించు యత్నంబునఁ గాదె | మనసు చూచితి." పని మఱియు నర్జునుఁడు
 " భారపురణ మెల్లి ; పని చాలఁగలదు ; | నీరజోదర, నీవు నిద్రింపఁ జనుము.
 ద్రాపదియును సుభద్రయు సుత్తరయును | ఈ పాపవార్తకు నెంత వేఁగెదరా !
 వచ్చియున్నా రిందు వారిశోకములు | చెచ్చెర మాన్పవే శీఘ్రుంబెపోయి."

అని వీడుకొలిపిన నతడు లోపలికిఁ | జనుదెంచె బాండవనతుల నూరార్చు.
అందులోన సుభద్ర యధికశోకమునఁ | గుందుచు మోము వక్షము మోందుకొనుచు,
“మను నిభ, నా యభిమన్యుకుమార ! | నినుఁ బుత్తుఁగాఁ గాంచి నీ ప్రోవు గుడువఁ
గోరుదు నాకోర్కి కుఱుచాయె నిట్లు ; | ఘోరాజిఁ గూలితి గురుశౌర్య, తగునె !
వెడలి రానేరవు విజయుండు తేఁడు | కొడుక, ధర్మమె మన్నిగొను మొన నొకగ.
వరఁగ ధర్మజుఁ డుండెఁ బవనజుఁ డుండెఁ | జొరుమని పంచిరే ! సుతుండ, నిన్నందు ;
అనదఁ జేసితి నన్ను నారడిబుచ్చి | తనఘ, యెక్కడఁజొత్తు ? నడలఁబాలైతి.
మురవైరి నిన్నును మును విప్రనుతులఁ | దిరుగఁ దెచ్చినమాడ్కిఁ దేఱొకొ మాకు !”
అనుచు వాపోయిన, నశ్రుపూరములు | తనకును జనియింప దామోదరుండు :

కృష్ణుండు సుభద్ర నూరార్చుట

“ఎలనాగ, యేడ్వకు మెల్లి సైంధవుని | తలఁద్రొక్కి నీల్లాడు తాపశాంతికిని.
వాసవాత్మజుఁ డెల్లి వాని వధింప | బాస పూనినవాడు పగలింటిలోన.
వీరపత్నివి నీవు వీరమాతవును | ఘోరాజిఁ బడిన కొడ్కున కేడ్వఁదగునె !
ఉత్తమగతికేఁగె నుత్తముఁ డతఁడు ; | ఉత్తర నూరార్చు ముడుపుఁజాపదిని.”
అని పెక్కుభంగుల నబల నూరార్చి | చనుదేర నంత నజాతశత్రుండు
హరి ననుజుల నంచి యభ్యంతరమున | కరిగె ; నప్పుడు వోయె హరి క్రీడిఁ గూడి.
పోయి యాతనియింటఁ బుణ్యసీమమున | (*నాయత దర్భశయ్యను రచించి
నరివిని గంధపుష్పములఁ గై సేసి | పొరిఁగొన నాయుధంబులనెల్ల నునిచి
యిందుండి యభవు నర్చింపు మీవనుచుఁ | బొందికఁ బల్కి భూభుజుండు నువ్రితి
సావధానములతో శై వార్పణముగఁ | గావించు పూజలఁ గైకొని యలరి
యాయుధహస్తల నట నుండఁ బనిచి | పోయెద సుఖనిద్ర పొందుమీరాత్రి.”
యని పల్కి శౌరి నిజావాసమునకుఁ) | జనుచు దారుకుండను సారథిఁ దలఁచి

అర్జునుఁడప్రతిజ్ఞగూర్చి కృష్ణుండు దారుకునితోఁ జెప్పట

రప్పించి వాని గారాముతోఁ బలికె : “ ఇష్టార్థ ప్రతిప యెట్లీడరనేర్చు ?
దొరలు సామాన్యతే ద్రోణాదులందు ! | ధరఁ గూల్పవశమె యిందఱ నొక్కనాట !

* కుండలీకృతము, లుప్తపూరణము.

అట్లు సేయకయున్న సన్నిహిత బంధు! ! ఎట్లు గాఢలవాడో యిటమీదఁ గ్రీడి!
 ధను రస్త్రపాతీ పతాకలతోడ, మన తేకు గొనితెమ్ము ముఱవక లేవు.
 ఆజి నే బాంచజన్యం బొత్తినవును. ఆజాడ తేకు దెమ్మని నీకు సర్వ.
 నరుఁ డితరుఁడుగాఁడు నాలోన సగము; శరముపట్టని బాస చాలు నాకెల్లి.
 తమ్ముడు నీవును ద్వారదేశమున. నిమ్ముల నిటునిట్లుఁ జీలుచొచ్చి నత్తు.”
 అనిన నూతుఁడు నల్కు: “నల్లేల దేవ! అని నిన్ను శోధింపఁ డర్జునుఁ డుండి;
 కలుషింపనొల్లఁడు గాక నీమఱది. వలె నన్నఁ గ్రిజగముల్ వానికి నెమరె!
 తెచ్చెద నేనును దేవాజ్ఞఁ దేరు; వచ్చెద శంఖరావము నీవునేను.”
 అని పల్కి దారుకుఁ డచ్చోల నిల్వఁ, గనకగేహముచొచ్చి గరుడపాహనుఁడు
 జవ్వను లుచితోపచారముల్ సేయఁ బవ్వలించియు వేగ వడి మేలుకాంచె
 బాండవహిత మెన్నుపరిపాటి; నచట. గాండీవి కనుమూసి కలయిట్లుగాంచె:

కలలో నర్జునుఁడు కృష్ణునితోఁగూడి కైలాసమున కేగుట

తనునిట హరిచేరి, “ధవళాశ్వ, లెమ్ము. చనుదెమ్ము పోదము శంభునిఁ గాన.
 జితసంబుగా నింక శంభునివలన. నతఁడు మున్నిచ్చిన యా పాశుపతము
 స్థానకముష్టిసంధానంబు లెఱుంగ; మానక యదిగాని మడుపదు వాని.”
 అనిచెప్పి వలకేల నాతనిఁ గొనుచు. వినువీధి నతఁడేగి వృషభాంకుపురముఁ
 జొచ్చి యావేల్పు తేజోమయగృహముఁ. జొచ్చి యిర్వురుఁ బోయి శూలికి నెఱిగి
 యాగమగతిఁ గొనియాడ, నమ్మునల. యాగమనము లెఱంగువారుఁ డెఱింగి:
 “నుత సరనారాయణులఁ బూర్వమునల. వితతపుణ్యుల మిమ్ము వీక్షింపఁగలిగె;
 భూవలయంబునఁ బుట్టి యిర్వురును. దేవకార్యము నిట్లు దీర్చుచున్నారు;
 రయమొప్పు గంటి మీరాకకుఁ గతము; జయము మీకబ్బు విచారంబు వలదు;
 డల్ల కొలంకులో నున్నవి వోయి. విల్లు నయ్యమ్ములు వేగ తెల.” డనిన
 నందిరువురుఁ బోయి యా మడుపునను. దండశూకాకృతిఁ దలఁచక చూచి
 దివ్యాస్త్రమహిమగాఁ దెలిసియు వెఱచి. భవ్యమంత్రంబులఁ బ్రస్తుతి చేసి
 యమ్మును విల్లునై యవి గానఁబడిన. నెల్లఁ దెచ్చిరి ఫాలనేత్రు సన్నిధికి.
 అప్పుడు శిశుమోల సటమున్నె యున్న. యొప్పుల నలుసూపుఁ డొక్కఁడు లేచి
 యావిల్లు మోపెట్టి యస్త్రముల్ దొడిగి. వేవేగఁ దివియ, నవ్విధమెల్ల నెఱిగి

నరుడు నేచె; నంత నందీకుఁ డలరి । శరమంత్ర మతనికి జతనంబుచేసి
తానంత హాకి నాడుకు నమ్మించి । నూనిత నవపుష్పమాలిక యిచ్చి
యనిచి, నచ్చాన నొచ్చోటబెట్టి । ననిచినభక్తి నన్నాభున కెఱిగి
యునువీధి నెరుపును నొప్పున వచ్చి । ధరణి వ్రాలినయట్లు తగఁ గలఁగాంచి
పులికితదేహుడై బోరనఁ దెలిసి । తలఁపునఁ దమకించి దాయఁ దలంచి
కోపింప, నతనిఁ గన్గెన నెఱ్ఱపుట్టె; । నూపింప నపుడు తూర్పున నెఱ్ఱపుట్టె.
కెఱాయ యిట్లు వ్రాచిని నుకుంచి । గంజాపుఁ కుడయాద్రె గదియునంతకును
శుభగానముల ధర్మనుతుఁడు మీల్కొంది । యభినవజనముల నభిషేకమాడి,
ధౌత మంగళ పరిధానంబు గట్టి, । నూతనభక్తి భానున కర్ఘ్యమిచ్చి,
జవహోమ దేవతార్చన ధర్మనియుతు । లుపచరించి నిజాంగమొప్పఁ గై నేసి,
ఘన వేత్రహస్తల కలఁతఘోషముల । వినుచు నిజాస్థానవేదికి వెడలి,
యుడయాద్రె నెక్కిన యుడురాజు పోలఁ । గదిసి మాణిక్యపు గద్దియ యెక్కి
యన్నచో, హరివచ్చి యుచితాననమున । నన్న రేంద్రుఁడు చూప నాసీనుడయ్యె.
పాంచాల మాత్స్యది బాంధవోత్తములు । సంచిత సైన్యలై చనుడెంచి కనిరి;
వడముడి కవలతో వచ్చెనచ్చటికి; । కొడుకులు వచ్చిరి కొలువెల్ల నిండ.
నరుడంత వచ్చి ప్రణామంబు నేయఁ । గరమున నతని నగ్రజుఁడు లేనెత్తి
విజయివి గన్తుని చినయొక్కిఁ బలుక । విజయుండుఁ గూర్పుండె వెన్నుని వెనుక.
అధర్మనుతుఁడంత హరిఁ జూచి పలికె: । “ఉద్ధరింపుము మమ్ము యుద్ధార్ణవమున;
భయమేది గాండీవి నట్టిన ప్రతిన । నియతిమై నింజీంప నీది భారంబు.
రమణఁ గ్రీడికిఁ జొరరాని యొడ్డఁము । నమకట్టి రణభూమి శరమునఁ గట్టి
యాయుత్తవశివ వాఁ డాచార్యుఁ.” డనిన । నాయెడ నిశ్శంక నతఁడప్పడనియె:
“నరుని ప్రతిజ్ఞ నాథ, భీతిలకు; । గురుని యత్నము వెతగొలుపునె మనకు !
కలశజలితచూ కౌరవబలము । కలయఁ బాతెడువేళఁ గనుఁగొందు మమ్ము.
నాచెయి మోయ రణంబైన నయ్యె । నే చెలియలిభర్త నేల యేమటుదు?”
అని శౌరి యాసిన, సంత నష్టనుఁడు । తన కన్న కలయు నందఱు వినఁజెప్ప
జయము సత్యంబని సైనికు లార్చి । రయమొప్పఁ గడలిరి రాజంప ననికి.

శ్రీ నేయ నహితులై శౌరి పార్థులును । మానవాధిపతుఁడు మిత మొప్ప మ్రొక్కి-
యతఁడంప నాజికి ననుగుచు నిండ్ర । సుతునిట్లు పొచ్చి యచ్చొలు రథముచకు
బోరన బహువిధపూజ గావించి । భూరి వ్రదక్షిణంబుక వచ్చి మ్రొక్కి-
యెక్కిరి ; నాత్మకి యుద్రజా వెనుక । నొక్కట శస్త్రాస్త్ర యుక్తుడై యుండె.
రథియనుమతి సంత రథము కృష్ణుండు । ప్రథమ భూమికఁ బోలుచాటి కిరిటి
తిరిగి నాత్మకిఁ జూచి, “ ధీర, నీ వింక । మరలుచు కృపాపాద మన కవశ్యంబు ;
అతనిఁ బట్టెదనన్న యాచార్యు ప్రతిఁ । మతి మజ మట గాను మనతమకమున.
రాజరక్షయు సింధురాజు శిక్షయును । ఓజ పేదెట్లని నొక్కరూపంబు.”

ద్రోణుని నాల్గవనాటి సమరము

అనిన నాతఁడు వోయె; నట ద్రోణుఁడంత । ననుచు సేనాసహాయుడై కదలి
శ్వేత ధాతాంబర సితవరోష్ణివ । ధాతు నూతన రథ్య పనశ వర్మములు
రక్త వేదిధ్వజ రణభీమ చాప । ముక్తా సితచ్ఛత్రములు దనకమర
బలముల మెలగి యేర్పఱచి యేర్పఱచి । పలికె నిట్లునీ భీతవాయ సైంధవునిః
“ విను నీవు కృపా గర్జ వృషసేన కల్లుఁ । బాసర నశ్వార్థామ భూచక్రవరుని
నొద్దఁ బెట్టుకయుండు ; మొకలక్షహయము, । లద్దెనఁ బిలిపిల్ లక్ష్మి కాల్పలము,
వినుము ముప్పదివేల వీరులు రథికు । లెనయఁ జేసవే లిథములు గొలువఁ
గలయ నేదిర్చు మొగ్గరమున 1కవలఁ । దలఁకక యోజనత్రయమున నిలుము.
సీతలఁ జూపకు నేడంతనట్టు ; । చూతము సమదాటి చొచ్చు కన్నడివి!”
అనుటయు మేలేరి యాసేన గొనుచుఁ । జరియె రాధేయాది సహితుడై యతఁడు.
శకట రాక్షసవైరి నఖుండు రాగోడు । శకట సూపున నిటఁ బాపిక్షుకుండు
నిరుపది నాలుగు నీరైదు క్రోసు । లరయ నిప్పుచు వెడలై యుండఁ బన్ని,
యందుఁ బద్మవ్యాహ మపరార్థసేను । నందమై లోపల సమరగాఁ బన్ని,
చెనసి యాలోనుండి సేనాముఖమును । మొనము సూచీ వ్యాహమును సంఘటించి,
మునుకొని యా సూచిమొనఁ గృతవర్మ, । ఘనుఁ డతనికి వెచ్చఁ గాంభోజరాజు,
దగు మూలబలముతోడ దమ్ములతోడ । సిగిడి సౌబలుతోడ వృపుని నన్వేషక

మొనకట్టి, మానూచి మూలభాగమునఁ | దనర సేనలను సైంధవు సంత నిలువ
 నేమించి మొసల కన్నుంటికిఁ దాను | మోమైనఁ, జూచి యా మొగ్గరంబునకు
 నెదురెందు లేదని యెన్నఁడునిట్టి | చమరు చూడనుటంచు జగములు వొగడె.
 అది లోకముల మింగ నభవుండు తెఱచు | వదనంబుఁ బోలె నుజ్జ్వల భీమశేఖ;
 నిట్టి కూటవ్యాహ మొదట నడఁపఁ | బుట్టెనో! యన భీతి పుట్టె దివ్యులకు.
 అక్షీణమలి సంత నావ్యాహమునకు | వీక్షింప నొకలక్షవింశ్చ మారమున
 సేన నిల్చునుఁ గ్రీడి నిపుడంచు సేన | తో నిల్చె సంతకు దుర్మర్షణుండు,
 మొనకు వాసికి నడుమ మొగి యువరాజు | తనసేనపనుండు ధవళాశ్వు నాఁగ.
 అలోన యోధు లిట్లనిరి: “గాండీవి | యేలకో రాడయ్యె నింతసేవయ్యె!
 పాలుపేది క్రాంగెనో పుత్రశోకాగ్ని! | మహి నింత నెఱచెనో మాటాడి వెనుక!
 వచ్చెఁబో తన కిది వశమే భేదింప! | నిచ్చట గురుడని యెఱుంగఁడె మొదట!
 ధర్మజ భీమ సాత్యకులేల తడసి? | రర్హిని నేలకో హరి నారినడెడు!”
 అనిరి; కొందఱు: “వార లభిమన్యుఁ డీల్ల | నని మాని యడవుల కరిగెద” రనిరి.
 మఱి కొందఱు: “జిట్టేల మనకబ్బు జయము! | పఱతెంతు రిదె వారు ప్రతిపకు” ననిరి.
 అప్పుడు 1కడగంట నాథీల కీల | యుష్పతీల్లఁగఁ దీవ్ర హుంకృతితోడ
 గాండీవ జ్యానాద ఘన శంఖనాద | చండ భూత నినాద చలులత తోడ,
 నిరవధి హరిశంఖ నినదంబుతోడ, | ... ..
 భూరి కుంభ ద్రోణములు వట్టికురియ | మూరిఁగోఁ బన్నిన మొగిలును బోలె
 హరి సూనుడొడరంగ నఱవెంటిసేల | గురుసేనఁ గదసి యగ్గోవిందుఁ బలికె:
 ‘ఇది శకట వ్యూహ మింద్రాది భయద; | మిదిగాక యిందులో నింక వ్యూహంబు
 పన్నకమానఁడు ప్రోథుఁడు గురుఁడు; | తన్నుఁ జూచితే! యొడ్డుతల నున్నవాడు;
 ఆతని దాటి వ్యూహము చింపకున్న | నేతెఱంగున నోడునియెడ దాయ;
 పిరి వచ్చినయట్లు పెద్దఃకీకమున | నానతో నొంటి నన్నాఁగ రానోపు(?)
 దుర్మర్షణుండు వీడు తొలిముద్దమనకు | దుర్మహంధుని మీఁదఁ దోలుము రథము.”
 అని వాని బహుళ సైన్యంబుపై రథముఁ | జననిచ్చి భీకరాస్త్రపుజడి వెట్టి
 కాలు బంట్లును హరుల్ గజరథములును | తూలఁ దుత్తుమురుగాఁ ద్రుంచి తూటాడి

యొక్కటఁ ద్రెవ్వింశ యోధకంతముల | నీకిం చెత్తురు వింగి నీలిమఁ గడఁగ,
 లీల సాధ్యుఁడ నూర్చివ యల్లఁబోతె | నోలఁ బెక్కుమ్ము లొక్కొక్కనిఁ బొదువ
 గాంధీవి లయఃకాల కాలుఁడై మఱియుఁ | జంగిమఁ గను గప్పు శత్రుల చేతి
 శరపంజరంబులుఁ జక్రమండలముఁ | బరిఘ ప్రవాహంబుఁ బ్రాస సంచయము
 ననమ గదావ్యూహ మనిపత్రవసము | ముసల ముగ్ధముల మొత్తంబుఁ జదిపి
 యతని సైన్యము నిమిషార్థమూత్రమున క్షీణిమిఁడఁ బడనేసి చెలఁగి యగ్గలిక
 మర్మవర్తంబులు మఱి తెచ్చినేయ | దుర్మన్వణుఁడు పాతె ద్రోణుని కడకు.
 అంత వేగంబుతో నరుడెంచుచుని | దంతావళంబుల తఱచుతో వచ్చి
 యువరాజు తాఁకిన యుగ్ధమయ్యెడను | దివిః భీకరమయ్యె దేవ, యేమందు!
 మారుత హయముక్త మాంసపంకముల (?) | వారణంబులు గ్రుంగ వానిపైనుండి
 కీలూడి రథములు కెడయ సమ్మోగదఁ | గాలుబంటులు దాటి కడిమినేయుదురు.
 ఒంటివాడని మొననొసర నానాన | గెంటుక చొచ్చి యాక్రియ నేసి యేసి
 ... .. | ... ..
 హరిమిఁద హరులపై నట హరిమిఁద | నరదంబుమిఁద నిజాంగంబు మిఁదఁ
 బడనేడు తూపులఁ బెద్దుఁ; డప్పార్థ | వెడతూపులైన నీవీరులఁ దాఁకి
 శరములు 1 చరణముల్ సెలవులు మొలలు | నురములుఁ గరములు నూకులు బరులుఁ
 దనువులు హనువులు ధ్వజములు భుజము | లొసరఁ గ్రుంచుహరించు నొగిఁ జించునొంచు.
 అంతఁ గాల్వారు నొవ్వ హస్తలు వివ్వ | హఠాంతకాఁడై పాటుయువరాజుఁ గ్రీడి
 నిలుపు దుశ్శాసన, నీకుఁ బోదగునె! | తలఁపవె! తొల్లింటి దారుణ క్రియలు;
 నాఁటివారమె కామె నడుక నేమిటికి? | పాటించి తెమ్ము సౌజనుఁ డెంచు బోయె?
 ప్రాణశాంతి యొనర్చు పరిపాటి నకట | ద్రోణునిమాటేల దూఱఁబోయెదవు?
 ఇటు మాయమ్మగమనై యెంచు బోయినను | వేటాడ కుండునే భీముండు నిన్ను (?)”
 అని వాని పెడతల యమ్ములు వాటి | తనపూర్తి తలఁచి యెంతయుఁ దత్తరమున
 ద్వారభీకర భరద్వాజు చాపమునఁ | బోరాని యొడ్డనంబున కగ్గలించి,
 దురము ద్రోణాచార్యుతోఁ గొంతనేపు | దొరఁకొని యది పెద్ద త్రోవకయున్నఁ
 గటకటఁ బడుచోటఁ గైటభారాతిః | “యిటుగాదు, ప్రార్థుపోయెడు నీకు నిచట

గురుని నింద్రాదులను గొల్తున్నాఁడు; నర, యాగ్రహము చూచి గాబుద్ధి నతని ననుచుండును కొంత యు న్నోడో కోడు; అరువున బల్కిన యానోరుపోడు.”

అర్జునుడు ద్రోణునిజే శుభాత్ముడై మొగ్గరంబు చొచ్చుట

అనిన బ్రహ్మక్షణం బతనికి రథము । చననిచ్చి గాంధీవి శరముల మ్రొక్కి
యా పార్థుఁ డీడ్చె: “నాజి నేనుజక । చేపట్టి విడుతురే శిష్యుని నన్ను !
తూలక నీతోడ మరయెనాఁడు । వేళ గానిది ద్రోణ, విడు నాకుఁ ద్రోవ;
సత్యమే నీకు నెక్కఁదాను మాట: । చిత్తంబు గల కృప నేడేల మఱవ!
ఎన్నఁడు నెడిది నన్నేయకు మయ్య! । నన్నేయ నిన్నేయ న్యాయమా మనకు!”
అనిన సవ్యసాచి ద్రోణుఁ: “డన్తునా, తగునె! । నిను జొరనిచ్చుట నృపకార్యహాని;
కొలిచిన వాచికిఁ గూడునే కృపలు! । నిలిచి పోరుదుగాక నీకేది త్రోవ!
గురుఁడని నన్ను డక్కలుఁ బెట్టి చొచ్చి । పరులఁ ద్రుంచిన నీకుఁ బట్టునె బాస!”
యనుచు ద్రోణుఁడు భీష్మశాస్త్రసర్వమున । వననూలి నరులేను వాఙుల గప్పి
గాంధీవ శింజివి ఖండించి యార్క, । నొండునారి బిగించి యుగ్రుడై నరుడు
లయకాల కీలి కీలాలోల విశిఖ । చయముల గురుని నచ్చొచ్చ జక్కుపఱచి
చొచ్చినమాత్ర, చక్రుశరావలియుఁ । జొచ్చె నొడ్డునగల సుభట దేహముల,
మకరి ముఖమునఁ దొల్లి మాగుతి చొచ్చు । ప్రకృతి మొగ్గరమిట్లు పార్థుండు చొచ్చె.
తన పార్శ్వములు చూచి తనతోడఁ గూడి । చనుదెంచు యోధులఁ జక్రరక్షకుల
నొసర యుధామయ్య నుత్తమాజునిఁ । గనుఁగొని వారిరాకకు సంతసించి,
త్రైల్లంగఁ గాల్గొని దెవలెల్ల రివుల । పెల్లెన నచ్చొట బెదరక నడచి
వెనుక నాచార్యుండు నికునక తగుల, । మునుకొని కృతనర్క ముందటఁ దాడఁ,
గలగి శ్రుతాయువుఁ గాంభోజపతీయుఁ । దన పార్శ్వముల నెక్కఁ, దగునేన లెక్క,
నెక్కడి కాముఖంబై యున్న పగిది । నెక్కడికిని ముఖంబెడలని పగిది
నన్ని ముఖంబులై యమరేంగనసుతుండు । వెన్నుఁ డాగతిఁ దేరు వేరొప్పనేసె
ధ్వజచర్క నూతాశ్చ ధనుర్రక్షకులు । రజములునేయ నుగ్రత ద్రోణుడలరి
నరుని డెబ్బదిమూఁడు నారాచములను । నరసిజోదరు నన్ని నాయకంబులను
నాటించి దివ్యబాణంబులు మఱియు । మీటినఁ, గ్రీడి యేమియు రేచికొనక
యలుగు లేసినయట్లు యతని వంచింది । తొలగి యా కృతవర్మతోఁ దలపడినఁ,

జేయ నేదియులేక నేనా ముఖమున | కాయః స్త్రుగురుఁడేగె హరి నిక్కిచూడ.
ఇటు గృతవర్మ యయ్యింద్రజ శౌరి | బటు బాణములఁ గప్పఁ బదరక నరుడు
విల్లు ద్రుంచెను ; ద్రుంప వివరింపరాని . యల్లీల నొండు వి ల్లతఁడు ధరించి
మున్నిటికంటెను మోపుగా నేయ, | వెన్నుఁ డడ్డునుఁబల్కె : “ పిండుగ్రబలుఁడు ;
మోమోడఁ బనిలేదు ; ముందఱఁ గలఁడు ; . నీమార్గకాగ్నులు సెగిడింపు.” మనిన
సవ్యసాచి నిరుపది నారసంబులను | వివ్వచ్చుఁ డాజోదు వివళుగా నేయ,
నటఁజొచ్చి కాంభోజుఁడగు శ్రుతాయువుని | బటుగతిఁ దాఁకిన పరిపాటి తెలిసి
చయ్యన నడ్డును చక్రరక్షకుల | సయ్యెడఁ గృతవర్మ యమ్ముల నాఁగె.
అట్లాగ వారును హర్దిక్కుమీఁద | గట్టిపాటమ్ముల ²గజిగజి మోవఁ
బరఁగింప, నప్పుడు పాంచాలవరుల | యరుతర కోదండయుగము ఖండించి
ముఖమున శితశిలీముఖమున నాట | సుఖమాత్ర వార లడ్డునుఁ గూడలేక
యద్రుఁ జిక్కిన ప్రవాహములును బోలె | నుద్రేకమునఁ గానకుండిరి తెరువు.

అడ్డునుఁడు శ్రుతాయుధ ప్రముఖ యోధులఁ జంపుట

అంత శ్రుతాయుధుండను మహారాజు | కాంతేయుమీఁద నక్కాంభోజుఁ గడచి
యరదంబు పటపి సాయకయుగళమున | హరినాటి హరిపతాకాగ్రంబు నాటి
సవ్యసాచిఁ బదాఘాతముల నాట, | సవ్యయుఁడై పార్థుఁ డప్పీరు తేరు
సుభలవర్గంబుతోఁ జూర్ణంబుసేయ | సభినవ గదగొని యతఁ డుర్వివ్రాలి
యాగద నటునైవ, నది పుష్పమాల | బాగయ్యె సురముపైఁ బార్థివ, హరికి.
వరుణాత్మజుడు వాఁడు ; వానికగ్గదయు | వరుణుని యీగి ; యవ్వరుణుఁ డట్టిచ్చి,
“యన్న, కుమార ! యీ యాయుధంబున్న | నిన్ను నింద్రాదులు నేరకు గెలువ.
వివేక నిరాయుధుమీఁద వ్రేయకు దీని. | నెడవకనైచిత్రే నిది వానిఁ గాచి
తిరిగి నిన్ను వధించుఁ దెలియుమి.” యనిన | వరుణవాక్యము నాఁడు వాఁడును మఱచె.
విను మాలికాకృతి విడిచి యగ్గదయు | వెనుకకు నిజపూర్వ విధమొప్పుఁ గదలి
పార్థునిచే మున్ను బాహులు దెగిన | పార్థివు నాతని భస్మీకరించె.
అతఁడిట్లు గూలిన సంతఁ గాంభోజ | పతి దాఁకఁ గవ్వడి వది నారసముల
ననువున నాటిన, నా సుదక్షిణుఁడు | ననువున బాణారి నైదు బాణముల

జవ మొప్పు నప్పుల శరనస్తకమునఁ | గవిసి యగ్గాండీవిఁ గాండత్రయమున
 గుచ్చి యార్చినఁ, గ్రీడి కోపించి వాని | యుచ్చలతోడఁడ మొకకోల సఱికి
 కాయంబుతో గుండెకాయ వేటొక్క | నాయకంబునఁ ద్రుంప నమసె నయ్యోధ.
 ఎచ్చోట నేవీరు ధీలు నిండ్రజుడు | నచ్చోట నతనిసైన్యము బారి¹నమరు.
 ఇందఱుఁ ద్రుంచియు నిచ్చలోఁ బ్రీతిఁ | బొందఁడాతఁడు దాయ పొడగానమికిని.
 ఆరీతిఁ గాంభోజుఁ డనిలోనఁ బడిన | మేదువు మూగిన మేఘంబులనఁగ
²సేనలార్చ వసాతి శిబి శూరసేన | మానవనాథులు మఱి క్రీడిఁ బొదివి
 ముట్టడ చేసిన, మునుకొని యతఁడు | గట్టికోలల జడి కడముట్టఁ బెట్టి
 యాఱువేల రథంబు లందు రూపణఁపఁ | బాటిరి నిలువక భగ్నులై వారు.
 అట శ్రుతాయువు నయుతాయువు ననఁగఁ | బటు శౌర్య వీరులు పార్థివోత్తములు
 శక్రజ నుభయ పార్శ్వంబులఁ దాఁకి | విక్రమంబునఁ దీవ్ర విశిఖంబు లేసి.
 రండుఁ దోమరము శ్రుతాయువు వైచె ; | నందు శూలము నయుతాయువువైచె ;
 నవి రెండు నడ్డును నదరంటఁ దాఁక | వివశుడై మనసేన వెననార్చ నొఱిగి
 హరితెల్పఁ దెల్ప రూక్షాక్షుడై తెలిసి | హరినూతి వానిపై నైంద్రాస్త్రమేయ,
 నది వివిధాయుధాయత రూపధార | లొడవ మంటలు మింట నొలుకుచు నిగిడి
 యశ్రమలీల సైన్యములతోఁగూడ | నా శ్రుతాయువు నయుతాయువుఁగూల్చె.
 అంత నయ్యిరువురి యాత్మసంభవులు | కౌంతేయ, నిలుమని కడిమిమైఁ దాఁకి
 యనిసేసి నియుతాయువనఁగ దీర్ఘాయు | వనఁగఁ దండ్రులఁ గూడి యరిగిరి నృపులు.
 మఱియు నెవ్వరుఁ గ్రీడి మార్కొన వెఱచి | చఱచిపోఁ జూచిన, సర్పకేతనుడు
 ప్రాచ్య కళింగాంగపతులఁ గైరాత | వాచ్యులఁ గరిఘటావంతులఁ జూచి,
 యర్జునుపైఁ బడుడని పంపువెట్ట | గర్జిల్లి నీలాభగతి వారు గదిసి
 శిలల ³ప్రజములు వర్షించి ఘోరముగఁ | బలుతూపు లర్జునుపై జడివెట్ట,
 నసాస్త్రమునఁ గ్రీడి యయ్యంపగముల | నును ధూళి చేసి వెన్నుఁడు మెచ్చ నపుడు
 గారుడాస్త్రము ప్రయోగముసేయ నచట | లేరైరి లెక్కమాలిన బోయలెల్ల.
 నంతఁ బాతె దశార్ణయవన సైన్యములు. | నెంతయు మొనవివ్వ నెదురేది క్రీడి
 మడుగుఁ జొచ్చి కలంచు మాతంగలీల | జలధి చొచ్చి కలంచు శైలంబు పోతె

వనము చొచ్చి కలంచు ననవహ్ని పడి మనమూఁకలకుఁ బొచ్చి మర్దించునపుడు
మిట్టుఁ బల్లము నిండి మింటితో రాయ । నక్షాఢ నెత్తు రయ్యాజిరంగమున.
అంబవ్యవిభుఁడు శ్రుతాయువునపుడు । పంబినగతిఁ గ్రీడితైఁ దేరు పజ్జపి
ధారాళ శరవృష్టి ధనువుఁ గేతనము । శౌరిరథంబు నశ్వములఁ గప్పబయు
శంబరాంతకుఁ దొల్లి శంభుండు వోలె । నంబకశిఖఁ గ్రీడి యతనిఁ దాఁ జూచి
యందంద పైపై ని సతి నివిడముగ । నందడించు బలంబుఁ జక్కాడఁ దొడఁగె.
జగదేక రథకత జగతి నేర్పడఁగఁ . దగులక నసుఁజిల్లు తఱిమిరాఁ జూచి
నిట్టూరిచి కలంగి పృథు, నీకుమారుఁ । దొట్టిన తనపాఁజు నొకభంగి కలిపి,
సేనాముఖమునకు కీఁఘంటె నచ్చి । యా నెలపుననున్న యాచార్యుఁ బలికె :

దుర్యోధనుఁడు ద్రోణుని దూఱనాడుట

“క్రీడి రా విడిచితి కృతమేది యింకఁ । బాడు గావలియుండఁ బనియేమి యిచటఁ ।
బడె నోవకుండ సర్పము చావకుండ । నడపెను కార్యంబు నా మ్రుచ్చు గురువ !
పాతకంబున నిన్ను బాండవపక్ష । పాతి నమ్మితిఁ గోలుపజితి పై న్యముల.
నీ వర మెటు వోయె ? నిజమెందుఁ బోయె ? । నేవెంట నమ్ముదు నెన్నని నింక ?
వలెనన్న నీకును వైరులు వ్రేఁగె ! । మెలప నిట్టివియయ్యె మీతోడి పనులు ;
నమ్మెఁగదే ! మిమ్ము నా ముద్దుమఱది ; । యిమ్మైన యపకీర్తి కేల భీతిలవు ?
అతని కడ్డంబున్నయందఱు నిండ్ర । సుతుని కయ్యమునకు స్రుక్కుచున్నారు.
తేనియపూతక త్రివిగాక నీవు । మానిసివే ! యిట్టిమాటలు వలసె.
నీబాణములఁ బాథు నిలువ ర.” మృనిన । నాబేలఁ జూచి ద్రోణాచార్యుఁడనియె :
“కూడ, దేముదునలి, గూడి రానోప ; । నీడాక నట్టును నిలుపుము పొమ్ము.
పగగలవాడవు ; భావ్యంబు నట్లు ; । తెగవు మాచే నంతఁ దీఱనివనులు.
కవచధారణ మనఁ గల దొకవిద్య । యవనీశ, యిత్తు నీ కవసరంబగుట.
అది ¹గల్గ నెచ్చోట నడ్డునాశ్రములఁ । జెదరవు బెదరవు శ్రీపతికైన.
చతురాననుఁడు తొల్లి శంభునకిచ్చె ; । నతఁ డంత దీని బృహస్పతి కిచ్చె ;
అగ్నివైశ్యున కిచ్చె నాబృహస్పతియు ; । నగ్నివైశ్యుఁడు మఱి హత్తించె నాకు ;

అది సాధనంబుగా నాఁగుము సరుచి ; కదలక నాకు నిక్కడఁ గావవలయు.
 పరగి పాండవసేన పఱతెంచు నింక । నురలఁ ద్రొక్కెడి మఱి యొడ్డెల్ల నధిప !
 ఏనున్న మఱి నీకు నిచ్చెన వరము । రానేర్పు సరుఁ బాసి రాజున్నవాడు.
 ఇంద్రతనూజు ని స్లేచు రా విడువ । నింద్రాదులును వారి కెదురె కయ్యమున !
 ఆ సరనారాయణాఖ్య యోగంబు । మానమ రాజేంద్ర, మన మన్నిగొనక.
 ఎత్తైన గెలుతు మనేక యత్నమఁలఁ । బట్టుచు బిట్టు నోఁ బలుకకు నన్ను.”
 అని ద్రోణుఁ డప్పుడు నట దివ్యకవచ । మొనరిన మంత్ర ప్రయోగంబు చేసి
 దుర్యోధనున కది తొడిగి దీవింపఁ । దూర్యరావంబులతో మిన్ను దాఁకి
 గురునకు మ్రొక్కి యక్కురు రాజు గదలి । పరువడి పోచుండె బాధు వెన్ దగిలి
 ఆ పాండురాజు పుత్రావళి సేన । యీ పాథుఁడేగిన యిక్కువ నడచి
 ద్రోణాది యోధులతోఁ దలపడినఁ । బ్రాణ భీకరమయ్యె బవర మచ్చోట.
 నొగ నొగతోఁ దాఁకి నుగ్దైన రథము, । పగ పగతోఁగూడ భగ్నమౌ బంటు,
 తల తలతోఁ దాఁకి తగ్గు నేనుంగు, । నలి నలిగాఁ బోరి నాశిల్లు హయము
 నిడివి గల్గుటఁ జేసి నెత్తురులేరఁ । ఒడి పాతె నయ్యాజిఁ బార్థివ, వినుము.
 అడగాని పీనుఁగు లాప్రవాహమున । వడిసెల మెఱములు వైచుచు డొల్లె.
 ఎక్కలి వెట్టిన ట్లిభతురంగముల । డొక్క లొక్కొక్కచోటునఁ దటచయ్యె.
 అట్టి జన్యమున పైన్యము లొక్కడొకని । గిట్టియదల్చుచుఁ గినుకమై నెక్కి
 లయకాల కీలి కీలలబోని కోల । లయుత సహస్రసంఖ్యల సేసి యేసి,
 యతుల శూలములు మహాముసలములు । ప్రతిలేని గదలు నేర్పడ వైచివైచి
 శక్తిపాతమ్ములఁ జక్రపాతమ్ముల । ముక్త ముద్గర పాతమ్ముల నొంచి నొంచి,
 పల్లవితాళోక ఫలితవటాభ । సల్లలితాకృతి చాలఁ బొందియును
 జాపు నొప్పెఱుంగక జయకాంక్షఁ బెనఁగె. । ఆవేశ భీముపై నంగాధిపతియు
 సరభసమతి వివింశతియును దాఁకి । శరభసమాన శస్త్రములేసి రథిప !
 ద్రాపదేయులఁ దాఁకె దనర బాష్లికుఁడు । చాప విద్యాప్రాధి జ్వరితముగ.
 పంచేంద్రియంబులు ప్రాకృతుఁ బోలె । పంచిరి శరముల వాని నా నృపులు.
 దుశ్శాసనుఁడు తేరుదోలి వైనేయు । నిశ్చంకఁ దాఁకి తునియఁ జేయుటయును

గురరంబు వజ్రదంబోఁ గురియు మేఘంబు | విభముచ నతఁడేసె వేపాజ నతని.
 నకులుని సహదేవు నాశాస్త్రతతుల | శకునిఁ గప్పిర వారు చలము రెట్టింప
 రవిచంద్రు లంధకాపు గుమి విష్ణు | తివుట విప్పిరి వారి విశలకు నొందుఁగ.
 ఖండితారి శిఖండిఁ గడు నలంబుచుడు | చందానగొని యేయ నలిగి శిఖండి
 గుహుని శిఖండి రక్షింపిరునొంచు | షహణి నాతని నొంచె వాలంపగోళ్ళు.
 సైంధవుఁ గాచున్న శల్యుండు సమర | బంధురుఁ డిప్పుబప్పుటికి వచ్చుచును
 ధర్మసందనుఁ దాఁకి ధర్మజు పూర్వ | కర్మము దాఁకినగతి నొంచిపోవు.
 తక్కుటి యోధులు తమయీడు వెదకి | యెక్కటెక్కటిఁ బోరి కిభంగిఁ గవిసి.
 అంతఁ బోవక పాండవావలి నరుని | నెంతయుఁ గూడఁబోయెడు తమకమున
 నొత్తి యెక్కిన, మనయోధులు కలఁక | నెత్తిపాఁజఁగ, ద్రోణుఁ డెదురెక్కియూర్చి
 శమనజు భీము ధృష్టద్యుమును నొంపఁ, | దెమలఁ బాండవసేన తెలిసె నీసేన.

ధృష్టద్యున్న ద్రోణాచార్యుల యుద్ధము

అందు ధృష్టద్యుముఁ డాచార్యు రథముఁ | గ్రందుగాఁ దఱుము నుగ్రపుసాహసమునఁ
 గరముల నసి ఫలకములు వెలుంగ | గురుబాణములఁ ద్రోచుకొని నొగలెక్కి
 యరుణాశ్వముల నొంప, నతఁ డొకభంగిఁ | బరఁగ నాతనివారుఁ బలుకయు నఱికి
 పారువంబులవన్నెఁ బరఁగు తద్రథము | వారువంబులఁ ద్రుంచి వానిపై మఱియుఁ
 జంపనోపిన నారసము ప్రయోగింపఁ | ద్రుంచె నాత్యక్తి నడుమఁ దుమురుగా దాని.
 అట్టిపోటున బాణ మతఁ డెత్తి శ్వేతు | నెట్టన నిజరథనిహితుఁ జేసినను,
 అట్టినమాంసంబు హరియింప నలుగు | బెబ్బులిచందమై పృథివీశ, గురుండు
 బలుపెల్ల సాత్యకిపై ప్రయోగించు | తలఁపున నిగుడ, నాతఁడు నోనరిలక
 సారథి కాజి హెచ్చరిక తాఁ జెప్పి | తోరపు ధృతి ద్రోణుతోఁ దలపడిన,
 గుహ జామదగ్న్యుల ఘోరాజివోలె | మహితరణంబయ్యె మఱియు వారలకు.
 బాగైన జగమెల్ల బాణమయంబు | గాఁగలదో యని కంపించె బ్రహ్మ.
 బాణానిలంబులుఁ బ్రాణానిలములు | త్రాణదప్పఁ గలంచె దాయాదిభంగి.
 హరిముద్దుతమ్ముఁ డన్నంతకుఁ గలిగి | హరిసూను శిష్యుఁ డన్నంతకుఁ గలిగి
 శైవేయుఁ డేయ, నాచార్యుఁ డయ్యెట్లు | రానీడు కూల్చు మార్గణవహ్నిఁ గాల్చు.

అంత ద్రోణునిచాప మతఁడు ఖండింపఁ | నంతయు వెన ద్రోణుఁ గీతరచాపమ్ము
నమ్మెయి సంధింప నదియు ఖండించె; | ఇచ్ఛాడ్కి ద్రోణు విండ్లిలఁ బెక్కు విఱిగె
మేలని ద్రోణుండు మెచ్చె నై నేయు; | ఆలాపు గొనియాడి రమరులు మింట.
అంత నొండొకవింట నాగ్నేయశరము | కౌంతేయ హితునిపైఁ గలశజుఁ డేయ
వైరులయార్పులు వదల సాత్యకియు | వారుణాశ్రుంబున వారించె దాని.
ఆలోన గురునిది కృఖిల కౌరవులు | చాల సాత్యకిదిక్కు సకలపాండవులుఁ
గైకొని యెక్కినఁ గల్పాంత జలనఁ | భీకరసమర సంభృతమయ్యె రణము.
అటఁ గ్రీడి రవివంక నరిసేనంకఁ | జటాచిటఁ జూచుచుఁ జేవేగిరమునఁ
బజపైన తనతేరు పాఠెడుపాటి | తెఱపిగా పూహంబు త్రెంచుచుఁ జొరంగ

విందానువిందు లర్జునుచే నృతిఁ బొందుట

వీకునఁ బోనీక విందానువిందు | లేకరథస్థులై యేతెంచి యార్చి
చీకటిదిక్కులఁ జేర నేయుటయు | (నాకటఁ గినియు సింహమువోలఁ గ్రీడి)
విందుని ధనువు గోవిందుడు మెచ్చఁ | బిందికలొనరించి భీతిగా మఱియు
ననువిందు నవల మూర్ఛాయత్తుఁ జేయ, | ధనువు వేటొక్కటి దాల్చి విందుండు
రథచిత్రగతుల మార్గణచిత్రగతులఁ | బృథసూనుఁ జిక్కులఁబెట్టఁ జూచినను
విందునిఁ జెనక నావిందు నష్టనుడు | క్రందైన బాహుయుగ్మమునకుఁ బాపి
తురగ కేతన సారథులతోడ వాని | శిరముఁ ద్రుంచినమాత్రం జెడక యయ్యసుర
యను విందుతనువున హత్తెనో యనఁగఁ | దనమూర్ఛఁ దెలిసి యాతఁడు నిట్టనీల్గి
యన్నఁగానక దుఃఖమాత్మలో మ్రగ్గ | యున్నతగద గొని యుర్వికి దాటి
వడిఁ గ్రీడిశరముల వాడితాఁచునకు | జడియక పఱతెంచి శౌరినేసినను,
అన్న¹దమ్ములమేల మనునట్లు వాని | నెన్నడు మొకకోల నెఱిఁ ద్రెవ్వనేసి,
చిందంబు వట్టినఁ, జెదరక వాని | క్రందైనపలములు గాండీనధరునిఁ
దాఁకె, నిత్యకాని తనువుతో నొకఁడుఁ | బోక క్రీడిశరాగ్ని బొడిపొడి యయ్యె.
మఱియుఁ గవ్వడి పూర్వమర్యాద రిపుల | నఱుకుచు నవధిగానక వచ్చుచోట
నాతని²యలపు రథ్యంబుల యలపు | చేతప్పి రిపులు సుస్థితినున్న యలపు

1. దమ్ములు మేలు యనెడువాని. 2. యొలపు.(మా).

జయమరి కౌరవసైన్యంబు లాన్చి | దయలేక యేకయత్నంబునఁ బెరంగ,
 శ్వేతవాహుండు వారిఁ జేరికే గొనఁ | పీఠంబునఁ జూచి ప్రియమొప్పుఁ బలికెః
 “అలుగులు వాతుకొన్నవి కరీరమున | కలుపు ముక్తులు పిచ్చు నీ తురంగముల ;
 తాఁగిన రిపు లేరు ధనువు నున్నార | మూఁగొని హయముల నూల్కొచ్చి తెమ్ము.
 పని తమకంబున బంటు నేమజేస | జనుల కావను లేల నాధ్యమకాః” ననిన
 హరి యట్లుకాకని యరదంబు జిగ్గి | హరుల యుక్తుల వీడ్చి, నతినాహనమున
 ధరకుఁ గ్రీడియు జిగ్గి ధనువు నారించి | యరిసేన శరముల నాఁగఁ జొచ్చినను,
 దేజీన యొక్కని తెఱపిఁ బెక్కుండ్రు | దూతుచు నీదుయోధులు మహాగ్రమునఁ
 బిడుగును బామును బెఁచివల్లుగుచు | మృషచూపుఁ గాల్చిచ్చు మెదచివల్లుగుచు
 గరళము మృత్యువుఁ గడఁచివల్లుగుచుఁ | గరమార్చి ముట్టడగాఁ జుట్టుముట్ట
 హరుని వ్రేసిన ధీరుఁ డది లెక్కగొనక | శరములు దీర్చిన చాపంబు ద్రిప్పి
 పొనర నుత్తర బాహ్మపాత్రిక లాలువ | ననిచి కౌరవుల నాఁ డాఁగినయట్లు,
 నాకితోటఁ గృతాను నమలంగఁబెట్టి | యాకడ సురల నాఁ డాఁగినయట్లు,
 బాణబీరంబునఁ బరులబాణముల | శేణుశేణువు లొనరించుచుఁ బరఁగి
 రథశకలములు వారణశకలములు | ప్రథనంబులో వాజిభటశకలములుఁ
 దొడవుల యిసుము నెత్తురుల వాఁగులును | నడుకొన నఖిలసేనల నిల్వరించె.
 అంత జిష్ణుని విష్ణుఁ డల్లనఁ గదిసిః | “కాంతేయ, యివె తురంగములుచు దేరు ;
 నలుగులు వెఱికితి ననువుచేసితిని ; | జలములఁ ద్రావక చాలఁ బన్నదవు ;
 అలసె నేటి ప్రయాస మది యెంతలేదు ! | కలదొకొ యుదక ? మిక్కడ నెట్లుగలుగు ?
 అడరున నింతసేపై నది చాలు ; | ముడుతునే మెడ ?” లన్న మురవైరిఁ జూచి
 కవ్వడిః “ముడువకు గలిగింతు జలము ; | త్రిప్పునే మఱకివి తృప్తనున్నఁ బనులు !
 అవధాన మెన్నటి ! కనువులెన్నటికి ! | నవభంగిఁ జూడుమీ నన్నింత.” యనుచు
 నుర్విపైఁ గొలనుగా నొక దివ్యశరము | సర్వజ్ఞుఁ డాయూజి జరపుచు నేసి
 దానికి రక్షణార్థము శస్త్రశాల | గా నేయ నాశ్చర్యకలితులై సురలు
 ‘ఏ యూజిఁ గంటిమే యీనేర్పు !’ లనుచు | నాయుద్ధుని గొనియూడిరి ప్రీతి.
 అట్టి బీభత్సు రాద్రాద్భుతంబులకు | నెట్టనఁ బొగడిరి నీవారు నతని.
 అంత నారాయణుం డెఱువవ్వతోడ | నింతవానికిఁ గదా నేవత్తు ననుచుఁ
 దనువులు నిమిరి రథ్యముల నచ్చటికిఁ | జననిచ్చి దప్పివో జలముఁ ద్రావించి

నీరార్చి యప్పుడన్నెలవుల మొలచు । పూరి దిన్నించి నేర్పునఁ గొనితెచ్చి
 నిజయత్న హానికి నీసేన ఎగవ । గజపురీశ్వర, యొయ్యగఁజ్జెఁ దేరునకు.
 అతఁ డిట్లు గట్టి రథాఘాతుడైన । ధృతి నర్జునుడును సత్తేరికిఁ బాటి
 యుదయాద్రి రయెక్క నొదిగి చీకట్లు । కదలున ట్లరులు డగ్గఱమికి నగుచుఁ
 జాతురి నిలుచుచో సర్పాంకుఁ డివల । నాతడవునఁ గ్రీడి నటఁ గూడవచ్చి
 కదనంబుసేయఁ బాంకంబైన చోటు । వెదకుచుఁ బ్రచ్చన్న వృత్తిమై నడచె.
 ఇరువురు కృష్ణులు సిట్లు తేకెక్కి । కరమార్పటముగ శంఖములు పూరించి
 'వ్రాలెగదా ప్రాద్దు వలసినం' తనుచుఁ । ద్రోలిరి సైంధవు త్రోవకై రథము.
 అప్పుడు "సిగ్గుగదా ! యింక మనకు । నిష్పార్థుఁ దాఁకి జముంచెద మనుట ;
 భూవతునకుఁ బ్రోద్దుపోదు సైంధవునిఁ । గావ నెక్కడివాడు ! కదిసెఁ గార్యంబు ;
 వేడి రథంబిట్లు విడిచిన మనల । నాడువారినిజేసి యనిఁ బేర్చువాడు.
 అప్పుడులేని శౌర్యము మనకింక । నెప్పుడు రానేర్చు నిలను శుద్ధముగ ?
 ఓనరించియు వీని నొగిఁజూత." మనుచుఁ బాసిరి కొందఱు అప్పటికి నీ భటులు.
 కొందఱు రాజులు 'కురురాజు వినిన । నిందయా' నని క్రీడి నెట్టోర్చితాఁకి
 శివుఁడుచుట్టినఁ బోవు జీవరాసులకు । వివరింప నరియైరి విజయాస్త్రములను.
 కొందఱు సైంధవు కూటుగా నుండి । యందంద తలలెత్తి యర్జునుఁ జూచి,
 "వాడి చూపులఁ గ్రీడి వాడెవో వచ్చె । లేడయ్యె నొకఁడు నిల్వినవాడు వీరి.
 కుంభజభోజులు కూర్చిరో వినము ; । కాంభోజ శరములఁ గ్రాఁగెనో వినము ;
 విందానువిందులు వెండియు సృజతు । లెందఱీల్లిరో ! కాన మిదె వచ్చెఁ గ్రీడి ;
 మనమును మునుమైతిమా ! వీని." కనుచు । మనమునఁ గలఁగుచో మాధవనరులు
 అలయక కొంతదవ్వుటు పోయిపోయి । తలలెత్తి కనిరి సైంధవుఁ దోటివారి.
 కని పల్కి : "రక్కటా ! కర్ణునిఁ గర్ణ । తనయు శల్కుని సోమదత్తునిఁ గృపుని
 ద్రాణిని నమ్మి సైంధవుఁడున్న వాడు ; । ప్రాణి గానఁడుగదా ! ప్రాణభయంబు.
 వీరేల హరి హర విధు లడ్డవడిన । వైరి సాధింపక వదలము మనము."

కవచధారణంబున దుర్యోధనుఁ డర్జునుఁ దలపడుట

అని యిట్లు సకలసైన్యము విన నాడి । చనుదేర నడ్డమై నర్పకేతనుఁడు
 ఔషధబలమున నహితుండికుండు । రోషితభోగి మార్కొనిన నిశ్శంకఁ

గవచబలంబునఁ గదియవచ్చుటయు । దివిజేంద్రనుతుఁ బల్కె దేశకీనుఁడు :

“వసునిఁ జూడుము బల్లి పాలలోఁబడిన । కరణి నినుకునఁ జిక్కెఁ గాశ్యపగర్వమున.

మూలము మీఁబన్న ములకెల్ల వీడు ; । శూలము భరతచంశముకెల్ల వీడు.

ఎక్కడి పవనజుఁ! డెక్కడి ప్రతిఁ! । చక్కాడు సుతశోక శాంతిగా వీచి.

వీడుగదా పెట్టె విషముతోఁ గూడు! । వీడుగదా యింట్లు వెడకి కాల్చిందె!

వీడుగదా యాడె వెడఁగు జూదంబు! । వీడుగదా త్రోవె వివిధాన్రి మిమ్ము!

అట్టివాఁ డబ్బిన నక్కటా! శిరము । గొట్టవు నీ యెఱ్ఱకూలనా! యచట!

సైంధవుఁ జంపుట శక్య మెత్తెన; । సైంధవుఁ డాశీతిఁ జెనెనను జయము.

అనిన వానివి ‘యట్లు యయ్యెడుఁ కాక । చనియున్న వీచికై చక్క కథంబు.

జెనుక సత్వమురాక వీడట్లు రాదు; । కనుఁగొంద మదియు నొక్కొక్కటే.” యనిన

... ..

కమతముగతి జన్మకాతినైనత్రి । దెమలనిపతి వారి ధృతిఁ జూచి పలికె:

“ఒక్కింత నిల్వండి యొక్కష్టులార! । చిక్కితిందె మిమ్ముఁ జెండామవాడ.”

అనిపల్కి మనమూఁక కాశ్యపమనఁగ । జనపతి వారి నస్త్రపుసాన ముంపఁ

‘గప్పవైకొని యిట్లు కఱచునో!’ యనుచు । నప్పార్థుఁ డతని సాయకపంక్తి నఱకి

పోయెఁ గారవువని పోయె నన్నాటి । ధీయుక్తి నతఁడు పృథ్వీకు నేయఁగ,

నిడు జంగ తాతిపై నిర్భరాంబువులు । పడినట్లు మిడిసి యబ్బాణాలములు

అగ్నిరోముని భీషణాకృతి వోలె । నగ్నికణంబుల యాకృతి నిగిడి

యవివచ్చి క్రమ్మట నాత్మదేహమునఁ । దవులుచో, నెఱిగి మాధవుఁ జూచి నరుడు :

“కవచధారణమనఁ గల దొకవిద్య; । ధ్రువమతి నితనికి ద్రోణుఁ డీ నోపు.

గోత్రానికిని నాకు గురునకుఁ గాని । ధాత్రి నన్యల కిది తలపోయ లేదు.

ఏమాయ నితఁడున్న సేమాయె! నతని । మేమటు వేద్రుండు మెత్తునే!” యనుచు

నది త్రుంచుమున్ను గోత్రానిచే గన్న । ప్రదరంబు తొడుగుచో, బరికించి యవల

తెగ లోనువెడలి యేతేరకమున్న । తెగనేసె ద్రాణి యా తీవ్రసాయకము.

అట్టేయ మఱియును నమృహాశరము । పట్ట నూహించిన పార్థుండు మాని

వింటిలావున యుక్తి వెరవున దీని । గెంట సేసెద నని కృతముష్టి సేసె.

నీ సుతుఁడును గృష్ణు నిశితాస్త్రయుగళి । నా నవ్యసాచి బాణాప్తక యుగళి

సైంధవధ్వజముల శరసప్తయుగళి । సైంధవు నాఁకగా సంధిల్ల నాటి

యింద్రజాత్రుంబుల నెడనెడఁ దునిమె. | నింద్రజుఁ డతనితేఱిల వొల్లనేసి
 కరతలసంధులు కాడఁ గాండములు | వర శక్తిఁ బటప న వ్యసుమతీపతియు
 నాదట మేనెల్ల నలుగులు నాటి | వేదనయంతటి విధము జనింపఁ
 'గపటపు జోడిచ్చెఁ గలశసంభవుడు | రిపుఁడుగదా వినారించె న' న్ననుచు
 (నొండొక మైమఱు వొసపఁగి దాల్చి | భండనాధిపులు కవ్వడిఁ జుట్టుముట్టి)
 యెదుట నేలికయుండ నెంతయుఁ బొంగి | పదిమొంగులఁ బర్వి పార్థు నేయుటయుఁ,
 జెలగి తేరు సహస్ర శీర్షుండు వెలుప | మెలగి యోధుఁడు నట్టిమెండు గైకొనక
 కాళి కరాళ హంకారముల్ వోని | వాలిక తూపులవాస ముంచుటయు
 వీట తాటంబులై విఱిగెడు రథము, | లోటి వీరణములై యొరగు నేనుఁగులు,
 నడరి ¹యోతప్రోతమై త్రెళ్ళు హరులు, | బడుగు పేకయుఁ బోలెఁ బడు కాలుబలము,
 లల కేలు కాలు మధ్యము నేరుపడక | యిలకు వ్రాలెడు ధారుణీశులుఁ గలిగి
 సమరార్ధి మాంసపచన ²పాత్రగర్భ | సమరేఖయై పార్థశరవహ్ని ³నుడికె.
 అటు వెచ్చమయ్యు సైన్యము పైన్యమేది | పటులీల గాండీవపాణిఁ బోసక
 మదమున గిరిఁ బ్రాఁకు మత్తగజంబుఁ | బొదివెడు భూరుహంబులగుంపు వోలె
 బలువునఁ బెనఁగ నప్పొండవుఁ డాత్మ | నలిననాభునిమాట నాటుటఁ జేసి
 పఠినింతఁ జంపక వ్రతినరాదనుచు | నతనికి నడచుచో నాసేనలెల్ల
 విచ్చె; నప్పుడు రాజు విముఖతఁ బాటఁ | జచ్చె బొమ్మని మ్రోసెఁ జద; లట్లుమ్రోయఁ

కర్ణాదిరథికు లొక్కువ్వుడి నర్జునుఁ బొదువుట

దునిసిన కవచ మద్దుర్యోధనునకు | నెనిమిది రూపులై యేతెంచె ననఁగ
 మెఱుంగులు తఱుకొత్తు మృగరాజు సిడము | మెఱయఁగయ్యములందుమేటిఁ ద్రాణియును,
 ఉడురాజు సరివోలుచున్న వారణము | పడగతో నాహవప్రౌఢిఁ గర్ణుండు,
 నలిఁ జిత్రవర్ణపు నమిలివతాక | యలరు మహాక్రోధి యతనిసూనుఁడును,
 వెలుంగున రవిబోలు వృషభకేతనము | వెలయ ధనుర్వేదవేది కృపుండు,
 శ్రీలక్ష్మిఁ బొడవైన ⁴నీతకేతనము | గ్రాల బాహుబలగర్వి శల్యుండు,
 చెలువైన నవరత్న సింధురధ్వజము | వెలుంగొందు రణకళావేది శలుండు,

1. యోధవ్రాతలై, 2. మాంశ. 3. గుర్రు. 4. శరము. (మూ)

నుడువీధి మాణిక్య యూపపుఁ బడగ పాడవున రిపుహరి భూరిశ్రవుండు,
 1 రాజతమైన వరాహ కేతనము । రాజిల్ల సమరభైరవుండు సైంధవుడు
 నిజనిజ సేనతో నృపునకు నొడవి । విజయుపై నాటోపవృత్తి నెక్కినను
 ఆ వీరసైన్యంబు లట్టిట్లు పడగ । దేవదత్తంబొత్తి దేవేంద్రనుతుండు
 అజమంటకోలల నందఁఁ బొడివి । విజితే శల్యునివిల్లు వెడఁడతూపునను.
 అంత నశ్వత్థామ యందఁఁ గడచి । కౌంతేయు సుగ్రమార్గణ పంచకమునఁ
 గమలాక్షు నాఁజువేళపు నారనముల । విమలాశ్వములఁ బది వేడిబాణములఁ
 బురహరుగతి భూతములు గొల్వనున్న । హరికేతనము పదాఙ్ములనేసె.
 అతనికి మిగిలి రాధాత్మజుడొప్పు । శతమున గాండీవిచాపదండమును
 శరశతద్వయఁ గ్రీడి జతనపు జోడు । శరలక్ష నరుతేరు సరిగ్రుచ్చి యార్చె.
 ఆ యిరువుర కెక్కుడై కృపాచార్యుఁ । డాయత శరవృష్టి నర్జునాస్త్రములు
 నారాచకోటి నన్నరు కిరిటంబు । ఘోరభల్లంబుల గొడుపులఁ బొడివె.
 వీరుండందఱి కన్న వృష సేనుడలరి । దారుణాస్త్రముల నింద్రజ శంజినియును
 శూలపాతములఁ గృష్ణుని కత్తళంబు । వాలువాల్లును నీరు బాహుయుగమును
 భూరి చక్రంబుల బోరన గదల । శౌరివర్షంబు సీసకమును నొంచె.
 భూరిశ్రవుండు నప్పుడు రథరథ్య । సారథిరథికులు చాపంబులనక
 యోలి నిన్నియుఁ గూడి యొక బాణనగముఁ । బోల నొక్కటచేసె భుజనంభ్రమమున.
 శల్యుఁ డార్జురశస్త్రచండిమకంటె । నెల్ల తామూరెండు నెక్కుడైనట్లు
 నలి నరనారాయణప్రళయగిన్న । కలదు లేదనిపించె గాండవర్షమున.
 శల్యుండు నొండొకచాపంబు సమర । తౌల్యమేర్పడఁబూని లావునఁగదిసి
 ఘోరమృత్యువువేడి కోలలఁ బోని । నారాచములఁ ద్రుంచె నరు నరసఖుని.
 వీరుండు తానయ్యు విజయుభయమున । విరిమాటునఁ దూటి వెనసైంధవుండు
 మొగిళుల మాటున మొగి మేఘనాథుఁ । డొగి నేసినట్లేసె హుంకృతి నరుని.
 తోడుగల్గిన యాన దుర్యోధనుండు । క్రీడినేసె ననేక కృత్రిమాస్త్రముల.
 సేనలు నప్పుడెసిరి కట్టతెగినఁ । బూనివచ్చు ప్రవాహమును బోలె వాని.
 నిర్జరులంత నా నిండు కోల్తలకు । నర్జునుఁ డగపడునని యెన్నుకొనిరి.

ఏనును ¹మతిపెడి యింద్రనందనున | కై న యాపదయని యధిప, చింతిలితి.
 అప్పుడు దరహాన మాననాజ్ఞమునఁ | జిప్సల్లఁ బార్థుఁ డశేషయోధులకుఁ
 గుత్తుకబంటియై గొడుగులు విండ్లు | నెత్తినపడగలు నిరుసులు హరులు
 నూతులు రథములు జోళ్ళాదిగాఁగ | శాతసాయక సహస్రములఁ గప్పుచును
 నెఱసి యెల్లెడ నూర్చిచికరంబు తాఁకఁ | దఱగని జలధిసదృశము కొండవోలె,
 నురుగుతోఁ జక్కని నులివేడినెత్తు | రురల వారిలమేను లోలిఁ జించుచును
 దనబారి నిందఱుఁ దగులుట దోహఁ, | దనతెల్వి యితరులదైన న్య మేర్పడఁగఁ,
 దనువులు మఱచి యిందఱు వెనుదివియఁ, | దనియ దివ్యాస్త్రసంతతిఁ బెచ్చుపెరిగి,
 నిలువరించియు వైరి నిజవృష్టి వీధి | ²నిలుచుట చింతించి నెఱి సంతసించి
 వానిపైఁ బఱపిన వాడితూపులుచు | మానవాధిప, నూతుమాత్రము గలవు.
 విఠిగె శల్యునివిల్లు వేడినయల్లు ; | నుఱుమయ్యె దుర్యోధనుని పోటుజోక ;
 జలజనాభుడు నిజశంఖ మొత్తుటయు | నలుగుల సరికట్టె నఖిలసైన్యముల ;
 విముఖత కడమగా విఠిగియు యోధు | లమరేంద్రనుతునేసి రాజులో.” ననిన
 వైచిత్రిఁ గొనియాడి వైచిత్రవీర్యుఁ : | “డోచెల్ల ! సంజయ, యొప్పెఁ గార్యంబు ;
 విడువఁడు నుతుఁడు తా విజయ జయాశ ; | వడఁకెద నక్కటా ! వాని నే మందు !
 ఈవు చెప్పిన యట్ల యిది నాయుపేక్ష ; | యేవెంట దైవాజ్ఞ నేమనవచ్చు ?
 అనుజన కాసరా యరుదెంచు ధర్మ | తనయుఁడు దొరలు నెంతటఁ జొచ్చి ?” రనిన
 ననఘుఁడాతనికి నిల్లని చెప్పె దొడఁగె ; | నని ముని జనమేజయక్షీతిపతికిఁ
 జెప్పినగతిఁ జెప్పె జెలఁగి యమ్మీఁద | నెప్పటఁ గథచెల్లె నెఱిఁగింపు, మనిన
 భానుకూలాంభోధి పావన చంద్ర ! | భానుకోటి నిజప్రభా భానమాన !
 కరుణా కటాక్ష పీక్షణ ! దయాలోల ! | సురరాజసుత ! మహాసురరాజవర్య !
 ఇది సదాశివభక్త హితగుణానక్త | సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
 శ్రుతిపాత్ర నల్లభసూరి సత్పుత్ర | మతిమద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ
 విరచిత ద్రోణాఖ్య విపుల పర్వమున | నరుదుమీఱఁగఁ దృతీయాశ్వాస మయ్యె.

చతుర్థాశ్వాసము

శ్రీవైష్ణవాధార! స్థిరకృపాపూర! : పాతమునీను! పరమాత్మ! రాను!
 బ్రాతీ నంబుధిగట్టి పతిదైత్యుగొట్టి | సీతల దెచ్చిన నాటాసీ! చిత్తశిల్పి.
 అక్కడకుడు శౌనకాది సన్మనుల : కక్కడానూత్ర మిట్లుచి చెప్పబోడగె :

ధర్మరాజు ద్రోణునితో యుద్ధమొనర్చి యోధిహాపులు

పలికె సంజయుఁ : “ కిలు బాండవాగ్రజుని | బలము ద్రోణునిమోడఁడఁ బటతేరఁ కిగదలి
 పైఁబడఁ గడఁగ నిల్వఁగఁబోవు దిగిచి | వేఁబోవు నతఁడు రుచ్చినఁ బోవు దిగిచి(1)
 యాయన్పు గాదని యంతఁ దూర్యములు | మ్రోయ భీమానులు మిగిలఁగూడి నిగిడి
 బోరన నెక్కిన, భూపాల! యపుడు | ఘోరరణంబయ్యెఁ గురుపాండవులకు.
 తగ నందు సహదేవుఁ దాఁకి దుర్ముఖుఁడు | నిగిడి పోరాడియు నిలువకే పాతె.
 నకులునిఁ గర్ణుండు నవభంగిఁ దాఁకి | యొకముఠూర్తము నిల్చి యుసఁగె నవ్వెనుక.
 కిశీఘ్రబాహునియాధి శిసిపాత్రుఁ దాఁకి | వ్యాఘ్రుడత్తుడు గూలఁ ప్రయ్యలై ధరణి.
 దొరకొని బకవైరితో నిలంబుసుఁడు | దురమొనరించి యోధులు నవ్వఁ బాతె.
 శరశక్తి మాగధ సహదేవుఁ దాఁకి | నిరమిత్రుఁడను రాజు నిశ్శేషుఁ డయ్యె.
 చనుదెంచి చనుదెంచి శల్యుండు ధర్మ | తనయుతోఁ బోరాడి తగ నేగుచుండె.
 ఒకమాటు శల్యుండు శల్యునియట్లు వచ్చి | యకరుణఁ ద్రాపదేయులమోడఁ దాఁకి
 మరలవారల ధనుర్మధ్య నిర్ముక్త | శరముఖ ఘోరాగ్ని శలభమై క్రాంగె.
 అంత ధర్మజుఁ దాఁకి యాచార్యుఁ డతనిఁ | బంతంబుతో ముట్టి బలిమిమైఁ బెనఁగ
 గురునివక్షము దూఱఁ గుశలత మీఱ | నిరువది బాణంబులేసె నాన్యపుడు.
 శరపంచవింశతి చాల నొప్పినఁగ | గురుఁడును నేసె నక్కువలయేశ్వరుని.
 పసి వెండియు నన్న రేళు విల్విడిచి | యోసరింపక కప్పె నుగ్రాస్త్రవృష్టి.
 ‘అప్పుడు తగులునో! యటుగాక తెగునో! | తప్పదీన్యపుఁ’ డని కతలచె నీబలము.
 మిసిమింతుండునుగాక మేదిసీపతియు | వెన వేతె విలుదాల్చి విప్రైసోవృష్టి

1. పావన. 2. గణఁగి. 3. సేగ్ర. 4. న్యగ్ర. 5. తగవల. 6. దృష్టి. (మూ)

విప్పిన, గోపించి విభునిపై ద్రోణుఁ | డప్పుడు బ్రహ్మస్త్ర మరిఁబోసి యేసె.
 సతఁడును నలిగి బ్రహ్మస్త్రంబులేయ | హతములై యవి వ్రాలె సన్యోగ్యహతుల.
 గదవైచె నప్పు డక్కాంతేయు ద్రోణుఁ ; | డది తునియఁగ నేసె సతఁ డుగ్రశక్తి.
 గురుఁ డంతఁబోక యక్కునలయేళ్వరుని | హరుల సూతునిఁద్రుంచి యట విల్లుదునుమ
 భయమంది నృపుఁడూర్ధ్వబాహుఁడై నిలువ | లయముఁబొందింపఁ జాలక సైన్యపతియు
 నాతనిచుట్టు సైన్యముఁ దైన్యపటువఁ | జాతురి సతఁడెక్కె నహదేవురథము.

అలంబునుఁడు ఘటోత్కచునితో యుద్ధము సేయుట

అడరి యాదెసచూచి హైడింబుఁ డంతఁ | దొడిఁబడ గురుఁ దేరితో మ్రింగఁబోవఁ
 బోకుపోకని యలంబునుఁ డార్చి యతని | వీరఁ దాఁకిన జూడ వెఱఁగయ్యె రణము.
 కనలి యిచ్చురువైచు గదలు శక్తులును | దునియలై చెదరి యోధుల వచ్చితాఁకె.
 శరతరంగోత్తుంగ సంఘర్షణముల | నరుణబింబముఁ దాఁకె నయ్యెక్కుఘోళి.
 జేగురుఁ గాల్వల క్షితి ¹ధర యుగము | లానైనగంట్లఁ గీలాలముల్ దొరుగ
 ... .. | ... ..

అందు నలంబునుఁ డందంద పాండు | నందన సుతు నేసె నలిఁదేరు విఱుగ.
 అసిఁగొని మింటి కా యసుర దాటుటయు | వెనఘటోత్కచుఁ డంత వెంటనే దాఁటె.
 అనురు లచ్చట మొత్తులాడి భూస్థలికి | వెనడిగి గదలతో వెండియు నెగసి
 వారివాహంబులు వాయువశమునఁ | బోరెడుగతిఁ బోరి శివాలివోకవచ్చి
 యొక్కఁడొక్కనిఁ బట్టి యురునత్వ మహిమ | నొక్కట నెనఁగుచు నుర్విపై వ్రాలి
 మల్లయుద్ధము సేయ మఱి యలంబునుని | దెళ్ళవైచి యురంబు ధృతి నెక్కివాడు
 మొగము మోఁచేతుల మోఁకాళ్ళఁ బొడువఁ | బొగడి రప్పుడు పాండువుత్తలప్పుత్తు.
 ఆ సమయంబున నాచార్యుఁ డంత | భాసురంబుగఁ గోపభరితుఁడై తాఁడఁ
 గినిసి సాత్వకి యడ్డగించుచో నతనిఁ | *దన పేరుగాఁ ద్రుంచు త ... ..
 ... .. | ... ..
 ... .. డిగ్రగ్రహంబు | మరలించుగతి వాని మరలించి యతఁడు

1. భారయుగళ. 2. వోవక. (మా)

* ఈ పట్టున తాటాకు పడిపైపు సగముముక్క లేదు.

ఇతని కీతఁడె యొర్పు ; నితనికి నితఁడె ! ... ..
 ... .. యుండును ...
 శాతబాణమాలు పింజలబంటి దిగను ! ఆతని నాటింప నతఁడేర్పువట్టి
 ... ..
 కాంతేయులకు నవగాహింపలేక ! ... ..
 కాద్రముద్రా విద్ధ రణ గర్వమహిమ ! రుద్రుడై పెరగి పాథుఁడు మ ...
 ... ..
 ... .. లు లంచు ! పంచవింశతినంఖ్య పడిరి కేకయులు.
 తొవకి నస్తతి నంఖ్య తూలిరి మాత్పు ! లవనీశ, మజీ ... ..
 ... ..

ధర్మరాజు సాత్యకినర్జునునకుఁ దోడ్పడఁ బొమ్మని పార్థింతుట

... .. శైవేయుఁ ! గనుఁగొని తమకంబు గానరాఁ బలికె
 చెన్ను మీఱఁగ హరి శంఖరావంబు (?) ! క్రన్నన వినరా ... ..
 ... ..
 ... .. డ్డి కంటికిఁ బోయి ! పడఁడుగదా వైరి భటుల కొక్కఁడును !
 వాడెఁడుఁ జిత్తంబు పడఁకెడు నొడలు ! తో ... ..
 ... ..
 ... .. దు శిష్యుడ ననుకొందు ! పోరామి గావవె పోయి నీగురుని.
 అతనిఁ గాచుట నన్ను హరి భీమ ... ! ... ..
 ... ..
 ... .. కుండు ! పొడువఁ బోరుదు రొంటిఁ బోయె నాతమ్ముఁ
 డొడుపవే మిగుల అంతోదవె నచ్చోట. ! ... ..
 ... .. ! ఆతఁడిట్టి ప్రతిజ్ఞ యాడుకొన్నాఁడు.”
 అని పెక్కుభంగుల నతఁడు ప్రార్థింప ! శిని పాత్రుఁ డంజలిచేసి ... ..
 ... ..
 ... .. దనియు ! నిలిపి పోయెఁ గిరిటి నినుగావ నన్ను.

రాజరక్షయు సీంధురాజ శిక్షయును ! ఆజి నేఁ డొకటని హరి విన నాడె.
 పొమ్మన్నఁ బోయెదఁ బోలేక కాదు । చిమ్మద రిపుసేనఁ జీకాకు పడఁగ.
 ఇచ్చోట నీకొక యిమ్ము దపై నుఁ । జచ్చియు వృథగాదె సైంధవుడచట ! ”
 అనిన ధర్మతనూజుఁ డతనితో మఱియు : । “ ననుగాన యోధులున్నా రెందఱైన;
 ద్రుపదుండు ద్రుపదపుత్రుఁడు విరాటాది । నృపులు సామాన్యలే ! నిన్ బోలువారు.
 హరిసూతి గలిగిన నందఱుఁ గలరు । చోరుమఃవ్యూహము వాయుసుతుఁడుతోడుగను.
 ఇరువురుఁ బోకున్న సేనమ్మ నతనిఁ । బరమార్థ. ” మనుటయు భయమంది యతఁడు:
 “ సేనేగ నితఁడెల ? యిచటికి వలయుఁ ; । గాన నిర్వురుఁ బోవఁ గడు దూఱు క్రీడి.
 ఎంతటిపనియిది ! యేల చింతిల్ల ! । నంతకు నన్నంచి యటు చూడు. ” మనిన
 నాతని కావ్య శౌర్యములకా నృపతి । కొతుకితాత్ముడై కడుఁ బ్రయత్నమున
 సారథి కశశంబు జవనాశ్వములకు । నీరును ఖాణంబు నియతిఁబెట్టించి
 యావీరు మదిరామదాస్యునిఁ దలఁచి । దీవింప మ్రొక్కి యాధీరుండు గదలి
 పులి లేడిగమిఁ జూచుపోల్కి సీసేనఁ । గలయఁజూచుచు దూర్యకలకలంబెనఁగ
 వలుదముత్యంబుల వడి ²పజ్జ నూచి । నెలకొన్నగతి నొడ్డు నెలవునఁ జొచ్చి,
 చుక్కల బారుల జొరఁ బాటు తోక । చుక్కపూఁపునఁ జొరఁ జూచి ధర్మజుఁడు
 అతనికి సేన సహాయమై పనుప । నతఁ డందుఁ గూడక యరిసేనఁజొచ్చి
 శిరములు వ్రక్కలుచేసి చెండాడి, । యురముల వ్రయ్యల నూరుఖండములఁ
 గుత్తుక తునకల ఘోరాజి జముని । కుత్తుక కడి సేయఁ, గోల్తల పడక
 పన రాతి పాటునఁ బక్షులువోలె । వెన సీబలంబులు వీఁగఁ జొచ్చినను
 ‘ ఓడకుఁ డోడకుఁ డోసేవలార ! । చూడుఁడు న’న్నని చొరవచ్చి గురుఁడు
 శైసేయుఁ దాఁకి రోషము మించ నంప । సోనముంప నతండు స్రుక్కక పలికె :

సాత్యక్ మొగ్గరంబుఁ బ్రవేశించుట

“ యమసూతి పనుపున నాజి నేఁ జొచ్చి । యమరేంద్రసుతుఁ గాన నరుగుచున్నాడ;
 నున్న వారెఱుంగఁగ యోధుల మిమ్ము । నెన్నవచ్చునె నాకు నేలికపనుపు.
 పోనిమ్ము నీకిది పురుషార్థ వేళ । నేనొంటిఁ జొచ్చిన నింత సేమయ్యె ? ”

అరిస ద్రోణుడు వల్లు: “నార! వానవియ: : ననియె నీయల్లు: తచ్చన మాటలాడి.
 పోరాడి గురు: ద్రోణిపోయెదే.” యని: : దారు కాంచుజుడైన దనమాతల: బలిక:
 “పోరాడు రణ: పీఠు భుజు: దీర్ఘిజు: : వారణ హయభట (వాతంబు మెండు;
 తప్ప: దొలంగి: చొత్తము: : రాచననులు: తల్లు: నీశనిశోడ: దడవై: మరక.
 ఇదె బాహ్నికునిసేన, యిదె కల్లసేన, : అదె విదాక్షిణాక్ష్య: సైన్యము చక్కజూడు.
 ఇంచిన శరశక్తి: నింకొక్క: వంక: : చించుక చొత్తము చిమ్మునీ విధము.”
 అరిస వా: డల్లకా కని యంగనేల: : మును మున్ను చొచ్చుచో ముందటనార్చి
 కృతవర్మ మూట వార్చింట చేసింట: : సతని సూతు: విధంబు హయముల నొంప,
 నూట వక్షము చోటు నూట వాక్యక: : గాటంపు: గోలల: గప్పె నజ్ఞోడు.
 కప్పిన శైనేయు కార్మణ:భంగ: : మప్పడుమూడు చేసె యాచ్చె: : సల్లార్చ
 శక్తి:కైకొని వాని నారథి: జంపి: : ముక్తి: నదాన్య: తమ్ముడు నొండు విల్లు
 ధరియింప, భోజు: డాతని దిక్కుచోరక: : యరదంబునడుపు కార్యమువాడు నగుము:
 బవనజ ముఖమైన పార్థ వాహినికి: : నవళుంచిన, ద్రోణు: డాకథలెఱిగి
 రాజార్థు: నొక్కసారథి: దెచ్చియిచ్చి: : భోజు: సేనాముఖంబునకు: జాలించి,
 నిలు పోకు నిలుమని నిలిపి శైనేయు: : జల మొప్ప: దాకి భీషణరూఢి:బెసెగె.
 అట: గృతవర్మని ననదుగా: దలంచి: : పటుగతి: బాండవభటు లార్చి యెక్కి
 వెనుక ముందట:బర్చి విశిఖావశిష్ట: : తనుని గా నేయ, నాతడు నుగ్రభంగి
 ద్రువదు నైదింట మాత్యుని ఒడేసింట: : ద్రువదాత్మజాతపుత్రుల: బది పదిట
 నవనవకముల సేనాని శిఖండి: : నవతి: గేకయులను నాటించి యార్చి
 చెల్లక చెదరుగా సేనల నెల: : భల్లాది శరపరంపర బిట్టుపఱపి
 మొనకు మూలము వీడు మూర్ధుండటనుచు: : ననిలజువై చె మూర్ఖాయత్తుగాంగ.
 అతడంత సమూర్ధ యల్లన: దెలిసి: : గత కృప: గంజాయ కన్నులతోడ
 శూలంబులైదు భోజుని మీదవైవ: : వాలమ్ములైదేసి వా: డవి ద్రుంచి
 సూతాశ్వ తనపుటు జొత్తిల్లనేయ: : నాతండు సతని విల్లసి: దెవ్వసేన.
 వైచి వెండియు విల్లు వాడు ధరింప: : నాచందమున సేన: నదియును ద్రెవ్వ.
 ఈ చందమున భోజుడేయ బకారి: : చూచి సేనలను భోజుని: గప్ప నతడు
 పెల్లునెత్తురు చిమ్మ: బెద్దకొవమున: : విల్లు విప్పగ: బోయి వేసె వాయుజని.

1. ధీల. 2. దక్షిణాఖ్య. 3. వాకిటి జోడు. 4. కృత. (మా)

వేయంగ నెడసాచ్చి వీరు లాభోజుఁ | బాయ బిట్టేయ నార్భటము లాలించి
 జగదేశపీరుండు సాత్యకి యపుడు : | “మగిడెనఁ గాక క్రమ్మజు వత్తుఁ గాని;
 వెనక అంతయ్యెడు విభునకే కీడు | మొనసెనో యటుపోదు ముచుమిటు పెట్టి.”
 యసి ద్రోణుతోడి కయ్యంబు చాలించి | శినివతి కృతవర్మ సేనకుఁ దిరిగి
 యతనిఁ దాఁడఁగ నిష్ఠురారావ ఘోర | వితతాశ్రు రణమయ్యె వెన నిర్వురకును.
 అందు వేరథ్యంబునంది భోజుడును | గొందలవడఁ జూచి కుంతిజు లలర
 వీఁగుసేవలఁ దగ వీక్షించి చూచి | యాగర్వి మఱియు వ్యూహముఁజొచ్చె; జోరఁగ
 గురుఁడు మార్కొనఁడయ్యె; గుంతిజులపుడు | తరమిడి కృతవర్మ దాటివచ్చుటయు
 వారట్లు రాజూచి వారింది గురుఁడు | నారాచవృష్టి వెన్నకు వీఁగఁ దోలి
 కృతమతి సచ్చోటఁ గృతవర్మ నిలిపి | మతమొప్ప శైనేయు మఱియు వెన్నగిలి
 వచ్చునంతకు మున్న వానితో నెదిరి | (చచ్చె సనిన్ జలసంధుఁ డన్ రాజు.)
 సాత్యకి గురుఁ డంత జగదీశ, కినుక | సత్యుగ్రగతిఁ బోర నా సహాయమున
 దుర్ముఖ దుస్సహ దుశ్శాసనులును | దుర్మర్షణుండును ధృతి వికర్ణుఁడును(?)
 కారవపతియును గదిసి శైనేయు | ఘోరాశ్రుముల ముంప గురుఁ డదిచూచి
 ‘వీరితో మార్కొన వీరె చాలుదురు | సేనాముఖంబు నేఁ జేరెద’ ననుచు
 సాలె వెజ్జునుబోలె జయ్యన మరల(?) | నాలంబు బలిసె సాత్యకి కౌరవులకు.
 విశిఖసంఘట్టన విస్ఫులింగములు | దశదిశలకుఁ బాతె ధరణి మ్రోయఁగను;
 హంకారముల కుప్పి యుజ్జూత లూఁగె; | టంకారములకు వడంకె దిక్కరులు;
 తొల్లి బాల్యంబునఁ దోయధిఁ దారు | చల్లులాడువిధంబు శరముల దోఁప.
 ... .. | ... ..
 వీఁగె సప్పుడు సేన; వీరుబాణముల | వేఁగెను నీ పుత్రవితతి భూపాల!
 విల్లు రెండుగఁ ద్రెవ్వి విరఘుడై విభుఁడు | నొల్లనఁ బాతె వేటొకని తేరెక్కి.
 సేనలచ్చట జాతి చెదర భోజుండు | శైనేయుతోడి యచ్చలమున మఱియు
 సటఁబోయి తాఁకిన సట్టహాసమునఁ | బెటిలి సాత్యకి కోపభీషణాశ్రుములఁ
 బింజలకొలఁది నింపినను భోజుండు | భంజించె నతనిచాపము భల్లధార.
 విల్లట్లు దునుమ నవ్విభుఁడు వేటొక్క | విల్లెత్త నెడమొక ¹వెరవొప్ప నతఁడు

గదతిప్పి భోజవక్షము దాడనైచి : యదలింప మూర్ఛితుడై వ్రాలె నతఁడు.
వ్రాలిన నదియ చావని నిర్ణయించి యూలోన నతనిసైన్యము నొండువెంట
వీటతాటంబుగా విశిఖంబులేసి | నాటిపోవఁగ, భోజనాభుండు తెలిసి
క్రీకంట నతని ఏక్షించుచు మరలి | భీకరగతిఁ దాఁకె భీమాదిభటుల.”

అన విని వెఱుంగంది మాంబికేయుండు : | “శనివరుఁ డక్కటా ! చిక్కచొచ్చెఁ
బతి తన్ను ననిచిన భక్తి ; నాతనికి ! నతిమానుషంబైన యాలావు వచ్చె ;
మఱి యిందుఁగలిగిలే మరలించు యోధు : | లెఱిగింపు నంజయ ! యేవిందు.” ననిన
ఆ నంజయుఁడు చెప్పె నధిపతి కిట్లు : | “వానుదేవానుజ వరశక్తి వినుము
ఒకవంక సీపుత్తు లాదుఁగులు వాఱ, | నొకవంకఁ గృతవర్స యులికి యేతేర,
నొకవంక సాత్యకి యొడ్డు వేదూఱ, | నకలంకచిత్తుడై యటఁ జాపగురుఁడు
పాండవశిష్యునిపజ్జ దాఁబోయి | (భండన పాండిత్య పటిమ యేపారఁ
బూనిన కినుకతో బామముడి వైచి) | శైలేయ, నిలుమని నంధించి పిలిచి
తూపులఁ గప్పినఁ దోఁ దొట్రుపడక, | చాపాంతరము పూని సాత్యకి కడిమి
వేడి నారసమున పెచ్చని నెత్తు | రోడిగిల్లఁగ ద్రోణు నోడక యేసి
పడగయు గొడుగును భంజింప, గురుఁడు | పిడుగుల మొగిలు రొప్పినయట్లు రొప్పి
(చతురుడై నూతు మూర్ఛామగుఁడై జేసి) | యతని నెత్తుటనోలలాడ నేయుటయుఁ,
బటుబాణములఁ బట్టువడక సాత్యకియుఁ | (నటుకున నారధిత్వము తాన పూని
పొరిగొని యంబకంబులఁ బ్రయోగించి) | గురునుతో గురునూతు కత్తుక దునిమి
(యతిరయంబున వాయు వచలంబుఁ ద్రోయు) | గతి వానిరథము వెన్కకుఁ బడనేయ
గురుఁడు నాతనినూతుఁ గూల్చుంగ నుండె | హరులు తేరు హరింప నది తప్పెఁగాని.
అట్లు సారథిలేని యరదంబు మరలఁ | బట్టుగొల్పఁగలేమి భగ్నుడై గురుఁడు
ఈకొలఁది గెల్వరా దిఁక పని యదియ | పోకఁగాఁ బోవ, నప్పుడు మొవలెల్లఁ
గన్నది కన్నవంకల విచ్చె ; వివ్వ | మున్నిటికడకేఁగి మొదలి నేనాని
భీమాది భటులతోఁ బెనఁగుచు నుండె. | ఆమేటిదెసకుబ్బి యట సాత్యకియును
ద్రోణాశ్రమములఁ జాలఁ దూలిన నూతుఁ | బ్రాణభీతికై బాపి పలికె నిట్లెలమి :
‘భీమార్జునుల లావు పిఱుండముందటను | నోమిత్ర, గలుగఁగా నొదుఁగ మెవ్వరికి.

నేడు పాదులమీఁది నెమ్మి నానేర్పు । వాఁడిమీఁ బ్రకటించువాఁడఁ గయ్యమున.
 నాతేరు నడఁకక నడపుమీఁ చేడు ; । సూత, మాతము నిన్ను తూరమధ్యమున.
 బీభత్సుశరములఁ బీనుఁగుతెట్ట । లేదంగిఁ దఱచయ్యె నిటుమాఁగు మొదట.
 అది నీకుఁ దెరువు రథ్యంబులఁ ద్రోలు । పొదపొద.” మనుట నుప్పొంగి సూతుండు
 “ ఇక్కఱగా సీకాఁకకేఁ దేరు గడవ । నెక్కడివాడ ! మున్నెఱుంగ నిట్లగుట.
 నను జూడు మట్లయ్య నా విమానంబు । ఘనవిధిఁ దెచ్చినగతిఁ దేరు దెత్తు.
 అదె గాండవము మ్రోతఁ ; యదె శంఖరవము ; । నదె కీరీటము కాంతు లనతిదూరమున.
 దండనాథాంబుధి దాఁటిన నీకు । పెండియు నడ్డమే వెన వత్తు గాక.
 సురలు రెండవయింద్రనుతుఁడు వీఁడనుచుఁ । బరిగణింతురు నింగి బహుభంగి నిన్ను.”

సుదర్శనుఁ డనురాజు సాత్యకితోఁ దలపడి మడియుట

అనినఁ గౌతుకమెత్తి యనివార్య వృత్తిఁ । జను శినివరు సుదర్శనుఁ డనురాజు
 తాఁకి పోరాడువో, ధనువుతో వాని । ప్రేకపుఁ గుత్తుక విదళించి యతఁడు
 శాత్రవ దుర్నిరీక్ష ప్రతాపమున । మిత్రుడై మాయచే మెయి మెయిఁ బోవ,
 గైరాత బర్బర ఘన శిశువైచ్చ । వారద యవనాది బలములు తాఁకి
 యూర్పులు చేసిన సతఁడు నారసము । నేర్పడ సంధించి యేయ నందఱును
 గుదిపడి రథవాజి కుంజరంబులను । మొదలేర్పడక యొక్క ముద్దయై పడిరి.
 అంత సిగ్గు దలంచి యధిప, సౌబలుఁడు । సంతత దుశ్శాసనాది వర్గంబుఁ
 ‘బోవకు శైనేయ ! పోవకు’ మనుచు । రావంబు క్రోశమాత్రము దూఱఁ జీర
 నగుచు సారథికి సాత్యకి యిట్టులనియె : । “ తిగిలెగదే కూయి ; ధార్తరాష్ట్రండు
 వేడి చూపక పోఁడు వెలయఁ బైబడక. । వాఁ డల్పబలములవచ్చిన వాఁడ !
 ఒయ్యిఁబ్రావను వీని నొక దెచ్చిగొనక ; । చయ్యనఁ బోరాదు నమితి ముమ్మరము.”
 నా మందగతి వాఁడు నడపించుచుండ, । వామిపెట్టిన నేఱు వచ్చిన యట్లు
 మొనలు రాజులుఁ జుట్టుముట్ట శైనేయుఁ । డనుపమ ధైర్యసహాయుడై నిల్చి
 నరుకృప గన్న బాణ త్రాణ విద్య । పరఁగింపఁ, దేరులుఁ బైపై ని హరులు
 దంతులుఁ గాల్పురుఁ దమచావు శివోవుఁ । జింతింప కధిపుని శిక్ష నెక్కియును

బాటొండె పగులొండె భస్మచూటొండె । మాటొండె మాటొండె గుమురగుటొండె
 వడగొండె వడరొండె వ్రాలుట యొండె । దడ¹యొండె వెడగొండె దమయందుఁ గలిగి
 జయము మోమెఱుగక చయ్యన పీఠ² । బయ³లైత్త యొంటిని భయమింత లేక
 కనుగన యెఱ్ఱ⁴ కివిసి రాజు⁵ । శిని రాజు నలుగుల పిలుగులఁ బెట్టి
 గొడుగు విల్లులు జోడు గ్రుచ్చి పోవేయ, । నడుగు విరుగక వాడు నన్నియుఁదాల్చి(?)
 ఫాలపట్టము బీట వాఱ వాలమ్మ⁶ । గీలిప శకుని యాక్షికివసోదరులు
 ఎడచొచ్చి పోరి యనేక మార్గములఁ । గడపలు వాకిరి గాలేక పాటి;
 రట్టు నిలువక పాఱ నధిపుండు పాఱ । నెట్టచ కాకతో⁷ చేపాశశతులు
 తుటములు గట్టి మందుభిశింభవటహ । గటనోగులగుచు నా కధకుఁ దాడిచను
 ద్విరదంబు లిన్నాఁజుతేరులునూఁజు । పారులు మున్నూఁజు భటాఘముల్ వేలు
 మడియునంత రణంబు మాధవానుజుడు । కడిమి వాటించి యా ఘల్పంబు గడచి
 డుస్సివోఁ జూడఁ గడున్ విచారమునఁ । ... ..

దుశ్శాసనుడు సాత్యకితో యుద్ధమొనర్చి పాతీపోవుట

... .. । గచ్చెకు యువరాజు కాలు ద్రవ్వచును
 అన్న తోడనిపిన యనుచురల్ లక్ష । తన్ను నేనింప సాత్యకిఁ దాడి యపుడు
 ఉరుతర శైలంబు నొడిసెల తాతి । కరణి భుజాశక్తికడిమి వైవంగ
 భటులు పిడుగులువోని బాణంబులేయఁ । జిలు చిలుఁ గోపించి శినివంశకర్త
 భల్లాగ్రమునఁ గొండ బరిద్రెవ్వనేయ । నెల్లచో మిడుగురు లెగయ నత్తుమురు
 తిరిగి తమ్మునె తాళ దృష్టులు చెదరి । కరి రథంబులు గూలి కారవధటులు
 తెల్లకాళ్లు గొని దెరలినఁ, బోక । చిల్లకోలల దుస్ససేనుండు సతనిఁ
 గప్పియు సతఁడు వక్షము గాడనేయ । నొప్పికిఁ బాటి ద్రోణుని మాటు దూతఁ.
 అంత శినిత్రైఱుగున సరి యరుగుటయు । వంత నొంది గురుండు వాని కిట్లనియెః
 “యువరాజు, యెక్కడ నొదుగ వచ్చితివి? । తొవకి రావలసఁ గాఁ ద్రోణ నీర్ముట్టి!
 బలిమిఁ జేతులుచాచి పాంఛాలినలువ । లొలిచినగతి గాగు యుద్ధంబు నేడు.
 అంత చేసిం నీవు నని చూప లేవు; । వింతయే తిపనివిరవె ప్రాణములు!

1. గొండె. 2. లైతి నొంటిని. 3. నివ్వరుగుట. 4. దొంగనిచ్చుట్టి. 5. విన్నతపని
 ప్రాణమగుట. (మా)

ఒక్కసాత్యకికింత యొడిగితే నింక | నక్కిరీటి బకారి యడర నేమగుదో!
 శరణని బ్రదుకుము శమననూనునకు | మరలి సాత్యకినైన మఱితాకు వోయి. ”
 అని యిట్లు గురుడాడ నాతండు లజ్జ | జనియించి వెండియు సాత్యకి దాకె.
 ఇట ద్రోణు డమ్ముల నెత్తి కొంతేయ | భటులప్రాణంబులు పారణసేయ
 వీరకేతుండను విభుండు పాంచాల | వీరు డగ్గురు దాకి విలువిద్యనోడి
 తలగిపో నుండిన, దమ్ములాతనికే | గలవారు నలుపు రక్కలశఙ్ఖ దాకి
 చిత్రకేతు సుధన్వు చిత్ర వర్ములును | జిత్రరథుండు నాజని మృతినొంద,
 సంత ధృష్టద్యుమ్ను డా బంధుమృతికే | జింతిల్లి ద్రోణ మూర్ఛితునిగా నేసి
 యసి ద్రెవ్వ నేయుదునని తేరుడిగి | వెన ద్రోణ తేరెక్కి విన్నాణమునను
 సారథి బడ దన్ను నమవేళ, దెలిసి | యారథికుండు భీతి యాత్మలోలేక
 చేరిన లక్ష్మ్యంబు చెండాడుపాటి | దారుణాస్త్రములేయ, దన పూవుదప్పి
 కుంభినికడకు మ్రోకులవెంట జారి | సంభృతగతి నిజన్యందనంబెక్కి.
 వానిసారథి జంపి వాలంపసాన | సేనాని నిగిడింపఁ జెదరి రథ్యములు
 సారథిలేని ధృష్టద్యుమ్ను రథము | దూరాన కీడ్చె బార్ధులు తల్లడింప.
 మఱి ద్రోణు డాజని మంటయై రిపుల | నుఱుమాడఁ జొచ్చె బీనుగుపెంటగాఁగ.
 ఒకచోట గురుండును నొకచోట నరుండు | నొకచోట సాత్యకియును నేపురేగి
 చంపుచో నపుడు ప్రజాక్షయమయ్యె; | నింపేది ధృతరాష్ట్ర! యిది నీయుపేక్ష.
 వినుమిట్లు ద్రోణుచే వేడి వాక్యములు | విని దుస్ససేనుడు వేవేగ బోయి
 త్రైగర్త రథములు తను మూడువేలు | చేగ యేర్పడి కొల్వ శినివరు దాకి
 రథ చిత్రగతుల ధరాధూళి యెగయఁ | బ్రథనంబు లోకైక భయముగాఁ జేయ,
 నక్కుగా రథికుల నామంత్రణముల | నుక్కడంచి శిసింద్రుఁ డుబ్బి పీక్షించి
 దుశ్శాసనుని బదితూపుల గ్రువ్వ, | నిశ్శంక సతఁడును నిష్ఠురాస్త్రముల
 రథ రథ్యకేతుసారథి రథికులను | మథన సమూహంబు మలయ నేయుటయు,
 మేలని యువరాజు మెచ్చి, సాత్యకియు | వాలిక తూపులవాన నాటినను,
 సారథిబోనాడి చాపంబు విటిగి | తేరికి మోసమై దేహంబు వ్రస్సి
 యువరాజు మూర్ఛిల్లి యొరగిన, సతఁడు | పవనజు ప్రతిసఁ జంపక కాచివిడిచె.
 అంత సాత్యకిమీది యాత్రచాలించి | దంతిపురీశుండు తమ్ముని గొనుచు
 గురుని కయ్యంబు గన్గొనవచ్చి యవుడు | పరగిన పాండవబలముపై నుఱికి

శరములేసినఁ ద్రెవ్వై జమిలి నేనుఁగులు : ఖరపుటంబులు ద్రెవ్వఁ గుండె గుఱ్ఱములు ;
గుఱుములు దెగి యొండు కొనిరి విత్ కాండ్రు : నఁచియుగ వాతఁ దేర్లుమలమట్రగొనియె;
సేల హోహిణివోలె నెత్తురు వాతె ; చాల లోదాకిరి నచివు ల య్యనికి.

ఈ భంగి రాజరాజేటున మెఱయ | భూభంగముగ ధర్మపుష్టుడు గెనెసి
ప్రతిదాకి యతని చాపము ద్రుంచివైవ | నతఁడు నొండొకవింట సమ్ములు దొడిగి
ధర్మాత్మజుని ఫాలతలము భేదించి | కార్ముక కవచ భంగములు చేసినను
గదవైచె ద్రుంచె జక్రమువైచె ద్రుంచె | నదలించి యస్మివైవ నదియును ద్రుంచె.

ఇట్లు పాదుఁడువైవ నితఁడు ఖండింప | ముట్టడఁ గని భీమముఖ్యు లెక్కినను
ద్రోణుఁ డిందఱి వివ్వఁ దోలిన మరలి | క్షోణీశుఁడేగె నర్జును పోరుమాడ.
అంత బృహత్ క్రతుఁడను కేకయుండు | కాంతేయ హితముగాఁ గలశజుఁ దాకి
బ్రహ్మస్త్రమేసిన భయమేది యతఁడు | బ్రహ్మయస్త్రంబున భయమార్చనేసె.
అతుల హాహాకార మానేసె జెలఁగ | శితశరంబుల వానిశిర మట్టె బాసె.

ధృతిఁ జేదివతి యంత ధృష్ట కేతుండుఁ | బతిమెచ్చ ద్రోణునిపైఁ దేరుపఱపి
సారథిఁదెగటార్చి చాపంబు దునును | దారుణశక్తి యాతఁడు ప్రయోగింప
నదియు వానిశరాన్ని నణగిన నొక్క | గదవైచె ; నదియు మ్రగ్గఁగ నాత్మలోన
పోకిరింతఁ జెలంగఁబోలు వీడనును | నేకాండమైన విల్లెత్తి గురుండు

మెఱుఁగునారసమున మెడ దూరనేయ | నొఱలుచునెగసివాఁడున్విపైఁ గూలె.
వాని పుత్రుఁడు దాఁక వాని గురుండు | సేన లార్పటములు సేయ ఖండించె.

చొచ్చి జరానంధ సుత సహదేవుఁ | డచ్చటఁ దాకి కయ్యము చాలఁజేయ
రమ్య కుండలములు రాయు తచ్చిరము | యామ్యబాణాన్నికి నాహుతి చేసె.

దొరల ద్రోణుండల్లు దొరఁకొని చంపఁ | గరువలిపట్టి శంకాతంకమునను

(నేనానివంక వీక్షించి, “ యాచార్యుఁ | బూని యాఁపకయున్నఁ బొందునెజయును!”)

అనునంత క్షత్రవర్మాఖ్యుండు శ్వేతు | తనయుఁ ‘దాతని నేనె తఱుముదు’ ననుచు

దీమనంబున ద్రోణు తేరంతఁ గదిసి | హేమపుంఖములైన యిషువులఁ బొదివి

వింటికొప్పొక్కోల విఱచిన, గురుఁడు | కంటికప్పుడు కెంపుగదర నయ్యమర

పగతు పోరుషము సైఁపక నొండువింటఁ | దెగ నిండ సాయకత్రితయంబు దిగిచి

విడిచిన, నది దేగవిధి వాని శిరము | నడికొత్తి కొనిపోయె నరములతోడ.

అపటుగత్తున నపుడాత్మనాన | నోవున జేకితానుడు తానెక్కి
గురుతూపులకు భీతి కనుజొసె యడర | గుంబలంబులు గేలిగొన వెన బాతె.
మజి యెవ్వకును నిల్వ నుగళింపు లేక | నెజి బాండుతనయ నై కు లట్లు పాట
ద్రువదు డొక్కడను నీగు నొక్కగఁజూచి | యపుడు పోరాడ ద్రోణచార్యుతోడ.

ధర్మరాజు భీము సర్వనానకుఁ దోడంపుట

విను మాంబికేణ, యవ్వెనుక ధర్మజుఁడు | మును పాంచ జన్మపుమోత యాలించి
వెనుక నర్జును శంఖ విశతస్థనంబు | వినుక భీముని జేసి విన్ననై పలికె :
“అన్న ! భీరు ! రోటి నువ్వోటి నొంటి ; | నిన్ను జజ్జున జాతె మిహిగుండు నకట !
“పోవన్న తోడుగఁ బుణ్యకై కేయు | నావెంటఁ బంపియు నాత్మ సేవమ్మ
విష్ణు శంఖరవంబు వినునయ్యెఁ గాని | జిహ్మ శంఖరవంబు చెవులార వినుము.
ఏ దాయనో జాయుకేల ! యచ్చటకుఁ | పో, దాయలకుఁ బోయి పొడచూపవన్న !
అకడ కరుగుట కనుజఁ గాంచుటకు | నాకును నీ సింహ నాదంబె గుఱుతు.
నరుడు తీతిన వెక్కి నాకుఁ బోవనుచు | హరి పోరుచున్నాడో యదియు నేనెఱుంగ.
ఒకని తమ్మునిఁ బంచి యొప్పుకించి | రకట పాండవులని యపకీర్తి మనకు. ”
ననఁగ భీముఁడు నవ్వి : “యథేల దేవ ! | మన కిరీటికి నేల మహి నిట్టి దశలు !
అనలుతేరును విల్లు హరియును గలుగ | నని నురాసురులకు నతఁడు భీతిలఁడు.
క్షితిఁ దోడఁబుట్టిన చిచ్చునా నీవు (?) | మతిఁ దలంకితి దీని మాన్తు నేబోయి. ”
అని భీముఁ డచటి సేనాధీశుఁ గదసి, | “ విను ద్రోణబానికి విభుఁ గాచిఁగొనుము.
నృపున కెవ్వనిఁ దోడు నీవిడి తనిన | నపుడు క్రీడికి నిన్ను నటఁ జెప్పవచ్చు.
పోయెద నేలిక పొమ్మన్న పనులు | సేయరాదనరాదు సేవకులకును. ”
అనిన ధృష్టద్యుమ్నుఁ : “ డరుగు మేఁగలుగ | విను ద్రోణుడెవ్వఁడవిభుఁ దేటిచూడ.
‘ఉప్పనబట్టెలై యున్నది గురుని | దప్పించుకొన సేన దండింపు చొరుము. ”
నా విని భీముఁ డానందించి నచ్చి | భూవరునకు మొక్కఁ బొనఁగ నాతఁడును
అలింగనము చేసి యనుజు దీవించి | చాల శంఖాది నిస్సృనములు బెరయ
ననిచినఁ గదలి నెయ్యమున విశోకుఁ | డనువాని నిజసూతు నల్లనఁ బలికె :

1. పటుగత్తున. 2. గురుతనంబడర. 3. నెల్లనచ్చట. 4. ఉప్పెన. (మా)

‘బాణధారల చాయ పదము చూపెదీని । ద్రోణునికై చక్క ద్రోలు మీ రథము.
అదె కుమారులమూఁక, యదె రాజులొక, । మది గొని పరియేమి హత్తిఁపునరుని.’
అనిచెప్పి నిశ్శంక నరుదేరఁ దాడి । మును యువరాజు దుర్ముఖ సునిశ్చయులు
విందా నువంద వివింతలి హస్త । బృందారకాభయక్షీము లనెవారు
జననాథ, దుర్విమోచన శాస్త్రకర్మ । లనువార లాదిగా నందంక యేచి
జాతి వైరమునఁ బ్రచండ కాండములు । క్షీణిగాఁ గురిసి యా క్షీణచేపుడు
పర్వి బృందారకాభయ శాస్త్రకర్మ । దుర్విమోచనలు మృత్యువుచాలఁ జనిరి;
విందాను విందులు వ్రీలిరి; మఱియు । నందు నుదర్శనఁ దంతకుఁ జేరె.
చిక్కినవారలు చెదరి పాఱంగఁ । నిక్కగాఁ బెడతలకేసి భీముఁడు
రువ్వునఁ బిడుగువాటుట బోవఁ గుఱుని । నవ్వెనఁ గదియుచో నమ్ములఁ గ్రాగి
యగ్రుండై భీముః “నొహలో పోకుపోకు । నుగ్రహమని పోవఁ జూచెను విడువ.
నన్ను గెల్వక నీవు నరుఁడును బోలె । నన్నని మాటల నుడివి పోయెదవా!
అట నిన్నుఁ బోనిచ్చి యతనిఁ బోనిచ్చి । యిట మ్రొక్కుబడికినే యేనున్నవాడ!”
అనినఁ గోపాంధుడై యనిలజఁ డనియెః । “నిను వేడుకొనుటయు నిజమె యర్జునుఁడు!
పూని దేవవ్రాహ్మణులు చొచ్చుచోట । మానుష వ్యూహంబు పుట్టి క్రీడి కెంత!
గురుఁడని యొకమ్రొక్కు గొమ్మన నతని । వరుస యెఱుంగక వాక్రుచ్చి.” తనుచు
గద తిప్పి వైచినఁ గడఁగి యాచార్యుఁ । డొడిగిన నదివోయి యురు తేనుదాడి
మసిప్రోవు చేసి క్రమ్ముట భీముకడకు । వెనఁబోయె; నతఁడును వేజొచ్చె నొడ్డు.
చొచ్చినభీము నీనుతు లడ్డగించి । వచ్చి చిచ్చారు దీప్రవ్రుఁ దూపులేసి
యిందేమి బ్రదికెడి నితఁడని తోఁప । నందడించిన, శాస్త్రసంపత్తి నతఁడు
గదగొని పూచిన, గర్భముల్ గలగి । చెదరిరి; పైన్యంబు చెదరె నచ్చెంత.
ఉన్నతి గురుఁడంత నొక్కతేరెక్కె । మున్నాడి వెనఁబోయి ముద్దర గట్ట
రువ్వజివ్వను గాడ్చు రువ్వు బాణములు । త్రవ్వితండములుగాఁ దఱిమి యేయంగను
దన సాయకములెంత తానెంత యనుచు । ఘనుఁడంతఁ దనతేరు గదగొని డిగ్గి
వాసలో వృషభంబు వచ్చున ట్లంప । సోనలో దలదూర్చి చొచ్చి యేతెంచి
... .. । ... ..
ద్రోణుఁ డప్పుడు మేనుతుడుచక తేచి । ప్రాణాశచే దన్ను భావించు కొనుచు
నొండాకరథమెక్కి యొడ్డువాడిటనె । యుండఁ బాండవసేన లొత్తి రాకుండ.

భీముడు ద్రోణాదికథికుల నుత్తేరించి యభ్యునుఁ జేరఁబోవుట

అంత సారథి నచ్చి యటఁ దేసఁమావఁ । యంతఃకుతో నెక్కి పావని ముట్టి,
 ఘోరాఽస్త్రతతి మాన్గి ఘోషంబు తెలుప । వారక వ్రేయుచు, వాఁడి వేడిమికి
 భోజాధిపతులుఁ నాభోజాధిపతులు । నాజాత గలిగిన యధిపులు మఱియు
 సోమరులై న్రుక్తి నుడివడి మరిగి । మోమోట మును జెడి మోడ్గడి మొగ్గి
 పంచులై పసదప్పి ప్రాల్భాలి పలిలి । కంచుమిరివై పాఱఁ, గడుసంభ్రమమునఁ
 దెఱసిగాంచి లకారి తేను నోలించి । తెఱఁగొప్ప నర్జునుతేరు దవ్వులను
 దివ్యలాంఛనముచేఁ జెలిక పెల్లార్చ, । నవ్వనాచి యెఱింగి చయ్యనఁ దిరిగి
 యతనిఁ గాంచి చెలంగి హరియను దాను । వితత శంఖములొత్త, విని ధర్మరాజు
 పావని జయము బీభత్సు సేవంబు । నావెంట నెఱిగి ధైర్యము దెచ్చుకొనియె. ”
 అని చెప్ప భీతుడై యాంబికేయుండు : । “ మనకేటి జయమింక ! మూగుతి చొచ్చె ;
 శినివరుఁ డొకఁడు చొచ్చినఁ జొప్పువడఁడు. । తనయుఁడేమని చింతఁ దగిలెనోయవుడు!
 మొనలెంత వణఁకిరో మువ్వరి యనికి ! । విననోప సంజయ, విడు కథ. ” యనిన
 “ బ్రాహ్మది నొగింబట్టి తద్ద వాపోవ । నోపితి విది విననోపవా భూప !
 పరదుఃఖ నిజదుఃఖ పరిపాటియట్లు । సరిగదా శేవంబు సకలంబు వినము. ” (1)
 అని సంజయుండు చెప్పు : “ నట్లార్చు భీముఁ । గనుఁగొని యేతెంచి కర్ణుండు దాడి
 భుజముల బహు బాణములు గ్రుచ్చి విల్లు । రజముగా నేసి సారథి మూర్ఛ పుచ్చ,
 బామముడితో వాయుపుత్రుండు కర్ణ । విమల ఖడ్గము నైచి వింటికిఁ బఱపి
 యొండువింట లలాట మురము బాహువులుఁ । గండలు గ్రమ్మ రక్తము చిమ్మనేయ
 వాడంత వరశక్తి నైవ వాయుజుండు । మూఁడుతూపుల నది మొదలికి నటికి
 సేనకంబాళకోలఁ జించి పక్తమున । నేసె నమ్ములు రక్త మిల మడుఁగుగట్టు.
 అంతఁ గర్ణుని ఘోరమగు నవ్వు నవ్వె । యింతటఁ దెరఁ జూతు నేను నిన్ననుచు
 ధనువంతఁ ద్రుంచి యంతన నూతుఁ ద్రుంచి । యనిలజాఁ డతని రథ్యములఁద్రుంచినను
 అలసి కర్ణుండు వాతె ; నవ్వు డా కర్ణ । బలమెంత చావను పావనిచేత !
 అట్లు కర్ణుండు వాటి యాత్మజ రథము । మెట్టినఁ బఱతెంచి మేదినివిభుండు

దుర్యోధనుండు ద్రోణుని దూఱనాడుట

గురుని నిట్లని దూఱఁ : “ గూడునే ద్రోణ ! । చొర విడిచితి సేనచూరఁబో భీము.
 శైవేయ పార్థులు చాలరే మొదల ! । నే నెట్లు రక్షింతు నింక సైంధవుని ?

చేకొని వాఁకి శోషించుట గాక నీ కొకఁడెక్కుఁడే నిలిపెద ననిన ?
 ఏము నాత్యక్తి కోడ నీ యపకీర్తి ! నీ మీఁద వ్రాలబే ! నేరవు తెలియ ;
 మా భాగ్య మిట్లుండె మాట లింకేల ! ! ఏధంగి న-కార్య మిటమీఁద ? ” ననిన
 నాతఁడిట్లును : “ నాకు నణంగెడిచారు ! తో కెంచితి క్షేల దూతెను నన్ను ?
 భీమాద్జనుల నక్షపెట్టరావదును ! నే మున్నె చెప్పినా ! యిప్పుడెఱింగెదవు.
 సైంధవుఁ గావున్న పవిత్రులు నీవు ! బంధురగతి నక్షపదుఁడు మీరకు.
 ఏను నిక్కడనున్న హితవు నేనెఱుఁగు ; రాసిక నలిపితి రాజులనెల్ల;
 కావున నే రాను ; గయ్యమచోటల ! పుచ్చుజయమగు నెమ్మిఁ బా.” మృనినఁ
 దను దాన పురిగొలి దార్త రాష్ట్రుఁడు ! మరలి యేతెంచుచో, మధ్యభాగమున
 మును బోలె జేరునిమ్ముఁడ క్రీడిఁ గూడఁ ! జనరాక చిక్కిన చక్రరక్షకులు
 నొగి యుధామన్యుఁడు నుత్తమాజుఁడు ! నగపడ నడలించి యతఁడు వోసిక
 యనిసేసె.” ననుటయు నాంబికేయుండు : “ వినిపింపు వారెట్లు వెడలిరయ్యాక ?
 నిరువురఁ గృతవర్మ యెట్లు వోసిచ్చె ? ! నరుగుట యెట్లు వారంతద ? ” వృనిన
 నూతజుఁడిట్లు : “ ఖ్రోణీశ, భోజుఁ ! డాతెఱంగురఁ దమ్ము వాఁగిన వారు
 సంకేతములు చెప్పి చయ్యన రెండు ! నంకల నయ్యెడ్డు వ్రచ్చుక వెడలి
 క్రీడి వోరెడుచోటు కేతులక్ష్యమున ! నోడక యెఱిగి యయ్యెడ్డున కేఁగి
 చించుక మఱియుఁ జొచ్చిరి క్రీడిరథము ; నించుక మున్నాడి యితఁడంతఁ గూడె.
 కూడి మువ్వరు నట్లు ఘోరాజిసేయ ! నోడక సృపుఁడందు నుత్తమాజుని
 విరభునిఁ జేసిన, వెన యుధామన్యు ! వరరథారోహంబు వాఁడును జేసె.
 ఇరువురుఁ గూడి యయ్యిభపురాధీశు ! విరభు విగడిచావు వికృతుఁగా నేయఁ
 గుపితుఁడై చాపంబుగొని వానితేరు ! సృపుఁడు రెండుగివై వ నిలువకవారు
 తేరులు విడనాడి దేవేంద్రతనయుఁ ! జేరిరి ; పతి శల్యుఁడేరి తేరెక్కె.
 ఆలోన రథముతో ననువొంది కర్ణుఁ ! డాలంబునకు భీము నలుకమైఁ బిలువ
 బరిగోల పోటుల భద్రేభమనఁగ ! వెరవుగాఁ దిరిగి యవ్వీరుండు గదియ
 వెడతూపులకు మిన్ను విడివిడనఁగఁ ! గడు నుగ్రరణమయ్యెఁ గర భీములకు.
 నొగులు పతాకలు నొచ్చు రథ్యములుఁ ! బగులు రథాంగముల్ పప్పుగు విండ్లు

తుమురగు గొడుగులుఁ దునియు వర్షములు । నమరభావము దెల్పె సరి నిరువురకు.

కర్ణసైన్యములంతఁ గవిసి సత్తైపల । దుష్టవాసుని భీముఁ దూపుల ముంపఁ
బ్రళయోనిలము మేఘులబలంబు విష్ణు । పొయ్యపున నా వాయువుత్త్రండు విప్పి
కర్ణుని రథసూతు ఖండించి యార్చు । వర్జింప సరదంబు వాడునై వాడు
హరియుగ గిరియుగ హస్తయుగముల । కరణి భీముఁడు దానుఁ గలహించిరపుడు.

రథవాజు లపుడు నారాచపాతములఁ । బృథినిఁ గూలఁగ మేను బెండును గాఁగ
సనిఁ గర్ణుఁ గావంగ సధిపతి తలఁచి । యనుజుని దుర్జయుండనువాని ననుప
నేతెంచి వాడు సయ్యెడఁ జొచ్చి రణము । వాతూలతనయుతో వారక చేసె.

తేరుఁ దానును గడతేఱునంతటికిఁ । దే రాయితము చేసి ధృతిఁ గర్ణుఁ డలిగి
యనిలజుఁ దాఁకి శౌర్యమును ధైర్యమును । ఘన¹బలమును దెప్పఁగాఁ బోరిపోరి
జల్లన మెఱుపులుచల్లు మహోగ్ర । భల్లమేయఁగ నది పార్థివుఁ దాఁకి
మండుచు సటఁబోయి మహిఁగాడ, నొడలు । మండి చూరుతి వానిమకుటంబు దున్ని
గదవైచి రథము భగ్నమునేయ, వాడు । పదచారియుయ్యుఁ దప్పక యేయుచుండె.
అప్పుడాతనిదైన్య మధిపతి చూచి । యిచ్ఛార్థివునిఁ దాఁకు మిటఁ బోమ్మటంచు

దుర్ముఖు ననుప వాతూలజుఁ దాఁక । ధర్మమా నాకని తలఁకక వాడు
కర్ణున కడ్డమై కాంతేయు విల్లు । చూర్ణంబుగాఁ జేసి సూతు నొప్పించి
పడగయు గొడుగును ఒడవేసి యార్చు । పడముడి బొమముడి పడినిడి కడిమి
నుత్తమాంగము కుమారోత్తముఁ బాయఁ । గ్రొత్త కార్ముకమెత్తి ఘోరాస్త్రమేసి
నగుచుఁ గర్ణుని నేయ నాకుఁగా విల్లు । తెగుదురే నృపులని దీనుడై వాడు
దుర్ముఖు రథమెక్కి ధూమాయమాన । కార్ముకుడై భీముఁ గప్పె నమ్ములను.

విసవయ్య వైచిత్రపిర్య, నీకార్ష । ముచువు దప్పెడు భంగి నందంద క్రంగి
దుర్జయు దుర్ముఖుఁ దోలి యాభీము । నిర్జింపఁ దలఁచి యా నృపుఁడంతఁ బనిపె.

ఆరీతిఁ గర్ణుఁడేయఁగ భీముఁడతని । నారాచ వింశతి నాటె, నాటినను

లావేది కర్ణుండు లక్ష్మ్యంబు చేదరి । భూవల్లభుని యాన పొడవడఁ బాటి
నేనలలోనఁ జొచ్చినఁ, గుమారకులు । జానొప్ప విజయుండు జయుఁ డనువాడు

దుర్మద దుష్కర్మ దుష్ప్రహాఖ్యులును । గార్ముకంబులు మ్రోయ ఘను భీముఁ దాఁకి

సమరంబునేయు నచ్చటఁ 'గుహారకులు । రమణ వత్తురుగదా రాజాజ్ఞ' ననుచు
 లీల నగుల నాపులించు బాణములు । కీలించి యేవురఁ గడపె భీముండు.
 అంతఁ గర్ణుడు బుద్ధి నధిపునున్నచు । చింతించి యింక నిల్వఁ జెల్లునె యనుచుఁ
 బ్రాణంబులకుఁ దేసి పావనిఁ దాకి । ధ్వోణి కంపింప నాశుగముల ముంప,
 నాశుగతనయుండు నతని విల్పికిచి । యాశాంతములు ముట్ట నాచ్చి యక్కర్ణు
 సూతహీనునిఁ జేయ, స్రుక్కక శక్తి । సూతమాతకు మిన్న సోడఁగ నైచె.
 అదియు నాతఁడు ద్రుంప నన్యచాపమునఁ । ఒడచేసి కపచంబు పఠియులు వాపి
 శ్రీశవంబున¹లాలఁ జదిమిన మేను । లేశమాత్రము నెడలేకండ గ్రుచ్చి
 యతని విల్లును ద్రుంప నన్యచాపమునఁ । నతఁడును నతని జో డఱువుభృ చేసె.
 ఇట్లు పోరాడి రనేకమార్గముల । బెట్టిదులిరువురు బెదరకేరియును;
 ఉదయాపరాధ్రుల నొక్కట భాను । లొదవిరో యన మేనుతోడెరక్తముల.
 రథమంతఁ జెడినను రా రాజుహితుఁడు । రథికుభీముని సరిరా నడ్డపెట్టు
 శివంతటఁ, గర్ణునైన్యములును డాయ । శ్రాంతిలేని బకారి శరములఁ బాయఁ
 దలఁచుఁ గర్ణుడు పాఱఁ, దంకునై రాజ । కులులు చచ్చుటకును గొండ్రిక నిలుచు.

భీముండు శత్రుంజయాది కురుకుమారుల మడియించుట

రాజంత నతని ఘోరము చూచి మఱియు । రాజకుమారుల రణ విచక్షణులఁ
 జిత్ర చిత్రాయుధ చిత్రాక్ష చారు । చిత్ర విచిత్రులు చిత్రవర్ణుండు
 నట చిత్రకార్ముకుఁ డనువాని భీముఁ । బటువరాక్రముఁ దాఁక బువునెట్టినను
 సూత పతాకలు జోడు నశ్వములు । వాతవాడి యెనంగ వారును దాఁక,
 వీరనాచారులు వీరనారాచ । ధారకర్ణులు నని తలఁచి భీముండు
 తెగ నిండ దూఁబఱ దిండిబాణములఁ । దిగిచి యేవ్వర వంచె దీట గొంతణఁగ.
 అంతఁ దే రొడఁగూడి యంగాధిరాజ । కొంతేయుఁ దాకి యుగ్రపుసాహసమున
 నాంజనేయుని నేయు హరివైరి వోలె । బింజపింజ చోరంగ భీము నోనేసి
 గద గదఁ జించుచుఁ గదనోగ్రుఁ డగుచుఁ । బదరి చూచుచు విల్లు భంజించి యూర్వ
 నావేడి కులుకక యలుక విల్ గొనిన । పావనిఁ బొగడిరి బలములు సురలు.

1. జాలజడిసిన. 2. లొండె. 3. అంతఁ గర్ణునినైన్యములును. (మా)

పాపని యిట్లు చాపము చాల్చు జూచి | చావు గండము వచ్చు శరముల ననుచు
గర్జురక్షార్థమై కారవేశ్వరుడు | పర్జింప మదనుఁ డన్ వాని వికర్ణు
శత్రుంజయుని శత్రునహుని సుదేహుఁ | జితబాహు ద్రుచూఘ్నఁ జేనూటిఁ బనుప
జూదంబునకు ధర్మసుతుఁడు ధనంబు | లాదట నొడ్డినట్లయ్యెఁ జూపఱకు.
మారక యిట్లు కుమార సప్తకము ! భూచేసెలు గొల్పఁ బొంకమైఁ గవిసి
గాడ్పునందనుఁ దాఁడఁ గర్ణమై జేయి | మోడ్చక సతఁడు ననేక బాణములఁ (?)
బజపి నేసెలు త్రెవ్వఁ బతిసోవ్వ వాఁ | నజకె దామెనకట్లు నజకిన యట్లు.
అవును కర్ణుడు : “ దీమమైతినే నేడు | నృపకుమారుల ” కని నిట్టూర్పుతోడ
ముగియనిరణము భీమునితోడ మజియు | జగములు బెదర నచ్చటఁ జేయుచుండ
నీనున బలములు నెక్కి పెల్లాన్చి | యేసియు బండికల్లెత్తి వైచియును,
అమ్మనలముల మహాశూల గదల | విమ్మియుఁ బానాణవృష్టి ముంచియును,
గరికభేదర తురంగము కళేబరము | లురుశక్తి వైచియు నుజ్జి పైఁబడియు
నూతాశ్వములఁ జంపఁ జూచియుఁ బెక్కు | రీతులఁ బెదరి లేకిఁ ద్రోవ లేక.
అనలాశ్రయముల భీముఁ డాతట్టు ముట్టి | యనువుగాఁ జించి కిచ్చరి పెల్లు ముంచి
యది రయోల్కాపాతమని దోష వాని | పడకపురత్నంబు పడనేసి యార్చి
కలువదండ విధంబుగా నోలి నొసల | నిలిపె వారాచముల్ నెజీ నాటు రెండు.
పైనికులవుడు మాంసపు మిఠులెక్కి | వానిజూచిఁ పోలుచదలి నిశ్చలత.
భీముఁడెట్లు జయంబు పెనుపఁ గర్ణుడు | హేమరేఖా చాపమెలమి సంధించి
ఘన భీమచాప భంగము రాము కరణి | నొనరించి యవ్వీరునురము నోనేసి
యనువొప్ప నతని యుగ్రముల పగ్గములు | దునిమి సూతునినొంపఁ కురగంబులంత
సాగక నొగలతో నందడి గొనఁగ | ధీగతి సతఁడు పృథివికిని దాటి
తలవీడఁ బాటి యుధామన్యతేరి | బలునొగ లెక్కి భూపా ! చిత్తగింపు.
అరద మీతెఱఁగైన ననిలజాడలుక | నురు కార్ముకమున కుద్యోగించుచోటఁ
గర్జుడావిల్లును ఖండించి పడగ | చూర్ణంబు నేయ నాశూరుండు గొనక
శక్తి వైచిన, బాణశక్తి నాశక్తి | రక్తండ్రి పతిచూడ రాధేయుఁ డడఁచె.
పలకయు వాలును బట్టి బకారి | పలక ఖండించినఁ, బట్టేది యతఁడు

నసివైచి కర్ణు శరాసమంబులచి : వెన నానితేరికి వ్రేగొప్ప దాటి
దాయ, చిక్కితివని తడవుచో గర్జున : జాయడ నిలువ దైర్యములేక తొలగి
పడగ కంబమునకుఁ బట్టుగా నిడిన | పొడవైన పీతకంబున మేను జాచి
వంచనగతి నుండ, వడి బాజు బోలు | నందు బాజినచొప్పు నటగానకతఁడు
రథము క్రిందికి బోవు రాధేయుఁ డనఁడు | బృథికి దాటి యా భీముండు వెదక
దొంటి నేమంబునఁ దోచి కర్ణుండు | వింట నారసములు కేడిమిఁ దొడిగి
యన్ని రాయుధు ఓము నరదంబు లేక | యున్న నాహసముతో నుగ్రుండై యేయ,
నలసియు వెన్నెక యాకృత్యోదరుఁడు | మలసి తేరికి వాటు మఱి యవ్వగాక
యా నరుశరముల నటు నిటు వడిన | సేనావ యవములచే నొడ్డి కొనుచు
నవి పుచ్చివైచుచు నందంద పోవ, | నివడిన వాని నన్నిటిని హన్తుచును
ఖలు వాక్యములకంటఁ గడువాడియైన | యలుగులు వాడు దేహమున నాటింప
నిర్వహింపఁగ రాక సీకుమారుఁడుచు | సర్వసేనలు చూడ జనమొప్పు బోయి
తేరికి రారాని దెసఁ బార్థపతిత | వారణ శనపర్వతములలో డాగె. (?)
డాగిన వాడు వెంటన తేరు డిగి | యేగి ధర్మవిచార మించుక లేక
యారీతి రణమున నలసిన భీము | దూతొప్ప విరఘుఁ గైదువులేనివానిఁ
జంప విచారించి జనని వాక్యమునఁ | జంపక కర్ణుండు సత్యనంధుండు
భీముఁడు సొచ్చిన పీనుఁగుప్రోవు | భూమిశ, వింటికొప్పునఁ బాయఁ ద్రోసి
యదిగొని వాని మహాజఠరంబు | మద మొప్పు బొడుచుచు మాటల్గ్లాడె :

కర్ణుండు భీమసేను నవమానించి నీచోక్తులు వల్కుట

“ వండిపెట్టఁగఁ బొమ్ము వాయుజు, సీకు | భండనంబేటికి బహుభోజనుడవు ?
మునివృత్తి వనవాసమున కీవు దగుదు ; | తనర నెన్నఁడును క్షాత్రమునకుఁ బడకు.
అనికి వచ్చిననేమి యనదల వెదకి | పెనఁగుము బలియరపైఁ ద్రోసిపోకు.
పోపొమ్ము బ్రదుకుము పొరిగొన నిన్ను ; | శ్రీవతి పార్థులఁ జేరుము పాటి. ”
అనునంతఁ గ్రీడికి హరి భీముఁ జూపి : | “ వెనుకయట్టులు వీని విడిపింతు గాక
మనకుఁ దోడైవచ్చు మానైకధనుఁడు | తనకిట్టి దశ వచ్చె దైవాజ్ఞ నకట!
ఎప్పటినుండి వీరిట్లు పోరెదరా ! | గుప్పనోవు నితండు కురుసేన నొవ్వ. ”
అని చెప్పఁ గ్రీడి ప్రత్యాలీడ పాద | మొనర వెన్నకు విల్లు నొడలును ద్రిప్పి

పలువారనములేయఁ బాతఁ గర్ణుండు ! సెలవిసినయట్లు చిమ్ము నెత్తురులు.
 పొనర మాంత్రికు మంత్రమున రావి విడిచి | చను బ్రహ్మరాక్షసు చందంబు దోచఁ
 బాతఁడు కర్ణు సప్సార్థుండు మఱియుఁ | దీఱఁజూడఁ దలంచి దివ్యాస్త్రమేయ
 నద నెఱింగి పరార్థ మాచంచుటకు | నది ద్రాణి గునుమాడె నర్థమార్గమున.
 తునిమిఁ ద్రాణి బాధుండు గాడఁ జూచి | యనలున కనలంబులైన బాణముల
 వెన్నడించినఁ దేదవిడిచి వాడఁగి | పన్నిన కౌరవబలములో దాఁగె.
 అంత నిష్కృతమాని యటలేచి భీముఁ | డంతనంత విశోకుఁ డరడంబు దెచ్చి
 కూడినఁ దేరెక్కి కొఱఁత చిత్తమున | వాడుచు నరుఁడేర విడివడి నడచె.
 వారియోగము చూచి నరశక్తియెక్కి | తేను సాత్యకి యట్టిదెనకుఁ దోలించి
 నెఱి నలంబునుడను సృపుండు మార్కొనిన | నఱికి, వానిబలంబు నలుడెన పఱపి,
 మదమున మఱియుఁ గుమారవర్గంబు | నదిసిన శరవృష్టి గప్పుచు నిగిడి,
 యువరాజు విరఘం గ నొనరించి వానిఁ | దవిలిపట్టఁ దలంపఁ, దైగర్తలార్చి
 వేయిలేరులవారు వీరులు మఱియు | నాయెడ నెక్కుచో, నతఁడెల్లనారి
 భూరి బాణంబులఁ బొదివియు నూఱు | తేరులు విడిచి యుద్దెన పాఁజు విప్పి
 పోనడఁగించి విప్పున సూరసేన | సేన దాఁగిన నందుఁ జిక్కక యతఁడు
 వీచులఁ గదలని వేదండ లీలఁ | ద్రోచుక చనిచని లోడ్దోన మఱియుఁ
 గాళింగు లెక్కినఁ గలగుండు వెట్టి | యాలీల మఱియు పైన్యములెక్కఁ దఱిమి
 జననాల్గి దాఁటిన నంయమివోలె | శినివరుఁ డొకదరిఁ జేరినట్లగుచు
 నేద దేఱఁగఁ జూచి జిష్టునకతని | యాడవేంద్రుండు చూపి యప్పడిట్లనియె :
 'గురు భోజ కాళింగ కురుకుమారకుల | గురుశక్తి గలిచి నీ కూర్మి శిష్యుండు
 ఇదె వచ్చె మనకింత హితకారి గలఁడె ! | మది మెచ్చఁనగు.' నన్న మఘవాత్మజుండు :
 " ఎక్కడి హితమది ! యే దన్ను బలికి | నక్కడ రక్షగా నర్థించి వెట్టి
 వచ్చితిఁ ; దనకు రావచ్చునే యిట్లు ! | చెచ్చెట మఱచెనో సేనాని వ్రతిన !
 ఈ మారుతియు వచ్చె, నింతకు నృపతి | యేమామెనో ! వీరి నిఁజు దాన తఱిమె.
 వైరి వ్రాలఁడు ప్రౌఢు వ్రాలెడుఁ గాని ; | పోరామి యిరీతిఁ బుట్టునే మనకు !
 అదిగాక సాత్యకి నలసిన వానిఁ | బొదివెఁ గదే వీడు భూరిశ్రవుండు !

తానింత దయ్యడు తనడప్పి దీఱఁ గానఁ డీతండేమి గాంగల వాఁడో !
పూర్వవైరంబు పొమ్మన్నఁ బోదు । నర్హులుఁ గూడ నీ సైంధవు వధకు. ”

భూరిశ్రవుడు సాత్కాతీ యుద్ధయోధుఁడై మడియుట

అనునంత : “ నిలు నిలు మటఁ బోకు పోకు । శినివర, నాచేతఁ జిక్కితి గాదె !
పాఱిన విడువఁ బాతాళలోకంబు (?) । దూఱిన విడువను ద్రుంతు వధింతు.
నిన్ను బుత్తెంచిన నృపునకు భయముఁ, । బర్ని నీసోదిగెడి భటునకుఁ బ్రియము,
నీరాక కలరిన నేటి కిటిటి । శౌరుల కలపును నవరింతు. ” ననుచు
వీరుడు దివ్యాస్త్ర వేదియు నైన । భూరిశ్రవుడు భూరిభుజుడు వాఁకింను
దననొప్పి సూత రథ్యంబుల నొప్పి । మనసునఁ బెట్టక మాధవానుజుడు :
“ ఓరి ! నీవా నాకు నొకయెదురింక ! । చేరి యిట్లాడిన జిహ్వ కోసెదను.
మెత్తనఁ బోవేల ? మీకెల్ల వేరు । విత్తు నన్నెఱుంగవే వృష్ణులలోన !
పోరాడి బొందితోఁ బోదుగా. ” కనుచు । ఘోరాజి ఘోరభంగుల నమ్ములేయ,
భూరిశ్రవుడు నప్పుడు పెచ్చుపెరిగి । దారుణ మర్కవిదారణాస్త్రముల
నావీరుఁ బొదువ మహాదండ్య యుద్ధ । మావేళఁ జెలఁగె భయంకరమగుచు.
‘ పడె గెల్చె నొకఁడు లోబడె గెల్చె ’ ననుచు । నెడనెడ జనచాక్య మిరువురఁబ్రాఁకె.
వింటిపోక పతాకవిఱుగు రథ్యముల । గెంటె దిరికి నెఱిగింపరు వెనను.
నొచ్చుట పగులుట నొగులుట బాణ । ముచ్చిపోవుట గాన మల్లంబునందు.
చచ్చియు ఒహుభంగిఁ జరియించి పడక । యచ్చలంబులు మానవని తోఁచెఁ బ్రజకు.
అంత నొండొరుల రథాశ్వ సారథుల । నింతలింతలు చేసి యిలకును దిగక
యేటులాటకుఁ జొచ్చి యిరువురు విండ్లు । మోటులై జోడులు మొదలికిఁ బోవ
గదల ముద్గర పరిఘంబులఁ బోల । పదపడి కత్తులుఁబలకలుఁ గొనుచుఁ
బాద సంచారులై పలుముష్టిఁ బోరి । మేదిని నెత్తుట మేదిల్లి నిలిచి
యలపులఁ దీర్చుక యతి చిత్రగతులఁ । దలపడి వెండియుఁ దమ యాగ్రహముల
ప్రేయుచోఁ, బలకలు వేట్లచేఁ దెగిన । కాయవంచన గన్నగలిగి తప్పుచును,
1 దారొండొరులతోడఁ దాకి బిట్టగసి । యూరువు చెమటలు నుగ్రులైయంతఁ
గత్తులు దునియుచో ఘన మల్లవిద్య । మొత్తులాటకుఁ జొచ్చి మోములు దాకి

1. దారొండొంటితోఁ దాకిచిచ్చునంగి. (మా)

యురముల భుజముల నొండొరునొత్తి | కరచరణంబులఁ గ్రంధుగాఁ బెనఁగ
హరి యిరువురఁ జూపి యుద్ధముఁ బలికె : | “ పరికింపు శిష్యుని 1 పాటు కిరీటి!
యలసిగవానితో నలయని వాని | కలహంబు వివమంబు గణుతింపవేమి?
బిగి నొంటి మనకుఁ దోకొనొంప నచ్చె | దగఁ గాన సాత్యకిఁ దలకొనఁ గాదె! ”
యనఁ బాశ్చాత్యులబుక్కు : “ నదియట్లతగును | వినము నాకెవయ్యాదు విమతనంకటము.
ఎక్కటిఁ బోకుచో నెట్లెయరాదు | తక్కుటి నృపుఁడె తాతయు సోమదత్తి !
ఇట్లబుక్కు నీయాజ్ఞ నేసెన. ” సనఁగ | నట్టిచో మేలుచేయై సోమదత్తి
పృథివీపై నై నేయుఁ బెనఁగఁ బెనఁగ | శిథిలునిగాఁ ద్రోసి చేయుకకాల
నరమొకకాల సత్యుగ్రుఁడై త్రొక్కి | కరవాల2మును వాని కంతలక్ష్యముగ
నాయెడఁ గరికంకణార్చులు మెఱయ | ప్రేయఁ జేయెత్తిన, వెన్నుండు మఱియు
ప్రేయ మేయుము పార్థ, వేయత్రు మనిన | నాయన తాతశౌర్యము మెచ్చుకొనుచుఁ
బూచి గాఢాశ్చక్య భూరి భల్లమున | నాచేయి దునిమె సైన్యములు శోకింప.
ఆరీతి జయసిద్ధి యాఱజి వోవ | భూచిత్రపుం డాత్మఁ బురువురఁ బొక్కి
‘ యక్కటా! 4 యిట్లెసినతఁ డర్జునుండు | తక్కిన వాఁడింత ధన్విగాఁ’ డనుచు
మోమటు త్రిప్పి యమ్మునిపూర్వుఁ జూచి : | “ యేమయ్యపాండవ, యిదిసీకుఁదగున!
నీ మును మిదిగాదు నిన్నేమి చెనక ; | నీ మాడ్కి రణధర్మ నిధులును లేరు ;
ఎవ్వరు చెప్పినా రీబుద్ధి నీకు? | అవ్విష్టుఁడో? కాక యజుఁడో? హరుండు?
ఏమఱిపాట నిట్లెయచే? ” యనిన | “ నోమహాత్మ! యధర్మ మొక్కింతనేయఁ ;
దనవాని కాజిలోఁ దగవు తోడ్పడుట. | నిను నుపేక్షించిన నీవారి దూఱు;
మలసిన సాత్యకి నతిఘోరవేళ | నెలకొని నొంచితి నీ కేటితగవు?
అన్న! మీరందఱు నభిమన్యు నట్లు | మన్నిగొందురె ధర్మమార్గస్థులేని? ”
అనిన 5 నేయత్తరం బతఁడీయకున్న | మనుజ నాయకులును మంత్రులు భటులు
దూఱిన నట్లు పాశ్చాత్యు వారిఁ బలికి | జాఱినధృతి నంత సంబంధిఁ జూచి:
“ యకట భూచిత్ర! యాజి నీకట్టి | వికృతి వాటిల్లనే వెడరాజనీతి?
కారవృత్త డీకర్మగతిఁ బోవుఁ గాక | 6 ఏర, నీకొదవెడు వీరైక ముక్తి ;

1. పాటి. 2. మెత్తి కరకంతలక్ష్యమున. 3. కృష్ణ. 4. యాయెటు అర్జునుఁడుగాని.
5. నిమత్తరంబతఁ డియ్యకంత. 6. ఏ రని కొవదని వీరైక యుక్తి. (మూ)

ఇంత నేజేసితి; నీవు నా ప్రతిఁగించితింపు నాకట్లు నేయక పోదు. ”
అనిన సాత్యకి వీడి యతఁడున్న నేల మనబాణములు శయ్య గావించి యందుఁ
బ్రాయోపవేశంబు పాటించి శాంతి నాయతఁడైనాడై యర్థిఁ గూర్చుండి,
సాత్యకి లేచి శస్త్రము సంతరించి సత్యవీతి నగుండు శౌర్యవీరులును
ఘన కృపాత్వత్థాను కర్ణులు మూర్ఖులు మిగిల భూరిశ్రవు వెనుద్రెచ్చు చేసి,
ప్రేసి వారింపిన వీరులఁ జూచి : “ నానాహాసమున నన్యాయ మెక్కడిది ?
కర్ణ కృపాది రక్షకులుండఁ గాదె ! వర్ణింప నే వీరి వధియించి నాడ.
బంటిమై నలయుక నుండఁ బ్రాణములు : గొంట యెల్లభినున్ముగ గుడ్డఁదడఱును ?
తారువట్టిన సీత తమకును గల్గెగె ; నారింపఁ జనియేమి నచ్చె నావగయు. ”
ననియె నంత ననంతమైన వర్ణతీరఁ జనియె చిత్తులు చూడ నొమద త్తియును.
ఇంత వైరము వీరి కెట్టాయె ననినఁ గొంత చెప్పెద విను కురురాజ, తొల్లి

సాత్యకి పరాభవ కారణము

దేవకుండను రాజు దేవకీ దేవి । కావల వీర స్వయంవరోత్సవము
సేయుచో, నచటికి శిని వీనితాత, యాయత యదువంశస్థుఁ డరిగి గర్వమున
రాజుల నొడిసి యా రాజాస్థుఁ గొనుచు । రాజమార్గంబున రాఁ, జూడలేక
భూరిశ్రవుని తండ్రి భువిసోమదత్తుఁ । డా రథికునిఁ దాఁకి యాలంబు సేయ
1 వీరులు మదినొచ్చి విరభులై వ్రాలి । భానుణి నిరువురుఁ దలవట్లు పట్టి,
శిని సోమదత్తు నిర్జించి మాన్యపునిఁ । గొన కొప్పునట్టి కాలొకన సేక యిఱ్ఱి
తన్నియుఁ జంపక దయపుట్టి విడువఁ । దన్నునడ్డ యతుండు తడయక పోయి
హరునకుఁ దపము సేయఁగఁ జెద్దకాల । మరిగె; మింటికి శిని యరిగె నాలోన.
ఆతని సుతుండును సంతటఁ జావ । భూతేశుఁ డంతలోఁ బొడచూపి కృపను
‘ ఓసోమదత్త, నీకుదయించు సుతుండు । చేను (?) వానికి నొప్పి శినిమనుమనికి.
పొన్ను నీ ’ వని చెప్పి పోవుట వీరి । కిమ్మాడ్కి రణమయ్యె నిట మీఁద వినుము.
భూరిశ్రవుండట్లు పొలిసినఁ గ్రీడి । తేరు వైంధవునకై తిరింపఁ జేసి

కర్ణుడు సాత్యకితో యుద్ధముచేసి యోడిపోవుట

మెనుక పీక్షింపుచో విను కర్ణుడపుడు | శినివరుతో నాజి నేయుచున్నాడు.
 తమ జోదు ఎడిన గ్రోథమునఁ గర్ణుడు | శ్రమము దీతిన నుబ్బు సాత్యకి పెనఁగ
 నయ్యాజి ఘనమయ్యె; సంత సాత్యకికి | జయ్యన రణమబ్బె జననాథ, వినుము.
 ఇట్లున్న నాఁ డాజి కేఁగుచో నెదుర | నెట్టిన హరియిట్లు నిజసూతుఁ బలికె :
 “ ఒక నన్న శంఖ మే నొత్తెవఁ గాని | సకల యత్నపుఁ దేరు సారథి, తెమ్ము.
 ఎచ్చట నెవ్వని కిమ్ము డెప్పురము | వచ్చుచో నేటికి వలయు నిన్నియును. ”
 అనివచ్చి పాంచజన్యము హరియొత్తఁ | గొనివచ్చి కాంచె సక్కుశలుండు తేరు.
 తెచ్చి కాంచిన మెచ్చి దేవకీతనయుఁ | డిచ్చఁ బుత్తెంచె¹ శిశింద్రున కదియు.
 ఇట్టి సాత్యకిఁ జూచి యింద్రసందనుడు | నెట్టిన శౌరితో : “ నీ వింక రథము
 బలువిడి రాథేయుపైఁ బోవనిమ్ము | చలము రెట్టింపంగ సాత్యకితోడ
 నలుకఁ బోరాడెడి నంగ రా. ” జనిన | జలజాత్యుఁ డతనికి సాత్యకి చాలుఁ ;
 బోనిత్తు రథమని పూపుమై నడవ | శై నేయుఁ డిటఁ దేరు చదివి రాథేయుఁ
 బటసినఁ గౌరవబలము పెక్కండ్రు | తెఱపియీ కప్పీరుఁ దేల్చి రక్త్రముల.
 ... ..
 అప్పుడు హరి రథంబగుట తద్రథము | ... ..
 ప్రొద్దు పోకకు యుద్ధభూమి కేతేర | నద్దారకుండు సాత్యకి గదియించి
 హరి ఖురంబులు మ్రోయ హరి తేరు గొనుచు | హరిఁ జేరె ననుటయు నాంబికేయుండు :
 “ ఎందు సంజయ, వినమిట్టి చోద్యములు ; | కుందు లేదనరాదె కుంతి సూనులకు.
 అనిఁ గ్రీడి నింక సాత్యకి గూడె నెట్లు | మును గూడి నట్టి భీముడు చేసె ? ” ననఁగ
 నా సూతజుడు పల్కు : “ నట్లు కర్ణుండు | వాసిపోఁ బలికి పోవఁగ భీముడేగి
 బీభత్సు రథమెక్కి పెద్దయుఁ బ్రొద్దు | భూభంగమున మాట పూన్నక యుండి
 తగఁ బార్థ మఱిపల్కెఁ : “ దమ్ముడా ! నాకు | వగవపు మీలోనివాడనా యేను !
 చిక్కినచో నన్ను జిన్నబో నాడె | నక్కర్ణుఁ డే బోయి యతనిపైఁ బడుదుఁ ;
 జత్తుఁ జంపుదు వాని సాగసి. ” ననినఁ | జిత్తంబులోఁ గుంది జిష్ణుఁ డిట్లనియె :

“అన్న, నా చెవి సోక నాడె నిన్నతడు; | నన్ను నాకుటగాని చలి నిన్నుఁ గాదు;
 సైరింపు మది నే విచారించుకొందు; | నీరసాత్ముఁడు వాఁడు నిన్నాడువాడె!”
 అని శ్రీడి కర్ణున కభిముఖం బేగి. “విర ఓముని కేల వెడచూట నొడివి!
 తతనికి నీకు లేదా యంతరంబు? | అశఁడు నిన్నాడెనే యందంద విజుగ?
 ఇప్పుడు గదర శిసింఁడును తచేమె! | ఎప్పుడు గలగర్వ మేటికి వీడు;
 ఎడవక గెలుచు వాడెల్ల నీయట్లు | ... ..
 ... .. ఏచాటు పడుమనో యెఱుంగు నాచేత!”
 అని తేరు వానిపై నతఁడు తోలింప | ఘన రథంబటమున్న కర్ణుండు పటపి
 సిలిచి బిట్టెయుచో నీ సేనలెల్లఁ గెలుకుల నిడి కిటికి చేరుగను (?),
 ఆ తీవ్రరణము దేవాసుర రణము | తాత్పర్య నిగుడుచో, కలమీక్ష నరుడు
 శైలేనయ వాయుజ సహితుడై వారి | దాశేయుఁపుకు సీతనయుండు గదిసి
 కర్ణునిఁ బలికె: “నాకర్ణింపు కర్ణ! | యర్ణనంబున వాడె యర్కుండు జాతె;
 నించుక *నిలుపు నాకిది నీవరంబు | పెంచికై గాలెను బీభత్సుఁ డింక;
 ఇతనికై మఱి చత్తు రితరపాండవులు; | క్షితి నాకు నీవ యిచ్చిన వాడ నగుదు;
 శల్యుండు నేను నశ్వత్థామ కృపుండు | తుల్య తేజోనిధి నుశ్వాసరుండు
 నీకుఁ దోడగుదుము నిక్కువం. ” బసిన, | ఆకర్ణుఁ: “డయ్య, కేవల్ల సెల్వెదను;
 భీముచే నొడలెల్ల బిండయ్యె నైన | నేమాయె మాన సహితు డనై నిలుతు.
 నీవట పంతువు నేడంత నన్ను | జావును జలము నేలా దాచకేర్తు? ”
 నని సర్వసేనల నర్జునుమీఁద | మొనకట్టఁ జేసి యమూర్తచిత్తుండు
 శల్యాది భటులతో నన్నధుఁడైనఁ | గల్యాణవిధి నాజగైకొని నరుడు
 చిత్ర విచిత్ర విశేష బాణములఁ | జిత్రభాను కృశాను చేష్ట రాసేసి,
 యాసేనఁ బడిన రథావయవములు, | గీసిన స్థూరిగిన కేతువండములు,
 జబ్బుగాఁ దొఱగిన చాపదండములు, | గుణైసహృదైన కుంజరాంగములు,
 నట్టలై తునిసిన యశ్వదేహములుఁ | దెట్టువచేసె సదైన రక్తనదికి.
 చేసి యంతటఁ గర్ణ శితబాణ నవతి, | నా సుయోధను గిట్టి యతులాశ్రయస్థి,
 మద్రాధిపతిఁ గూడి మార్గణద్విశతి, | నా ద్రాణి కుటికి శిలాశుగత్రిశతి,
 యువరాజు మార్కొని యురుతర స్థితిని | దవిలి శ్రోధింప నంతట విచ్చిపోక

* ‘అర్జునాదుల’ అనుకర్మ అధ్యాహార్యము.

యరుణు గ్రుంకించెడి యాన నందతును । బహుమాన్త్రు కోటులు పలువల, గిరీటి
యొరచిన పన వానినొక్కటఁ బెక్కు । తునియలు నేయుచుఁ ద్రోచుక నడవ
సైంధవుండును వారిసందుల వచ్చి । గంఢశాలిమ నేయఁ గాంచి యన్నరుడు
కర్ణాదు లడ్డంబుగావున వానిఁ । జూర్ణంబుగా నేయఁ జొప్పడ 1 కలిగి

కర్ణాష్టనుల ద్వంద్వ యుద్ధము

లై నేయ వాయుజ నహితుడై కర్ణు । నోనేయ వాడును 2 నొప్పికి నోర్చి
వెడఁగులై వ్రేఁగైన వేడి నారసము । లడరి మువ్వురి 3 యెడలంట నేయుచును
నిలిపిన, నా నాయకులు నంతఁదెలిసి । లలి వాని రథము నల్లన నాటనేయ
నిట్టుగాదని క్రీడి యేనూటఁ గర్ణు । ముట్టించి విలుఁద్రుంప మూర్ఛిల్లి వాడు
సంతలోపలఁ దేటి యన్యచాపమునఁ । గొంత యేయఁగఁ గ్రీడి కోపించి మఱియు,
వాని ప్రాణము ద్రోవ వడిగలతూపు । భూనభోంతరములు పొరయ నేయుటయు,
నది ద్రాణి దునిమె సయ్యుర్థచంద్రమునఁ ; । బొదివెఁ గర్ణుడు న త్రుముల మఱినరుని.
నరుండంతఁ బనికి విఘ్నము పుట్టుననుచు । మరణాంతధీరుడై (?) మౌర్వి ఘోషింప
రాధేయు వివిధ నారాచ పాతమున । బాధింప, నెడసాచ్చి పైపై బలంబు
పవనజు లై నేయఁ బార్థ బిట్టెయఁ । దవిలి పార్థుడు విప్పి తనవేరువాడి
యలుగుల వట్టుగాసం గాధిరాజు । నలయించి విరథుఁ జేయఁగ ద్రాణి యరిగి
తేరికిఁ గర్ణురాఁ దివుచుక ఘోర । నారాచములఁ బార్థు నాట శల్యుండు
వృషసేన కృపుఁడు వెంబడి నేయ । నిఘపరంపరఁ ద్రెవ్వ నితఁడు నేయుచును
దొరలెంత వెనుకకుఁ ద్రోచినఁ బోని । పురదారి సైంధవుఁ బొదువఁ జూచినను,
అపనీశు పనువున నఖిలసైన్యములు । వివిధ హేతివాత విషములై గవిసి
వివ్వచ్చు రక్తముల్ వెడలనేయుటయు । నొప్పియెన్నక వారి నోనేసి తఱిమి
తెఱపి సైంధవుఁ గాంచి దివ్యబాణంబు । పఱపి వానిపతాక పార్థుండు దునుచు
వాడు నర్జును శౌరి హజులఁ బడగ । వేడి నారసముల వ్రేఁగుగా గ్రుచ్చి
తొడిఁబడుచున్నచో దొరలు కర్ణాదు । లెడ చొచ్చి కాచి రనేకభంగులను,
అట్టుగా సైంధవు హరులును నొచ్చెఁ । దిట్టినగతి సారథియు భస్మమయ్యె.

1. గలిగి. 2. నొప్పికఱొచ్చె. 3. నెడసాట. (మా)

పాండవుఁ డావేళ బాణంబు నాతి ! కండవారి చరాతిఁ గానమి నల్లి
వెన నామగజచుక వీరుల దిక్కు ; బిరుదుఁజ్ఞుని దిక్కు బిట్టు చూచినను,
హరి నరుపాల్గితి మా వ్రతై వంబు ; నరుని నొయ్యించె బల్కె : “ నర, యిట్లుగాదు
చలము సత్త్వము వికల జాలు ; సైన్యముల : గెలుచుఁ చొప్పు తాఁడని దింతలేదు.
ఆ తిమిరారి మాయాతియిరమున ! జాతిఁ గల్గుదు సంజ దీపింప.
అప్పుడార్తుకు యోధు లచిదట్టు మజచి ! చప్పట లిడుదురు సత్త్వంబు మఱల.
సైంధవు నత్తజ్జీ జంపుము ; లోక ! బాంధవు ¹వజ్జి మాపఁ బరుడేడ్చుఁ గాక. ”
అనిన నాగతిఁగాని యరిఁ ద్రుంఢరామిఁ ; దన శౌర్యహాసి కాతఁడును పొక్కుచును
జింతింప, శౌరియు శ్రీధ్రుమే యట్టి ! మంత్రసంబాచించి మాయ యంపింను
అదివోయి మావేళ నస్తమయంబు ; గదిమిచ్చుగ భానుఁ గప్పెఁ ; గప్పటయు
సంధకారముఁ బోల నొడల యెత్తి ! సింధురా జార్పులు సేనచే వినుచుఁ
జల్లగాలికి లేచు సర్పంబు వోలె ! నెల్లదిక్కులు చూడ నింతలో శౌరి
తేరిపై నిలుచున్న దేవేంద్రజనుకు ! వీరుని సైంధవు వ్రేలఁ జూపుచును

అర్జునుఁడు సైంధవు తల దునుముట

“ ఏయుమేయుము పార్థ, యిదె వైరిశిరము ! పాయక యున్నది పడమర దిరిగి ;
ద్రాణి యడ్డమువచ్చుఁ దడసిన. ” ననిన ! నేణాంకధరుఁ గ్రీడి యిచ్చలోఁ దలఁచి
యాశీవిషము వోలె నతిభీమమైన ! పాశుపతాస్త్రంబు పడరక తిగిచి
గంధ మాల్యంబులు గానరాఁ దొడిగి ! సైంధవు కత్తుక చక్కఁ జూచుచును
విడిచిన నది డేగ విధముగ నెగసి ! యుడువీధిఁ గోటి సూర్యులవోలె నగుచు
నరుడెంచి వ్రాలి నీ యల్లుని శిరము ! హరియించె బతిచూడ నశ్రమరీల.
హరియించి మింటికి నది పాఱనైచి ! శరము క్రమ్మట వచ్చె నవ్యసాచికిని.
అంత మాయ హరించి హరి సూర్యుఁ జూప ! సంతంత మనసేన లాజికి గడఁగె.
మాయ యిట్లు హరించి మఱఁదితో శౌరి : “ యేయుమేయుము తల యిలఁబడనీక;
యంబకంబుల నిల్పు మంబరవీధి ; శంబర రిపుహాప, సత్య మీక్రియకుఁ
గథగల. ” దని చెప్పె గథయును వినుచు ! రథికులు డెగి యేయ రణము సేయుచును

దలపడసేక శస్త్రముల నొడ్డుచును | జెలువొందె నవధాన సిద్ధుడై నరుడు.
 ఏమని కథచెప్పె నటు శౌరి యసిన | భూమి నైంధపుత్రుండీ పూర్వకాలమున
 సింధురాజ్యంబు *క్షీణపుడు నుండి | యంధకాశి దపంబునందు మెప్పించి
 పట్టిగా సేతనిఁ బడసెఁ బెంపెనఁగ. | అట్టిచో నృపుఁబల్కె నాకాశవాణి:
 “వినుము వృద్ధక్షత్ర, వీసెమస్తకము | తునుము నేమరియుండ దురములో వైరి;
 ప్రతికార మేమైనఁ బాఱింపు.” నుచిన | నతఁడును బుశ్రమోహమునఁ జింతించి
 ‘యిల వీసితల హస్త యెవ్వఁడు వైచుఁ | దల వ్రక్కలై వాఁడు ధరఁ ద్రెఱ్ఱుఁ గాక’
 యని తపోబలమున నాశీ రాజ్యమునఁ | దనయు యాపనవేళఁ దగఁ బ్రతిష్ఠించి
 చని యా శనుఁతపంచకమున నర్థి | నొనరించుచున్న వాఁ డుగ్రతపంబు.
 పాశుపతాస్త్రంబు పడవడి తొడిగి | యీ శిరంబచటికి నీవు వోసేసి
 వాని యూరువుమీఁద వైశించు మిచ్చుడు | దీని ధారుణిఁ ద్రోచి తెఱ్ఱు నా.”డనిన
 నాడింపఁ గీలురూపాశిఁ యట్లు | క్రీడి యాయత్నంబు క్రీడఁ జేసినను
 ఖండేందుధరుతూవు గగన మార్గమునఁ | గాండపరంపరాకారమై నిగిడి
 తలగాని పోయి వృద్ధక్షత్రు నూరు | తలమున వైవ నాతఁడు కన్ను తెఱచి,
 హా వుత్తకా! యని యది ధాత్రీఁ | ద్రోచి యా పజ్జ తలవ్రక్కలై తాను గెడసె.
 అప్పుడు గొనియూడి రమరులు పార్థ | ముప్పలకలు మేన మొలిచె శౌరికిని.
 శినివతి భీములు సింహనాదముల | నొనరించి రప్పుడు నొచ్చె నీపజయు.
 ఉపకరించిన తూవు నుపనంహరించి | రిపులఁ దోలె నరుండు ¹లేఖలు పొగడ.
 తల గూలునందాఁక ధాత్రీఁ దాఁబడక | తులువమొండెము నుండె దుక్కుదుక్కునుచు;
 నీవుత్త్రు లేడ్చిరి నేల గ్రక్కదల; | నా పాండవుల నేన లార్చె నవ్వలను.
 పగతు రిట్లుప్పొంగె బతులు శోకింపఁ | దగవుపట్టు దలంచి ద్రాణియుఁ గృపుడు
 హరుని కంఠ విమాగ్ని యతని నేత్రాగ్ని | ధరఁ బర్వెననగ నిద్దఱుఁ బార్థుఁ దాఁకి
 ‘కొంతయొచ్చిన నోరఁ గు’ య్యను మాట | కాంతేయ భటులకుఁ గలుగ నేసినను,
 హరి నొచ్చి తానొచ్చి హరులు నొచ్చియును | నరుడట్టి యంపవానకు నోసరిలక
 దిక్పాలురిచ్చిన దివ్యబాణములు | వాక్పవ్వములఁ బూజ వాటించి తొడిగి
 యేసినఁ బ్రతిబాణ ²మెక్కక ద్రాణి | యొనరించె; గృవుండు నొక్కింత నిలిచె.
 నిలిచి మంత్రంబులు నేర్పుమై నొడువ | నిలువక యది మంట నెఱయ నేతెంచి

కృపుఁ ద్రోచి యాతఁ డెక్కిన తేరు గాల్చు । నృప, ఘోరమూర్ఖ మునింగె నజ్ఞోదు.
చిక్కిన యోధులు చిక్కులై పడవ । నక్కిరీటి మురారి యత్నాదరమున
నాలింగనము చేసి “ యవుర గాఁడివి! । మేలు! నీచేఁగాని మెదుగరు మీరు;
నేఁడెంత వ్రాలదు నీచేత బలము! । వాఁడి దెచ్చితిఁ బాండువంశంబునకును. ”
అనిన సిగ్గున మూలి యతఁడంత వాంచి, “ నిను జేరినార మన్నిట నేమి కొఱత?
నొగలు ద్రొక్కుక శౌర్యనుత! నీవు గెలిచి; నెఁడ నిచ్చితి కీర్తి నీ దానులకును.
అట్టుండె నది యింక నధినాథు నునికి । యెట్టిదో తెలియుద మీటఁ ద్రిప్పు రథము. ”
అని చెప్పి శౌరిచే నట్లు చేయించి । ఘన శంఖరవముతోఁ గదలి యుద్ధుఁడ
వైశేయ భీములు చక్రరక్షకుల । తో నేగివచ్చినత్రోవనే పట్టి
వీనమంత ధరిత్రి వీలక రథము । నా సీమ శవరాసు లడగొన నడవ,
గురుఁడు నిల్విన పాఁజు గురు కురుభటులు । దురమున వెఱచి గొందులు దూఱవచ్చి
యరుణాస్తమయ వేళ నల్లంతఁ దోచ । నరదంబు డిగ్గి ప్రియంబుతో రాజు
సెల్లయోధులు గొల్వ నేతేర, ధరకు । నుల్లంఘనము చేసి యుభయ కృష్ణులును
ఎదురేగి మ్రొక్కిన నిరుగేల వారి । నదురులు ధర్మనూనుండై త్తి చాల్చి
యొక్క కాఁగిటఁ జేర్చి యరమున నొత్తి । పెక్కు దీవన లిచ్చి బీభత్సుతోడ
“ ఘనుఁడ, చేనెత్తురు గాకుండ రిపుల । వనమూలి కృపఁ జంపి వచ్చితే మరలి!
యెదురులు చూచితి నే. ” నన్నఁ గ్రీడి: । “ యది నీవు రిపులపై నలిగిన లావు;
నీకు రక్షైన వైశేయ వాయుజుల । నాకు రక్షకు నీవు నడపిన వాడి;
ద్రోణుని రాసీక దొరలఁ గాల్గొలిపి । క్షోణీశే, రణమీపు చూపిన కరుణ. ”
అనునంత భీమ సాత్యకులు మ్రొక్కినను । జనపతి వారిని సరిఁ గొగిలించి,
యొగి యుధామన్యుండు నుత్తమాజుండు । మొగపడి మ్రొక్కు నిమ్ముల నమ్మితించె.
అని సంజయుఁడు చెప్పె నాంబికేయునకు । అని ముని జనమేజయ క్షీతిపతికిఁ
జెప్పినగతిఁ జెప్పఁ జెలఁగి యామీద । నెప్పటఁ గతచెల్లె నెఱిగింపు? మనిన
భానుకులాంభోధి పావన చంద్ర! । భాను కోటిసహస్ర భాభానమాన!
కరుణా కటాక్ష వీక్షణ! దయాలోల! । మరరాజనుత! మహాసురరాజ హరణ!
ఇది నదాళివ భక్త హితగుణానక్త । నదయ స్వరూప కాశ్యపగోత్రదీవ
శ్రుతిపాత్ర వల్లభనూరి నత్పత్ర । మతిమద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ
విరచిత ద్రోణాఖ్య విపుల పర్వమున । నరుదు మీఱఁగఁ జతుర్థాశ్వాస మయ్యె.

పంచమాశ్వాసము

శ్రీవైష్ణవాధార, స్థిర కృపాపూర, | పావనమునిసీమ, పరమాత్మ, రామ!
 బ్రాహ్మి నంబుధి గట్టి పతి దైత్యు గిట్టి | సీతదేచ్చిన సాహసీ! చిత్తగింపు.
 అక్కధకుడు శౌనకాది సన్మునుల | కక్కధానూత్ర మిట్లని చెప్పదొడగె:
 ఇటు సుయోధనుఁ డాత్మ ' నింద్రజుఁ డింత | పటుశక్తి మెఱయునే పగ ' కని పొగడి
 పాండునూనుల గెల్పు వగపింత యణగి | దండాధిపతి చూడఁ దడయక వచ్చి
 యాతని కిట్లను: “ సకట! నాకేటి | భూతల రాజ్యంబు! పోయెద నణగి;
 ఒకఁగె భీష్ముడు శయ్య నొకటికిఁ గాక; | నుఱిమె నేడక్షోహిణులు నేఁడు క్షీడి;
 నమ్మిన సైంధవు నరున కీవలసె; | దమ్ములు చచ్చిరి తగఁబోఁ చాల.
 పాండవకులమెల్లఁ బడ నిక పగవు | ఖండింప నేర్తునే కార్ముకాచార్య!
 కయ్యంబు తలమోచి కర్ణుండు చేసె; | దయ్య మాతనికి సైంధవు నీక పోయె. ”
 అనినఁ గోపమువచ్చి యాచార్యుడనియె: | “ వినవె! మున్నును బార్థవిఱువరాదంటి;

పాంచాలురఁ జంపక కవచంబు విడువనని ద్రోణుండు ప్రతిజ్ఞసేయుట

శకుని వైచినయట్టి సారెలు నేటి | కకట! పార్థశరంబులయ్యె దప్పేమి?
 పడఁతి ద్రాపది నట్లు పఱచిన పాటు | కుడుపక విడుచునే కురురాజ! మిమ్ము.
 అడవులఁ దిరిగి వారరుదేర ననికె | దొడఁగితిఁ గాని యందున శాంతిలేదు.
 విదురవాక్యములేల వృథాపోవు రాజ! | మది నింత తలఁకకు మాటిమాటికిని.
 కలన సైంధవు నేల గాచికోవైతి? | వలదంటిమే? పగవాడవె నీవు!
 పక్కలు పాంచాల పాండవుల్ గాల్పు | నొక్కెడ నీవును నుడికింపఁ దగునె!
 మీరు పోరాడుడు మీ నేర్చినట్లు; | వీర, నా ప్రతినయు విను మీక్షణంబ.
 ఏను బాంచాలుర నెల్ల వధించి | గాని కత్తశ మూడ్వఁ గలవాడఁ గాను.
 అరుణాస్తమయమయ్యెనని జాఱకుండ | మరలింపు మనసేన మఱియుఁ బోటునకు.
 నమయక తప్పు పాంచాల ¹నేనలను | నమయింపఁ జెప్పు మశ్వత్థామ.” కనుచు

నాజినంభ్రమమున నాననం బలర । నాజాడ నకలసైన్యముఁ గూడఁ దిగిచి
 1యనమున రణయత్న మతఁ డాచరింప . నెవఁ గల్గె డగ్గజీ విభుఁ డంతఁ బలికె :
 “ముదుకఁ డాశ్వశృపు మొన పన్నెఁ గాని । తుదఁ జూటవిడిచె బాధ్యునిఁ జూచిచూచి.
 ఇట్టెన నైంధపు నింటనే పెట్టి : కట్టడతో రామ కలహింపఁ గల్గె!
 సేనలు నీరీతిఁ జెడపు; చ్చేతైన । నా నరుండును బోవు నది తప్పెఁ గాని.
 ఇట్టి నమ్మనిబాటు నీద్రోణుఁ గొనుడు । నెట్టాజి బొడంగుడ మెఱిగింపు.” మనినఁ
 గొంకక వాఁడాడె : “గురుఁ డేమిసేయు ! నింకిబోదేమిట నీ పాండవాల్లి.
 ఇచ్చోట నాటమై యితఁడుండకున్నఁ । జొచ్చు పాండవసేనఁ జూపుచున్న నపుడు.
 కావున గురు నాడఁ డడకున్నాఁడై పమే చంపె నైంధపు నేమరించి.”
 అనునంత వార్తపైన్యమిలన్ని గవయి । మనసైన్యములు ద్రోణమాటునఁగవయి
 ఘోర రణంబయ్యె ఘోటక సుభట । వారణ రథ ధూళి పర్వె నవ్వేళ.
 ఆధూళి ఖడ్గధారాహత భగ్న । యోధాంగ రక్త పయోధార నణఁగె.
 అస్త్రపంజరముల సంధకారంబు । నిస్త్రాణమై తోఁచె నిజమైన యిరులు.
 అందు దుర్యోధనం డాదొన్నట్లు । డెండంబునందుఁ గడిందియౌ కాంక్షఁ
 బాకశాసను బోలె బలమర్దనంబు । చేకొని సేయుచు జిష్టునిఁ బదిట
 ననిలజుఁ బండ్రింబ నధిపు నేనింట । శినిపరు వింశతి సేనాని నవతిఁ
 గవల నాటింట శిఖండిఁ బొమ్మినిటఁ । పొవకి సాత్యకి మూఁట ద్రుపదు నేడింట
 ద్రాపదేయుల ఘటోత్కచ కేకయులను । నూపింప మఱియు వీరుల నట్ల నాటి
 మెలఁగఁ జొచ్చిన, నుక్కుమిగిలి ధర్మజుఁడు । తలపడి వాని ప్రతాపంబు మాపి
 ముదురు వాలమ్మన మూఁఛిల్ల నేయ । నడలించి ద్రోణుఁ డయ్యుమసూతిఁ దాకి
 తేరేయునంతలోఁ దెలిసి రారాజు । దారుణగతి ధర్మతనయు సేయఁగను
 అక్కడి లై సేయుఁ డతనికై యెక్క । నిక్కడి సేనలు నితనికై యెక్క
 సంకులరణమయ్యె జాపశింజినుల । టంకృతిఁ గమలజాండము తీండవెట్టె.
 కలశజుఁ డపుడు కేకయ పంచకంబు । నలుకమైఁ జెండాడి యంతటఁ బోక
 ద్రుపదజు కొడుకులఁ ద్రుంచి తూటాడె. । నపుడు ద్రోణుని శిబియనురాజు తాకి
 చావ సారథి రథాశ్వములతోఁ గూడ । నాపద్ధనంబయ్యె నతని వింటికిని.

ఒక్కచోఁ గరవాయజులకు రణము । నెక్కొన్నఁ గర్లుఁ డానృపుని కోల్తలను
... .. | ... ..

పడిరి దుష్కర్ణదుష్ప్రవృత్తులను వారు । ... ..

ఉన్న వారిద్దఱు నొక తెర్వు గాక । క్రన్నన పాటిరి కన్న తావులకు.

కరము భీకరముగాఁ గరువలి నుతుఁడు । తెఱఁగొప్పఁ దనసేన దిక్కుచూచవుడు

రక్తాబ్జములఁటి రాద్రవిన్నూర్తి । యుక్త క్రమంబునై యొనరఁ గన్నులకుఁ

దరమిడి ధర్మనందను దిక్కు చూచి । కరములు ఫాలభాగమునఁ జేర్చుటయుఁ

బ్రళయ కాలమునాటి భర్తండు వోలె । నెలకొన్న భీముని నిజమూర్తి చూచి

ధర్మనుతుండును దనరంగ ద్రుపదుఁ । డర్పిలిఁ గవలు విరాటుఁ డాదిగను

సారిది నాతని దిక్కు చూడ శంకించి । తిరుగు మోముల వినుతించి రందఱును.

సాలవక శై నేయ సోమదత్తులకుఁ । దలపాటు గలుగ సాత్యకిఁ జూచి యతఁడు :

“ 1 బోయ చాయ విశంక భూరిశ్రవనుని । దాయ, యేసితి వెందుఁ దాఁగెదు పోయి ?

బలియిత్తుని ” న్నని పలికియు నతని । బలుతూవులకుఁ గాక పాతఁ ; బాఱినను

సాత్యకి కలిగి యశ్వత్థామ వచ్చి । మృత్యుజిహ్వలఁ బోలు 2 మెఱుంగుటమ్ములను

దడవిల్లు గొని యేయఁ 3 దత్కాల లబ్ధ । బలములతో హిడింబానూతి చొచ్చి

ఘోరశక్తుల నాటు గురియ నాద్రాణి । నారసంబున నవి నఱకుచు నిగిడి

యంజనగిరి రూపు నతని నందనుని । సంజనపర్వుని ననువులఁ బాపఁ

‘ గొడుగు గ్రక్కింతుఁ బోకమి ద్రాణి ’, యనుచు । నుడుకున హైడింబుఁ డుగ్ర బాణముల

వర్షించి యొకశక్తి వైవ సహస్ర । శీర్షియై యాశక్తి చేర నాద్రాణి

పట్టి హైడింబునిపై నది వైవఁ । ఒట్టిక భయమునఁ బాతె నయ్యసుర.

వాని ధృష్టద్యుమ్న వాయుసంభవులు । పోనీక ద్రాణిపైఁ బురికొల్పు కొనుచు

నెక్కి తారును నేయ సితఁడును నెక్కి । స్రుక్కక యొక్క యక్షోహిణి నఱకె.

ధరణీశ, యావేళ ద్రాణి యుద్ధంబు । కరము భీకరలీలఁ గానంగ నయ్యె.

చలమెత్తి యంతఁ బాంచాల నందనులు । తలపడి సురథ శ్రుతంజయులనఁగ

... .. | ... ..

మొగయై యేడ్పుర ముదలించి చంపి । తగు కుంతిభోజనందనులఁ జెండాడి

1. బోయకాయని కాంభ ... కోకనేసితి వెందుబోయెదుదాయ. 2. యేసు. 3. బాల్కాలలబ్ధ, (మా)

భీమజు మూర్ఖా సమేతుఁగాఁ జేయ (?) । నా మహాత్ముని కిచ్చ కప్పుడు వెఱచి
సోమకుం డా భీమసుతు నెత్తి కొనుచు । నీ మొన భటు లార్వ నిల్వక వఱచె.
అప్పుడు భీముండు యమనూతి కవలుఁ । దెప్పిరి నిలిచిన దితివంశవతియు
నేనానియును సర్వసేవలు ద్రాణి । పై నాని నడవ నీవ్రజ వారిఁ బొదివె.
అప్పటి నిష్ఠరాహవ విభవంబు । చెప్ప నెయ్యది జిహ్వా శేషాహికైఁ.
శరదీప్తి నృపుల భీషణదీప్తి తమముఁ । జొరనీక తిమిరంబు సున్న గావించె.

భీముండు బాష్టాకుని మణియించుట

వినుమంత రణములో వెదకి శై నేయుఁ । దన కోపమున సోమదత్తుండు తాణి
యనిసేయ భీముండు నాఘటోత్కచుండు । శిలి ప్రాత్రుండును దొమ్మి సేమవచ్చినను
గొడుకునకును బాష్టాకుండు తోడువచ్చి । వడముడిచేఁ జచ్చె వజ్రాస్త్ర విహతి.
ఆతఁడీలిన మఱి యధిప, నీసుతులు । వాతూలసుతు శూలవైచు యత్నమున
ఘనశక్తి యుక్తులై గలిసిన, నాత్మఁ । గనలి యందొకపంచకము భీముఁ డడఁచి
వృషరథుం డనువాని వెనఁ గర్ణుతమ్ము । ¹నిఘధారలకు బలి యిచ్చి వెండియును,
ఘనులఁబన్నిరువుర గాంధార విభుని । యచుజులఁ దెగటార్చి యార్చినఁ గవిసి,
లలి సూరసేన మాళవ బాష్టాకాది । బలములు భీముపైఁ బర్వె బర్వినను,
అట యుధిష్ఠరు నాజ్ఞ సచటి దేశీయ । భటులు నెక్కిన నాశి బరవసం బయ్యె.
అప్పుడు రాజు ద్రోణాచార్యుఁ గదసిః । “యెప్పుడు నీ బాస? యిదె ధర్మసుతుండు
అలసినాఁ డర్జునుం డటమున్నె యలసె; । తలఁచొని వారలఁ దలపడ.” వనినఁ
బులి గోలవేసినపోల్కి నుగ్రమునఁ । దలపడి ద్రోణుండు ధర్మజుమీఁద
దివ్యాస్త్రములు పెక్కు ²తెఱఁగుల నేయ । నవ్యాప్తిఁ బ్రతినియకావలి సతఁడు
నడఁచిన, నంత బ్రహ్మాస్త్రంబు గురుండు । దొడిగి యజాతశత్రునిమీఁద నేయ
శతమఖసుతుఁడార్వ సైన్యంబు వొగడ । సతఁడది నిలిపి బ్రహ్మాస్త్రంబు నేసి.
వడినంత నెడ సాచ్చి వారిసేనాని । కడు నొత్తివచ్చినఁ గలశజుఁ డొత్తి
పాంచాల యోధులపై నంత సలిగి । త్రెంచె దచ్చిరములు త్రిశతికిఁ గలుగ.
అంత భీమార్జును లట విరాటాదు । లంతంత నెక్కియేయఁగ ద్రోణుకొఱకుఁ
గాలాగ్ని నెదిరించు కౌరవభటులు । వ్రాలిరి పెక్కుండు వారి శస్త్రముల.

అత్తతీ సృపుచిత్త ములరింపు తలపు | మాత్త గర్జుడు చేరి యంజలి చేసి,
 “ రాజాజ, నీకు భారంబైన పాపం | మారుతి ధర్మజు మడియింతుం జూడు.
 నా విశ్వరూప మెన్నఁడు జూడవీవు; | నీవెల్ల భోగినై యెట్టియుపేక్ష (?) ”

కృపాచార్యుడు కర్ణుఁ బరిహసించుట

అని నేర్పుమై నాడ నావలఁగవుడు | చెని, “ పతి నమ్మెఁబో నత్యమాడితివి!
 నీకుఁ జిక్కరె పాండు నృపమాచలపుడు! | చూడఁ గ్రొత్తయె కర్ణ, మహి నీదుకడిమి!
 నరులు గోగ్రహణమునాటి పౌరుషము | నరులు గంధర్వాజినాటి పౌరుషము!
 పరిగణింతురు; నీవు పలికినఁ గలదె? ” | ... ..
 అనుచు నవ్వినఁ గర్ణుడతని వీక్షించి, | “ విను నీకుఁ దక్కువా వేయింట నేను?
 కోయుదు నాలుక గురునైన నైతి; | వేయుచూ నాతోడ నెవ్వరు బిరుసా!
 క్షితిపతి కెచ్చోట గెలిచి పెట్టితివి? | పతి కార్యహాని నిర్భయులార! ” యనిన
 వాలెత్తుకొని ద్రాణి వానికి నలిగి | నేలకై దాటిన నృపుఁ జెడసాచ్చి
 వారింపఁ గర్ణుడు : “ వారింపనేల ! | చేరి నారణము వీక్షింపనీ యతనిఁ;
 గుత్తుక దునిమెదఁ గొనగోర. ” ననినఁ | జిత్తశాంతిఁ గృపుండు క్షితిపతిఁ బలికె :
 “ నీకు మాన్యుండు గాన నృప, మమ్ముఁ గర్ణుఁ | జేకేకు పలికిన నే మొల్లములుగ;
 నలుకకు వేళయేయకటనే ” డనినఁ | జలువగా నృపుఁడాడి జగడంబు మాన్పె.
 అంతఁ గర్ణుడు పాండవావలి మీఁదఁ | బంతంబులకుఁ దగఁ బైపాటుచేసి
 నానూంక శరములు నాలుగు నైదు | నామొన వీరసైన్యము దూఱనేసి
 రాజుల శిరములు రణవీధి గెడపి | వాజుల రథముల వడి నుగ్గుచేసి
 సామజంబుల భటసమితిఁ జెండాడ | నీ మాడ్కిగాదని యింద్రజుఁ డడరి
 వాని బాణములోలి న్రయ్య బాణములు | వాని బాణములోలి న్రాల విల్వీటిచి (1)
 యొందువింటికిఁ బాతీ యొగ్గెను నెడను | గుండియ యొక కోలగునికిలనాటి
 తేరుఖండింప రాధేయుండు కృపుని | తేరెక్కి పాతె బుద్ధికి సిగ్గు లేక.
 అప్పు డర్జునుమీఁద నధిపతి యనికి | గుప్పింపఁ జూచిన గురుతనూభవుడు
 మాటలు పెక్కాడి మరలంగఁ ద్రోచి | గాటంబు మెఱయ నక్కడఁ బార్థుఁ దాడి
 కపికేతు రథ వృషాకపి కేతనములు | నపకారమతిఁ గప్ప నాయుగ్రతకును
 బాండు బలంబులు పాతె; నుద్దండ | చండిమఁ గదిసి భృష్టద్యుమ్నుఁ డవుడు

ద్రాణితోఁ బెక్కుచందనముల బోరాడి । గాణధారలఁ దేరువడిఁ బీల్చి
పాటె ; నష్టము భీమ పాండవాగ్రజులు చీకఁ రానియ్యె సేవలంబునకి.
ఇట్లు ద్రాణి చెలంగి యేయఁ గిరిటి । గుల్మితోఁ బిల్చి యా క్రోధుపిల్లనిమి
సూతహినుని రిద్దఱరాన్ముఖిఁ జేయ । నాశని నెడసాచ్చి రథుల కొరవులు.
అంతఁ గాల్కొని యెక్కి యాసేవీరిదఁ । నాంశేముసేన సంగరముఁ సేయంగ,
మలసి పంపాంబు ముద్రమరాట । బలముల నెఱకె చేర్పడ బీముదంత.
తక్కుటి బలమును ద్రాణి గాల్కొలుప । నెక్కుచు ననుజేయ నెడయుచుఁ బాటె.

సామదత్తుడు నాత్మకితో యుద్ధ మొరర్చి మడియుట

నుతునిఁ దండ్రిని గాసి సామదత్తుఁడు । మణిమండ నై నేయు మజియును దాణి,
సూతునిఁ దునిమిన శోకించి యతఁడు । సూతుడు తానెయై సామదత్తునిని
శరవిద్యఁ దలపడి శక్యంబు గాక । పరిఘశక్త్యాదులఁ బఱపి భేదిలక
గిరులెత్తి వైచి యాక్రియకులోపడక । కరముష్టిఁ బొడిచి యాగతి గెల్పులేక
సోమరియగుచున్నచో, ఘటోత్కచుడు । భీముడు నెడసాచ్చి పెద్దతోడ్పడిన
నాపన రథికుడై హరితమ్ముఁ డతని । నేపనలార బిట్టేసి నిధింపె.
తమసేన కిట్లు లాధారమా జోదు । సమసేన దొరలెల్ల నాత్మకి మీఁద
నేకయత్నంబున నేగినఁ దిగిచి । పోక యందఱ ధర్మపుత్తుండు విప్పి
ద్రోణునిఁ దనమీఁదఁ దోలిన రథికు । గాణభీకరుఁ దాణి భయమింత లేక
చేరువఁ పృష్ఠంకు జిష్ఠుండు నున్న । సారముక్తి ననేక శరములు పఱపి
మ్రోయు చాపముఁ ద్రుంచి మూర్ఛితుఁ జేయ । నాయెడ శౌరి యిట్లను నరపతికిః
“ కొఱవిచేఁ దలగోకుకొన్నట్లు ద్రోణ । నెఱిగి యెఱింగి నీ వేలదగ్గఱుదు ?
భీముఁ డెంతకు లేడు పెనఁగెడుఁ గాక ; । క్రీముఖ, నీపీల్లు చెయిచేసికొనకు. ”
అనిన భీమునిపజ్జ నారాజువోవఁ । దనమూర్ఛదేటి యంతట ద్రోణు డలిగి
యమసూతిగతి చూచి ‘ యటు పోకుపోకు । సమర ధర్మమును విచారింపు ’ మనుచు
నటవోవ, భీమసాత్యకి ఘటోత్కచులు । భటులు వెండియు ద్రోణు బ్రదికి పోసక
యడ్డగించిన, నీభటావలి వారి । నడ్డగించిన ఘోరమయ్యె రణంబు.

ఇందు ద్రోణుడు కర్ణుడు డీట ద్రాణిశల్యు | లందు సోమకుడు సాత్యకి భీమసరులు
 నేలిక తానన నెల్లగాఁ బొడిచి | రా లోకసంహార మాశ్చర్యముగను.
 అంతఁ గారవసేన లాసేనలకును | ఎంతయు వీరిగన, నెఱిగి కాలొలిపి
 సేనాని యొకయొడ్డువేసి యొడ్డునకుఁ | చా నగ్రభాగమై తన పార్శ్వములకు
 శకుని నశ్వత్థామఁ జాలించి స్మృపుని | సకుమారముగ వెన్న శల్యుతో నిలిపె.
 అనిన సంజయుఁ బల్కె నాచి కేయుండుః | “ఘన తిమిరంబులోఁ గలవె కయ్యములు!
 ఉపచారములు లేని యొడఘ లెట్లోపె ? | విపరీత ! ” మనుడు నవ్విభుఁ బల్కెనతఁడు :
 “చీకటిలో నాజి సేయరు వారు ; | భూకాంత, వినుము నీపుత్రుఁ డావేశ
 సవరణ లటువెట్టి సరసఁ గాల్పింట్లు | దివియకోలలు వట్టు తెఱఁగు గావించి
 యరదంబునకుఁ బది హస్తాకి నేడు | హరికిని రెండుగా నాయత్తపఱచి
 పట్టించి పొడవుగాఁ బడగలు దెలియఁ | బట్టించు గతియు సంపదపేర్చి జేయ
 నితనిఁ గన్గొని వారు నిట్టి యత్నంబు | ధృతిఁ జేయ నది దీపదివసమై తోఁచె.
 ట్నోడిశుఁ డప్పుడు సుధటులఁ బలికె : | “ద్రోణునిఁ గావుండి ద్రుపదజు బారి ;
 సతఁడింక మపల నియ్యాజిలోఁ గాచు ; | హతుఁజేయుఁ బిదప నయ్యగ్ని కుండజుని.
 నరుడు కర్ణుని పాలు నాపాఁగు భీముఁ | డరయఁ జిక్కినవారి యలవెంత ? ” యనిన

పాండవ కౌరవవీరుల ద్వంద్వ యుద్ధము

సెక్కడి వక్కడ నెక్కి సైన్యములు | క్రిక్కిరిసిన ధూళిఁ గేళిగైకొనక
 యన్యోన్య జయకాంక్ష నాభీల లీల | జన్యము సేయుచో, శమన నందనుడు
 కృతవర్మ దక్షిణగురు భుజావీధి | నతని నా అమ్ముల హయముల నఱకి
 తరువాత వాని చిత్రపువాయి వాడి | తఱచుటమ్ములఁ బాతె ధరనంచలింప.
 భూరిశ్రవుని నూను భూరి యన్వాని | శౌరి తమ్ముడు ద్రుంచె శరములు పఱపి.
 కలశసంధవ ఘటోత్కచులు పోరాడి | యిలవ్రాలి రొక్కట నిరువురు మూర్ఖు.
 మూరుతితో నీ కుమారుండు రణము | వారక సేయుచు వాని నోసేసి
 ధనువు ఖండించి యాతనిశక్తివాత | మున మ్రగ్గి మూర్ఖిల్లె మొనలెల్ల నేడ్వ.
 ఎవ్వఁడు మూర్ఖిల్లు నిలవ్రాలుఁ దెలియు | నెవ్వరి మఱిగానఁ దీతఁడు నందడిని.

1. సుకుమారగతి. 2. యొళ్ళెట్లుయోపె. 3. నెక్కడ నెక్కడ. (మా)

కర్ణుడు సహదేవుఁ గలహించి నొంచి . కర్ణశూలములాడి కాచిపో విడిచె.
 సృష్ట, మత్స్యపతి శతానీకుండు శల్యు . రిపు శౌన్ద్రుఁ దాడి పోకిరిగాఁ యీర్తె.
 అనుజుఁ కీల్ల విరాటుఁ డా శల్యుఁ దాడి . మనసు నిల్వక పాతె మనసే దెగడ.
 ద్రావదేయులకు నీ తనయులతోడ . నోపినంత రణంబు నొక్కటఁ గలిగె.
 ద్రుపదుండు వృషసేనుతో ఘోరయుద్ధ . మపుడు సేసె యుగాంత మయ్యెచోయనగ.
 నకులుతోఁ బోరాడి వారాచహతుల . శకుని చలించి జిహ్వతఃపై పాతె.
 కృపుఁడు శిఖండియుఁ గిలిసి పోరాడి . యపగత చేష్టులై రన్యోన్య హతుల.
 తలపాటు ద్రుపదనందన కుంభజులకుఁ . గలిగెఁ ; గల్గియంతఁ గలశజు నతఁడు
 తెమలసేసి సిడంబు తేరును విల్లుఁ . మమురుచేసి జవంబుతో మీఁది కుజ్జీ
 యసి వేయుచోట నయ్యసి కృపాచార్యుఁ . కిసుముగా వేసె సేనలనుండి.
 అపుడు ద్రోణుని గావ నాసృపుఁ ద్రోన . సృష్ట, నాల్గు దిక్కుల నీ భటు లెక్కి
 యిరువుర నెడసాచ్చి యేయ నచ్చాయుఁ . బరగి వారి నెదిర్చె బాండవబలము.
 సేనకుఁ బ్రతి సేన చేతకుఁ జేత . హానికిఁ బ్రతిహాని యందిందుఁ గలుగ
 వీగితి మనరాదు విమతనంకలము . నీగితి మనరాదు సృష్ట, సైనికులకు.
 నకల ఘోషంబులు సంప్రదాయమున . నొకట ఘోషము నొందునో యనరాదు.
 ఆ దీర్ఘరణమున నంగాధిరాజు . యూదచసింహు సాత్యకి నంటఁ దఱిసి
 చేరువ భీముండు జిష్టుండు లేమి . సారథి రథమును శరముల నాగి

కర్ణ దుర్యోధనులు దురాలోచనచేసి సాత్యకిని దలపడుట

విభున కిట్లనఁ : “ దేవ, వీని నందఱుము । నభిరున్ముఁ జంపిన ట్లర్యాయవృత్తి
 ఖండింత మనువుగాఁ గడఁగి, యీకరణి । గాండీవి భీములు గావలే. ” రనిన
 సమృత్తించి సృపుండు సకలమంత్రులకు । సమృత్త మెఱిగించి యార్చి యెక్కుటయుఁ
 గావలేక కలంగి కౌంతేయు సేన । యీ వేళ సాత్యకి హతునిగా నెన్ని
 హాహామహాధ్వను లాకనంబద్రువ । వాహాదు లనిని నిల్వక పాఱు బాఱ,
 నేయుదు గాండీవి నిక నని శకుని । కియయుత ఘోటికల సహస్రదంతులను
 వేయిరథంబుల విభునాజ్ఞ గొనుచు । నాయెడ నిగుడుచో, నది చూచి క్రీడి

1. నొచ్చె. 2. గళడి యాగళడి. కియయిత ఘోటుల. (మా)

తొలుతఁ ద్రిగర్తలతోఁ జేయుచున్న । కలహంబు చాలించి ఘను భీముఁ గొనుచు
 విలు మని నిజసేన నిలుపుచుఁ గదిసి । కలన సౌబలు గర్వగతి చూచి యలిగి
 వానిఁ దీవ్రపుఁ దూపువాన ముంచినను । సేనల మిగుల నొందియుఁ దొంటిభంగి
 విచ్చిపోని విధంబు వింతగాఁ జూచి । “యెచ్చట గల్పిగో యిట్లు వా రుఱక !
 కానము చేరువఁ గర్ణాదిభటుల ; । శైనేయుఁ గానము శంకయయ్యెడిని ;
 డిల్లవో ఘోరాగున్న లుప్పొంగు రణము । చెల్లెడు నటునేను జేరెద. ” ననుచు
 నోడ ముంచిన రీతి నొకని నాసేన । నూడ నీక నధిప, న్నులికి సౌబలుఁడు
 దెనచెడి పాతినఁ దేరు శైనేయు । దెన వెన నడపింప ధృతి నటమున్న
 సౌభద్రుఁ జంపిన నరణిఁ గౌరవులు । శోభితయశు శినియానుఁ జంపంగఁ
 దలంచి యాతని కేతు దండ రథాశ్వ । ములఁ ద్రుంచి సూతుని మూర్ఛితఁ జేసి
 మిగుల నోనేయుచో, మేటి బీభత్సుఁ । డగలించి యటకుఁ జయ్యన నెడసాచ్చి
 మునుప సాత్యకి రథంబునకు రాఁదిగిచి । మిసలపై నలిగి యమ్ముల జడివట్టి
 కర్ణు సౌబలుఁ గృపుఁ గౌరవ్య ద్రోణ । దుర్నిరీక్షములైన తూపుల ముంపఁ
 బాఱిరి వారు భూ¹భాగంబు వణక ; । నారూఢి నర్జును ననురారి వొగడె.

అలంబునుఁడు హైడింబుఁ దాకి మడియుట

అప్పు డలంబును హైడింబుడైత్యు । లొప్పుగాఁ దాకుచో, నుగ్రహంకృతుల
 శర మునల ప్రాన శక్తి ఖిడ్గములఁ । గరికశేఖరముల ఘనరథాంగములఁ
 దరుశిలాతతుల నిద్దఱపై న్యమలును । ధరచలింపఁగఁ గొంతతడవు పోరాడి
 ప్రోగులు ! ప్రోగులై పొల్లాడి పడిన । బాగునఁ బడి ఘోరభంగిఁ జచ్చుటయు,
 వలమున నీటెలవంటి బాణములఁ । దలపడి యప్పుడు దైత్యు లిద్దఱును
 రథ ఘోషముల సంబరంబు చలింప । నృథగాని పూవులు శివకువని చలము
 నుడివోని కిసుకలు నుడుగని పనలు । నెడగాని శియుజ్జలు నెనఁగ సంతంతఁ
 బోరాడి ధనువులు పోయి రథ్యములు । సారథులును ద్రెవ్వి, చలముల నెనఁగి
 గరుడనర్పంబులగతి సింహకరుల । కరణి నింద్రాసురుల్ కై పడిఁ దోచ
 నచ్చట విపుల బాహుశక్తిఁ బెనఁగి । రచ్చెరు వని తమ్ము నమరులు వొగడ.

1. భాగంబు. 2. విడుగని చరులు. 3. యుజ్యుల నెఘన యందండ. (మా)

సరిపోటు నొందుచో నైఃపక యచుడు | ధర నలంబునుఁ ద్రొక్కి తన్నె కీచుజుడు.
 త్రొక్కి నరంబులతో నానిశ్చరము | చిక్కని నెత్తుగు చిప్పిల్లఁ బెజ్జికె.
 తెంచి దుర్యోధను జేరి ముచ్చుట్టు | నంచితగతిఁ ద్రెప్పి యం దది నైచి
 యా రాజు విన నట్టహాసంబు చేసి | ... ..
 “కర్ణ సమ్మితి వీవు కర్ణు ని త్లనిని | కర్ణమంబునఁ గూల్తు నెడచూడు” మనుచు
 మాయారథంబెక్కి మారుతీశోకుకు | నాయకాననము హస్తమునఁ నీలించి
 రాధేయు వెనఁదాకి రాద్రగారాద | వేధపుబ్బఁగఁ జేసి విలుచున్మ, వాఁడు
 పెరివిల్లుగొని దైత్యు భీకరభనువు | నజకి గ్రద్ద పతాక నడిమికిఁ దురును,
 నందంద హెచ్చిన మా దైత్యు మాయ | నెండఱోయోధు లయ్యెడఁ గానవచ్చి
 యమ్ములవానలు నటఁ గర్ణమీఁద | నమ్ములవానలు నడలించి మఱియుఁ
 గురుసేనపై నద్రోహీటులు గురించుఁ | దిరమేది ఘనభీతిఁ దెరలె నబ్బలము.
 అపుడు కర్ణుఁడు సిల్చి యమ్మాయలెల్ల | విపులాశ్రములఁ ద్రుంచె విభుఁడాత్మమెచ్చ.
 నరుడయ్యు దానవునకు నటువడక | శరపరంపరల నా సమరొర్వి నింప,
 మఱియుఁ అక్కనుఁ డల్లి మాయపుట్టించి | నెఱి వానితూపులన్నియుఁ 1 ప్రావణ్యేసి
 యసి గదా శక్తి శూలాదులఁ గురియ, | మనలఁ కాతఁడు నవి మాయతోఁ దునిమి
 విరఘుఁ జేసిన, వాఁడు వినువీధి కెగసి | గరుడుఁడై నఖములఁ గాడఁ బట్టుటయు
 నారూపు దున్మ, మహాహియై గవియ | నారూపు దునిమి ధైర్యమునఁ గర్ణుండు.
 అసుర వెండియు సింహమై తాఁడఁ దునిమి, | అసుర వెండియు హస్తయై పట్టఁ దునిమి,
 కడ తేర్చలేక అక్కసుచేతఁ దనకుఁ | జెను ప్రాప్తి గలదని చెదరె గర్ణుండు.

ఘటోత్కచుఁడు అలయుధుని మడియించుట

అంత నలాయుధుఁ డను బకానుజుఁడు | పంతంబుతో వచ్చి పఠిఁగాంచి మ్రొక్కి
 త న్నెఱిగించుక దర్పించి పలికెః | “నిన్నింకఁ గయ్యంబు నృప, సోఁకినీను;
 కలశజుఁ గాచెదఁ గర్ణు గాచెదను | గలసేనఁ గాచెన ఘనతమై విరుము.
 వీరుల మ్రుంగుదు వీరి తోయముల; | మారుతి నెఱుంగనే మా పగవాడు!”
 అని యనుమతి గాంచి యట్టహాసముల | వినువీధి చించుక వెన నలాయుధుఁడు

తిరమైనగతిఁ గల్గుతేరె ముచ్చుట్టు | తిరుగుచునేయు దైతేయుని దాఁకె.
 అంగరా జంత సహాయ సత్త్వమునఁ | బొంగి భీమాదులఁ బొదివి నొప్పించి
 భీమ సోమక మత్స్య బిభత్స నకుల | భూమాపతుల సంతఁ బొరిగొని యపుడు
 దురమునేయ, నలాయధుండు హైడింబు | నరిశక్తిఁ దాఁకి యస్త్రములేసి నొంచి
 మన సైనికులఁ గూడి మఱియు హైడింబుఁ | జెనకి తేరును విల్లుఁ జిగువలు చేసి
 శూలంబువాటున శూలించి హృదయ | శూలంబుగా వాయుజన కది చూపి
 'పంపుడు కూటికై బకుని చూచున్నఁ | జంపితి విటు నిన్ను సాధింతు' ననుచు
 సతనితో నలికాడమైన నెంబు | దితిజుడు చేయుచో, దెలిసి భీమజుడు
 కవల సోమకుఁ దాఁకి కడఁకతోఁ బెనఁగి | యనలీల రణమునేయఁగ నున్న దైత్యు
 నసిగదామునల చక్రాకూలఁ దునిమి | యసహాయ విరఘు నిరాయధుఁ జేసి
 మాయచే శిలలును మాంసంబుఁ గురియు | నా యత్న మటుమాన్చి యంతట వాని
 నసిగొని మెడ ద్రెవ్వనడఁచి చూ శిరము | కసి నెత్తురుట్ట నాకనముపైఁ ద్రిప్పి
 మున్నిటిగతిఁ దెచ్చి మొనటి కౌరవుని | యున్నతరథముపై నునిచి బిట్టార్చి,
 "వసుధేశ, యింక నెవ్వని ననిచెదవు? వెన" నంచు ననిన నిర్విణ్ణుడై యతఁడు :
 "అక్కట వీఁడింత నఖిల కౌరవులఁ | జక్కాడు నీ రాత్రి సందేహమేల!
 ధూర్జటి వచ్చెనో తోడు పార్థులకు! | నిర్జరపతి తోడునెగడెనో యిట్లు!
 కర్ణుపోటును బెన్ద గాడమ వీరి; | దుర్నితి రణ మేల దొడఁగితి రాత్రి!
 కయ్యంపుటలజడిఁ గానము గురుల | కియ్యాత్మజుల భక్తి యేమని చెప్ప!"
 అనుసంత రాధేయుఁ డని బొండవులకుఁ | దన దివ్య కాండ వ్రతాపంబు చూపి
 దనుజునిఁ బరిమార్చుతలఁపున మఱియు | నినుమిక్కిలై భీము నేయఁ జూచుటయు,
 దివినుండి ధాత్రిపైఁ దేరును దాను | బవనపాత్రుండు తోఁచి భయముగా నపుడు
 క్రుంగి యదృశ్యుడై కొంతసేపుచకు | నింగి నీలాభ్రమై నృప, తోనవచ్చి
 మెఱుముచు నుఱుముచు మేనినిఁ బిచుగు | లుఱక రాల్చుచు నుండ నొదిగి నీభటులు
 'నెప్పు డెవ్వనిమీఁద నేమియై పడునా! | తప్ప దీరివు' డని తలలు దాఁపఁగను,
 కొండరాజు చలంబుగొని జంగతాలు | కొండతాలును మెండుకొని చాపతాలు
 కత్తితాలును ఘటోత్కచుండు వర్షింప | నెత్తులు వగిలియు నేల పాలయ్యు
 నడుములు విఱిగియు నఱుకులు వడియుఁ | గడుభీతిమై బాతఁ గౌరవబలము.

అట్టిచో బాటక యగ్రాధిరాజు ! దిట్టతనంబున దివి దృష్టి నెలిపి
భూరి మాయామేఘములు వివ్వనేయ | ధారుణి దైత్యుండు తలచూపి మఱియుఁ
గర్జనధ్వంబులు గదవేసి చుపె : | గర్జు డగ్గతి యంతః గౌరవభటులు :
“ పరిమార్చుమీ పీఠ బగవాయు గర్జ ! | కురునేన నిలిపితి ఘోరాజి నేడు.
నిక్క మాపదలకు నిన్నొడ్డు నృపుడు | చక్కఁబెట్టుమ పీఠ కౌర్యాభిరామ !
ఇంద్రుఁ డిచ్చినశక్తి యెన్నో శృంగి ! | నింద్రసూతికఁగదా యీపు దాఁచితిమి !
అతని నెవ్వండఱుఁగు ! సంతకు నేటి | మృతిదప్పు వీనిపై మీటవే శక్తి. ”
అనుచుఁ బ్రార్థింప వాఁ డది విసలేక | దనుజుపై నానవాస్త్రము ప్రయోగించి
నీవల నరుఁ డది యేసెఁ ద్రెవ్వంగ. భూవర, చిను మంతఃబోక కర్ణుండు

ఇంద్రుఁడిచ్చిన శక్తిచే గర్జుడు ఘోరైక్యచునిఁ జంపుట

వేటొక్క తేరెక్కి వెడ వాతి కోల | లాతేసి గద ద్రుంప నసుర వెండియును
గదగొని యాతేరు గాలి బోవైచి | యదలించి మఱియు మహాగద వైవ
నొకభంగిఁ ద్రెవ్వనేయుచుఁ గర్జుఁడాత్మ | “ నకట ! పీని వధింప నాశక్తివలనె !
యింక నింద్రజగల్వ నేదినాధనము ! | శంక లిట్లణఁగునే శత్రుచిత్తముల !
వీఁ డర్జునునికంటె వేడి నే ” డనుచు | వాఁడిమి తూపు జిహ్వలు గ్రోయుదాని
ఘుమ ఘుమధ్వని మింట ఘోషించుదాని | పినుతుల దృష్టికి వ్రేగై నదానిఁ
దిగిచివైచిన మింట దేవీప్రమాన | మగుచు నాశక్తి లోకాభీలమగుచు
నొక్కట రవికోటి యుదయించె ననఁగ | నక్కజ మగుచు రా నసుర తలంకి
తప్పివోఁ దలంచుసంతనె వోయి వాని | విప్పెనయరము ప్రవేశించి శక్తి
వీవున వెడలిన వికృతాస్యూఁ డగుచు | నాపజ్జ నొటలుచు నట్టిట్టు వడుచు
నుచ్చిత్తు నోరసీనుచు నాల్కఁగఱచి | చచ్చె శక్తియుఁ బోయె శక్రు 1 సన్నిధికి.
అంత నీ సేనలో నార్పులు చెలఁగె ; | కౌంతేయునేన నాక్రందనంబెఁగె ;
తగువేడ్కఁ గర్జునిఁ దనరథంబునకుఁ | దిగిచి కౌగిటఁ జేర్చెదేవ, నీ సుతుఁడు. ”
అని సంజయుఁడు నల్క నాంబికేయుండు | “ దనుజుపాలయ్యె గదా యంతశక్తి !
కర్ణుఁడేమిటఁ గెల్వఁ గలవాఁడు పార్థ ! వర్ణింప నిది నీలవర్ణయత్నంబు.

బీభత్సు చాపు దప్పించు మహాయ । మీభంగి నొనరించె నేమనవచ్చు ?
 మునుమున్న యే ముదలంచిన కర్ణుఁ (?) । డనిమొస నరువైవఁ డయ్యె నీశక్తి.
 నిది రాజు మఱచిన నేమి నీవైనఁ । గదిసి చెప్పవు దీనిఁ గర్ణునితోడ.
 చెప్పినఁ గొంత యీ చేటుపాటునకుఁ । దప్పరే ప్రజలు రాధానూను వలన ! ”
 అన విని సంజయుఁ డారాజుఁ బలికెః । మరుజేంద్ర, యిచ్చట మాపటిపూట
 నిందఱుఁ 1 జెప్పును ‘ రీశక్తి నింద్ర । నందనుఁ గూల్పు కర్ణా ’, యని చాటి.
 అతఁడును “ జేవుగదా ! చూచుకొంద 2 మతఁ డెంత ! ” యనుఁ గాని యాజిలోమఱచు.
 “ వారిఁ 3 జంపు మతఁడున్న నర్జునుమృతియః । ధరవృథా ” యందురాతఁడు 4 వినిమఱచు.
 ఏ వింటి సాత్యకి యీ ఎడ్గినట్లు । గోవిందు నడుగ నగ్గోవిందుఁ డనియెః
 “ కౌరవార్థముగ నక్కర్ణుఁ డీ శక్తిఁ । బోరనర్జునుమీదఁ బూర్వగ వచ్చు ;
 ఏమఱపించు ; మీరెల్ల తై నేయ ! । యామహేంద్రకుమారుఁ డగుదురా నాకు ! ”
 అనియెఁ గావున మాకు నాజిలో మఱపు । లొనరించె గథచందముద్వీశ, వినుము.
 ఆరీతి దైత్యుండు హతుఁడైన నలరి । శౌరి యర్జునువీపు చఱచి నవ్వఁగను
 ఆకులమతి నున్నయతఁ డాడె నతనిః । “ నీకు శోకపువేళ నీతియే యలర ।
 లోకనాటకము నాలోకింతు. ” వనిన । నాకేశసుతుఁ జూచి నారాయణుండుః
 “ చక్రగాంధీవమున్ సాధింపలేని । యీ క్రూరసాధనం బిలఁ గర్ణుచేత
 నుండ నే నిను నమ్మకుండితి ; నదియుఁ । జండ్దై త్యార్థమై నమయఁ బొంగితిని.
 ఏ నీకుఁ గలిగియు నీశుచే నస్త్రు । దాన మందియుఁ గడుఁ దగుజోదవయ్యు
 వృథ యిది కర్ణుచే వెలుఁగొందునేని ; । రథిచంద్ర, మిమ్ము ధర్మమె తలగాచె.
 దివిజేంద్రుఁ డర్థించి దినక రాత్మజుని । కవచకుండలములు 5 గమిచివోవుటను
 అనఘ, కర్ణుని మర్త్యుడనవచ్చుఁ గాక । యనిమిఘుండును గాఢౌ యది విచారింపు.
 ఆ కడ శిశుపాలు నా జరాసంధు । నేకలవ్యుని నేల యేన చంపితిని ?
 నేటిచో వారు దీనికి వత్తురేని । గాటమా నని సుమీ కవ్వడీ, యెఱుఁగు. ”
 అనునంత ధర్మజుఁ డశ్రులు రాలఁ । దనయు శోకంబున ధనువలువెట్టి
 పరవశుఁడై వ్రాలఁ బాటి కృష్ణుండు । తిరముగై కొనఁ బట్టి దీనత దెలిసి
 “ యేమీమహారాజ ! యీధైర్యహాని ! । నీమోపుదలపపు నీకిట్లు దగునె !

తేరు మడంపుము దీనిభావంబు : మాగుతి పగపాన్పు మనికీత తగునె! ”
 అనిన నాశనితోడ సభిపతి కొంత : దనుజుని భక్తిచందము గొనియాడి
 “వీనిజంపినకర్ణ వేహోయి త్రుంతుం : బోనిమ్మ నన్న నాపోషున్నటికిని?
 నిన్నను నేడు వీనికి బూనివచ్చి : యన్నిట మనకు ద్రోహయ్యై ద్రోగుండు;
 ఇతని నేడు వధింప నే భీముః బనుతు; : శ్రుతివోరహర, మమ్ముఁ జూడు మీవేళ.”
 అని సంకు మ్రోయించి యతనికైకదలి : పనమాలి తేరెక్కివచ్చి యత్రైజుఁగు
 హరినూనునకుఁ జెప్పెనంతలో వ్యాసుఁ ! డఱత్రోవ నెడ్డమై యమనూతిఁ బలికె :
 “ఓకుమారక, నీకనొంటిఁ బోదగదు; : జోకఁగూడుము గల్గు సులభమై జయము.
 వగవకు మీక్రీడి వాసపుకత్తిఁ : దెగెనన నోర్తువా! ధృతిచెడ , మజీయు
 నేటికేనననాఁడు నిఖిలరాజ్యంబు : వాటమై మిముఁ జేరు వాలాయ మెఱుఁగు. ”
 అని యుపదేశించి యతఁడు వోవుటయుఁ : దననుది శాంతుడై ధర్మరా జపుడు
 కాలాగి యోధవర్గమునెల్లఁ జూచి : చాలఁ బ్రేమమున ధృష్టద్యుమ్నుఁ బలికె :
 “అచార్యవధకునై యగ్నికండమునఁ : దోచిన యోధపు ద్రుపదకుమార!
 ఈపు శిఖండియు నేము చూడంగ : నావీరుఁ దునుమాడుఁ డది నాకు హితవు. ”
 అనిపల్కి మజీ భీమునర్జునుఁ గవల : శినిపాత్రు వెండియు నేనాధిపతుల
 గురువధార్థము వేడుకొనిన నందఱును : గురునకుఁ గడఁగ, నగ్గురుని సేనలును
 గన్నెటింగి రణోర్జిఁ గలయఁ బర్వుటయు : నెన్న నక్కజమయ్యై నిరువాగురణము.
 అల్లి కాయలను వ్రేల్లాడిన యట్లు : జల్లుగా వెన నస్త్రు చయములఁ బోరి
 తెగుగతి చూచి చింతించె బద్ధజుఁడు : మగ పోడి మానెడమృక్త పోవదనుచు.
 అట్లు పోరాడి బాహళక్తు లెడలి : పట్టిన తూఁగున భటులిందు నందు
 వ్రాలుచుఁ బోల్లాడు వరుస తప్పుచును : దూలుచుఁ దేలుచుఁ దూపు మార్పుచును
 ఆకలి నీరువ ట్టస్త్రువేదనలుఁ : జీకాకు వటువ వీక్షించి యర్జునుఁడు
 ఉభయసేనలు విన నొకసీతెచ్చె : “సుభటులార, వినుండు 1చొక్కమడ్చుదము
 చంద్రోదయము దాఁక శ్రమమార్చికోండ; : మింద్రియపాటవం బిటుగాని లేదు. ”
 అనిన నర్జునుమాట కందఱు నలరి : మనసుల దీవించి మంత్రినమ్మతుల
 నట్టిట్లు మెఱయ నయ్యాజికె దప్పి : గుట్టు విప్పక నిల్చి కూర్కఁ జొచ్చినను,
 తలలింత వ్రాల్చి కందములు విదల్చి : చెలఁగి హేషాధ్వని చేసె నశ్వములు;

కటములు కడలించి కరశాఖ లెత్తి | చటుల నిశ్శాన్వన ఘోషముచేసె గరులు ;
 సతుల చన్నులరత్తిశాంతాత్ము లొఱగు | గతి వీరలొఱగిరి కరికుంభములను
 అప్పు డొప్పినదయ్యె నయ్యుంధకార | మప్పొజ్జలకు నిల్వ ననువిచ్చెఁ గాన.
 కొనియాడఁ బట్టెన కొంతసేపునకు | మనుమల ¹మేను నిమ్రుగ వచ్చెననఁగ
 నని డస్పిపడిన దేవాంశులకల్ల | నెనయ సుధాధార లీవచ్చె ననఁగ
 గువలయఁబుల మందు ఘుటికయుఁ బోలె | నిపురు వెట్టిన ²పాంథ హృదయాగ్నివోలె
 బహుచకోరక తపఃఫలమును బోలె | మహిఁ బూర్వగిరి విద్రుమపులతవోలె
 (గొనకొని నకల చిక్కలనెలిగింపఁ | గనుపట్టె నంతఁ జిక్కలజేడ మింట.
 కురుకులేశ్వరుఁ డంశ గురుఁ జేరవచ్చి) | “ గురుఁడ, నీశరశక్తి గొనియాడునరుఁడు ;
 వలెనన్న గెలుతువు వానవాచులను ; | దలపోయఁ బాండునందనులు నీకెంత !
 తగుశిష్యుఁడని నీవు ధనశాశ్వ మిఁదఁ | దెగువకఁజొర ³ వింకఁ దెగుట వారెట్లు ?
 నడుమ వారికిఁగాక నాకును గాక | నుడివడు గతినుంటఁ జూడఁ బాతకము.
 చెప్పెదు జరపనచాలవుగాక. | ఇప్పుడే తగునేన లిచ్చెదఁ గొంచు
 నేవైరితతినైన నేర్పడఁ దాడి | నీవు వధింపుము నిల్తు నే నిచట.
 కలరు దుశ్శాసన కర్ణ సౌబలులు | తలఁప నా. ” కనిన నాతఁడు నవ్వి పలికె :
 “ ఇట్టైన గెలుచుట కేమి సందియము ! | నెట్టన సేబోదు నీ చెప్పినట్లు.
 కుడిచితి కట్టితి కుతలమేలితివి | నడవవే నిర్భీతి ; నాకింత లేదు.
 పోరితి నేను నాభుజశక్తి కొలఁది | వారి ధర్మబలంబు వధియింపనీదు.
 తలఁప మీరందఱు దైవోపహతులు | పలుకుల వేడికిఁ బనియేమి వెట్టి ! ”
 అనుచుఁ బాంచాలుర కాది కొనఁగ, | విను కౌరవుఁడు పాండవేయుల కుఱికె.
 వేగంబు మదిఁబొడమిన వేళగాన | లాగైనయుభయ బలంబులు దెలిసి
 ప్రాణవంచనలేక పైకొన్న రణము | రేణువ నిగిడి దర్శింప ⁴నీదయ్యె.
 కలహంబులోపలఁ గౌరవేశ్వరుఁడు | అలిఁ బాండవాశ్రములకు నోర్చియేసె.
 గురునిచే బాంచాలకులుల నేగియును | నరునిచే గురునిపై న్యముల నేగియును
 జూడ నక్కజమును జోద్యంబు నయ్యె ” | వీడాడె గురునర విలువిద్య లనఁగ.

1. మేలు. 2. పాద. 3. పీపు దిరుగుట యెట్లు. 4. నిండయ్యె. (మా)

ద్రోణుడు విరాటద్రుపదుల సంకారించుట

అత్తజీ! దూర్వేక్షునగుచు వచ్చుటయు : నుత్తర బుగ ద్రోణు డొక్కొంత దోలి
 'యింతటినుండి నన్నెదిరించు బంటు : కొంతేయనేనా? అలడొకొ యిహను?
 కలిగిన నేతెంచుగా' కని పిలువఁ : బలుకికా నేనయు భయమందు చోట
 ద్రుపద విరాటులతోన కేకయులు : ద్రుపదభక్తులు నుచ్చునను నానాసమున
 సేనలఁ గూడి యాసేనాధిపాడు : నానెలవునకేగి యాక్రమించుటయు,
 వాడి యంతంతకు వర్ధిల్ల నతఁడు : వాడు పేడనరాని వ్రయ్యలు గాఁగ
 బలములఁ జెండియుఁ బొంచాలనుతుల : నలమి యింద్రునిపూరి కనిపి వేగమున
 నుగ్రాస్త్రములఁ గేకయులఁ బోరికెడివి : యుగ్రత ద్రుపదులై పోత్తున నడివ,
 నతఁడు కొండలఁ ద్రెంచునంత బాణముల : శత సహస్రాధిక సంఖ్యల నేయ,
 సర్ధచంద్రాకృతి నలరు బాణంబు : వర్ధమాన క్రోధ వానిపై నేసి
 పాడవయోధులు భయమంది చూడఁ : గుండలంబులతోడఁ గూల్చె దచ్చిరము.
 కరటుండు నప్పు డవ్వీరునిఁ దాడి : శరరయంబులఁ గొంతచలమురాఁ జెనఁగ
 వననిధిఁ గలయు ప్రవాహంబై పోలెఁ : దనులీల నడఁగె నాతఁడు రణంబుధిని.
 ఆతేరు దండి యోధావళిఁ జంప : శ్వేతుండు ద్రోణునిఁ జిచ్చుగాఁ జూచి
 “వీని నిప్పుడ ద్రుంతు విడిచితినేని : యేను గులంబున కెడయై నాడ
 నడ్డంబురాకుఁ డీరందఱు.” ననుచు : కినుడ్డినగతిఁ బక్షియును పోలె గడఁగి
 భటులతో ద్రోణునిపైఁ బడునంత : నటఁ బోయి దుర్యోధనాదియోధులును
 నడుమఁ జొచ్చిరి ; మఱి నరుడు వారలను : దొడఁగి సైన్యంబుతోఁ దుములంబుచేసి.
 అంత నూర్యోధయంబయ్యె నయ్యునను : అంత నా నృపులు కాలక్రమేన దీర్చి
 యాడలి కేయింటయలజడి నిద్ర : తాడిన బాణవేదనలు నీర్వర్ణు
 ముడివడ బలము పెన్నొనగట్టఁ ద్రోలి : నడపింప మఱియు రణంబుప్పిత్తిల్లె.
 అందు రారాజుతో నన్నకులునకు : నందండ కన్దుతో ననిలనూనునకు
 నల దుస్ససేనుతో నకులానుజనకుఁ : గలశసంభవుతోడఁ గపికేతనునకు
 ననియయ్యె ; నపుడు ద్రోణార్జునరణము : వినఁ జూడఁ గ్రొత్తయై వివిధమార్గముల
 వెనుక కయ్యములెల్ల వెలరానిపాటి : ... ..

1. గడఁగి. 2. నొత్తక. 3. నొడ్డినగతి. 4. యేయింటి. (మా)

రామభీష్మల సంగరము ముగించె. (భూమిక, యేమిచెప్పుదు నట్టివేళ)
 నిడివీక జొచ్చి పైనివలంత నొదిగి | యెడలు చొచ్చి పెరిగ నెడ (తెవ్వెగాని?)
 అట్టిసందడి గర్జన ఉనిలకనూతు | ముట్టు పాటగు మూర్ఖ మునుగ నేయుటయు
 గడగొని భీముండు కట్టలి నేయ | నది లీలఁ గాలదండకారముగను
 వే వచ్చుచో, జూచి వెఱచి కిట్టుండు | పోవఁ దత్సేనలఁ బొడిచేసె గదయు.
 శ్లేతుండు గవలు నీ సేనాధినాథు | బ్రాతఁ దాఁకి వారిఁ బఱపె ద్రోణుడును.
 సాత్త్విక దలపడి నర్పకేతనుఁడు | సత్యంతమును నొచ్చె సతఁడును నొచ్చె.
 అంతఁ బాండవసేన హఠాఁగఁ బడక | కౌంతేయముఖ్యుని కడఁక నెక్కినను
 గరభాగ్ని కెదిరిన కఱకంఁకుఁ బోలె | గురురాజు తన సేనఁ గొలిపి యెదిచ్చె.
 ఎక్కడ నదికె వాఁడెందుండె నధిప! | యక్కడ సంతకయ్యము వానికొదవు.
 అట్టిచో మధ్యాహ్నమగుటయు గురుఁడు | పట్టిపల్లార్చక పాంచాలపతుల
 యెత్తుగుత్త కొనంగ నీక్షించి యతని | యత్తుకొలు నుతించి యట ధర్మరాజు
 తమకును నిద్రయపో తరువాయనంగ | యమసూతి భయమంద హరి యాత్మనెఱిగి
 యరదంబుఁ గదియించి యారాజుఁ బలికె : “ గురుపయోనిధి వెల్లిగొన నోర్వరాదు;
 మాపటి కెందఱ మడవునో తెలియ ; | దోషినఁ దెగటార్చుఁ దొకయుక్తి గలదు
 ‘కూలె నశ్వత్థామ ఘోరాజి’ ననుచు | మీలోన నొక్కఁ డమ్మేటికిఁ జెప్పఁ
 గడునమ్మి పుత్రశోకమున విల్లతఁడు | పిడుచు నప్పుడు చంప వెరవగు. ” ననినఁ
 1గవ్వడి కొడఁబాటు గాకుండఁ బలుకు ; | నివ్వెఱవడి రాజు నిట్టూర్పు పుచ్చె.
 అంత నశ్వత్థామ యనంగ నేపాళ | దంతి నొక్కెడ వాయుతనయుండు గూల్చి
 యొయ్యన గురుజేరి యుద్ధంధవృత్తి | ‘నయ్య, నుశ్వత్థామ హతుడయ్యె’ ననంగ
 నాతఁడు బిట్టుల్కి ‘హానుత!’ యనుచుఁ | జేతిచాపము కొంత శిథిలత నొంద
 మారుతిమాట సమ్మక విచారించి | “ ఏరీతి నితఁడీల్లు నీశ్వరాంశజుఁడు!
 నేదినాడే నేర్పు నిఖలాస్త్రసిద్ధు! | చూదినాఁ డాహవక్షోణులు చొచ్చి;
 యిందెవ్వఁ డతనికి నెమరై నజోదు! | పొందుమాలినయట్టి బొంకులే!” లనుచుఁ
 దెలిసి ధృష్టద్యుమ్ను తేరిక నడచి | బలము లాతని కడ్డపడుచోటఁ గదిసి
 పాంచాలరథికు లిర్వదివేలు చదియ | సంచితగతిఁ గరులన్నియ మడియ
 సంత మత్స్యబలంబు నైదువేలడఁగ | సంతకంబెను బెక్కు హయదంతు లీల్ల

నారాచవర్షంబు నలువంకఁ గురిసి ఘోరాక్షుడై నాచగుంపుల కుంకు
నతనికి నప్తవంయము లడ్లమఁది. “ ఖీతిదేవుడవు ద్రోణ ! చింతించుకులము ;
వేద వేదాంగాది విద్యల నేతఁగి ! కోపండుపిద్య కెక్కుట నీకుఁ గన్గె !
వృద్ధుండ వెరుబది వర్షముల్ నీకు (?) ! సిద్ధర్థ మిబుమారి యేతెమ్ము దిక్షితి.”
అని కానరాక తారచిన గురుఁడు ! మనమున ధీముని మాట దలంచి
భీతియుఁ బ్రీతియు బెరయుఁ గుమారు ! నాతల భూముల నరసి కానకము
‘ బాంకనొల్లని ధర్మపుత్రుడే గాని ! యింకఁ బుత్రునివార్త యెఱుంగ రా ’ దనుచు
నరదంబు వోలించి మాతలఁ గదిసి ! గురుఁ డాత్మనందితుశల ముద్దుటయుఁ
బలుక నేరకయున్న పాండవాగ్రజుని ! జలహత్తధీములు చయ్యన గదిసి

అశ్వత్థామహతుడైనట్లు కృష్ణాదులు ధర్మజుడేబొంకాడించుట

చింతింపనేల యీ సేనాధినాథుఁ ! డింతలఁ బడకున్న నేది నీబ్రదుకు ?
కాదని గురునకుఁ గా రాజ్యకాంక్ష ! గాదని విడువు నుఖింబబ్బు. ” ననిన
కల్లకు మాటయొక్కక మాటతోడ ! మల్లాడ శృపుఁ బల్కె మఱియు మాధవుఁడు :
“ ఏలధర్మజ, మమ్ము నీతని కొప్పింప ! వాలాయమున బాంకనలె నేడు నీవు ;
భయవేళ బొంకినఁ బాపంబు లేదు ; జయసిద్ధి యటుగానఁ జాలను నీకుఁ
జేయఁగడఁగి వృథ నేయు నే. ” డసిన ! నాయునూశీయుఁ బల్కె ననుధేశుతోడ :
“ వారణంబొకటి యశ్వత్థామ యనఁగ ! ఘోరాజి నాచేతఁ గూలిన నేను
నాచావ్యునకు దంతియనక యీ వార్త ! సూచింప నతఁడు నానుద్ది మృతయు,
నిను నడ్లచున్నాఁడు నీవును దంతి ! మనమున నిడుకొని మాట యిట్లాడు.
హరిగల్గ మనకు వోపాదోషచింత ! కురువంశ్య, లే. ” దన్నఁ గొంకుచు నతఁడు
సరి ససత్య భయంబు సమరభయంబు ! నిరుపంక దివియంగ నిటు తొట్రువడుచు
ద్రోణునితోఁ బల్కె ‘ దురములోపలను | ... ..
హతుడయ్యె మఱియు నశ్వత్థామ ’ యనుచు ! నాతతధ్యని నాడి యట్లని వెనుక
‘ ననుపమగజ ’ మన నప్పిన్నమాట ! ఏనక ద్రోణుఁడు భీతి విల్లట్లు విడిచి
భూమికి మిన్నెత్తుపొడవున వచ్చు ! నేమపురథమందు సిశ్మంకఁ గ్రుంగి,
పుత్రుశోకాంధుడై బుద్ధిలోఁ బాండు ! పుత్రవిరోధ ముప్పుడు చక్కవిడిచి,

శత్రుని నెదురు శుష్టశుష్టమునుచియు । నాత్రాణ మా గర్వ మా కళ దొఱచి
 సంకచితాంగుడై చాలు నీశ్చేష్ట । సంకణంగిన కాంతి సూర్యుండు పోలే
 హరుని కంతంబందు పణంగుచును డి । ఖరమరీచులఁ బొల్పు గరళాగ్ని పోలే,
 నడఁగె నశ్మథామ యన్నమాత్రమున । జడమైన విషనీలనర్సంబె పోలే
 జేరికి లోనైన జేరి శ్చేతుండు । తాత, రా యని పోయి ధట్టించి తాకి
 ద్రోణవధార్థమై శోచుతలఁపు । 1 ఖోజీశునెదురుగా సుచిరయత్నమున
 సమ్మలైయఁగఁ జూచి యతఁడు కోపాగ్ని । నిమ్ములఁ జరిమి యయ్యెద్యురైన రిపుల
 దివ్యాస్త్రములఁ ద్రుంపఁదిలిరె; దివురుటయు । దివ్యాస్త్రములు తమతెగకురాకున్నఁ
 బగతున కోర్వక ప్రకృతి గూణముల । జగముల కతిభీతి జనియింప నేయ
 నతనితూపులఁదెచ్చి హతమయ్యె విల్లు; । నశని సూతుడుగూలె; హరులునీటయ్యె;
 నరదము నీటయ్యె; 2 నడిమూల మడఁగె; । నరుకిరీటము రాలె; నొడలిజో డూడె;
 నుదరు నారసమును నొడూటి పాట । 3 నద వాఁడువైచె నక్కలశసంభవుని.
 వైచిన గదద్రుంచి వాఁడంత మఱియు । వైచిన శక్తియు వడిఁ ద్రుంచె గురుఁడు.
 చలమున నంతలో జడియక వాఁడు । పలకయు వాలును బట్టుక కవిసి
 యాచార్యునూతు కథములఁ జెంజాడ । నాచార్యుండును వాని యసి ద్రెవ్వనేయ
 నింతట వాయుజుఁ జేతెంచి శ్చేతు । నెంతయు దవ్వుగా నీషుక తొలఁగఁ,
 4 దొలఁగఁబో పొమ్మని ప్రపదజుఁ డరుగఁ, । గలఁగిన మనముతోఁ గ్రమ్మక గురుఁడు
 నాల్గునాళ్ళను నొకనాటి రాత్రియును । నాల్గైదు లేవనాడు నాడికలు
 చేసితి 5 నెఱిపితి సేనాధిపత్య । మీసంఘసందు నే నెనగి యట్లగుల
 వెననిరుపదియొక్క వేయట్టలాడఁ । గసిమనఁగితి సంకఁ గయ్యంబుచాలు. ”
 నని శాంతివాటించి యస్త్రంబు విడిచి । మునివృత్తిమై వీరముఖ్యులఁ జూచి,
 “ ఓకృప! యోకర్ణ! యోకృతవర్ణ! । యోకారవేంద్ర! నా యోషినట్లేను
 బోరితి నికఁ జాలుఁ బుణ్యలోకములు । గోరితిఁ బోయెదఁ గుశలత నేను. ”
 అని పల్కి రథముపై నతఁడు గూర్చుండి । కనుదోయి మోడ్చి యోగప్రభావమున
 నీరు నీరును సింగినింగి మారుతము । మారుతమ్మును మహిమహిగూడినట్లు
 నర కృప హరి ధర్మనందనులెల్లఁ । బరికింపఁగా ముక్తి పదమునఁ జెందె.

1. ఖోజీకి. 2. నడిమిమడంగ. 3. తొలఁగఁ బొమ్మనియను. 4. పెఱికితి. (మా)

ధృష్టద్యుమ్నుడు మృత్యువైన ద్రోణకంఠము నుత్తరించుట

శ్వేతుండప్పుడు వాలు చేత ధరించి । యాతని రథముఁ కలవొప్ప వాటి
హాహారవంబు నైనవయలెల్లఁ జేయ । నా హంత గురునత్తమాంగంబు వట్టి
మును నెనుబదియేండ్లమునలి గురుండు । చనవని యాధర్వ శక్రజులాంగ
వంచిన కంఠంబు వాలునఁ దక్షిణి । యించుక దయలేక యిలఁ బడవైచి
యట్ట యావల త్రోచి యాస్పినఁ బోలి । కుట్టుగుండెల సంతఁ గురుసేన పడుచె.
వారిపైఁ బొండవవాహిని తఱుమఁ । దేనికి మగుడ నేతెంచె శ్వేతుండు.
అంత దుర్యోధనుఁ జాచార్కునధకు । నెంతయు భీతుడై : “ యిక చేదివిక్కు !
పోయె నాధారమై పోయెనువాడు ; । నాయత్తు మేటికి నయములే దెను !
పోదము పోయిన పోకన ! ” యనుచు । నాదెన నాంత్రిసహాయుడై కదలి
గొడుగులు బడగలుఁ గుంభిసఁ బడఁగ । దడగొనె నచ్చుచో ద్రాణి పీక్షించి
యావల నొకచోట నసినయునుండి । నేవేగ నేతెంచి విభుఁ గాంచి పలికెః
“ కోదండపాణియై గురుండు వ్రాణమున । నాదెన నరసేన లణగింపుచుండ
నేటికె బాతెద ? లేనుయ్యెఁ జెప్పుడ ? । మీపెద నిలుపుడు మీభయంబెల్ల ;
అతనికి నేమమా ! యిచ్చెప్పుఁ ” డనినఁ । బతి చెప్పలేనిచోఁ బోకెఁ గష్టండు :
“ గురునిచందము వినఁగోరెదు వినుమా ; । గురుండు వాంఛలురఁ గూల్చుకోవమున
జనుదెంచె ; భీముఁ ‘ డశ్వత్థామ చచ్చె ’ । నని యొక దుత్తిచా నతనికిఁ జెప్ప
నమ్మక మది ధర్మనందను ద్రోణుఁ । డమ్మాట యడిగిన, సతఁడు నేరువున
‘ నణగె నశ్వత్థామ ’ యని విననాడి । కిడుచిన్న యెలుంగుఁ ‘ గరిసుమి ’ యనెను.
అది వినకతఁడు ‘ హాహా పుత్ర ! ’ యనుచు । మొదలిటి మాటకు మ్రొగ్గి విల్విడిచి
నవయోగమహిమఁ బ్రాణంబులు విశువ । శవమునకడరి ధృష్టద్యుమ్నుఁ డతని
తలవట్టి తివిచి కంఠర మసిధార । నలిఁ గోసె ధర్మజనరులు వారంప.
వినుమిది కతముగా వీగితి మేము । జనకుని వెదక నెచ్చటికేఁగెదీవు ? ”
అనిన మూర్ఖమునింగి యాతండు వ్రాలి । తను రాజు తెలుప నెంతయుఁ దడవునకుఁ
దెలిసి కన్నులఁ గోపదీపాగ్ను లొలుక । జలబాష్ప యత్న మీసకలంబు ననుచు
నధిపతి నీక్షించి “ యక్కటా ! గురుండు । విధివశంబున మేను విశుచుఁగాకేమి
తలయెట్లు ద్రుపదనందనుండు తాఁ గోసె ; । తలపోయడయ్యెగదా యని నన్ను !

నాకుఁగా నతఁడు ప్రాణము లిచ్చియుండ । నాకృతి నేనేల యతనికై చావ.
గురువధార్థంబుగాఁ గొడుకనై యేను । ధరఁబుట్ట కేటికి దప్పె గార్యంబు.
పార్థివ, వినుము నాపట్టిన స్రవణ ; । పార్థుల నిదే పోయి భజించువాడ.
నరనాథ, నేఁ బదినాశ్వులోపలను । అరులఁ జంపెదనని చూడనే నాఁడు !
అదియెల్ల నిజముగా నన్వతంబు వలికి । బ్రతుకఁ జూచినరాజుఁ బట్టి నిర్జింతు.

అశ్వత్థామ పూనికవలనఁ గౌరవయోధులు మరల ననికిఁ గడంగుట

మున్ను మాద్రోణుండు మురవైఁగిఁగూర్చి । పన్నుగా ఘోరతపం బాచరించి
యతనిచే నారాయణాస్త్రంబు గాంచె ; । ధృతి నాకు నతఁడువదేశించినాఁడు.
అట్టి నారాయణాస్త్రాన్ని చే నీవుకు । నెట్లన దిపుకోటి నీఱు గావించు
ర.” మృని రథమెక్కి రారాజుఁ గొనుచు । హున్ముని కర్ణాది యోధులేతేర
భయద భేరి శంఖ పటహాదితూర్య । హయ హేషితధ్వని సంబరంబద్రువఁ
దను జూచి గురుఁడీల్లు దగయెల్ల నణఁగి । ఘనసేనలార్చుచుఁ గడిసి యేతేరఁ
దిరిగి యెక్కె, నటన్నధృతరాష్ట్రుఁడనియె : । “అరయ సంజయ, యిది యాశ్చర్యకరము;
అరితఁ దిరిగిన సచటి కౌంతేయు । లేరీతి వర్తించి కెఱిగింపు.” మనిన
నతని కిట్లనిచెప్పె నవనీశ, యిట్లు । ధృతమతి ద్రాణి వే తిరిగి యెక్కుటయు,
నచటఁ బొందుకుమారు లందఱుఁ గూడి । ప్రచుర సన్నాహ మేర్పడి యుండునంత,
నంతలో ధర్మజుఁ డర్జునుఁ బలికె : । “ఎంతయుఁ గడుఁ జిత్రమిదే చూడు క్రీడి!
యింతకుమును గురుఁ డీల్లిన భీతి । నంతఁ బాఠినయట్టి యఖిలకౌరవులు
నిలయును నింగియు నేకమై యద్రువఁ । జెలఁగి యార్చుచు వారిసేన లుప్తోగ
వేవచ్చుచున్నారు ; వెండియు వీర । లే విచారముచేసి యిటకు వచ్చెదరో!
కాదేని గురుససంగతిఁ జంపిరనుచు । నాదివస్వతి వీరిసటఁ గూడినాఁడొ!
ఏమి కారణము నాకెఱిగింపు.” మనిన । నామహిషతితోడ సర్జునుఁ డనియె :
“నన్యస్తశరఁడైన చాపజ్ఞమరణ । మన్యాయ మని విని యతని నందనుఁడు
త్రుంతు వధింతుఁ దుత్తుమురుగా ననుచుఁ । గౌంతేయ విభులవైఁ గడుసల్గినాఁడు.
జనియించు వేళ నుచై చ్చిత్తవలీల । ఘనుఁడు ఘోషింపఁ దత్కారణమునను
అతని సశ్వత్థామయనిరి గీర్వాణు । లతఁడునుమీ యిప్పుడరుదెంచువాఁడు.”
అని వెండియును బల్కుఁ : “నకట నీ మాటఁ । దనయుని చావు తథ్యంబుగా నమ్మె.

అన్యత దోషము నచ్చె నపకీర్తి నచ్చె. జనదని కొంత విచారించవైతి.
అదియును గాక నిరాయుధు విప్రు నడయుని వృద్ధు నాచార్యు యోగాధ్యు
వలదు హా మాను: శవంబు ద్రుంపంగ. వలదని యేనెంత వాంఛింప విచక
యతని ముందల వట్టి యసిఁ ద్రెవ్వనేసె. సతిపాపకర్మఁ డీ యగ్నికండజులు.”
అని పల్కుచుండంగ నంతఁ బొంచాల. తనయుఁడు ధవళాశ్వఁ దప్పక చూచి,
“యనఘ, ద్రోణుని విప్రుడని పల్కితీవు. నిను విప్రుడే! రాజకర్మనకుండు?
మా తండ్రిమీఁద నుమ్మరికమ్ముఁ జేసి. బ్రాతఁ జంపెనువాఁడు పగవాఁడు గాఁడె!
అతనిఁ జంపంగఁ గాదె యగ్ని వెల్వడితి; నితరునిభంగి నీ విట్లాడఁ దగునె!
మతమొప్పు నీ పితామహుడైన భీష్ము. హతుఁ జేయవే! నిన్ను నాడము గాక.”
అనిన నర్జునుఁడు బాష్పాకులుఁ డగుచు. ననఘఁ డట్లేమియు ననరాదు గాన
నూరకయుండె నిట్టూర్పులు నిగుడ. నీ రూపమున తోతయేటికి ననుచు.

ద్రోణుపరిభవంబునకు సాత్యకి ధృష్టద్యుమ్ను నధిక్షేపించుట

అవుడు సాత్యకి ద్రుపదాత్మజుఁ బలికె: “ఇవుడు నీవిట్లాడితేమిరా యోరి?
నీజిహ్వ గోయుదు నిక్కంబు ధర్మ. రాజు సన్నిధి గాన బ్రదికిపోయితివి.
గాంగేయు నట్లు శిఖండియే తునిమె; సంగతియే క్రీడి చంపినాడనుట?
నాడివెదవే నిన్ను నోరు వ్రేయింతుఁ దొడివడ.” ననుటయు ద్రుపదనందనుఁడు:
“ఏలప్రేతదురా! సహించిన నెఱుంగ. వేల త్రుళ్ళెదు నిన్ను నెఱుంగనా యోరి?
నీ తొమ్ము త్రొక్కిన నిజయోగరతుని. భూరిశ్రవుని నీవు పొరిగొనవైతె?
అలిగి నన్నింక నేరూడిన నిన్ను. దల ద్రెవ్వ నేయునుఁ దధ్య మీపలుకు.
అదె నచ్చెఁ గురుబలం బాహుతి గొవంగ. సదయాత్మ, కూడి రమ్మా పోదమందు.”
అనిన కై నేయుఁ డుగ్రాకారుఁ డగుచు. ఘనరథంబువును దిగ్గన డిగ్గనఱికి
కాలాగ్నికరణి నాల్గులు గ్రోయుచున్న. వాలు చే నమరించి ఎనుధ గ్రక్కదల
శ్వేతునకై పోవ, వీక్షించి వాయు. సూతుఁ డంతట నెడసాచ్చి పోనీక
తనలావుకలిమి నాతని నిల్వఁబట్టి. పెనువుగా రోజుచుఁ బెనగు కై నేయు
శాంతునిఁ జేయ ధృష్టద్యుమ్నుఁ డనియె: “కాంతేయ, విడువిడు కడగి రానిమ్ము;
నీచేత నిలువంగ నేరఁ డీ వేళ; నాచేతఁ గాని మానఁడు గర్వమహిమ.”

అనునంతః గృష్ణ ఛిన్మార్తృ జాన్మనలు । చనుదెంచి వారల శాంతులఁ జేయ
నిజ రథారోహణ నియత్తులై సేన । నిజిత మహావ్రాహ్మహమై యుండఁ బన్ని
తాడిరి పటహ ధణంధణ ధ్వజుః । మాకాశ పథమెల్ల నాక్రమింపఁగను.
అవును గుణారావ మంతః గల్పాంత । కుశిత ధనుర్ధర కృష్ణునిఁ బోలె (?)
పార్థివులకు నల్లు భాగవుఁ బోలె । బాధులకెల్లఁ గుంభజితనూపుభఁడు
భూరి సేనానుధ్యమున నిరువేయి । తేరుల వీరులఁ ద్రెళ్ళంగనేసి
దశనహస్ర మదేభతతి హుపుమాపి, । చుశచికల్కుడు లక్షహరులఁ జెండాడి
దశలక్ష యోధ యూధము నుక్కణించి । దిశ లద్రువఁగ నార్చి తేజంబుమీఱ,

అశ్వత్థామ పాండవ సేనపై నారాయణాస్త్రము ప్రయోగించుట

“మేదినీశ్వర, చూడుమీ నన్ను నీవు । మోడింప రిపులఁ జంపుదుఁ ద్రుంతు” ననుచు
నదలించి నారాయణాస్త్రంబు వొడిగి । త్రిదశులు భీతిల్లి దివినుండి చూడ
నేసిన నది మహాహిత గర్వతిమిర । శాసన రవినహస్రప్రభఁ బొదలి
శరభ సింహ మదేభ శార్దూల మహిష । ఖర ఖడ్గ భల్లూక ఘన కాలభూత
గరుడ కిన్నర యక్ష గంధర్వ సిద్ధ । సురవర పన్న గానురుల నీనుచును,
గరివర సుభటవర్గములఁ గల్పుచును । అరుదేర వీక్షించి యబ్జనాభుండు
సేనలకెల్లఁ దాఁ జేయెత్తి పలికెః । “సేనాధిపతులార! చెప్పెర వినుడు ;
సామజ హయరథ చయముల డిగ్గి । భూమిపై నాయుధంబులువెట్టి నిలుఁడు.
ధృతి నిరాయుధులను దివ్యసాధనము । హతులఁజేయదు సేయుండాక్రమం.” అనిన
జగతీశు లాయాజ్ఞనలుప భీముండుః । “దిగకుండు రథములు దిగనేల మీకు !
నీయస్త్రమెంత నేనిదె త్రుంతు.” ననుచు । దాయ తూర్పునకు రథంబుఁ దోలింప,
నా మహాస్త్రంబు రాద్రాకారమగుచు । భీముపైఁ గవిసి సంభృతవహ్నిముంప
నరుండంత పరుణబాణంబేసి భీము । నురువహ్నిఁ గాలకయుండ రక్షించె.
అంత దిగ్గన బాతీ హరి భీముఁ గదిసి । “యింతటఁ బోవునే యిమ్మహాశరము !
వలదు సాహస ” మని వాయునందనుని । నలవోక డించి నిరాయుధుఁ జేసి
యమరేంద్రనందను నల్లకావించి, । నమిత సైన్యంబులు నల్ల సేయుటయు
నయ్యుగ్రమెల్లఁ జయ్యనమాని శాంత । మయ్యె నద్దివ్య మహాసాధనంబు.
అంత వెండియు సేన హరియాజ్ఞఁ దురగ । దంతి రథంబులు దగ నెక్కి కదియఁ

గురురాజు ద్రాణిఁ గన్గొని “ యా శరంబె ! ఖర తేజ, కేసరి దిరుగఁగ నేయు ” మనిన నెలమి నాతఁడు వల్కుఁ : “ నిక నేయరాదు । వలసి యేసినఁ దన్నువ్రాల్చు నెత్తెన ; కృతమతి నదియును గృష్ణుని వలన । హతమయ్యె నేమిసేయఁగవచ్చు? ” ననుచు నిట్టూర్పు నిగిడించి సృపునితో మఱియు । “ నట్టయ్యుఁ జూడుమీ యధినాథ, నన్న హరునైన నరునైన నగ్నిజునైనఁ । బొరిగొందుఁగాని నేఁ దోసి ” నటంచు గురువధ రోషనంకుల చిత్తుఁ డగుచుఁ । బరునడి ద్రుపదజుపై వచ్చి తాఁకి నన్నూఱు తూపు లున్నత వక్షమందుఁ । జెన్నార సేసి మూర్ఛితుఁ జేయుటయును అందు సుదర్శనుండను మాశవుండు । నందు పీర్లుప్రభుండను శాశవిభుండు నందు సుకేతనుం డను చోళవతియు । నందంద ద్రాణిపై నార్చి యెక్కుటయు వారి మువ్వరఁ ద్రుంచివైచి ఘోరాస్త్రు । ధారల మేఘుచందమునఁ జూపట్టి హరిమీఁద నరుమీఁద నవిలజమీఁదఁ । గరి రథసుభట వర్గంబుల మీఁద ద్రావదేయ శిఖండి ధర్మజ ముఖ్య । భూపాలకుల మీఁదఁ బొరి పొరి నేయఁ దెరువులు గానక తిరితీవులాడ । దొరలెల్లఁ బాఁజు బార్థుండు నిల్వరించి ‘ గురుపుత్ర, పోకుమీ కొంతనే ’ పనుచు । శరముల జడివట్టి చావంబు దునిమి ఘన సూత రథ రథ్య కవచకీట । తను లనదృఢా కేతనముల నఱికి పోయె నశ్వత్థామ భూమిపై నణగి । పోయె గౌరవపతి పోయె బొమ్మనఁగ హరి సంతసంప సైన్యములు కీర్తింప । గురుసుతుఁ గ్రాన్వాడి కోలల గ్రుచ్చి నకల¹ సైన్యమును జర్జరితంబు నేయ, । ‘ నికఁ జాలురా కయ్య మింతట ’ ననుచుఁ జేతులు విద్రుచుచుఁ జేతికి మించి ।² కాతర భావంబు గానరాఁ బాతె. పాటుచోఁ గర్ణాది భటులు నవ్వేళ । తాఁకినధృతి ద్రాణిఁదగఁ గూడుకొనుచు వివశాత్తులై మిన్ను విఱిగినట్లుగుచుఁ । (బవలి కౌరవ యోధవరులు శోకింపఁ) గఱకుటలుంగునఁ గాంతేయులార్వ । బఱచిరి యేమిచెప్పఁగవచ్చు నధిప ! అప్పుడు సూర్యుండు నాహవదశకు । ముప్పిరి శోకాబ్ధి మునిగినరీతి యనదృశకాంతి దైవాఱుచు నుండ । వెనఁ బశ్చిమాంబుధి వీచుల మునిగె. అటఁ బాండుసుతులు సైన్యముఁ దారుఁ గూడి । తటుకునఁ బోయిరి తమపాశేములకు.

1. దేశములు జర్జరిసేయ శాశ. 2. కాతర పాశంబు. (మా)

అంత సుయోధనుఁ జారిత్ర విజిగి । సంతాపమున నివాసమునకుఁ బోయి
గురుభీతి దొరల వీడ్కోలుపను మఱచి । సరవళుండగుచు బాష్పము లుప్పతిల్లఁ
దను జూచి లజ్జించి తలవాంచియున్న ! ఘన వీరయోధ వర్గముల కిట్లనియెః
“ అక్కటా ! యాచార్యుఁ జాజిహోఁ గూలెః । దిక్కెవ్వరున్నారు ! తీతఁ గార్యంబు;
ఇంక నెక్కడిరాజ్యః ! మెక్కడి కణము ? । శంక యేటికిఁ బొండు జగతికులార !
కమలనాభుని సంధి కైకోనితప్పు తరుకించి గురువాక్ష దాఱినతప్పు
నొప్పైన విదురుపల్కొల్లని తప్పు । తప్పుచే నాకు వృథా గల్గి ” కనుచు
నేడ్చినఁ, దోడేడ్చి యెలమిఁ బొంచాలి । నీడ్చిన రాజుతో నిట్లనెఁ గృపుఁడుః
“ ఓ కౌరవేశ, నీ పురక చింతిలకు ; । నీకు మే మిటఁ గల్గ నీతియే వగవ !
కటకటా ! నీవాఁడు కర్ణుఁడున్నాఁడు ; । భటులు సెక్కండ్రు దోర్బలు లున్నవారు.
అవనిశ, నీవు సేనాధ్యక్షుఁ గాఁగఁ । బ్రవిమలగతిఁ గర్ణుఁ బట్టంబు గట్టు.
అతఁడు సేనాపతియైన బాండవుల । హతులఁ జేయఁగనోపు నటుసేయు. ” మనినఁ
గొంత శోకము మాని కువలయేర్వవఁడు । సంతోషమున బానుసంభవుఁ బిలిచిః
“ నరు గెల్తునంటి కర్ణా ! నీవు నాకు । చరసి సేనాధిపత్యము సేయవలయు.
పావని తమ్మునిఁ బట్టి నిర్జింప । నేవేశ నీవుగా కెవ్వ రున్నాగు ?
చేయక చేసిన సేనాధిపతివి । ధీయుక్తి పిపుల పాధించి రక్షింపు. ”
అనినఁ గర్ణుఁడును “ మహాప్రసాదంబు ; । అనఘ, నన్ బూన్పు సేనాధిపత్యమున.
కృతవర్మ గురుపుత్ర కుంభజముఖ్యు । లతిరథోత్తము లెందఱైన నున్నారు ;
వీరిప్రావునఁ బాండవేయులనెల్ల । ఘోరాజిలోపలఁ గూలచేసెదను.
నే నల్లినను నిల్వనిత్తునె వారి । భూనాథ ! ” యనవు డుప్పొంగి రారాజు
కనక కుంభములను గంగాజలముల । సనువారఁ దెప్పించి యతిసంభ్రమమునఁ
దోర్మమై మంగళతూర్య ఘోషములు । భూరి మాగధ బుభాక్షుత సుతిర్గనులు
భేరి ధణంధణ పృథుల వాద్యములు । జారుపై నిక ఘన జయజయధ్వనులు
నేకమై మ్రోయ మహీనాథ చంద్ర ! । యాకర్ణు సభిషేక మవుడుగావించి
తమ్మట పటహాది ధ్వను లుల్లసిల్ల । న మృహీశుఁడు కర్ణు సభిషిక్తుఁడేసి
భానుసందననకుఁ బట్టంబు గట్టి । యానందమునఁ బొందె నఖిలసైన్యంబు.

ఏ నిట్టి తెజఁగు నీ కింతయుఁ దెలియఁ భూవాణ, యెఱింగింపఁ బూని వచ్చితిని. ”
 అని సంజయుఁడు చెప్పి నాంబికేయునకుఁ . ఇది ముని జనమేజయశ్రీతిపతికిఁ-
 జెప్పినగతిఁ జెప్పఁ జెల్లఁగి యామీఁద . నెప్పొరుఁ గథఁజెల్లె నెఱింగింపు మనిన
 భానుకులాంభోధి పావన చంద్ర ! . భానుకోటి సహస్ర భాభాసరూప !
 కరుణాకటాక్షవీక్షణ ! దయాలోల ! . సురరాజగుత ! మహాసురరాజమరణ !
 ఇది సదాశివభక్త హితగుణానక్త ! సదయస్సరూప కాశ్యపగోత్రదీప
 స్తుతిపాత్ర వల్లభసూరి సత్పితృ ! మతిమద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ
 విరచిత ద్రోణాఖ్య విఫుల పర్వమున . నకును మీఁజఁగఁ పంచమాశ్వాసమయ్యె.

ప్రథమాశ్వాసము

శ్రీ వేంకటాధీశ, నృస్థిపకాశ, భావజాతీకవైభవ, భోగవిలయ,
అక్కథకుండు శౌనకాది సన్న్యసుల | కక్కభానూతి మిల్లుని చెప్పునొడగె:

ధృతరాష్ట్రులకు సంజయుండు కర్ణునితెఱంగెజేగించుట

ఆరీతి సంజయుఁ డాలంబుచూచి | వారణపుణ్డిని వలనొప్ప వచ్చి
తనరార నంకికాతనయు నుండిరము | ఘనతఁ బ్రవేశించి కిరమధ్దఁ గాంచి
యా రాజునకు మ్రొక్కి యాతఁడు తన్ను | గరవించిన నొక్క కనకవీరమునఁ
దిరముగాఁ గూర్చుండి ధృతరాష్ట్రుఁ జూచి | పరువడి నొకిమాల పలికె ¹నిట్లనుచు:
“మనవారి మొనలును మఱి పాండురాజు | తనయుల బలములుఁ దలపడి రెండు
దినములు పోరిన తెఱంగెల్ల నేను | దిననాథ సమతేజ, తెలిసి వచ్చితిని.”
అని పల్కి రాధేయు నతుల విక్రమము | గొనియాడి మఱియు డగ్గుత్తిక వెట్టి
పలికె “గుంతీనుత బలనముద్రంబు | గలయ మందరగిరిగతఁ జొచ్చి కలఁచి,
మొన లేపుచూపిన మొనసి యువ్వెత్తు | గొనియు సామంతుల క్రొవ్వడంచియును
బాలమెల్లఁ బీనుఁగుప్రోగులుగాఁగ | నలిమీఱ యోధుల నఱికివేసియును
అడరెడు కడిమిమై ననిలోన జనుని | కొడుకు నువ్వెత్తుగాఁ గొని చెలరేగి,
క్రీడి నెదుర్చడి క్రీడియుఁ బోలె | జూడ నక్కజముగా భూరథ మెఱసి,
పులికగ్గమైన యాబోతును బోలె | బాలిసె గర్జుం డింద్రపుత్రుచేత.
మనుజేశ, యదిగాక మన మన్ననేను | ననిలనూచుడు వట్టి యందఱుఁ జూడ
ఘన ఖడ్గధార నాతని అొమ్మచించి | తనియక యుగ్రుడై త్రావె రక్తమును.
అయ్య, యింతలు పను లవునని మున్నె | నెయ్యు లాడినమాట నిజమయ్యె నేడు.
కొడుకు లాతనిసిరి గొన శక్తులనుచు | నడియాస ²వారల యన్యాయములను
నీ వుపేక్షించిన నేఁ డాఫలంబు | భూవర, కుడువక పోనేలవచ్చు?”
అన విని ధృతరాష్ట్రుఁ డా నుయోధనుడు | ననిలోనఁ దెగటారిసల్లకా వగచి

నిట్టూర్పు లెసంగగ నెలకొన్న వగల । బెట్టున మూర్ఖిల్లి పృథివివై దెల్లె.
 అప్పుడు విడుచుచు నా సంజయుండు । జెప్ప నచ్చెరువుగా శీతలక్రియలు
 తెలుగొప్పుగాఁ జేయఁ దెలిసి కూర్చుండి । ధరణీశుఁ డొక కొంత ధైర్యంబుపట్టి
 మొగమున వేడియూర్పులు గ్రమ్ముచేరఁ । బొగులుచు సర్పంబుపోలె రోజుదను
 దనమదిలో దాటి, దైవంబు దూఱి, । దనవైన దుర్బుద్ధి తలపోసి రోసి,
 చెచ్చెట సౌజలు సేతలు చెగడి, । విచ్చలవిడిఁ బొండవేయులఁ బొగడి
 “సంజయా, నీనూట చక్కఁగా వినను; । అంజక చెప్పవే యాలంబులోనఁ
 దొడిఁబడ నెడిరించి దుర్వోధనుండు । పడఁడుగదా! నేడు వగవారిచేత.”
 అనవుడు “రాధేయుఁ డాతనితోడఁ । దనయులు కొందఱు తమ్ములుఁ జేగిరి.
 చెచ్చెట మన దుస్ససేనుని తొమ్ము । వచ్చి నెత్తురు ద్రావె వాయునందనుఁడు.”
 నావు డూఱకయుండి నరనాథుఁ డపుడు । భావించి సంజయుఁ బలికె గ్రమ్ముటను :
 “మునుమిడి విభ్రాంతి మునిగిన చింత । యెనయ నా వాక్యంబు లేమియు వినఁడు ;
 దుర్మదాంధుండైన దుర్వోధనుండు । ధర్మజునకుఁ గీడు దలఁపుచు నుండు.
 కోరి వారింపని కొఱగామిఁ గాదె । భూరి శోకంబునఁ బొగులుచున్నాడ.
 పెల్లు శోకాంబుధిఁ బెనగొన్నాఁడు । నుల్లంబు కొండుక యూఱడు నెల్లు ?
 కలిమియు లావు సగ్గలికయు వెరవుఁ । గడఁకయు మగఁటిమిగల మహారథులు
 తలపోయ నిక నెందఱు మనవీట । నెలమి నున్నారు ? నా కెఱిగింపు.” మనిన,
 సంభికానుతుఁ జూచి యా సంజయుండు । పంబి యిట్లనిపల్కె : “పార్థివ, వినుము
 వరబాహు శౌర్య దుర్వారాతి శైల(?) । సురనాయకుండు ద్రోణసూనుఁడున్నాఁడు
 వినుత పరాక్రమ విద్వేష తిమిర । వనజమిత్రుండు కృతవర్మ యున్నాఁడు ;
 వీత భయోత్పాత విమతోగ్ర గహన । జాతవేదుండు కృపాచార్యుఁడున్నాఁడు ;
 అవినయవైరి మహావారి వాహ । సవమానుడగు మద్రపతి యున్నవాఁడు ;
 కపటశత్రువాత గర్వసంహర । నిపుణుండు గాంధారనృపతి యున్నాఁడు ;
 అక్షిణ విక్ర మాహవ నిత్యకేళి । దక్షులు భవదీయతనయు లున్నారు ;
 క్రూర పీరావేశ ఘూర్ణాయమాన । ఘోరచిత్తులు కర్ణకొడుకు లున్నారు ;
 మఱియు నానాదేశ మండలేశ్వరులు । వఱలియున్నారు దుర్వారవిక్రములు.

వీరలఁగొని పోర విజయంబు పడయఁ | గోరియున్నాఁడు నీకొడుకు.” నావుడును
సూనునికడఁకుఁ జోద్యంబు నొంది | భూనాథుఁ డొకకొంతప్రాస్త్రాజకుఁడి
కడు ససహ్యులైన కర్ణుని మరణ | మెడఁదలోఁ దలపోసి యెలుఁగెత్తి పలికె :

కర్ణుని మృతికి ధృతరాష్ట్రుఁడు దురపిల్లుట

“హా విష్ణుసమధుర్య ! హా మేరుధైర్య ! | హా వాక్చింతీర ! హా గుణాధార !
పోయితే రాధేయ ! పుణ్యవిధేయ ! | పోయితే రవిపుత్ర ! భుజబలపాత్ర !”
అని యిట్లు పలుమాటలు నందంద పనచి | యనియె సంజయుఁడోడ నాంబికేయుఁడ
“నమ్మినయట్టి బాంధవకోటిపాటు, | చుమ్ములుగొనియెడు నూకలచేటు,
కూరిమిగల తండ్రి గూలినలాగు, | ఘోరవిక్రముఁడై గురునిపోకయును,
దున్ని వారాహవ తోయధి గడవఁ | గర్లధామండ్లైన కర్ణుని మృత్యు
మనువాక్యమును బోలె మహిఁ గథవోలె | మునికీతపడక నెమ్మదినుండి వినుచు
నొక్కడ మ్రందకయున్నాఁడ నిపుడు | తక్కుప్రాణంబులు తక్కినవాఁడ.
విషముమ్రింగై నను విషతుఁ బ్రాణములు ; | విషభిలోఁ బడియైచ విషతుఁ బ్రాణముఁ
ప్రాచ్యోపవేశంబు పాటించియైన | వేయి చెప్పఁగ నేల విషతుఁ బ్రాణములు.”
అని తెంపుమై నాడ నతనివాక్యములు | విని సంజయుం డంత విమలఁడై పలికె :
“కృతమందు విశద విశ్రుతకీర్తియందు | మతియలదు నధికనన్నా హంబునందు
యోగంబునందు నుద్యోగంబునందు | భోగంబునందును బురుషార్థమందుఁ
బ్రణుతింపఁ దొంటి భూపాలపుంగవులు | గణుతివెట్టఁగ నీడుగారు నీతోడ.
అంతటివాఁడవై యుక్కటా యిప్పు | డింతకు వచ్చితే యిందుకులేక !
వీరిడిభంగి వివేకంబు మాలి | యోరాజ, యిట్లాడ యోగ్యమే నీకు !
తాలిమిదూలిన ధారుణిలోన | నాలివాఁడని నిన్ను నవ్వరె జనులు !
బవరంబులో గతపడ్డవారికిని | దివిజి శిశింబులు ధృతి నూలుకొలుపు.”
అనవుడు వగవేది యా ధృతరాష్ట్ర | జననాథుఁ డా సూతసంభవుఁ బల్కె :
“యువరాజు మరణంబు నొప్పుగా వినియుఁ, | జెవులారఁ గర్ణునిచేటును వినియుఁ
దునియదు త్రుంగడు తుమురునుగాదు | చెనఁటిచిత్తము వజ్రశిల గాఁగఁబోలు,

వందురి వందురి వనరి నా మనసు | డిండె జట్రాతఁ గొట్టినఁ జావులేదు.
 పరశురామాశ్రుప్రభావ కోవిదుడు | నిరుపమ వితరణ నియత మానసుడు
 అతినత్వధనుడు లోకైకవీరుడు | చతుర విక్రముడైన సవితృసందనుడు
 ఆరయ దైవోపహతుడయ్యె గాక | పౌరుషబలమునఁ బడియెడినాఁడె!
 పాండుపుత్రులతోడి పగకోర్చి వెఱవ | కుండె నెవ్వని నమ్మి యొగి సుయోధనుడు;
 వైదేహ పౌండ్రాది పనుఢాధినాథు | లాదట నెవ్వని కరిగావులైరి;
 పెనుపొంద నెవ్వని పెనుప్రాపు గలిగి | మనసేన లెప్పుడు మదవృత్తి మెఱయు.
 నట్టి మహాబలుడంట నీరజాశ్రు | పట్టి సంగరభూమిఁ బడిన పిమ్మటను
 శతవృద్ధునకు రూపవతి సంగమంబు | కుతలంబుపైఁ బిచ్చు¹కుంటుకుం బరువు
 నెలకొని గ్రుడ్డివానికి లెస్సచూడ్కి | వెలయుఁ గోరిన సంభవించని మాడ్కి
 సయదూరుడైన యా నాగకేతుచకు | జయము సిద్ధిపదు సర్వయత్నముల.
 'మనకేల కయ్యంబు మదిమది నుండి' | యనుచు ధర్మజుఁ డాడె; నతని వాక్యములు
 బాగాప్ప మీపతి పాటింపఁడయ్యె | రోగి తాఁ బథ్యంబు రోసిపభంగి.
 శరతల్పముననుండి శంతనునుతుడు | సరవి బాద్ధుని దివ్యశరవై భవంబు
 దెలుప జలంబులు తేరంగఁ బసిచి | "సాలసి పాండవులతోఁ జుట్టజీకంబు
 నడపు, రాజ్యంబును నలువొప్పఁ బంచి | యిడుము యుద్ధముమాను మింతటినుండి
 మనుము నీ." వనిన దుర్మనుడు కౌరవుడు | వినఁడింక శోకాబ్ధి వెనఁ గూలకున్నె!
 బలిమి తెక్కలుత్రుంచి పడుచులాడించు | పులుఁగుచుదంబయ్యె భూమి నా విధము.
 ఎక్కడఁ జొచ్చెద! నీ పగలుడుప | దిక్కెవ్వ! రిటుమీఁదఁ దెఱుగేది నాకు!"
 అని పెక్కుభంగుల నడరి నెవ్వగల | మునిగి క్రమ్మఱ మొగంబునఁ దెలివొంది
 దినకరపుత్రుండు తెగినవిధంబు | వినఁగోరి వైచిత్రవీర్యుఁ డిట్లనియె:
 "తలకొన్న కడఁకతో ధవళవాహనుడు | చలమున నేసిన చండకాండముల
 తాకున కోర్చెనే? దర్పమొప్పార | వీరఁ బేర్చెనె భుజవీర్యంబు మెఱయ?
 తన యుగ్రకోపంబుఁ దనప్రతాపంబు | దన ధైర్యమహిమయుఁ దన శౌర్యగరిమ
 వెఱుగంది యిరువాగు వీక్షింపుచుండ | నటిమెనే యోధుల సధిక ధైర్యమున?
 తనుకుచుఁ గయ్యంబు దయ్యమె యెఱుగు | నని పిఱవడుగదా యర్కనందనుడు?

తెగువ శిఖండిని దీమంబుచేసి | మగటిమితో వాని మాటున నిలిచి
గరిగంటిగానిక కపటమార్గమున | బారిగానె భీష్ముని బురుహూతసుతుడు.
సామజంబొక్కటి ననుసిన జూచి | భూమి కళ్ళెక్కిన పొలిసె బొమ్మనుచు
దప్పక యమహూత తాల్లలాడి | చప్పుడు కాకుండ జంపించె గురుని.
కొంచక యారీతి గుటిలశాత్రవులు | ప. చని జంపిరో పరజాప్తసుతుని ?
భర్త శిష్యునిదయఁ బడసినవాడు | భర్తనాశ్రమమును బ్రహ్మకరంబు
వడముడితమ్ముని వధియింపఁబూచి | యెడికమై యున్నది యుగసాయకము.
తక్కక మంటలతఱచును బాలుచు | పెక్కు దివ్యాశ్రమాల పెంపారగలవు.
సుభటకోటులు చూడ శూరుడై నిలిచి | యభిమత్యులు మనఁగూడఁజే మున్ను!
సహదేవు గిట్టి మస్సపాలిలఁ బట్టి | మహిమింద మద్దించి మందల విడిచె.
పవమానతనయుని బలిమాలుపించి | తవలిపాఱగ¹ బాడుదలవట్టి విడిచె.
గ్రక్కన మాయతోఁ గడంగినవాని | నుక్కట మైడింబు నుర్వర గూల్చె.
ఇట్టి రాధేయున కిట్టిగా చావు | కట్టడచేసిన కటికిదైవంబు !
ఎన్నికఁజేసిన యియ్యాయుధంబు | లన్నియుఁ బడటిపాలై పోయెనొక్కొ!
అరదంబు క్రంగెనో! యరయ సారథికి | వెరవులేదయ్యెనో! విలువిద్య చేర్చి
పనికి రాదయ్యెనో! బాణజాలములు | మనసులోఁ దోచక మాయమై చనెనో!
లేకున్న సంజయా, లేశమాత్రంబు | నీకీడు వచ్చునే యితనికిఁ దలఁప!
అతతగతిఁ దన యరదంబు గడప | నూతు నెవ్వనిజేసె సూతనందనుడు!
కృతవర్మ గురువుత్త కృప శల్య శకును | అతనికి నేభంగి నయి తోడ్పాలు ?
అందఱు దలమీటి యాజి నారాజు | బృంహరకులు తనపేర్చి వీక్షింప
గయ్యంబు సేయచోఁ గౌరవేశ్వరుడు | నెయ్యంబు చూపెనో నిలిచి యత్తఱిని!
కెలకులవారలు గీల్కొని నడవ | వెలయగ రారాజు వెన్నాడి నడవ
నారవిపుత్రున కనిలోనఁ గూలఁ | గారణంబేమియుఁ గానఁ జొప్పడదు.
పాండవకోటి నిర్భరవృత్తిగఁడగి | భండనంబునఁ గర్ణుపై నచ్చుపెట్లు!
చావక నొవ్వక సర్పబాణమున | కేవిధంబునఁ దప్పె నింద్రనందనుడు!
ఏచి దినద్యయం బిరువాగు గడిసి | యేచందమున బోరి రెఱిగింపు నాకు.”

అనవుడు సంజయుఁ డాంబికేయునకు । ఘనశక్రప్రౌఢి నక్కడ చెప్పఁదొడఁగెః
 “మునుమిడి కయ్యంబు మొదలఁచుచును । పిను మెఱిగించెద విశదంబుగాను.
 1గురు విఱుగుట పిని కోపించి ద్రాణి । యరుదారఁ దన యోషినంతయుఁ బెనఁగె.
 ఇనుఁ డస్తశిఖరికి నేగింపిదప । ననిపని చాలించి యంతట మరలి
 సేనలతోఁగూడి శిబిరంబుకడకు । దీనాన్యులై చనుదెంచి రందఱును.
 అప్పుడు కొలువుండి యా గాజరాజు । తప్పక ద్రోణనందనుఁ జూచి పలికెః
 “తోడఁగిన కయ్యంబు తుపిముట్టదనుచు । విడిచి యారకయుండ వీరధర్మంబె?
 కాన నీవెఱుంగని కార్యంబు లేదు । మానుగా నెఱిగింపుమా యొక్కవలను.”
 నాపు డశ్వత్థామ నాగాంకుతోడ । వావిరి బటుతర వాక్యఁడై పలికెః
 “బహుళ సంగరకళా పాఠింబగుచు । రహితక్కు నుత్తమరథికులు తెగిరి.
 వారు వోయిరటంచు పనుమతి మనకు । నూతకయుండుట యుచితంబుగాదు.
 పగలు నాలమున నేభంగుల గెల్పు । నగునొకో యని పెద్ద యాత్మఁ జింతిలకు.
 ఇప్పుడేమిటఁ దప్పె నీయున్న రథికు । లిప్పట నల్పులే యిద్ధవిక్రములు;
 వావిరి నుద్యోగవంతుఁడ వగుము । దైవసహాయంబు తానె గల్గెడిని;
 ప్రతిపక్ష మాతంగ బంధుగ కుంభ । సతత భిదాకేళి చతుఃసింహంబు
 ఘనుఁడు కర్ణుం డేమగడయునైయుండ । మనుజేశ, విజయంబు మన కేమిబ్రాతి!
 దాయంబు తల నింకఁ దడయంగఁ దగదు । ధీయుక్తి గట్టు రాధేయుఁ బట్టంబు.
 ఇతఁడు గావగనోపు; నితని ప్రాపునను । క్షితిసాధ, కురునేన చెడక పర్థిలును.”
 అని కర్ణుఁ జూపిన నానుయోధనుఁడు । ననుగాగమునఁ బొంది యతని కిట్లనియెః
 నలినాప్తనందన, నామిఁద నీకుఁ । గలదు తాత్పర్య మగ్గల మేమిచెప్ప.
 నీ బాహుళ క్తియు నీ సాహసంబు । నీ బాణసంపత్తి నిఖిలంబు నెఱుంగు.
 ధీరసన్నతుఁడగు దేవవ్రతుండు । నారూఢ బలశాలియగు నస్త్రగురుఁడు
 కాలయాపనబుద్ధి గయ్యంబుచేసి । వ్రాలనిచ్చిరి వైరివర్గంబు నిట్లు.
 పగదీర్ప నిన్నాళ్లు పట్టునా! వారు । తగనార్చి వేళులు తలఁబెట్టి చనిరి.
 ఇల నీవు మార్కొన్న నింతకాలంబు । నిలువనిత్తునె పాండునృపకుమారకుల?
 గరుడఁడు పాముల ఖండించు కరణి । దురములో నింతక ద్రుంపవా కడఁగి?

ఇంక నెవ్వరి దూట నేమి కారణము? | పంకజహితపుష్ప, భారంబు నీచి.

పట్టంబుగట్టుకో పౌరుషంబొప్ప | నెట్టైన నీకార్య మీడేర్పు నీవు.

వహిని బృందారకవాహిని నడవు | గుహాని చండంబునఁ గురునేన నడవు.”

అనవుడు రాగిల్లి యా సూతసుతుడు | తనచేర్పు విలసిల్లఁ దా నిట్టిలనియె :

దుర్యోధనుడు కర్ణునకు సర్వ సేనాధిపత్యంబు గట్టుట

“సన్న సేనలకెల్ల నాధునిఁగఁగఁ | బర్హుగా దశవాయి పట్టంబుగట్టు ;

నిన్ను సంక్రామంబు నెఱి సోఁకనీను ; | కన్నార వేకుక గమఁగొనుచుండు.

అదియునుగాక నీ కాదికాలమునఁ | బడరక యిచ్చినబాస యే ముజను.

కాలకంఠుని పినాకమువోలె నొప్పు | కాలపృష్ఠంబను కార్ముకంబంది

పరశురాముని కృపఁ బడసినయట్టి | వరదన్య సాయకవ్రాతంబు వజపి

వ్రక్కలువాపెద వసుధాతలంబు | చక్కాడి విడిచెడఁ జడలెల్ల బెదర.

పిండలివండు గావించెద నబ్ధి ; | కొండలు పిండియై క్రంగఁ గూర్చెదను ;

ఓర్చెద నిండ్రుండు నురవడించినను ; | దేర్చెద నమరు తేతెంచిననె.

నా బాహుశక్తియు నా దివ్యబాణ | ప్రాబల్యగతియు నా పౌరుషక్రమము

నీ సర్వరాజన్యలెల్ల వీక్షింపఁ | బూసగుచ్చినయల్లు పొగడంగఁ బేర్చి

మిడుమిడు కనఁగ నెమ్మెయిఁ బొందురాజు | కొడుకుల నేవురఁ గూల్తుఁ గాకేమి.

పరిజన హిత సుహృద్బంధుయ క్తముగఁ | బురుహూతనందను పోడిమిఁ బాపి

లలినొప్ప నామ్రాజ్యలక్ష్మి యంతయును | ఎలమి సాంపారంగ నే నీకునిత్తు.

వివిధయాగంబులు వివిధదానములు | తివిరి కావించుచు దిశల నీయాజ్ఞ

చెల్లఁగా రాజ్యంబు సేయుచుఁ గడుపు | చల్ల దొలకక చల్లఁగా నుండు.”

అనిపల్క విని యుబ్ధి యా కురురాజు | తన హితులును దానుఁ దగ్గు ప్రయత్నమున

ఫలపుష్పములఁ బంచపల్లవంబులును | బాలుపార నవరత్నములును దెప్పించి

పుణ్యనదీతోయముల నొప్పుచున్న | గణ్య కాంచనమయ కలశంబు లునిచి

బహు వేదపారగ బ్రాహ్మణోత్తములు | విహితతంత్రంబు గావించుచు నుండఁ,

బేర్చి నాదుంబర పీఠంబునందుఁ | గూర్చి రాధేయునిఁ గూర్చుండఁబెట్టి

పటహ డిండిమ భేరి పణవ మృదంగ । సటువాద్యరవము లంబరవీధిఁ జెలంగ,
 సభిరామయుతుడైన యా సూతనూను । సభిషేక మొనరించి యనురాగ మొప్పు
 'బ్రతిలేని కారవలమున కీవు । పతివి గ' మృని వేడ్క బట్టించుగట్టె.
 అంత రాధాపుత్రుఁ డంతరంగమున । సంతోషముహ్సంగఁ జయ్యన నపుడు
 హాటక మాక్తికహార మాణిక్య । ఘోటక రథ ధేను కుంజరంబులును
 దాస దాసీజన ధనధాన్యములును । భూసురిసమితికి భూరిగా నిచ్చి
 సురుచిరాంబర రత్న శుక్ల నుచ్చల । నిరుపమ గంధాది నిఖిలవస్త్రపులు
 గాయక పాఠకగణముల కర్చి । నాయతమతిఁ దోరహత్తుగా నొనఁగె.
 రారాజు మదిలోన రాగిల్లి యపుడు । చారుకీరీటంబు చామరద్వయము
 సంగద కంకణ హార భూషణము । లంగాధిపతికిఁ బ్రియంబున నిచ్చి,
 గొడుగులుఁ బడగలుఁ గొమరు దీపించు । నడియాలములు పెక్కు లలవడ నిచ్చి,
 శుభతూర్యములతోడ సూతనందనుని । విభవంబు మెఱయించి విడిదికి నెనిచె.
 ఈరీతి నీపుత్రుఁ డెల్ల సేవలకుఁ । గారవంబునఁ గర్ణుఁ గర్తృగాఁ జేసి
 దొరల సామంతుల దుర్గాధిపతుల । వర మండలేశుల వరుసఁ జుట్టముల
 మాననివేడ్కతో మన్నించి యనిచి । తానును జనియె నంతఃపురంబునకు.
 జగదీశ, యారాత్రి చనుదెంచి యేను । దగ నీకు ద్రోణయుద్ధము వివరించి
 క్రమ్యుఁ బొమ్మన్నఁ గరమర్థి నిన్ను । నిమ్ముల వీడ్కొని యేనటఁ గదలి
 వారక తెలతెలవారునప్పటికిఁ । జేరితి నొయ్యన శిబిరస్థలంబు.
 సురరాజుమేడవైఁ జూపట్టునట్టి । కరమొప్పు మాణిక్య కలశమో యనఁగఁ,
 గవగూడి మెలఁగు జక్కవలపాలింటఁ । దివిరి కల్గినయట్టి దేవుఁడో యనఁగఁ,
 దనయుకయ్యముఁ జూడఁ దా వచ్చెననఁగ । నినమండలం బుదయించె దూర్వునను.

కర్ణుని తొలినాటి యుద్ధము

అప్పుడు రాధేయుఁ డాహవోత్సాహ । మొప్పారఁ గై నేసి యుజ్వలుండగుచుఁ
 గనకరసస్థిత ఘన కార్ముకంబు । తనరార నిజహస్తతలమునఁ దాల్చి,
 లలితాహవోత్సాహలక్ష్మిచే మొగము । చెలువంబువన వింతచెన్ను దీపింప,

నారూఢ భటకోటి కాండమొదట | భూశంఖము తనముందట మ్రోయ,
 నక్షయంబుగను ధ్వజాక్షిహస్తీ | కక్ష్యతోఁ గాంచన ఘంటికాబద్ధ
 హంస వర్ణ తురంగమాంచితోదగ్ర | హంసాన్ని సంకాశమగు రథంబెక్కి,
 వీరభద్రోదాన విక్రమసార | మారనమాన కుమారవర్గంబు,
 విక్రమ క్రమశక్తి వినుతులు గన్న | చక్రరక్షకులును సామంతచయము
 మెండైన తోడవుల మెఱుంగుల తోనీ | మండలోజ్జ్వలులైన మండలేశ్వరులు
 నిరుగెలంకులను క్రిక్కిరియంగఁ బెట్టి | వరువడి బరంపుల బలుకులు చెలంగఁ
 బుడమిపైఁ బెండ్లికిఁ బోవు చందమున | నడవ, సాంపున మీఁటి నడచె గర్జుండు.
 తరమిడి లతబ్రద్దలవారిఁ బనిచి | వెరవొప్పగా నేన వెడలింప నపుడు
 నవరణతో యుద్ధసన్నద్ధమగుచు | ఓవిధముఖంబుల వెడలంగఁ దొడఁగె.
 భూరి దంతశృంగములఁ జెన్నుమిగిలి | చారుమదాపూర యురముల నొప్పి
 యింద్ర కుంభస్థల హుతిసాంద్ర | చంద్రగైరికముల సంపద మెఱసి
 యాననబిలముల నలరారి పార్శ్వ | నానుజాలంబులఁ జాలంగ నమరి,
 గురు నిషాద్వివజకుంజముల్ దనరి | కరులు భూధరములకై వడి నడచె.
 నరచుత, ధర్మగుణంబు చాల్చియును | కరమర్థి వాయువేగము నహించియును
 హరినామ సామ్య విఖ్యాతినొందియును | బారిపారి శ్రీదేవి పుత్రులమయ్యుఁ
 దివిరి పల్కాఱు కాంతేయుల జయము | వివరింప కేమేల విడుతుమన్నట్లు
 లెడపక దిక్కుల కెఱిగించునట్టి | నడుపున హేమారవంబు నేయుచును,
 బోడిఁ గల్యంకుఁ డీ భూమిపై నిలువ | లేడని చూపుపోలిక గానుపింప,
 ఖురపుటాహతి నుర్వి గుఱుతులుగాఁగఁ | దురగంబు లరిగె బంధురవృత్తి నధివ!
 రథికహంసములు సారథిభాషణములు | పృథివిపై ఘోటకహేషలు నెనఁగ
 నేమిఘాతంబుల నేలబిట్టవియ | వేనూఱు విషధరవిభుఁ డొనరింపఁ
 బడగలు గొడుగు లంబరవీధి నొరయఁ | గడుఁ బెక్కుతేరులు కలనికి నడచె.
 దుందుభి వటహాది తూర్యబృందముల | క్రందెనన్రాతలు కప్పకపోవఁ
 జెలగేగి దిక్కులు చెవుడుపడంగఁ | దలకొని సింహనాదములు నేయుచును,
 నిగిడి కన్నులతుద నిప్పులు రాలఁ | దెగువతో మిన్ను భేదిల్ల నార్చుచును

1. కక్షి కాంచనమయ ఘంటికాబద్ధ. 2. తోన. 3. చంద్ర. 4. నురువిషాది.....కుంజములం దనరి. 5. భీషణహోషలు. 6. నేమివిఘాతల...బిట్టవిసె. 7. డొనరింప. 8. మన్ను. (మా.)

గాలునిపట్టితోఁ గయ్యంబునేయఁ | గాలుద్రవ్వచు నేగెఁ గాలుజలంబు.
 హయఖుగోధూత మహాపాంతుపటలి | భయదంబుగా దిశాభాగంబు గప్పె;
 మానిత గజదళ మదధార లనెడి | వానలపెక్కువ వాని నడంచె.
 పటుతర వాదిత్ర భైరవారవము | తటుకున నంబరతలమెల్లఁ గప్పె;
 చెలంగిన గుణనాద సింహనాదములు | బలిమి నమ్రోతను బారణచేసె.
 ఏచిన భటకోటి హేతి మాణిక్య | రోచుల భూషణ రుచిర రశ్ములను
 చాను కేతుచ్చిత్ర చామర సక్త | భూరి రత్నంబులఁ బాలుచు దీధితులఁ
 బగలింటి దీపంబు భంగి జూపట్టె | జగదీశ, యప్పుడు జలజబౌంధవుడు.
 ఇవ్విధంబున నేన లేపారి నడవ | నివ్వటిల్లెడువేడ్క నీదళవాయి
 జనములు తనుజేరి నన్నుతిసేయ | ఘనతరాటోవుండై కలనికి వచ్చి
 యూహించి మకరికా వ్యూహవిధాన | మాహవోచితముగా నప్పడొనర్చె.
 మండలేశ్వర, విను మార్తాండసుతుడు | తుండదేశమున బంధురవృత్తి నుండె;
 చలపాది శకునియు సరి నులూకుండు | సౌలయక కన్నులచోటు గైకొనిరి;
 తలపట్టు ద్రోణునితనయుండు తనకు | వలెనని మదిలోన వాంఛించి నిలిచె.
 తడయక రారాజు తమ్ములందఱును | మెడవద్ద నొప్పిరి మేదినీనాథ !
 దురితవర్తనఁడగు దుర్యోధనులకు | సరుదార మధ్యంబునందుఁ జూపట్టె.
 గోపాలనహితుండై గుణి భోజవిభుడు | నేపార ముందట నెడమకాలయ్యె.
 ఘన ¹దాక్షిణాత్య త్రిగర్తులతోడ | ననయంబు కుడికాల నమరె నాకృతుడు.
 వెనుక డాకాలను వివిధదేశముల | జననాయకులఁ గూడి శల్యుండు మెఱసె.
 మఱి నుపేణుండను మనుజనాయకుండు | వఱలిన బలముతో వలకాలఁ బొలిచె.
 ఆ విచిత్రుండును అతనితమ్ముండఁ | జేవగల్గినయట్టి చిత్రసేనుండు
 వాలస్థలంబున వారలిందఱును | వాలిరి చతురంగవాహినితోడ.
 తక్కటియోధు లుద్దండవిక్రములు | తక్కక నిలిచిరి తగినతావులను.
 అటమున్నె ధర్మజుఁ డాహవస్థలికిఁ | బటుతర చతురంగబలముతో వచ్చి
 మనమున నమృహామహుండు వీక్షించి | యనుగఁ దమ్మునితోడ నప్పు డిట్లునియె :
 “²కంటె ధనంజయ, కౌరవసేన ! | కంటికిఁ గొంచెమై కాన్పించె నిపుడు.

కలయఁ గూరిన వానకాలంబు వోవ | నిల నింకఁబోజిన యేటిచందమున,
 అవగుంబులకెల్ల నాటపట్టుయి | రవితనూభవున సంద్రముము మాదితివె.
 పనుపడి యొకయొడ్డు పన్నుగాఁ బన్ని | మొదలఁ బాసందుక ముఖము నీలచె.
 పాటించి యొక పోటుబంటును పోలె | మేటికయ్యెడు తనమీఁద నహించి
 బీరంబు లావును బెక్కియు నేర్పు | కూరతి పెంపును సొంపారఁ బాపి
 యెపుడు కయ్యము తుదికెక్కింతు ననుచు | వివరితగతి విజ్ఞప్తిగచున్నాఁడు.
 కాలకేయ నవాతకవచాది దైత్య | బాలంబుఁ ద్రుంచిన చండకాండముల
 నీనీచుఁ దెగటార్చు; మిటమీఁద మరకు | మానుగా కత్తువాగుము లేకపోవు.
 మగఁటిమి మిఁలిన మగలెల్లఁ దెగిన | వగపున మనతోడి వైరంబుకొఱవఁ
 గురురాజు తన్ను నెక్కుడు గమనించి | సొరిదిఁ బువ్వులు తలఁజుకైఁ గావునను
 బోర నాతఁడుచూడఁ బారి మనమీఁదఁ | జేరి యగ్గలికఁ జేసేయకపోడు.
 వానవనందన, వసుధ చిల్లంగి | వేసిన విధమున వీఁ డొక్కరుండు
 తెల్లినఁ గారవున్ తెల్లినవారు | తెల్లమినుమ్ము నందేహంబు లేదు.
 అడవిలోఁ గండమూలాహరవృత్తి | నెడపక పదియురెండేడులు మనము
 ఇడుమలఁబడుట యూహించి చూడంగఁ | గడపటఁ గర్ణునికతమునఁ గాదె!
 క్షితిలోన వీఁడు చేసిన చేతలకును | బ్రతిసేత సేయక పాయదు వగపు.
 అటుగాన నీవిప్పు డనువైన యొడ్డు | నిటఁ జేయుచుచును నె యింద్రనందనుఁడు
 రమణితో నర్ధచంద్రవ్యాహ మపుడు | సమకట్టి మధ్యదేశమునఁ నానిలిచె.
 భీమునిఁ బాంచాల పృథివీశ నుతుని | నామేతర శృంగవాసులఁ జేసె.
 శ్రీరమ్యులగు యధిష్ఠిర మాద్రిసుతుల | ధీరుడై పింగలిదెస నుండిఁ బసెచె.
 బిగి యుధామన్యుండు సుత్రమాజుండు | మిగులంగ బవరంబుమీఁది మోదంబు
 జిగిమించి మొగములఁ జెలువంబు మీఱఁ | దగనిల్చి; నా ధర్మతనయునియందుఁ
 గడఁక దీపింపఁ దక్కటి యోధవరులు | నెడనెడ నిల్చి రహీనసాహసులు.
 నదమల జయలక్ష్మి నయిదోడుగాఁగ | నది చూడనొప్పె జనానందమగుచు.
 ఈభంగి వర్పించి యిరువాగుఁ బన్ని | యాభీలగతినున్న యానమయమునఁ
 దనమదిలోపల ధర్మనందనుఁడు | నెనసిన ప్రీతితో నెట్లుని తలఁచె

“మకరంబుఁ జంపి తమస్విసేచరుని | ప్రకటదర్పమడంచి బలువడిఁ దొల్లి
 సంజీవి యా రామచంద్రుని కొనఁగె | సంజనానూనుఁ డీ యలఘువిక్రముఁడు
 నాతమ్మునొద్ద నున్నతి నున్నవాఁడు | ఈతెఱంగునకు నాకేల చింతింప ?
 ఓలి నక్రవ్యూహ ముర్విఁ జింపించి | కాలనేమినిబోలె గర్జునిఁ జంపి
 జయలక్ష్మి యనియెడు సంజీవి నేఁడు | రయమాఱు బడయుదు రామునికరణి.”
 అని యంతరంగంబునందుఁ గామించి | యనయంబు నెదిరించె నా ధర్మరాజు.
 అప్పుడు రెండుసైన్యములు నుబ్బుచును | ముప్పిరిగొని రణంబునకును దివుఱ
 నిందును నందును నేచిన బిరుదు | చిందంబు లందంద చెలరేగి మ్రోయఁ,
 గెరలుచుఁ దమకించి కెలఁకుల భటులు | నురుతరాటోపులై యురవడించుటయు,
 పర రథనేమి నిస్సవ్యసవగంపరలు | నిరుపమ బహు కింకిణీ నినాదములుఁ
 జటుల తురంగ హేమానాదములును | బటు ¹ఖుర్రవాత విస్ఫారావములుఁ
 గరిఘటాకోటి ఘీంకార శబ్దములు | భరిత భేరి శంఖ భాంకారములును
²వీర హుంకారముల్ విపులాట్టహాస | భూరి శింసరావముల్ బొబ్బలార్పులును
 బరిహాసజన వంది పాతకశ్రుతులుఁ | ³బరగి దిక్కులనెల్లఁ ⁴బగిలించె నపుడు.
 గరుడ కిన్నర యక్ష గంధర్వ సిద్ధ | వగులు భేదరులును వచ్చి మోదమున
 ఘనవిమానస్థులై కయ్యంబు సొంపు | గనుఁగొనుచుండిరి గగనమార్గమున.
 చెలరేగి పూర్వపశ్చిమ సముద్రములు | తలపడి యొండొంటిఁ దాఁకినపగిది,
 దితిజ్ఞసైన్యంబును దేవసైన్యంబుఁ | దతిగొని యొక్కటఁ దార్కొన్నకరణిఁ
 గౌరవబలమును గౌంతేయబలము | దారుణగతిఁ దాఁకి ధరణీశ, యపుడు
 మండలాగ్రంబులు మహితకుంతములు | భిండివాలంబులు పృథుముద్గరములు
 పరశుతోమరములుఁ బట్టినంబులును | సురియలత్తలములు శౌలము ల్గదలు
 మొదలైన యాయుధంబులు మెఱయంగఁ | గదనంబునేయంగఁ గడఁగి రాలోస.
 బలువడిఁ బొడుతురు పంతంబుతోడఁ; | బెలుకుర నడఁతురు పేనువాడుదురు.
 త్రుంతురు హేతులఁ దొరుగంగఁ దలలు; | చింతురు పొట్టలఁ ⁵జెండి వేయుదురు.
 ముత్తుడు రంగముల్ మోఁదలకట్టఁ; | గత్తుల నెమ్ములు గాఁడనేయుదురు.
 పులులు కురంగాళిఁ బొలియించునట్టి | పాలుపునఁ బగతురఁ బుడమిఁ గూల్పుదురు.

1. తరవాత నిస్వార. 2. విరహ. 3. సంవారముల్. 4. పరగ. 5. పరగించె. 6. చెడ్డి. (మా).

అంచలు బినముల నవని ఖండించు | సంఘనఁ బ్రేవులు చక్కఁ ద్రెంచుదురు.
 పరశుఘాతంబులఁ బట్టిసహతుల | సురుశూలముల నెత్తువొలుకఁ జంపుదురు.
 చెక్కులు ముక్కులుఁ జెవులు బాహువులు | నక్కలుఁ బిక్కలు సంసదేశములుఁ
 1 గరములు శిరములుఁ గాళ్లుఁ జేతులును | జరణంబు లూరులు జానుదేశములు
 బరులు పేరురములు ఫాలస్థలములుఁ | గరముగ్రముగ రణంగణమున విండఁ
 గుంచయు నీడ్చియుఁ గూలఁగ్రుచ్చియును | వంచయు వ్రాల్చియు వసుధవైచియును
 మునలమ్ములైత్తి యెమ్ములు నలియంగ | నెనవేసి నడుములు విఱుగవేసియును
 2 జేనేత విజయంబు నేకొనునట్టి | కియానఁ గయ్యమునేసి కమరులు వొగడ.
 వెనుక దీసినవాడు వెనకిన లేడు; | మొనయకుండినవాడు మొదటికి లేడు;
 పాటిపోయినవాడు పనికింప లేడు; | డొఱకుండినవాడు నొకఁడును లేడు;
 పందయు మఱిలేడు భావించిచూడ | నిందును నందును ఇభపురాధీశ!
 “ఈ కురుక్షేత్రంబు; ఇది పుణ్యభూమి; | చేసొని యేలిన క్షితిప్రసాదొద్ద
 జచ్చిన సురలోక సౌఖ్యంబుగలుగు; | మెచ్చగా జనుమైన మేలె” యటంచు
 మిగిలినచేసలు మితిమేరలేని | తెగువలు నొండొండఁ దీయనియట్టి
 దర్పంబులును ఘనతరసాహసములు | నేర్పులుఁ గడఁకలు నెఱయంగ, సంత
 దాసుణ సింహనాదస్ఫురణముల | భూరి మహాహాసములను బొబ్బలను
 హోటకగర్భాండ మవియఁ జేయుచును | వాటమై నిట్టంగి వడి నిరువాగు
 చండ దండదండి సరి కచాకచిని | దండి ముష్టాముష్టి ధరఁ బోరువోట
 నందడికయ్యంబు సాగిన నపుడు | పెంధూళి గగనంబు పెల్లుగాఁ గప్పె.
 ఆవేళఁ దమవారి నట లాఁతివారి | భావింపనేరక బ్రమసె జిత్తములు.
 అతిముఱి భటులదేహంబులఁ దొరఁగు | శఙ్ఖచై న శోణితధారలవలన
 వారణ దానప్రవాహంబువలన | నారేణుపటలి తానంతయు నణఁగె.
 అప్పుడు సాత్యకి యాద్రుపదజుడు | చెప్పఁ జిత్రముగాఁగఁ జేకితానుండు
 ధన్యవిక్రములైన ద్రావదేయులును | సైన్యసమేతులై చాలఁ గోపించి
 కుకుర ఘూర్జరలాట కోసల వంగ | శక కళింగావంతి సాల్వ సౌనీర
 మళయాళ కర్ణాట మగధాది దేశ | బలములతోఁ దోరి పాఱద్రోలుటయు,

నేనుగూ 1 తుండంబు లిగుగెలంకులను । మానుగా నేతేర మగఁటిమి మెఱసి
యైరావతాచూఢుడగు ప్రిజిపోలె । మారుతి యొక మహామదకరి నెక్కి
“వేడి యశ్శక్తామ? వేడికృపుండు? । వేడి కారవరాజు వేడి?” యటంచు
వేడి వాలనట్లు వెకచల్లుకొనుచు । నాడిమి పనమించి వచ్చుట చూచి
మార్తూర కరుడైన పగఁటిమివాఁడు । ధూర్తశీలుఁడు క్షేమధూర్తియన్వాడు

క్షేమధూర్తి యచరాజు భీమునితోఁ బోరి మడియుట

“అందెందఁబోయెద ననిలజ, నీవు? । ఇందు ర” మృనుచు బిట్టేచి 2 పిల్చుచును
దనదంతి భీమునిదంతిపైఁ గొలిపె । ననయంబు చిత్ర మేమని చెప్పవచ్చు?
అది గిరి గిరి దాఁకునట్టుల భీము । మదసామజంబుతో మార్కొనె నపుడు.
వడముడి తోమరవ్రాతంబు వఱపి । తొడిబడ నాక్షేమధూర్తిని నొంచె.
కనక కాండాభీల ఘనతోమరమున । ననిలనూనుని నొంచె నతఁడు కోపమున.
అంత బాణాసనహస్తులై వార । అంతకాకారులై యనిసేయుచుండ
నిరువుర చావంబు లిష్టపరంపరల । మురిసినఁ గోపంబు ముప్పిగొనఁగ
మఱియుఁ దోమరముల మండుశక్తులను । అటుక్రమ్మి మిగులఁ గయ్యము సేయునపుడు
ఏడుతోమరముల నేవున నాతఁ । డోడక భీముపేరురము నాటించె.
నాటిన మదిలోన బాటఁ గోపించి । ‘నేటితోఁ గూల్తు నీ నీచు నే’ ననుచు
బవమాననూనుఁ డప్రతిమసాహసుఁడు । రపకంనిభతోమరము ఏత నెత్తి
యతనిపై వైచిన, నంతఁ గరూశ । పతి నడుమనె దాని భగ్నంబు నేసి
యాలుబాణంబుల ననిలజమేనఁ । దూతిపోవఁగ నేసి తొలఁగక యార్చె.
వేటొక్కఁడై విషమబాణముల । మారుతి యాతని మదకరిఁ గప్పి
యూ కరూశాధీశు నరవాయిగొనక । దీక్షాని యాతనిదెనకును జనక
పటుగుణధ్వని దిశాభాగంబు వగులఁ । జటులసాయకములు చాల సంధించి
తొలఁగక యాక్షేమధూర్తి సామజముఁ । దలకొని జర్జరితంబు చేసినను
దటుకునఁ గనుమీమాసి దారుణగతిని । అటునిల్చునోపక యదోమొగదిరిగి
పోలుచు గంటల వెడఁమ్రోతలు నిగుడ । నొలసి దిక్కులనున్న బలములు బెగడ

సంకుశంబున నొత్త నదియుఁ గైకొనక | ఘోక్తృతత్వములతోఁ గెరలి వేపఱచె.
 పఱచిన నార్చుచుఁ బొండునందముడు | తఱిమి¹దానిని పెనుదగిలి యుద్ధతిని.
 అసమయంబున సధికయత్నమునఁ | జేసి యాకరిఁ ద్రిప్పి త్రేమధూర్తియును
 వెడమంట లుమిసెడు వెడఁదయమ్ములను | వడచుడి వేనొంప, వడముడి గినిసి
 యుఱక యాతనిచాప మొక్కటఁ ద్రుంచి | కఱకుటెనుఁగునొంచెఁ గడురభసమున.
 చాపంబు వేఱింది శరముల సతఁడు | చూపోవ కా నాయునును నొప్పించి
 దంతి నొక్కమ్మున ధర మ్రొగ్గనేయ | సంత నీలమెల్ల నాద్యై ; నార్చుటయు
 గిరినుండి లంఘించు కేసరిపోల్కిఁ | గరి డిగ్గనుఱికి యన్ధలితసాహసుడు
 గద చేతఁగొని లయకాలునిపగిదిఁ | ద్రిదళులు వొగడ నదృష్టత్వఁడైపోయి
 కుంభస్థలము బిట్టుగొట్టిన సతఁచి | కుంభి హఠాత్ కూలఁ గుంభినిమీద.
 అసముడింపక యతఁ డసిపాణి యగుచు | వెనవచ్చి యమృతహవీరునిఁ గదియ
 నిట్టిగదాహతి నింక సొంపెక్క | నట్టకుఁ బెడఁబాపె సతినిమిస్తకము.
 అతని మొండెంబు నూఱుడుగులు వాఱి | పదపడి ధారుణిఁబడియె ఘోరముగ.
 కులిశాహతంబైన కొండచందమున | నిలమీదనున్న యాయుధము చేరునిను
 బిడుగుతాకునఁ బక్ష పృథులసింహంబు | నడువునఁ గెడసి నాని నీక్షించి
 కాకుత్స్థుచేఁ గుంభకర్ణుడు తెగిన | దాకొని పాఱిన వైష్ణులగిరి
 ననయంబు ధృతిగుంది యతిభీతిఁజెంది | మొనమాపలేక నీయెన నాఱుటయును
 బసగల పాండవధటు లుగ్రవృత్తి | వెననార్చి శిశిమిరి వెనువెలుగిలి.
 అంతఁ గర్ణుండు కాలాంతంబునాఱి | యంతకుండునుబోలె సంతరఁగఁగనఁ
 గప్పినకోపాగ్ని కన్నలయందు | నువృత్తిల్లెనుమాస్తి నొగి మంటలెనఁగఁ,
 బారిపారి దానిపైఁ బొడము ధూమంబు | పరుసునఁ బామముడిపాటు వర్తింప,
 ధవళహయంబులఁ దార్కొన్నరథము | అవల విస్మయగతి సతిశయిల్లంగ,
 నాతత శత్రుసైన్యక్షయోత్పాత | కేతువునా దివిఁగేతువు మెఱయ,
 దుందుభిసటహాది తూర్వరవంబు | వందిమాగధకోటి వర్ణి తాకవముఁ
 గోదండరవమును ఘోటకరవము | రోదోంతరంబుల రొదవెట్టుచుండఁ
 దిరమైనవీకఁ గౌంతేయులమూఁక | శరజాలముల మఱి చతురుడై తాఁడ,
 శినాన యుల్లములోన² శినాన నీనేన | పూని నేనానిప్రాపున నగ్గలింపె.

పాండవవీరులు పరమసాహనులు । పాండురయశులు దోర్బలధురంధరులు
 దర్పంబుసాంపును ధైర్యంబుపెంపు । నేర్పు దురంబున నెఱపఁ జొచ్చుటయు
 ననిమిషాసురులకు ననియైనయట్టి । యనువునఁ బేర్చె ఘోరాహవం; బందు
 మాతపుత్రుని శరన్యూతంబులగుచు । భూతలంబునఁ బడి పొరలు నేనుఁగులు,
 రంచలు వీడ సంరంభంబుతోడఁ(?) । గంచు¹మించె పాటు గంధనాగములు,
 కుంభస్థలంబు నుగ్గులుగాఁగఁ బగిలి । కుంభినిపైఁ జచ్చి కూలు నేనుఁగులు
 మ్రగ్గునేనుఁగులును మడియునేనుఁగులు । న్రగ్గునేనుఁగులును సమయునేనుఁగులు
 విచ్చునేనుఁగులును వెచ్చునేనుఁగులుఁ । జచ్చునేనుఁగులును జదియునేనుఁగులు
 వై యున్న సమరోర్వి నానకులుండు । నాయెడఁ గర్ణుఁ దా సరికట్టుకొనియె.
 పెలుకుఱ నార్చుచు భీమనేనుండు । తొలఁగక ద్రోణపుత్రుని నడ్డగించె.
 వినుము కేకయులగు విందానువిందు । లనువారి సాత్యకి యానె నుద్ధతివి.
 చిత్రనేనునితోడఁ జిత్రంబుగాఁగ । ధాత్రీశ, శ్రుతకర్మ తలపడి పోరె.
 జితశాత్రవుండైన చిత్రునిమీఁదఁ । బ్రతివింధ్యుఁ డేవార బవరంబుచేసె.
 తగ నుయోధనుఁడును ధర్మపుత్రుండఁ । దెగిపోరఁగడఁగిరి ధీరాత్ములగుచు.
 సమసియు సమయని సంశప్తకులకు । సమరేంద్రనుతునకు నయ్యె యుద్ధంబు.
 ఆ కృపాచార్యుపై నగ్నికుండజాఁడు । భీకరాశ్రములతో బిట్టేచి నడచె.
 ఖండితమైరి శిఖండి కోపించి । దండి భోజేంద్రునిఁ దాఁకె నుగ్రతను.
 క్రీడిపుత్రుఁడు శ్రుతకీర్తి రథంబు । యాధి మద్రాధీశ్వరుని తేరుఁ దాఁకె.
 సహజవిక్రమశాలి సహదేవుఁ డలిగి । బహుభంగి యువరాజుపై వెననేసె.
 అడరి వై శ్యాపుత్రుఁడగు యుయుత్సుండు । తొడరె నులూకునితోడఁ బోరాడె.
 ధర ధీరుండైన శతాసీకుఁడార్చి । వరగర్వమునఁ గృతవర్మ మార్కొనియె.
 నుబలతనూజాత శ్రుతసాములకును । బ్రబలమై సిద్ధించె బవరమంతటను.

సాత్యకిచే విందానువిందులు మడియుట

సారశౌర్యుండైన సాత్యకితోడ । వీరులు విందానువిందులు కడఁగి
 దుర్మదంబునఁ బోర దురములో వారి । కార్ముకద్వితయంబు ఖండించి యతఁడు

నునిశితాస్త్రంబులు చొసపె సంతతం . దనువున శోణితధారలు దొరఁగ .
 ఆ మహావీరులు సధిక వేగమున . భీముచామములైతి పెల్లుగోపించి
 యేయుచో మూపురయిష్వాసనములు . పోయె దుత్తుముకులై భూచి బాణముల .
 వేవేగమున వారు విస్తయంబండఁ . జేవగల్గిన విల్లు చేత నమగ్న
 మింట మంటలుగ్రమ్మ మేటిబాణంబు . వింట సంధించి యా విష్ణుసోదరుడు
 'అనిలోన¹ నిలువఁగ ననువెందుఁగలుగు ? . అనువింద, ద్రుంగిపా' మృచి యేయుటయును
 అనదృశ మకుట రత్నావళితోడ . ఎనుమత్తిపైఁ గూలె వాని మస్తకము .
 అది చూచి కేకయు లతీభీతి గదిరి . మద మేది నిర్విణ్ణ మానసులైరి .
 అనుఁగూఁ దమ్ముని మృతి యాత్మలోఁ గోప . మినుమడింపఁగఁ జేయ నేచి విందుండు
 రుంద్ర బాహుబలయాధి నిరస్త . తండ్రుడై యొండుతోడఁడఁడు చాల్చి
 మండుచు శినిరాజుమనుమనిమిఁదఁ . జండ సాయకముల జడి వంచుటయును,
 బదియుఁ దొమ్మిదియాఱు పటు భల్లములను . ఉదరి సాత్యకి వాని యుజ్జ్వల్ల నణఁచె
 ఒండొరు నూతుల నొక్కటఁ దునిమి . యొండొరు హయముల నుర్విపైఁ గెడపి
 యొండొరు చాపంబు లుగ్రవేగమున . ఖండితంబులు చేసి కడు రోషమునను
 అసి చర్మ శోభిత హస్తై వారు . వనుధకు లంఘించి వరగర్వరేఖ
 నిప్పులు రాలెడు నేత్రంబు లొప్పఁ , జొప్పడి యొండొరుఁ జాట్టివచ్చుచును
 గరవాల విద్యుదుత్కట చర్మ వారి . ధర శిమధ్య నందీప్త తనువులై వారు
 అంత రిక్షంబున నతి లాఘవమున . సంతయుఁ జరియించి యిలమిఁద వ్రాలి
 వ్రేయుచుఁ దప్పుచు వ్రేటుపూఁ పెఱిగి . పాయుచు జాయుచు బలిమి చూపుచును
 గడిమి డింపక చిత్రగతిఁ బోరుచోటఁ , బుడమి నొడ్డనమునఁ బొలసె ఫేటములు (1)
 మేవెరవునఁ జొచ్చి మిగులంగ హెచ్చి . గోవిందు తమ్ముఁ డా కుటిలాత్ము విందు
 కదలికా వృక్షంబు ఖండించు నట్టు . లదనున నడుము చయ్యన దెగవేసె .
 విందానువిందుల విషమసాహసుల . నిందిరావిభుతమ్ముఁ డీ భంగిఁ గూల్చి
 వేవేగ విజయుడై విబుధులు వొగడఁ . దా వచ్చి యెక్కె యుధామస్య తేరు .
 ఎక్కి యంతటఁబోక యేవు దీపించి . గ్రక్కున వేటొక్క రథముఁ దెప్పించి
 తలఁగొని శ్రీఘ్రుంబై తానందు నెక్కి . బలువిడిఁ గేకయబలముపై నెక్కి ."

అని సంజయుఁడు చెప్పె నాంబికేయునకు । నని ముని జనమేజయ క్షితిపతికిఁ
జెప్పినగతిఁ జెప్పుఁ జెలఁగి యామీఁద । నెప్పుటఁ గథచెల్లె నెఱిగింపు మనిన
వైకుంఠనాయక, ద్వారకావాస, । కాకోదరాధిప ద్రౌపేయ వినుత,
సగుణనిర్గుణ, దేవ, సహజప్రభావ, । నిగమగోచర, కృష్ణ, నీరజనాభ,
ఘనమాని హృద్దేహ కలిత సందోహ । వినుతప్రకాశ, శ్రీ వేంకటాధీశ,
భక్తవత్సల, జగత్పావన, భుక్తి । ముక్తి ప్రదాయక, మొక్కిద నీకు.
ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర పుష్ప । పదపద్మ మకరందపాన ద్విరేఖ
మగు నాతుకూరి తిమ్మార్జుననూజ । సుగుణాధ్య సోమన సుకపీఠదవర్య
రచితమా కర్ణవర్ణమున నాశ్వాస । ముచితార్థ యుతముగా నొక్కటి యయ్యె.

ద్వితీయాశ్వాసము

శ్రీ భూసమేత, యాశ్రితపారిజాత, | శోభిత వైభవా, సురముని విసుత,
జనమేజయునకు వైశంపాయనుడు | ఘనతతో భారతకథ చెప్పఁ దొడఁగె :
అరీతి సాత్యకి యతుల కన్నూర్తి | దేదెక్కి మిగుల నుద్వేత్తఁడై మెఱసి
క్షురికాసి తోమర కంత కథార | శరచక్ర కాంతులు చదలఁ గ్రిక్కిఁజీయఁ
గేకయ బలము కాఁ గట్టి నర్జునును | బాకటంబుగఁ గొట్టి పాఱవై చుచును
లక్షలు కోట్లు పోలంగ నప్పుడము | లక్షయ సంఖ్యయై యలరు బాణముల
విశ్వరూపము చూపి విజయ విఖ్యాతి | కాశ్యతఁడన మించె జగదేకనాథ !
అత్తటి శ్రుతకర్మక డాచిత్రసేనుఁ | దుత్తుంగ బాహులొద్ధతి మెఱయ
గండ భేరుండయగ్మముభంగిఁ గదసి | దండిఁ బెనంగువో దంతిపురీశ,
నీ మనుమని నైదు నిష్ఠురాశ్రుముల | నామేటి చిత్రసేనాఖ్యుఁ డేయుటయు,
నాతఁడు నవబాణహతి వానినొంచి | సూతుని నైదింట నుడివడ నేసి,
దేవ, నీసుతఫాలదేశంబు వగుల | వేవేగ నేసిన వివశుఁడై వ్రాలె.
అతఁడట్లు మూఁచ్ఛిల్ల సంతటఁబోక | యితఁడు పైపై నేయ సంతయుఁ దెలిసి
శిశువుకోదండంబు చిత్రంబుగాఁగ | ననదృశకఠిఁ ద్రుంచె నక్కారపుండు.
బాలుండు మించైన బంగారు కట్ట | మేలు విల్లొక్కటి మీఁదుగానెత్తి
బెట్టుతూవుల నేదు¹ పెరిగిన యట్లు | నెట్టన గావించె నీకుమారకుని.
శ్రుత కర్మ వక్షంబు చూడ్కిలక్షించి | శితసాయకంబేసెఁ జిత్రసేనుండు.
అది యర్థచంద్ర బాణాహతిచేతఁ | బది తునుకలు చేసి బాలుండు నార్చె.
అర్చియుఁ గోపించి యాశ్రుతశికర్మ | కార్చిచ్చుఁ బోలెడు కాండంబు దొడిగి
'అకవైరి కని యేరుపఱచినవాని | నొకభంగిఁ జంపకయుండితిఁ గాక
వీఁ డింత పోరునే! ⁴వీనికిఁ గలుగు | పోడిమి మాపకపోవనీ.' ననుచు
రోషతామ్రాక్షుఁడై రుద్రుఁడువోలె | కేషజహ్వగ్ర విశేష బాణమున
మిత్రేంద్రముఖ్యులు మింట వీక్షింపఁ | జిత్రసేనుని శిరశ్చేదంబు చేసె.

1. కేస. 2. వర్మ. 3. వర్మ. 4. విండింత. (మా)

క్షితిఃబద్ధ యాచిత్రసేనునిఁ జూచి | శ్రుత¹కర్మ దత్తేన చుట్టుముట్టుటయు,
నార్చి గుణధ్వని యభ్రంబుగవ్వఁ | బేసినయుద్ధతిఁ బెంపాది యతఁడు
వనమాన మొగి మేఘపటాంబుఁ దోలు | వివిధరీతులఁ దోతె వినుము భూనాథ !

ప్రతివింధ్యుడు చిత్రుఁ డను రాజుఁ జంపుట

అప్పుడు ప్రతివింధ్యుఁ డైదుబాణముల | నొప్పించెఁ జిత్రుని సుతశక్తి మొఱసి,
కెడపె నొక్కమ్మనఁ గేతుదండంబు ; | ముడివడ సారథి మూట నొప్పించె ;
హయముల నాల్గింట నననినోనేసె. | జయమొప్ప నీరీతి సవడి నేయుటయుఁ
జిత్రభానునిభంగిఁ జిత్రుండు మండి | చిత్రధమ్మార్తి క్షితియెల్ల సద్రువఁ
దూర్యడిండిమ శిఖ దుందుభి పటహ | తూర్యరావముల కద్రులు మాఱుమ్రోయ,
వందిమాగధ నూత వరశిఖార సుభట | సందోహ జయజయ శబ్దముల్ నిగుడఁ,
దొమ్మిదితూపులు దొడిగి కౌరవుఁడు | బమ్మెరవోవ ద్రాపదిపట్టి నేసె.
వీర నక్కం తేయవిభుకమారకుఁడు | తాఁకి యాతనివిల్లు దశనంబుచేసి
శక్తి పాణియుఁబోలె సత్వరంబునను | శక్తి బాహశక్తి చతురతఁ బఱపె.
గడవైచి యది నాల్గుగనెలుగా నతఁడు | విదళించి నూతాశ్వవితతిఁ జంపినను
హాటక మంజుకాండాంతింబైన | యీటె యవ్వభునిపై నితఁ డడరింప
నూటిగా నది తోకచుక్కయుఁబోలె | గాటమై వచ్చుటగని కౌరవుండు
కోయని దానిఁ గైకొనివైచె మగుడఁ | జేయుచ్చిపోవ నచ్చిత్రాహ్వయుండు.
బాహువునొంచినఁ బ్రతివింధ్యుఁ డిడలిగి | పూహంబు చలియింప నుగ్రతోమరము
చెడుగఁడై యెత్తివైచినఁ గంకటంబు | నొడలు నుగ్రంబుగా నుచ్చిపోవుటయు,
గోత్రంబు పఱిహతిఁ గూలుచందమునఁ | జిత్రుఁ డుర్వరఁ ద్రెల్లఁ జిత్రంబుగాఁగ.
ఆచిత్రుఁ డీభంగి నణఁగుట యెల్లఁ | జూచి రోహిణులక్షుల నుప్పత్తిల్ల
బొబ్బలు నాద్యులు భూగగనముల | నిబ్బరంబై నిండ నీయోధవరులు
కరవాల శూల ముద్గర భిండివాల | పరశు శక్తి ప్రాస పట్టిన మాఖ్య
బహుతర శస్త్రాస్త్ర పటుహస్తలగుచు | (మిహిర తేజని మబ్బుమెయి నాక్రమింపఁ,
జతురతఁ బొండవనైన్యంబు లంతఁ) | ప్రతివింధ్యునకుఁ దోడుపడుటయు, నపుడు

1. పర్య. 2. మండి. 3. కౌర్య. 4. తుమ్మెద. 5. నొచ్చిన. 6. దరిగి. (హా).

మనవారు వెన్నిచ్చి మరలియూనుదును । మరుజేశ, వాటిరి మఱియేమిచెప్ప.
 బలువిధి గురువుత్త బకమర్దయలకుం । గలహంబు లోకభీతిముగాఁ జెల్లె.
 పంది యశ్వత్థామ పావనీరథము । తొంబదితూపులఁ దూల సేయుటయుఁ
 దఱిమి యాఁడ్రాణిపై భర్తానామజాను । పఱసె నాయుకపరంబుల బెట్టుగను.
 చటులాస్త్రమొకటి కీడనై చినుదుటఁ । బలుభంగం గల్గించె బ్రాహ్మణోత్తమఁడు.
 కరువలిపట్టియుఁ గాండత్రయమున । నెరుయ నశ్వత్థామ సెబలంబు నాటె.
 జననాథ, భీముండు చావశీక్షుకుని । తనయుండు నీభంగి దర్శితులగుచు
 జన్యంబు తొంటిసాజన్యంబు వడిది । యన్మోహ్య జయకాంక్షులై ¹సేయుచువును
 మిహిరాంకుననుతేడి, మేదిని నారి । మహితాస్త్రపటల మంబరముఁ గన్పటయుఁ
 బగలు చీకఁగియూసె; భామిండు చూసె; । జగతీతలంబెల్లఁ జంచలంబయ్యె;
 దారుణసింహనాదముల దిగంత । వారణకర్ణముల్ వడిఁ జెవుడ్వడియె;
 కులగిరు లగలె; నా కూర్మంబుఁ బెగలె; । తలఁకు జనించె బాతాళవాసులకు;
 క్రాంతి నయెసరులగతి నముద్రములు । మ్రోంగె; చీటలువాజె మొగి నాల్గుదిశలు.
 వారలఁ జూచి గీర్వాణు డిట్లనిరి : । “శూరు లీయోధులు సూర్యసన్నిభులు;
 పోరెందుఁ జూడమో భువిలోన నెట్టి । శూరుల పోరులు చూడముగాక.
 ఎక్కటియడ్డంబు లిలమిఁదఁ మున్ను । పెక్కులు చూడ మీ పెక్కాడనేల!
 జమదగ్నిరామ నిర్జరనదీసుతుల । నమరంబు దీనితో నరిచేయరాదు.
 కడఁక నొండొరులను గడవంగలేరు; । కడిమి నొండొరులను గడలెంపలేరు;
 చలమున నొండొరు నమయింపలేరు; । (మలసి యొండొరులను మరలింపలేరు)
 ప్రళయకాలోదగ్గ రవియుగంబట్లు । తిలకితాస్త్రస్యూతిఁ దేజరిల్లెదరు.
 కలిగిన బల మిట్లు కలుగంగవలదె! । బలిసినఁ జలమిట్లు బలియంగవలదె!
 దొఱకిన యలవిట్లు దొఱకంగవలదె! । నెఱవైన వెరవిట్లు నెఱయంగవలదె!”
 అని వినుతించుచు సంతరిక్షమున । ననయంబు వేడ్కఁ గయ్యము ²చూచుచుండ
 నొండొరు హయముల యుబ్బులఁబది, । యొండొరునూతుల నొక్కటఁ ద్రుంచి,
 యొండొరు కాండంబు లొడఘలఁ జాల । నిండఁ గయ్యమునకు నిగుడంగలేక
 ఘటజన్మపట్టియుఁ గరువలిపట్టి । పటుమూర్ఖ రథములపై వ్రాలిరపును.
 ఆరీతి నొరఁగిన యావీరవరుల । సారథు లత్యంత సాహసులగుచు

వలనుదీపింపఁ గేవలముగా ననికె । దొలంగ రథంబులు దోలిరెంతయును.
 నరశనూభవ మద్రనాథు లుప్పొంగి । పొరి దిక్కు లల్లాడఁ బోరుచున్నెడను
 తప్పక శ్రుతకీర్తి తనతాతయొడలు । ముప్పనియమ్ముల మున్నగా నేసి
 సత్వరంబున మూఁడుశరముల సూతు । సత్వంబు స్రుక్కించి శౌర్యమెక్కింప
 వాలంబుమెట్టిన పడి రోజునట్టి । కాలాహివిధమునఁ గెలిచి శల్కుండు
 శ్రుతకీర్తి లోక విశ్రుతకీర్తిఁ గెట్టి । వితత శౌర్యసభా విఖ్యాతి మెఱయ
 స్మృత సాయకముల సోనలు గురిసి । సూతుని నొప్పించె నుల్లెలు జూడ.
 అంత రాద్రాకారుడై క్రీడి కొడుకు । దొంతి వాలంబులు తొమ్మిది తొడిగి
 తనువుచ్చిపోవ నద్ధరణీశు నేసి । పొనరఁ గాండత్రయంబున సూతు నొంచి
 పంచాస్త్రండును బోలెఁ బంచబాణముల । ముంచి మద్రదేశ్వరు మొగతిరిగింప,
 భూకుటితాస్త్వంజై భారస విలయ । కాశోలకంఠుగతి శల్కుండేచి
 చాపంబు ఖండించి సప్తబాణముల । నేపెల్ల నడచిన, నింద్రపౌత్రుండు
 కోదండ వక్త్రంజై కోదండదండ । మాదండ గైకొని యధిక వేగమున
 వారిదం బుద్రిపై వర్షించుభంగి । ఘోరాస్త్రకోటులు గురిసె నందంద.
 మనుమనిచావ మమ్మద్రనాయకుడు । దునిమి తొమ్మిది వాడితూపుల నేయఁ
 దాతయమ్ముల నొచ్చి తాతను మెచ్చి । చాతుర్యగతి మించి చాలఁ గోపించి
 దండహస్తాని గదాదండంబు వోని । దండ మాయత భుజాదండంజై యెత్తి
 'యూడనిఁ బాడకు మోతాత!' యనుచు । నోడక యప్పుడత్యుగ్రత వైవ
 నొగిఁ గృతఘ్నునకైన యపకృతి వోలె । మొగి నాకండేచి ముమ్మరియలు చేసె.
 శక్తియొక్కటి భుజశక్తి సంధించి । యుక్తిచాలంగఁ జెంచి యొగి నిగిడింప
 నది మంట లుమియుచు ననిలవేగమునఁ । బది దిక్కులును జెప్తుడ్యడంగ మ్రోయుచును
 మిడుగులు లెగయంగ మిన్నేరు వేడి । నుడుకంగ సైన్యంబు లొక్కటఁ గ్రుంగ
 శూలిశూలము భంగి సూర్యునిభంగిఁ । గాలకూటముభంగి గడఁగుట చూచి
 కలగి కొందఱు భీతిఁ గనవులు గఱవ, । దొలగి కొందఱు యుద్ధదూరులై పఱవ,
 మరలి కొందఱు శల్కునూటున కొడుగ, । దురములోఁ గొందఱు త్రొక్కిల్ల మెదుగ
 శల్కుండు రిపుమనశ్శల్కుండు రుద్ర । తుల్యుడుగ్రంభై న తూపు సంధించి
 యాశాంతములు నిండి యరుదెంచుచున్న । యాశక్తిఁ దునుమాడె నటఁ బేరువాడి.

పిన్నవాడయ్యను బెన్నెత్తురుట్టఁ | దన్నే యుచున్న యాతని లావుచూచి
 'మనుమడు తాతకు మాటాడ నేర్చె' | ననుమాట నిజమయ్యెనుచు శత్రుండు
 జవనారి కప్పుడు జవమును దొడిగి | తిమిర నాధిశల తెగవ్రేయుటయును,
 అనిల వేగములైన యశ్వరత్నములు | అని వెడలఁగ నీడ్చె నాతని రథము.
 అంతట శత్రుండు సధిక శాద్రమున | వెడియుఁ జెంపొంది యేగ్గొంచి
 జ్యోరవంబున దిశాచక్ర మంతయును | బూరించుకొనుచు నప్పుడు వెననాచ్చి
 పటవఁ జొచ్చిన సేనఁబడి నూనవెంట | సొంది నూతంబును జొచ్చినయట్లు
 తెఱసి గనుంగొని తెగునతో సంత | సజ్జయిటిఁ జొచ్చి నాయకముల ముట్టి
 కాఱడవులఁ గాల్చు వార్చిచ్చు రీతి, | మీఠి దంతులఁగూల్చు మృగరాజుభంగి,
 మూఁడూళ్లు గాల్చిన ముక్కుంటి పగిలి | వాడిమిఁ గొంతేయ నరబలంబులను
 సమరోర్విఁ బెక్కండ ననుయించి మించి | సమవర్తిపురికి విచ్చలవిడి ననిచె.

దుశ్శాసనుడు సహదేవునితోఁ బోరి మూర్ఖిల్లుట

సహదేవుడేచి దుశ్శాసనుమీఁద | బహుతరాస్త్రంబులు పరదించుటయును
 బోడిమి యువరాజు పోరి శరశ్రయము | వాడిమి సహదేవు వక్షంబు నొంపఁ,
 జాపంబు మ్రోయించి శౌర్యంబు వెంచి | కోపంబుబల్కి భ్రాకుటికల్పి దోపఁ
 గరువలి నెలవున ఘన పతాకంబు | మెఱయ శరద్యుతి మిహిరుతో నొరయ
 రథగతి నిజమనోరథగతి మిఁకలఁ | బ్రథితాశ్చక్రురూపిఁ బాతాళ మగల
 సవ్య విక్రముడైన నకులానుజుండు | దివ్యులచ్చెరువంది దృష్టించి చూడ,
 డెందంబు పెన్నుబ్బ డెబ్బదితూపు | లందించి యాతని యడటఁగించి
 కాండత్రయోగ్ర ఘోరరాహతుల | గండు మీఠిం నూతు గబ్బు మాన్పుటయు,
 నతిరోష రక్తాక్షుడై కౌరవుండు | చతురత మూడే యు చాపంబు దునిమె.
 అతఁడొండు కార్ముక మఱిముఱిఁ గొనుచు | వితత రణప్రాశి విలసిల్లి నపుడు
 కపటాత్ముడై యొక్క కాండమేయుటయు | నపరిమితజ్వాల లడరి యేతేరఁ
 గడు వెననెత్తిన కరవాలమునను | దడయక యువరాజు దానిఖండించె.
 ఇంద్రచాప్రపథ నెనఁగు చాపంబు | సాంద్రవైఖరిఁగొని చుండ కౌరవుడు

కంకవత్రంబులు ఘనచతుష్టయి | పంకింప నమ్మాది పట్టిపైఁ బఱప,
 వజల మున్నూటిరువది వాడికోల | లఱిముఱిఁ గుఱించి యశ్రమ లీల
 నీలకంఠము నర్పించయంబుఁ ద్రుంను | పోలిక నబ్బాణములు పొలియించి,
 హస్తలాఘవమును నస్త్రులాఘవము | శస్త్రమై పెనుపొండ సహదేవుఁ డేచి
 శాతధారాభీల చటుల బాణంబు | లాతనిపైఁ బెక్కులడరించుటయును,
 అవి యంతవట్టును నవలీలగాఁగ | వివిధ ఖండములు గావించి కౌరవుఁడు
 శరసవకంబున సారథియురము | నరుదార నాటించి యాచె; నార్చుటయు
 నాలోన సహదేవుఁ డలుకమైఁ గాల | కాలుఁడై బొమముడి కడువడి నిగుడ
 “రమణి పాంచాలి చీరలు సభలోనఁ | గ్రమమేది యెలిచిన కష్టాత్ముఁ దెచ్చి
 పరమేష్ఠి నా దృష్టిపథమున నిలిపె | బరఁగ నాచేసిన భాగ్యంబు గాదె!
 భీముప్రతిజ్ఞ తప్పిఁగ దప్పెఁగాక | యీ మదాంధునిఁ బట్టియేఁ గూల్తు.” ననుచుఁ
 (బటు బాణమొకటి యంబరగును దీప్తి | పటలంబుపర్వ సుదృఢ వేగవృత్తి)
 నేసిన, నది నేనలెల్ల భీతిల్ల | నోనరపడక జోడుచ్చిపోవుటయు,
 తొమ్ము ప్రక్కలువాటి రుధిరంబు గాఁటి | ¹దిమ్మరి మూచ్చిల్లి తేరిపై వ్రాల
 సూతుండు నురుభయ శోకాత్ముడగుచు | నాతేరు గొనిపోయె ననికి దూరముగ.
 అతిరాద్ర రుద్రవిహారుఁడై మాది | సుతుండు తదృఢవార్ధి సాలవక చొచ్చి
 మందరాద్రియుఁ బోలె మహితధైర్యమున | నందండ కలఁచి యిట్టట్టు గావించె.

కర్ణ సకులుల ద్వంద్వయుద్ధము

కర్ణుండు సకులుండుఁ గడు మచ్చరించి | దుర్ని వారఁబలంబుతోఁ బోరునపుడు
 ఆ సూతనందను నలుకతోఁజూచి | యీసున మాద్రేయుఁ డిట్లని పలికె:
 “ఎన్నఁడు కర్ణతో నెక్కటియుద్ధ | ²మన్నది కల్లునో యనుచుండ నేడు
 తలఁచి నిన్నిటఁ దెచ్చి ధరణి నాయెదుట | నిలిపిన బ్రహ్మను నెఱయ మెచ్చితిని.
 కడు సుయోధనునింటఁ గడిమాడనేయఁ | గుడిచి దేహమున నెక్కడు కండహెచ్చి
 క్రొవ్వు వాతెరఁ బట్టి కుఱుబొజ్జవెట్టి | క్రొవ్వాడి మించులగోళ్లు మీటుచును
 గలహంబు పాండవ కౌరవులకును | దలఁగొని పన్నిన తుండ్రవి గావె!

1. దిమ్మరి. 2. మన్నది కల్లునోకో యనుచుండ. (మూ)

అదిగాక ద్రాపది నతిపణ్యసాధ్యుఁడ | బడసి దుర్భాషలు పలికిన ద్రోహి !
 నాశరంబుల నిన్ను నాశంబుచేసి | యాశతీజంగఁ జూడ కాలుచే కిరుక !”
 అనవుడు మీనంబులదర మాద్రేయుఁ | గవఁగొని యుగ్రుడై కర్ణుఁ డిట్లనియె :
 “నతీక్షత్రియుండవు శౌర్యధుర్యుడవు | వీక్షింప వివ్యాప్తవేదివి గావః
 బలుకులఁ బడయేమి భండనభూమిఁ | జబుకన నీలావు చూపుదుగాక.”
 యనుచు రాధాపుత్రుఁ డాతనిమేనఁ | జొనిపె డెబ్బదిమూఁడు సునిశితాస్త్రములు.
 ధనువు ఖండించియుఁ డనువున నాటెఁ | దనుకంగ ముప్పని దారుణాస్త్రములు.
 కాండాననంబొండు కడఁకతోఁ గొనుచు | గాండీవితమ్ముఁ డఖండ తేజండు
 ఈశేషబాణంబు లినజనిమీఁదఁ | గూరించి ముప్పదికోలల నొంచి
 పాటవాతమ్ములు బలువిడి మూఁడు | సారథిమేనఁ బింజలబంటి దించి
 విల్లొక్కశరమున విదళించి యతని | త్రుళ్లడంచెను నాల్గుతూపులచేత.
 సరవి నీరీతిని జాపంబు దునుచు | సరసిజాప్తనుతుండు సరవిమై సంత
 వొంకపండునుబోలె నొప్పులచేత | వింక విల్లొక్కటి వీరఁ గైకొనుచుఁ(1)
 జాటచుట నిష్పాలు చూపులఁ దోఁగఁ | దఱిమి యా నకులు నుద్ధతిని దాఁకుటయుఁ,
 బేర్చి యయ్యిరువురు భీకరాస్త్రముల | కోర్చి మహాగ్రులై యుద్ధంబుసేయుఁ
 గర్జుండు నిగిడించు కాండజాలములు | తూర్జునై ఖరితోడఁ ద్రుంచుఁ బొండవుడు.
 నకులుండు పటపెను నారాచపంక్తి | ప్రకటించి ఖండించుఁ బద్మాప్తనుతుండు.
 తూపు లొండొరులను దూలసేయుదురు ; | తూపు లొండొరుల నెత్తురులముంపుదురు ;
 ధృతిఁ బరస్పర ఘోర దివ్యాస్త్రములకుఁ | బ్రతిసాయకములేసి బయలుసేయుదురు.
 సారథి రథరథ్యచయముల మ్రోత | లా రథికుల యార్పు లా గుణధ్వనులు
 వినవచ్చుఁగాని, యా వీరపుంగవులఁ | గనరాదు పెంధూళి గ్రమ్మిన కతన.
 ఆ సమయంబున నస్పాండవుఁడు | బాసటగా వచ్చి పాంచాలబలము
 ఖరకరనూతి భీకరసాయకములఁ | గరములు దునిసియుఁ గంతముల్ దెగియుఁ
 బనదక్కి యొక్కట బమ్మరించియును | దెనఁదడి భయముచే దిక్కు² మొక్కయున్
 నమ్మువమ్మయును వంజవాణియును | ఎమ్మెదూలియుఁ బలాయితమయ్యె నవుడు.
 అదిచూచి నీయోధు లడయులై యతనిఁ | పొదివిరక్కునిఁగప్పు మొగిళ్లునుబోలె ;

1. పింజల. 2. ముక్కయున్. 3. పొదివిరి కప్పు మొగిళ్లునుబోలె. (మా).

పాండవు నత్యుగ్రబాణపాతమున | గండెల్లఁజెడి దూరగతులైరి పలుచి.
ఎడగలుగంగ నిట్టిసువాగు నిలిచి | కడఁగి వారల యుద్ధగతిఁ జూచుచుండ
నూతజుఁ డాపాండుసూనుని గొలువ | సూతాశ్వ కోదండ తూచ్యునిఁజేసి
విక్రమలీలఁ ద్రివిక్రముండగుచు | జక్రరక్షకులమస్తము లుస్వీదొలిపి
పలకయు వాలు సబ్బలియుఁడు గొనినఁ | జెలరేగి నడిమికిఁ జెక్కలుచేసె;
తునుకలు తేరిపైఁ దొరఁగకమున్న | యశువార గదయెత్త నని హుపునూపె;
విరఘుఁడై నకులుఁ డుర్వికి డిగ్గదాటి | పరిఘాభిరాముఁడై పలుతేర నలిగి
పరిఘంబు పొలియించి భర్తృపుంఖముల | శరములు గురిసిన, జడిసి పాండవుఁడు

కర్ణుఁడు నకులు నొవ్వనాడుట

పల్లవారును జూడ నేపెల్లఁ బొలిసి | పొల్లయై సంగ్రామభువి నోడిపాట,
మెనుకొని కర్ణుఁ డవ్వీరుకంతంబు | తనచాపయష్ట్రిచేఁ దగిలించి పలికః
“పొల్ల, నీవెక్కడ పొడిచినచ్చితివి? | పల్లదంబున నొవ్వఁబలికితి నన్ను;
అప్పటిబీరంబు లప్పటికాటు | లిప్పుడెక్కడవోమె? నేల పాతెదవు?
నా లావుకొలఁదియు నాసాహసంబుఁ | జాలు నీ వెఱిగితి జననాథతనయ!
ఓవఁజాలక నన్ను నోవెఱ్ఱికాఁ | నీ వెన్ని పలికిన నీమీఁదఁ దెగను.
ఓపిన మార్కొను మోపకయున్న | వే పొమ్ము పాండవవిభునియొద్దికిని.
కాకున్న నర్జునుకడకై నఁ బొమ్ము; | రాసు మెన్నఁడు నిట్లు రణరంగమునకు.”
అని కుంతివాక్యంబు లాత్మఁజుతించి | జననాథ, నకులుని జంపక విడిచె.
నినుపారుసిగ్గుతో నిట్టూర్పుతోడఁ | జని పాండవాగ్రజు న్యందనంబెక్కి
కుంభ వినిక్రిప్త కుండలివోలెఁ | గుంభిపురీశ, నకులుఁ డుండె నంత.
తనయు విజృంభణత్వంబు వీక్షింప | నెనయంగఁ బొడవున కెక్కెనో యనఁగఁ
దరణియు మధ్యాహ్నాధారఁ జెన్నొందె; | ధరణిఁ గర్ణుఁడు ప్రతితరణియై వెలింగె.
ఈశీతి నప్పాండునృపనూతిఁ గలహ | ధారుణిలోపలఁ దలపట్టి విడిచి
కలధాతోకాశనంకాశ తురంగ | కలితకంబు ప్రభాకమనీయకేతు
నురుచిర మాణిక్య శోభి నమీర | నిరుపమగతియుక్త నిజమహారథము

పరగంగఁ గర్ణుఁ డున్నటచ్చత్తితోడఁ | బఱపించి సోనుకబలములఁ దరిసి
 కాలాగ్నికీలకరణి మెఱుంగు | లోలి మిన్నలఁ బర్వ నుగ్రబాణములు
 చిత్తవాసయుఁబోలె క్షీణిం గదియించి | క్రొత్తగా నూతులఁ గొట్టెనైచియును,
 మూఁకలు మూఁకలై మొగిఁ బన్నినచ్చి | తాఁకిన రథికుల తలలు ద్రుంచియును,
 బడగలు గొడుగులు బహు చామరములు | పొడిపొడి గాలించి పుడమి నాల్చియును,
 అంకుశంబులతోడ హస్తాభితోడఁ | గొంకక గజములఁ గొట్టి త్రోచియును,
 వేదండములఁ జంపి విపులకుంభములు | భేదించి ముత్యముల్ పృథివిఁ జల్లియును
 ముందఱు కాతుల మోది గుఱ్ఱముల | కందముల్ దెండాడి కాళ్లు ద్రుంచియును,
 మొదలఁ గల్గెంబులు మోరలనూడి | చిమరునలై పోరు జెలగి చెక్కియును,
 శాతాసి తోమర చాప శరాది | రీతి నాధనములు రిత్తపుచ్చియును
 చేతుల కసివోవఁ జెంది కాల్వగరను | భూతకోటికి బలి పుడమిఁ జెట్టియును,
 బుట్ట లెక్కినవారిఁ బారిఁ బ్రాణభీతిఁ | జెట్టు లెక్కినవారిఁ జేకాచి విడిచె.
 అవసీశ, నీపుత్రుఁడగు యుయుత్పుండు | గవిసి యులూకునిఁ పడిచిబాణమున
 నొంచినఁ గోపించి నుతతక్తి నతఁడు | త్రుంచె నాతనివిల్లు తునుకలుగఁగ.
 అక్కుమారకుఁ డంత నన్యచాపంబు | గ్రక్కునఁ గైకొని కడిమిపీహిచు
 తూపు లర్పదిసాల్లు తొడిగి నీమఱిది | హుపున గ్రుచ్చియు రోపంబుతోడ
 మొక్కులుండై నూతు మూడు బాణముల | స్రుక్కునేయుటయును నుబలచందనుఁడు
 మిక్కిలి నొచ్చియు మితిలేని యలుక | నక్కజంబై న కాద్రావేశమునను
 సాయకం బొక్కట సారథిఁ దునిమి | యాయెడ నాల్గింట హయములఁ జంప
 మర్మవిభేదన మార్గణహతుల | నిర్మథితాంగుండై నీకుమారుండు
 అందఱుఁ దనుజూచి హాస్యంబునేయఁ | జిందఱవఁదలై చెడి పాటిపోయి
 యొండు రథంబెక్కి యుడుకున స్రుక్కి | యుండఁ గౌరవసైన్య ముప్పొంగి యార్వ.
 అంతటఁ బోవక యాయులూకుండు | సంతకాకాకుండై యరదంబు పఱపి
 బలువడిఁ బొంచాల బలముల కుఱికి | కొలఁది మీఱిన వాఁగికోల లేయుచును,
 దవపహ్ని పనముల దహించునట్టి | తివుటఁ జరించె నుదేకంబుతోడ.
 శ్రుతకర్మ నకులునినుతు శతాసను | ధృతిఁదాఁకి యార్పుచుఁ దెలి పోరునెడను
 సారథిహానియుఁ జచ్చిన హరులు | నారథులకు సమమయ్యె ; నౌటయును

విరఘలై యుద్ధంబు విడిచి వే చనిరి । తిరముగా వే టొండు తేరుల కంత.
 సుతశక్తి భీమసేనుని పుత్తుడైన । సుతసోముఁ దలపడి శూరుడై శకుని
 యతఁడేయు శరములు సతనిరధ్యములు । సతని పతాకయు సతని రథంబు
 దుత్తుమురును గాఁగఁ దునుమాడుటయును, । అత్తిటి సుతసోముఁ డవనికిదాటి
 విలు గేలఁబూని దోర్వీర్యంబు మెఱసి । బలు నారసముల సౌబలుఁ జాలనొంప
 నాలోనఁ గోపించి యట సౌబలుండు । బాలునివిల్లు దోర్బలశక్తిఁ దునుమ,
 విను మేమి చెప్ప నవ్వీరుండు చేతి । తురుక నాతనివిల్లు తునుకలు చేసి
 శ్రుతకీర్తి రథము విశ్రుతకీర్తి నెక్కి । సుతసోముఁడుండె నక్షుల నిప్పులుఱల.
 అత్తిటి వేతె విల్లంది యా శకుని । యత్తెఱపినె చొచ్చి యార్పులు చెలఁగఁ
 బొండవ రథికుల భట నమూహముల । గండు మీఱఁగఁ జొచ్చి కలఁచుచునుండె.
 అంత మందరదైర్యుఁ డాకృపాచార్యుఁ । డెంతయుఁ గోపించి యేపు దీపించి
 పసిడి యాఁబోతునఁ బడగ యొప్పార । నసమానతేజుడై హరునిచందమున
 జ్యూనాద హరినాద శంఖనాదముల । భూసభాంతరములు బోరుకలంగఁ
 గడురయంబునఁ దేరు కదియఁ దోలించి । వడినాచ్చి పాంచాల వరునిపైఁ గదిసి
 వధియింపఁజాలు దుర్వార బాణంబు । లభికుడై చావంబునందొప్పఁ దొడిగి
 చారు హాటకశైల¹నంకాశ రథము । సారథి హయములఁ జదియ నేయుటయు,
 గాతమాటోపంబు కాంతేయసేన । లాతతగతిఁ జూచి యప్పు డిట్లునిరి :
 “ద్రోణుఁజంపిననాటి రోష మీడ్విజుడు । క్షోణి నీతనిమీఁదఁ జూపుచున్నాడు.
 చలము సాధింప ధృష్టద్యుముఁ బట్టి । చెలఁగి గతప్రాణుఁ జేయ కే లుడుగు!
 అతి బాహుబలుఁడు దివ్యాస్త్రు కోవిదుడు । క్షితిలోన వైరులఁ జీరికిఁ గొనఁడు.
 ఇతఁడు విల్లందిన నెల్లదేవతల । హతము గావించెడినట లోకులెంత!
 చేప నీతం దేడు చెఱువుల నీళ్లు । ద్రావించు మనల నందఱ నేడు కడగి.”

ధృష్టద్యుముఁడు కృపాచార్యులతోఁ బోరి యోడిపోవుట

అనుచోట సారథి యధిపతిఁ జూచి । తన నీతి వెలయంగఁ దా నిట్టులనియె :
 “మినుము కుమార, యీ విప్రపుంగవుని । ఘన బాహువీర్య మగ్గల² మహార్యంబు.
 భూమిపై నీవేయు భూరిబాణంబు । లేమి చిత్రమొ గాని యితనిపైఁ జనవు.

1. సంకార శరధ్య. 2. మహార్యంబు. (మా)

మగటిమిగల నీదు మహిత విక్రమము జగతిఁ నిట్టివయల్లు సమముచున్నదియు ;
 ఏ నిశ్చయించితి చితఁడవధ్యుండు ; మానవనాథ, నామాట కైకొనుము ;
 మనతేకు సంగ్రామమహి పెడలఁగఁ గొనిపోవుటయె మేలు నుకుకార్యవరణి.”
 ననిన శృష్టమృత్యుండు డనియె నాంధెకి : “ నీవు పితలఁదాష్టు నెంచి చూచితిని ;
 మనసు విహ్వలమందె చూచెంబు కుందె ననుచును లేకటి క్రముచున్నదియు.
 వడఁకెడిఁ బడములు ; వడలె డైవ్యంబు ; నొడలు తిమ్మిరి పట్టుచున్నది నాకు.
 అడిచీరమేటికి ? నరదంబు భీము కడకై నె బాధులి కడకై నె గడపు
 రయమొప్పు.” ననుచు సారథి విజరథము । భయమేచి తోలె నా బోనై కడకు.
 దారుణ శంఖవాదము నెఱపుచును ఘోరచాపధ్వని గుంభిని యద్రువ
 వెన్నాడె గృపుడంత నెనఁ బర్వతంబు నెన్నడించెయట్టి విలుధేంద్రుకరణి.
 కెలి శిఖండియుఁ గృతవర్షయుఁము । కర ముగ్రకరవంచకంబున నొంప,
 ధీరుడై భోజండు తెగ ద్రువదజుచి । నాటిట నొంచి విల్లఱిముఱి ద్రుంచె.
 తోరంపువిల్లున ద్రువదచందనుడు । భూరిబాణంబులు భోజుపైఁ బఱవఁ,
 దోడనె యవి ద్రుంప, ద్రువదజుఁ డలిఁ । బీడుకబీడుగా విలునఱుకుటయు,
 యాదవోనత్తముఁ డన్యచాపంబు । నాడబంగొనె కోప మాత్మలో గదుర
 ఫాలంబునందు దోర్బలశక్తి మెఱయ । చాలికతూపులు నడి మూడునాటె.
 కలలాపుపొలిసి శిఖండి మూచ్చల్లి । బలువిడిఁ దేరినైఁబడిన, సారథియుఁ
 దోలె నచోట్టు బంధురగతిఁ దొలఁగఁ ; దూలి యాసేనయుఁ దోడ్తోన పఱచె.
 అటఁ ద్రిగర్తాధీశుఁ డష్టునుతోడఁ । దటుకునఁ బేర్చి యుద్ధము సేయుచుండ
 సత్యసేనుండను జననాయకుండు । సత్యనంధుండగు సత్యకీర్తియును
 మిత్రవర్ముండును మిత్రదేవుండు । తూత్రంబు గలయట్టి చంద్రదేవుండు

... ..

వీరాదిగాఁగల వీరపుంగవులు । ఆరయ వారలయనుజులు సుతులుఁ
 గ్రూర నారాయణ గోపాలకులును । సార తైబ్బతిగర్త సార్వసైన్యములుఁ
 గర ముగ్రగతిఁ దోడుగావచ్చి ననుని । యరద మత్కుగ్రులై యటు చుట్టుముట్టి
 సరిగొని మూటను సత్యసేనుండు, । మెఱసి నాల్గింటను మిత్రదేవుండు,
 మిహిరతేజుండైన మిత్రవర్ముండు । నిహిసంఖ్య(?) నిష్ఠుర నిశితాస్త్రములను,

చంద్రదేవుం డేమసాయకంబులను । ఇంద్రతనూభవు నేసి యార్పుటయు,
 నప్పుడు మేఘంబు లంబుధారలను । గప్పిన గిరివోలె గదలక నరుడు
 మర్కటధ్వజభూత మహితాట్టహాస । కర్కశధ్వనుల నాకము పెల్లగిల్ల
 గాండివ పటుతర క్వణంబు రిపుల । గుండియ లవియ నెక్కుడుగాఁగ నెఱపి,
 సరసమై నవ్యాపనవ్యమాగ్గములఁ । గరలాఘవము చిత్రగతి నుల్లసిల్ల,
 నిజనామ విలసిత నిఘరాస్త్రముల । విజయుండు హగిమెచ్చ వేవేగఁదొడిగి,
 మిత్రదేవుని నూఱు మెఱుంగుదూపులను, । మిత్రవర్జుని నాల్గు మేటియమ్ములను,
 మొగి నత్యనేనుని మూఁట, సుశర్కఁ । దేగి నాలుగింటను ధీరుడై నొంచె.
 ఆ శత్రుంజయునిఁ బెక్కిమ్ముల ముంచి । సౌశ్రుతిఁ జంపె వింశతికాండములను.
 విశిఖాష్టకంబున వెనఁ జంద్రదేవు । పస రూపు నరివీరభద్రుడై మాపె.
 అంతఁ గోపంబున నా నత్యనేనుఁ । డంతకాకారుడై యార్పుచు వచ్చి
 కర ముగ్ర కాంచన కాండతోమరము । సురగతల్పునిభుజ ముచ్చిపో వైవ
 నీలాద్రిగైరికనిర్హరంబనఁగ । నోలి శోణితపూర మొండొండ దొరఁగె.
 అది గనుఁగొని క్రీడి యధికరోషమున । వదల కెంతయు వాని వధియించి మించె.
 ఆ నత్యనేను నిట్లననిపైఁ గెడపి । నానవి మఱి మిత్రవర్జున కుఱికి
 ఘనవత్సదంత భీకరకాండయుగళిఁ । జొనిపి మర్దించెను సూతయుక్తముగ
 వెమ్ముచు వెండియు వెనఁ ద్రిశరైశు । తమ్ములు పెనఁగ నుద్ధతిఁ గడంగినను
 జిత్రవైఖరి నొక్క శతనాయకమున । మిత్రదేవు శిరంబు మృత్యువు కొనఁగె.
 పరఁగఁ ద్రిగర్తాధిపతి బాహుమధ్య । మురవడి నాటించె నుగ్రబాణమున,
 అట్టిచో సంశప్తకాఖ్యాగణంబు । బెట్టిదంబుగ మిన్న పెకల నార్పుచును
 మందేహనికరంబు మార్తాండుఁ బొదువు । చందంబు దోఁప వానవసూనుఁ బొదివి
 నారాచ శూలాది నానాస్త్రసమితి । శూరపుంగవుమీఁద సోనలు గురియ
 జంపులువెట్టక సంశప్తకులను । జంపుట కార్యంబు చచ్చింప ననుచు
 భీమానుజుండు సంభృతకోపుడగుచు । నామూఁకమీఁద నైంద్రాస్త్రమేయుటయు,
 నది వియచ్చర హృదయానందమగుచు । నది పాండవేయ సైన్యాహ్లాదమగుచు
 నది ధార్తరాష్ట్ర భయంకరమగుచు । నది భూమి దిగ్గఁ నావృతంబగుచుఁ
 బరశు కాక్షేయక పట్టిన శూల । పరిఘ ముద్గర భిండివాల నిస్త్రింశ

ప్రాసాసి కణయక బాణ చక్రాది । భానుక తోమరవ్రతతీరంబునటయు,
జదియు రథంబులు నమయు నారథులు । మెదుగు హయంబులు మృతీబాంధు రథులు
నా రథికులకంటె నధిక వేగమున । నారయ రాలు శ్వేతాశ్వత్రములు,
గొడుగులకంటె నెక్కుచుగ మున్నాడి । కనురయంబునఁ గూలు ఘనవతాకములు,
గరిసమూహముక్రిందఁ గడఁగి “జీవిడిచి” పరువడిఁ గెడసెడి భటసమూహములు
నగణిత భటసమూహంబులమీఁదఁ గడిగి చాటుచున్న నెత్తురుచేర్చు,
నా రక్తనదులలో నపుడు త్రేల్లుచుచు । బాటుచున్నట్టి కణికబంధములు,
నా శవంబులఁ దిను నాశతోఁ గూడి । కాసెకట్టుక యీదను ఘనశిఖాచములుఁ
గలిగిన జన్మరంగంబు మాపజకు ! విలయకాలమునాటి విధమున నుండె.
హతశేష సంశ్చక్రావళి విజిగి । ధృతిచెడి నాలుగు దిక్కులయందు
విచ్చినఁ, బాగల్లె విరిసిన వెలుగు । నచ్చుగా కిభాబోలె ననురేంద్రసుతుఁడు.

దుర్యోధనుఁడు ధర్మజనితోఁ బోరి విరఘుఁ డగుట

కౌరవేశ్వరుఁడును ఘనుఁడు ధర్మజుఁడు । బోరుచునుండ నచ్చుడు నుయోధనుఁడు
అతని నవబాణహతి నుబ్బుచెఱిచి । సూతుమేనొక్కటి చొఱచేయుటయును
బుగతుఱపుఁపులు భగ్నంబుగాఁగ । మగఁటిమి నార్పుచు మఱి ధర్మరాజు
నిప్పులక్షులవెంట నిగుడఁ గోవంబు । ముప్పిరిగొన బొనుముడి వైట్టుకొనుచు
భీమాట్ట హాసంబుఁ బృథు రథధ్వనియు । భూమాయతోగ్ర కాశ్యక నిర్వణసము
బృథురధ్య హేమిత భీషణ ధ్వనియు । బృథివిని గగనంబుఁ బెల్లగలింపఁ
జతురుండై పదుమూఁడు శరములు దొడిగి । యతని యురస్థలి నదరంబు నేసి
నాలుగు శరముల నఱకె నశ్యముల; । తోలి యైదింటను ద్రుంచె నారథిని;
అఱింటఁ బడగలావంతయుఁ దీర్చె; । ఈరసంబునఁ జాప మేడింటఁ దునిమె.
అంతలోఁ గైకొన్న యష్టిఖండంబు । వింతగా ఖండించె విశిఖాష్టకమున.
లలిఁ బంచశరహతి లావుదూలింప । నులికి భూమికి డిగ్గనుజికె నీకొడుకు.
వికల శిశ తాంగు నుద్వీణతిజూచి । సకల సైనికులును సకల యోధులును
అరయ రాధావృత్తుఁ డాదిగాఁ గలుగు । దొరలును మఱియు నాత్మలు సహోదరులుఁ

జక్క నందలు నొక్క జాడగావచ్చి | తక్కక పన్నగధ్వజఁ గూడుకొనిరి.
 భీమాదు లనుజులు పృథుబాహునత్తు | లామాడ్కి- నేతెంచి రన్న పొంతకును.
 దొరల మొత్తంబిట్లు దురముపై వేడ్క | సొదిది నేవున నొక్కచోటఁ దార్కొనిరి.
 ఉభయ సైన్యములకు నొక్కటఁ జెల్లె | ఋభువు లచ్చెరువంది యీక్షింప రణము.
 క్రందు కయ్యంబులో గరిపురాధీశ, | యందద వెన నట్టలాడు మ్రోతలును,
 ఆతత పరిఘ సాయక ముద్గరాది | హేతిఘట్టనముల నెనఁగు మ్రోతలును,
 వరుసతోఁ గట్టికవారి మ్రోతయును | బరగి దిగ్విలయంబుఁ జిలించెనధిప !
 వెలి కుఱికిన కండ్లు విఱిగిన రొండ్లు | కలయ విఱిగిన విండ్లు కఱచిన పండ్లు
 నులుమైన మెడలును నుగ్గిన తొడలు | నులుచైన తొడవులు నులిసిన గడలు
 మురిసిన కాళ్లును ముడిగినవేళ్లు | విరియఁబాటిన జోళ్లు విచ్చిననోళ్లు
 నెఱయ మ్రొగినతేర్లు నెత్తురుతేర్లు | పఱదఁ బాటినవార్లు వమ్రైసనార్లు
 నెమ్మల తిప్పలు నెఱచి కుప్పలును | వమ్రైసన వాజులు వనరు రాజులును
 గెడసిన యేనుఁగుల్ కీటాడి పడిన | పడగలు జగఁజంపుఁ బలుగొడుగులును
 గరవాడి యమ్ములుఁ గలయంగ నాటి | కొఱప్రాణములతోడఁ గూర్చు యోధులును
 జక్కని గుదియలచేతి గుంపులును | మొక్కురాహుత్తులు మూల్గు మావుతులుఁ
 గలిగి సంగరభూమి గజపురాధీశ ! | ప్రళయకాలముభంగి రాద్రమై యుండె. ”
 అనవిని కంపించి యాధృతరాష్ట్ర | జననాథుఁ డా సూతసంభవుఁ బలికె :
 “సంజయ, చెప్పుదు సమరంబు సొంపు ; | రంజిల్లఁ జెప్పవు రారాజు విధము.
 చలమును మానముఁ జాలించి యసికిఁ | దొలఁగెనో విరభుఁడై దుర్యోధనుండు ?
 నెఱయ సంజయ, నాకు నిక్కంబె చెప్పును | మఱి ధర్మజునితోడ మార్కొంట లేదె !
 నెఱచి బిడ్డనినొప్పి విన్నదిమొదలు | ఎఱియుచునున్నది హృదయంబు లోన. ”
 అనవుడు సంజయుఁ డతని కిట్లనియె : | “అనఘాత్మ, వినుము నీయాత్మసంభవుఁడు
 విరభుఁ డొటయెగాని విడువఁడు రణము. | అరదంబు వేటొక్క టనవొప్ప నెక్కి
 కనలుచు నిప్పులు కన్నుల రాలఁ | దన రథచోదకుఁ దప్పక పలికె :
 “తెల్లని గొడుగుతోఁ దెలివినున్నాఁడు | అల్లవాఁడే పాండవాగ్రసుతుండు.
 పరగ నచ్చోటికిఁ బఱపు రథంబు | తురగ వేగంబు బంధురలీల మెఱయ. ”
 ననుటయు నట్లాతఁ డాచరించుటయుఁ | దనసూతునకుఁ జెప్పె ధర్మనందనుడు

‘వాఁడె కౌరవపతి వచ్చుచున్నాఁడు . పోఁగిని నెదురుగాఁ జూసిమ్ము రథము.’
అని పల్కు సూతుండు నట్లుకాకనచు . పిల వేంబున హయములఁ బడపఁ
జతురులై సురలెల్లఁ జయ్యఁగఁ జూడఁ నతి ఘోర రణమయ్యె నయ్యిరువురకు.
రారాజువడి ధర్మరాజువాఁడంటు . వాకనంటునఁ ద్రుంచి నలిమిఁజే యాన్పె.
ధనువు వేఱొక్కటి దాన్పి యారాజు ! కనలునుఁ గురునూడె గౌరవ్యునిల్లు.
మెఱుగులు గ్రమ్మెడి మేటిపిల్లెత్తి . మెఱసి యాతఁడు లెక్కమిఁజగఁ కేయఁ
బొంగి పాండుకృపాలపుత్రుండు పేర్చి . వింగియు నేలయు నిండ నేయుటయు,
నా వారిజాననుఁ డేస్తుమయంటు . గావించెనోయనఁ గాన్పించె జగము.
గురుసింహనాశముల్ గూలినాదములు . హరుల చినాదంటు లట వినెచ్చు ;
మంటలుఁ బొగలును మార్గణావళుల . పెంటలుఁ గనవచ్చుఁ బెల్లుగాఁ బుడమి.
పోయె ధర్మజుపని పోయె గౌరవుఁడు ! బోయె చన్నట్టు మాబుద్ధికిఁ దోచె.
అమ్మపుచ్చుటయును నరిఁ బోయుటయును . అమ్మేయుటయుఁ దోచ దప్పుడెవ్వరికి.
అత్తఁగి రక్తధారావృతులగుచుఁ గ్రొత్తపూచిన మోదుగులఁబోలిరెఱిమి.

దుర్యోధనుఁడు ధర్మజులొఁ బోరి మూర్ఛిల్లుట

శక్తి యొక్కటివైవ సర్వకేతనుఁడు . యుక్తిమైఁ ద్రుంచిన 1 నుదరి ధర్మజుఁడు
పిడుగుకైవడి నొక్క బెడిదంపుఁ దూపు . తొడిబడ నీవుత్తఁ దూఱనేయుటయుఁ,
గయ్యంటు తుడిసేయఁ గలవాఁడె పోలె . నయ్యెడఁ గోపించి యరదంటు డిగ్గి
గదగని కౌంతేయుఁ గదిసిన, నతఁడు . గదలక శక్తి వక్షముఁ గాడ వైవ,
మగఁటిమి చెడక యా మానధనుండు . మగిడి తేరికి వింట మాల్కొనఁదలఁచి
బురబుర నెత్తురుప్పొంగ నీకొడుకు . అరదంటుపైఁ బడె నవును మూర్ఛిల్లి.
హార్దిక్యఁ డెడసాన్పి యనుసూతిమిఁద . దుర్దాంతకరములఁ దొడిగి యేయుటయు
వాయుసూనుఁడు కృతవర్ణుపైఁ గవిసి . సాయకజాలంటు సంధించి యేయ,
వాయువేగోద్ధాత వాఙ్మయఁ బోలె . నాయెడ బలముతోడయ్యె భోజనకు.
అప్పుడు బీభత్సుఁ డమరులుప్పొంగ . నుప్పతిల్లిన 2 ధూళి యుడివీధి మింగ
జ్యూనాద హరినాద శంఖనాదముల . భూనభోంతరము లద్భుతముగా మ్రోయఁ
బటరయంటున వచ్చి బహుళరథాశ్వ . భట నారణ్యంటులఁ బరిమార్చె ; సంతఁ

గురుపతి తెప్పిటి ఘోరబాణముల । నరుమీఁదఁ బటప నన్నరుఁకు కోపించి
 1. సప్తి సారథి కేతు చారుచాపములు । సప్తబాణములు సమయించి మించి
 విల్లలై నఱికి యావిభుని ప్రాణములు । కొల్లలాడఁగఁజాలు కోలలేయుటయు
 మీటి యశ్వత్థామ మేడిసీనాథ ! । యాటింట నవిద్రుంచె సర్థమార్గమున.
 అతిరోష రక్తాక్షుడై నవ్వసాచి । యతని కోదండరథ్యములఁ జెండాడి
 యనిఁ దన్ను జెనకిన యాకృపాచారుగ్గ । ఘను శరాసనశూన్యఁ గావించె ననఘ !
 సిడమును 2. మాపులఁ జేతిచాపంబు । గెడపె నెదిర్చిన కృతవర్సఁ గిట్టి.
 నిస్సేమ విక్రమనిధి విజయుండు । దుశ్శాసనుని విల్లు తునుకలు చేసి
 కవికేతనాశ్రిత ఘన భూతవర్గ । విపులాట్టహాసంబు మినువీధిఁ గప్ప,
 హరిరావ దేవదత్తాభీలరావ । గురుగుణధ్వనులు దిక్కులఁ బిక్కుటిల్లఁ
 గర్జుపైఁ గడఁగినఁ గర్జుండు నపుడు । దుర్నివార క్రోధ ధూమాక్షుఁ డగుచు
 విష్ణునిమై గ్రుచ్చి పిశిభాష్టకమున । జిష్ణుని తనువు చెచ్చెర మూట నాటె.
 ఈరీతి భానుజుఁ డేపుదీపించి । వారక దివ్యాస్త్ర వర్షముల్ గురియ
 హరితమ్ముఁ డెడసాచ్చి యస్త్రపుంజములు । ఖరకరసూనుపైఁ గడఁగించుటయును,
 అప్పుడు మాద్రేయు లాశిఖండియును । ఒప్పుర ద్రాపదేయులు యుయుత్పూడును
 దండనాథుండుఁ జేకితానుండు మఱియుఁ । జండతేజులు పార్థ చక్రరక్షకులు
 ఘనమాత్యు చేది కేకయ శూరవరులు । ననిలోఁ బ్రభద్రకు పిలా కరూఢులును
 గాంలేయ హితముగాఁ గర్ణపై నొక్కి । కుంతాది బహు శస్త్రకోటులు పటప
 ననమాన వేగుడై యవియెల్ల నతఁడు । నిశితాస్త్రచయముల నీటు గావించి
 దంతి శతాంగ పదాతి తురంగ । సంతతి సంగరస్థలి రూపుమాపె.
 దివిజేంద్రసుతుఁ డంత దివ్యాస్త్రవహిని । వివిధరూపులఁ గప్పె విశ్వమంతయును.
 అనయంబు గార్చిచ్చు లడరినఁ బాటు । ఘనమ్ముగ నివహంబుకై వడిఁ దోఁపఁ
 గురురాజబలము నుగ్గులుగాఁగ విడిగి । నరధ సగతిఁబాటె జగతీశ, యంతఁ
 బంకజావృండును బల్చిమవార్ధిఁ । గ్రుంకె రక్తచ్ఛాయ గుఱుతు గాన్పింప.
 3. సమయంబున నట నిరువాఁగు । వేసరి శిబిరప్రవేశంబు చేసి
 కృతమతి సంధ్యాది కృత్యముల్ దీర్చి । క్షీతిమించి సుఖనిద్ర చెంది రారాత్రి.”
 అని సంజయుండుచెప్పె నాంబికేయునకు । నని ముని జనమేజయక్షితిపతికిఁ

జెప్పినగతిఁ జెప్పఁ జెలఁగి యమ్మొనఁదఁ . నెచ్చాటఁ గథచెల్లె నెజ్జిఁగింపు మనిన
 ద్వారకావాస, శ్రీవైకుంఠనాథ, . శాతీశవినుత, లోకభ్యాత చరిత,
 నిత్య సత్యోన్నత, సీరజనాథ, . అత్యంతదృఢ, చిన్మయాకార, జేష,
 ఘనమాని హృద్దేహ కలిత సందోహ ! వినుత ప్రకాశ, శ్రీ వేంకటాక్షక,
 భక్తవత్సల, జగత్పావన, భుక్తి . ముక్తిప్రదాయక ! మ్రొక్కెద నీకు.
 ఇది వేంకటా చలాధీశ్వర దివ్య . పదపద్మ మకరంద పానద్విలేఖ
 మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ . సుగుణాధ్య సోమన సుకపేంద్ర పద్మ
 రచితవకా కర్ణపర్వమున నాశ్వాస . ముచితార్థ యుతముగా నొప్పె రెండవది.

తృ తీ యా శ్వా స ము

శ్రీవిష్ణు నిజనామ, శ్రీరంగధామ, | గోవింద, మాధవ, గోపికారమణ,
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు | ఘనతతో భారతకథ చెప్పదొడగె :

కర్ణుని రెండవనాటి యుద్ధము

ఆరాత్రి వేగంగ నమ్మటునాడు | చారుతరంబుగా సకల జనంబు
మునుకొని సంగ్రామమునకును నడచి; | రనయంబు సంతలో నక్కడఁ జేరి
యమతనూభవుండు బృహస్పతి మతము | నమరి మించిన దుర్జయవ్యూహ మెలమిఁ
బన్నింప, మనవారు వ్రతి మోహరంబు | పన్నుటకై పద్మబాంధవ నూతి
కెదుటచూచుచు నుండి రెలమితో ననిన | నడను మీఱంగ నా యాంబికేయుండు :
“అకట సంజయ, వినుమటఁ జలిచేతఁ | బ్రకటితంబుగ బాధపడు మహీజనులు
అరయంగ సూర్యోదయము గోరుచున్న | కరణిని దనరాక గరిమతోఁ గోరు
జనుల కాతఁడు నిజస్వచ్ఛ తేజమున | ఘనమైన ప్రియమైనఁగఁగఁ దోచెనొక్కొ !
అమ్మెయిఁ దొలునాడు యమనూతిచేతఁ | గ్రమ్మనఁ బడ్డట్టి కష్టము చూచి
సకల బలంబులు నన్నాహలీల | నకలంకగతి వచ్చి యాహవపీడి

... .. | ... ..

కర్ణుఁ డా కలనిలోఁ గాంతేయవరుల | వర్ణింప గెల్చెడివాడు | చాల్చాలు !
ఏమిచెప్పగవచ్చు నితని మూఢత్వ | మామెయిఁ జెటువక యది యెలమాను ?
నెలగొని సౌబలు నీతియుఁ గర్ణు | బలిమియుఁ గడఁగచొప్పడఁగూడి తనకు
నెలమితో సామ్రాజ్య మీయఁగా బలిసి | వెలయు¹వాడైయుండు వెడఁగురారాజు.
మొనసి జూదమునాడు మొనసిన కీఱు | ఘనముగాఁ బెరిగి దుఃఖము నేయకున్నె !
పూనినగతిఁ బాండవులలోన నొక్కఁ | డేనియు నొవ్వఁడు ఎలమి దీపింప.
నతులలో మెలగిన చాడ్పున మనదు | చతురంగ బలములో సంచరించెదరు.
దేవతాబలమున ధీరులు వారు ; | కావున జయమెద్ది కారవృత్తకును.”

1. మెఱుంగఁగ. 2. వప్పురాహువునిదియ. 3. జరుపక. 4. నోడై యుండు రారాజు. (మా)

అనిన నూతననూజః జాంబీకేయునకు । వినుమని యంతయు వినిపింపఁ దొడఁగెః
 “పార్థివ, విను కృతపదిన కార్యంబు । అర్థిగ్రమ్మఁగఁ నవగునె! జెందంబు
 గుండు సంతయకాక; నొనకొని నీవు పొందుకొనే యిష్టము వగచెదవు;
 అదియనూ ఘలియించె; నకట యుద్ధంబు । చదవడి వలదన్నఁ జాండపులకును
 గీడు దలంపుచుఁ గిల్చివంబునకు । నోడక యెడిగట్టి యుంటివిగాదె!
 కడచినవనికి వగవఁ బనిలేదు । కడఁకతోడుతును నంగ్రామంబు తెజుగ
 విను” మనుటయు మహిమిభుఁ డిట్టిలనెయె : । ‘బనరఁ గర్ణుండుఁకకుండిన యట్టి
 కారణంబేమి? చక్కఁగఁ జెప్పు’ మనిన । నారూఢి సంజయుఁ డనియె భూపతికి :
 “కరమొప్పఁగా లేవకడ సర్వబలము । దురము సేయఁగఁ బోనఁ దొడరి యవ్వేళ
 పరికించి నీతనూధవుఁడు తమ్ములును । దరణిరగానుండును దను గొల్చిరాఁగ
 నాజి వెడలె; నయ్యవసరంబునను । రాజుడగ్గటి దినరాజపుత్రుండు
 మెల్లన నిట్లను : “మేదిసినాథ! ! యెల్లగాఁ గృపవిన మిపుడొక్కమాట,
 నాకు సురాధీశనందనునకును । బ్రాకటంబుగఁ గల్లు బవరంబు నేడు.
 అలవును జలమును నధికంబుగాఁగఁ । దలపడుదుము ఘోరతర సత్వలీల.
 ఎలమితో దేవేంద్రుఁ డిచ్చిన శక్తి । పాలియుట నాతోడఁ బోరాడు నతఁడు.
 దొరకొని కరము నెత్తురుగాక యుండ । విరివి నక్షునుఁ జంపువిధముఁ జింతింపు.
 నలలితంబగు దివ్యశరసత్త్వమునను । దలకొని సరి నాకుఁ దలపోసిమాడ;
 ఘనదృఢత్వమున లాఘవ గుణంబునను । మును దూరపాతంబునను వలసఁగును;
 పటు శౌర్యధైర్య సంపద హీనుఁడతఁడు; । చటుల సౌష్ఠవరేఖఁ జాలఁడంతయును.
 మనుజేశ, విను మొక్కమాట చెప్పెదను । మను విశ్వకర్మ ఋభుత్వన కెలమి
 విజయ నామంబున వెలయు చాపంబు । విజయుఁడై నిర్మించి వెనసీయ, నతఁడు
 నావింట సిఖలదైత్య శ్రేణిఁ ద్రుంచి । భావించి యంతలో భార్గవరాము
 నకు నీయ, నాతఁడు నవ్యశౌర్యమునఁ । బ్రకటించి మించి యిర్వది యొక్కమాటు
 భూపల్లభులఁ ద్రుంచి పొందుగా నాకు । వావిరి గృపచేసె వసుధాధినాథ!
 నెలకొని యిమ్మహానీయ చాపమున । మలసి దేవేంద్రజమద మణంజెదను.
 అనఘ, నావిజయంబు నాగాండివంబు । విను నీకుఁ జెప్పెద వెన నొక్కసమము.
 తొలఁగక యక్షయ తూణీరములును । అలరసవధ్యరథ్యంబులు రథముఁ
 గల పవి యెక్కుడు గడఁగి వానికిని. । కలపు శస్త్రాదులు ఘనముగా బండ్లఁ

గొనితెత్తు; దేరుల ఘోటకంబులను | వెనుకను బెక్కులు వివిధమార్గముల
సమరులకై నను సలవి గాకుండ | సమరించి తెచ్చెద హస్తపురీశ!
మఱి విను మొక్కటి మఘనూదనుండు | వఱలు సారథియయ్యె వానికి నట్లు
గాన ససాధ్యుడై కదనోర్వియందు | బూని వర్తించు; నేర్పున గృష్ణపాటి
యనంగ సన్నతికెక్కు న మృద్రనాథు | ఘనత నాసారథిగా నొనరింపు.
మట్టైన గెలిచెద నమరేంద్ర సుతుని | బోట్లాట ఖచరులద్భుతమంది చూడ.
హరికెక్కుడూహింప నమ్మద్రవిభుడు | హరుల చిత్త మెఱుంగు; నదిగాక యేను
మేదిని నరుకన్న మిక్కిలి బలిమి | పాదుకొల్పినవాడఁ జారవాధీశ!
ఈ చనవిమ్ము నాకింతియ చాలు | భేదర పతివైన గెలుతు నిక్కముగ.
మనుజులయ్యిన పాండుమహిపతిసుతులు | పనుగొనఁగాఁ దృణప్రాయంబు నాకు”.
అనవిని యుప్పొంగి “యంగాధిరాజ! | విను మిటులైన నీ వెనుకఁ దేరులును
అమ్ముల బండ్లును హయములఁ దెత్తు | దమ్ములఁగూడి మొత్తమ్ముగా.” ననుచు

దుర్యోధనుడు కర్ణునకు సారథ్యంబు నేయుమని శల్యుని వేడుట

బహుతర సంతోష పారవశ్యమున | మహనీయుడై పోయి మద్రేశుఁ గాంచి
ప్రణాతుడై వినయ సంభ్రమములు చెలఁగ | గణుతించి యిట్లనుఁ గౌరవేశ్వరుడు :
“ సత్యవ్రతంబును శత్రుశిక్షయును | నిత్యంబు నీకును నిత్యప్రతాప!
అదిగాక నామీఁద నధిక తాత్పర్య | మదనుగాఁ గలిగుందు; వదిగాన నిన్ను
విసతిమైఁ బ్రార్థించి వేడెద నొకటి | మనువుము నన్ను నామాట గాదనక.
అర్జును ననిఁదెగటార్పంగవలయు | కర్ణమూహించి యాకర్ణుని రథము
గడపు; మట్టైన విక్రమలీల నతఁడు | అడరి నీకృపఁ జంపు నఖిలపాండవుల.
గురుఁడును భీష్ముడుఁ గూలినవెనుక | గురుతరంబైన యీ కొంచెపు మూఁక
తోడ జయముగోరి తోడరుచున్నాఁడ; | రూఢి నమ్మితి నిన్ను; రూపింప వరము
నీవేళ నాకిమ్ము; ఈవెపో దిక్కు; | సావధానతఁ గర్ణసారథి గమ్ము.
వినతాతనూజుని విమలసహాయ | మున విభావసుగతి మునుకొని విమత
నిబిడాంధకారంబు నిక్కంబణంచు | ప్రబలుఁడౌ.” ననిన రారాజు నీక్ష్మించి
కనుగవయందు నుగ్రంబుగా నగ్ని | మునుకొనఁగా బొమముడిపాటు గదురఁ

గటములుప్పొంగ నుత్కటకోవుఁ డగుచుఁ | ... ..

[బలయకాలమునాటి ఫాలాక్షుఁడీతి | వలనమీఱంగ గర్వస్ఫూర్తిఁ బలికె :

“నృప, విను నన్నింత నీచవుఁబనికి | విపరీతగతి సంప వేన నీకుఁ డగునె ?

ధర్మవిధంబును దప్పెదవేల ? | ధర్మమె కటకటా ! ధరణీపల్లభులు

శూద్రుల కేనాటఁ బొప్పడ నేవ | ¹యుద్విక్తులై చేసి రూహించిమాడ ?

సూతజ రాధేయు ట్రోణిలోపలను | ఈతటి దొరఁజేసి యిట్లు పల్కెదవు.

కలయ నాకింతటికన్న ²బన్నంబు | కలదె ? యుద్ధమును నొక్కనిఁ బాలుకెట్టు

మలవడ నెట్టివాడైన గానిమ్ము | కలహరంగంబున ఘోరితు వాసి.

అట్టిభంగియుఁ జాలదంటేని వినుము | గుప్తు³తోఁ దరవాయిగొని సంహరింతు

విమతుల ; వినుమేను విక్రమింపంగఁ | క్రమ మొప్పుగా మాన్పగలఁదె యొక్కరుఁడు ?

కులశైలములఁ గూల్తుఁ ; గుంభిని వ్రత్తు ; | జలనిధులగలఁతు ; నక్షత్రముల్ రాల్తు

నదిగాక మిన్నను నవసీతలంబు | వదలక ధరణీపై వాయుంతుఁ దాళ

గతిమీఱ ; నాదువిక్రమ మెఱుంగకయె | యతులితంబుగఁ బల్కి తందుకేమాయె !

పొగడొంద రథకవిస్ఫురణంబు దక్కి | మొగిని సహస్రాంశమునకును నాటి

గాని సూతతనూజఁ గట్టు దురాత్ముఁ | బూని సారథివైన భూజనుల్ నగకె ?

సరకసంహరుని నరునిఁ గైకొనను ; | ధరఁ గర్ణపక్షపాతంబున నన్ను

జెనుపొంద నవమాన పెట్టెదవేని ! పొనర మాభూమికిఁ బోయివచ్చెదను.”

అనిపల్కి రాజమధ్యంబు తావెడలి | పొనుపొంద శీఘ్రతఁ బోవఁ జూచినను

భూపతి బహుమానపూర్వంబుగాఁగ | నాపజ్జఁ బ్రణమిల్లి⁴యతివినయమున

నిలువరించి ప్రియంబు నిగుడ నిట్లనియె : | “కలయంగ నీ మహాకలహరంగమున

రమణ నీకధికుతా రథికులు గలరె ? | క్రమ మొప్పు భూమిభాగమున నెందైన.

తొల్యత ⁵శత్రుజాలములకు హృదయ | శల్యంబ పగుటగా శల్యుడెన్ పేరు

గలిగె నీకును విను కారుణ్యనిలయ ! | బలభేదీసూతి కుర్వర రథికత్వ

గుణములీయందు నెక్కుడు భానుజుండు. | గణనకెక్కినయట్టి కలితాశ్వహృదయ

నుజ్ఞానమున మధుసూదనుకంటెఁ | బ్రజ్ఞ మిక్కిలి నీకు భాసురతేజ !

వరికింప నింతటిపని నీకుఁదక్క | నొరుల కశక్య మత్యున్నతస్ఫూర్తి.

1. యుద్విక్తులై. 2. జన్నంబు. 3. తొందరవాయ. 4. శ్వేత. 5. నూనుని యుర్వర.
6. కంటె. (మా).

పనివడి నావిన్నపంబు చేకొనుము । ఘనముగా నిలుపుము కౌరవకలము. ”
 అనిన సంతనమంది యమ్మద్రవిభాడు : । “నను మురివైరికన్నను నెక్కుడనుచు
 గొనకొని రాజన్యకోటి వినంగ । గొనియాడితివి గాన గురుమహీనాథ !
 కడఁగతో ఘనుడైన కర్ణుని రథము । నడపెద నొకమాట నాకీయవలయు.
 ఈతనితోడ నాయుచ్చ నేమేని । ఘాతమాటలు దోషంగా నాడుచుందు.
 పనివడి యెగులు పట్టకుండినను । మునుకొని యెంతయుఁ బొందొనఁగూడు. ”
 అనుటయు రాధేయు నాతండు చూచి । యనయంబు నియ్యకొమ్మన నీయకొనియె.
 అట్టభినందించి యా కరురాజు । నెట్టన శల్యుని నిజదిశ్చవృత్తి
 యెక్కడ దిరుగునో యనుచు శంకించి(?) । మక్కువదీసిప మఱియు నిట్లనియె :
 “అనఘాత్యై, యీవిధం బాచరించుటకుఁ । జెనసి నుం తేనియుఁ జింతింపవలదు.
 పెనుపొందఁ దొల్లింటి పెద్దలచరిత । మనయంబు వినిపింతు నది నీకుఁ దెలియ.
 మలసి మార్కండేయ హానిశేఖరుడు । చెలఁగి మాతండ్రికిఁ జెప్పంగ వింటి.

త్రిపురాసుర వృత్తాంతము

తారకుఁడనియెడు దైత్యుండు సురల । తో రణంబొనరించి తుదిఁ జన్నపిదపఁ
 దనరంగ వానినందనులు ప్రతాప । ధనులు విద్యున్నాల్లి తారకాక్షుండు
 కమలాక్షుండు ననంగఁ గలుగు రాక్షసులు । కమలాసనునిఁగూర్చి ఘనతపోనిష్ఠఁ
 బరఁగినఁ, బద్మనంభవుండు వారలకు । వరుసఁ బ్రసన్నుడై వలనొప్పుఁ బలికె :
 “మీ తపఃప్రాధికి మెచ్చితి నిపుడు । ఖ్యాతిగా వరముల నడుగుఁ డిచ్చెదను. ”
 అనిపల్క నపుడు వారందఱు నొక్క । మనసునఁ బలికిరి మహిఁ జాగ్రిమ్రొక్కి,
 “భారతీనాయక, బ్రహ్మణ్యగణ్య, । నీరజోద్భవ, నిత్య, నిగమాంతవేద్య,
 సలలితవిస్ఫూర్తి సకలభూతముల । వలన నేకాల మవధ్యత్వ మిమ్ము. ”
 అని యడుగుటయు భాషాధీశుఁ డనియె : । “ఎనయంగ నీచంద మెందును గలదె !
 గొనకొని యిచ్చుటకును గొనుటకును । అనిశంబు దగినది యడుగుఁ డిచ్చెదను. ”
 అనవుడు వారిట్టులనిరి ధాతకును : । “బాసరంగ మాకు మువ్వరకును మూఁడు
 వురము లెల్లనుఖంబు పొందుగాఁ గలిగి । సురగరుడోరగాసుర సిద్ధతతికి
 సాధింపరాక నిశ్చలత దీపించి । యీ ధరణీస్థలి నెన్నికకెక్కఁ

“గలుగునట్లును కామగమనంబులనుచు విలసిల్లునట్లుఁ గావించి యి.” మృచినఁ బద్మజుఁ డిట్లుని పలికె వారలకుః : “ ఛర్మంబులేక నిచ్చలు నుండవలయు; నెడవక మూఁడు నొక్కెడఁ గూడెనేని . చెడు బలియునిచేతఁ; జేరకయున్న వెన నసాధ్యంబులై వెలయు నెంతయును . వసుమతిలో.” నని వరమిచ్చి పోయె. అంతట రాక్షసు లత్యంత మహిమ । సంతోషమున నిజస్థానంబు కరిగి మయు వేషుకొనుటయు, మయుఁ డా పురములు । రయమున నిర్మించె రమణ దీపింప. వినుమవి కనకంబు వెండియు నినుము । ననయంబునై నాలుగంచులు నూఱు యోజనంబులు గల్గి యుండు నెంతయును. । రాజిల్లఁ గార్తవ్యరమునఁ జేసినది యెంతయు దివమున, నెట నెంగిపురము । నంతరిక్షంబున, నవచిపై నినుము పై సంచరించుచు నత్యంత మహిమ । తో సాహసన్ముక్తితో విలసిల్లె. తారకాక్షున కొక్క తనయుండు పుట్టి । భీరత హరినామ ధేయఁడై మించి యపురూపముగ వారిజాననుఁ గూర్చి । తపము నేయంగఁ బ్రత్యక్షమై ధాత ‘వలనొప్ప నీకును వరమిత్తు నడుగు । మలవడ’ ననిన హస్తాబ్జముల్ మొగిచి, వరుసతోఁ ద్రిపురంబువార లాయుధము । లరుదారఁగాఁదాడి హతులైన, 2వారి పీనుగుల్ నీటిలోఁ బెట్టంగఁ దడసిసి । మానుగా 3నొకఁడు క్రమ్యజుఁ బదుండగుచు శౌర్యంబుగలుగఁ బ్రసాదించు 4బావి । వార్యమోఘంబునై వర్తింప నిమ్ము.” అనిన నిచ్చితి నని యబ్జజుఁ డరుగ । ననఘాత్మ, రాక్షసు లట శంకలేక యేపుమై లోకంబులెల్ల బాధింప । నా పురందరుఁడు దేవావలిఁ గూడి పనివడి పురములపై నెత్తిపోయి । పెనుపొంద సుంతయు భేదింపలేక యెంతయుఁ జింతించి హితులును సురలు । సంతంతరాఁ బోయి యబ్జజుఁ గాంచి దండప్రణామ మత్తఱిఁ జేసి నిలిచి । దండిగా నా పురదైత్యుల తెఱంగు విన్నవించిన ధాత విబుధేంద్రు కనియె : । “క్రన్నన నా పురోత్రయ మేకబాణ మునఁగాని యణఁగదు; భూతేశు నీశు । మనసిజసంహారు మధునై రివినుతు గిరికన్యకానాథుఁ గిల్చిపడమనుఁ । బరమేశు శంకరుఁ బ్రార్థింపుఁ.” డనిన నమర సంఘములెల్ల నట్ల కాకనుచు । నమరంగ దివ్యసహస్రవర్షములు తలకొన్న నిష్ఠతోఁ దపమాచరించి । యలవడ శుద్ధాత్ములై యీశుకడుకు నరుగఁదలంచి పద్మాసనుఁ దలఁచి । నరవినాతనిఁ బురస్కరుఁడేసి పోయి

పరమ శరణ్యుని భక్తమందారుఁ | బరమాత్ముఁ బరమేశు ఘలాత్ముఁ గాంచి
తలకొని సాష్టాంగ దండ పాతముగ | నలవడ మ్రొక్కిన, నాశంకరుండు
కరుణామృతము చల్లు కడగంటిచూపు | పరగించి “లేలెండు బ్రహ్మాదులార !

... .. | ... ..

అనవుడు లేచి హస్తాబ్జముల్ మొగిచి, | గొనకొని యాతనిఁ గొనియాడిరిట్లు :
“ఘన నీలకంఠాయ గంగాధరాయ | వనజాప్త శశధర వహ్నినేత్రాయ
భూతాధినాథాయ భూతాత్మకాయ | చేతోజమథనాయ శేషహారాయ
దక్షయాగహరాయ ధనదమిత్రాయ | రక్షితభక్తాయ రాజజాటాయ
తుభ్యం నమోనమో ధూర్తులఁ జంపి | సభ్యుల రక్షింపు సర్వేశ, యీశ !
త్రిపురవాసులు మదోద్రేకులై జగము | తపియింపఁ జేసిరి దర్శవిస్ఫూర్తి.
శరణు శరణ్యు, మో శాంధవీరమణ ! | పరగ వారలఁ జంపి బ్రచికింపుమమ్ము.”
అని పద్మభవముఖ్యులాడు వాక్యములు | విని నవ్వు తళుకొత్త విశ్వేశుఁ డనియె :
“పనివడి వినరయ్య బ్రహ్మాదులార ! | యెనయంగ నీపని కియ్యకోఁ జాల.

ధృతి మదీయములైన తేజోబలముల | సతులితంబుగ మీకు నర్థ మిచ్చెదను.
అది పుచ్చుకొనుచు మీరందఱుఁ గూడి | వదలక చంపుండు వైరి వర్గముల.”
అనుడు : “మా తేజంబులందులో నగము | వినుతింపఁగా నీవె వేడ్కలోఁ బుచ్చి
కొని వారి శిక్షింపు కుంభినిలోన | నొనరంగ రక్షణీయులము రక్షింపు.”

అనుడు సర్వేశ్వరుం : “డనురులు సురలు | ననిచిన ప్రీతితో నాకొక్క సమము.

తగ శివం బఖిల భూతంబులయందు | నగణితంబుగఁ జేయ ననిమిషులార !

శివనామ విఖ్యాతి చెల్లె ; నట్లయ్యు, | భువి బాపకర్మల మూఢుల శతులఁ
జంపంగవలె గాని చనదూఱకుండ. | పెంపువహించి ¹చెప్పెద వినుఁ డొకటి
ఎనయ లోకంబుల కెల్లఁ బశుత్వ | మును నాకుఁ బశువతి ముఖ్యత్వ మహిమ
వలయు ; నట్లైన భూవలయంబు నందు | నలలిత విస్ఫూర్తిఁ జర్చించి చూడఁ
బశుహాసనమునఁ బాపంబు ²లేకుండు. | వశము నేయుండు నాకు వరదివ్యరథము
నూతుఁ డశ్వంబులు సునిశితాస్త్రములు | ప్రీతితో.” ననవుడుఁ బృథివి బశుత్వ
మునకు శంకించి యిమ్ముల విచారింపఁ | దనరంగ నద్దేవతల చంద మెఱిగి

భయపడనేటికి? పశుభాషముక్తి! రయమున వినిపింతు రమణః పాశుపత
 వ్రతనిష్ఠ సంతయు వత్తింపవలయు! బ్రతి మీఱు ద్వాదశాశ్వాసు; లలిగాక
 పరంగ నిష్ఠానురూపమున నత్సరము. సరవిశో నాటునూనములు దెట్లెల్ల
 పానంగ ద్వాదశదినంబుల మాత్రమైన! ననుమతి ఫలియించు వలనొప్పు. ననిన
 వారట్ల కాకని నైభవ లీల! నారూఢి 'పశుపతి' వనివల్లి యంత
 రమణః దేజోబలార్థంబు కలిగించి! క్రమమొప్పుగా విశ్వకర్మ కీర్తినిః
 "ఇమ్మహాదేవున కెలమి రథంబు! కెల్ల సాధనములు నిర్వింపవలయు."
 అనిన నాత్మప్రయు సంగీకరించి! తనరంగ భరణి రథంబు గావించి,
 రవిసుధాకరులఁ జక్రములుగాఁ బెట్టి, యవిరళంబుగ నాత్మ క్షయమునర్చి,
 విస్తర హైమామాది వింధ్యనగంబు! నస్తాచలంబును నా యుదయాద్రి
 నవయవంబులు చేసి, యగును మూట! కరణం ద్రివేణక రచన గావించి,
 హరులు వేదంబులు, నాతపత్రంబు! గరిమతో మేరునగము, శరాసనము
 వత్సరంబును, నమ్ము వారిజాక్షుఁడుగ, నత్సరద్గ్రహలనద్వోన్మమండలము
 జోడుగా విరచింప, జూచి శంకరుఁడు! వేడుకకై కొని విభవంబు మెఱసి
 'సారథి నిట నాకు నమకూర్పుఁ డతుల! ధీరుండు సుజనవిధేయుండు నగుచు
 నాకంట నధికుఁడై నయమొప్పువానిఁ! బ్రాకటలీలమైః బ్రార్థించి తెండు.'
 అనిన దేవతలెల్ల నంబుజాననునిఁ! గని మొక్కి "యోదేవ, కరుణావిధేయ,
 సారథివై మమ్ము సర్వలోకముల! నారూఢి రక్షింపు." మనిన బద్ధజాఁడు
 నలిమీఱఁ బ్రణవంబున నొనర్చినట్టి! ములుకోలగాని నొగల్ ముదముతోనెక్కి
 యశ్వరత్నంబుల నటు పఱపంగ! విశ్వేశ్వరుండు కడువేడ్క దీపించి
 పురములకడకేగి 'బోరన విల్లు! కరమొప్పు నజ్యంబు గావించి మించి
 పాశుపతాస్త్ర సంబంధంబుగాఁగఁ! జేసి పురంబులు క్షిరబుద్ధి నిలుప,
 నవి యొక్కచోటికి నప్పుడు గూడి, శివుఁడేయఁ గాలి పశ్చిమవాక్కి దోఁగె.
 కడఁగినయగ్ని లోకములు దహింప! నదురాజశేఖరుఁ డొప్పుగా మాన్పె,
 నకలమునీంద్రులు నకలదేవతలు! నకలేశు నీశ్వరు నన్ను తినేసి
 సరవిదీపింప నిజస్థానములకు! నరిగి; రివ్విధమున నప్పురమేష్టి

1. యుక్తి. 2. లభించి. 3. హేమాద్రి. 4. రవిరింధ్ర. 5. వేదములుగా నట శరాసనము.
6. నగంబుగాఁ జేసి. 7. భోయన. 8. స్థిత. (మా).

మనసిజారాతి కిమ్మహిని సారథ్య | మొనరించె గావున నీవును నట్లు
 రమణమై గౌరవరక్షణార్థముగ | గమలాస్తజునకును గడవుము రథము.
 సమ్మితి నిన్ను నెంతయు, రాజ్యపదవి | సమ్మతిగా నాకు సాధించి యిమ్ము.
 అదియునుగాక పాయక విను మనకు ! | యిది యొక్క యితిహాస మేనొద్దనుండ
 ధర్మవర్తనుఁ డొక్క ధరణిదేవుండు | పేర్చి భూపతికిఁ జెప్పినయది వినుము.
 మొగిని భార్గవవంశమునను బ్రసిద్ధుఁ | డగు జమదగ్నికి నత్యంతమహిమ
 గామాఁడు పుట్టి సరంభంబుతోడ | నామెయిఁ దనయు సేయఁగ శంకరుండు
 ప్రత్యక్షమై వచ్చి రక్తి నిట్లునియె : | ‘అత్యంతమతి వరంబుగుఁచుఁ నీవు
 అనఘాత్మ, యిచ్చెద’ ననవు డుప్పొంగి | చనవొప్ప దివ్యశస్త్రము లుడుగుటయు,
 సమ్మహాత్ముఁ ‘డశుచియైనవారలను | నెమ్మితో దహియించు; నీ వదిగాన
 శుచివి గ’ మృదుటయుఁ జూచి భార్గవుఁడు : | “ఖచరేంద్రవంద్య, శ్రీకంఠ, భూతేశ,
 బలిమి నాకెప్పుడు పాత్రత్వమహిమ | దలకూడు నివి నాకు దయసేయు మవును.
 నీకు శుక్రూష మన్నించి సేయంగ | నాకుఁ బ్రసాదించునది యింతె చాలు.”
 ననిన వరంబీయ నా భార్గవుండు | జననుతస్సూర్తి నిష్ఠాపరుఁ డగుచు
 నొనర నాశివు షోడశోపచారములఁ | 1దనుపారు ప్రీతి నెంతయు సేవసేయ,
 సరవి ననేకవర్షంబులు చనిన | ... ..
 సంహేమచిత్తుడై నర్వేశ్వరుండు | వింతగా గారిదేవికి రామఁజూపి
 “రాముఁ డత్యంత సుప్రతచర్యమీతె ; | భామరో, నిశ్చలభక్తుఁ డీతండు.”
 అని ముద్దుసేయంగ, నానమయమున | దనుజులచేత బాధలఁబొంది సురలు
 విశ్వేశుఁ బాడగాంచి విన్నవించినను | శాశ్వతబుద్ధి నా జమదగ్నితనయుఁ
 గనుఁగొని, “దుష్టరాక్షసుల మర్దించి | యనిమిషావళికిఁ బ్రయంబాచరింపు.”
 మనిన ముదంబంది యంజలిచేసి, | “మునుకొని దివ్యాస్త్రములు లేవు నాకు ;
 నకలాస్త్రవిదుల రాక్షసుల నేరీతిఁ | బ్రకటించి గెలిచెదఁ బార్వతీరమణ ! ”
 అనిన నర్వేశ్వరుం డానతి యిచ్చె : | “తనరంగ వినుచు నాతలఁపు నీదెనకు
 నిలిపెద, నిలిపిన నిర్జింపు మరుల. | నెలకొని యంతట నీమనోరథము
 తలకొని సిద్ధించుఁ దడయక పొమ్ము | వలదు తామన.” మన్న వడిఁబోయి దనుజు
 వీరుల వధియించి వెన వారిపోట్ల | ధీరత నొచ్చిన దేహంబుతోడ

1. తను ప్రీతితోడతడును చేయుచుండ. (మా)

వచ్చిన, నంత క్రొత్తగానే శివుడు : క్రచ్చరఁ బ్రీతిమైఁ గరములుఁ దుడిచి
 'పాలువాండ వాయుధంబులు దాకెనేని వెలయుంగ నొప్పు; విమళుల గెలుపు;
 తెలివితోఁ నొను' నుల దివ్యశస్త్రముల . నలవడ నెచ్చిన నరగె భావము.
 అట్టి దివ్యాస్త్రంబు లర్కజునకును . నెట్టిన గృహదేవ; నెఱి నట్టిఘనలు
 మఱి హింసాతుల మున్నంప లెపుడు . నెఱిమిఱ; నదిగాన నీరజమిత్ర
 తనయు సత్కులజుఁగాఁ దలఁచెడ నేడు . పనివడి వదనంబు బాహువుల మెడయు
 వత్సస్థలంబును పట్టువత్తువు . విక్షింపఁగా నర్పవిమలాంగములును
 మహిమగా దేవకుమారుల కెల్లు . నహః మావిధములు చచ్చించిచూడ.
 కవచకుండలములు గలవానిఁ బ్రశ్నతి . ధవళాక్షి గాంచుచే తనయునిఁ గాంగ!
 లీల మృగేంద్రంబు లేటి కెల్లాట్టు ! తూలక నూతపుత్తుండను కీడు
 పలీలఁ బుట్టెనో యింతియగాక . చాల భూతేశ శిష్యత్వము దయయుఁ
 గల భర్గవునకును గాఢిలిశిష్యుఁ . డలవడ రాధేయుఁ; పదిగాన శివున
 కా పద్మనాభవునటుల సారథ్య . మోషిక నొనరింపు మొప్పుగా." ననుచు

శల్కుడు కర్ణుచకు సారథ్యము నేయ నియ్యకొనుట

నరవిఁ బ్రార్థించిన సారథ్యమునకుఁ . బరంగంగ నమ్మద్రవతి నమ్మతించి
 యతనిఁ గౌగిటఁ జేర్చి, "యథినాథ, వినుము . వితేతకర్ణములకు విసంగఁ జేరైన
 పలుకులు పలుకుదుఁ బరమహితములు . వలనొప్ప నోర్వంగవలయును నీకు."
 అనిన రాధేయుఁ డిట్లుచు మద్రవతికి : "మనసిజారికిని బద్మజుఁడు పాపునకు
 హరియునుబోలె బాయక సారథిత్వ . మరయంగఁ జేసిన పదిగాన గెలుతు."
 నని తనసారథి నరదంబు వేగఁ . గొనితెమ్ము నీవన్నఁ గోరి వాడేగి
 యొగి మనోరథముగా నొక్కిరింపంబు . తగ నాయితము చేసి తదవసరమున
 దీవించి;యిచ్చిన, దినకరసుతుఁడు . వేవేగ రథము భావించి పూజింప
 నెలమితోడుతఁ బురోహితు నియోించి . తలకొన్న కడఁకతోఁ దదనంతరమునఁ
 దాను బూజించి ప్రదక్షిణా బర్హి . మానుగాఁ జేసి నమస్కరింపుచును
 బనివడి భాస్కరోపస్థాన మెలమి . నొనరించి శల్కుని నొగి నెక్కుమనినఁ
 గృతమతి నాతండు గీరితటంబునకు . నతులితగతి దాటు హరియుచు బోలె

దేరికి లంఘించి ధృతి నొగతెక్క. | నాయాధి భానుజుం డరదంబు నెక్కి
వందిమాగధులు కై వారంబు సేయఁ | గ్రందుగా బహు యోధగణములు గొలువ
భేదీమృదంగ గంభీర నాదముల | భూరి భాంకృతుల సంభోదిధుల్ గలంగఁ,
జనిచని కర్ణుండు శబ్ద స్థితియె : | “నొనర భల్లాది మహాగ్ర బాణములఁ
బాండు తనూజుల భగ్నంబుసేతు | నిండి ఖేదరులెల్ల నెమ్మి గీర్తింప.”

శల్యుఁడు కర్ణునిమనసు నొవ్వనాడుట

అనవిని మద్రరా జతని కిట్లనియె : | “ఘను లఖిలాస్త్ర విక్రమ ధురంధరులు
నయమొప్పు నమరాధి నాథునికైన | భయము పుట్టింప నోవఁగఁ గలవారు.
ఏల నీవిక్కడ నీలీలఁ జెలగి | తూల నోనాడెదు? దురము లోపలను
నరుని శరంబులు నాటంగ నిలిచి | సరవితోఁ బెనఁగినఁ జాలు వెయ్యెల!”
అనిపల్కు వినియును అర్కనందనుఁడు | వినని వాఁడును బోలె వెన నూటకుండె.
సరవితో నీరీతి సంగరంబునకు | నరుడెంచు కర్ణుని నప్పుడు చూచి
వెఱఁగంది రప్పండవేయు లండఱును. | కురుబలం బార్చెను; ఘోటకహేషి
తములును గరిబృంహితములును మించె; | రమణమై నావేళ రక్తవర్షంబు
గురిసె; సూర్యుఁడు మాసె; గిగూసె వజ్రులు; | వరుసతోఁ బిడుగులు వడె; భూమిగడలె;
వజ్రలంగ నుడిగాలి వడి ధూళిఁ జల్లె. | నఱిముటి మఱియుఁ బెక్కిన యుత్పాత
చయములు దోచిన సరకుగాఁ గొనక | రయమున నమ్మద్రరాజు కిట్లనియె :
“అరదంబు నెక్కి శరాసనం బర్థి | ధరియించి మద్భుజాదర్పంబు పేర్చి
దేవతాధిపునైన దృఢముగాఁ జూతు | వావిరి బాండుభూవరసుతు లెంత?
పరగ గాంగేయ కుంభజు లంతవారు | పరికింప దురములోపల రిత్తచాపు
చత్తురె కటకటా! చంపిన నరుని | నత్తుగా నిదె నేడు చంపుదుఁ జూడు.
పాండవాగ్రజుడును బావని గవలు | నొండొరు ముదలించి యొక్కటఁ దీవ్ర
శరములఁ దాఁకినఁ జండకాండములఁ | జిరతరంబుగ నేసి చెండివేసెదను.”

శల్యుఁ డర్జును వరాక్రమంబుగ్గడించి కర్ణుని జిన్నబుచ్చుట

అనవిని శల్యుఁడిట్లనియెఁ గర్ణునికి : | “వినిన వారెల్లరు వీఁ డవివేకి

1. నాథునినైన. 2. ఏల మాటాడితి వీలీలఁజెలగి - తూలిపోనాడెదు. 3. గురిసెవరుల్లు. (చూ)

యన రజ్జులాడెద; వందున సీకు | గొనకొని యేమైన నూడునె చెవును !
 రానిక్కెగఁ బోరి రమణ శౌర్యమునఁ | బాసిన యంగారః ప్లవకంబై,
 గురురాజుఁ జెఱవట్టి కొనిపోయినట్టి | పరమూర్తి గంభీర్వల్లభుఁడై,
 వడి ఖాండవంబు గావగలేక సిగ్గు | వడి చర్మ చిర్జరచల్లభుఁడై,
 గొలది కిరాతుఁడై క్రోడంబునకును | నలెఁ బెరిగిన భూతనాథునికంటె
 నెక్కువై రథికుండు నీక్రిక్షితోడఁ | జక్కఁ బోలెదనన్నఁ జనుఁ గాక : వినుము
 ఆయాధి మనబోటు ల మృహామహునిఁ | జేరంగఁ గలరె ! యిస్సీయన్న కివిడవు.
 నృపుఁడును భీష్ముండు నీవు గురుండుఁ | గృపుఁడు సౌఖ్యుండును గురుతనూభవుఁడు
 నకల బలంబులుఁ జనుదేరఁ బోయి | ప్రకటించి విరలుని పశులను బట్టి
 దొరలతోఁ బాటితి; దొకొని యిపుడు | చిరుదులు పలికెడు పెంపగల్గించి.
 నెఱి నాటివలెఁగాదు నేటి యుద్ధంబు | నెఱవాదినై పోరు నిక్కంబు కర్ణ !”
 అనవుడుఁ గోపంబునఁగంచి కర్ణుండు | పనివడి యమ్మద్రపతి కిట్టులనియె :
 “నరుని సత్త్వంబును నా భుజాబలము | దురమునఁ గనుఁగొని తుడిఁ బ్రశంసించు;
 మందాఁగ మాను మీ.” వనిన శల్యుండు | నందంద యట్లుకా కని తేరుగడప
 మన మొనలోఁ జొచ్చి మహిమ దీపించి | యినజుఁ డిట్లునె పల్కె నెల్లగు వినఁగ :
 “వినుఁ డెవ్వరై నను వీఁడె కిరీటి | యని చూపినను నిత్తు నఖిలవస్తువులు;
 కృతమతి నిద్రఱు గృష్ణులఁ జంపి | తతభంగిమై వారిధనము లశ్వములు
 గ్రామంబు లిత్తును; గజముల నిత్తుఁ; | దామరసాక్షులఁ దగనిత్తు నిజము. ”
 అనిన మద్రేశ్వరుఁ “డట్ల సేసెదను | సునిశిత విస్ఫూర్తిఁ జూపెదఁ గ్రీడి;
 నెవ్వరు చూపంగనేల యుద్ధునుని | నెవ్విధి నై నను నీవె చూచెదవు.
 రిత్తవారికి మదోద్రేకంబు తోడ | సుశ్రుతార్థంబుల నూఱ కిచ్చినను
 నవ్వరె జనులు | ధనంబు గల్గినను | గ్రొవ్వునఁ బాఱ గ్రక్కున నైవఁ దగునె !
 తలకొని నత్పాత్రదాన మీరాదె ! | గెలిచెద నిద్రఱు గృష్ణుల ననుచుఁ
 బలికితి; విల మృగపతి నెందునై నఁ | జలమున గెలువంగఁ జాలునె నక్క !
 దంతావళంబుతోఁ దలపడి శశము | మంతనంబునఁ బోర మార్కొనఁ గలదె ?”
 యనవుడుఁ గెంపారు నత్తుల మద్ర | మనుజేశుఁ జూచి క్రమ్మట నిట్టులనియె :
 “వలను మీఱఁగ గుణవంతుల గుణము | కొలది లేనట్టి దుర్గుణుఁ డేమి యెఱుఁగు ?

గుణమిందుఁ గలదు దుర్గుణమందుఁ గలదు । గణుతింప నని నీవు కానంగ వలదె !
 యమరేంద్ర ¹జనకు నా కగు నంతరంబు । గ్రమమును నీ వెఱుంగవు విను తెలియ.
 కడుఁ బెద్దకాలంబు గంధపుష్పములఁ । గడఁకతోఁ బూజింపఁగా సర్వశరము
 నిష్పలఁ గ్రక్కెడు, నెఱి దీన నొకనిఁ, । దప్పక భార్గవాశ్రమంబున నొకనిఁ
 బరిమార్చివుచ్చెద బాహువిస్ఫూర్తి. । గరుడ ధ్వజంబును గపికేతనంబు
 గాండీవధనువు చక్రము ²నిరీక్షింప । బెండు మానుసులకు భీషణంబగును ;
 పరికింపఁగా నాకుఁ బరితోషణంబు. । హరిసహస్రంబు నా యర్జునకోటి
 మఱి పన్నివచ్చిన మర్దింతు వారి. । వెఱవకు వెఱవకు వెఱవేల నీకు ?
 వినుతింప యుద్ధకోవిదుడవు గామి । నెనసి భయంబున నిట్లు ప్రేలెదవు.

కర్ణుడు శల్యునిపైఁ గోపించి యతని దురాచారము లుగ్గడించుట

పనివడి యెంతయుఁ బాపదేశమున । జనితుండవగు నీకు నద్బుద్ధి గలదె !
 క్షత్రియాధమ, నీచ, ³కలదొకమాట । ఛాత్రిలోఁ గుటిలుండు ధర్మహీనుండు
 దుష్ట ⁴చిత్తుఁ డనంగతుండు నిష్ఠురుఁడు, । కష్టుండు దుర్మతి కార్యహీనుండు
 నతిలోభి మద్రకండన నింతవట్టు । ధృతిమీఱఁ జూడంగ దృష్టాంతమయ్యె.
 భవి వావిలే కెల్ల పురుషులు నతులుఁ । గవియుట వెగ్గులుగాక వర్తింతు.
 కల్లు మున్నును వెనుకను జన్నఁబాలు । నెల్లగానై కాదె యెనఁగుచుండుదురు.
 పలువురకును బుట్టి బహుభాషణములఁ । గలుద్రావి పెరిగిన గర్వులు గారె !
 గదచేత శిరము వ్రక్కలుగాక యుఱక । పద.” మన్న నమ్మద్రపతి యిట్టులనియె :
 “కారవనాథుని కార్కార్కాద్ధి నగుచు । వీరత్వసంపద వెలసిన నాకు
 హితబుద్ధి చెప్పక యెట్లుండవచ్చు ? । తత భంగి సారథి దక్షుడై రథిక
 సాధ్యము సూతుని సారథ్యమహిమ । విధ్యుక్తమార్గంబు వెన శుభాశుభము
 మదిఁగని చెప్పక మానంగఁదగునె ! । పదపడి యేను జెప్పక మాన వినుము.
 ఏనేమి చేసినా నిటు తలవగులఁ । బూని మొత్తెదనంటి పుణ్యవిదూర !
⁵కేవ నీవట్టులంటివి గదా యనుచు । నేవిధంబున మాన హితపు చెప్పుదును.
 ప్రక్కక ‘నిజము నిష్ఠూరంబుఁ’ గాదె ! । మక్కువ దీపింప మహిజనులకును.

హంస కాకోపాఖ్యానము

ఉరవడి జగతిలో నొకదీవియందు । వరబుద్ధిగో ధర్మవర్తినాఁ బరఁగు
 వసుధేశువురమున వైశ్యవర్ణుండు । రసికుండు నయశాలి రాజపూజకుండు
 కలితాఢ్యరాది సత్కర్మ విచరుండు । కులపావనుడు సర్వణగరిష్ఠుండు
 ధన ధాన్య పుత్ర పాత్రక వర్ధనుండు । ధనదాన ధనదుండు తపనతేజుండు
 సప్తసంతాన ప్రశస్తుండు నగుచు । దీప్తవైఖరిఁ బ్రవర్తింపుచు నుండు.
 వరమతి నొకకాకి వానిల్లుచేరి । కిరలి వానింట నెగిరిదిని పెరిగి
 కిపుకండ వెట్టి యబ్బునఁ బెంపుమిఱి । కొలదిగా నెల్లపక్షులను గైకొనక
 యది హీనజంతువె యగుటను జేసి । మదమున నుప్పొంగి మార్మలయుచును
 దను విచారించక తను జూచుకొనక । యనిశంబు వర్తింప నట నొక్కనాఁడు
 సన్నత తాదృశిని సరియనఁ బరఁగు । కొన్ని హంసంబులు గొనకొని జలధి
 చేరువఁ జనఁ గని చెలఁగి యావైశ్య । ధీరునితనయు లెంతే గాకిఁ జూచి,
 “లోలతఁ బక్షులలోన నీవెక్కు । డోలి నీయంచల నడువీధి గతుల
 గలువంగఁ గలవె మిక్కిలి ప్రతాపించి । వెలయు మేమెంతయు వీక్షింపుచుండ.”
 నని పల్క దర్పించి యవ్వాయనంబు । ఘనముగా నంచలకడకుఁ దానరిగి
 యెనయంగ నిందు మేలెద్దియొ యనుచుఁ । దనదు చూపులకు నెంతయును మేలైన
 కలహంసఁ గనుఁగొని, “గ్రక్కున మనము । వెలయంగఁ బఱుతము వినువీధి రమ్ము.”
 అని పల్క, నయ్యంచలన్నియు నవ్వి । చనవొప్ప నవ్వాయనంబు కిట్లనియె :
 “మానసవరసిఁ బ్రేమంబున మేము । పూని వసించుము భవనంబు లెఱుంగ
 హీన జనము పక్షులెల్లఁ గీర్తింపఁ । గా నెంతదవ్వైనఁ గడఁగి పాటుదుము.
 అలయు కేమియు లేదు హంసలమగుట ; । పిలిచితి విందులో బిరుదైన దాని.
 తుది రాజహంసంబుతోఁ బురుడించి । కదలక వర్తించు కాకులు గలవె!”
 అనుటయుఁ గాక మిట్లనియె వెండియును : । “ఒనరంగ గతులు నూటొక్కటి గలవు;
 ఒకట నొక్కట శతయోజనవ్యాప్తిఁ । బ్రకటించి పొడవుగాఁ బరవంగ నేర్తు.
 చనగ నచ్చటినుండి చక్క నేలకును । ఘనత మీఱఁగ డిగ్గఁగానేర్తు; మఱియు
 వరుస దూరాపాత వక్రయానములు । వరువడి సంగతి భ్రమణ మాదిగను

1. వర్ధన. 2. కర్మండు. 3. కదలి దా. 4. పులిగండ. 5. నెంత మేలిమైన. 6. ఎఱుంగ + అహీన.
 7. విరజేయనుచు. (మా)

బెక్కులెఱుంగుదు ; బిరుదైన యంచ । మక్కువఁ గల్గెనే మఱిగెల్తుదాని. ”
 ననిపల్క నాయంచ యరనవ్వు నవ్వి । ఘనుఁడు గావున దాని కడిదికి రోసి
 మనికితపడక క్రమ్మఱ దానిఁజూచి । గొనఁగొని పలికె : “ నీ ట్లోణిలో నీవు
 కరమొప్పుగా నూఱుగతులఁ బాఱెదవు ; । అదుడెంతఁగాని నే నారీతు లెఱుంగ ;
 ప్రతి మీఱఁగా నెల్ల పక్షులుఁ బాఱు । గతులఁ బాఱుదును జక్కఁగ నిడుపుగను. ”
 అని పల్క నదియును సంగీకరించి । చనఁగ సచ్చటివాయసంబు లీక్షించి
 ‘నూఱు విధంబుల నుతగతి మెఱసి । పాఱెడు దీనితోఁ బ్రతియె యాయంచ’
 యని హాసింపఁగఁ, గాకి హంసయు నెగసి । వినువీధి బోవంగ, వేడ్కతో సంతఁ
 బక్షులలోపలఁ బరఁగఁ జండాలు । పక్షి కాకియెగానఁ బరువు వెట్టుచును
 బాఱుచు మీఱుచు బలిమి చూపుచును । దాఱుచు ‘నిదియేమి తగిలి రా’ వనుచుఁ
 గొంతదవ్వఁజేసి గుడిగొని కాళ్లు । వింతగాఁ దొట్రిలి వెలవెలఁ బాఱి
 తటతట టెక్కలు దాటించుకొనుచు । నటు నిటు చూచుచు సంగలార్పుచును
 ఆకాక మటుగావు మటఁగావు మనుచు । జోకతోఁ గనుదృష్టు సుడిపడఁ జెదరి
 టెకటెక తననోరు తెఱచి యుండఁగను । నకనకమని చాలనలఁగి డస్సినను,
 గలహంస క్షప్రంబుగాఁ బాఱుటయును । దలఁపులోఁ గాక మత్తటి వితర్కించె :
 “ నేరక తొడరితి నేదీనితోడ ; । భూరుహములు లతల్ పొద లెవ్విలేవు
 వారిధిలోఁ జావవలసె దైవంబ ! । వారక కావ నెవ్వరు దిక్కుగలరు ? ”
 అని యని దిగుచున్న యవ్వాయసంబుఁ । గనుఁగొని యప్పు డక్కలహంస యనియె :
 “ ఘనమైన నీ వనేక గతుల నేర్తు । వెనయ నేగతి యిది ? యిట చెప్పు. ” మనిన
 వెగఁదొంది టెక్కలు విటతాటమగుడు । నెగయంగ లేకది యిట్లని పలికె :
 “ కోమటియెంగిట్లు గుడిచి గర్వమున । నీ మహిలో నాకు నెదురులే దనుచుఁ
 దలఁతు ; నాకొలఁది యెంతయు నెఱిగితిని. । తలకొన్న కరుణ నార్తశరణ్య, 2 నాకు
 గరుణామృతము చల్లు కడకంటిచూపు । పరఁగించి కృపసేయు (పాణదానంబు. ”
 అని నీటమునిఁగెడు నా కాకిఁ జూచి । తనచరణంబులఁ దదగ నిఱికించి
 చాపు తప్పించి యచ్చటి పక్షులెల్ల । వేవేగ పునుతింప విడిచె భూస్థలిని.
 అటుగానఁ బలుగాకి యాకాకి యంచ । నటువలె జెనకిన నీడొనె చెవుమ ?
 మాత్రసంభవుఁడవు చూడంగ మొదలఁ ; । బాతకి, నీతోడ భాషింపరాదు.

కారవపోషణఁ గాయంబు పెంచి | కేరె దంచకును గాకికి సంతకెంత!
 ఈవెంత పెనొన నిండమానునకుఁ | నారంబున నీడుగావు తొలంగు. ”
 మనిన రాధేయుఁ డుక్తాకారుఁ డగుచుఁ | గనుగవఁ గెంపారఁగా శల్కుఁబలికెః
 “ఇది యేమిచూటగా నీవు నత్తికివి? | పిదప నన్ గాకిగాఁ బేర్చి యెప్పుడుని
 హంసగాఁ బోలివి యాడెద వివుడు; | హింసగోరెదవు నాకీవు చాల్చులు.
 కమలనాభునియేపు గాండీవిబలిమి | క్రమ మొప్పు నేనెఱుంగనె! వాదిబట్టి
 సంగరస్థలములోఁ జంపినై చెదను | అంగడ; వెడమాట లాడకు నీవు.

తనకుఁ గలిగిన శాపంబులు కర్ణుడు శల్కున కెఱిగించుట

తలఁచిన మనసు సంతాపంబునెయఁ | గలిగిన భృగురాము గలుపంబు, విప్రు
 శాపంబుఁ గాక యే సరకునేయదునె | యేపుమీఁగఁ మఱి యెవ్వరినైన!
 చెప్పెద నది బాణశిక్షాస్థినగుచుఁ | దప్పక యామహేంద్రనగంబు గదిసి
 రాముఁ బొడంగని రమణ నేవింప | నామహాత్ముఁడు కులమడుగంగ నేను
 బాలుపొంద బ్రహ్మాస్త్రమునకుఁగా బొంకి | యలవడ బ్రాహ్మణుండని వినిపింప
 సంతోషచిత్తుఁడై సకలశస్త్రములు | సంతయుఁ గృపచేసి యేపుదీపించి
 బ్రాహ్మణుడై యానని భార్గవాస్త్రంబు | బ్రహ్మాస్త్రమును పిచ్చి భక్తి రెట్టింప
 ‘బవరంబులోన నాపత్నమయమున | నవిరళంబుగ నేయు’ మని నియోగించె.
 ఒకనాఁడు ప్రీతి నాయూరువుమీఁదఁ | ఒకటించి నిద్రవోవఁగ నొక్కపురుగు
 తొడక్రింద శ్రీఘతఁ దొలువఁగ నేను | అడరి నిద్రాభంగ మయ్యెడు ననుచుఁ
 గదలకుండితి ధైర్యగరిమ వాటించి. | తదనంతరంబ యత్తపసి మేల్కొంచి
 నెత్తురు పొడగని నెనరు దట్టించి | చిత్తంబునందు వీక్షించి ‘నీవెవరు?
 ధరణిదేవున కింత ధైర్యంబు గలదె! | పరికింప నాకుఁ దప్పక చెప్పు.’ మనిన
 భయపడి ‘సూతసంభవుడ నే’ ననుచు | రయమునఁ జెప్పిన, రాముండు నలిగిః
 “యరయంగ విప్రుండనని కపటమునఁ | బరఁగ బ్రహ్మాస్త్రంబు పడసితి గాన
 వలనొప్పఁగా నీకు వలయుకాలమున | నొలయకయుండు; మృత్యువు చేరువైన
 నలవడఁదోఁచుఁ బా.” మ్మని శపియించె. | వెలయ బ్రాహ్మణశాపవిధమును వినుము.
 శ్రవమునకై యేను సరవి నొక్కడను | వివిధాంబక గుర్తులు వెననేయుచోట

నొక్కబ్రాహ్మణుల వత్స మొగి నేగుదెంచి । తక్కక నయ్యంపతాకునఁ గూతె.
 కూలిం బెప్పుడు కోపించి చూచి । “ఈ¹లాగు వత్సంబు నెట్లు బాణమునఁ
 జంపితి ²వాలాగు సమరంబులోనఁ । బెంపేది చావుము ; వృధిని సేరధము
 కడనంబులోఁ గ్రుంగఁగలదు నిక్కువము. । అదియునుగాక యాయచనిలో³పలను
 గోరి యెప్పేరు మామొని గెల్పఁదలఁచి । నారెకు నీరీతి శ్రవము చేసెదవు
 తనర నెప్పేరుచేతనె చత్తుగాక.” । యనుటయు భీతిచే నతనికి మ్రొక్కి,
 ‘వదివేలు గోవుల భద్రేధతతుల । విదిశంబుగాఁగ వేవేలుకత్తు ముల
 నిచ్చెదఁ జేకొని యీవేళ నన్ను । మచ్చిక రక్షింపుచూ.’ యుగ పలుకఁ
 ‘బాలుపొంద నాపల్కు బొంకొట గలదే ! । యెలమి దీపింపంగ నీకిప్పివంబు
 పరలోకమున నిన్ను బాధింపకుండ । నరయఁ బ్రాయశ్చిత్తముయ్యె బా.’ మృనిన
 వచ్చితి నదిగాన వారిశాపముల । కచ్చుగా నెఱతు నత్యంబు వల్కితిని.
 తుదిని బ్రహ్మాస్త్రంబు తోఁచుచున్నదియు ; । వదలక గెలిచెద వానవునైన ;
 అరదంబు వోనిమ్ము ; హరిహయ తనయు । దురములో³పలఁ గడుద్రుంతు నిక్కువము.
 శరతరంగంబుల శత్రుల ముంచు । హరిపుత్ర జలధికి నట వేల నగుదు ;
 దుర్జయ రక్కల ఘోరులఁ బొదవు । నర్జునాదిత్యున కభ్రంబ నగుదు ;
 ఘనబాణశిఖ నరిగణమేర్చు విజయ । వనధనంజయునకు వర్షంబు నగుదు ;
 బంధుర విమతులఁ బగఁ గూల్చు పార్థ । గంధవాహమునకు గ్రావంబ నగుదు.”
 అని పౌరుషములాడ నమ్మద్రవిభుఁడు । విని మొగంబునఁ జాల వేడుక పొంది
 మహి జామదగ్న్య బ్రాహ్మణుల శాపంబు । బహువిధంబులఁ జెప్పె బార్ధిపుల్ వినఁగ
 సారిదఁ గాంతేయాగ్రజునకు నాయుచ్చు । వరము ఫలించె బావనవృత్తి ననుచు
 మనమున హర్షించి మఱియు నిట్లనియె : । “విను కర్ణ, కర్ణలు వేపురయ్యనను
 గృతమతి నర్జును గెలువఁ జాలుదురె ! । క్షితిలో³న.” ననుటయుఁ జెలగి కర్ణుండు
 అతనిఁ గనుంగొని యర్థి నిట్లనియె : । “ధృతరాష్ట్ర నన్నిధి ద్విజుల నద్దోష్ఠి
 నరయంగ నకల దేశాచార విమఁడు । ధరణిదేవుడు చెప్పె దద్దయు వింటి
 ధీరులై బాహ్లిక దేశంబు వార । లాయాధి గోమాంసమది నంజు కోనుచుఁ
 గలుద్రావి కిమ్ములై కడగి వర్తింతు । రలవడ ననిచెప్ప నట్టి బాహ్లికుల
 కేలికవైతివి యెలమి దీపింప । నోలి నంతయు వార లొనరించు నట్టి

1, 2. లోన. 3. మగ్గులై. (మా).

పాపపుణ్యముల లోపలను పశ్యాగ | మోక్షకమై జెందు నొగి నిన్ను విజము.
 ఇదిగాక మజ్జయు బాహ్మీకులకంటె | మది మద్రదేశహతులు పాపకన్య
 లని చెప్పుదురు పెద్దలవి యేమిచెప్ప! | వినయంగ విడియెల్ల నెత్తిని కోవంబు
 మానియందుదు.” నన మద్రదేశ్వరుడును | మానక చత్వరును మనల నిట్లనియె :
 “పాలుపొంద విడుతు రావుల బంధువగులః | దొలఁగంగ నెలకమ్మదురు తమ నతులః
 దెగడంగ నయ్యంగదేశ సంజఠితు | లగువారి విభుఁడ వివటువలె గాదె!
 పరదోషములు చెప్పఁ బరువు వెట్టుమరు; | తోరఁగిన యాత్మీయ దోషంబుమదిని
 బరికింప రథములు ప్రజ్ఞ చూపుదురు. | సరవిమై సకల దేశంబుల యంచు
 సన్మార్గవర్తులు జనులును గలరు. | సన్మతి వారలు నలిపెను విధము
 దైవమొంగును; పిగి నెప్పరికిని | భావించి యెఱుంగఁ జొప్పడదు నిక్కవము.”
 అని వివదించంగ నా కరురాజు | విని వచ్చి యిద్దఱి వేగ వారింపె.
 అంత రథముఁ దోలుమనిన శల్యుండు | నెంతయు నవ్వుచు నిట్లని పలికె:

అప్పుడు తోచిన యుత్పాతములను శల్యుండు కర్ణునకుఁ జూపి చెప్పట

“కృష్ణసారథియైన కృష్ణునితోడ | నుష్టించి పెదంగ నోపితివేస
 నీవు మాకెల్లను నృపఁడవు నిజము; | ఆవల దుర్నిమిత్తము లవి చూడు.
 గ్రద్దలు పై నాడె గాకులు కూసె; | గద్దరియై నుడిగాలి యేతెంచె;
 కొలఁదిగాక వజ్రులు కూయంగఁ దొడఁగె; | దలకొని ఘోరయుద్ధంబు గాఁగలదు.
 అల్లదె చూచితే యర్జునుడగ! | కల్లగా దెంతయుఁ గాన నయ్యెడివి.
 దురము త్రిగర్తులతోఁ జేసి వారి | శరములఁ దూలించె జక్కఁగాఁజూడు.”
 అనినఁ గర్ణుండిట్లులనియె నాతనికి : | “ఘనమైన సంకప్తక బలంబు చేతఁ
 బరఁగంగఁ బొదువంగఁ బడిన ఫల్గునుఁడు | గరిమ బలాహతాక్రాంత మైనట్టి
 వనజాత్మ కై నడి వాడిమి లేక | తనరంగ నున్నాడు తప్పక చూడు.”
 అనుటయు శల్యుఁ డిట్లునియె నెండియును : | “విను మెంత చెప్పిన వినునేవీవు;
 నెలకొని పరుణుండు నీళ్ల చేఁ జెడునె! | జ్వలనుఁ డింధనముల వైఖరిఁ జెడునె!
 దేవతలకునైన దేవేంద్రుడును | వావిరి గెలువంగ వశమె చచ్చింప!
 యమసూతి కడిమియు ననిలజుప్పేర్చి | సరవిమై విజయానుజన్ముల సొంపు

సురవడి ద్రాపదేయుల భుజాబలము | కనుఁగొన వార లఖండవిక్రములు;
చనవొప్ప ధర్మ మెచ్చట నండె నచట | జయమాట తప్పకు సందియమేల ?
రయమొప్పు.” ననిన రారాజు తాననియె : | “పాండుసూనులఁ బట్టి బవరంబులొన
ఖండింప రాజ్యభోగంబులు గలవు; | నలనొప్ప నదిగాక వారలచేతఁ
బొలిసిన నాకంబు పొగడొండఁ గలదు.” | ... ..

అని పల్కు విని వారందఱు నుబ్బి | పనివడి శౌర్యప్రభాస్ఫూర్తి మెఱయఁ
దలకొని సింహనాదములు నేరుఁగను | జెలఁగి యశ్వత్థాసు చేరియిట్లనియె :
“ఆయుధరహితుని సతుల పుణ్యాత్ము | సాయకాచాన్యుని జంపిన దుష్ట
జీవి ధృష్టద్యుముఁ జెండాడి కాని | మేలిమి గలుగు నా మెయిమరు వూడ్వ.
వాయుసంభవుఁడు కవ్వడియును సతనిఁ | బాయక కావంగఁ బనిపూనిలేని
బాణాగ్నిశిఖలచే భస్మీకరింతుఁ | ద్రాణమై నిలువంగఁ దరమె వారలకు !”
అనవిని సంతోషమంది నీ బలము | ఘనముగా మార్కొన్నఁ గడసంబు చెల్లె.
జన సంక్షయముపెల్లు చచ్చింప నరుదు | అనిమిషులకునైన నక్కడనమున.
వలనొప్ప వీరుల విరియించుటకును | అలవడఁ జనుదెంచు నప్పరోగణము
గంధపుష్పాదుల ఘన సౌరభంబు | బంధురంబుగఁ జేసె బవనుఁడెల్లెడల.
అనమయంబున ననిలజుతోడఁ | జేసె యుద్ధము కురుక్షితిపతి కడఁగి.

రాధాతనూజుతో రమణ ధర్మజుఁడు | యోధులు మెచ్చంగ యుద్ధంబు చేసె.
మన సైనికులు చూచి “మఱి ధర్మజునకు | ననికి సహాయుఁడై యరుదెంచుఁ గ్రిడి;
యరుగుఁ దెంచినఁ గర్ణుఁ డవలీలఁ ద్రుంచు; | కురురాజు వేడ్కతో ట్రోణి సాలించు;
ఈతఱి మనమెల్ల నీయస్త్రమహిమ | చూత మేర్పడ.” నని చూడంగ సంత
రవిజుండు పాండవాగ్రజు భుజాబలము | తొవకి భంజింపుచుఁ దూలపోఁ బలికి
యాతని కడ్డమై యరుదెంచు భటులఁ | జేతుల తీటనోఁ జెండాడినై చె.”
ననవిని ధృతరాష్ట్రుఁ డా సూతపుత్రుఁ | గనుఁగొని పలికె నుత్కంఠ దీపింప :
“కడఁకతోఁ గర్ణుఁడేగతి మొననిలిపె ? | పుడమిపైఁ గాంతేయపుత్రు లేరితి
నిలిచిరి నన్నాహా నికరంబుతోడ ? | బలభేది సూనుఁ డెచ్చట వర్తించె ?
తలకొని యాతఁడు తమ యన్నకడనె | నిలిచినఁ గర్ణుండు నెఱిఁ జేరఁగలఁడె ?
అమరాధిపతియగు సంతటివాఁడు | అమరులు గొలువంగ నటఁ బన్నివచ్చి

ఖాండవోద్యానము గాల్చుకుండంగఁ | జె-జాడఁ గలిగెనే శ్రేష్ఠవాహనుని !
 బ్రతుకునకై చూసవడెడు వారలకు | ఇతని మాన్యాన్ని పోక నలసియే ! ఘనుడు
 కర్ణుండుగాక దక్కక నిరీక్షింప | నశ్చింప.” యనిన భూవరుఁ డిట్లనియె :
 “కృపుడు మాగధుండును గృహేర్హుఁడైయు | విపులమై పరిపల వెర మీఱియుండ,
 శకుని యులూకుండు సంశప్తగణముఁ | బ్రకటించి యంత వాపలఁ గనిపింప,
 నరయ నీకొడుకులయందుఁ గొందఱును | సరసిమై గాంభోజ శక యవనులును
 భండవరాముఁడై పరగ దుశ్శాస | నుండును వెరుగిగా, నూర్చొని పిఱుండఁ
 గురువల్లభుండును. గొనగొని ద్రాణి | పరగ వాశజ్ఞును బగగొని నడవ,
 నేనాముఖమునకుఁ జెలువైన తిలక | మై నవ్యవిస్ఫూర్తి చక్షాప్తసుతుడు
 మోహరించినఁ గని మెఱి ధర్మసూతి | యాహూతుల కర్ణ నిట్లనియె :
 “సూతజు మొనభంగి చూచితె నిజయ ! | నిసూతజీ చేరితి నెనింపవలయు ?
 నాకుఁ దోచినజాడ నయము దీపించి | నీకుఁ జెప్పెద విను నిక్కంబుగాఁగ.
 నీవు రాశేయుని నెఱిఁ గూల్చుజాలు ; | దావల వారాజు ననిలజుఁ డోర్పు ;
 నకులుండు వృష సేను నెఱకంగఁగలడు ; | శకుని యులూకుల సహదేవుఁ డణఁడు ;
 రీతిగా సాశ్యకి కృశేష్వరఁ దొడరు ; | నాతఁజి యవనుల నన్నికుండజుడు,
 నొనరంగ ద్రావదేయులు శిఖండియును | దవరంగఁ దక్కటి ధార్తరాష్ట్రులను
 దలపడువా ; లేను దఱిమెడఁ గృపునిఁ ; | గలహరంగంబిట్లు కడులెస్స.” యనిన
 నమరేంద్రసూనుండు నట్లకానియఁ | వనితోడఁ జెలఁగి యుగము సేయఁదొడఁగె.”
 అని యిట్లు చెప్పంగ నాచికియెండు : | “వినుము సంజయ, క్రీడి విని వచ్చె నంటి
 పరగ సంశప్తకబలహస్తై నతఁడు | గురమొనంపుట తొల్ల చెప్పితివి.
 శిలగొని ధర్మజుఁ డిట్లును దాడి | గలి నెంటివి రణక్రియ యేర్పరింపు.”
 అనవుడు సంజయుఁ డాపగెయునకు | వినుమని చెప్పి నావృత్తాంతమెల్ల :
 “చేరి ధర్మజుఁ డట్లు చెప్పుటేగాని | వారక యా యిరునాఁగును గదిరి
 నప్పుడు నియమంబు లటఁ దప్పి దురము | చెప్పఁ జిత్రంబయ్యె క్షీణినాథ, వినుము.
 మొన లివ్వెఁడంబున మోహరింపంగఁ | గనుగొని క్రీడి యాకర్ణు 4వక్కటికిఁ
 బోవ సంశప్తకముఖు లడ్డగించి | యా వాసనాశ్రజు నదరంబఁ దాడి
 పోరుచునుండ నప్పుడు గాంచి తిల్గుఁ | డారఁచు ‘వాఁడుగో యర్జునుం’ డనియె.”

అనిచెప్పి చూపి సాయకయుద్ధవిధము | వినుసుని యెంతయు వివరింపఁ దొడఁగె.
భానునందనుఁ డట్లు పౌరుషస్ఫూర్తి | పూని యుద్ధంబునఁ బుడమిఁ బెక్కండ్రఁ
జంపి ధర్మతనూజుఁ జక్కఁగాఁ జూచి | సాంపార నడచిన, సారిది శ్వేతుండు
అడ్డపడంగఁ, బాయక ప్రభద్రకులు | దొడ్డనారాచముల్ దొంగియేసినను
అవియెల్ల ఖండించి యర్కనందనుఁడు | తివిరి ¹యందఱఁకూల్చె దివిజులు పొగడ.

కర్ణుడు పాంచాలకుమారులఁ జంపుట

అదిగని పాంచాలు రధికరోషమున | మదమెత్తి యేతేర మఱియును గర్ణు
డెనయ నయ్యురువదియేడుగ్రఁ బట్టి | దునిమెఁ గ్రోధంబునఁ దూపులఁ బెలుచఁ.
బాటక వెండియు భానుదేవుండు | జేరి నేనాబిందు చిత్రసేనులును .
నుతగతి శూరసేనుఁడు తపసుండు | ప్రతిగాఁగ నేసినఁ బట్టి వేచంపె.
అంతఁ గర్ణుని నుత్తుడగు వృషసేనుఁ | డెంతయు సాత్యకి నెదిరినఁ జూచి
వాడిమార్గణములు వడిసేయుటయును | బోడిమి నవియెల్ల ²హోరనఁ దునిమి
సారథిమూట నశ్వంబుల రెంటు | వారక ధనువును వరుసమై నొకట
వక్షంబు మూటను ధ్వజము నాల్గింటు | నాక్షణంబుననేయ, నటవ్రాల్చి, తెలిసి
పలకయుఁ గరవాలుఁ బట్టి యేతేర | నలవడ సాత్యకి యవియు ఖండింపఁ,
దొలఁగక కనుగొని దుశ్శాసనుండు | మెలుపుమైఁ దనతేరిమిఁదికి నతనిఁ
³దివిది తొలంగిన ధీరుడై వాడు | ⁴నవినుక వేఱొక్క యరదంబునెక్కి
తమతండ్రి వెనుక నెంతయును వర్తింపఁ, | గమలమిత్రజుఁడును గడఁగి శైవేయు
సూతాశ్వచాపముల్ చూల్లంబుచేసి | యూతని నుమరొక్క యమ్ము నాటింప
సత్యకసుతుఁ డొక్క స్వందనంబెక్కి | యశ్యగతి వచ్చె నాలంబునేయ.
అంత రాధేయుండు యమసూతిమిఁద | నెంతయుఁ బోవంగ, నడసాచ్చి ⁵చేది
బలములు పోరాడ, భానునందనుఁడు | కలఁగక మున్నూటు ఘనయోధవరులఁ
దనచేలితీటవో ధరణిపైఁ గూల్చి, | యనిలవేగంబున నరుదేరఁ జూచి
యొనరంగ సాత్యకియును శిఖండియును | గొనకొని యేతేరఁ, గురురాజుబలము
పోసక యడ్డమై భూరిబాణముల | వాన ముంచినఁ బోరు వడి ఘోరమయ్యె.

కర్ణుడు ధర్మజుతో బోరి నొప్పజేయుట

అవును ధర్మజుమీఁద నెక్కడనుఁడు పితృప్రతిజ్ఞలెయ, వేగ ఖండింప,
 1 నవ్వుచు నెల్లును నడిమికిఁ గ్రుంచి : యవ్వధి మైమురువల్లు ఛేదించ,
 2 ధన్యమై రత్నప్రభా దీప్తమగుచు | ధన్యమై మిగుల నున్నతమై, జోడు
 సౌదామినీచారు జలదంబు సూర్య | కాదట నడ్డమై యనిలాహతమునఁ
 బాయునట్లుల పోలెఁ ఒకుటయు, మణిను | యాయతాభరణ మోహనమై యతని
 తనువన్న జానూతతవయునిచేత | ఘనరక్తమయమునై గాన్పింప సంత,
 రాజధర్మబూని రమణమై ధర్మ | రాజ చలింపఁగ ప్రాధవస్ఫూర్తి
 నొక శక్తి వైచిని, నురక కిడ్డుండు | ప్రకిటించి నప్తశిరంబులఁ దునిమె.
 లంతటఁ బోనక యనుకనూభవుఁడు | పంతుంబుతోఁ గన్లు ఫాలభాగంబు
 మొగి నాల్గుతో మరంబుల నెత్తురురలఁ | దగ నేసి యూర్చిరఁ, దరణిసూనుండు
 సూతునిఁ గేతువుఁ జూర్చుంబుచేసి | శాతసాయకములఁ జలియింప నేయ
 నెడసాచ్చి సాత్యకి యట శిఖండియును (!) | గడు వాడి బాణముల్ గాడ నేసినను,
 వెఱవక వారల విరభులఁ జేసి | పఱియలుగా విండ్లు భగ్నముల్ చేసి
 వెగడు పుట్టించి యాపృథిశిశు మేన | నగి యొక్కపెట్టు బాణంబు లేసినను,
 నిలువంగ లేక యాపృథవక్రవర్తి | తలకొని తనతేరు తాఁ దోలుకొనుచుఁ
 బాటినఁ, బోనక భానునందనుడు | ఆరయ నిలునిలు మనుచు నెట్లనియె :
 “శ్రుతియకులమున జనియించి నీవు | ధాత్రిలోపలఁ బెద్ద ధర్మంబు నెఱిగి;
 తట్టి నీకెట్టి మహాహవంబునను | దట్టించి ప్రాణముల్ దాఁచుకోఁ దగునె!
 నీకేటి శౌర్యంబు! నీకేటి బ్రతుకు! | నీకేటి రాజ్యంబు! నీకేటి కీర్తి!
 విను బ్రాహ్మణాచార వేదవి నీవు | ననిచి యోగాధ్యయనముల వర్తింపు;
 వలనొప్పుఁ గయ్యంబు వలవదు నూను; | తొలగక ననుబోటిఁ దొడరినఁ జాల
 నెడను వాటిల్లుఁ బొమ్మింటికి వేగ; | కడఁగమై బీభత్సు కడకైనఁ బొమ్ము;
 వెఱవకు వెఱవకు వెఱవేల నీకు! | పఱియలై యని కోడిపాటినవారిఁ
 గడ్డుండు చంపునే! కారుణ్యజలధి | స్వర్ణదాన విసోది సత్యసంధుండు.”
 అనిపల్కి జనని వాక్యంబులు దలఁచి | జననాథ, ధర్మజుఁ జంపక విడిచె.

అని సంజయుడు చెప్పి నాంబికేయునకు । నని ముని జనమేజయ క్షితిపతికి
 జెప్పినగతి జెప్పె, జెలగి యామీద । నెప్పుటఁ గథచెల్లె నెఱిగింపు మనినఁ
 బంకజాక్ష, రమేశ, బ్రహ్మణ్య, కేవ, । శకరాది సురేంద్ర సంస్తూయమాన,
 మానితఘనరూప, మంజులాటోప, । సూననాయక, సోమార్క నేత్ర,
 ఘనమాని హృద్గేహ కలిత సందోహ । విదతప్రకాశ, శ్రీవేంకటాధీశ,
 భక్తవత్సల, జగత్పాననమూర్తి, । ముక్తిదాయక, దేవ! మొక్కెద నీకు.
 ఇది వేంకటాచలాక్షీశ్వర దివ్య । పదపద్మ మకరంద పానస్వీరేఫ
 మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ । సుసూక్ష్మ సోమన సుకవీంద్ర వర్య
 రచితమై కర్ణపర్వమున నాశ్వాస । ముచితార్థ యతముగా నొప్పె మూడవది.

చతుర్థాశ్వాసము

శ్రీకరుణాపాంగ, శ్రీతభక్తసంగ, | నాకేశ సన్నత, నారాయణాఖ్య,
 జనమేజయునకు నైశంపాయనుండు | ఘనతతో భారతకథ చెప్పదొడగె :
 ఆరీతి ధర్మజుఁ డాలంబులోన | ధారుణి సూతనందనునకు నోడి
 మొగము వెల్లెల్లఁబాటి మోహించుటకుఁ | దగవొప్ప దమయోధతతి నియమింప
 వారు భీమునిఁగూడి వరభుజులబలుము | తో రణ మొనరింపఁ దొడగ, కర్ణుండు
 సింహనాదముచేసి చెలఁగి యా పీఠ | సింహుని దక్షిమిఁద, జెలఁగి వాయుజుఁడు
 సారిది సంతకు మున్నె శ్రుతకీర్తి రథము | వరఁగ నెక్కినయట్టి పాండవాగ్రజుని
 నరవి భృష్టద్యుమ్ను సాత్యకులకును | అరుదారఁగాఁ జూపి యప్పడిల్లనియె :
 “కర్ణుండు చెలరేగి కారవేశ్వరుఁడు | వర్ణింపవలెనని వసుధేశునొంచె.
 ఈతని దుర్దశ యేఁ గనుఁగొంటి | నీతటి మీకు నేనేమి చెప్పుదును ?
 ఏనొండె నతఁడొండె నిలమిఁద నొకఁడు | పూని పోయిఁ గాక పోదునెఱియు.
 అదిగానఁ బోరెద నర్కజుతోడఁ | గదనంబులో రాజుఁ గావుడి మీర.”
 లనివల్కి తనరథంబతనిపైఁ ద్రోలఁ | గనుఁగొని కల్కుండు కర్ణుతో ననియె :
 “మనమిఁద వచ్చెడి మారుతాత్మజునిఁ | గనుఁగొంటివే! వీఁ డఖండవిక్రముఁడు.
 వడిఁ గోపమెనఁగంగ వచ్చుభావంబు | తొడిఁబడ నాకును దోచుచున్నదియు.
 కనలిన మూఁడు లోకంబులనైనఁ | గొనఁడు చీరికి, గ్రీడికొడుకును దనదు
 తనయుఁ డయ్యిన ఘటోత్కచుఁడుఁజచ్చుటయు | మనమున జాజ్నల్మమానుండు నగుచు
 నెంతకోపించెనో! యీతని చేత | నెంత కానున్నదో! యీకురుబలము.
 నీభుజాసారంబు నేఁగు చూచెదను | ఏభంగిఁ బోరెదో యెఱుంగము నిన్ను.”
 అనిన సూతతనూజుఁ డమ్మద్రవిభుని | కనియె : “నీచెప్పినయట్టులు నిజము ;
 అనిలజుఁ డల్పుడే! యైనఁ గానిమ్ము ; | పొనరఁ గీచకశతగుబురు వధియించె
 ననికదా తలఁకెద ; వందుకేఁచాయె? | పనివడి మద్భుజుబలమునఁ జూడ.”
 మనుచు వాయుజుమిఁద నమ్ములవాన | ఘనముగాఁ గురిసి వెక్కనపునారసము

సురముఁ జొప్పించిన, నుగ్రుండై యతఁడు | తరణిపుత్రునిమీఁద దశసాయకములు
 పరఁగింప, సంతలోపల నవి చునిమి | కరువలిపట్టి విత్ఖండించి యార్చి
 నలి నిరువదియైదు నారాచములను | దొలఁగి కత్తశమును దూఱంగ నేసె.
 వసిన భీముఁ డయ్యనజనిమీఁద | నా శతకోటియోయన భల్ల మొకటి
 యుదరక యేసిన, నది తొమ్ముగాడఁ | బడఁ దేరిమీఁద న పృథ్వాప్తసుతుఁడు.

భీముఁడు కర్ణుని మూర్ఛితుఁడేసి నాలుక గోయఁబూనుట

పడి మూర్ఛవోయినఁ బాపని చేరి | 'యెడపక వేగంబ యీనీచుఁబట్టి
 నాలుక గోసెద నయవృత్తి' ననుచు | నాలోన రథముపై కరుగ నుంకింప,
 వారింది య మృద్రవసుధీశుఁ డనియె : | "మూరుతి, వినవయ్య మరణంబు గాదు;
 ఒనరిన మూర్ఛచే నున్నాఁడితండు. | గొనఁగొని నాలుక గోసితివేని
 చచ్చునిక్కము; వీని జంపెద ననుచుఁ | గ్రచ్చఱ బార్థుండు వ్రతిన తా జేసె.
 నీవుచంపినఁ గ్రీడి నెవ్వగఁబొందుఁ | గావున మానుము కారుణ్యమూర్తి!"
 అనుడుఁ బాపనియు : "న య్యర్జునువ్రతిన | యెనయంగ నెంతయునెఱుంగుదు నేను.
 వెనుకొని ధర్మజు వీడు గారింపఁ | గనుఁగొని కోపంబుకతన నేమటచి
 తనరంగ వచ్చితిఁ దలపించి తీవు. | మనసు సంతసమయ్యె మామరో!" యనిన
 వెలయంగ శల్యుండు వేగంబై తేరు | తొలఁగించె ననుటయు దుఃఖంబు నొంది
 సంజయు కిట్లను జనపాలవరుఁడు : | "అంజక యాజిలో నర్కనందనుఁడు
 పాండునూనులఁ జంపుఁ బ్రభనోర్గి ననుచు | నుండితి; మక్కటా! యుదుటెల్ల నణఁగె.
 భీమునిచే నిట్లు బీరంబు వోయి | యేమయ్యె గర్జుండు? ఎఱిగింపు." మనిన
 నాంబికేయుఁడకు నిట్లనియె సంజయుఁడు : | "పంబి భీమునిచేత బాధితుఁడైన

భీముఁడు శ్రుతవర్షాది కుమారులఁ జంపుట

రాధేయుఁ గనుఁగొని రారాజు నిఖల | యోధులఁ దమ్ముల నొప్పుగాఁ బలికె :
 "అదె వాయుపుత్రుచే నబ్జాప్తసుతుఁడు | వదలక కడునొచ్చె; వన్నెగా మీరు
 గవియుఁ డాతని." నని కడఁకతో ననుపఁ | దివిరి నారును మదోద్రేకంబు మీఱఁ

జటులత నాయనానాగము గురియఁ బటుకునఁ గోపించి దర్పంబు మించి
 పరఁగ నేమాటయేఁబడి రథికులనుఁ బరణిపైఁ గూల్చి యంతట వాయుగుతుఁడు
 విను శ్రుతపర్వము వికటుని నచుఁగఁ గొనరంగఁ గ్రామ సంబోధనంబులను
 బెక్కమ్మలను నొక్కపెట్టుక నణఁచి తక్కిన వారల తలలు ఖండించె.
 అంతలోఁ దెప్పిత యర్కనందనుఁడు పంతుంబుతోడుతఁ బానని దాని
 యేడు నారసముల చేసిన చతుఁడు పోడిమిఁ బదిబాణములు విగ్రహించె.
 నిగ్రహించుటయుఁ దూలి నెట్టి చిల్లుచువిడు పగగొని గదపైవ, భంజించి చిలువ
 వేగంబె వేటొక్క విల్లు సంధించి బాగొప్పచేసె నా భాషనంకనని.
 ఆవిల్లు మనుమాదీ యశిలజమోదఁ నేవిధంబుల శరపృష్టి నించుటయు,
 గద చేతఁబూరి చక్కఁగఁ జేకుడిన్ది పదలక యేలేర నడి నుయోధనుఁడు
 పదియేడు గజములఁ బరఁగ డీకోలుపఁ పదముల రమి గప్పు సభ్రంబులనంగఁ
 గప్పిన, వానిని ఖండించుటయును, తప్పుక గుచ్చముల్ తగ మూఁడువేలు
 వరుసతో నెదిరింక. వానిప్రాచురనుఁ అరదముల్ కాల్పుంటు లధికులై యెక్కి
 శరపృష్టి కురిసినఁ జలియింపకతఁడు (కరభాసితోదగ్ర గద ముగ్రుండగుచుఁ)
 బూని యొక్కసినైనఁ బోరిలో బ్రదికి పోనీక నిశ్చేషముగఁ జంపివైచె.
 సమధికంబుగ సంత శకునంబులుఁ రమణతో నేమాట రథములవారు
 తాఁకినఁ జెల లేగి దర్పంబు వేర్చి గైకొని యందఱి ఖండించి వైచె.
 అంత నా వృత్తాంత మంతయు నెఱిగి వింతగా గాంధారపభుఁడు దాననుప
 యవన దేశీయులు నాల్వీకుల్ గడఁగి వివిధరీతుల మూఁడువేలు పోరాడ,
 వేణు కాంతారంబు వెనఁ బెచ్చి వేర్చి త్రాణతోఁ గాల్చిన దావాగ్ని పగిదిఁ
 బట పట ధ్వని చిశాపటలంబు నిండఁ బటుతర గదకును బండువు చేసె.
 అంతట ధర్మజుఁ డట నొక్కరథము పంతుంబుతో నెక్కి భండనభూమి
 కరుదేరఁగాఁ జూచి యర్కనందనుఁడు . . . . .
 నలి¹లేగి తీవ్రబాణంబులఁ గప్పి తలకొని సారథితల ²ద్రెవ్వనేయఁ
 దనరంగ హయములు తలఁగంగ నీమ్ము గొని పాఱఁగా వెనుకొను కర్ణుఁ జూచి
 భీముఁడదల్పుచుఁ బేర్చి కాలాంత భీముడై యేసెను భీమానామ్రముల.

ఆతనిఁ గడచి సాత్యకి నానిఁదాకి । శాతసాయకములఁ జతురత నేసె.
అప్పుడు కృతవర్మ యా సౌబలుండుఁ । దప్పక కృపుఁడును ద్రాణియుఁ జెలఁగి
బవరంబు నేయంగఁ బాండవబలము । తివిరి పోరాడె నోధృతరాష్ట్ర, వినుము.
ఏమిచెప్పఁగవచ్చు నిలయెల్లఁ జూడ । నామెయి రక్తమై యఖిలంబు నిండె;
అట్టలాకి సమాన నాడంగఁ దొడఁగె; । తెట్టలై పీనుఁగుల్ తేలాడఁ దొడఁగె;
తతభంగి భూతభేతాశ పిశాచ । తతులు మదించి సృత్యము నేయఁజొచ్చె.

సంశస్తకు లొక్క-మొగి నర్జునురథము నాఁగుట

అప్పుడు సంశస్తకు లాక్రీడిఁ దాకి । విపరీతగతి సంపవెల్లి ముంచుటయుఁ
బన్నగాత్రుంబున బంధించె వారి. । నెన్నఁగ నివ్వధంబెఱిగి సుశర్మ
గారుడాత్రుం జేయఁగా బంధనములు । దూరమై పోయినఁ, దొడరి యర్జునుఁడు
వెనఁ ద్రిగర్తాధీశు వివిధబాణముల । పనఁజూపఁ, గోపించి భవ్యాత్రు మొకటి
యరమునాటఁగ నేయ, నుబ్బెల్లనణిగి । నరసరఁ దేరిపైఁ జదికిలఁబడిన
'నదెచచ్చె నదెచచ్చె నర్జునుం' డనుచు । మదవృత్తి ¹మనసేన మనలక యార్చె.
అంతఁ దెప్పితి విలయాంతకుఁపగిది । నెంతయుఁ గోపించి యింద్రనందనుఁడు
శిరవృష్టిచేత సుశర్మఁ గప్పటయు, । నరయ నర్జునుమీఁద నతఁ డత్రుమేసె.
ఏసిన నవ్వుచు నింద్రాత్రుమతఁడు । భాసురంబుగ నేయ బాణాగ్ని ²నపుడు
పదివేపు రుద్దండబలు లోలించెగిరి । కదలక సంశస్తగణములు భూప.
హతశేష సంశస్తకానికవరులు । తతశౌర్యమునఁ జతుర్దశనహస్రములు
విజయునిఁ బొదివిన, విజయనానుంబు । నిజముగాఁ జేసి యన్నీచుల గెలిచె.
యమనూతి ద్రాణితో నసేయుచుండఁ । బ్రమదంబు దీపింప బాసటగాఁగ
సాత్యకి యేతెంచి చండకాండంబు । లత్యంతగతి నేసె నా ద్రాణిమీఁద.
ఏసి యంతటఁ బోక యెసఁగి తద్దనువు । వాసిగా ఖండింప, వాఁ డోర్వలేక
వెలయంగ శక్తిచే విలు దునుమాడి । కలితాత్రుశిఖిలచేఁ గప్పిన, నతఁడు
సారథి దెగుటయు సమరంబుమాని । తేరీడ్చుకొనిపాతెఁ దీపంబుగాఁగ.
ఈరీతి సాత్యకి యేపెల్ల విడిచి । పాఱంగఁ గనుఁగొని పాండవాగ్రజుఁడు
ద్రాణిని శరములఁ దఱిమి నొప్పించి । త్రాణితో మఱియు నాతనిఁజూచి యనియె :

“తపమును జపము నధ్యయనంబుగాక । విపులయుద్ధంబేల విప్రవర్ణులకు ?
 ఎడపనికడఁగతో సేవెంత యడిచి । పడినం బడితిగాని పౌరుషవర్షార్ధి
 నడ్డపడంగలే రథం కౌరవులు ; । దొడ్డనాసనములఁ ద్రుంతుము మేము
 నునిశితగతి సేపు మానుచునుండ । ననబురము కేమియు ననక యాచాణి
 నగుచు నమ్ములవారు నరవాధుమీరక । బేదొడఁ గురిసినఁ బేదవో నిడిచి
 తొలఁగెఁ ; దొలంగిన ద్రోణాశ్వుజంతుఁ । కలవడఁ గూరవిహారుడై పరఁగె.
 కవలతోఁ బెరఁగుచు గాంవేళ్ళరుడు । పాశితీఖంబుల నకలునోనేసి
 సహదేవు పడ ముక్కశరమున నొంచ । మహిరప్రతాపులై మెఱసి యాకవలు
 పదితూపులను నొంచె, బడి నుమోఘరుడు । పదల కెంతేనియు వారిచాపములు
 ఖండించుటయు, నశ్వశరితచాపములు । మోగు చూపలఁ గలిగి మేదినిశ్వరుడు
 ఇరువదేను శరంబు లేసి నొప్పించి । పరుషడిఁ జాపముల్ భగ్నంబునీయ,
 బలువిల్లు మోపెట్టి పాంచాలనుతుడు । వెలయంగ నానాస్త్రవేతతు లేసినను,
 గలయఁ బూచిన క్షిత్తుకములచందమున । నెలకొన్న తనవున నెత్తురుగాఱ
 కోపించి కరురాజు క్రూరాస్త్రములను । దీపించి యేసినఁ, వెదులక యతఁడు
 సారథి హయములఁ జాపంబు గొనుగఁ । దేకును దునుమాడఁ, దివిరి కారాజు
 కుండక శక్తి నిగుడ్చినఁ ద్రుంచె ; । కదంద గడయెత్త నదిమును ద్రుంచె ;
 వెనఁ గృపాణముగొన విఱుంగనేసి । యసదృశభణికేతు నది నుగ్గుచేసె.
 ఇమ్మెయి పరిఘండయ్యునఁ జూచి యతని । తమ్ముడై పరఁగిన దండధారుడు
 తనతేరిమీఁద నాతనిఁ దెచ్చిపెట్టి । కొని పోయె నేగంబ ఘోరాజి వెడల.
 అదిచూచి రాధేయుఁ జాహనాజేయుఁ । కదరి వాత్సకినోడి యుద్ధంబు విడిచి
 ద్రుపదాస్త్రిజనిమీఁదఁ దొడరిన, వారి । కప్పుకు యుద్ధంబయ్యె నమరులు వొగడ.
 అట్టివోఁ బాంచాలు రసనూనబులు । గట్టిగా దేహిసి క్రతు రోచమాన
 చిత్రాయుధులు మఱి సింహనేనుండు । చిత్రంబుగా వ్యాఘ్రునేన నుశగ్గు
 దుర్జయుల్గదీసినఁ దొడ్దోన వారి । నిర్జకుల్ వొగడఁగా నిరజండు చంపె.
 పనిపడి యారీతిఁ బాంచాలనుతుల । నెనమండ్రఁ జెండాడి యిట వారిమూఁగ
 రథికులవేపుర రమణదీపించి । ప్రథనధరిత్రకి బలిసేసి, మఱియు
 గజవిజగా నంత గజములపోల్కి । నిజముగాఁ బాంచాలనృపులు నా చేది
 పైనికుల్ తనుదాఁకి నమసిన నంత । భానునూనుడు జముపట్టి చక్కటికి

నడవ, ధృష్టద్యుమ్నుఁ డా శిఖండియును । దడయక ద్రాపదీతనయులుఁ గవలు
 శై నేయుఁడును మఱి సకలభూవిభులు । జానొప్ప బొదివిన, సవిత్తనందనుఁడు
 పూని సర్పంబులు పొదివినఁ బెనఁగు । వై న తేయునిరీతి పర్లింపనొప్పె.
 అటమున్న సంతప్త కాఖ్యనైనెనికులఁ । బటుగతిఁ జెండాడి పార్థుఁ డుప్పొంగి
 వాసుదేవునిఁ జూచి వలనొప్పఁ బలికెః । “ ఈసునఁ దలపడి యిందఱుఁ దెగిరి
 భీముచేఁ గౌరవుల్ ప్రిదులుగ ¹లేదు ; । కామించి కర్ణు డొక్కఁడే కలఁచెడిని.
 అరదంబు గడపవే యాతనిమీఁద । సరభనంబున.” నన్న శౌరి నవ్వుచును
 ‘ వాయునందనుచేత వడిఁబోదు నీవు । నేయుము రణవాంఛ ²యింక వారికణఁగ’.
 అనవుడు నట్లకాకన, మురాంతకుఁడు । ఘనముగా సరదంబు గడప, నీక్షించి
 విచ్చె నబ్జలములు వెనఁ బులిఁగిననఁ । ³గ్రచ్చఱఁ జను లేటిగమియునుబోలె.
 అపుడు నీనుతులుఁ బాయక త్రిగర్తులును । వివరీతముగ రెండువేల తేరులను
 గర మొప్ప మున్నూరుగజముల మఱియు । విరివిగాఁ బదునాల్గువేల గుఱ్ఱములఁ
 గలయంగ రెండులక్షల పదాతులను । దలకొని పురికొల్పఁ దత్క్షణంబునను
 ధరణిపైఁ గూల్చి యంతటఁ బోక నరుఁడు । గరిమ సంతప్తకణములఁ దునిమి
 బాణాగ్ని విశ్వరూపము చూపె ; సద్ర । వాణి యందఱు విన వాసవిఁ బొగడె.

అశ్వత్థామ యర్జునులొఁ దలపడి పోరుట

చెనకి యారీతి విచిత్రముల్ గనియు । వినియును మాత్సర్యవృత్తి నాద్రాణి
 తన కుడిచేత సుత్రామజుఁ బిలిచి । మనమునఁ గోపించి మనలక పలికెః
 ‘ అతిథిగా భావించి యర్జున, నాకు । నతిశయ సంగ్రామ మాతిభ్య మొసఁగు.’
 మని వట్టి బాణముల్ హరినేసి మఱియు । సునిశితాస్త్రంబు లర్జునుఁ దాఁకనేయ,
 విల్లుఁ ఖండించిన, వేగ వేటొక్క । విల్లెత్తి శరములు వెయ్యేయుటయును
 అవియును బటుమార్గణావళిచేత । వివిధ ఖండములు గావించె నర్జునుఁడు.
 అంతటఁ బోక కాలాంతకు పగిది । నెంతయు గురుసుతుఁ డేచి పెల్లార్చి
 యనయంబు గాలుచెయ్యార్పరాకుండ । ఘనబాణతతు లేయఁగా, సురవరులు
 నతని సైన్యములు హాహాకార మొనఁగ । నతుల నిశ్చేష్టితులై చూచుచుండఁ
 గమలదళాక్షుఁ డాఖండలాత్మజునిఁ । గొమరప్పఁ గనుఁగొని కోపించి పలికెః

1. లేదు. 2. నిట వారి నణఁగ. 3. క్రచ్చరంబుగ. (మా).

“ సుతగతి గురునందనుడు నిన్నుమించె | నతుల సాహసుఁ డిది యద్భుతకరము !
 గాండీవమెంతయుఁ గరమున నీకు | నుండవో పదిలమై యుదులేల యణగె ?
 అదిగాక గురుపుత్రుఁడని తలంచెదవా ? | వదలకు.” మనిపల్క వాసవి యనియె :
 “ పెనఁగొని మనమీఁదఁ బెక్కు బాణములు | ఘనముగా నేసినఁ గని ముదంబొదవి
 యుండితిఁగాని యత్కుగ్రత నన్ను | గాండీవమును జూడు కమలదళాక్ష !”
 అని బాణజాలంబు లందంద యేసి | ధనువును నాతపత్రమును గేతువును
 దునుమాడ, గదనైవఁ, వోడ్తోనఁ ద్రుంచి | చెనసి ప్రాలేయంబుఁ జెఱచు భాస్కరుని
 తేజఁగన మెఱయంగఁ, దివిఁద్రాణికిని | మఱియు సాహాయ్యమై మహితశౌర్యమునఁ
 గణగి సంశ్చక్త గణము లేతెంచి | పెనఁగొని పొదివిన, భీషణాస్త్రముల
 వారలఁ గూల్చిన, వడినంతఁ బోక | ధీరుడై కౌరవాధిపుఁ డేగుడేర
 గనుఁగొని భీముఁ డఖండవిక్రముడు | శనతేరు గడపి యుద్ధము నేయుటయును,
 అక్షాహిణులు మూఁడు సనిలజచేత | శిక్షింపఁబడి పాతె క్షితివుతోఁ గూడ.
 అదిచూచి నవ్వుచు సంబుజోదరుడు | త్రిదశేంద్రమానుకుఁ డేటగాఁ జూపె.”
 అనవిని ధృతరాష్ట్రుఁ డా సూతనుతున | కనియె : “ నోనంజయ, యాజిరంగమునఁ
 బరఁగ నీచెప్పిన భావంబు చూడఁ | దిరముగా మనవారు తెగిరి నిక్కువము ;
 ఏచేటు వాటిల్లె నెఱిగింపు ?” మనిన | నేచి సూతతనూజుఁ డిట్లని పలికె :
 “ అదిగని గురుసుతుఁ డనిలజుఁ దాఁక | నదనేది యర్జునుఁ డంతయుఁ జూచి
 ద్రోణాత్మజునిమీఁదఁ దోడ్తోన పెక్కు | బాణజాలములేయ భంజించె నతఁడు.
 తెగి యెంద్రమాదిగా దివ్యాస్త్రతతులు | మొగి నేయ నవియును మునుగొని త్రుంచె.
 మఱియును నేయంగ మది సల్కవొడమి | యుఱక యశ్వత్థామ యుగ్రబాణములు
 వానరధ్వజునిపై వనజదళాక్షు | పైని రథ్యచయంబుపైని బిట్టేసి
 భుజము నొప్పించినఁ బోవక యంత | విజయుండు నేసెను వివిధబాణములు.
 అంత భానుజుఁడును యమసూతిమీఁదఁ | బంతంబుతోఁ బెక్కు బాణంబులేసి
 వలుద నారాచంబు వక్షంబు దూఱ | బలువుగా నేయ నప్పొండవారజుఁడు
 నెత్తురు గాఱంగ నిలువంగలేక | చిత్తంబు దూలంగఁ జేష్టలు దక్కి
 తేరిపైఁబడి సూతు దృష్టించి పలికె : | “ వారక యోసూత, వరగుణోపేత
 తొలఁగింపుమీ తేరు దురములో వెడల ; | నిలువపు ప్రాణముల్ నెఱయఁజిక్కితిని.”
 అనిపల్క సారథి యరసంబు దోలి | గొనిచనఁ గనుఁగొని కురురాజు వేడ్క

నకల యోధులు దాసు సాహసస్ఫూర్తి | ప్రకటించి ధర్మజ్ఞులై నెత్తిపోవఁ,
గని వాయుసూనుండు గసలి పోసక | యనయంబు నిలు నిలుమని యడ్డగించి
నానాశ్రుముల నేయ నలినబాంధవుని | నూనుండు పాంచాల సుతులను దోలి,
యంతట శిబిరంబుకై పోవుచున్న | యంతకనుతుఁ గూడ నరిగి : “యదేమి !
పాఱకు పాఱకు బంటవై నిలుము ; | ఈరీతిఁ బాఱంగ నందఱు సగరె ?”

అని మూఁడు బాణంబు లతనిపై నేసి | గొనకొని మగిడించి కోర్కెదీపింప
సాయక శ్రయమున నారథిఁ గూల్చి | పాయక హయముల భగ్నంబు సేయఁ
గడునొచ్చి దిక్కులు గనుఁగొనుచుండఁ | దడయక యమృతద్రితనయఁ డీక్షించి,
“యక్కటా ! చిక్కె నయ్యమితనూభవుఁడు | తక్కుక కర్ణుచే దైవమా !” యనుచు
నరుదార నేతెంచి యమ్ములచాన | గురిసిన నవ్వుచుఁ గుంతి వాక్యములు
తలపోసియును భుజాదర్పంబు వేర్చి | వెలయంగ నకులుని విధింపఁ గావింప,
భయముతోడుత జముపట్టియు నతఁడు | రయమున సహజేవు రిథమెక్కుటయును,
మునుకొని కర్ణుఁ డమ్మవ్వుమీఁద | ఘనబాణ తతులేయఁగా శల్యుఁడనియె :
“ఏల ధర్మజమీఁద నిట్లాగ్రహింప ? | వాలాయ మిం దొక్కవాక్యంబు గలదు.
ఈతఁడు దెగటార నేమిఫలంబు ? | భూతలంబునఁ గ్రీడిఁ బొలియించి తేని
రారాజునకుఁ గల్గు రాజ్యభోగములు ; | ఆనూఢిఁ గనుఁగొను మనియును గాక
వాఁడె కారవధర్త వాయుజుచేతఁ | బోడిమిచెడి యుద్ధభూమి నున్నాఁడు.

అనిలనందనుచేత నతఁ డేల్లినేని | ఘనముగా ధర్మజుఁ గవలఁ జంపుటయు
వృథయునై పోవును ; విడువుము వీరి | సభకత.” ననిపల్కు నట్టెత్తిచూచి
రారాజుఁ గావ నా రథికవర్ణుండు | వీరల విడిచి యుద్వృత్తిమైఁ జనియె.

అటఁ బినతమ్ముని యదరంబునెక్కి | తటుకునఁ దనతల తడవి చూచుచును
గన్నుల నొగి నీళ్లుగాఱ ధర్మజుఁడు | చిన్నవోవుచుఁ దన శిబిరంబు చొచ్చె,”

అనుటయు ధృతరాష్ట్రుఁ డా నూతనుతున | కనియె : “నో సంజయ, యనిలనూనునక్క
నాకొడుకున్నాఁడు నలిఁజాలఁ డోటు ? | ప్రాకటలీల ధర్మజుఁ డబ్బియుండఁ
బోనిచ్చినే నూతపుత్రకుం డకట ! | తా నెఱిచెడి బుద్ధి తప్పెఁ గార్యంబు ;

ఇటమీఁది వృత్తాంత మెఱిగింపు.” మనినఁ | బటుతరంబైన వాక్పౌఢి నిట్లనియె :

“అట ధర్మనందనుఁ డరదంబు డిగి | యటు నిటు చనక చయ్యన సెజ్జచేరి

తనువునాటిన బాణతటించివించి | కొని విషాదంబున గుండుచునంతఁ
గవలఁ గనుంగొని కడఁక నిట్లుచయె : | “కవలార, మీర లా గంధవాహజుని
కడకేఁగుఁ.” డనినఁ దక్కక నకులుండు | తడయక మొక్కరథంబెక్కి వేగ
సహదేవుతోఁగూడఁ జని యుద్ధభూమి | మహితుడై చొచ్చి త్రిమృరుచుండె. సంత
వెనఁ బాండవాగ్రజ విధ మెఱుంగకయు | వసుమతి ద్రాణితో వాసవి పోరి
మెఱుంగునారసములు మిక్కిలి యేయ | నుఱక ద్రాణియు నేసె నుగ్రంపుగదను.
అదియును దునుమాడి యమ్ములవాన | త్రిదశేంద్రజుడు గప్పెఁ దీవ్రంబుగాఁగ.
కప్పినఁ గోపించి ఘననారసంబు | లచ్చార్థమేనఁ బెల్లార్చి యేయుటయుఁ
గనుంగొని హరులపగ్గములు ద్రుంచినను | గొనకొని తేరీష్పుకొనిపోయె ద్రాణి.
పోయినఁ గని మొనల్ పొలుపెల్లఁ దక్కి | యాయెడఁ బాఱంగ నహికేతుఁ డపుడు
తరణినూనునిఁ జూచి తప్పక పలికె : | “కరమొప్పఁగా నీవు గనుఁగొనుచుండ
మనమొనల్ పాతెడు మరలింపు.” మనిన | నినజుఁ డాలోన మద్రేళు కిట్లనియె :

కర్ణుడు పాండవసేనలపై భార్గవాశ్రుము వ్రయోగించుట

“నరుని భీముని బద్ధనయనునిబట్టి | దురములోఁ జంపుదు దోర్లర్వమెనఁగ ;
రథరథగతులు మీఱఁగవలె.” ననిన | నధికుడై యతఁడును నట్ల కావించఁ,
బరువడిఁ బైపైని బాంచాలసేన | యురవడించినఁ జూచి యుగ్రుడై కర్ణుఁ
డతిరయంబున భార్గవాశ్రుమేయుటయు | క్షీతఁగూలు రథములఁ జెడు వారణములు
నుగ్గెన రథికులు నొగులు సారథులు | ²మ్రగ్గిన రపుతులు మడియు నశ్వములు
పై తలచెడి కిప్పి రా ధనంజయుని. | ఆతఁడే బిలువంగ హరిఁజూచి క్రీడి :
“యదే చూడు రాధేయు నతులవిక్రమము ; | వదలక మనసేన వడిఁబాఱఁదొడఁగె.
ధరఁ బట్టపగలిఁటితరణిచండమున | విరివిగా నుగ్రుడై వెలుఁగుచున్నాఁడు.
వదలక మనజేరు వడిగా మరల్పు | ⁴బ్రదికిన శుభములఁ బడయంగవచ్చు.
ఇంతటివాఁడౌట యెఱిఁగియు నతని | పొంతకు నత్తునే వుండరీకాక్ష !”
అన విని శ్రీకృష్ణుఁ డనిలనందనునిఁ | గనుఁగొన నాతండు గర్జ మార్కొనుచుఁ
పాండవసేనల బలునిడి నిలిపి | ఖండించఁ దొడఁగె నక్కర్ణాదిరథుల.

అట మురహారుడు నయ్యర్జును కనియె : | “ఎటఁబోయెనో లేడు ఇందు ధర్మజుఁడు !
 మనము ద్రోణజుతోడ మార్గొని పోర | ననఘాత్మ, కర్ణున కగ్గమై యుండి.
 యాతఁ డాతని సిశితాస్త్రసంతతుల | చేత నొచ్చెనొ యేమొ చింత యయ్యెడిని.”
 అని యన్న నొచ్చిన యామాట చెవుల | విని కలఁగుచు నాజి పీక్షించి వెదకి
 యమసూతఁ గానక యనిలజ కడకుఁ | గ్రమమునఁ బోయి యా గాండీవి పలికె :
 “చూచితే యా ధర్మనుతుని నెందైన ? | నేచాయ నున్నవాఁ డెఱిగింప.” మనిన
 హరిసూనుఁ జూచి యయ్యనిలనందనుఁడు | ఇరవొప్పఁగా నంత నిట్లని పలికె :
 “కౌరవకోటితోఁ గదనంబు నేను | వారక నేయ భూవరుఁ దాఁకి కర్ణుఁ
 డఱిముఱి నొప్పింప నాహవభూమి | తెఱఁగొప్ప వెడలెను ధీరాత్మ, యతఁడు ;
 ఇంతకు నెల్లెనొ యెఱుంగంగరాదు ; | అంతేల శ్రీకృష్ణుఁ డరసి రక్షించు.”
 అన విని విప్పచ్చుఁ డా వృకోదరునిఁ | గనుఁగొని పలికె నుత్కంఠ దీపింప :
 “కర్ణు నారాచమల్ గాడఁగ నోడి | యర్ణవగంభీరుఁ డరిగెనో యేమొ ?
 బనర ద్రోణాచార్యు నుగ్రబాణముల | కనయంబు నిల్చి యా యర్కజుచేత
 నొచ్చెఁగడే భీమ, నుతగతి నీవు | విచ్చలవిడిఁ బోయి విభు తెఱఁ గరయు ;
 మేను నీమొగ మొన నిలిచెద.” ననిన | మానుగా నిట్లను మారుతాత్మజుఁడు :
 “నరనితో నీరీతి చనుఁగాక నీకు ; | నిరవొప్ప నాకును నిట్టిది తగదు.
 అని కోహటించినాఁ డందురు జనులు ; | పొనరంగ వేవేగఁ బొమ్ము నీ.” ననిన
 “సంశప్తకులు పీఠె నమరంబు నేయ | వింశతి సాహస్రవీరులు తొడరు
 చున్నవా.” రనిన వాయుజుఁ డను : “నేను | గ్రన్నన పోరెదఁ గాని నీవరుగు.”
 మనిన నట్టులకాక యని యర్జునుండు | వనమూలిఁ గనుఁగొని పలనొప్పఁ బలికె :
 “అనఘాత్మ, నృపుఁ గనుసంతకు నాకు | మనము గలంగెడు ; మఱి వేగరథము

ధర్మజుని నేమంబరయఁ గృష్ణార్జును లాతని శిబిరమునకుఁ బోవుట

పోవని.” మృనుటయాఁ బురుషోత్తముండు | పావనిఁ గనుఁగొని, “భవ్యాత్మ, వినుము
 మీయన్న నేమంబు మేమిట్టె యరయఁ | బోయెద ; మీవు నద్భుతవిక్రమమునఁ
 గౌరవబలములఁ గదనోర్దియందు | నారూఢితో గెల్గు.” మనుచు నగ్గించు
 తెఱఁగున వరమిచ్చి దేవదేవుండు | వఱలు నశ్వము లతి త్వరితంబుగాఁగఁ
 జేససి తోలుచు వచ్చి శిబిరంబుఁ జొచ్చి | పొనర శయ్యాతలంబున నున్న జముని

కొడుకుఁ గనుంగొని కుశలయకాపెఱిగి | యడుగులఁ బడుటయు, యమతనూభవుఁడు
వారలు గాధేయు విధియించి వచ్చి | నారని తలఁచి డెందము సంతసిల్లి
మందస్మితంబుతో మమత దీపించి | పొందుగా సంతోషమున నిట్టులనియె :

“సురలై నఁ జలమున సూర్యసందనుని | నిరతులై గెలువంగ నేర్తురె ! 1 వాడు
రామశిష్యుఁడు దినరాజతేజుఁడు | భీమాస్త్రవేది గాంభీర్యశౌర్యుండు.

అటునంటి బల్లిదుఁ నిలోనఁ జంపి | తటుకునవచ్చిన ధన్యులు మీరు.

ఇదిగదా సంతోష ! మిదిగదా కీర్తి ! | యిదిగదా రణధర్మ ! మిదిగదా నేర్పు !

అతనికి నాకును నాహవంబయ్యె | బ్రతుకెల్ల నట బట్టబయలునై పోయె.

సూతహయంబులఁ జూర్జంబు చేసి, | యాతతస్సూర్జిఁ గ్రూరాస్త్రంబు లేసి,

యప్పుడు మర్యోధగాది పీఠలకుఁ | దస్పక పనిమానతనయుక కధిక

సమరంబు గాఁబట్టి చాలించిపోయె ; | తెమలకయున్నను దిగమింగువాఁడు.

పదమూడు సర్వముల్ పగలును రేలుఁ | గదనంబులోఁ గర్ణుఁ గడతుమె యనుచు

నిరతిమై నాహార నిద్రలు లేక | పరితాప మందితిఁ ; బశువుఁ జేయంగ

భూసురుల్ పట్టఁ దాఁ బొలుపెల్లఁ దక్కి | యోసరింపుచుఁ గడు నొడుంగుచునున్న

గవయంబు తెఱఁగునఁ గర్ణునిభీతి | దవిలి యుడును మడిఁ దధ్యంబుగాఁగ.

తనరంగ సురనదీతనయుచేఁ గుంభ | జునిచేతఁ బడని నిష్ఠురపరాభవము

పఱచె నెఱేనియుఁ ; బగసేగఁగంటిఁ | దఱినేచి నీయట్టి తమ్ముండు గలుగ.

వెరవును లావును వీర్యశౌర్యములుఁ | దిరముగా మించిన దృఢముష్టి గలిగి

యమరేంద్రసూనుని నణచెద ననుచుఁ | బ్రమదంబుతోడుతఁ బ్రతిసగావించి

మెఱసినకర్ణుని మిహిరప్రభాపి | నఱిముఱిఁ జంపితి వనఘ, సీసాటి

ధరణిలోఁ గలరె ! యుద్ధండ్ల ప్రచండ | నిరుపమ గాండీవ నిత్యహస్తఁడవు.”

అని కొనియాడంగ నా ధర్మరాజుఁ | గనుంగొని పలికె నాఖండలాత్మజుఁడు :

“అనఘాత్మ, సంశయకాఖ్యులతోడ | ఘన రణంబయ్యె ; నక్కడ గురునుతుఁడు

అరయ న్వాతిగతుండు నగు శుక్రఁడెట్టి | వరుసంబు గురియించు వలనుగా నట్టి

బౌణవర్షము మీఁదఁ బరగించు సంతఁ | ద్రాణలేశములేక ధర్మజ, నిన్ను

జూచెద నని యేచు సారిది నీదిక్కు | చూచిన నమ్ము లచ్చో నిండియుండె.

ఉదలునఁ బదపడి యొకభంగి నతని । మదమెల్ల నణచి నేమటు నిన్ను వెదకి
 చెలరేగి కర్ణనిచేఁ దూలిపోయి । తలఁగి వచ్చినమాట తగ భీమనేనఁ
 డెఱిగింప మీ నేను మెఱిగెఁగుకొఱకు । వెఱపునో వచ్చితి విధువంశతిలక !
 కరమొప్పు నేమంబుగల నిన్ను గంటిఁ । బరువడి నంతోషభరితుండ నైతి.
 ఇఁకఁ బోయి రాధేయు నిలమిఁదఁ గూల్తుఁ । బ్రకటించి చనుదెమ్ము బవరమ్ముచూడ.
 1 తెఱలి యాటంగల దీపంబు మండు । తెఱఁగున నున్నాఁడు దినకరాత్మజుడు.
 ఉండుఁగా కేమి యే సుర్వి నారౌదను । భండనంబున కంపు పరువడి నన్ను.
 ఎలమితోడుత నాతఁ డెదిరించెనేని । తలఁ ద్రుంచివైచెద తథ్యంబు నేఁడు.
 అంత నేయకయున్న నవనిదేవునకు । సంతంత యిచ్చి లే దనువానిగతికిఁ
 బోదు నిక్కము నమ్ము భూపాలతిలక ! । ఓ దయాజలధి, వాయుజుఁ డొంటిఁజిక్కె.”
 అనుడు కర్ణుండుండు టది తెల్లమైన । విని వానిశరముల వెన నొచ్చెఁగానఁ
 గోపంబు మదిఁ 2 బెనఁగొన ధర్మతనయుఁ । డాపార్థుఁ జూచి యిట్లనియె నుద్ధతిని :

కర్ణుండు బ్రతికియుండుట విని ధర్మజుఁ డర్జునుఁ గినియుట

“అనిలోన పేదలుట యధికకష్టంబు ; । సునిశితగతి వచ్చి చులుకనయ్యితిని.
 ఎనయంగఁ గర్ణున కేనె యోడితిని । అననేల ! నీవును హరియును నోడి
 చనుదెంచితిరి ; వాయుసంభవయములు । నెనయంగ నోడిరి యిఁకఁ బోరుచాలు.
 విపినభూమికిఁ బోయి వెఱపెల్లఁ దక్కి । తపనులమై చరింతము పెక్కులేల !
 కాదేని బిరుదులు గ్రక్కునఁగట్టి । సాదరంబునఁ గురుక్షేత్రానాథుఁ గొలిచి
 యతఁ డేమి పనిచిన నదిచేసి మిగుల । జతనమై యుండుట నరవిమైఁ దగును.”
 అనుచు నివ్వలఁబోలు నక్షుల నిండ్ర । తనయు నిరీక్షించి తప్పక పలికె :
 “ తెలివిమీఱంగ నీతెఱఁ గిట్టిదేని । కలహంబునకు రాక కిడిమివాటించి
 తపమునేయుచు నుండు ద్వైతవనమున. । విపరీతముగ నాఁడె ‘వినుము రాధేయుఁ
 జంప శక్యముగాదు సాహసోన్నతుఁడు । ఇంపార’ ననిపల్క నిట్లేల వత్తు ?
 ఎఱిగియు ధారుణియేల దుర్బలులు । మఱి వాంఛ నేతురే ! మాటలేమిటికి !
 వ్రతమతిఁ గర్ణుని పథియింతుననుచుఁ । బ్రతినపల్కితి వృథాపలుకు నీవలుకు,
 4 పలుచగాఁ బొడవెత్తి పగవారి నడుమ । నిల్చ నను వై వంగ నెట్లునేర్పితివి ?

దేవత లిచ్చిన తేను నశ్వములు । నావల నిఖిల దివ్యాస్త్రసంతతులు
హరి సారథిత్వంబు హరికేతనంబు । హరిహాయుఁ డిచ్చినయట్టి బాణములుఁ
దాటంత ధనువుకు ధరియించి కల్లు । పోటున కోడితి; భువియెల్ల నవ్వఁ
బాటుతెంచితివీవు; ‘భానజుఁ గనినఁ । బాటుదు’ వని చెప్పెఁ బతిసుయోధనుఁడు.
నెలకొని యామాట నిజముగాఁ గొనక । పలనేది బాంధవఁగ్గంబుఁ జంపి
యప్రయోజనముగా నట బేలనయితి. । ఈప్రయోజనముగా నీ పంకజాక్షు
రథికునిఁ జేసి సారథిని నీవగుచుఁ । బ్రథనంబునేయంగఁ బ్రార్థించి మఱియు
నెరవుగా గాండీవమిచ్చిన నతఁడు । దరికొల్పఁజే వైరితతి నిమిషమున.
కడఁకతోడుతఁ గుంతిఁడువున నీవు । అడరంగఁ గొడుకుచూలై తోఁపవేసి,
తోఁచినఁ బిండంబు తుది దిగఁబడిన । నీచోట చూకు ని ట్టిదేన రాదు.”

అర్జునుఁడు ధర్మజు తలఁదఱుగ నుంకించుట

అన విని కోపించి యా నవ్యసాచి । గొనకొని ఖడ్గంబు గొని ధర్మసూతి
తలఁదెవ్వఁవ్రేయ నుద్ధతిఁ గడంగిఁను । జలజాక్షుఁ డెఱిగి యచ్చటఁ గ్రీడి నిలిపిః
“వాలుగేల నమర్చ వలసినదేమి? । ఈలోనఁ గారవు లిట ముట్టిరారు;
యమసూతి నేమ మిట్లరయ వచ్చితిమి; । ప్రమదంబుతోడ నేర్పడఁగ నీఘనునిఁ
గంటిమి; సంతోష కాలంబుగాని । కంటుగల్గిన 1రోష కాలంబుగాదు.
ఏల కోపించె దిట్లేటికి?” ననినఁ । జాల క్రోధమున నజ్ఞనపాలవరునిఁ
జూచుచుఁ గ్రీడి యచ్యుతున కిట్లనియె; । “ఓ చక్రహస్త, పుణ్యోజ్జ్వలమూర్తి,
క్రమ్మి యెంతేనియు గాండీవ మొకుల । కిమ్మన్నవాని నేనిలఁ గూల్తుననుచుఁ
బ్రతి న పట్టినవాఁడఁ బలుకులింకేల! । క్షీతిమిఁద నామాట చెల్లింతుఁ గృష్ణ!
అదిగొక నాకనత్యంబు రాకుండఁ । బడపడి పరిహరింపఁగ నోపితేని
పరిహరింపుము నీవు ప్రజ్ఞతో.” ననిన । సరసిజాక్షుఁడు నవ్యసాచి నీక్షించి
‘పదరకఃపో యేటివాఁడ వీ!’ వనుచు । నదలించి వెండియు ననియెఁ గృష్ణుండుః
నీకు వృద్ధులనేవ నెఱయలేకుఁకి । ప్రాకటంబుగఁ గానఁబడియె భూస్థలిని.
ఉడుగ కెంతేనియు నూరక యడిచి । పడుదు; ధర్మవిధి విభాగజ్ఞులెల్ల

నేటికి నొనరింతు రిటువంటిచేత? మాటలు పెక్కేల 'మన కదిగాక
 సత్యంబు దమ మహింసయు శకుగుణము | సత్యుత్త²మములగు, నందు సహింస
 సత్యంబుఁ గాచుట సరి; హింస మఱియు | సత్యంబుఁ గావంగఁ జనదండ్రు బుధులు
 ప్రాణహానియొనర్చు పట్టున, ధనము | త్రాణతో హరియించుతటి ధాత్రినెపుడు
 సత్యమసత్యమై సరవి దీపించు | సత్యమసత్యంబు నిజమని పరఁగు.
 ఎవయ నిందుకు నొక్క యితీహాస మేను | వినిపింతు సత్సలస్మత్తితో వినుము.
 అవనిలోఁ గౌశికుండను విప్రుడొకఁడు | ... ..
 సరవితో నొక విశిష్టగ్రామమునకు. | జేరువ నొక సరసీతీరభూమి
 వారక వసియించి వన్నెదీపించి | ... ..
 ప్రతిసత్యో సత్యంబు పలికెడ ననుచు | వ్రతముపట్టి తపంబు వడిఁ జేయుచుండ,
 నొకనాఁడు మ్రుచ్చుల నొగిఁగాంచి వెఱచి | ప్రకటించి కొందఱు పఱతెంచి యచటి
 పొదలలో దాఁగిన, మ్రుచ్చులేతెంచి | వదలక యిప్పుడు వచ్చిన జనులు
 ఎటుపోయిరనుచు మునీశ్వరు నడుగఁ | బటుతర సత్యవిభాగజ్ఞమూర్తి
 గామిఁజేసి తనకుఁ గడఁగి యసత్య | మేమెయి దొడరునో యిపు డను శంక
 'నచ్చుగా గుల్మలతాగహంబు | చొచ్చియున్నా' రని చూపి చెప్పినను
 వారిఁ జంపిరి; మాని వచనదోషమున | నారకంబునఁ బడె; నలి నదిగాన
 నవని హింసాకరంబైన సత్యంబు | తవిలి ధర్మముగాదు తగవిను మనఘు !
 తలకొని మును విన్న⁴దానిసపట్టి | ఖలుండు పెద్దల నడుగకయ నుగ్ధతికిఁ
 బోవు; నితయు నీవు పొందుగా నెఱిగి | వావిరి జముపట్టి⁵వధ్యుండొ గాఁడొ
 మునుకొని నిశ్చయింపుము మదిలోన." | అనుటయు హరికి నయ్యర్జునుఁ డనియె :
 "తల్లిదండ్రులమాడ్కిఁ దగుబుద్ధిచెప్పి | యెల్లగా రక్షించి తిందిరామణ !
 సాలసి వృథాప్రతిజ్ఞండు వీఁడనుచు | నెలకొని జమలెల్ల నిందింపకుండ
 నలరి మాయన్న సౌఖ్యంబున నునికి | గలిగెడుసట్లుగాఁ గరుణింపుదేవ !"

[వతిజ్ఞాభంగము గాకుండ ధర్మజు దూఱుమని కృష్ణుఁ డర్జునునితోఁ జెప్పట

అన విని శ్రీకృష్ణుఁ డమరనాయకుని | తనయున కిట్లనెఁ : 'దప్పక వినుము,
 నలినాప్తనుతుని బాణంబులు దాఁకి | పొలుపేది దేహంబు పులకరింపంగ

1. మాకని. 2. మోక్షములందు. 3. పరుతెంచి యచటి. 4. దానవ. 5. వధ్యుండుగామి. (మూ).

నొచ్చి కోపంబున నొచ్చిబల్కినను । అచ్చుగా నీకిటు లలుగంగఁ దగునె!
 పతియేమి పలికినఁ బ్రభవంబదియ. । చతుర్థ భీముఁ డచ్చట నీవుఁ గవలు
 సరవిమై నితసివశంబునఁ గాదె । చరియింతురెప్పుడు సంతసంబునను.
 కావునఁ బ్రభువైనకతన నీరాజు । ఏవిధంబుననైన నేమిపల్కినను
 హృదయంబులోపల నెగ్గుగాఁ గొనక । చదురొప్పు మదిని సంశయ మేమిలేక
 చూపు వర్తింప సంపదల్ గలుగు । విను నీప్రతిజ్ఞకు వెరవు చెప్పెదను.
 వసుధలోపల నిట్టివాడ వీవనుచు । వసుధీశు వినరాని వచనముల్ పలుకు.
 అదియెవో చంపుట యా తరువాత । పదములపైఁ బడి ప్రణతుడ వగుము.
 సరవి నిట్లైన నసత్యదోషంబు । గురువధ పాపంబుఁ గొనదువో నిన్ను.
 తదసంతరింబునఁ దరణితనూజు । వదలక చంపంగ వసుమతీవిభుని
 యనుమతి వడయుద. ” మనవు డద్దునుడు । మనమున నలరి ధర్మజుమోము చూచి,
 “వినుము ధర్మతనూజు, విక్రమాటోవ, । ఘనశౌర్యవిఖ్యాతి గలిగినయట్టి
 వాయుతనూజుండు వడి నన్ను దూటి । యాయెడ నాడిన నిది తగుఁగాక,
 పనివడి భుజబలప్రాధి దీపింప । నని సిల్వలేని నీవాడ నర్హుడవ !
 నాభుజాబలమును నాసాహసంబు । నాభాగ్యరేఖయు నానరసతయు
 నెఱిగి యెఱింగియు నెట్లాడఁ జనునె ! । ఎఱుంగరే నీ నత్త్వ మెల్లభూప్రజలు !
 కవలుచూడంగ విక్రమధురంధరులు । వివిధ శస్త్రాస్త్రప్రవీణు లుత్తములు;
 గుఱుతుగా నేలకుఁ గోలకఁ దెత్తు । రరిబలంబుల వారలాడిరే యిట్లు !
 తలకొని నీవు జూదంబాడఁబట్టి । కలిగె శత్రుత్వంబు కౌరవులకును
 మనకును; అదిగాక మానభంగంబు । ఘనమయ్యె; మఱియును గాంతద్రావదిని
 ముదలవట్టి ¹యమ్మొగి నీడ్చి యిడ్చి । యందంద వస్త్రముల్ హరియించుటెల్ల
 నీకతంబునఁగాదె ! నీకేటిసిగ్గు ! । దాకొన్న కౌరవదాసుడ వీవు.
 నేర మంచగనేల నేడని వెడలి । పాటిపోయితిగాదె భానుసూనునకు !
 జానొప్పు ననిసేయఁ జాలకయున్న । వానికిఁ దాల్చి యవశ్యంబు పలయు.
 కానిమాటలు నన్నుఁ గడవ నాడితివి; । నీనాల్గు తునకలై నెఱిఁ బోక²యున్నె ! ”
 అని యగ్రజని నప్రియంబులు పలికి । యొనరఁ జింతించి నిట్టూర్పులు నిగుడ
 నొఱుఁబాయఁ బెఱికి మహోగ్రఖడ్గంబు । నఱిముఱి ధరియింప నబ్జాక్షుఁ డనియె :

‘క్రమ్మఱ నిదియేమి కడగితి!’ వనిన | నెమ్మి నిట్లనివల్కె “నీరజనాథ,
భక్తవత్సల, శార్ఙ్గి, పాపసంహార, | నక్తంచరాంతక, సగధర, కృష్ణ,
యమతనూజాతు నోనాడినందులకు | సమరింగ నిప్పుడు ప్రాయశ్చిత్త మేను
దలద్రుంచుకొనుటయె తలపోసినాడ | నలవడ.” ననిన మురాంతకుఁ డనియె :
“నరవి నాత్మప్రశంసయె మరణంబు | ధరణిలో ననుమాట తత్త్వార్థ మనఘు!
అదిగాన విల్లును నమ్ములుఁ బూని | కొదలేక నిను నీవె కొనియాడుకొనుము.”
అనుడు ‘నీ చెప్పినయట్ల చేసెదను | ఘనదేహ, నీవెఱుంగని ధర్మమెద్ది?’
అని ధనంజయుఁ డంత నమ్ములు విల్లుఁ | దనకేలఁ బూని యాధర్మజు కనియె :
“హరుఁ డొక్కరుఁడు దక్క నవనిలోఁ జాప | ధరు లెవ్వరీఁడు మొత్తంబుగా నాకు;
రాజనూయమునాఁడు రాజుల గెలిచి | తేజంబుతో నేను దెచ్చిన ధనము
కమలగర్భంబై న గణుతింపఁ గలఁడె ! | ప్రమథాధినాథునిఁ బార్శ్వతీరమణుఁ
గొమరొప్ప గెలిచితిఁ గుంభిని వొగడ; | ... ..
కాలకేయ నివాతకవచముఖారి | జాలంబునెల్లను జంపివైచితిని;
ఖండవం బాహుతిగా ననలునకు | దండిమై నిచ్చి నుత్రాము గెల్పితిని;
అంగారపర్ణుని యంతటివాని | భంగపెట్టితిఁ గాదె బాహుసత్త్వమున?
గంధర్వపతి తొల్లి గాంధారికొడుకు | బంధించి కొనిపోవ బలువిడిఁ దాఁకి
విడిపించితిని ధర విఖ్యాతిగాఁగ; | ఎడవక నానత్వ మెన్నంగ వశమె!”
అనివల్కి యన్నకు నవుడు సాష్టాంగ | మొనరించి హస్తంబు లొప్పార మొగిచి
ధర్మతనూభవ, ధైర్యస్వభావ, | ధర్మస్వరూప, భూధనవర్య, యేను
అరతిమైఁ బ్రల్లద పలుపులాడితిని | అరలేని కడఁకతో నవి వినవలదు.
పనివడి సత్యంబు పలికెద వినుము | తనువును బ్రాణంబు ధరణి నీసామ్ము;
ఒసర వాయుజుఁ డొంటి నున్నవాఁ డచట; | సనుబంపు భూనాథ, నలినాప్తమతునిఁ
దునిమివై చెద నేఁడు దోర్బలప్రాధి.” | నన విని ధర్మజుఁ డమరేంద్రసూనుఁ
గనుఁగొని యనియె ‘నాకతమున మీకు | ... ..
బహుదుఃఖములు గల్గె బడలితి రవుడు; | విహితమా తలద్రెవ్వ వ్రేయు మీవేళ.
కలగొని యదిగాక కాచెదవేని | యెలమిలోఁ బోయెద నేను కానలకు.

బలహీను రణరంగ భయయుక్తు నన్ను | నిలపఁజేయంగ నిది యుక్తిగాదు.
కట్టుము పట్టుంబు గంధవాహజుని | నెట్టన నదిగాక నీవైన నేలు.”
మని వల్కి ధర్మజుఁ డాసెజ్జ డిగ్గి | వనవానమునకునై వడిఁ బోవుచుండఁ
గమలనాభుండు భూకాంతుని పాద | కమలంబులకు మ్రొక్కి కడఁక నిట్లనియె :
“నదుని ప్రతిజ్ఞ భూనాథ, యీ వెఱిఁగి | పరఁగంగ నీరీతిఁ బలుకుట దగునె |
రమణమై నిన్ను నేరము లెంచరాదు | క్రమమున నామాట గైకొను దేవ !
కలయఁ బ్రతిజ్ఞ భంగము గాకయుండఁ | బలుకు మీవని యేనె పంచితి నతని.
వరునఁ గీడాడిన పథియించి నట్ల | ధరణిలో ననుచు శాస్త్రములు చెప్పెడిని.
అదిగాక తద్దోషహరణార్థ మిపుడు | కొదలేక తనుదానె కొనియాడుకొనియె ;
సరవి సంతటికంటెఁ జచ్చుట గలదె ! | శరణంబు వేఁడెదఁ జయ్యనఁ గావు.”
అని యర్జునుఁడుఁ దాను సతనిపాదములు | ఘనముగాఁ బట్టి “యోకారుణ్యమూర్తి !
మమ్మిరువురఁబ్రోచి మాతవృత్తెల్లఁ | గ్రమ్మట సైరింపు గతిసేవె మాకు.
పార్థునిచే నెల్లభంగులఁ గర్ణుఁ | డర్థి నేడే చచ్చు నది నిక్కమనఘ !
వానికై చింత యావంతయు వలదు ; | మానక నీ వనుమానంబు నుడుగు.”

కృష్ణుని మాటలచే ధర్మరాజు కలఁకదేఱి ప్రసన్నుడగుట

అనుటయు ధర్మజుఁ డాహరినెత్తి | యనయంబు ప్రాంజలియై యతఁడుండ
సతని కిట్లనియె : “నోయనఘాత్మ, నాకు | మతిదప్పెనిందాఁక మఱిసేవు కృపయు
నిండి యావత్ప్రయోనిధిలోన మునుఁగ | కుండంగఁ గాచితి వుగ్రాక్షవిసుత !”
అనుసంతలోన సయ్యమరేంద్రసుతుఁడు | తనరంగ ఖన్నుడై తలవాంచియున్న
సతనిఁ గనుంగొని యంబుజోదరుఁడు | వితత వాగ్దైఖిరి వెలయ నిట్లనియె :
“దేవేంద్రసుత, నీకుఁ దిక్కవట్టినదొ ! | యీ విచారంబే ! యీ వేళెప్పుడె
సుముఖప్రసాదంబు చూచి మోదింపు ; | విముఖత తగునె ! వివేకివి నీవు ;
పరఁగ నీతని నొవ్వఁ బలికినందులకె | దురమర నీకు నీ దురవస్థవచ్చె.
జగతి ఖడ్గంబునఁ జంపిన నెట్టు | లగుదువా ! యెఱుఁగ మే మక్కటా ! నేడు.
అలవడెఁబో దైవతానుగ్రహంబు ; | కలహరంగమునకుఁ గడఁగంగ వలదె !”
యనినఁ గన్నీర్కలకు యమనూతి పాద | వనజంబులకు మ్రొక్క పదలకయతఁడు
పాలుపేది బాష్పజల పూరితుఁడగుచు | బలభేదిసుతుమీఁదఁ బడియె; నీరీతి

నిరువురు దుఃఖంప నిందిరావిభుండు | సరవి 'జాలింపుండు చాలింపు' డనుచు
 వారింపఁగా, మాని వనుధీశుడంత | గారవంబునఁ బార్థుఁ గౌఁగిటఁ జేర్చి
 నలి ముఖప్రక్షాళనంబు గావించి | తలకొన్న చిటునవ్వు దళుకొత్త నపుడు
 “మహినింత వఱచునే! మనలఁ గర్ణుండు ; | విహితంబుగా జనుల్వీక్షింపుచుండ
 వరుసతో విల్లు నశ్యమ్ములు నూతు | ధరణిపైఁ బడనేసి తగ నన్న గెలిచె.
 సమరంబులో నేడు చంపకయున్నఁ | బ్రమదంబుతో నాకు బ్రతికుండరాదు. ”
 అనవుడు వేడ్కతో యమతనూజాతుఁ | గనుఁగొని పల్కె నాఖండలాత్మజుండు :
 “నుతగతి నేడు కర్ణుని బడవైతుఁ | బ్రతిమీఱఁ దప్ప నీపాదంబులూన. ”
 అనుచుఁ గృష్ణునిఁజూచి “యనఘాత్మ, నీచు | మనసునఁ గర్ణుండు మహిఁ గూలవలయు
 నని తేరుగదలింపు మాలోన వానిఁ | గినిసి చంపెద నీదు కృపవేర్చి. ” ననుచు,
 సరదంబునందున్న హరులకు నంత | గరిమతో జలపాన ఖాద్యఖాణములఁ
 బరితృప్తి గావించి పాండవాగ్రజుని | గరమొప్ప వీడ్కొని కదలి రవ్వేళ.
 అని సంజయుండు చెప్పి నాంబికేయునకు | నని ముని జనమేజయక్షీతిపతికిఁ
 జెప్పినగతిఁ జెప్పఁ జెలఁగి యమ్మాడ | నెప్పటఁ గథచెల్లె నెఱింగింపు మనిన
 పద్మపత్రాక్ష, శ్రీపతి, వాసుదేవ, | పద్మసంభవ ముని ప్రస్తూయమాన,
 నాదామృతాస్వాదన ప్రభాకార, | వేద వేదాంతప్రవేద్య స్వరూప,
 ఘనమాని హృద్దేహ కలితనందోహ | వినుతప్రకాశ, శ్రీ వేంకటాధీశ,
 భక్తవత్సల, జగత్పావన, భుక్తి | ముక్తిప్రదాయక, మ్రొక్కెద నీకు.
 ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య | పదపద్మ మకరంద పాన ద్విరేఫ
 మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ | సుగుణాఢ్య సోమన సుకపీంద్రవర్య
 రచితమై కర్ణవర్ణమున నాశ్వాస | ముచితార్థ యుతముగా నొప్పె నాలవది.

పంచమాశ్వాసము

శ్రీ గరుడాద్రీశ, సృష్టిప్రకాశ, ఆగమవిసృత, శ్రీ హరి, జగన్నాథ,
 జనమేజయునకు వై శంపాయనండు । ఘనతతో భారతకథ చెప్పఁదొడఁగె :
 ఆరీతి సృపునిచే ననుమతి నడసి । 1 భోరన రథమెక్కి పురుహూతనుతుఁడు
 భేరీ మృదంగ గంభీర నాదములు । 2 భోరుకొనంగ నార్పులు మిన్న ముట్టఁ
 దురగ మదేభ సందోహంబు నడవఁ । బారిపారి రణరంగ భూమి కేతెంచి
 యుభయ బలంబుల నుగ్గించెఁజేర్చి । త్రిభువనంబులు భీతిఁ దెమలంగ; నంత
 ధీరులై వీరులై ధీమస్తుత్య । సారులై భీమసంచారులై పోరి
 కరికరిఁ గడియించి ఘనత దీపించి, హరి హరిఁ దాఁకించి యసివేసి వేసి,
 తేరుతేరొత్తించి దృఢలీలఁ జెనగి, వీర భటాళితో వీరభటాళి
 తలపడి దేవతాతతి బెగ్గడిల్ల । బలువిడి శస్త్రాస్త్ర పంక్తులచేతఁ
 బాడుడను మాటయుఁ బోకుడన్ మాట । విడుడను మాటయు వేయుడన్ మాట
 చంపుడన్ మాటయుఁ జదుముడన్ మాట । నొంపుడన్ మాటయు నుతశక్తి గలిగి
 యందిందు నన్యోన్యహతులఁ జెన్నొందె । సందడి కయ్యమో జననాథచంద్ర !
 అంత రాధేయుండు నాహవోత్సాహ । మెంతయుఁ దనయందు నేపుచూపంగఁ
 బ్రలయ కాలోత్తాల భైరవాకార । విలసిత నిర్దోష విపులాట్టహాస
 విక్రమక్రమములు విలసిల్ల శల్యు । నాక్రమంబునఁజూచి యనుహంబుఁబలికె :
 “ శల్య, నన్నిటఁజూడు నకలలోకములు । తొల్యవర్తనల డొల్లంగ నే నేచి
 కాంతేయ కులమెల్ల ఖండించివైచి । వింత భీష్మాదుల వైసఁజంపిఁజిట్టి
 వగయణంగించి చూపట్టి నాస్వామి । చిగురు మనంబు రంజిల్లఁజేసెదను.
 సారథ్యమునకు వేసరక నారథము । శూరపుంగవ, నీవు సొంపారనడుపు.”
 అనవుడు శల్యుఁడిట్లునియె: “రాధేయ, వినుము నీమాటలు విడువలేనైతి.
 అర్జునాదుల గెల్వనకట! నీతరమె! నిర్జరాధిపునైన నిర్జింతు రాజి;
 నెప్పటిమాటలే యిది నీస్వభావ । మొప్పారఁగాఁ గ్రొత్తయొకటియు లేదు.

నుతి నరనారాయణుల గెలువంగ | క్షితిలోన వశమె ! యిస్సీ మానవైతి ;
 సీపు గానగలేవు నీతిమార్గంబు ; | కావరంబున వారి గడవనాడకుము. ”
 అన విని కర్ణుఁ డుగ్రాకారుడగుచు : | “ ననుజెప్ప శల్య, విన్నాడవో లేదో !
 నాబాణమహిమ తెన్నఁడుఁ జూపఁగాక. | ఆ బాణవైరియు నర్జునుడెంత !
 సప్తాంబురాశులు సప్తశైలములు | సప్తలోకంబులు సంచలించంగఁ
 ద్రుంతు నొంతు వధింతు ధూర్జటి వచ్చి | వింతగాఁగదిన విడువ నీయాన. ”
 నావుడు శల్యుఁ “ డన్నరునకోడంగ | భావించి యేన చూపఁగఁ జూతుఁగాక ;
 ఎందుఁబోయెద ? విప్పుడేలత్రుల్లెదవు ? | పంద, నీకేటికి బహుభావణములు ? ”
 అనుచు నవ్వుచు నవ్వడరదంబు గడప | ననఘుఁడా రాధేయుఁ డతిశౌర్యమహిమ
 సేనలఁ బురికొల్పి సేన లప్పాండు | సేనలతోఁ దాఁకి సేనగాఁబోరి
 జ్వరితాంగులై చలము దీపింప | నిర్జించి గర్జించి నిబిడహుంకృతుల
 సతిరథ సమరఘటల మహారథులు | ధృతి సర్ధరథులు నుద్రేకించి తాఁకి
 బవరంబు సేయ నప్పాటఁ గౌరవుఁడు | వివిధభంగులఁ బోరె వినుము భూనాథ !

దుశ్శాసనుఁడు భీమునితోఁబోరి మడియుట

అంత దుశ్శాసనుఁ డాత్మలోపలను | జింతించి “ యిట్లుండఁ జెల్లునెనాకు !
 నాహవక్షేత్రంబునందుఁ బాండవుల | నాహేమగిరిచావుఁ డర్థి మెచ్చంగఁ
 ద్రుంతుఁ గలంతుఁ దుత్తుమురు గావెతుఁ | బంతంబుతో ” నని పావనిఁ దాఁకె,
 కరికరి గిరిగిరి గ్రహము గ్రహంబు | సరయ సింహంబు సింహముఁ దాఁకినట్లు.
 భీముండు ప్రళయాంత భీమునిభంగి | భీమాహవక్షోణిఁ బేర్చి యుప్పొంగె.
 ఉదయాపరాద్రుల నొక్కట నూర్య | లుదయించునట్లు వారొక్కటఁ బేర్చి
 రథములు గదియించి రణభీకరముగఁ | బృథుతరాస్త్రముల నిర్భేదించి చొచ్చి
 బవరంబు చేసిరి ప్రావీణ్యమెనఁగ | దివి నొడ్డగిలి సురల్ దృష్టించి చూడ.
 దుశ్శాసనునితోడఁ దొడరి భీముండు | నిశ్శృంకఁ బలికెను నిఖిలంబు నెఱుంగ :
 “ ఓరి దుశ్శాసన, యుద్ధమధ్యమునఁ | బాఱక బారక బంటవై నిలుము.
 ప్రాణంబు తీపుగాఁ బాటితివేని | క్షోణి సేలోకము చొచ్చెద విపుడు ?
 ఉత్తమ్హసాధ్యి మాయువిద ద్రావదిని | నెత్తమాడినవేళ నీ చేసినట్టి
 సేతకు నే నాఁడుసేయు ప్రతిజ్ఞ | యూతగా నినుబట్టి యనురు తోడుతను

కిన్నర గంధర్వ భేదరుత్ చూడ । మన్నన మీవారు మావారు జూడ
నుదరంబు చించి నీయుదురుకృంబు । నెదత్పత్తి తీఱంగ నేఁ ద్రాంగువాడ.
ఆసతి నీడ్చిన యాఫలం బిపుడు । చేసేతఁ గుడిపెదఁ జెలువారఁజూడు.
అప్పుడు బ్రహ్మాదు లా యమనూతి । యొప్పుఁ బ్రార్థించిన నొగి నిన్నువిడువ.
చుట్టాలఁ బక్కాలఁ జూచిరా పోయి । ధట్టించి నీయాత్మ దైవంబుఁ దలఁపు.
మీయన్న మోమును మీవారి మోము । నోయన్న, చూచిరా ; యొగి నిటమీఁద
నీవున్నచోటికి నీవారి నెల్ల । వేవేగ ననిపి నీ వేడ్కఁచెల్లెంతు. ”

అనిన దుశ్శాసనుఁ డతని కిట్లనియె : । “వినుభీమ, యిదియేల విష్ణువేగెదవు ?
ఎడమఁచెయి కుడిచేయి నెఱుంగనియట్టి । బడుగుల నీవంటి పందలఁబట్టి
చంపితి నని మహా చటులగర్విమున । నింపారెదవు ; నిన్న యిసజనిచేత
నేపాటు పడితివో యెఱుంగవా మదిని ! । ఏపార సిగ్గులేకేల త్రుళ్లెదవు ?
అదిగాక నీవుత్రుండగు ఘటోత్కచునిఁ । బాదివి చంపఁగనెందుఁ బోయితి చెవుమ ?
వట్టిబీరంబులు వలదు నాయెదుట ; । పాట్ల క్రొవ్వులు మానిపో నిన్నుజంప.
వెలయంగ వెనుకను విరటునియింటఁ । బులిగండ వేట్టుగబ్బును నుబ్బుఁ జెఱుతు.
విడక మానభలోన వెన భంగపెట్టఁ । బడి మఱచితే మిమ్ముఁ బఱచినపాటు ?
కడఁకతో సంఘులు గట్టించి గంగఁ । బడ నీశ్వఁ ద్రోయించి పటుభీతినించి
విషధరంబుల నోలి వేడిమిచూపి । విషభోజనంబులు వేడ్కఁ బెట్టించి
చెనసి లక్ష్మింటను జిచ్చువెట్టించి । వినమిగా శకునిచే వెడఁద జూదమున
సిరియెల్లఁ జేకొని సృష్టికే బాపి । వెరవున నడవికి వెళ్ళఁ గొట్టితిమి.
అందుఁ బెక్కావద లనుభవించితిరి ; । ¹అందఱునట వీడి యశ్శాతచరిత
విరటుప్రోలికిఁ జని వేఱుమార్గమున । నరుదారఁ జరియింప నడ్డపెట్టితిమి.
ఎనయ మీయిడుమల నెఱుంగరా మీరు ! । అనికి వచ్చినచోట ననసేమిమ్ము !
మానహీనంబైన మనికి యేమనికి ! । మానవోత్తములకు మహి విచారింప.
ఎఱిగినవారికి నదియపో కొఱత ; । ఎఱుంగనివారి మిమ్మేమందు నిపుడు !
మాటిమాటికిఁ బెక్కుమాట లేమిటికి ! । పాటిగా మగఁటిమి పాటింతుగాక. ”
అని తఁకన్నుల నపుడు కెంపెనఁగఁ । గని కరువలినూతిఁ గడఁకతో డాసి
భల్లంబు పఱపి యప్పావనిచేతి । విల్లు రెండుగఁ జేసి వెనవార్య నధిప !

1. అందులో నటఁజని యాశ్శాతచరితు (మా).

అర్చిన భీముఁ డయ్యెడ (?) నొక్కవిల్లు । వేర్చి మహాగ్రతఁ బెంపారఁ బట్టి
యాతని కోడండ మవలీల విడిచి । యాతతాత్రుంబుల నడరంట నేసె.
ఏసినఁ గోపించి యెలమి నీనుతుఁడు । దాసి తానొక్క కోడండంబు దాల్చి
భీము వక్షస్థలి బీటలు వాఱ । ¹నామెయి నొక భీషణాత్రుంబు నేసి
రథచిత్రగతుల ధరాధూళిచేతఁ । బృథివి నాకాశంబుఁ బెంపారఁ గప్పె.
మతియును బండ్రెండు మార్గణంబులను । దరలకసారథి దర్శనుణించి
యడియాలమును భీకరాత్రుచయంబు । తొడిబడఁగా నాటుతూపుల నాటి
ముప్పది కోలలు మునుకొని మేనఁ । గప్పినఁ, గోపించి కరువలినుతుఁడు
అడవి లోకంబెల్ల హతముగా మండి । పడి యాడుగఱచుచుఁ బాపకాకృతివి
గడఁగి యేబదియాటు కాండసంతతులు । తొడిగి యా యువరాజుఁ దొడరి నొప్పించె
నొప్పించుటయు భీము నులివేడికోల । ²లుప్పన బట్టెలై యందునట్లేసె.
ఏసిన నాభీముఁ డేపుదీపించి । గాసిల్లి వీనితోఁ గలహమేలనుచు
రథము దిగ్గనడిగి రాజేంద్ర, యవుడు । ప్రథనోగ్రహగు గడపట్టి వేపచ్చి
యతనిసారథిఁ జంపి యశ్వరత్న ముల । వితత చూర్ణములఁ గావించి రథంబు
పెడచేతఁగొని కొట్టి పెకలించి పాఱ । విడిచిన, ³దివోయి వెన ధూళి బ్రుంగె
అపుడేమిచెప్ప నీ యాత్మనంభవుడు । అడవిమిత ప్రాధిపత్య నుహ్పంగి.
మొగిమూఁడు తోమరంబులు త్రిప్పుకొనుచు । మగఁటిమి భీముపై మార్కొని పొడిచె.
పొడిచినఁ గోపించి “⁴హోట్ల నీహోటు । పొడిచి నీకెక్కడఁ బోవచ్చు !” ననుచుఁ
గొట్టిన దొకకొట్టు, కొట్టుతో మూఁడు । గట్టి తోమరములు గనియలై రాలె
రాలిన నాయువరాజు కోపించి । ప్రాలుచాలక మేలు ⁵పట్టుగావునను
పలకయు వాలునుబట్టి రహోర్విఁ । ⁶దలఁగి జెక్కలుగల తార్జ్యునిభంగి
నువ్వరంబెగసి ⁷తా నుడుకురక్తంబు । చిప్పిల్లఁగా భీమనేనుని వ్రేసె.
వ్రేసిన నదితప్పి వెంటనే యెగసి । యా సమీరాత్మజుఁ డా వాలుపలక
చూర్ణంబులుగఁ జేయ శూలముంకించి । ఘూర్ణాయమానుఁడై కోపించి పొడిచె.
పొడిచిన నదియు నుహ్పంగి రాఁదిగిచి । కడికండలుగఁజేసి గద గదియించి
యాతని శిరోమధ్యమడచిన, మూర్ఛ । వితతాంగుఁడై కాళ్లు విలవిలఁ బోవ

1. రామణీయక. 2. ఉప్పెగపట్టెలై 3. పొట్టనిహోటు. 4. పట్టి 5. తలఁకి. 6. రానొలుకు
రథంబు. (మా).

ధరమీందఁ బ్రశంస నీతనముఁ ; జామీందఁ బరచిరఁ బడవెన్న పిడుగుచందమునఁ
 బొనరంగఁ బులి లేటిఁ బొదివినరీతిఁ । నీనిసి యేనుఁగుఁ బట్టు కేసరిపగిదిఁ
 బరంగ యశ్మాసనుఁబట్టి వేళ్ళొక్కి । విరవిరమని గ్రుడ్లు వెలికలుకఁగ
 నుటిమి చూచుచు వాని యరముపై నెక్కి । యుఱుచుఁజొరుగభంగి నుకుశకర్ణముల
 నక్కమారుని జూచి యుసిలనందనుడు । ఎక్కుడు మదమున నెలుగు రాల్పినఁగః
 “మను సభలోపల ముదితఁ బాంచాలిఁ । గనుఁగొన్న పాపపుఁ గన్నులే?” ననుచుఁ
 “గులకాంత ద్రావడిఁ గోరి దూషించు । నులివెచ్చమాటల నోరెడ్డి?” యనుచు
 “నరవి నందఱుఁ జూడ నకియసిద్ధుఁగఁ । గరమర్థి బోయెన కాళ్ళేవి?” యనుచుఁ
 “జేపాఁచి యాయుంతి చీరలు దోచు । నాచేతులేయవియఁబఁచి యిస్సి” యనుచుఁ
 “గలకాలమెల్లను గానివర్తనల । మెలగివర్తించు నీ మేనెడ్డి?” యనుచు
 “మీయన్న రారాజు మీ కర్ణశకును । లోయన్న, యెక్కడ నున్నవా?” రనుచు
 లీలఁ గేలునఁ గేలు లేనెత్తి త్రోచు; । నేలపైఁ బడవైచు; నిక్కికుప్పించు;
 ముఖిదీపి వడిమీఱ మోకాల నూచు; । నఖిలదిక్కులఁ జూచు నగ్నియైమండు;
 ఉఱుము, మోచేతుల నోడుగాఁ బూడుచు; । బిటివీకు గావించుఁ బెడపెడ నార్పు;
 మనబలంబులఁజూచి మఱి తనవారిఁ । గనుఁగొని “యిందందుఁ గలఁడొకో బంటు!
 విడిపింపఁ గల రేని విడిపింపుఁ డితని; । విశువక ప్రాణముల్ విడిపింతు” ననుచు,
 గనకకళిపుఁ బట్టి కదనోర్వియంచుఁ । జెనసి ఖండించు నృసింహుని పగిది,
 సంతకానురుఁ బట్టి యదటణఁగించు । బంధురాకృతి గల పరమేశు కరణిఁ
 బాయుచు డాయుచు బాహర్గళముల । వ్రేయుచు రాయుచు వెన సహాయుచు,
 అప్పుడు మువ్వీటి యతిరథులెల్లఁ । దప్పక కనుఁగొని తడయక యతని
 తేజోవిశేషంబు దృష్టింపరాక । రాజును రథికులు రాజనందనులు
 గరుడకిన్నర యక్ష గంధర్వవరులు । సరసిద్ధసాధ్యులు నాకనాయకులు
 మిక్కుటముగఁ గనుల్ మిఱుమిట్లు గొనఁగ । వెక్కనమై యంత వెఱచి చూడంగ,
 ననిలజుండట్లు విహారంబు నలిపి । యనియె నాయువరాజు కల్లన నగుచు :

భీముడు దుశ్శాసను వక్షముచీల్చి రక్తపానము నేయుట

“అన్న, దుశ్శాసన, యకట దుర్మదము । నిన్నింతచేసె దుర్నీతి పెంపునను,
 నీపుర (?) మిటువ్రచ్చి నెత్తురు నేను । ద్రావెడఁ దేనియై త్రాపు చందమున.
 ఆశచీవల్లభుఁ డమృతపానంబు । చేసిన విధమునఁ జేతునా యేను ?
 వగటున నీరక్తపానంబు చేసి । ¹నగటుచర్మంబు కుచ్చలి గంతచేసి
 పానఁగు నెమ్ములు సంకుపూసలు చేసి । యెనఁగు నాగద లాత మొప్పుగాఁజేసి(?)
 మహిమ సిగ్రుడ్లు కామాక్షులుచేసి । సహితభూతప్రేత శాకినీ గణము
 లరయంగఁ గరతాళమనువుగాఁ జేయ, । గరిమఁ గిన్నరకాయగాఁగ మస్తకము,
 నొఱపుగా వెన్నెమ్ము నొవుపుగాఁజేసి । తఱిమి నీనరములఁ దంతులుగూర్చి
 యానంద మెనఁగ మాయన్న ధర్మజుఁడు । మానకచూడంగ మహిమ సోలుచును
 వీచుచుఁ బాడుచు వెనఁ దాళగతుల । కాడుచుఁ జొక్కుచు నాజి ²ద్రొక్కుచును
 దాండవాడంబ రోద్దండ ప్రచండ । పాండిత్య మెనఁగ విస్ఫారసంకల్ప
 సిద్ధ ప్రసిద్ధ సంసిద్ధుండు భీమ । సిద్ధాహ్వాయుండని సిద్ధగుహ్యకులు
 కలగొని కొనియాడఁగా నీకు దిక్కు । గలిగిన విడిపింపఁగలబంటుఁ గనెద.
 కలరేని యీ కురుగణములోపలను । ఎలమి మీవారికి నెఱిగింపు మీవు.”
 అనివల్కి పెలుచఁ దా నడిదంబు పెఱికి । యనయంబు దిక్కుల నదరులు చెదర
 భూ నభోభాగ దిగ్భువనంబులెల్లఁ । బూని కంపింప నంభోధులు కలఁగ
 భారతవీరులు భయమంది చూడ, । నారాయణుఁడు మహానటనఁ గీర్తింప,
 నట వాని మోమును నదరంటఁద్రొక్కి । కటకటఁబడి వాని కాళ్లనుద్రొక్కి
 గుండెపట్టటు గాఁడఁ గుడికిలఁబాడిచి । దండిమీఱఁగఁ జించి తగఢొక్కలోని
 ముదురై నరక్త మిమ్ముల దోయిలించి । కదిసి తృప్తిగఁద్రావి కడఁకఁ ద్రేన్పుచును
 మెచ్చుచుఁ దలయూచి మేలుమేలనుచు । గ్రుచ్చుచు వ్రచ్చుచు గుఱి నహా యనుచు
 నిఖిలేశ, యప్పు డన్నీచురక్తంబు । ముఖమునఁ జమురుక మొనలటుచూడ
 గరిమ భయంకరాకారుఁడై వేర్చి । యిరవొప్పఁగా భీముఁ డిట్లని వలికః
 “తల్లిదన్నులపాలు ద్రావనె మున్ను ! । కొల్లగాఁ బలుతేనె గ్రోలనె మున్ను !
 కండచక్కెర పాలుఁ గలవము చేసి । చెండి త్రావనె యింత చవిగాదు గాక(?)”

1. నగరు. 2. నొక్కుచును. (చూ).

అనిపల్కి క్రమ్మట ననిలనందనుడు | మన మొనమీడను మదమునఁ గవిసి
 గద చేతఁగొని లయకాలుండు కడిమిఁ | గదిసెనో యన్నట్లు ఘనకళేబరము
 నిమ్మలఁ గల్పిత్తి యిడిచివైచి | కిమ్మలనిట్లనుఁ గిమ్మారవైరి :
 “ ఓ పీఠః పూజార ! యువరాజు మమ్ముఁ | జేపమైఁ జేసిన చేతకు నిట్లు
 చేసితి ; దీని కేస్థస్థీశుడైన | వానిగల్గిన వచ్చి వడిదాఁచుఁ డిపుడు.
 మోసపోయితి నని మొఱుంగంగ వలదు ; | భాసిల్లు మీయందుఁ బరఁగ మాయందు
 పీరుడు గలఁడని వెన నన్ను నోర్చి | వీడి నీతని విడిపింపఁ గలఁడె ?
 నెట్లన మాను వీడు నీళ్లుద్రావించి | పెట్టనిపాలులఁ బెట్టి వెండియును
 బలు మహామృతముల పాలుగాఁ జేసి | సాలవక చెలులును జట్టాలుజూడఁ
 దిట్టపాలునకోర్చి తివిరి పొంచాలి | కట్టి చీరలు కడఁకతో నొలిచె.
 గెలువరో జూదంపుఁగ్రీడ నందఱును ! | గెలిచిన నిటువలె గెలువరు గాక.
 ఏమియు నననేల యిటు నాప్రతిజ్ఞ | వామిగాఁ దీర్చితి వచ్చెనావగయు. ”
 అనియని భీముఁ డిట్లాడువాక్యములు | విని సహింపక క్రీడి విష్ణునిఁజూచి :
 “ యోదేవ, చూచితే ! యుగ్రుడైభీముఁ | డాడెన నుభయ సైన్యంబులలోన
 వెన బంటు గలిగిన విడిపింపుడనుచు | నెసఁగ నే విననాడె నిఁకనాకుఁ బోదు.
 ఎక్కడ శూరత్వ మిటఁజాలుఁ జాలు | నిక్కడ ¹ నేనుంట యెఱుంగఁడో మొదల !
 కాలకేయ నివాత కవచులఁ బట్టి | తోలనా ! సైంధవుఁడ్రుంపనా ! హరుని
 వెనఁబట్టి నేలతో వ్రేయనా ! యగ్ని | కనలార ఖాండవంబాహుతి యీన !
 అతిమఱిఁ గురుబలం బాహుతి గొననె ! | ఎఱిఁగెఱిఁ గాడిన నేమందు నతని !
 ఇప్పుడేమిటఁ దప్పె ; నీమాత్రమునకు | నొప్పున వెప్పుకోనోపనా యేను !
 కదనోర్వి నీరీతి గర్వించినతని | యుదుటఁబడెద నన్ను నొగిఁజూడు. ” మనుచుఁ
 గన్నుల నిప్పులుగ్రమ్మంగ భీమ | ణోన్నత గాంధీన మొప్పు సారింది
 కదియుచోఁ, గృష్ణుండు గాంధీవిఁజూచి, | “ ఇది వేళగాదు నీకీయాజియందు
 నిప్పుడేమనవచ్చు నీ భీమనేను ; | అప్పురాంతకుఁబోలె నర్థినున్నాడు ;
 బ్రహ్మాదులకునైనఁ బరికింపరాదు ; | బ్రహ్మాండభాండముల్ పడఁద్రోచు నిపుడు.
 నీవనఁగా నెంత ! నేనన నెంత ! | యోవిమలాత్మక, యుదుగు సాహసము. ”
 అనిన నర్జునుడు మహావ్రసాదంబు ; | అనఘాత్మ, నీమాట లడ్డంగవెఱతు ;

కాక తానీమాట కడునాడఁ దగదు; । పోక వేటొక్కడైనఁ బోనేలయిత్తు ?
ఈతనిపై గోపమిటఁ జూడునన్ను । నీతఱిఁ గర్జుని నిటఁజంపువాడఁ.”

కర్ణార్జును లొండొరులపై దివ్యబాణములఁ బ్రయోగించుట

అనుచుఁ గోపాటోప మానహిల్లంగఁ । బనుగొనఁ గౌరవబలములమీఁదఁ
1 బదపడి యాగ్నేయ బాణమేయుటయు, । నది మహా 2 ధ్వనులచే నాకసంబద్రువఁ
బదిదిక్కులను మఁట ప్రజ్వలిల్లఁగను । బెదరి సేనలు క కాపికలుగాఁ బాట
సంతకు కోపాగ్ని యడరినక్రియను । బొంతబలంబుఁ గాల్పుచు రాఁగఁజూచి(?)
యీరసంబునఁ గర్ణుడింత వైకొనక । వారు కాస్త్రంబేసి వారింపె దాని.
ఫల్గునండును దమోబాణమేయుటయుఁ । గల్గునంతయు సంధికారంబు గప్పె.
కప్పినఁజూచి యా కర్ణుడుప్పొంగి । ‘యిప్పుడు నేరనా యిటదీని!’ కనుచు
సౌరాస్త్ర మస్తోళ సంధించి యేయ । భూరితమంబు గొబ్బున విచ్చిపోయె.
అర్జునండంత మహావ్రతాపమున । నిర్జరులటఁ దన్ను నింగి గీర్తిప
నైంద్రాస్త్ర మెంతయు నార్పుచుఁ దొడిగి । సాంద్రదీధితుల నుజ్జ్వలత సర్కజుని
సేసి, దైత్యాస్త్రమేసి యుక్కఱఁచి । భాసుర శైలాస్త్రపటలి యేయుటయు,
సదిగని గాఁడీవి యపుడు వజ్రాస్త్ర । మొదవంగ సేసి యా యుదుటఁగెంచె.
ఈ రీతి నిద్దఱు నిల భువనైక । వీరులై ధీరులై వెనఁబోరుచోటఁ
బవనతనూజఁ డప్పార్థునిఁ జూచి, । “దివికేంద్రతనయ, రాధేయుండు నిన్ను
సుక్కక యెదిరించి చోద్యంబు గాఁగఁ । జిక్కనై యనిమొనఁ జెలఁగుచున్నాఁడు.
వానిని బటుశరవ్రాతంబుచేతఁ । బూని ఖండవిఖండములుగాఁగఁ జేసి
కౌరవు లాత్మలఁగనలి శోకింప । ఘోరాజిఁ బడవైచి గూల్తువుగాక.”
అని భీముఁడాడిన యగ్నూట లెల్ల । విని వనజాక్షుఁ డా వివ్వచ్చుకనియె :
“నీ వ్యబాణంబు లిట నిదియేమి । యేదియుఁగాకుండ నిటు గతిదప్పె ?
ఒకటియుఁ గాండకయున్నది నేడు । ఎకవక్త్రముగ నిది యేమిచోద్యంబొ !
వానిబాణములెల్ల నడి నిన్ను నన్ను । 3 బూని పట్టుక దూటి 4 పోవుచున్నవియు.
ఎవయఁ గర్జునిజూచి యిలయెల్లఁ బొగడఁ । గని కౌరవులు మించఁ గారణంబేమి ?

కదిసి యిన్నాళ్లును ఘనయోధనములు । ఎరురెదురె తొలఁగుటెఱుంగవో ! యెఱిగి
యెఱిగియు నెఱుంగవో ! యిదియునుగాక । నెరవుదప్పెనో ! లేక నెఱ్ఱివయ్యెతివో !
తగుబాణములశక్తి దాఁగెనో నీకు ! మగఁటిమి తొలఁగెనో ! మఱచితో నిన్ను !
ఎనయఁ దామసమేల యినజానిఁ జంపు. ” । అనవుడు క్రీడి బ్రహ్మాస్త్రంబు దొడిగి
తెగఁగొని యేసిన, దిశలు కఁపింప ! జగములు వణకఁగఁ జనులెల్ల బెడఁ
బఱతేరఁ గని దాని భానునందనుడు । వెఱవ కద్దాననే వికలంబు చేసె.
చేసి యంతటఁబోక శితనారసముల । నేసి కృష్ణుని నరు నొము నొప్పించె.
నరుఁడును శత్రుని నలినాప్తనుతుని । నరనశఁ దొమ్మిదిశరముల నొంచె.
ఆహాఁ గర్ణుడయ్యున్నచు వింటి । నారి ఖండించె గిన్నగులు కీర్తింప.
క్రూరుడై నరుఁ డొండు గొనయ మెక్కించి । దారుణాస్త్రములు నెత్తిననజచేతి
విలు గాఁడనేసిన వీఁగక యతఁడు । బలు నారసముల నెప్పొప్పు నొప్పించె.
నరుఁడును బలిమి నన్నలినాప్తనుతుని । కరముననున్న పో ఖండించి యూర్వ
మేలుమేలని మెచ్చి మిహిరతనూజఁ । డాలోన నొక్కవిల్లంది తోడ్తోన
శ్రీ కృష్ణుడున్న యంచితరథంబవుడు । దాఁగొని శ్రోతమాత్రము వీఁగనేయ
‘బాపురేరాధేయ ! బాపురే !’ యనుచు । శ్రీవతి పలికిన, జిష్ణుండు కనలి
కర్ణుని రథ మంతఁ గడు యోజనంబు । తూర్లవైఖరిఁ బోవఁ దూటనేయుటయు,
గర్ణుడు ముందటిగతిఁ బాటనేయ । వర్ణించి కృష్ణుడు వడి మెచ్చిపొగడఁ
గన్నులఁ గెంపార గాండీవియవుడు । వెన్నునిఁ గనుఁగొని వెఱవకీల్లనయె :
“తప్పక యిదియేమి దై త్యారి, నీవు । నెప్పుడు మానవైతివి వెఱ్ఱితనము.
ఏను యోధనమేయ నీట వాఁడుక్రోశ । మాన మాశ్రంబేయ మహిమ మెచ్చెదవు.
మెచ్చిన నన్నెపో మెచ్చంగలయు ; । మచ్చికగలవని మది నమ్మియుంటి;
మంచి చుట్టమవోదు మము భంగపెట్టి । మించి మాపగరాని మెఱయఁ జేసెదవు.
డాఁగొన్న కపటనాటక సూక్తిధారి । వేరడఁ బక్షమో యెఱుంగమునిన్ను.
ధారుణి మ్రుచ్చుచే దాడిచ్చి యింటి । వారిని లేవు నా స్వామిపావె ! ”
అని దూఱిపలికిన నాత్మలో నవ్వి : । “విను నీకు నాకును వేఱులేదెందు ;
కర్ణుని శరలాఘు(?) కరలాఘుసములు । నిర్ణయించితిఁ గాని నిన్నేలమఱతు !
పొనరంగ ఘనఁడుగావున వానినేను । గొనఁగొని పొగడితిఁ గోపగింపకుము.

పరఁగ నామేనిలోపల జంతుతతులు | ధరణియు నదులును దరణి చంద్రుండు
పూని చరాచరంబులు సముద్రములు | దానవాదులు దేవతా సమూహములుఁ
జాక్క లంబరమును క్షోణీధరములు | సక్కజమైన బ్రహ్మాండభాండములు
నండుట నన్ను నేయుట దొడ్డుగాక | యెండొండ నొకని నేయుట యేమిదొడ్డు!
ఆటుగాన నీవింక నాలవ్యముడిగి | చటుల బాణముల జర్జరితునింజేయు. ”

కర్ణుఁ డర్జునుపై సర్పశరముఖంబేయుట

మని చెప్పినంతలో నశ్వసేనాఖ్యుఁ | డనుపాఁయు క్రీడితో నలిగి యాకర్ణు
దొన నుండుదాని సంస్తుతి ధూషదీప | వినుత నై వేద్య సవిస్తరంబుగను
మనసునఁ బూజించి మార్తాండనుతుండు | కనుగవ కెంపారఁగాఁదీసి యపుడు
గరిమ సర్జునుకుత్తుకకు దానిమొనకు | సరుదుమీఱంగ లక్ష్మ్యముచేసి నిలిచి
యార్చుచుఁ దొడిగి పెల్లార్చి పెంపేర్చి | కార్చిచ్చుకై వడిఁ గడుమంట లాలుకఁ
దెగనిండఁ దిగిచి యాదివిజులు మునులు | బెగడ లోకములతోఁ బృథివియల్లాడ
నేసిన, నదియును నిట్టట్టుపోక | గాసిల్ల విషము లొక్కటఁ బర్వచుండఁ
గన్నుల భీషణోల్కలు మింటనంటఁ | ¹ గ్రన్నన మణిమయ కాంతులతోడ
భుగభుగ నార్పులుఁ బొగలు వెల్వడల | మగఁటిమి వాటించి మహియునాకనముఁ
గాల్చుచు బలముల గరభ ² జాలమునఁ | బీల్చుచు నేతేరఁ బీతాంబరుండు
వినఁగ శల్యుండు వల్కు వెనఁగర్ణుతోడ : | ... ..

“అదియేమి బెగడితివర్కజ, నీవు! | కదసంబులోపలఁ గంపమేమిటికి!

దిటతప్పనో? కన్ను ³ తిరిగెనో? యిట్టి | యటమటంబేటికి? నస్త్రమీవేళ
మెడకుఁ దొడుగఁగఁబోయి మెయిమెయినదిగొల్పొడకునుదొడిగితి తుది నెగఁదొడుగు.”

అనినఁ గోపించి యా యర్కనందనుండు | కనుగవ నయ్యగ్నికణములు రాలఁ :

“దప్పకచూడు మెంతయుఁ గ్రీడిశిరము | నిప్పుడే ⁴ గూల్చెద నేలపల్కెదవు?”

అని చెప్పినంతలో నమృహాస్త్రంబు | పనుడేర శౌరియుఁ జయ్యననపుడు

చెలగి దీసికిఁ బ్రతినేరుక యున్న | నలుక నర్జునుఁ జంపునని సిశ్చయించి
మెడగుటిగా వచ్చు మేరదప్పంగఁ | బుడమి నయ్యరదంబు పొలిగ్రుంగఁ ద్రొక్కె.

1. గ్రక్కున. 2. భీషణున. 3. విరగనో. 4. గొల్చెద. (మా)

త్రోక్కినంతనే మెడత్రుంపంగవచ్చు | నక్కట నా పాపయమ్ము వేవేగ
నెట్టన దంభోభి నెఱిగి దాడి | బెట్టుగా శిఖరంబు భేదించు భంగి
బహురత్న దీప్తుల భాసిల్లుచున్న | మహిత కిరీటంబు మహి మీఁద రాల్చె.
శౌరి యారీతి నాశక్రజరథము | నానూథగతిఁ గ్రుంగ నదిమనయపుడు
సురలు భేదరులును జూచి యత్తఱిని | మురహరుఁ బొగడిరి మోడంబుతోడ.
దేవదుందుభులెల్ల దివినుండి మ్రోయ | భూవర, కురిసెను బువ్వులవాన.

అరీతి నత్తెఱంగపుడేమి చెప్ప | సారినయోత్సాహ సంపదలీల

1 తేజంబెడలి వింత తేజంబు నొంది | 2 రాజుల్ల నా పాండురాజనందనుడు
చని సత్క ఛాహీన శిశియును బోలె | (వనమాలిఁ గని యంత వనరుచుఁ బలికె):

“మున్నగ్నిసాక్షిగా ముక్కంటి మెచ్చ | నెన్న ఖండనము దహించెదనాడు
నా విక్రమక్రమోన్నతులకు మెచ్చి | చేప దేవేంద్రుఁడిచ్చిన కిరీటంబు
పుడుమిడ్లొగనేసె బొల్లగా దిదియు. | కడపారినచ్చి యీ కర్ణునిజూడఁ
గాలానలోగ్ర సంకలిత ప్రతాప | కాలరుద్రుని గతిఁ గాంచియున్నాడు.

నేటికి మన తేరు నీరజనాథ, | పాటించి త్రిప్పు మీపాటి చాల్చాలు!

నీయుపేక్షను గాదె నే భంగపడితి! | కాయజనక, నాకడిది రథంబు

కర్ణుని యెదుటఁ గ్రుంగఁగఁ ద్రొక్కఁదగునె! | వర్ణింప నాతలవ్రాత యిట్లుండె.

దీనికిఁ బ్రతిసేత తెగి నేయలేనె! | మానుగా నాబాణమహిమ లెన్నఁటికి?

దేవ, నాచేతి గాండీవ మెన్నఁటికి? | రావయ్య నీదు సారథ్య మెన్నఁటికి?

అక్షయతూణీర మదియు నెన్నఁటికి? | అక్షర ధర్మసహాయ మెన్నఁటికి?

కాలకేయాది రాక్షసులను గెలిచి | యీలీల నీశ్వరు నెక్కటి గెలిచి.

యంగారపర్ణుని నటమున్నె గెలిచి | ... ..

చిత్రసేనుని బట్టి శిథిలునిఁ జేసి | నేత్రోత్సవమ్ముగా నిఖిల కౌరవుల

సరవి భీష్మద్రోణ సైంధవప్రముఖ | చిరసోమదత్తులఁ జెనకి సాధించి,

కర్ణునిఁ బదిమార్లు కడుఁ బాఱఁగొట్టి | తూర్ణవైఖరి నాజిఁ దొడరునాబలిమి

యొసర బూడిదలోని హోమంబుచేసి | ఘనుఁడ, గారథముఁగ్రుంగఁగఁ ద్రొక్కఁదగునె!

ఈ యవమాన మిట్లైల చేసితిని? | పాయక నాప్రతాపం బెన్నఁడింక?

నలినాక్ష, నీవని నమ్మినచోటఁ | గొలఁదిగాఁ బగవారిఁ గూడితి. ” వనిన
 శ్రీకృష్ణుఁ డప్పుడా జిహ్వనిజూచి : | “ యోక్త్రీడి, యిట్లాడ నుచితమె నీకు ?
 నన్నేలదూతెదు ? నాఁడు ఖండవము | నున్నతి నీవగ్ని కొప్పించు చోటఁ
 బామొక్కటందుండి పాతీపోజూచి | కామించి తల్లి దోఁకను గజిపించి
 వినువీధికెగసిన, వెన నీవు దాని | తనరు పుచ్చముఁద్రుంపఁ దల్లితోనదియు
 విను మగ్నిఁబడి కాల, వెననదివోయి | మొనసి రాధేయునమ్ముఖమున నిలిచి,
 “ జాడ నీకెన్నఁడు సంగరమబ్బు | నాఁడు నన్ దొడుగుము నాడెంబుగాఁగ.
 అర్జును బట్టి నే నాహవక్షోణి | నిర్జించి భర్జించి నీపగదీర్తు.
 నాపగ యెట్లన్న నాతల్లి నగ్ని | లోపలఁ జంపె ముల్లోకంబు లెఱుంగ. ”
 అనిచెప్పఁ బూజించి యప్పాఁపరమ్ముఁ | దనర నిన్నెల్లను దాచుక యుండె.
 నీమీఁది కిమక మై నేఁ డమ్మహాశ్రు | మీమీర నెంతయు నిటఁబ్రయోగించె.
 చెలఁగి యవిధమునఁ జేయఁగాఁ గాక | పోలియింప కూరకే పోవునెయదియు !
 ఇనుమాటు లీబాణమేయంగరాదు | ఎనయంగ నే నిశ్చయించితిఁ జమ్ము.
 అటుగాన మనమున నాందోళ ముడిగి | యటమీఁది రాచకార్యము చూచుకొనుము. ”
 అనిచెప్పుచున్నంత ¹ నమ్మెయిఁబాము | తనపూవు దప్పిన ² దర్పించి యంత
 గ్రక్కున మంటలు గ్రక్కుచు వచ్చి | యక్కడ నక్కర్లు నప్పుడిట్లనియె :
 “ కొనర కివ్విధ మెఱుంగుదొ లేదొ నీవు | బినరుహాక్షుండింత వెఱ పెట్టివాడు.
 కొండమోపరి గొల్లకొమ్మల నలువ | దండి మ్రుచ్చిలు నట్టి తడఁబాటుకాఁడు;
 బూమెలబయకాఁడు పూతనాదులను | దామెన కట్లుగా దండించు నతఁడు;
 నాకులస్వామియే సలిఁదనఁన్ను | లాకడ నై నట్టి యమ్మహాత్ముని
 ఇట్టెయెల్లారులు నెఱుంగ ⁴ నేఁటేటఁ | బట్టెడి ⁵ దెఱుంగఁగఁ బడును గావునను
 ఆపగఁజేసి తానలు చేసెఁగాక ; | యీ పాటి చేసెడి దెఱుంగ లేనైతి.
 ఎఱిగితే పాతాళ మిట మాదిగాదె ! | ఎఱిగింప నంతఁ బోనిత్తురె వారు !
 చలపాది యితఁ డెడనంగరమయ్యెఁ | దలకొని తనవిధిఁ దానె పోయెడిని.
 కావున నిపుడేమిగాదు రాధేమ ! | ఆవిరించియు హరిహరులడ్డపడిఁ
 దతభంగి నారసాతలము శీఘ్రమున | బ్రతిమాలి చొచ్చిఁ బాతీపోయినను

1. నమ్మహాపాము. 2. తప్పించెత్తప్పి. 3. కొమ్మలింపలు. 4. నేఁడింట. 5. దెరగ
 పడుచు గావును. (మా)

జిహ్మని బట్టి నేడ జెనకి రాద్రమునఁ | దృష్టవాయఁగ నానిఁ దివిటి ఖండింతు.
నిక నొఁచూతు నీయిచ్చ నుప్పొంగి | తుకతుక యుడిగి సత్తుగ నీడువింటఁ
దొడుగుము రాధేయ ! తొడుగువేవేగఁ ; | దొడిగినద్రంతు నెందులకుఁ బోనీన. ”
అనవుడు రాధేయుడతని కిట్లనియె, | చనవునఁ దా సత్యసంధుండుఁ గానఁ :
“దల్లితో నాడిన తగవు ప్రతిజ్ఞ | చెల్లెంతుఁగాక యేజెనఁటి మూర్ఖుడనె !
కయ్యంబుతో భీముఁ గావనా నిన్న ? | గయ్యాళి నకులునిఁ గావనా పట్టి ?
వారిఁ గాచినరీతి వరుసనాక్రీడి | నారయఁ గాతుగా కటుగాకనేడు
మఱి దివ్య శస్త్రముల్ మహినెన్ని లేవు ! | అఱిముఱి సాక్షిసీవై చూచుచుండు.
కర్ణుడయ్యెడిఁ గాని కవ్వడయ్యెడిని | నిర్ణయంబిది గాని నే నేమి యెఱుంగ. ”
అనుచోట శల్యుఁ డుగ్రాకారుఁ డగుచుఁ | గనలి రాద్రంబునఁ గర్ణకిట్లనియె :
“వనిలేని వట్టి దబ్బరలు మీవారు | పెనకువ వెన్నతోఁ బెట్టిఁ నీకు.
నకల లోకారాధ్య చరణుడీశ్వరుఁడు | తకబిక పందికై తరమిడి తాకి
విలువిద్యఁ బోరాడ, వీడుజోడాడి | శిలలు పల్కలు అువ్వి చెలరేగిఁగ్రొవ్వి
విల్లుత్రిప్పచుఁ బోయి వెనఁగొట్టి యతని | గుల్లల తిత్తిఁగఁ గూలంగఁ ద్రోచి
మెట్టిపట్టుక శివుమెప్పించి యవుడు | గట్టించి పాశుపతం బొప్పఁబడసి
యింద్రలోకమునకు నేగి పెక్కెమ్ము | లిందునిచేఁ గాంచి యిల మించినట్టి
జిహ్మని నీవె గెల్పెడివాడ నకట ! | యుష్ణము లీచూటలుడుగ వెన్నఁటికి ;
చేతఁబోదు ; ఈ చెనఁటిచూటలకుఁ | గాతరంబున నొడిగట్టితి. ” వనుచుఁ
గర్ణకఠోర వాక్యంబుల నవుడు | గర్ణచిత్తము నీఱుగాఁ జేయుటయును
ఆ సూతసంభవుఁడలిగి యెంతయును | ఈనున శల్యుతో నిట్లని పలికె :
“ ఏమిటికోశల్య, యింతేసీచూట ? | లామేటి కానూటి నా కిటికిని
ఉడురాజధరుఁడోడె నోడె నటంచుఁ | గడిది సారెకుఁజెప్పి కాలులాడెదవు.
అతఁడోడినట్టు లేనఁటె యోడువాడ ! | జతనమై నాసాహసం బిదెచూడు. ”
మని పది యమ్ముల నచ్యుతు నేసి | యనిమిషేశ్వరపుత్రు నాఱింట నొంచి
మఱియును బెక్కెన మార్గణంబులను | అఱిముఱి నేసి కోయని యార్చుటయును,
అమరేంద్రనూనుండు నలిగి పెక్కెన | సమధిక శస్త్రముల్ చాలంగ నేసి.
ఏసినఁ గోపించి యినజుడవ్వేళ | భాసురంబై నట్టి బహుశరంబులను
నరునిపైఁ గురిసిన నరుడవి ద్రుంచి | దొరకొని పదియెడు తూపుల నేసి

నెత్తురు పై నొల్కు నిగిడి యార్చుటయు । నెత్తుంగ తేజోమయుండు కర్ణుండు
 వనచరధ్వజ మిరువది బాణములను । వెనుకొని కృష్ణుని విశిఖ వింశతిని
 ఘోరతర బాణాష్టకమున నర్జునుని । సనయంబు రెండు కేలమ్ముల రథము
 ధవళవాహములపై దశవిశిఖములఁ । దివిఁ బోకంబులు దిగులాండనేసె.
 ఏసిన నవి ద్రుంచి యింద్రసందనుడు । భాసురకలిత వాక్పృథి నిట్లనియె :
 “వినుమురాధేయ, నీ విక్రమస్ఫూరణ । గొనకొని కౌరవకులమెల్ల నెఱుంగు.
 రారాజు ఘోషయాశ్రయ వచ్చి నున్న । ఏరీతి విడిచడ నెఱుంగవా నీవు ?
 వరున ద్రాపది స్వయంవరము న నీవు । నెఱయ నిన్నేలిన యేలికతోడ (?)
 నేపాటు పడితివో యెఱుంగవే యకట ! । వాపాత్య, నీకేటి బంటుపంతంబు !
 విరటుని ప్రాలున వెన నాలఁ బట్టి । చిరమతి నీవేమిచేసితి నాడు ?
 నీయేలికయు నీవు నెఱయ దుర్బుధి । నాయఁ బొమ్మన్నట్లులగునె రణంబు !
 రట్టడి మమ్ము ఘోరపు రణభూమి । నల్లె శ్రోచినయట్టులగునె రణంబు !
 కవటజూదంబునఁ గలరాజ్యమెల్ల । సవహరించినయట్టులగునె రణంబు !
 ఇంతి ద్రాపదిఁ బట్టి యీడ్పించినట్టి । యంతరంగంబులట్లుగనె రణంబు !
 ఏపాటి రణమంచు నిట వచ్చినాడ । వేపాటుబంటవైయివును రాధేయ !
 నీవోడిపాటిన నెలవు లెన్నెన్ని । వావిరి నెన్ను కోవలదె సూతజాడ !
 ఉత్తమక్షత్ర కులోనితు నాకు । నెత్తెఱంగున నైన నీవీడు గావు.
 అయ్యనఁ గాని ఘోరాజిమధ్యమునఁ । జెయ్యార నీవు చేసిన చేతలకును
 జంపకమాన నా శరపరంపరల ; । తెంపునఁ బాఱక ధీరత నిలుము.”
 అనవుడుఁ గర్ణుఁ “డహా ! మేలు మేలు ! । వెనుకొని నిన్ను నీవే పొగడితివి.
 ఇతరులు గొనియాడ నెనఁగుట గాక । హితబుద్ధి నీకిది యిస్సిగో తగునె !
 భువనై కధీరతఁ బొగడొంది సట్టి । రవిజాండ నన్ను నెఱంగరా జనులు !
 నీవేమి చెప్పుదు నిలునిలు.” మనుచు । నావేళ భానుజాఁ డస్తాద్రిమీఁద
 విలసిల్లు సూర్యుండువెలుఁగుచందము న । నెలమిలోడుతఁ గర్ణుఁడెంతయు మించి
 జలజల క్రీడిపై శరచ్చుష్టిగురిసి । పొలివోని కడిమిమైఁ బోరుచునుండి
 పార్థుఁడక్కిన తేరి బండి కండ్లవుడ । పార్థివ, నేలలోపలఁ గుంగ నేసె.
 ఏసిన మునిగోల నిలఁబాఱవైచి । యానరోజాక్షుఁడొయ్యన దిగ్గనఱికి

యమృతంబు కొఱకునై యఖిలదేవతలు । రమణ మందరము వారాళి వైవంగ
నాధారహీనమై యయ్యది గ్రుంగ । బోధించి యెత్తిన పుణ్యుడు గాన
సత్తేరు నేలలో నటు క్రుంగిపోవ । నెత్తె గోవర్ధన మెత్తిన ఘనఁడు.
జనమయంబున నర్కనందనుడు । మోసపోయితి విధి మొగి నింతచేసె ;
ధర్మంబులేని యధర్మ చిత్తులకు । ధర్మంబు ... ..
(పావనమూర్తి యా) పద్మనాభుండు । సావధానత వీరి నరస నుండంగఁ
గౌరవులకు నెద్ది ఘనరాజ్యలక్ష్మీ ! । ఊరక మానదు ఉడివోనియాస ;
భార్గవాశ్రమంబులపన తప్ప దొడఁగె ; । దోర్గర్వ మెంతయుఁ దూలుచున్నదియు ;
మహి నాజి యర్జునుమయమైన దివుడు ; । అహహ యెక్కడఁ జొత్తునక్కటా ! ” యనుచు
నున్నచో, రవిమండలోపరిపేధి । నున్నతి యొకవాక్య మొగి వినఁబడియె :
“రాజకులాచార రక్షకుడైన । రాజస్యఁడగు పాండురాజుగ్రమహిమి
కుంతికి నాయంశకును నీవు వొడమి । పంతపు నూతనంభవుండన మించి
యుత్తమ తుత్త్రుకులోచితమైన । యుత్తమపంశంబు నొగి జూరఁబుచ్చి
కార వేళునకు నెక్కటి బంటువోలె । వారి నేవలు చేసి పడి దిట్టు రట్టు
1 గుడిచి యపఖ్యాతిఁ గుక్కి వేపెంచి । కొడిమె సత్కీర్తులకును బాసితీవు.
పగయును మైత్రియు బంధుకార్యంబుఁ । దగువారితోడఁ గదా చేయుటావ్వు.
ధర్మంబుతోడుగాఁ దనరినయట్టి । ధర్మజాతుని పహోదరులతోడుతను
బోరితి విన్నాళ్లుఁ బారి నింకఁ జాలు । వారక నాలోన వసియింప రమ్ము. ”
అని పద్మబాంధవుఁ జానతిచ్చినను । విని కర్ణుడెంతయు విస్మయంబంది
యర్జును గెల్పు నయ్యెడఁ దనచావు(?) । నూర్జితంబుగఁ గని యుల్లంబులోన
‘నట్టుదాఁ జెలసినట్లయ్యెడఁ గాని । గట్టిగా నర్జును ఖండింతు’ ననుచు
బ్రహ్మాశ్రమంబును పటుమార్గియందు । బ్రహ్మాదులదరఁ దప్పక కూర్చువేళ
శల్యుఁ “డహోయేల సంభ్రమించెద ! న । తుల్యతేజఁడు క్రీడి తొడర సేవశమె !
ఏయకు మేయకు మేసితివేని । పాయక నూతనంభవ, సిగ్గుగాదె ! ”
అనుచుఁ గర్ణకఠోరమగు మాటలాడ । ఘనత బ్రహ్మాశ్రమ మక్కర్ణుఁ డేసినను
అతఁడును బ్రహ్మాశ్రమ ముట్లేయుటయును । జతురత నవిరెండు శాంతంబులయ్యె.
అవుడు వానవి ప్రళయంతకు పగిది । నివుణుఁ డాతని తేరు నెఱిఁ గ్రుంగనేసె ;

ఏసినఁ గన్లుండు నిలకునె చాటి । వేసరినరుఁ జూచి వివశతఁ బలికె :

“ఇత్తేరి రథచక్రమిలఁ గుంగఁబడియె ; నెత్తెద నందాఁక నేయకయుండు.

పొరి రథస్థుండవై పోరెద వీవు ; ఇరవేది భూమిపై నేనున్నవాడ.

ఈయెడఁ దగవుగాదిట్లేయుటయును ; పోయిన నిన్నేల పోనిత్తు నేను !

చేకాపు మించుకనేపు నిక్కముగ ; నీకడ రథచక్రమెత్తంగ వలయు.

చెనకువ రణపాడి చెప్పితిఁ గాని । విను నీకు హరికిని వెఱచుటఁగాదు.”

అనవిని యచ్యుతుఁడతని కిట్లనియె : “ఎనయంగ నీధర్మ మేమిచ్చెదవు ?

నీవు మున్నగుఁ గాదె నెఱివభిమన్యు । భావించి చంపి పాపము గట్టుకొంటి.

పొరి రథస్థుండవై పోరుచు నీవు । ... ..

ఆజినొచ్చిన భీము నట్లుండ నీక । యేజాతి నేయు నీవిటు నేయునేత ?

నీవేటి రణధర్మ నీతు లెంచెదవు ? । నీవు మీఁదటిపాటు నెఱిఁ జూచుకొనుము.

విడిచిరి మగలింక వేటొక్క మగనిఁ । దడవి పొమ్మనవె మది దయయింత లేక ?

కారవదాను లీ కాంతేయు లనుచు । ... ..

ఊటక రారాజు నుండంగ నీక । యారయ వెఱ్ఱాట లాడింపవై తె !

అడవికేఁగిన వారి ననదలఁ జేసి । కడవటఁ గురుసేనఁ గడలింపవై తె !

అదిగాకయును దేవుఁడనక నన్నెన్ని । యదటున వక్రొక్తులాడవా కర్ణ !

అలనాడు సంధికి నట వచ్చుచోటఁ । దలఁచి నన్ బట్టంగఁ దార్కొంటి గాదె !

వినుము నీకవటంబు వెన నెంచ కేను । జనవుతో నొకరహస్యంబు చెప్పినను

ఆక్రీడిఁ జంపెదననుచు నాతోడ । వాక్రుచ్చి యాడినవాడవు గావె !

నీ వాచుమాటలు నీదుర్గణములు । నీవికృతంబులు నీవట్టిపోటు

నీ కండగర్వంబు నీగబ్బు నుబ్బు । నీ కీడునేతయు నేనె తీర్చెదను ;

ఎక్కడఁ బోయెద వెందుఁ జొచ్చెదవు ! । దిక్కెవ్వరిట నీకుఁ దివిరి లోకముల !

అలనాడు ధర్మజుఁ డానతి మాకు । నొలసి యీకున్న నిట్లుంటిమి గాని

నీవనఁగానెంత ! నిన్నేలురాజు । భావింపఁగా నెంత ! పాండవేయులకు.

ఇల నధర్మముకుల్కి యీ ధర్మరాజు । బలువిడి నింతేసి వసులు గావించె.

చలమేది నీవెంత సన్నాహపడినఁ । బొలియింప కిట రిత్తపోవున నరుడు !

ఇలఁ బాపములకెల్ల నెడము రారాజు । కలసేతలకునెల్లఁ గర్తవు నీవు.

మలసి నీవిట నాటిపూటలు మఱచి । యెలమి నీ రణపాడి యేలఁచెప్పెదవు ? ”

అని యిట్లు శ్రీకృష్ణుఁ డాడువాక్యములు । విని నరుండును గోపవిశాత్తుఁ డగుచు
రథమేత్ర నెడమిక రాధేయుమిఁదఁ । బృథుతరాశ్రుంబులు పెల్లుగాఁ గూసి
సారథి రథరథ్య చయములన్నిటిని । వేటు వేటన ద్రుంచి భీమాశ్రుమొకట
విలు ద్రుంచివైచిన వేగసర్కజుఁడు । వలనొప్పఁ బలకయు వాలును గొనుచుఁ
గదియుచో నదియును ఖండించివైవ । గదయాఁచివైచె నగ్గదయును ద్రుంచె.
త్రుంచిన నొకశక్తి తోడ్తోన వైవఁ । ద్రుంచె నాశక్తి, నింద్రుఁడు మెచ్చిపొగడ.
తోరంపు రెండుచేతులను రెండీట । లారయఁ గైకొని యదే చూడుమనుచు
వ్రేసిన, నవి నాల్గు వ్రేలులఁ దునిమి । వాసి వజ్రాంగి నుర్వరఁ బడనేసె.
ఏసినఁ గోపించి యిట్టట్ట నాక । యా సవ్యసాచిపై సర్కజుఁ డవుడు
శూలంబు ద్రిప్పుచు శూలి చందమున । నాలమ్ములోపల హరితొమ్ము వొడిచె.
పొడిచిన నెత్తురుస్పృంగి దైవాట । నుడి వడుచున్న నర్జునుఁడు రోపించి,
“యోరి రాధేయ, లోకోన్నతుఁ బొడిచి । క్రూరదోషంబు గైకొన్న నీవెంత ?
చూడుమా దోషంబు చుట్టుముట్టఁగను । వేడుక నినుబట్టి విదళింతు.” ననుచు

అర్జునుఁడు భూరశర ప్రయోగమొనర్చి కర్ణుని మడియించుట

భూనభోభాగ దిగ్భవనంబు తెల్లఁ । బూని కంపింప నంబుధులు ఘూర్ణిల్ల
రాద్రాశ్రు మరిచోసి రమణమైఁ గాల । రుద్రుని కైవడి రోషంబు నొందిః
“మాయన్న ధర్మజ మండలేశ్వరుఁడు । ఆయతంబైన ధర్మాత్ముఁడొనేసి,
అటలేని హరికృప యటఁ గల్గెనేని, । తెటవ పాంచాలి పతివ్రతయేని,
వెన నేను భువనైక వీరుఁడనేని । మసలక కర్ణుని మస్తకంబిపుడు
త్రెంతుగా.” కని తన దృష్టి గీల్కొలిపి । పంతంబు మీఱంగఁ బైకొని యేసె.
ఏసిన బ్రహ్మాండ విలయును మిన్ను । మోసిన మంటలు మొగి మండుకొనుచు
భారుణి వణకఁ దిక్తటము లల్లాడ । ఘోరాశ్రు వితతుల కోటు లీనుచును,
బ్రహ్మ కాలమునాటి భానుబింబముల । వెలసిన వేడిమి వెదఁజల్లుకొనుచు,
దిగిభంబు లూటాడ దిక్కులల్లాడ । నిగిడి కౌరవ సేన నీటు సేయుచును
వచ్చుచో కల్యుండు వడి నదిచూచి, । “యెచ్చటఁ గర్ణ, నీకేడి ది” క్కనఁగఁ,
బదివేల పిడుగుల పగిది మ్రోయుచును । అదనుగా బ్రహ్మాండమంతయుఁ బగులు

నెలకొని చనుదెంచి నిర్ఘోష ఘోష | ములు పర్వ రాజముఖ్యులు బెదరంగ
 వచ్చి కర్ణునితల వడిఁ ద్రుంచివైచె | నిచ్చ నాదివ్యాశ్రు మెలమి దీపింప.
 అన్నఁ జంపిన దోష మది వాయుటకును | వెన్నుని మటుఁగు తావెనఁ జొచ్చెననఁగ
 మగిడి యేతెంచి యచ్చుహిత తూణీర | యుగళంబు చొచ్చి తానున్నచో, నంత
 శతయోజ నాయత సప్తార్చిరాశి | యతులితమై పేర్చునట్లుగా రవిజు
 తేజంబు సూర్యుని తేజంబు నందు | రాజులెల్లను జూడ రమణమైఁ గలిసె;
 పవిపాణిచేఁ బడ్డ పర్వతాకృతిని | రవిజుఁడు గూలె సర్వసహస్థలిని.
 అవుడేమి చెప్ప నీయాత్మసంభవుఁడు | విపులమోఁదను బడి వెన మూర్ఛనొందె.
 అప్పుడు దేవదత్తా భీలవము | లోప్పార మ్రోయించె నొగి నింద్రనుతుఁడు.
 నుతుని చావునకును సూర్యుఁడవ్వేళ | వితతమై రేవాడ విచ్చేసె ననఁగఁ
 బల్చిమవార్ధిలోపలఁ గ్రుంకె నంత. | దుశ్చరితులు కురుద్రోహులు ... ..
 ... .. | ... ..
 దేవదుందుభులును దివ్యగానములు | పూవులవాసలు పొందుగాఁగురిసె.
 ఆవేళ శల్యుఁ డత్యాదరంబునను | వావిరిఁ గౌరవ వల్లభు కనియె :
 “కర్ణార్జునుల రణక్రమ ... ..
 ... .. | ఆరయ దైవసహాయంబు లేక
 ఎగవకు నొగులకు వారినిబట్టి | తెగ వ్రేయువాఁడను దీవ్రబాణముల,
 అనఘ, సంధ్యాకాల మగుచునున్నదియుఁ | బనిపడి మనసేన పాటంగఁదొడఁగె.
 ... .. మైనయదియు.
 ఈపాటి శిబిరంబు కేఁగుట మేలు | రేపాడి వత్తము ¹రిపుల మోదంగ.”
 అని నిశానమయంబునందు వేతిరిగి | చనిరి పాశేములకు జ(ననాథతిలక !)
 ... .. తాత్మ్ర దానయ్యె.
 కొంతయు లప్పుడు గగనంబు చిరుఁగ | నంత నార్జుల వచ్చునపుడు కృష్ణుండు :
 “అర్జున, నిను బోలునట్టి వీరుండు | పర్జన్య సభయం ... ..
 ... .. ముకే నృపులీడువారు.

ధర్మసహాయకత్వంబున మెలంగు | ధర్మజుఁ బోలరే ధరణినాయకులు.

చెలగి మీరింక శత్రుశేషంబు చంపి | చలపాది రారాజు ... ..

... .. | ... .. యు.”

అని కొనియాడుచు నల్లన వచ్చి | తనరంగ ధర్మనందనుఁ బూడగాంచి

మఱిదులుఁ దానును మహి జాఁగి మొక్కి | నెఱయ నిట్లనిపల్కె నీరజాక్షుండు :

“రా ... .. | ... ..

... .. చ్చిన సఖికారవులు | నీతలఁ దెలిసె నీమది నిలుపు.”

అన వినిధర్మజుఁ డంభోరుహక్షుఁ | గనుఁగొని పల్కె వేడ్కలు ముమ్మడింప :

... .. | ... ..

... .. అరుదె యోభువనైకవంద్య! | ఏచాయ భానుజుఁ డిలనీల్లెఁ గాక.

వలనొప్పు నామది వగపెల్లఁబాసె | నెలకొని కంటికి నిద్దురవచ్చు.

ఈయుద్ధభూమిఁ దానీక్షిం ... | ... ..

... .. తర కరదీపికాసహస్రములు

వెలుగంగ లీలతో వేవేగవచ్చి | కలిత సంతోష మగ్గలికమై చెలంగఁ

గర్జుని శిరమును గాత్రంబుఁ జూచి | వర్ణించి మిక్కిలి వా ... ..

... .. | ... ..

కర్ణ సాగరమును గడచితి మనుచు | సర్వవగంభీరుఁ డటఁ బాశమునకుఁ

జనుడెంచె నవ్వేళ సకలయోధులను | గొనకొని యొప్పె నోకురువం ... ..

... .. | ... .. విఖలేక

వెల వెలనై చాల ... .. భావమున | నలవడ సనియెఁ గృపాచార్యుతోడ :

“అచార్యవర్య, నా యనుజుండు గూలె; | భూచక్రమునఁ గర్ణు పోడి ... ..

... .. | ... .. కదనంబునకును

నల నిందు సేనాధినాథునిఁ గాఁగ | నెలమిఁ జేయఁగ నర్హుఁ డింద్రవర్షుడనిన

“శల్కుడు నీకుండఁ జంచలంబేల | తుల్యతేజోనిధితో నెదురి ... ..

... .. | ... .. రెడు.”

అనినఁ గౌరవనాథుఁ డానిశివేళఁ | జెనసి శల్కుని సభిషేకంబుచేసి

ప్రబలంబులగు సార్వభౌమ చిహ్నములు | నిబిడంబుగా నిచ్చి నృపులు మోదంప

... .. | ... ..

అని సంజయుఁడు చెప్పె నాంబికేయునకు । నని ముని జనమేజయశ్చితిపతికిఁ
జెప్పినగతిఁ జెప్పఁ జెలఁగి యమ్మీద । నెప్పాటఁ గథచెల్లె నెఱిఁగింపు మనిన
నరహ ... .. । ... ..

... .. రూప, ఆద్యంతరహిత, । మణివక్ష, కేశవ, మాధవ, శార్ఙ్గ,
ఘనమాని హృద్గేహకలితసందోహ । వినుతప్రకాశ, శ్రీ వేంకటాధీశ,
భక్తవత్సల, జగత్పావన, భుక్తి । ముక్తిప్రదాయక, మ్రొక్కెద నీకు.
ఇది వేంకటాచలా ధీశ్వర దివ్య । పద పద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ । సుగుణాఢ్య సోమన సుకపీండ వర్య
రచితమై కర్ణవర్షమున నాశ్వాస । ముచితార్థ యుతముగా నొప్ప నేనవది.

•

శ్రీ ల్య ప ర్వ ము

(సోమన)

•

ప్రథమాశ్వాసము

శ్రీరమణీశ, పూరితకృపానేశ, | భూరి వరంధామ, పూజితనామ,
 జనమేజయునకు నై శంపాయనుండు | ఘనతతో భారతకథ చెప్పదొడఁగె :
 విను జనమేజయ, విఖ్యాతుడైన | ఘనుని కర్ణునిపాటుఁ గని కౌరవుండు
 చిడిముడిపాటున శిబిరంబు కడకుఁ | దొడరి కొంచెపు మూఁకతోడ నేతెంచి
 యారాత్రి శల్యుని నధిపతిఁజేసి | భారతంబైనట్టి బవరంబునకును
 బన్ని యేతెంచినఁ, బాండవ నృపులు | మిన్నంది యుబ్బున మెఱసి పోరాడ
 సరవి దేవతలాకసమునఁ గీర్తింపఁ | గరమొప్ప మధ్యాహ్న కాలంబునందు
 సమవర్తిసుతుచేత శల్యుఁడాదిగను | సమరోద్వి బాంధవ సత్పుత్రమిత్ర
 బలములు హతమైనఁ, బరగరారాజు | మలసిన భీతితో మానంబు విడిచి
 మండుచు నొక మహామడుఁగులోఁ జొచ్చి | యుండిన బాండవులొగి నది యెఱిగి
 చుఱుకుమాటలు యమనూనుఁ డాడుటయుఁ | గఱకఱి నమ్మహాగదగొని వెడలి
 గాలికొడుకుతోడఁ గయ్యంబు చేసి | కూలెఁ బద్మాస్త్రండు గ్రుంకు సత్తఱిని.
 రజనీముఖంబున రారాజునాజ్ఞ | నిజమతిఁ గైకొని నెఱిద్రోణసుతుండు
 చని ద్రావదేయ ధృష్టద్యుమ్ను ముఖ్య | జనవల్లభులనెల్లఁ జంపిన యంత
 సంజయుడది యాత్మఁ జయ్యననెఱిగి | సంజాతమూర్ఖుడై చాలదుఃఖించి
 పఱతెంచి ధృతరాష్ట్రపదముల కెఱిగి | నెఱయఁ గన్నీరొల్క నిట్లని పలికె :
 “జననాథ, శల్యుండుననుసె; సాబలుఁడు | సనిద్రుంగె; మృతుఁడయ్యెనయ్యలూకుండు;
 తలఁకి కాంభోజ శతానీకు లవనిఁ | బొలిసిరి; రాధేయుపుత్రులు వడిరి.
 పొప్పిరి(?) వడముడి పూర్వపతిజ్ఞ | తప్పకుండఁగ గదాదండంబు నంది
 పెన రెండుతోడలును విఱుగఁ గొట్టుటయు | వసుధవైఁ గురురాజువ్రాలె గూఢణి.
 పాండవులేవురుఁ బద్మనాభుండుఁ | జండవరాక్రమ సాత్యకి మొదలు
 వారందు నేడ్వరు, వసుధేశ, నీదు | కూరిమితనయుండు గుణి యుయుత్సంకు
 కృపుఁడు సశ్వత్థామ కృతవర్మ మొదలు | విపరీతగతి నిట్టి వీరలు దక్క
 సారిది సప్తాదశాక్షోహిణీ బలము | వెరవారఁ గూలిరి. వీరు వా రనక.

నీకతంబునఁ జేసి నెఱి నింతలేసి । భీకరకృతులయ్యె బేర్చి భూపాల!”

అని విన్నవించిన నాంబికేయుండు । తనదేవియును చాను దగవిదురుండుఁ

గోడండ్రు నాదిగాఁ గుంభినిఁ ద్రెల్లి । చూడ నొక్కట మూర్ఖు¹ జొచ్చి వేతెలిసి
పొదలుశోకాగ్నుల² బొగుల నయ్యెడను । విదుర్గును ద్వేశించి విభుడొయ్యఁ బలికె :

“తమ్ముడ, నాకు నే దరి గలదింక ! । నిమ్ములఁ బుత్ర విహీనుండనైతి.

కడపట నిఁక నేడుగడయును నాకు । నెడపక నీవెకా కెవ్వరున్నారు ?

విదుర, నీబుద్ధులు విననేరనైతి ; । విదితమై నావిధి విననేలయిచ్చు !”

అనుచు మూర్ఖితుండైన నవనీశుంకును । జనవొప్ప నైత్యోపచారముల్ నేయ

నేడదే రించుక ష్ఠితిపాలకుండు । నాదటఁ గూర్చుండి యనురును రనుచుఁ

గడవలోపలనున్న కాలోరగంబు । వడువున నిశ్శ్వాస వదనంబుతోడఁ

బలుకు డగ్గుత్తికపడి యూఱకున్నఁ, । గలగి గాంధారియుఁ గలబంధుజనులు

నొక్కట శోకింప నొగి నాంబికేయుఁ । డొక్కింత విదురున కొప్ప నిట్లనియె :

“విదుర, నీ వదినెను వెలయంగ మఱియుఁ । బిదవఁ దక్కిన బంధుబృందంబు నతుల

నూరార్చి లోనికి నొగినంపు. ” మనిన । నారీతి బుద్ధిగా నతఁడు చెప్పటయు,

విని వారు శోకాబ్ధి పీచులమునిగి । వనరుచుఁ జనిరి నివానంబులకును.

చనినపిమ్మట సంత జననాథవరుండు । తనపుత్రురారాజుఁ దలఁచి యిట్లనియె :

“అనఘ! దుర్యోధన! యాహవశూర! । ననుగన్నతండ్రి! యున్నతభుజాటోప!

నావంశవర్ధన! నాపట్టుగొమ్మ! । హా! వనజారి కులాస్వయ తిలక!

మితల్లి గాంధారి మేదినిఁ బొరల । నేతెంచి యూరార్ప వేటికిఁ బుత్ర!

సుతవియోగంబునఁ జూర్ణమానన్ను । చితమతిఁ గొంగిటఁ జేర్పంగఁ దగదె !

ఎల్లరు చెప్పిన హితవులు వినక । త్రుళ్లుచుఁ బాండవాదులన్లె గలిచి

యెలమి భూచక్రంబు నేలుదు ననుచుఁ । బలుమాటునాడిన వంతమెందణఁగె !

‘గురుండు గాంగేయుండు గురుతనూభవుండు । గిరిధై ర్యుడైనట్టి కృపుఁడుఁ గర్ణుండుఁ

గలుగ నాకెగురు లోకంబుల నెవ్వ । రలవొప్ప’ ననుమాట లవియెందుఁబోయె !

అల నర నాగాయణాఖ్యులతోడఁ । గలహించి బ్రతుకంగఁ గలరె దేనతలు !

దుర్గుణంబున గురుద్రోహంబు చేసి । దోర్లర్థమున నాజిద్రుంగఁ బాలెతి.

కలిమి శ్రీహరికృప గలుగు పాండవులఁ । బాలియింతునని పోయి పొలిసితే తండ్రి !

తిరముగా దేవనదీ తనూభవుని । వర శరగురు బంధవాదుల నెల్ల
వెరవార నొక్కొకవిధమునఁ బట్టి । దురమునఁ జంపి దోర్లర్వమెనఁగ.
కర్ణఁడంతటియోధు కడఁగి యేమయ్యె ! । నిర్ణయమతి మద్రవృషతి యెట్లయ్యె !
అన్నియు శకునిమాయలు చుట్టుముట్టి । కొన్నను గడవటఁ గరువంశమణఁగె.
ఆ సమీరాత్మజ నాగ్రహంబునను । నీ సహోదరులెల్ల నేడెందుఁ జనిరి ?
తోడలు తుత్తునుకలై దురములో వ్రాలు । నెడ నివ్వనుంధర నెవ్వఁడున్నాడు ! ”
అని సంజయునిఁ జూచి, “యకట ! నేమున్ను । ననువారఁ జేసిన దనుభవించితిని !
ఎవ్వరు నామాటలింకఁ బాలింతు ! । రెవ్వరు నిందింప కేలమానుదురు !
ముదిసి ముప్పన నాకు మున్నుదైవంబు । వదలక యీగతివ్రాసె ఫాలమున.
సమృతింపని నాకు సకలంబుఁ జెప్ప । తమ్మునిమాటలు తలకూడె నేడు.
ఇన్నియు నేటికి సదియాశ్వరాజ్ఞ । క్రన్నన నాకింకఁ గడవంగ వశమే !
సూతసంభవ, రణక్షోణిలోపలను । ఆతతంబుగ శల్కనణఁచె నేయోధు ?
కురువీరు లేరీతిఁ గుంభినిఁ బడిరి ? । ధరణి రారా జెట్లు తలక గూలె ?
శకుని మాయలపోతు చచ్చుటేలాగు ? । వికల్పలై రాజు లేవిధిఁ బడిరందు !
ఇల మనవారెవ్వ రీలక నిలిచి ? । రలవి వారెంద టీయవసి నున్నారు ?
కనుఁగొంటివా రణక్రమమెల్లఁ డెలియ ? । వినిపింపు సంజయీ, వివరంబుగాఁగ. ”
అనవుడు సంజయుఁ డారాజుఁ జూచి : “ యనఘాత్మ, రాధేయుఁ డణఁగినపిదప
రారాజు మిగులఁ బరాజితుఁ డగుచుఁ । గూరుఁడై వగఁబొంది కోపంబుతోడ
రయమునఁ దనమందిరము చొరవెఱచి । భయమున నొకపెద్ద బయటను నిలిచి
హతశేషులగువారి నటఁ గూడుకొనుచు । క్షీణనాథుఁ డైతయుఁ జింతించునపుడు,
మనసున దయపుట్టి మహిమ దీపింప । జననాథునకుఁ గృపాచార్యుఁ డిట్లనియె :

కృపాచార్యుడు దుర్యోధనునకు హితోపదేశము నేయుట

“ ఓటమి గెలుపును సర్వోత్కరులకు । నేటికిఁ జింతింప నెప్పుడుఁ గలుగు.
తొల్లింటిరాజులు దోర్బలకీడ । యెల్లగాఁ బోరిరి యిహపరంబులఁగ
గీర్తియుఁ బుణ్యంబుఁ గ్రియతోడఁ గోరి ; । కర్తవ్య మిట్టిని క్షత్రియులకును ;
ఓ యవనీశ్వర, యొకటిచెప్పెదను । జేయుము; కూడ దేఁ జేయకమాను.
గాంగేయ కలశజ కర్ణాదిరథులు । సంగరోద్ధండులు చతురసాహస్రులు

పొలిసి పోయిరి పాండుపుత్రులచేత. | బలపరాక్రమ దైవబల శక్తి వారి
 పాలఁ గల్గుట గానఁబడుచున్న దధిప! | ఏల పాండవులకు నిందిరావిభుఁడు
 శేఖయై కంటికి తెప్పయుఁ బోలే | శేఖరంబుగఁ గాచి చేరియుండఁగను
 ఈలోకమున గెల్వ నెవ్వరివశము? | బాలార్కతేజులఁ జాండునందనుల.
 నాలుగు కొమ్మల నాగంబురీతిఁ | జాలఁగఁ గురుసైన్య సరసిలోఁ జొచ్చి
 క్రీడనల్పుచునుండుఁ గ్రీడియెంతయును; | వేడుక నదిగాక విను గజంబులను
 జెండాడు హరివోలఁ జెండుచున్నాఁడు; | పాండునూనుండను పావకునకును
 గమలనాభుండను గాడ్పుతాఁ గూడె; | విమతుల నీటు గావించుచున్నారు.
 గురుఁడు సత్వత్తామ కృతవర్మ శకుని | ధరణిఁ దక్కినయట్టి దండనాయకులు
 నీవు నీతమ్ములు నీతనూభవులు | గావఁగూడియు మూఁతగాఁగూడి పాఱఁ
 జాటించి విజయుండు సైంధవుఁ దునిమె. | మాటేల కేవలమనుజుఁడే యతఁడు!
 కన్నులారఁగ నీవు గనుఁగొనుచుండఁ | దిన్నగాఁ బదియేడుదివసంబు లయ్యె
 చెక్కుచెమర్చక చేతీటవోవ | ¹ నిక్కవైరులగెల్పు తెలుఁగవా? నీవు.
 పరికింప రవిలేని పగలింటిపగిది | నురువడి మనసైన్యమున్నది భూప!
 ఈసేనఁ బరిమార్చ నింద్రసూనునకు | బాస నేసెదఁ దృణప్రాయంబు నుమ్ము.
² హరితమ్ముఁడును భీముఁ డటఁ గెలంకులను | అరయంగఁ దనకు సహాయమై నడవఁ
 గఱకుటర్జునుడను కాలోరగంబు | పఱతెంచి యిట మనప్రాణానిలంబు
 దప్పిద్రావఁగ నీవె తవిలిచూచెదవు. | కప్పిన కికోపాగ్ని గరువలినుతుఁడు
 తనదు భుజాబలదర్పంబుతోడఁ | జనఁ దీర్చుఁ గారవేశ్వర, నిన్ను బట్టి.
 ఇటుగాకమున్ను వివేకచిత్తమున | ఘటనతోడుత సంధి గావించుకొనుము.
 శరణన్నఁ జేకొను శమననందనుఁడు; | శరణన్న నీకునొచ్చెముగాదు వినుము. (i)
 కారవాధీశ, యకారణంబైన | వైరంబుచేతను పడినొచ్చెఁ గులము.
 కురుకులోత్తమ, దీర్ఘకోపి కవశ్య | మరణంబుగల్గు నంబంధియుక్తముగ.
 తనయందు బలసత్త్వ ³ ధైర్యముతో గలుగఁ | జను నాగ్రహింపంగ జనవర్మలకును.
 పరులందుఁ దేజంబుపన గల్గెనేని | కరమర్థిమై సంధిగావించుటొప్పు.
 తానుంట లోకక్రితయమును నుంటె; | తా నాశమునుబొందఁ దప్పు సర్వమును.
 వలవదు వైరంబువర్జింపు మధిప! | పొలిసిమీఁదటఁగనఁబుణ్యంబు గలడె!

శారీరమైత్తుట శాంతంబు వలయు ; పాఱుకోపం బిహపర హాని గాడె !
 ననువర్తినూనుండు సత్కృపామూర్తి । రమణమై మీతండ్రిరాజ్యభాగంబు
 నీకు నిక్కమ్ముగా నెమ్మితోనొసఁగు ; చేకొనిదీనికై చింతింపవలదు.
 గురులకుఁ బరిచర్య గోరికావించు ; సరసుఁ డావుఁ డజాతశత్రుండు ;
 చాల నాతనితోడ సంధి గావింపు. । గాలిఁ బోవక బ్రదుకుఁ గౌరవకులము.
 సిరివరుసకు లెన్న చిత్తంబువచ్చు ; కరువలీనుతుఁడును గాండివి కవలు
 శివమతిఁ గులహాసీయంగ వెఱచి । యవనీశ, ధర్మజానాజ్ఞ నేయుదురు.
 నెలకొని కురురాజ, నీకునై కాని । యలసి మాప్రాణరక్షార్థమైకాదు.
 విదితమై నాబుద్ధి వేదోక్తయుక్తి, । ముద మొప్ప విన్ననిమ్ముల సౌఖ్యమొదవు. ”
 అనిగాతముఁడు కౌరవాధీశ్వరునకు । మనుబుద్ధిచెప్పిన మదిఁ బట్ట కతఁడు
 ఒకకొంత తడవూఱకుండియు మఱియు । వికలచిత్తాంగుడై విప్రున కనియె :
 “మామేలుగీడును మఱి నీవెగాన । నేమంబుగా బుద్ధిచెప్పితి వనఘ !
 నీకుమిక్కిలి మాకు నెవ్వరుగలరు ? । ఈకార్య మొనరించు టిది యట్టిదగును ;
 ఐనఁగానిమ్ము నాయంతరంగమున । నీ నిర్ణయము చొర దేమనెయుదును !
 సంధికి నామది చనడెంతయైన । బంధువర్గంబులు పగ వలదనఁగ.
 కైతవద్యూతంబు ఘటియించి గెలిచి, । భూతిమై ధర్మజుఁ బొగులంగఁజేసి,
 యురుపుణ్యవారాశి నుత్తమ సాధ్వీ । ధరణి నయోనిజ ద్రాపదీదేవి
 నరయ రజస్వల నట నేకవక్త్ర । నిరుఁగేలఁ దలవట్టి యీడ్చి తెప్పించి,
 సరసిజాక్షుఁడు వచ్చి సంధి గమ్మన్న । గరిమ నాదేవునిఁ గడు నిషేధించి,
 బాలుని నభిమన్యుఁ ¹ బాపంబు నాక । యాలంబులోపల నలమి చంపించి,
 యువరాజుఁ బడఁగొట్టి యుబ్బియాభీముఁ । డవలీల రక్తంబు లటుద్రావఁ జూచి,
 నెలకొని యేను జన్మించిన మొదలు (?) । కలబంధువులనెల్లఁ గలనఁ జంపించి,
 పాండవేయులఁ గష్టపఱచి యందంద । దండిగా వాడిమి దఱుగక తిరిగి,
 సార్వభౌమత్వంబు నలిపి యిందాక । గర్వాభిమానంబు గడుఁజేర్చి, ధాత్రి
 నరులచే నొరులచే నవమానపడక । బిరుదుగల్గిన పెద్దవేరు వహించి,
 కడసారమున సంధి కడ కియ్యకొనుట । కడు కష్ట సరకంబు గైకొంటుగాడె !
 ఇంక నెక్కడిసంధి ! యెక్కడిబ్రదుకు ! । పంకజాక్షునితోడఁ బాండవేయులను

గలహించి చంపుదుఁ; గాదేని భీష్మ । కలశజ సైంధవ కర్ణాదిబంధు
హితులేగు లోకంబు కేగుదుఁగాక. । మఱిదలఁచఁగ సంధి మగపాడి యగునె!
మీమాట విన్నవైతి మిన్నక యనక । యోమహాత్మక, యిదియొప్పున గొనుడు.
తచ్చనమాటల దైన్యవృత్తికిని । జొచ్చునాతఁడు భూమి ¹ కూరుడే తలఁచ!
అంతకంటెను జచ్చుటది మేలుగాదె ! । పంతంబుతోడుతఁ బార్థివులకును.
కాదువో మీమాట కడువింటినేని । మోదించి ననుజూచి మొలక నవ్వులను
దెప్పదె ద్రావది దినచావు గాఁగ ! । కప్పార నవ్వఁడె కరువలినుతుఁడు !
ఆచంద్రతారార్క మగు మానముడిగి । సీచన్యత్తికి నింక నేనేల చొత్తు!
అనవుడు నవుడు సయ్యవనిపాలకులు । వినుతించి మెచ్చి రవ్వీభుని వాక్యములు.

దుర్యోధనుడు శిబిరంబు విడిచి సరస్వతీ తీరంబు చేరుట

కృప ద్రాణి సౌబల కృతవర్మ శల్యు । లవుడు రారాజున కనిరి కంపించి :
“కారవనాథ, యిక్కడ నుండిమీని । వారు కర్ణునిజంపి వత్తురొయేమొ !
ఈ రాత్రి మన మొక్కయెడకుఁ బోవలయు । గారవంబున.” నన్నఁగడు సంతసిల్లి
వడి నంత యోజనద్వయము తొలంగి । నడచి సరస్వతీ నదిపొంత విడిసి
యిష్టాన్న తృప్తులై యేవు వహింప । సృష్టిశ్వరునిజూచి నేన లిట్లనిరి :
“నేర్పున నోర్పున నిఖిల సైన్యములఁ । గూర్చునోపియు శక్తి ఘోరాజుఁబోర.
నోపిన వీరుని నొకని నేనలకుఁ । బ్రావుగా దళవాయి పట్టంబు గట్టు.”
అనుడు దుర్యోధనుఁ డాహ్లాదమంది । యిన నన్ని భాకారు నేకాంగవీరు
గౌరీశవరలభ కారణజన్మ । కురు ద్రోణాచార్యనుతుఁజూచి పలికః
“అనఘాత్మ, విను ధనురాచార్యునట్లు । పనివడి నేనానిపట్టంబు పూని
యా పాండవేయుల నాజిలో గెలిచి । భూపాలకత్వంబు పొందింపునన్ను.”
అనిన సత్వర్థతామ యారాజుఁజూచి, । “యనఘ, యీ మద్రదేశాధీశ్వరుండు
తొరకజితుఁడు బృందారకావలికి । నారఁ జమూపతి యెనట్టివగిది
నేనాధిపత్యంబు చేసినజాలు । మానుగా విజయంబు మనకేఱుబ్రాతి ?
కావున సీతని ఘనత పట్టంబు । వేవేగఁ గావింపు వేడ్కతో.” ననిన
శల్యుని నప్పుడు నరవి రారాజు । తొల్యవర్తనలఁ జెలంగి ప్రార్థించి,

“యఱలేనిపుణ్యుల కాపుల కివుడు | నెఱమేలు పొందింప నిది నమయంబు.
 శరవృష్టి గురియించి శత్రులనెల్లఁ | బరఁగ జయించి చేపట్టి నన్నివుడు
 జగతి యేలింపు మాచంద్రార్కముగను | ... ..
 సేనాధిపత్యంబు చేసెడి వరము | పూనికనాకిచ్చి బుద్ధిమన్నింపు.”
 అనవుడు మద్రేకుఁ డారాజకనియె : | “అనఘ, నాకింతేల! యాదికాలమున
 గొనఁగొని నిన్ను నేఁగూడిన నాఁడె | మొనసి యర్థప్రాణముల నిచ్చినాఁడ.
 ఇక నోపలేనన్న నెలమి నీకిచ్చు | ప్రకట మయ్యిన మాటపట్టెందుఁ బోవు?
 నాకోవపమ్మి చే నరకృష్ణులనడి | ¹ భీకరాటవులను బేర్చి కాల్చెదను.
 కలశజ గాంగేయ కర్ణులపాటు | పాలుపారఁగా నేఁడు పొల్లచేసెదను.
 ఘనుఁడు శల్యునితోడి కయ్యంబు చాలు | నని పాండవేయుల నాడుగోఁజేతు.”

దుర్యోధనుఁడు శల్యుని సేనాధిపతిగాఁ జేయుట

అనినఁ భూపతి మెచ్చి యమలోదకములు | కనక కుంభంబులఁ గడఁకఁ దెప్పించి
 యభిషేక మొనరించి యఖిలసేనలకుఁ | బ్రభుఁడవు గవ్వని పట్టంబుగట్టె.
 అట ధర్మనందనుఁ డత్రైఱు గెఱిగి | పటుగతి నిందిరాపతికి నిట్లనియె :
 “నుద్దులేమెఱుంగవు; చూడంగ వింత | నుద్దులువో మధుసూదన, వింత!
 కారవ వేశ్వరుఁడంట కణిగి మద్రేకు | నారఁబట్టముగట్టె నదిఁబ్రొత్తగాదె!
 కావున నీ రాచకార్య భారంబు | లీవెఱుంగుదుగాక యేమెఱుంగుదుమె!
 అవనిఁ బాండవ రక్షణార్థంబు గాఁగ | నవతరించిన దేవుఁడవు గావె కృష్ణ!
 శల్యుఁడు మిక్కిలి సాహసోత్తమఁ డ | తుల్య తేజోనిధి తొడరంగరాదు;
 మీమదిఁ దలపోసి మెలఁగుఁ డెంతయును; | ఈ మద్రపతిచేత నేమిగాఁగలదో!”
 అనవుడు శ్రీకృష్ణుఁ డది యట్టిదగును; | ఘనుఁడ, నీకీడు గాఁగలఁడె శల్యుఁడు!
 కలశజ గాంగేయ కర్ణాదిరథుల | బలిమికంటెను వాఁడు బలియుండుగాఁడె!
 బెడిమిండు; ఈతనిబీరంబు కలిమి | కడు నమ్మియున్నాఁడు కారవేశ్వరుఁడు.
 భీమార్జునులు వాని భేదింపలేరు; | ధీమతి సాత్యః దృష్టింపలేడు;
 ద్రుపదాత్మజుఁడు వానిఁ దొడరంగలేడు; | నిపుణతఁ ² గవలువానిని నొంపలేరు;
 చతురుఁ డావీరు డసాధ్యుఁ డెవ్వరికి; | క్షీతినాథ, సీచేతఁ జెచ్చరఁ గూలు.

మేనమామనుమాట మీమదిమఱచి | పూనిఖండింపు మద్భుతశౌర్యమహిమ.
గురు భీష్మరాధేయ ఘోరవారిధులు | వరుసదాఁటినయట్టివారికింకొక్క-
కాలువ దాఁటుట కడిదియే ¹ యెప్పు? | ఈలీల రారాజు నీల్గిననాఁడె
సకల సౌఖ్యంబులు సమకూరెమనకు; | సకలేశ, శల్యునిఁ జంపితి ననుము. ”
అనవుడు సమవర్తియాత్మజుఁ డనియె : | “ అనఘచారిత్ర, నీయాజ్ఞ చేసెదను;
ఈశల్యుఁ డెగటార్చ నేమున్నుఁ ప్రతి న | నేసినవాఁడను పృష్ఠీశు లెఱుంగ.
నీచు శల్యునిఁ జంపి నీదయకలిమి | భూచక్రమెల్లను బాసఁగ నేలెదను. ”
అని పద్మనాభుని ననుజన్మ ద్రుపద | తనయుల దొరలను దగుపడ వాల్లఁ
బనిచి నిద్రింపంగఁ బార్థివేశ్వరుఁడు | సునిశితగతి శయ్య సుఖయించె నంత.
ఆరాత్రియేనిట నరుడెంచి మీకు | వీరు రాధేయుని వృత్తాంతమెల్ల
వినిపించి, మఱియును వెనఁబోయి యేను | గనునంత, ² నటరేపకడ మేలుకాంచి
వీరును వారును వినుతవాద్యములు | బోరుకలంగ నార్పులు మిన్ను ముట్ట
వచ్చుచో, గృవకృతవర్మసౌబలులు | నచ్చుగా రారాజు నని రొక్కమాట :
“ పారి నొక్కఁడొక్కఁడె పోయి పాండవుల | నొరయక యిందఱు నొక్కయుద్ధతిని
పైవడ పోరినఁ బరఁగ జయంబు | నేపాందు నిందఱ కిదియ మతంబు.
ఒకనికి నొక్కరు నొనరఁ బ్రాపగుచు | సకలంక పృత్తిమై నని నేయవలయు.
ఇటుగాక ³ వేడిమి నెవ్వఁడు చనిన, | నట నొంటిఁ బోరెడు నవ్వానిఁ జూచి
కొసరి తా వానిని గూడుకొకున్నఁ | బననై న యమశాస్తి పడువాఁడుమీఁద. ”
అని ఘోరసత్యంబు లాడుచునుండ | మొసలకు శల్యుండు ముందట నడవఁ
గలహాఁబ్ధి బుష్కరాగ్రమునఁ బూరింపఁ | గలిగిన మదగంధ గజములు నడవ,
జగములు కంపింప సప్తగాద్వులను | డెగఁడెడు సామ్రాజితేజులు నడవ,
రమణమై వెలుంగు తారావిలాసముల | క్రమమునఁ దేరులు క్రంధుగా నడవ,
ధృతిఁ బెంపుతో మృత్యుదేవతనైనఁ | బ్రతిననోర్చెడు వీరభటకొల్లు నడవ,
గురువీరు లీభంగిఁ గోరిరాఁ జూచి | పరువడి నేతెంచె బాడవసేన. ”
అనవిని ధృతరాష్ట్రుఁ డాత్మలోఁ గలగి | మునుకొని ధైర్యంబు మొగినుఁతచేసి :
“ సంజయ, గాంగేయుచావుతోఁ దొలుతఁ | గంజాప్త సుతుచావుఁ గలశజాచావు
విన్నవాచెవులకు వేసటగాఁగఁ | బన్నగధ్వజ మద్రవతులు చచ్చుటయు

నిక్కంబు చెప్పుమా నెజ్జీభయంబుడిగి | మిక్కిలి మాఖ మిమ్మెయి ఘనంబుగను.
యమనూతి శల్కని నెని నెట్లుచంపె? | రమణ భీముండు వారాజు నెట్లణచె?
మలసి పాండవులకు మనవారికవుడు | కలసేన నాకెఱుంగఁగఁ జెప్పు.” మనిన
‘ఏలమి భూపర, మనకిటఁ బడునొకడు | వేలజేగులు వదివేలు కేనూరు
గజములు, రెండులక్షల ఘోటకములు, | కుంజరవీరులు(?) మూడుకోట్ల కాల్యలము,
వారికి నార్వేలు ఎరరథంబులును, | వీరంబుగల మూడువేల గజములు,
గుట్టఁబు లొకలక్ష కోటికాల్యలము, | జిత్తును కాలాగ్నిశిఖల చందమున
నిరువాగు వేర్వేటనిట నెదిరించి | బరవసంబున దలపడుచోట శల్కఁ
డల సర్వతోభద్ర మను మహావ్యూహ | మిల సంఘటింగి తారేచి పోరాడ
నెక్కినచోటఁ బెంపెక్కి యాలోన | నక్కజుబుగఁ బాండ వారవిందములు
వెలిగించి కారవ ¹వీరోత్పములు | చెలువంబు చుగిడింపఁజేయు చందమున

కురుపాండవుల పదునెనిమిదవనాటి యుద్ధ ప్రారంభము

నొసర దివాకరుండు యాది యెక్కె. | అనఘ, సేనలురెండు నార్వే నార్పుటయుఁ
జలియించె నభము; దిక్చక్రమల్లాడె; | జలధులు ఘూర్ణిలై; జగము భీతిలై;
కరులతో నురువడిఁ గరులుమార్కొనియె; | తురగతండములతోఁ గురగంబులొరసె;
తేరులు తేరులఁ దెగువమార్కొనియె; | వీరభటాళితో వీరులుతొడరి
సురలు నచ్చెరువుగాఁ జూడఁ బోరఁగను | గురుపాండవులకు సంకులయుద్ధమయ్యె.
శింజినీరవము హేషిత ఖురధ్వనులు | కుంజర ఘ్రింకార ఘోరనాదములుఁ
గరవాలముల మ్రోత ఘనరథ నివద | మరయంగ వీరకావళ నిస్వసములుఁ
గప్పె నాక్షీర్ణమై గగనభాగంబు | ముప్పిరిగాఁగ; సముజ్జ్వల కీర్తి
పోవక పోరాట భూరిసైన్యములు | గావింప, మాధవకాలంబు నాటి
నడమోదుఁగులగీతి నవ్యరక్తముల | నొడికమై యెవ్వల నొప్పుచునుండె.
మృదువైన భగ్నువు ²మెదడదిటొంపి, | యొదవిన యెముకలనుగ్గు సైకతము,
అరయవింజామర లంచలగములు, | ధరణిపైఁ గూలిన తలలు తామరలు,
నెలకొనిపాటిస నెత్తురు నీరు | జలధియో యన నొప్ప సమరాంగణంబు.

1. నీలా. 2. మేదళ్ల. (మా)

అప్పుడు భీమసేనార్జును లార్చి | యుద్ధాంగి శంఖంబులొప్పు మ్రోయించి
కదిసిన, బెనుభీతి గజగజవణికి | యదనేది ముసేన లప్పుడు వాటె.

పాటిన సేనాధిపతిచూచి తనదు | సారథిఁ బలికె నచ్చలమగ్గలింప :

“ (అరి యుధిష్ఠిరుడదె కయ్యసునకుం) | దలకొని యటఁ గాలుత్రవృచ్చున్నాడు.
తడయక తాఁగడు తగ నన్న గెలువఁ | దొడరి దేవానుగాదులకైన వశమె !
తలుసుము ముసేన ధర్మజామీదఁ | దటిమెద మెటమెదఁ దనసేననెల్ల.
నిన్ను మెచ్చించెద నేడు నాకలిమిఁ | బన్నుగా నాబాహుబలమును జూడు.
అనవుడు సూతుఁ డయ్యమనూతిమీదఁ | గని విచక్షత రెట్టిగాఁ దేరు వటవ
నామద్రవతి మెచ్చి యపుషాగ్రహించి | యామేటిఁ దాఁకుచో నట మనసేన
పాటక యమ్మద్రవతిఁ గూడుకొనుచు | వారిఁదాకినఁ బోరు వడిఘోరమయ్యె.

నకులుండు కర్ణపుత్రులఁ జిత్రసేనాదుల మడియించుట

వావిరి ఘోరాహవంబులో నవుడు | భావించి నకులుండు భానుజుకొడుకు
చిత్రసేనునిమీద శితనారసములు | చిత్రంబుగా నేయఁ జిడిముడివడక
రణగరిష్ఠుండగు రవిమనుమండు | తృణలీలఁ దునిమె మాద్రేయుని విల్లు.
తునిమి యంతట మూఁడుతూపుల నతని | ఘన నిటలస్థలిఁ గాడిపో నేసి
తురగధ్వజంబులఁ ద్రుంచి సారథిని | శిరమటు గూల్చిన క్షితికి లంఘించి
పవిపాణియునబోలె బాహుర్గళహునఁ | దివిరి ఖడ్గముకేలఁ ద్రిప్పుచుఁ గదిసి
ధీరుడై యాతని తేరిపై కుటికి | దాగుణంబుగ వాని తలదెవ్వసేసె.
రణభూమి హతుడైన రషిపాత్రుఁజూచి | ప్రణతింపుచును నార్చె బండవసేన.
బలి చిత్రసేనుఁడు పడిఁజూచి, వాని | కలరిన యనుజన్ము లధికరోషమున
నత్యసేనుండు సుశర్ముండుఁ గడఁగి | యత్యుగ్రు నకులుపై నార్పుచుఁ గదియ
నవిరళమతి నప్పి యర్జునానుజుడు | రవళితో వేటొక్క రథ మప్పుడెక్కి
ధనువు మోపెట్టి యత్తటి సత్యసేను | ధనువుఖండించి రథ్యములఁ గూల్చుటయు,
వాడొక్కరథమెక్కి పరచాపమంది | వాడికొలల రెంట వక్షంబు నేయ,
నరుతమ్ముఁ డపుడొక్కనారసంబునను | అరుదార సేసిన, నానత్యసేను
తలఁకక నకులుని ధనువు ఖండించె. | వెలయంగ వేటొక్క విలుదాల్చి తీవ్ర
శరములేయుచు వానిచాపంబు దునిమి | తరమిడి మాద్రినందనుడు రాద్రమున,

గాలోరగమురీతి గరళంబు గ్రక్కు | వాలికయగు శక్తి వానిపైఁ బటవ
మండుచు నదివచ్చి చుంటులతోడ | దండితో నాతని తలఁ ప్రచుంచెవైచె.
ఆ సుశర్ముడు తనయన్న వాటునకు | గాసిల్లి రోమాగ్ని కణములు దొరుగ
నరయఁ గాలానలంబగునట్టి తీవ్ర | శరవృష్టి గప్పిన, సహదేవునన్న
తానును దోర్దండ దారుణాస్త్రములు | పూనిక నేయ, నప్పుడు వాడుగనలి
తేరు భగ్నమునేయ, ధృతిభీముకొడుగు | తేరెక్కి విజయప్రదీప్తులు నిగుడ
నా శ్రుతస్థాముండు నట సహాయముగ | గాసిల్లి నేసినఁ, గడునల్లి వాడు
ఇద్దఱపైని బెక్కింపు వరంపరలు | తద్దయు నేసినఁ, దగమాద్రునుతుడు
చండిమ నొకయర్థచంద్ర బాణమున | ఖండించె నాతని ఘోరశిరఃబవుడు,
రా ధేయసుతులిట్లు రణములోఁ బడినఁ | గ్రోధబైరవుని యాకృతి శల్కుండలిగి
వీరరసస్ఫూర్తి విక్రమంబెనఁగ | ¹ దారుణ సింహనాదము నేసి వేచ్చి,
తనసేనలను బాండుతనయుని సేన | లనయంబుఁ బోరుచో నచ్చుడేమిచెప్పఁ |
బెల్లెన మదకరి బృంహితధ్వనులు | హల్లకల్లోల ఘంటారావములును
బడగల రవళియుఁ బటరథధ్వనులు | నడుగక పైకై న హుంకారములును
భేరీమృదంగ గంభీరనాదములు | భూరి భాంకృతులు సభాపీఠి నిండ
దొరలు శిఖండియు ద్రుపద నందనుడు | నురవడించిన, వడి నొగి మచవారు
దొరకొని పోరుచో, దుహినాంశువంశ! | కరమర్థి నందడి కయ్యంబులోన
నందఱఁ గడచి తా నధికరోషమునఁ | గ్రంథుగా శల్కుండగ్రస్ఫూర్తి మెఱయఁ
బవమానతనయుని బలభేదినుతునిఁ | గవల శై నేయ శిఖండి వర్ణములఁ
బటు శిలీముఖముల పాలునేయుచును | జటుల సైన్యావళిఁ జక్కునేయుచును
గరుల నశ్వంబుల ఘనరథావళులఁ | దఱిమి ఖండించి విదారించుటయును,
గనుఁగొని సేన కకాపికలుగను | వెరుకొని ధర్మజు వెరుకకుఁబాటె.
అప్పుడు ధర్మజుఁ డధికరోషమునఁ | దప్పక మద్రేకుఁ దఱిమి వారించి
శిత శిలీముఖములఁ జిక్కువర్పుటయు, | నతలుల రౌద్రాకారుడై మనవిభుడు
యమనూతి చనుమర నేడుబాణములఁ | గ్రమమున నాటింపఁ గడుఁగోప మెనఁగి
యదలించి సహదేవుఁ డైదుబాణములు | తుడిముట్ట నకులుండు తొమ్మిదస్త్రములుఁ
బాంచాల తనయులు బహుమార్గణములు | మించి ద్రౌపదినుతుల్ మెఱుగుట స్మృలును

ధర్మతనూజుండు దశ విశిఖములుఁ | బేర్చితో నేయుచు భీకరస్ఫూర్తి
 దురము శల్భునితోడఁ దొడఁగి నేయంగఁ, | బరువడి నతనికి బానటగాఁగఁ
 గృతపర్మ శకుని యలూకండు మఱియు (?) | నుతిమీఱు నీదుతనూజులుఁ గవిసి
 యరుదార వారినేయఁగ, బ్రాణిచూచి | యరిసేనఁ దాఁకి భయంకరంబుగను
 బది పది శరములఁ బొండవేయులను | అదలించి యేయుచో, నంతటిలోన
 మాగుతిహయముల మద్రదేశ్వరుండు | ఘోరాహవంబునఁ గూల్చు, భీముండు
 పాదచారంబునఁ బస మాద్రినుతులు | ఆదటఁ దనకు సహాయమై మెలఁగ
 గదత్రిప్పచును సేనఁ గదనోర్విఁ గూల్చె. | అనిచూచి మద్రదేశుఁ డాత్మగోపించి
 సహదేవు తేరి యశ్వములఁ గూల్చుటయు, | మహిత విక్రమకేళి మద్రదేశుకొడుకు
 పులిమీఁదఁబోవు జంబుకము చందమునఁ | దలఁకక యమ్మాద్రితనయునిఁదాఁక
 వాలుచు బలకయు వడిఁగొని యతఁడు | నేలకు లంఘించి నెఱి మామచూడ
 దండించి మఱఁదని దల దెఁగొట్టి | యొండురథంబున కోడక చనియె.
 తనయుండు తొగిన మద్రక్షమావిభుఁడు | చెనకునఁ బొండవసేనలఁ గలఁచి
 కమలాకరంబున గంధసింధుర మ | సమశక్తితోఁ గ్రీడ నలుపు చందమున
 బలశాలి ధర్మజుపైఁదేరు సఱపి | ¹ జలుగుటమ్ముల భీతిచిలుకంగనేసె.

శల్య భీమసేనుల గదాయుద్ధము

అది భీముఁడీక్షించి హా పోకు మనుచు | గదయూఁచి మద్రదేశుఁ గడఁకనదల్చి
 ప్రళయకాలమునాటి భైరవుపగిది | నలిగి కల్పాసలులడై మంటలెనఁగఁ
 గిదిసిన, శల్భుండు కడునల్లి యపుడు | మదమున నుప్పొంగి మారుతిఁ జూచి,
 “యేలరా మారుతి, యేను ధర్మజుఁడు | నాలంబుసేయ మీయన్నను గడచి
 వచ్చితి ! నాయాడువాడవా నీవు ? | ఒచ్చెమొందవె కర్ణు నోల్చిమైఁ జెనకి ?
 ఇదె వ్రజనిభమైన యీతోమరమున | హృదయంబుఁ బొడిచెదనిటఁ దప్పుకొనుము.
 దీనఁ బరిల్పితి దిక్కులవారిఁ ; | బూని చూచెడఁ దప్పిపోయెడువాని. ”
 అని భీకరాకారమగు నగ్నికణము | లినమండలము గప్ప నెనఁగ నంకించి
 తోమరంబున భీముఁ దొడిఁబడఁ బొడిఁచె. | ఆ మైయిఁబొడిచిన నతఁడది చేతఁ

1. చిలుకు. (మూ)

గొని బిట్టువాడిచిన, గొనకొనినొచ్చి । కినిసి శల్యండు బోరక్రిండుగాఁ బడియె.
 పడి యంతలోన గొబ్బునలేచి పేర్చి । యడరి వజ్రముదాల్చు ననురేంద్రురీతి
 శూలంబు ధరియించు శూలిచందమునఁ । గాలదండముపూను కాలుని భంగి
 గరమున నొక్కముద్గర మర్థిఁ బూన, । నసుదార వాయుజుఁ డట్టహాసమున
 (గడకేలఁగొని నొక్కుబుగానడరఁ) । గడలక శల్యండు కడిమిమై నిలిచె.
 మారుతి తానొండె మద్రేకుండొండె । నీరణంబున (?) నని యిలయెల్లఁ బొగడ
 నార్పుల నూర్పుల నడరుహంకృతుల । నేర్పుల నోర్పుల నిగిడి యిద్దఱును
 జంకెలువైచు గోరాజుల భంగి । నంకించి గడలెత్తి యడఁహమున్నుచు
 నురములు శిరములు నూరులు బరులు । కరములు నరములు కంఠనాళములు
 ముక్కులు చెక్కులు మోములక్కులును । నొక్కసమంబుగా నొనరఁ గొట్టుచును
 ననిచిన పంచాననంబులఁ బోలి । ఘనముగా రక్త మంగంబుల దొరుగ
 నొక్కట మూర్ఛిల్లియుర్విపైఁ బడినఁ, । జక్కటి నాకృపాచార్యుఁ డేతెంచి
 తానొక్కరథముపైఁ దగ శల్యనునిచి । మానుగాఁ బోన, నమ్మాహతి తెలిసి
 కనుఁగొని 'పోకు పో' కని కూడఁబాటె. । మునుకొని రారాజు మోగినది చూచి
 'యందెందుఁ బోయెదవనిలజ, తిరుగు । మిందుర'మ్మని వచ్చి యిల భీముఁడాకె.
 అదిగని ధర్మజుఁ 'డట పోకుపోకు । మిదె యున్నవాడ నన్ని దెచూచు' మనుచు
 ననినేయఁ గడఁగిన, నా చేకితానుఁ । డనయంబు గోపించి యధిపు కట్టెమర
 'ననుజూడు ధర్మజు, ననుజూడు' మనుచు । నెనయంగ రారాజు నీక్షించి పలికెః
 "ఎలమి దుర్యోధన, యేలత్రుల్లెదవు? । తాలిమి మాస్వామి తమ్ముడవనుచుఁ
 జేకాచినాడ నేజెనక నీవెంత! । ఏకీడు వచ్చునో యిటఁ జూచుకొనుము."
 అని పెక్కుబాణంబు లతనిపైఁ గురియ । ననయంబు గోపించి యాకురురాజు
 నవి శీఘ్రగతిఁ ద్రుంచి యార్చిమిన్నద్రువఁ । బనినిభంబై నట్టి ప్రాసంబుపూని
 యురుతర ప్రభలతోనుంకించివైచి । ధరఁ జేకితానుని తల ద్రుంచివైచె. .
 అటు చేకితానుండు హతుఁడైన జూచి । పటు పరాక్రములైన పాండునందనులు
 కురుబలంబుల మీఁదఁ గోపించి నడవ । గరిమ ధర్మజుఁడును గౌరవేశ్వరుండు
 వావిరిఁ బోరిరి ; పడి సంతలోనఁ । బొవనియును మద్రపతియు మార్కొనిరి.
 ఆ కృపాచార్యుండు సనురేంద్రునతుండు । డీకొని రణములోఁ దెగి పోరి రథిప !
 పరుపడి నకలుండు పౌరుషస్ఫూర్తి । సొదిదిమై ద్రోణాత్మజుండు దలపడిరి.

ఆ నహదేవుండు నయ్యులూ¹ండు । కానమయఁబున ననికెమర్చడిరి.
 ట్లోణిపై ద్రువదాశ్యజుల²ండు గృతచర్మ । జాణలై తొడరిరి నమరంబునేయ.
 సౌబలనుతులుఁ బొంచాలిసూచు³ను । నీబల్మి నమ్ముటఁ దెగి పోరివుడు.
 కాలసన్నిభులు త్రికర్తలు మూఁడు । వేలరథంబుల వీరాధివరులు
 కాంతేయ సేనతో⁴ఁ గలిసి పోరంగ । నంత నేమచవచ్చు నధినాథ, వినుము
 బంధురంబైన యాబరంబులోనఁ, । బెంఱులి మిన్నను బృథివియుఁ గప్పె.
 చీకటి మించిన సేనలిర్వాగు । నాకడ నొక్కరొక్కరిఁ గానరాక
 తమచేతి దివ్యశస్త్రముల సత్తములు । గమకమడంగినఁ, గడఁగి బిట్టెచె.

ధర్మజాదులు శల్యునిపైఁ దలవడుట

మద్రేకుఁ డప్పడు మహితాస్త్రశతులు । ముద్రగా ధర్మజు మొగిఁ గాడనేసె.
 ఏసినఁ గోపించి యిచ్చుపంచకమున । మోసనాతని తొమ్ము మునుఁగ నొప్పించి
 మందహాసముచేసి “నూమ, యిదేమి । మందె మేలంబున మానకేసెదవు ?
 కర్ణకఠోరవాక్యంబుల మున్ను । కర్ణచిత్తము నీరుగాఁ జేసినట్టి
 చుట్టపువాడని చూచితిఁ గాక । యిట్టిచో¹ఁ బగవాడ ²విట్లగు తెలుఁగ.
 అసఖు దుర్యోధను ననఁ బరియేమి ! । నినుజంపినపుడుగా నెగులెల్లఁ దీటు.
 భూర్భువ స్స్వర్లోకములు చొచ్చెనేని । యార్భటి రారాజు నాజిఁ జంపెదము.
 ఎటఁ బోవవచ్చు నాయెదుట గర్వించి ! । కటకటా ! నీవెటుంగవె వానిసేత !
 తగభీముగదకు నాతని ప్రాణములకుఁ । దగులైనచందంబు తప్పిపోయెడినె !
 తద్దయు నీమదిఁ దగ మేననూమ । ముద్దులు ³గుడిచెను మొగి వీడునాక
 యికనైన భూభాగ మిప్పించు చాలు ; । నిక నేడ యాయర్థ మీనోపరేని
 యెదుర్కొని కడసారికైన నిప్పించు ; । ఈడెన నిటఁ దాము నేముఁ గూడెదము,
 చూపిచెప్పితిఁ గాని చూడుమీవాడు । ఏపార నిచ్చుకో యీపల్లెలైన ?
 ఇనుముగూడినయగ్నియిల వ్రేలువడిన । యనువున నీమీఁద నట భారమొండె.
 చూచిపోరాడుము నురుగకు.” మనిన । నాచతురాత్ముతో ననియె శల్యుండు :
 “ఏల ధర్మజ, నీవు నిప్పుడు నొచ్చు । నీరీలఁ బలికెద విడి నీకుడగునె !
 ఎనయంగ హిత పురోహిత మంత్రివరులు । వినుమన్న బుద్ధులు వినక రారాజు

పుత్ర మిత్రుల బంధు భూప యుక్తముగఁ | జిత్రైవరి కణశీతఁ గూలనేసి
 నిన్నేలకూడెడు ; నృపుడు రారాజు ! నన్నుక మాన భూపణమైరవాడు
 సూది మోపెనునంత చోటు తానీక | వాదించువాడు రావాక్యముల్ వినునె !
 అది 1 గాక నేనల కథిపుగానన్ను | ముదఁ బట్టుచు, నట్టి ముగి నమ్మివాడు.
 ఇంతకంటెను మేలు నెన్నడు నేయు ? | చుంతంబుతో వానిదిగ నేగువాడ.
 చూడుము నాచేతి చుటు” కని యొక్క | వేడి నారన మెచ్చి వీక వాటించె.
 నాటింప ననునర్తి నందనుడవుడు | చాటింది మాతలి చక్రరక్షకునిః
 జంద్రనేనుని సర్ధచంద్రబాణమున | గాండ్రదీక్షితులతో జట్టలు వాపె.
 అప్పుడు శైనేయుఁ డనిల నందనుఁడుఁ | జెప్పె జిత్రైవరాఁగఁ జేరిబలంబు
 పాంచాలముఖ్యులు ప్రతివింధ్యుడాది | మించి బుజుకరధుక మిక్కుటంబుగను
 బొదివిన, శల్యుఁడుప్పొంగి యదల్చి | యుదరి ధర్మజుఁ బదియుగ్రబాణముల
 శైనేయు నెనిమిది శరముల భీము | నేనింట నుబ్బుపోసేసియుఁ జేది
 బలముల నుగ్గాడి ప్రతివింధ్యుడాది | బలియర నెల్లను బలువిడి నొంచి
 గర్వింతుటయుఁ, జూచి కడగి ధర్మజుఁడు | మాన్విటంకృతి చేసి మద్రేశుమీఁదఁ
 దఱచుగా నప్పుడు దారుణాస్త్రములఁ | బజీయలుగా వాని కడగేయుటయును,
 గాలనందను భీముఁ గవల సాత్యకిని | నాలోనఁ బరీటఁ బదాటు బాణముల
 నొప్పింప, భీమనేనుండాది వీరు | అప్పు డమ్ముఁవాన యశనిపైఁ గురియ
 వారిపై నలిగి తీవ్రప్రదరముల | ఘోరాజి నేకుఁ గోంకుఁదెచ్చె.
 ఎఱివీరధ్వజంబెత్తించి మించి | బలు నారసంభేసె బహుమానమతుఁడు.
 శైనేయుఁడట నప్తశరములు పఱపె. | పూని యిచ్చిది మాన్దిపుత్రులేముటయుఁ
 దృణముగా వారి మద్రేశుండునెంచి | గణన మాగుతియాదిగా నలువురను
 ఇరువదింటను ముప్పదింట నేనింటఁ | బరుకడి నూఁటను బరగి నొప్పించి
 నకులానుజుని విల్లు నడిమికి నఱక, | నొకవిల్లు చాల్చి యయ్యోధు కోపించి
 తూమెడమ్ములు మేనఁ దూటంగ నేసి : | “ఓచూమ, యింక నేడనొదిగెదు చెపుమ ?
 యొదిగి నీవేలోక మొగి జొచ్చెదింక ? | విదళింతుఁ గాకేల విడుతును నన్ను ?
 మానగవాని నిమ్మహిఁ గూడినట్టి | పావకర్ముడ, నిన్ను బట్టి మర్దింతు.
 తల్లితోఁబుట్టిన ధర్మంబు దలంచి | ప్రల్లదు నిన్ను గాపాడితిఁగాక.

నీకు మాయన్నకు నైత్యంతరము ? ఆకాశ మాపిక మది యేడకేడ ?
 మహానీయుడైన ధర్మజనుకు నీకు । మహి నెన్నఁగా హస్తిసౌతరము.
 సూత సంభవుడేను దొనిపిన నీకు । జాతియు నీతియన్ జాడలు గలవె !
 ఏమని నచ్చితి వీరణంబునకు ? । నోమామ, సిగ్గులేదో కాకనీకు ।
 నీసరివారిలో నీవుండఁదగదు ; । ఆ సూతసంభవు నటఁ గూడుకొనుము ;
 నీ మన్నిగొనియెడ నిలువు మించుకయు ; । నీ మేనయల్లుని నిజశక్తిచూడు. ”
 మని తీవ్రశస్త్రంబు లందంద పఱవ । మునుగొని కోపించి మువ్వర నట్లు
 మార్గణావళి బిట్టు మలగొననేయ । భగ్గుకై వడి యముపట్టి యాలోన
 నురుతర రక్తంబుతోలిమైఁ గ్రమ్మ । శరముల గ్రుచ్చె నాశల్యుని తొమ్ము.
 గ్రుచ్చిన సమవర్తికొడుకు చాపంబు । నచ్చుగా ఖండింప, నంతటిలోన
 నొండుకోదండంబు నుగ్రుండై కొనుచు । మండుచుఁ ‘బగదీట మామను ద్రుంతు’
 నని రోషమొదవ దివ్యాస్త్రనంతతులఁ । బనినడి భీముండు పటు ఖడ్గధార,
 నురువడి నకులుండు నొకమహాశక్తిఁ, । దిరముగా నానహడేవుండు గడను
 వైచిన, నవి మద్రవనుధేశ్వగుండు । చూచెఁ దుత్తుమురుగా నురపతి వొగడ.
 అప్పుడు కపికేతుఁ డావలనుండి । యొప్పు నాకలకలంబొగి నాలకించి
 రుద్రుకై వడి మండి రూక్షేక్షణమున । భద్రంబుగా మద్రపణిమీఁది కుటికె.
 అదిగని ద్రోణజం ‘డటఁ బోకుపోకు । మిదె యున్నవాఁడ నన్నెదిరి పోరాడు ;
 పోయిన నిన్నెందఁ బోవనీ.’ ననుచు । నాయవనీసురుం డమరేంద్రనుతుని
 హరిఁ గపిధ్వజమును నాతపత్రమును । హరుల సారథి మహాహవమున నొంచె.
 అట్టిప్రాపున మన యఖిల సైన్యములు । ముట్టడ నేసిన మొగి నింద్రనుతుండు
 గాండివ నిర్భుక్త కలితాస్త్రున్న । చండిమ ధ్వనులతో సైన్యంబుఁ బొదివి
 తేరులఁ జక్కాడి తేజులఁగూల్చి । సారథులను ద్రుంచి చాపముల్ విఱచి
 గుండల వగిలించి కోలెమ్ము లేర్చి । కండలు భాగించి కాళ్లుఖండించి
 ముక్కులు నక్కులు మోములుఁ జెక్కి, । పిక్కలు డొక్కలుఁ బిఱుచులు గోసి,
 బొమిడికంబులు రాల్చి, పొట్టలు చీల్చి, । కుమతి నెత్తురులు (?) వాఁగులు వాఱఁజేసి,
 యప్పుడు రెండువే లతిరథ రథుల । నొప్ప వెల్లిడిగాఁగ నుర్విపైఁగూల్చి,
 నీరసారణ్యంబు నెలకొని కాల్చు । ఘోరపాపకుండనఁ గురుబలంబణఁచె.
 కవ్వడిఁగనుగొని కలశజుకొడుకు । నవ్వుచు నప్పుడున్నతలీలఁ దాఁకి

శత శిలీముఖముల జిహ్మబడింట | శతమార్గణములఁ గంసధ్వంసి నొంచె.
అందుకుఁ బాండుమధ్యముఁడు కోపించి | కుందుచు ఘన దివ్య ఘోరాస్త్రములను
నూతుని వాజులఁ జూర్చింబు చేసి | యాతని తనువున నైదమ్ములేసె.
ఏసిన గురునూనుఁ డేడుబాణముల | గాసిల్ల నేసినఁ గడుద్రుంచె నతఁడు.
ఈరీతిఁ బోరాడ నెలమి సంశయ | లాహుఢిగా వచ్చి యార్చి మార్కొనిరి.
ఆయెడ వారల నమరేంద్రపుత్రుఁ | డా యముపాలికి ననిచిన వెనుకఁ
బటురయంబునఁ గురువ్రభుఁడు తానరద | మటు గడియించి యయ్యుక్తునుఁబలికె :
“ఇదియేల చంపెద వీసేనఁ దొడరి? | కదిసి నన్నెఱుంగవా కారవేశ్యరుని?
మీయన్న యెఱుఁగుఁబోమెఱసి నాలావు. | ఆయెడ నెఱిగియు నటవచ్చె గాక.
... .. | కపట జూదంబునఁ గడుమోసపుచ్చి
కుతలంబుఁ బాపి యేగురి వెళ్లఁదోలి | గతిమాలఁజేసి యా గహనాంతరముల
నాకులు నలములు నటఁ దినఁజేసి | చీకాకు పఱచి యొచ్చెముల నొందింప
మఱి మత్స్యపురిని వేమఱు పడ్డపాట్లు | మఱచితిరే నేడు మానాధ్యులార!
ఏనోరు వెట్టుక యేయ వచ్చితిరి? | పూని పట్టుక చాలఁ¹ బాంకంబు మెఱసి.
మిమ్మునేపురఁ జంపి మేల్గొనాహితుల | వమ్మైన పగదీర్చి వడి మింతు.” ననుచు
జలజల క్రీడిపై శరవృష్టి గురియ | నలుకమోమున మందహాసంబు నిగుడఁ
“గప్ప పైఁబడి యట్టెగఱఁచిన భంగి | యొప్పారె; నాపాటి యోధవా నీవు!
ఇప్పుడీవాడిన యీమాట లెల్ల | నొప్పార మఱవకుమోరి దురాత్మ!
ఈవు చేసినచేత హృదయంబులోన | నీవు చెప్పకయున్న నేము మఱచితిమె!
అందుకు నేమాయె నవిఁబెల్లఁగాడి | పొందుగా మాననిపుండులై నవియు.
భీము గదాద్భుత వృథులౌషధమున | మామనోవ్యాధులు మఱి నివర్తించు.
నీవేల పదరెదు నీతలంపట్ల | కావింప కూఱకే గడచి పోయెడినె!”
అని పెక్కుశరముల నార్చుచుఁ దొడిగి | పనుపడ నేసినఁ బన్నగధ్వజుడు
² ననదయై యున్నంత నతని సోదరులు | ఘనత నాతని వెనుకకుఁ ద్రోచిఱొనుచు
నార్చుచుఁ దాకిరి; యంతలోపలను | జేర్చి భీముఁడు వారిపీచంబు లణఁచె.
అగ్నికుండఱాడంత నా కురుబలము | నాగ్నేయ శరముల నడఁపుచో, వచ్చి
ఖండితారాతి శిఖండి కారవుల | ఖండించి నిండించె గౌరవజలధి.

1. పంకంబు. 2. నవకుండై. (మా)

అప్పుడు మద్రేకుఁ డలుక దీపించి । యప్పుండవేయ సైన్యావలికపుడు
మించిన తనమూర్తి మిఱుమిట్లు గొలువ । ముంచి చేతులుఁ గాల్లు మొగినాడకుండ
నేయెడఁజూడ నయ్యెడఁదానె యగుచుఁ । బాయక పోరాడి పటురభసమున
నురగనంహతిఁ ద్రుంచు నురగారిభంగి । గిరులను దునుమాడు గిరిభేది కరణిఁ
జెనసి లేళ్లను ద్రుంచు సివ్వంగి వగిది । వనములు గాల్పు దావాగ్ని చందమునఁ
జించియు నొంచియు జీవనాశములఁ । ద్రుంచియుఁ ద్రెంచియుఁ దూల నేసినను
బంచత్వమునకోడి పాండవసేన । పంచబంగాళమై పాతె భూపాల !
అదిచూచి యమనూతి హస్తంబు వీచి । ముదమున నేనల మొగి నిల్వరించి,
తనసహోదరులను దనయాత్మహితులఁ । గనుఁగొని వారితోఁ గరమర్థి ననియె :
“ అవగా తనయుని సర్కనందనుని । జాపశిక్షకులను సైంధవాదులను
గడతేర్చితిరి నేర్పుకలిమిమై మీరు । పుడమిపై నాకాది భువనంబు లెఱుఁగ.
నాపూన్కి నీ మద్రనరచాల వరుని । నేవునఁ జంపెద నెట్లంటిరేని,
గొనకొని నాతేరు కుడిదిక్కునందుఁ । దనరంగ నకులసాత్యకులు రావలయు ;
నిట సహదేవుండు నీద్రువదజుఁడు । ఘటన నా వామభాగమున రావలయు ;
అసమునఁ గపికేతుఁ డతిశౌర్యమహిమ । యనలార నావెన్క నలమి రావలయు ;
భీముండు సంవర్తభీముని రీతిఁ । బ్రేమ నామాండటఁ బేర్చిరావలయు.
వచ్చిన, రుద్రుండు వడిఁగాచెనేని । యచ్చుగాఁ జంపెద నాశల్యుఁడెంత ?
కృప కృతవర్మాహి కేతను లాది । చపలు లీతనిఁ గావఁ జాలియున్నారు.
అటుగాన మీరును నాయోధవరులు । ఘటనతో రాకుండఁ గాపాడరండు.”

శల్య ధర్మనందనుల ద్వంద్వయుద్ధము

అన నట్లవారు సయ్యమనూతిఁ గూడి । చనుదెంచు నప్పుడు సంరంభవృత్తిఁ
గరి ఘోంకృతులు తురంగముల హేమములు । వరరథధ్వనులు నుర్వరఁ బిక్కటిల్ల
మృగరాజ యుగ్గంబు మెఱసిపోరాడు । తెగువ ధర్మజుఁడు మద్రేకుండుఁ బోర
వారి యుగ్రత చూచి వారువీరసక । పోరాడి రమరు లద్భుతమంది చూడ.
వనివడి యంతలోవలఁ గురురాజు । అనిలజు ¹ సింహాంకమగు పతాకమును
వర శరాసనమును వాడితూపులను । బరువడిఁ జెండాడెఁ బరనేనలదర.

1. సింహాకములు. (మా)

అంతఁ గాలోదగ్రుండగు పుదుమాప్కిఁ | గుంతి కెండవపట్టి క్రూరుడై మండి
విలు గుణధ్వనిచేసి వికటాస్త్రమొకటి | చెలఁగి రాజాజు మూర్ఖిల్లుగా నేసి
సారథిశిర మొక్క శరమునఁ దునుమ | నారథికుని రథహదులు వేవేగఁ
దొలఁగ నీడ్చుకపోయెఁ దొడఁ యారథము ; | కలఁగె మూఁకలు మహాకలకలంబయ్యె.
అదిగని గురుసుతుఁ డాదిగాఁ గలుగు | విదితవ్రతాప దోర్విక్రమోన్నతులు
అనిలనందనుఁ డాఁకి యంతటఁబోక | యనయంబు మద్రదేశాధీశుఁ గడచి
సమవర్తినుతు నేయ, సరకుగాఁ గొనక | యముపట్టి జగజెట్టి యందట గిట్టి
యల మహారథికుల నశ్వసంహతుల | బలములఁ గరులను బహురథంబులను
విలయ శరాగ్నుల వెల్లిడినేసి, | కలయ నెత్తురుచాన కాల్యల ముంచి
యత్యంతకాఠిన్యఁడయి మృదువుడిగి | సత్యవ్రతావుడై సమరంబు నలిపె.
'ఇతని నొంపంగరా దింద్రాదులకును' | 'ఇతనికి గురుశిక్షయెట్టిదో!' యనఁగ
గమకంబు రెట్టింపఁ గలితోత్సవమున | దమ శంఖములు పూరితంబులు చేసి
యాగ్రహవ్యగులై యకలంకవృత్తి | నిగ్రహగతి మద్రపృపుడు ధర్మజుడు
పోరాడుచో, సైన్యములు తమలోన | "నీరీతి వీరల నిద్దఱజూడ
నేర్పున బలమున నిఖిలహుంకృతులఁ | గూర్చి తూచిననొక్కఁగొలఁది యూహింప.
విసను శత్యుని నణఁచి ధర్మజుడు | ఈసేలయంతయు నేలకపోడు.
కాక యీశల్యుఁ డీఘనుఁ జంపి లోక | మేకమై కారపు కియ్యకపోడు." ¹
అని పల్కుచోట మద్రాధీశ్వరుండు | తనర ధర్మజుని కోదండంబు ద్రుంచి
శరముల నొప్పింప, సమవర్తినుతుండు | వెఱపున మఱియొక్క ¹ విలుపూని శత్యు
మున్నూఱు తూపుల మూర్ఛితుఁ జేసి | క్రిన్నన ² వాజుల ఖండించి మించి
సూతుని దేహంబు చూర్ణంబు చేసి | యాతపత్రము లెక్కెమవలీలఁ ద్రుంచె.
కరమాడకున్నట్టి ³ కల్యునిశత్యు | నురవడి నేకీడు నొందునో యనుచు
ద్రాణి యప్పడువచ్చి తనతేరిమోదఁ | ద్రాణమై నిడి యేఁగెఁ ; దదనంతరంబ
భూనాథ, శత్యుండు పోరిలో వికల | మానసుండైన ధర్మజుడు పెల్లార్చె;
సేనలు పరసేనఁ జెలరేగి తఱిమె. | మానక శత్యుండు మఱియంతఁబోక
తెలిసి వేటొక తేరు తెప్పించి యెక్కి | విలుగొని పటురోప వికృతాస్యఁడగుచు
గ్రహరాజుపై వచ్చురాహుచందమునఁ | దహతహ గోవాగ్నిఁ దఱిమి యేతెంచి

ధర్మజా దాఁకి మద్రక్షమావిభుఁడు | చర్మభేదననారసంబేయుటయును,
 అది ద్రుంచి ధర్మజాఁ డంబకంబొకటి | యుదరమేయుటయు శల్కుఁడు మూర్ఖునొది
 తరమిడి మఱిగొంత తడవుకుఁ దెలిసి | వరమార్గణోదగ్ర వర్షంబు గురిసి
 యలుకమై ధర్మజా నైదుతూపులను | గలఁచినఁ, గలఁగక కాలునిపట్టి
 పఱియలుగా నంతఁ బసిఁడి కత్తశము | నఱకె జయొన్నతి నవశరంబులను.
 నఱకిన శల్కుఁ డున్నతవిక్రమమునఁ | దఱలక కఠినకత్తశమొప్పు దొడిగి
 మారుతిజోడు ధర్మజుని కత్తశము | ఘోరంబుగాఁ ద్రుంచి కోయనియార్యై.
 ఆర్చి వారలవిండ్లు సరదముల్ హరులు | బేర్చి బాణము లేసి పృథివి నూల్చినను,
 విరభుఁడై కాంతేయవీరుఁడు వగలఁ | బరితాపమునఁ బొంది బహుచింతనొంది :
 “యింకనాకీయాజ నెక్కడిజయము ! | పంకజాక్షుండన్న పలుకేలతప్ప !
 ఈతని యేటుల కిట నేమిచెప్ప | నాతత బ్రహ్మాండ మవియకయున్నె !
 గెలిచెదననుటల్లఁ గేలిమైఁ గల్గె ; | గెలువలే డీశల్కుఁ గృత్తివాసనుఁడు.
 మానమే తొడవుగా ¹ మనుచున్నయట్టి | యేనేల పూనితి నీ రణంబునకు !
 సత్యభామాప్రాణనదివుని మాట | సత్యంబుగాక యసత్యమేలగును !
 ఐనఁ గానిమ్ము నాయాత్మరోషంబు | ధీనుతగతితోడఁ దివురుచున్నదియు ;
 ధార్తరాష్ట్రుల యిష్టదైవమైనట్టి | ధూర్తు శల్కునిఁ ద్రుంతు దురములో నిపుడు.”
 అనియాత్మలోపల నఖిలాండ నిలయు | వనమాలి సదృశవత్సలు శార్దూ
 వేదాంతవేద్యుని ² విశ్వైకజనకు | నాదినారాయణు నంబుజోదరునిఁ
 దారకబ్రహ్మ విస్తారక మూర్తిఁ | గారుణ్యగుణలోలుఁ గల్యాణశీలు
 దేవకీనందను దివ్యవ్రకాశు | శ్రీవిష్ణుఁ గృష్ణు నుస్థిరముగా నిలిపి
 ‘సరుఁడాజినేయుచో నరుని యగ్రమున | వరశూల హస్తుఁడై వైరిసంఘములఁ
 బరిమార్చు గంటి నేఁ బార్వతీనాథు | నరుదార సతనికి నంజలి నేతు’
 సని యిష్ట దేవతా ప్రార్థన చేసి | యెనయ సమ్మద్రేకు నేసి నొప్పించి
 చాపంబు నుగ్గాడి సారథిఁ దునిమి | తూపులఁ దేరుతుత్తునుకలు చేసి
 కవచంబు ఖండించి కాండత్రయమున | వివశుఁగా నేసిన, విరభుఁడై నిలిచి
 వాలును బలకయు వడిఁ బూనివచ్చి | వాలిక యమునికై వడి నరుదేరఁ,
 గరువలినుతుఁడు నగ్గలిక బెగ్గలిక | కరవాలుఁ బలకయు ఖండించివైచె.

వైచిన జలసంబు వడినాత్మలేక । చూచి వేటొకగడ సారిదిఁ ద్రిప్పుచును
వచ్చినఁ, గవ్వడి వరబాణముకట । గ్రుచ్చి ఖండించి మిక్కుటముగా నార్చె.
అంతఁ గంకటధారియై బీరువోక । పంతుంబుతోడ నప్పార్థునిఁ గదియ
నావేళ శైనేయుఁ డది ద్రుంచివైవ । నావలనొకశూల మంకించివోడిచె.

ధర్మజుడు శక్తిప్రయోగించి శత్రునిఁ జంపుట.

పొడిచిన నదివెలిపుచ్చి ధర్మజుడు । కడుఁ బెక్కుతునియలుగాఁ ద్రుంచివైచి
విడువని చలమున వెనుకకుఁ బోక । తడయక వీనితోఁ దడవేల యనుచుఁ
బరమేశ్వరుడు మున్ను పాలించినట్టి । సురుచిరంబగుశక్తి సారిది సర్పించి
వేదమంత్రంబుల వినుతు లొనర్చి । యాదటఁ గలితాట్టహాసమాదాని
శత్రునూదన జయస్థానమాదాని । వృత్రారి పరిభూతి వెలసినదానిఁ
గాలదండాకృతిఁ గైకొన్నదాని । వ్రేలుత్రేతాగుల విధమైనదాని
ఘర్షర ఘనఘోష గాఢమా దాని । నిర్హత నిబిడ సన్నిహితమాదాని
ఘుమ ఘుమాకారమై ఘోషించుదాని । సమవర్తిమాతి హస్తమునఁ గీలించి
రాజులలో ధర్మరాజు నాడేని । యోజ నాతమ్ము లత్యుత్తములేని
దేవిసాంచాలి పతివ్రతయేని । దేవకీసుతుడు నాదిక్కగునేని
కురుబలం బాహుతిగొనఁ గల్గుదేని । సికుల సామ్రాజ్యంబు చేకొందునేని
యీదుర్మదాంధుని సీతల్యుఁ బట్టి । యీదివ్యశక్తిచే నిటఁ ద్రుంచువాఁడ. ”
అనివైచె గాలోరగాకార శక్తిఁ । బనుపడి మనసేన పరసేన లదర.
అది మింట మంటలు నదరంట నంటఁ । ద్రిదశులు భీతిల్ల దిక్కులుద్రెళ్ల
వారిధుల్ కలఁగంగ పనుధ కంపింపఁ । దారలు డుల్ల భూధరములు డొల్ల
1 శతశత శతకోటి సన్నిభంబగుచు, । సతి కాలకూట కూటాధికంబగుచుఁ
జండ మార్తాండ ప్రచండ దోర్దండ । చండిమ సత్ప్రభా సంప్రమంబగుచుఁ,
గిన్నర గంధర్వ ఫేచర యక్ష । పన్నగ గుహ్యక భయదంబు నగుచు,
నివుడుచు నమ్మద్రస్తవసురు భద్ర । కవచంబుఁ ద్రుంచి యొక్కట సురస్థలము
వ్రక్కలుగాఁడేసి వడిదూటి పాటి । తక్కకాశక్తి సాతాళంబు గాఁడె.

ఆ శక్తి పాతంబునందు శల్యుండు | ఆశయ్య పవిత్రగుండు సద్రంద్రుభంగి
 వెడవెడ మార్గన్న వెట్టి త్రిమృగుచు | బుడమిపై నప్పుడు బొరగిల బడియె.
 నదయుఁ డజాతశాత్రవునితోఁ బోరి | కుదిసి పాపము గట్టుకొన్నట్టి తప్ప
 ఏవిధంబునఁ బాపముదీక్షనని తలచి | భావజ్ఞుడగుఁగాన భక్తియుక్తులను
 శిరము ధర్మజుదిక్కు చేతులుచాచి | యిరవొప్ప సాష్టాంగ మెఱిగెనో యనఁగ
 రతులచే జొక్కిన ప్రాణేశ్వరుండు | సతికుచ యుగళిపై జాగెనో యనఁగ,
 గేలీ విసోదమై క్షితికాంతఁడేరి | యాలింగనము చేసె నర్థితో ననఁగ,
 గురుకుమారకులెల్లఁ గోరి తోడైచ్చి | పరఁగ శల్యుని యాగవశువు గావించి
 కొదలేని ధర్మజు కోపాగ్ని చేతఁ | గదనరంఘంబను ఘనకుండమందుఁ
 బూర్ణాహుతుల వేల్చిపోయిరో యనఁగ | నర్ణవధ్వని శల్యుఁడణఁగుట చూచి
 ధర్మజుఁ డటనవ్వు దభుకొత్తుడుండ | నర్మిలిఁ దనవారి కప్పుడిట్లనియె :
 “ జగతి భీష్మద్రోణ సైంధవాదులకు | మగఁటిమి నెక్కుడై మలసిన ఘనుఁడు ;
 వీఁడాజిలోపల వెనఁగ్రుంగెఁ గాన | నేడువో కురురాజు నిజముగాఁ జచ్చె.
 మీనహాయంబున మెఱసె నాకీర్తి ; | వాసవాదులు నన్ను వడిఁ బోలలేరు.
 భీమునిచేఁ గురుపృథ్వీశ్వరునిని | భీమాహవమునఁ జంపించెద నిపుడు.
 కురుక్షేప మాహుతిగొని నన్ను భూమి | పరిచాలనప్రాధిఁ బాలింపు ” డనిన
 విని యెల్ల పారును వెన నుత్సహించి | యనిసేయఁ దొడఁగుచో నపు డేమిచెప్ప
 శల్యుఁడిల్లుట మనశ్శల్యమై వగలఁ | గల్యంశభవుండు తక్కక మూర్ఛనొందె ;
 శృవుండు వాపోయె ; నాకృతవర్మ శకును | లవుడు దుఃఖించిరి యాసమయమునఁ
 జననాథ, శల్యుని సహజస్కంధాకండు | ఘనుఁడు ధర్మజుఁ డాకి కడుసంభ్రమమునఁ
 దుములంబుగా వచ్చి తూపులు వఱవ | సమవర్తినుతుండు విచ్చలవిడితోడ
 వానిసారథిఁజంపి వాజులఁదునిమి | మానైన యొక దివ్య మార్గణంబునను
 మరకతమాణిక్య మకుటాఢ్యమైన | శిరమటు ఖండించి చెలరేగి యార్చె. ”
 అని సంజయుండు చెప్పె నాంబీకేయునకు | నని ముని జనమేజయ క్షితిపతికిఁ
 జెప్పినగతిఁ జెప్పఁ జెలగి యుమ్మిడ | నెప్పాటఁ గథచెల్లె నెఱిగింపు మనిన
 రాజకేళిరనుత, రాజీవనయన, | లేజోదివాకర జేదీవ్యమాన,

సరకాసురాంతక, సగధర, కృష్ణ, | మురహర, సర్వేశ, పురుషోత్తమాఖ్య,
 ఘనమాని హృద్గేహ కలిత సందోహ | వినుతప్రకాశ, శ్రీవేంకటాధీశ,
 భక్తవత్సల, జగత్సావనమూర్తి, | ముక్తిప్రదాయక, మ్రొక్కెదనీకు.
 ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య | పదపద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
 మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ | నుగుణాఢ్య సోమన సుకపీఠ వర్య
 రచితమై శల్కపర్వమున నాశ్వాస | ముచితార్థయుతముగా నొక్కటియైయ్యె.

ద్వి తీ యా శ్వా స ము

శ్రీ కలితా కార, చిత్తజ జనక, | కాళోదరాధీశ ఘనభోగ శయన!
 జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు | ఘనతతో భారతకథ చెప్పదొడగె :
 ఆరీతి మద్ర దేశాధీశ్వరుండు | ధారుణి నాతనితమ్ముండుఁ దెగినఁ
 గుపితుఁడై కృతవర్మ గోవిందుననుజుఁ | జపలత నొప్పించి చాపంబు ద్రుంచె.
 త్రుంచిన మఱియొక్క దొడ్డచాపంబు | మించిన శౌర్యంబు మెఱయంగఁదాల్చి
 పోకు పోకిఁక నెందుఁబోయెద వనుచు | వీకమై నాతని విల్లు రథంబు
 సూతాశ్వ పటలంబుఁ జూర్ణంబుచేయ | నాతఁజే గృపుఁడంత నడ్డంబు వచ్చి
 తనతేరిపై నిడి దవ్వులఁ దొలగ | మనసేనలటు వాతె మండలాధీశ!
 అంత నా పార్థివుడట వేతె లేరు | సంతోషమున నెక్కి సాత్యకిదాఁక,
 నెడదొచ్చి ధర్మజుఁడేవున నతని | కడిది రథాశ్వ సంఘముల ఖండించె.
 హరులు నాశంబైన యాదవోత్తముని | గురునందనుడు వచ్చి కొనిపోయెఁ దొలగ.

శల్యుచుట్టము లొక్క మొగి ధర్మజుఁ బొదువుట

అపుడు కృపాచార్యుఁ డాద్రోణుతుండు | నృపులును రాజులు నెమ్మిలోఁ గొలువఁ
 జారుప్రతాపులు శల్యుచుట్టములు | కోరికఁ గోటానకోటులు గొలువ,
 నకలకుంజరములు సకలాశ్వములును | బ్రకట కాల్బలములుఁ బ్రముఖులై నడవ,
 దానధారల మదదంతిపై నెక్కి | భానుదీప్తులఁ జాలఁ బరిహసింపుచును
 గురుతింప సిపెద్దకొడుకు కారవుడు | తిర మొవ్వు రెండవ దేవేంద్రుఁడనఁగఁ
 బఱతెంచి చతురంగ బలములుఁ దాను | నఱిముఱిఁ బరసేన నంటఁగఁ దాఁకె.
 తాఁకినచోట నాధర్మనూనుండు | నాక్రీడియును భీముఁ డాసాత్యకియును
 ద్రుపదసంభవులు బంధుర నైన్యములును | నిపుణతఁ దాఁకిరి సీకేమిచెప్ప.
 తాఁకినఁ గురురాజు తనయాత్మలోన | “వీకమై నీక్రీడి వ్రేల్చిడిలోన
 నకలనైన్యంబుల నమయింపఁ గలఁడు. | ... ..
 ఇవ్వీరుఁ దాఁకఁగ నెవ్వఁడు గలఁడు! | దవ్వులమనసేన దగిలి పాతెడిని;

నేనంటినా పగనెఱినింత దెగఁడు ; మానుగాఁ గృపుఁడంటిమా చొరఁడతఁడు ;
 కృతవర్మనంటిమా గీడ్పడినాఁడు ; కృతము సాబలుఁ డిందుఁ గినియంగవెఱచు ;
 తక్కినవార లుద్ధతి మోహరింపఁ దక్కుదురిట, నాకుఁ ద్రాణయైనట్టి
 ద్రోణనూతియె కాని తొడరంగ లేడు, నాణెంబుగా” నని నయమొప్పఁ బలికెః
 “గురుపుత్ర, మనసేనకును నాకు దిక్కు । అరసి చూచిన నీవె యన్యులులేరు.
 నమ్మితి నే నిన్ను నాసేనఁ గాచి । నమ్మి రక్షింపు మన్నించియీవేశ.
 శల్యుఁ డీల్లినచోట సచురభారంబు । తౌల్యత నీవెకా లలి నాత్మఁ దలఁపు.
 కాంతేయవరులను ఖండించి మించి । వింతగా సామ్రాజ్యవృత్తి నాకిమ్ము.”
 అనవు డశ్వత్థామ యధఃపతిఁ జూచి । ఘనతరశౌర్యంబు గానరాఁ బలికెః
 “ఇంతచెప్పఁగ నేల యిభపురాధీశ! । రంతుగా నిట్టిభారము నాదిగాదె!
 ఈసేనఁ గావక యేనూఱకున్న । హాసంబుసేయరే! యఖిలమానవులు.
 దేవర యొక్కింత ధృతి చిక్కఁబట్టి । భావించి చూడుఁడేర్పడ” నంచుఁదొడరె.
 అంత నర్జున కీచకాంతకులొక్క । సంతత సంధాన శరవృష్టిచేత
 మద్రాధిపతిసేన మాటమాత్రమున । త్సుద్రమై యమపురిఁ జొరఁ జేసిరపుడు.
 పగవారి నణఁచిన పాండవసేన । యగణితధ్వజుల మిన్నగల నార్జునులయుఁ
 బరవశమై ప్రాణభయమునఁ బొంది । సరనాథ, మనసేన నాల్గుదిక్కులకుఁ
 బలవ విషణ్ణుడై పౌరవేశ్వరుడు । అఱిముఱిఁ బెద్ద శోకాతురుండగుచుఁ
 “గొనరక దైవానుకూల్య మెవ్వరికీ । బసగలుగును వాఁడెపార్థి వేశ్వరుడు.
 ధరణి నిర్భాగ్యుండు తత్పదబుద్ధి । పరుడు కానేర్చునే పరికింపనెందు?
 డాఁగొన్న కపటనాటకనూత్రధారి । కైకొని యట వారిక ర్తయైయుండ
 మహియంతటికిని ధర్మజుఁడె రాజగును ; సహజమై తనకపజయమె గాఁబోలు.”
 ననుచుఁ జింతాక్రాంతుఁడై యుండె ననిన । విని యాంబికేయుండు వేదనఁబొంది,
 “గాంగేయఁ డాచార్యకర్ణాదిరథులు । సంగరంబున నేడు చచ్చినట్లయ్యె;
 కడు యోధులఁట మఱి కవ్వడి భీము । లడరంగ జయమేమియరుదు చర్చింప!
 హరి భక్తులకు నేలయాపదగలుగు ? హా! పరాయణులకు నఖిలభూపత్వ
 ... .. । సిరులు ముప్పిరిగొని చేకూరకున్నె!
 అటుగాన హరినొల్లనటువంటిమనకు । నిటువంటి కీడొంద కేటికిమాను!
 అరిభంజకంబును సరివినాశకము । హరిభక్తియేగాన హరిభక్తులకును

సరిసమానులులేరు సంజయ, భువిని. | వెరవొప్ప మేల్గిడు వినకపోరాదు
 ఘనత నాతరువాతికథ చెప్పు" మనిన | నెనయంగ సంజయుఁ డిట్లునివలికె :
 "తన సేనపటచిహ్న దలఁచిరారాజు | కనలి యేనుఁగుడిగి ఘనరథంబెక్కి
 యలఘుఁడై సేనల కడ్డంబు వచ్చి | యెలుఁగెత్తి "ననుజూడుఁ డేలపాతెదరు?
 అడవులు కొండలునట మహాగుహలు | నడరి శాత్రవకోటి కడ్డంబులగునె !
 ధీరత ననిలోనఁ దెగి పాటువాడు | ఆరయ యమపురి సరిగఁపు గాఁడె !
 అటుగాకనిల్చిన నాజిఁ జచ్చినను | దటుకున నింద్రపదంబు సిద్ధించు ;
 గెలిచిన సత్కీర్తి గీల్కొను నిందు ! | నెలకొన్న ప్రాణంబు నిత్యంబుగాదు.
 కొంచెపు సేనతో గోవింద జిష్టు | లంచితంబుగ డస్సి యడెయున్నవారు.
 మీకేల మగఁటిమ మేలు వోకార్చి | కాకులగతి ధాత్రీఁ గడవఁ బాఁగను !
 గెలుతు నవశ్యంబు కీతవశాత్రవుల | నిలువుండు నడువుండు నెఱిఁ జంపుఁ డరుల."
 అని సేనఁ బురికొల్పి యబ్ధీంద్రునకును | ఘనతఁ జెల్లెలికట్ట కరణియైతాఁక.
 తాఁకిన నప్పుడు ధరకు లంఘించి | కాఁకమై భీముండు గదత్రిప్పిపేర్చి,
 "కారవాధములార ! కఠినాత్ములార ! | యారీతి మృతిగోరియేలవచ్చెదరు ?
 నాగద చూడుఁడు నరుఁ జూడుడివుడు | ఏగతిఁ బోదురో యెఱుంగరు మీరు.
 వలవదు నాదృష్టివలలకుఁబాసి | తొలఁగుఁడు తొలఁగుఁడు దూరంబుగాను."
 అనుచు రోషాభీలుఁడై బాడబంబు | వనరాసు లింకించువమపునఁ దొడఁగి
 వినువ కిరద్విరెండు వేల సదృటులఁ | బొనఁగఁ గురుక్షేత్రమునకు బలిచ్చె.
 ఆయెడఁ గిరిరథ వాయసమూహములు | సాయక తమసేనపైఁ గదియుటయు
 గాండీవి లయకాలకాలఁడై పేర్చి | ఖండించె వ్రేల్లిడి గజనహస్రముల.
 నకులానుజన్ముండు నకులుండుఁ గూడి | యొకటియై చంపుచో నొగిసేమిచెప్ప

ధృష్టద్యుమ్న సాత్యకులచే సాల్వుఁడేనుఁగుతోఁగూడ మడియుట

సంత సాల్వుఁడు మదహస్తిపై నెక్కి | మంతనంబున మాటుమలయుచు వచ్చి
 కరుల ఘోటకములఁ గాల్చులంబులను | శరవహ్నిఁ గాల్చుచు శమనజఁ దాఁకి
 కాంతేయ విభులపైఁ గడిమిచూపుటయు | వింతగా నది చూచి వెనద్రుపదజుండు
 నవలీల మార్కొన్న, నతనిపై హస్తీ | 1 గవియించి డీకొల్పి కడఁగితొక్కింప,

నతః డడ్డమార్గంబునందు శేతశిలి । వితత గుణధ్వని హేళ మ్రోయించి
హస్తి కంభస్థలి యటుచూచి వేర్చి । ప్రస్తుతమతి నొక్క హఠవాతమ్ము
దొడిగి యేసిన, దాని తుండంబు చూటి । తడయక కంభమధ్యము వ్రక్కలింప
భిద్ర ఘీంకారంబు నేయుచు మడి । భద్రగజేంద్రంబు పాతఁ; బాటుటయు,
నంతఁ బ్రకోపుండై యానాల్వనృపతి । దంతావళంబు నుద్ధతి మడించి
ద్రుసద సంభవుఁ దోడునోడ గదియించి । నిపుణుఁ డాతనితేను నెఱి నత్తఁబడువ
నట్టి యావారణ మది కబళించి । పట్టిన, భీతుడై వాంచాలనుతుఁడు
మెట్టిన లగువున మేనిని చాటి । కట్టిడిజయమేరి గడగొని పాతె.
అంత నాతని తేరు హయవారధులను । ఎఱతయు సాల్వండు నిభముచే నపుడు
దివికి నెత్తించి వేత్రిప్పించి భూమిఁ । దొవకి వేయించి తాఁ దొక్కింపఁ జూచి
కరువలి నుతుఁడు శిఖండి సాత్యకియు । శిరస్పృష్టి గురియుచు నాల్వఁదాఁకటయు,
నా సాల్వఁ డాదటసంబంబులను । ఓసరింపఁగఁ జేసి యుగ్రుండై పేర్చి
సరసతఁ దను వియచ్చులు మెచ్చఁగను । ఉరుతర జ్వాలామొనరించుటయును
పాంచాల నుతుఁడంతఁబాటించి సిగ్గు । మించిన కడిమిమై మెఱయ నేతెంచి
గాంభీర్యమూర్తియై గదవుచ్చి యపుడు । కుంభి కంభస్థల కూటంబు వ్రేయ,
నదియు ఘీంకార శబ్దావలితోడ । మదమేది గిరిగూలుచూడ్కిఁ గూలుటయు,
నాసమయంబున సమ్యుతానుజుడు । నా సాల్వభూపతి నట్టిట్టనాఁ
శితశిలిముఖమున శిరముఖండింపఁ । బ్రతిలేక మనసేన పాతఁ; బాటుటయుఁ
దదనంతరంబు యాదవపుంగవుండు । చెదరికుండఁగ నేనఁ జయ్యనలిపె (?)
కృతవర్మ సాత్యకిఁ గేలిమైఁ చాటి । చతురత నాతని చాపంబుద్రుంచె.
త్రుంచిన వేటొక్క దొడ్డచాపంబు । సంచితగతిఁ బాల్చి యా రథాశ్వములఁ
జాపంబు నూతునిఁ జక్కాడి వైవ । నాజ్జ మిథుండై యాకృతవర్మ
శూల మొక్కటి గొని చూచి సాత్యకిని । నోలిమై వైచిన నొగిఁ ద్రుంచెనతఁడు.
త్రుంచి యంతటఁ బోక తోడ్పై నెతని । గంచు 1 మించుగ నేయఁ గనలి కౌరవుండు
పాండునూనులమీఁదఁ బైబడి దోష । చండమదోద్యుక్త శరఃరంధరం
బొదివి వారలపైస్య¹ భూరివారాశి । మదమెల్ల నాభీల మథనంబు చేసె.
అంతఁ బాండవులును సఖిలసేనలును । బంశంబు తీయక పైఁడి పోర

నా వీరవరుడంత నాగ్రహవృత్తి । భూవినుతంబుగఁ బోక తానిల్చి
 నుతశక్తి ధర్మజు నూఱుంబకములఁ । బ్రతిస మారుతినె డెబ్బది సాయకముల
 నహదేవు నెనిమిది శరముల నకులుఁ । దహతహ నాలుగస్త్రములను మఱియుఁ
 బాంచాలనుతుని ¹ సప్తాంబకంబులను । బాంచాలినూనులఁ బంచశరముల
 సాత్యకి నన్నూఱు శరములనేసి । యత్యుగ్ర మూర్తియై యార్చి సైన్యములఁ
 బదిటఁ బ్రదేంటను బదుమూట మూట । విదితంబుగా నేసి వెన నంతఁ బోక
 నకులూనఱుని విల్లు నడిమికిఁ ద్రుంప । వికలుడై యతఁ డొక్కవిల్లు సంధించి
 పదపడి ² పోరుచోఁ బాండవసేన । లదయులై శరవృష్టి నాఁగిన, నతఁడు
 దృష్టిచలింపక తిరుగుడు వడక । దృష్టినిఁ గరములదీనత చూపి,
 తనువుల నెత్తురు దట్టమై భువిని । ఘనతఁ బ్రవాహంబుగాఁ బ్రయోగించె.
 మన సేన లారీతి నుఱి పాండురాజు । తనయుల సేనలఁ దగనొంచుచోట,
 ననఘు ధర్మజుమీఁద నప్పుడాశకుని । తనపాటు చూడక తావచ్చి తాకి
 శరములు వర్షించి శమనజ తేరి । వరహాయంబులఁ బట్టి వారకకూర్చి
 యవశుఁగా నేయుచో నంతటిలోన । నవనీశ, నహదేవుఁ డడ్డంబు వచ్చి
 తన తేరిపై ధర్మతనయుని నునిచి । కొనిపోయె నప్పుడా ఘోరాజి వెడల.
 మఱివేఱుతేరు ధర్మజుఁడపుడెక్కి । యతిముఱిదాఁకి ఘోరాస్త్రంబులేయ
 శరముల నవి ద్రుంచి సాబలుడేచి । యరయంగ ముంచెఁ దోయధిముంచినట్లు.
 నకులుని తోడుత నవ్య విక్రముఁడు । శకునినూనుఁడు వోరె జయకాంక్షనుహిమ,
 వడిసాత్యకియుఁ గృతవర్మయుఁ దొడరి । విడువక పోరిరి విశ్వంబు దలక.
 భారుణిఁ గృపుఁడును ద్రావదినుతులుఁ । బోరిరప్పుడు మహాద్భుత శక్తి మెఱసి.
 మఱివారిభటులును మనవారిభటులు । నుఱక పోరాడిరి యుద్వీరలేశ !
 అమరేంద్రనూనుఁ డట్లాతుములమున । సమరసైన్యము ⁴ బారినమరుచు వచ్చి
 కృపురథాశ్వముల నిష్క్రమితి నేలఁగూల్చి । నపుడు ద్రోణతనూజుఁ డడ్డంబు వచ్చి
 తన తేరిపై నిడి దవ్వుగాఁ బోవఁ ! । గనుఁగొని కారవాగ్రజుఁడు రోషించి
 రయమున నేనూఱు రథములవారి । భయమేది యయ్యమువట్టిపైఁ బనువఁ,
 గనుఁగొని యంత శిఖండిఁ గోపించి । కనుఁగన నపు డగ్ని కణములు దొరుగఁ
 బూని యొక్కనినైనఁ బోరిలో బ్రదికి । పోనీక నిశ్చేషముగా జంపివైవఁ,

1. సప్తమార్గజంబుల. 2. పాదుచో. 3. ద్రుంచె. 4. భారజమరుచు. (మూ)

దటచైన యుత్పాతతతులు చూచుచును | బటచెను గురుసేన బహుముఖంబులను.
 ఆ దుర్నిమిత్తంబు లవి లెక్కగొనక | యాదట సౌబలుండహి కేతుకనియె :
 “ ఓనుయోధన, నీకు నొకటిచెప్పెదను | నాసాహసంబును నను జూడుమివుడు.
 మోహరింపుడు సేన ముఖమున మీరు. | ఆహవంబున నేను నాసాండునుతుల
 ఖండించి సామ్రాజ్యకలితుఁగా నిన్ను | దండిగానేలింతు ధరణి యంతయును;
 పాలించి యనువు నీపాదంబులూన; | గాలిమాటలు గావు కనుఁగొను. ” మనఁగఁ
 బొప్పడినట్టి యాబలుమొగ్గరంబు | వేల్పువట్టినవాని విధమునఁ జూచి,
 కడు సంతసిల్లి యగ్గాంధారినుతుఁడు | తడయక శకునితోఁ దా నిట్టులనియె :
 “ మున్ను ద్యూతనిమిత్తమున రాజ్యమెల్ల | నెన్నఁగ గెలిచి నాకిచ్చితిగాడె!
 మొనసి యాహవరంగమునఁ బొండునుతులఁ | జెనఁచి యిచ్చుడునీడు భీకరాస్త్రముల
 పాలుగావించి నిర్భయవృత్తి రాజ్య | మేలింపు మామ, నీకిది వేళ. ” యసిన
 సౌబలుఁ డాహవోత్సాహంబు మీఱఁ | గా బలంబులతోడఁ గడఁగిన, నవుడు
 అంతకనుతుఁడు తనంతరంగమున | సంతసంబంది యా సహదేవుఁ జూచి :
 “భీతిల్లి పోరాని పెడమొగ్గరంబు | నాతత కాంభోజయవనాశ్శములను
 గూడి పెల్లార్చుచు గుణనిస్సవముల | నోడక ¹గావించి యొనరఖడింపు.”

శకుని సహదేవు లాశ్మికసహాయులై ఘోరంబుగాఁ బోరుట

మనవుడు నట్లకాకని మాద్రిసుతుఁడు | మనమున రాగిల్లి మఱి విజృంభించి
 తొడరి పోరాడుచోఁ, దుములంబునందుఁ | బడ వచ్చువారును ఒడియెడువారు,
 మల్లయుద్ధంబున మ్రగ్గెడువారు, | భల్లాయుధంబులఁ బడవేయువారుఁ
 గరవాలములఁ దలఁ భండించువారు | సురియలఁ జెండాడి స్రుక్కించువారు
 గదల నెత్తులు వివ్వఁగాఁ గొట్టువారు | పదముల నొండొరుఁ బడఁ దన్నువారు
 నొకని గుఱ్ఱంబుపై నొకఁ డెక్కువారు | సకలంబుగా నస్థిచయమేర్చువారు
 పొడిచి గంట్లను దూరిపోయెనువారు | తొడిఁబడ గుండెలు దొరిగించువారు
 ముక్కులుఁ జెవులును మొగిఁ ద్రెంచువారు | చక్కుగా హయములఁ జంపెడివారు
 నీరీతిఁ బోరాడ నిరువాగురణము | ఘోరమై యుండె నెక్కుడు వేర్నితోడ.
 అంత సౌబలుతోడ నాసహదేవుఁ | డంతయుఁ బోరుచో నిల్చుపడజాడు

తెఱలక కలఁగక తెగువవీడ్పడక । యటలేని కడఁకతో నప్పుడుప్పొంగి
 యతుల రాద్రాకారుడై చెలఁగె । ప్రతిపీరసేనల బహురక్త శల్మ
 భూరిమేదోమాంసములు బునుకలును । ధారుణి రాల్పుచు ధరఁ గూల్చుచుండె.
 ఆరీతి నుభయ సైన్యంబులవారు । వీరులై ధీరులై వెన ననహాయ
 శూరులై క్రూరులై సారిది 1బోరఁగను । ... ..
 బాంచాల సుతునొంచి బలియుఁ డాశకుని । యంచిత ద్యుతులతో నట వేగ మరలి
 “వేడి కారవరాజు వేడి నాస్వామి । వేడి వేడి” యని వెదకుచు రాఁగఁ
 జతురత శకునితో సైన్యమిట్లనియె : । “హితమతిఁ గౌరవు నిట్లెల వెదక ?
 అడెచూడు సేవల 2నాఁచుచున్నాడు; । పొదలి పాండవులతోఁ బోరుచున్నాడు;
 పోవలసిన నందుఁ బా” మృన్నతఁడు । నావేళ నావిభు నత్తెత్తి చూచి
 శేరంగఁజనుడెంచి చెలఁగి యట్లనియె : । “పౌరవేశ్వర, మెండుబలములనెల్లఁ
 గరితురంగాదులఁ గడ తేర్చినాడ. । ధరణి సీసేళల దాఁగక మనము
 ప్రాణవంచన లేక 3పైకొన్నఁగాక । త్రాణ బాండవులను ధర గెల్వరాదు.”
 అనిన సంతోషించి యాకౌరవుండు । తను గూడుకొని మదోద్దండుడై నడవఁ
 గేశవుఁ గనుగొని క్రీడి యిట్లనియె : । “ఆశమానఁడుగదా యహికేతనుండు !

దుర్యోధనుని మార్ఫ్యంబుద్దేశించి కృష్ణార్జునులు సంభాషించుట

వెనుఁబాటు చుది సరపీనంబు లేక । యనిసేయఁ దివురుచున్నట్లున్న వాడు.
 వీడుగో మనసైన్య వితతి మధ్యమున । వాడిమి వాటించి వచ్చుచున్నాడు.
 వచ్చుఁగాకేమి నా వాడిబాణముల । గ్రుచ్చెదఁ గురుసేన కుంభినిఁ గూల.
 ఉడుగక తీవ్రత కోపలేననక । తొడరి రథంబీవు తోలుమీ కృష్ణ !
 తివిరి పడ్డె నిమిది దివనంబులయ్యె । వివరించి యరిసేన విసిగితి నఱకి.
 పూర్తిమై బోలని పోల్కినున్నదియు (?) । భార్తరాష్ట్రులసేన తఱుగ దేమి యును.
 నిచ్చలుఁ బరికింప చిన్న నేటికిని । మచ్చిక మనసేన మహినంత యణఁగె.
 అపగానందనుఁ డనిఁ జన్నపిదప । సీపౌరవుండు సంధికిట వచ్చుననుచు
 నామదిలోఁ దోచె నవి నొల్లఁడయ్యె । నేమనఁ గలదింక నిందిరారమణ !

1. బోరుచును. 2. శేఁచు. 3. పోరిన. (మా)

మున్నాజిలోన భీష్ముని చావుచూచి । యెన్నఁగా భగవత్తుండేల్లుట చూచి
యనిలోన సైంధవుఁ డణంగుటచూచి । గొనకొనియాచాపగురు చావుచూచి
దుశ్శాసనుని చావుతోలఁగకచూచి । దుస్సీలి కర్ణుండు ద్రుంగుటచూచి
గుడ్డిపాపాత్ముండు గుదియింపఁ డయ్యె, । దొడ్డమూఢుడుగదా ! దుర్యోధనుండు,
పోకిప్పుడు మదిపూనుట! యెన్న । వీరుఁడింతటివాఁడు వెదకినఁ గలఁడె !
తుది నేఁడు శల్యుండుద్రుంగుట చూచి । యిదె వచ్చివాఁడు తానెంతటివాఁడో !
కోరి భీమునిచేతఁ గూల్చిఁగొక । యూరక తానే ; యుర్విపాలిచ్చు !
సారసనేత్ర, నాచండకాండముల । ఘోరాజినేనలఁ గూచ్చెద.” ననిన
యాదవతలకంబు నప్పార్థుఁ జూచి । “యీదెన నీమాట లివి నిజంబగును ;
రాయబారము మున్ను రయముననేను । ... ..
విదురుఁడెఱుంగఁగా వేపుఁజూపఁగఁ । జెదరి నన్ బట్టఁజూచినవాడు గాఁడె !
అదిగాక ద్రావది నట భంగవఱుచి । వదరిలక్ష్మికిఁ బెడఁ బాయంగఁజేసి
యాకలంబులు దిని యలముటఁబొందఁ । బ్రాకటారణ్యంబుపాలు గావించి
విరటుపాళెంబున వీడ్వడి నవఁతఁ । బొరసియుండఁగఁజేసి పొరి దండుగూర్చి
యిందువంశేంద్రుల నిట మనవారిఁ । గందఁ జేసినయట్టి కష్టుండు గాఁడె !
వీఁడు భీమునకెంత వీనిసైన్యముల । పోడిమి మాయించి పుడమిపై గూల్చు.”
అనిన ధనంజయుఁ డచ్యుతుకనియె : । “విను దేవకీపుత్ర, వీనిమార్గంబు ;
మఱిచెడి నిన్న వమానించి పట్టఁ ; జతురతఁ దలఁచిన శకుండు దుర్జనుఁడు,
పాపికిఁ బాపంబె పథ్యంబుగాక । యేపార నీబుద్ధి హితవుగాఁగొనునె !
కుతలంబునను వీని కొఱకునై వచ్చి । ప్రతిస రాజులు వృథా పాతమై తెగిరి,
జగతి భీష్మద్రోణ సైంధవప్రము । లగణిత పుత్రమిత్రామాత్య సుభట
కరిరథ తురగ సంకలిత యోధులును । సరవిమై ననిలోనఁ జావంగఁ జూచి
మది నొకించుక యనుమానంబు లేక । వదిలుఁడై మఱియును బఱతెంచివాఁడు,
చన మిగిలినవారిఁ జంపించి కాని । తనువు దొఱంగఁడు ధార్తరాష్ట్రుండు,
కురునాశనుండైన కురుకులేశ్వరుని । బలములఁ గడతేర్చుఁ బఱపుము రథము. ”
అనవుడు నాఁగాకయని యచ్యుతుండు । ననిల సంకాశంబు నగు తేరు వఱవఁ
బావక నిభమైన బాణంబు లేసె. । పావని గదపూని పటుతేరు డిగ్గి

కరటి కుంభంబు లొక్కట విదారించి | పరగంగ ఘోటకపటలిఁ జెండాడి
 రథములుర్వరఁ గూల్చి రథ్యాళి నొంచి | పృథివిపై భటకోటిపీఠచమణించి
 మఱి వేలసంఖ్యలు మాతంగసమితి | నుఱక చెండాడి మహాగ్రత మెఱసి
 కోపించి వాయువుకొడుకు సీనుతుని | దీపిత రథమంతఁ దెగువతో, బట్టి
 యీడ్చి త్రిప్పుచు దివికెగురవైచినను | ఊర్చినగతి నతఁడుర్వివైఁ బడియె.
 పడిన సంతటిలోనఁ బవనతనూజు | కడరుచు నొక కొండతాభీముఁదాకి
 పోరుచో నలవారిఁ బోసక యతఁడు | కేరుచు జముప్రోలికిని బోవవైచె.
 అదిచూచి హతశేషమైన బలంబు | కదుపులు కదుపులై గదియవచ్చుటయు
 నేనూఱు రథికుల నేన్నూఱుకరుల | మానితకాంభోజ మత్తనాజులను
 ఎనిమిది వేపుర నిటఁ బదాతులను | బనుగొన నొక్కటఁ బ్రాణముల్ గొనియె.
 ఆవేళ నందఱ కనిలాత్మజుండు | కావింప లయకాల కాలుఁడై తోఁచె.
 దట్టంపు గుఱ్ఱపు దళముతో నంత | నెట్టన కురురాజు నెఱి సుదర్శనుఁడుఁ
 గూడియుండుట చూచి గోపాలుఁడవుడు | క్రీడితోఁ బలికె నత్కిర్తితోఁ బొంగ :
 “కవ్యడి, చూచితే కదనరంగమునఁ | గ్రోవ్వి చచ్చిరి వై రికురుకుమారకులు.
 ఘోరతమంబుగా గుఱ్ఱపు గములుఁ | దేరులుఁ గరులును దెగటాఱిపోయె.
 భీము నెంచెదరన్నఁ బృథుతరాటోప | కామారియే గాని గాఁడు మర్త్యుండు.
 వేయేల నిను జెప్ప వెన నీకు నాకు | నోయున్నతాత్మక, యొగి వేఱులేదు.
 ఖండవంబేర్చి యాఖండలు గెలిచి | గాండీపమగ్నిచేఁ గైకొని మున్ను
 పరమేశుతోఁ బోరి పాశుపతాస్త్రు | మరుదారఁ గైకొన్న యాహవశూర !
 అల్లదె కంటివే ! యహికేతనుండు | తెల్లనిగొడుగున దీపించువాఁడు.
 మనమీఁది కినుకతో మార్గలయుచును | ఒనవెట్టుకొని కాచుకున్నాఁడు చూడు.
 ఒఱనున్న యసివోలె నొప్పుచున్నాఁడు | వెఱవఁడు ; ఎట్టిదో వీని సాహసము !
 తెగిరి వాయుజుచేత ధృతరాష్ట్రపుతులు, | తగవొప్ప నింకనిద్దఱుగాక ధాత్రి.
 వీరనఁగా నెంత వీరలఁ జంపి | భూరి సత్కిర్తులు పొందుఁడుమీరు.”
 అనిన ధనంజయుఁ డచ్యుతు కనియె : | “వినుము భీష్మద్రోణ వీరుల నాజఁ
 జంపితి మీయల్పసైన్య మదెంత ? | సాంపార నాపేర్చి చూడుము దేవ !
 ఏనూఱు తేరులు నేనూఱు కరులు | నేనూఱు గుఱ్ఱంబు లిట రెండువేలు
 కాలుబలంబులు గానరా వచ్చి | శూలమై యున్నాఁడు చూచితే ! శక్కుని.

కృతవర్మ గురుసుత కృపులు తాళేఁ | జితులు గాలేరు; ఆజిని బోరలేరు;
ఇంతమాత్రపునేన నేనాజిఁ జంపి | పంతంబు మింతు నీ పాదఁబులాన.
తలఁగొని వీరిని దండ్రించు నపుడు | తెలియరారాజు సంధికి వచ్చునొక్కొ!
ఏకార్యగతియును నిటఁ జూచుకొనెద. | ... ..
దేవకీసందన, తీవ్రవేగమున | నీవేళ నారథ మిటఁ దోలు. “మనుచుఁ
గరువలినుతుఁడును గవలును నడవఁ | గురురాజుఁ దాకి మిక్కుటముగా నేయ,
నెడసాచ్చి శకునియు నిట సుశర్మండు | నడరి నుదర్శనఁ ¹ డాయనిలజనిఁ,
ద్రైగర్షిరులుఁ దక్కటివారు | ధీగతిఁ బార్థుని దేవకీసుతుని
జలజల మన సంపచయమున ముంప | ² నొలసి మండెడు వీతిహోత్రుడై నరుడు
వచ్చినవారల వమ్ముపోసిక | యచ్చుగా యమపురి కనిపి, వేవేగ
వారిబలంబుల వారినూనులను | వారివారినె కూడ వరుసతో ననిచె.
అంత సౌబలుఁడు మహాప్రతాపమున | నెంతయు సహదేవు నేవుమై దాఁకె.

ఉలూకుఁడు సహదేవునితోఁ బోరి మడియుట

తాఁకినచోటఁ దత్తనయుఁడులూకుఁ | డాఁగొన్న పులివోలె నాక్రమించుటయుఁ,
గొడుకును దానును ఘోరాస్త్రములను | విడువక సహదేవు వెనకొవ్వనేయఁ,
బదియింట నాతని భంజించి విల్లు | వదలక తెగనేయ, వాడిమిచూచి
శకుని తనూజుఁ డచ్చలము రెట్టింప | వికవిక నవ్వి యవ్వీరునిఁబలికె:
“సహదేవ, మాతండ్రి చండకార్మకము | సహహత్రుంచినయట్టి హస్తముల్ ద్రుంతు;
చూచి తప్పించుకో శూరుండవైన; | నేచియుఁ గాదేని యిటఁ బాటిపొమ్ము. ”
అని పావకజ్వాలలైన బాణముల | మునుకొని యేయ నిమ్ముల మాద్రినుతుఁడు
అవి తెగవిడివడి యట రాకమున్నె | యననీశ, యాతని హస్తముల్ ద్రుంచె.
త్రుంచి యంతట సహదేవుండు కినుక(?) | మించి “యలూక, మేల్కేలురా! నీవు
నొకటి నీమదిలోన నొగి నెంచియుండ | వెకలి నిన్ బాలించు విధి యొక్కటంచె.
నిగిడి నన్నేయఁ బూనినయట్టి చేతు | లొగి నేఁడు తెకతేర వోనాడుకొంటి (?)
అట నులూకంబన నాగూబవేర | ఘటనమై వర్తించి కడవట నీవు
గూబజంకెలతోడఁ గుందుచు వచ్చి | గూబవై పోతివి కురురాజునెదుట.

1. విజయుండు. 2. తెలసి. (మా)

ఏముమా యేచేత సేసెద ?" వనుచు । దాయ మన్తకములు ధరణిపైఁ గూల్చె.
 తనయుండు దెగుటయుఁ దగసాబలుండు । మునుకొన్న కోపాగ్ని మునిగి లోఁగుంది
 కన్నీరు దొరుగ నంగంబు వణంక । విన్న నై తనయాత్మ వెచ్చుచు నపుడు
 “పాండుతనూజులు భవ్యదోర్దండ । చండప్రతాపులు సహజ విక్రములు
 గతమత్సరులు శుభకరులు సత్యాత్ము । లతులితాచారు లాయత కీర్తిధనులు
 నైన వీరల జూదమను నెపంబునను । బూని రాజ్యముమోసపుచ్చిన దోష
 మదియేలతప్పఁ ? బాయక పుణ్యుడైన । వినురుని బుద్ధులు నివనైతి మొదల ;
 అడరి నిందలకెల్ల నాధారమైతి ; । కడపటఁ దనకు నిక్కడ చావవలసె.”
 అనియని శోకించి యా సహదేవుఁ । గనుఁగొని పలిక నాగ్రహము కెట్టింపః
 “మాద్రీ తనూభవ, మహి నాకుమారు । భద్రమూర్తిని వీరభద్రావతారు
 రణమునఁజంపిన రణశూర, నీవు । జణిగిపోవక నిల్చిచూచి పోరాడు ;
 పోయెదవో నిన్ను బోసీనుగాని । పాయక ననుదాకి బంటవై నిలుము.”
 అని గుణధ్వని చేసి యాశ్చర్యమఁ జేర్చి । మునుకొని నారసంబుల మూటసేసె.
 ఏసిన సౌబలు నివ్వారసంబు । చేసె చుత్తుమురుగాఁ జిత్రతైఖరిని.
 అట వాడుఁ గదిసి మహారుద్రగతిఁ । బటు ఖడ్గ తోమరప్రాసశూలములఁ
 బైకొని వైవ నప్పొండవానుజుడు । చీకాకుపడ వానిఁ జెక్కివైచుటయుఁ,
 గనుఁగొని శకునియుఁ గాలు సేయాడ । కనయంబు నతని బాణాలిచేనొచ్చి
 పెదవులు దడుపుచు భీతివాటిల్లి । కుదిసి నెవ్వగల దిక్కులు నూచుచుండె.
 ఆ సహదేవుండు నాసమయమున । భాసుర బ్రహ్మాండభాండముల్ వగులఁ
 గోపించి తనవింటిగుణము మ్రోయించి । చూపట్టు శరములు సోనగాఁ గురిసి
 మర్క మర్కంబులు మఱి యుచ్చిపాట । దుర్మదాంధుని సేసె దొడ్డతూపొకటి.
 కాయంబులో గుండెకాయ నాటంగ । నేయుచోఁ బడి లేచి యింకఁ జాలుననుచుఁ
 దనుగూడి వచ్చిన తనవాడుఁ చాను । గునిసి ‘తుంగెల్లు కేఁగులుగాఁగఁ’ బాటె.
 పాటిన నదిచూచి పాండునందనులు । పాటకుండఁగ వారి బసనడ్డగింది
 చంపుచో, గొందులు సందులు దూటి । తెంపేది ‘యింక దిక్కు దెసయేది’ యనుచుఁ
 బాటెడు సౌబలుఁ బొండవానుజుడు । “తీరిగు పాటినఁ దిరుగు సౌబలుండ !
 రారాజమామవై రమణిగాంధారి । కారయఁ దోబుట్టువై ధృతరాష్ట్ర
 మండలేశ్వరునకు మఱుదివై యిట్టి । బండంగివై యిట్లు పాటంగఁ దగునె !

పరఁగంగ నీటికి బలువిడిఁ దొడగు; | నెఱి ¹ మాన్పవచ్చు నే నీపాలిచావు! |
 చావక యొక్కడ జరిగెను చెవును! | వాఁని పిష్టదైవంబును దలఁపు.
 మాయజూదంబున మారాజ్యలక్ష్మి | మాయించినట్టి మర్కడుడవు గావె! |
 ఉత్తమసాధ్వీ యాయువిడఁ బొంచాలి | మొత్తి యొప్పించిన మూర్ఖువుగావె! |
 రాజాజుచే వినరాని వాక్యముల | నోరి, యూడించిన యొజ్జవు గావె! |
 నాడు, ఓడినమమ్మ నవ్వి బుట్లన్న | వాడవు నాచువాడవు గావె! |
 ధర్మజుఁ గొలువులోఁ దప్పంగనాడు | కర్మంబు లన్నియుఁ గడ తేర్తునేడు; |
 చూచి పోరాడు నిష్ఠురుడ, నీ." ననుచు | నేచి వాలమ్మ లనేకముల్ గురిసె.
 కురిసినఁ గోపించి గుణము మ్రోయించి | తిరుగక యీ సహదేవునొప్పించె.
 నొప్పించుటయుఁ జూచి నూలుబాణములు | తప్పక తొడిగి యాతనిఁ జిక్కువఱచి
 యొకట వాయంబుల నొకట నారథిని | నొకట శస్త్రాస్త్రంబు లొకటఁ గావంబు
 నొకట రథంబును నొకటఁ గేళువును | నొకట వజ్రాంగియు నుర్విపైఁ గూల్చి
 వదిటఁ బండ్రింటను బనుమూటుమూటుఁ | బనుల ముప్పమలఁ దప్పని సాయకముల
 మర్క మర్కంబులు మఱి యుచ్చిసాట | ధర్మజాతమ్మ డుద్ధతి మీట నేసె.

సహదేవుఁడు శకుని కంతమాత్మరీంచుట

వీసిన సహదేవు నీక్షించి శకుని | “నానో గావచ్చు నని యుంటిఁగాక
 చూడుము నీ” వని నునిశితశక్తి | యూడకొతిని మీఁద నుగ్రుండై వైచె.
 వైచిన నదియును వడి సభోవీధి | నేచి మంటలతోడ నేతేరఁ జూచి
 ‘తేరును విల్లును దెగిన నీపాటి | శూరుండవైతివి చూడు మేల్మేలు’
 అని యర్థచంద్రబాణాలిచే దాసి | గనెలుగా నేసి యాకతిననుష్టాత్ము
 “సారెలనాడు హస్తములేవి?” యనుచు | నారూఢి శరముల నవి ద్రుంచివైచి,
 చటులత నొకదివ్య సాయకంబునను | నిటలాత్ము కై వడి నిండ గోపించి
 వెలయుఁ గౌరవుడు నిర్విణ్ణుండై చూడఁ | గలుపాత్ము సౌబలు కంతంబుద్రుంచె.
 కృపుడు ద్రోణాత్మజ కృతపర్మలవును | విపరీతగతి నీవు విఱిగి నట్లుండఁ
 గలసైన్యమెల్లను గలగి పాటంగను | జలజనాభుడు పాంచజన్య మొత్తుటయు
 నానినాదముఁగూడ నమరేంద్రనుతుడు | తానును దేవదత్తం బొత్తై నపుడు.

ఇట్టి శంఖరవంబు లీక్షించి బలము । కుట్టులు వదలఁ, గన్గొని చాలనవ్వి
కొంతేయరథము డగ్గఱఁ బోయి నిలిచి । మంతనంబున వాని మాధవుండనియె :

“నేటి యుద్ధంబిట్లు నెఱయఁ జూచితివె ! । వాటమై నీమనను పచ్చెనో లేదో !
దేవ, నేడిదె నహదేవునిఁ జూడు । దేవతామూర్తియై దీపించినాడు.

ధర్మజ, నీపిన్నతమ్ముని నెన్న । నర్మిలి మర్త్యమాత్రావతారుండె !

శోపించెడు గాక శోపించునంత । నేవున నిం నాదులెనగారు సుమ్ము ;

ఈ సౌబలుండన నెంతటివాడు ! । వాసిగా సౌబలు వాడితూవులకు

నితనిఁ జెప్పినచోట నితరులఁ జెప్పఁ । బ్రతి పోల్పురాదు భూపాలాగ్ర గణ్య !

శకుని యీతనిచేతఁ జచ్చుటఁజేసి । నకలేశ, నేడువో సామ్రజ్య మబ్బె.

కావున నోవీర, కడకఁతో ధర్మ । దేవతా మూర్తివి దేవ, నీవర్ధి.

ఈ భీముఁ డీనరుఁ డీనకులుండు । శోభనాకార సంస్తుత పరాక్రమము.

వీరు నీవును గూడి వేడ్కతో భూమి । భారంబు డించి నావ్రతిన చెల్లించ

నాచంద్ర తారార్కమై నీదుకీర్తి । యేచి లోకంబుల నిట నొప్పుఁగాత.”

అని యిట్లు శ్రీకృష్ణుఁడభినతి నేయఁ । దనకేలు మొగిచి యాధర్మజుండనియె :

“ఘనుఁడు తృణంబైనఁ గడఁగి వట్టినను । అనఘాత్మ, మేరుమహా శైలమగును.

అట్టిహేమాద్రి తృణాంతరంబైనఁ (i) । గట్టడ మీయనుగ్రహమునఁ గాదె !

నకల జీవులకును శైతన్యమగుచు । నకల జీవాళి రక్షకమూర్తివగుచుఁ

గలగొని ప్రహ్లాదుఁడాచి, యీ మొన్న । మఱసి మాద్రాపది మానంబుగాచి

తెలివి భూభారంబు దించంగఁ బుట్టి । ... ..

నట్టి సర్వాంతరాత్మకుండ నీ మమ్ము । నెట్టన గాచుట నీకెంత పెద్ద !

తోలుబొమ్మలయందుఁ దొడరి నూత్రములు । కీలించి ధైర్యంబు గీల్కొల్పి మమ్ము

జోక నాడించెడి ¹ నూత్రధారుఁడవు ; । మాకు దిక్కువ్వరు మఱిసేవె కాక ;

కురుక్షేమ మాహుతిగొనఁజేసి భూమి । పరిపాలనప్రౌఢిఁ బాటించు నాకు.”

అనియిట్లు పలుకుచో నంతఁ గౌరవుండు । మనమారఁ ‘దనమేనమామ పాటునకు

నేమాయె !’ ననిపల్కి ‘యెల్ల పాండవుల । నే మాయచేసెద నిక’ నంచుఁ గదలి

జనపతి వై రాగ్యసంపన్నుఁడగుచుఁ । దన నిజమూల బాంధవసేనఁగూర్చి

పురికొల్పి, వారును బోరఁబ్రాణములు । సరకునేయక క్రిడి సద్వృత్తుఁ దొడరి

యవని నాతని సాయకావలిచేతఁ | గవగూడి పోయిరి కాలునిపురికి.

పోయినఁ దానొల్లఁబోయి కారవుఁడు | పాయక¹ వెలవెలపాటును బొంది
హీనుడై విహ్వల హృదయ వికల్ప | దీనుడై దెనచెడి దిగ్భ్రమ మీఱఁ
బెడవులు నడుపుచు బిమ్మిటిగొనుచుఁ | బిడవఁ దాఁ దనపేరుఁ బెంపును విడిచి
మానమే తొడవుగా మహిమించినట్టి | సూక్ష్మతమటు డించి శూరతవిడిచి
సురిగిపోయెదనని చురుకనిబుద్ధి | వెరవేసి మార్గంబు వెడకుచు నుండె.”

అనుటయు ధృతరాష్ట్రుఁడనియె సంజయుఁడు : | “మనసేనలందఱు మ్రందిపోవంగఁ
బొండవులకు నెంత బలముండె నపుడు? | ఒండొండ వివరించి యొగిఁజెప్పు.” మనిన
“నిరువేలురథములు, నిభములేడ్చుఱు, | వెరవాఱఁగా నైదువేల గుఱ్ఱములు,
పదివేలు నిజయోధ భటపీఠనరులు | ముదమునఁ గొంతేయ మొననుంట చూచి
కొంచెవుఁ దనమూఁక గుమురునుజూచి | వంచసె నృపతి యుర్వరనుండ వెఱచి
వలనొప్ప నప్పడెవ్వరుఁ గానకుండ | నలయుచు నటు గదాహస్తుడై తొలఁగె.
ఏమనిచెప్పదు నిభవురాధీశ! | యామహాదైన్యంబు నట దైవమెఱుఁగు.

² కొలువనేకాదశా క్షోహిణీబలము | గలుగు మహారాజు కారవేశ్వరుఁడు
ఎల్లవి గోల్పోయి యేకాంగియగుచు | నెల్లగాఁ దనమెంట నెవ్వరులేక
యా యున్నచోటికి నసతిదూరముగఁ | బోయి యుత్తరమైన పూర్వభాగమున
నున్న ప్రాదంబున నొగి దాఁగియుండ | విన్ననై చనుచును, “విదురువాక్యములు
వినని పాపంబున వేస నిట్టికీడు | గనుఁగొంటిఁ గంటనక్కట! మోనమయ్యె.
మునుకొని యంతయు మొదలఁగృష్టుండు | పానరంగ బోధించి బుద్ధిగాఁజెప్పి
‘యెదుఱుఁగఁచాలు వారన్నదమ్ములకు | నీదేస నాకుఁగా ని’ మృన్న శౌరిఁ
గృష్టు జనార్దనుఁ గేశవు శార్ణి | జిష్టు నారాయణుఁ జేసట్టు వట్టి

చెఱఁ బెట్టఁదలఁచితి; క్షితిపులభంగ | పఱచితి నా పాపఫలమెల్లఁగంటి.
దేవతాత్ములు గుంతిదేవి గర్భమున | నావిర్భవించిన యమ్మహాత్ములను
ఇడుమలఁ బెట్టిన యీ జన్మమునకఁ | గడమలే కివియెల్లఁ గనుఁగొనవలసె.
మాయజూదంబున మహియెల్ల గెలిచి | ‘ఛీ’ యని నాసరిక్షితివులు నవ్వ
నువిడఁ బతివత నత్తమసాధ్యి | నవమానపఱచిన, నది పుత్రమిత్ర

సహితంబు రణభూమిఁ జాన నానాలి । విహిత విధాత యివ్వధిఁ ¹ దెచ్చిపెట్టె.”
 నని తలపోయుచు నధికశ్రమమునఁ । జరునెడ, నటబారి సమీరుచు వేగ
 రారాజుచొప్పున రథికుహారములు । భేరి మృదంగాది భీకరధ్వనుల
 భీమసాద్రేయులు పృథివి గంపింప । నామేటిపైస్యంబు లతులమై నడవ
 హరికేతనంబును హరిసారథియును । హరిదశ్వమణులను నగ్నిరథంబు
 హరిమయాలంకార మది లేడరిల్ల । హరికుమారుడు పురహరుని చందమున
 నొప్పారి రణభూమి నగ్రుండై నడవి । నప్పుడు హతశేషు లవనిపై నడగఁ,
 గృతవర్మ గురువుత్రక్తులు మువ్వరును । హతులుగాకేగిరి; యాసయయమున
 ననుజూచి పాంచాల నందనుఁ డవును । “² చననేల సాత్యకి, సంజయుఁబట్టి;
 వీడేమిసేయును? వీడనధ్యుండు; । వీడు పాపంబుగావింపఁ డెన్నఁడును;
 వితత గుణోన్నత కిమలమానసుడు । బ్రతికి యెక్కడనున్న భయమేమిమనకు?
 వినుతవిక్రమశాలి, వీనిఁబోనిచ్చు.” । అనవుడు కై నేయుఁ డమ్మాట వినక
 “విధితెచ్చి నాచేత వీనినర్పించె; । వధియింతు నిప్పుడవశ్యంబు.” ననుచు
 వేసరి వాలెత్తి వ్రేయుజూచుటయు, । నాసమయంబున నశఘుండు ఘనుఁడు
 సాత్యవతేయుఁడు నన్నిధి యగుచు । “సాత్యకి, యీతనిఁ జంపంగవలదు;
 విద్వేషియగు నైన వీని నీక్షణమే । మద్వచనార్థమై మన్నింపు.” మనిన
 నమ్మనీశ్వరునకు సంజలి చేసి । సమ్మదంబున నన్న జయ్యన విడిచి,
 “పొమ్ము సంజయ, కాచివుచ్చితి నిన్ను । నిమ్మొనచోటికి నేగి వర్తింపు.”
 మనుటయు మునినాథుకప్పుడు మ్రొక్కి । యనుమతి నడసితి సరిగె నమ్మాని.
 అంతనే గురువిభుఁ డరిగినజాడ । పొంత నట్టుకపోయి భూపాలవరుని
 మడుఁగు చక్కటిఁగాంచి మఱి దుఃఖియందఁ, । బుడమితేడను బొప్పపూరంబు నించి
 నను జక్కజూడక నలిఁదూల, విభునఁ । గని యేను నేడ్చుచుఁ గడుశోకవృత్తి
 నల్లనఁ బతితోడ నంటి నప్పాట: । “మెల్లనఁ బోరానిమృత్యువు దప్పి
 వచ్చితి నమ్మహావ్యాసుల కృపను; । ఇచ్చట నుండరా దింక నేటిక్షతుకు!”
 అని యేనుజెప్పిన సహి కేతనుండు । ³ పనవుచు ననుజూచి పలికె నిట్లునుచు:
 “మనయందు సంజయ, మఱి యెవ్వరైన । వినిపింపు చావని వీరులు గలరె!”
 అనినఁ గౌరవునకు ననఘ! యిట్లంటి: । “మనికితమది యేల మనవారిలోన

1. తెట్టఁజెచ్చి-తని. 2. రుచి. 3. చనఁడేల. 4. పనవుచు. (మా)

బ్రదికె నశ్వత్థామ బ్రదికె గృహండు । బ్రదికెను గృతచర్మ పతి, వీరుదక్క-
బనుగొన నెవ్వరు బ్రతుకుటలేదు. ” । అని విన్నవించిన నడలుచు విభుడు
నాకంధరంబున నలి హస్తమూడి । యాశలత్యంబున నడలుచు జూచి

దుర్యోధనుడు ద్వైపాయనంబును మాడుపుర డాంగుట

నీకడ కనుపుచు నృపుఁ డీట్టులనియె : । “ ఏకాంగినైతి నింకేమి నేయుదును ।
మందుకై నను మాటు మానిసి లేక । మ్రందె నాసైన్యంబు మాటమాత్రమున.
పాండుసూనులు ధర్మపరులు గావునను । బాంధిశ్య మేర్పడ బంధులు దారు
బ్రదికినా; రిట వారిబారికి దప్పి । బ్రదికితి నాపాలిభాగ్యంబు గాదె ।
ఇదె నాకు రాజ్యంబు; నింతియె చాలు; । ¹ బ్రదుకు కన్నను బుణ్యధలములు గలవె!
పుడమియెల్లను ధర్మభూమరు జెందె । వడి జెడ్డ మీఁద నవ్వారలు నాకుఁ
బాలుపుగా నొకకొంత భూమిచ్చిరేని । కలసియుండుట నాకుఁ గడుహీనవృత్తి.
చిక్కి యెంతయుమ్రగ్గి సిగ్గువోవిడిచి । కుక్కనఁ గుడుచునే కొఱగాని కూడు !
కొడుకులు తమ్ములుఁ గురుకులంబెల్ల । నడగిరి నాకొఱకై రణంబునను.
అట్టివారల చావులన్నియుఁ జూచి । కట్టిడినస్థిరకాయంబు నమ్మి
వారిచ్చు సామ్రాజ్య వైభవం బొల్ల; । వానిమధ్యంబున వసతిసేసెదను.
ఈ మడుఁగందు నే నిటు డాగియుండి । యామీఁద నొండెడకరిగి నాకొప్పి
తీర్చెద నాగదీర్చెద. ” ననుచుఁ । బేర్చి యమ్మడుఁగు తాఁబెప్పేచి చొచ్చె
అది యెట్టిదంటివా యాదికాలహాస । ముదమున నతఁడొక్క ముని వనంబునను
బర మేశ్వరుని గూర్చి బహుతర తపము । చిరనిష్ఠతో జేయ శివుడంత మెచ్చి
ప్రత్యక్షమై నిల్చి పలికెఁ గారవుని : । “ అత్యుత్తమోత్తమ, యరుచీతవంబు;
ఏలచేసెదవు? నీ వేమి కోరెదవు? । వాలాయ మిచ్చెన వలసినదడుగు. ”
అనవుడు ముకుళిత హస్తంబై శివునిఁ । గనుఁగొని పలికె నక్కార వేశ్యుడు :
“ ఈశ్వర, దేవ, నర్వేశ్వర, యభవ, । శాశ్వత, భవహర, సచ్చిదానంద,
మోక్షప్రదాయక, మూర్తిత్రయైక, । సాక్షాత్పరంజ్యోతి, సత్య, సత్యాత్మ,
నీలకంధర, కృపానిధి, దేవదేవ, । యాలకింపవె! యొక్కటడిగెద మిమ్ము.
పరికింప నాకరస్పర్శ మాత్రమునఁ । బరునవేదియుఁ గల్గె బాలిపు మొకటి.

ఒకటి నేనిడుమ పాటొందిన వేళఁ | బ్రకటించి జలములోఁపలఁ జొచ్చుమాత్ర
నదిగట్టియై బలమై యభేద్యమగు | నదనమై, నీటిలో జపించునంతఁ
గదనరంగంబునఁ గడచన్నయట్టి | విదిత ప్రతాపులు వెన మహాయోధ
చతురంగ బలము లచ్చటఁ దొంటియట్లు | చతురత బ్రదికెడు సామర్థ్య మిమ్ము.
జపము సమాప్తమై సరిఁ జెల్లదేని | యపజయం బి. ” మృన్న, నభవుఁ డీశ్వరుఁడు
సవ్యః “ యా యపజయోన్నతి వేడితేల? | చివ్వన నీతలంచిన దిది గాదు,
డాఁకొన్న కపట నాటక సూత్రధారి | యాకృష్ణ మాయ నీవాడితి గాక ;
నీ వశమాయిది! నీకోరినట్లు | గావించు ” ననిపల్కి గారీశుఁడరిగె.

కాన నవ్వర మట్లు గన్నవాడగుట | నో నరనాథ, యా యుదకమధ్యమునఁ
దప మంత్ర సామర్థ్యతతిఁజేసి రాజు | వనములు స్తంభింప వారక చేసి
యుదకంబులోఁజొచ్చి యుండఁబెల్లుగను. | తదనంతరంబ రథ్యంబులు ¹ నడవఁ
బరితాప మొనరింప బహుశస్త్రఘాత | లరుదుగాఁ దమమేనులందు దీపింపఁ
బుడమిశుఁగానక బుద్ధిలో వేగ | నడలుచుఁ గృతవర్మ యా చార్య మఱఁది
యాచార్య పుత్రుండు నట వచ్చుచుండి | చూచి నాదగ్గఱ సారిది నేతెంచి
నను గాఁగిలింపుచు నాతోడ ననిరి : | “ జనపతి యెటబోయె నంగరస్థలిని ?
ఎవ్విధి బ్రతికితి వీశ్వరుకృపను ? | మవ్వమై చెప్పవే! మహిపతివార్త. ”
అనవుడు వారలకంటినే వేగ : | “ వినరయ్య విధిదప్పి వివశుఁడై వచ్చి
కురుపతి యీనీటఁ గ్రుంకి యున్నాఁడు ; | కొఱగానివిధి యింత కుందించె. ” ననఁగ
విని వారు శోకాబ్ధివీచుల మునిగి | మనమున రణభీతి మల్లడి గొనఁగ :

“ వనజనేత్రాప్త దేవాంశులచేత | వనజారికులునకు వచ్చె నీపాటు.
అనినేము బ్రతికిన యవ్విధంబెల్ల | నెనయ రాజెఱుఁగునో యెఱుఁగఁడో కాక.
నమరంబులోన నిస్తాఁబుడై విభుఁడు | మముఁబాసి యొంటిమై మడుఁగు కేతెంచె.
కాక మా పొదినున్నఁ గారవేళునకు | నీ కష్టవర్తన మేలావహించు ? ”
అని యని తలపోయ, నంతఁ బొండవులు | వెనుకొని రారాజు వెదకుచు వచ్చి
యచ్చేరువను దోచునంత, భీతిల్లి | యిచ్చట మనయున్ని హితముగాదనుచు
నను గృపాచార్యుఁ డున్నత రథంబునను | నునిచి శీఘ్రత నట నుండక తలఁగి

పొది గొన్న వేటొక్క పొడతెరువునను | జెడరక తిగుగుచో, శిబిరంబునందు
 సంతఃపురాంగన లందఱుఁ గూడి | వంతఁ గుండంగ, వడియఁయుత్సండు
 శోకానలంబున సొరిది వ్రేఁగునను | “భీకరబలులగు భీష్మాది యోధ
 కురువీరు లందఱు ఘోరాఙ్గ బడిరి | తొరలి దుర్యోధను ముక్తి తి కతన.
 ఆ మేటియగు పాండ రావలి మహిమ | నేమని వాక్రచ్చి యిటఁ జెప్పవచ్చు!
 ఈవనితలఁ గొని యిభపురంబునకుఁ | బోవుట నాకిది బుద్ధియఁ దగవు.
 గోరి యేకాదశాక్షోహిణీ I భర్త | కూఁమి మన్నించు కోమలిజనము
 కిప్పాటు వాటిలైనే!” యంచుఁ దలఁకి | యప్పుడు తనరథం బల్లన డిగ్గి
 దామోదరునకును ధర్మరాజునకు | సోమించి యవ్వార్త సూచించుటయును
 ధర్మజుఁడప్పుడు వాఁ స్పృష్టమోము | నర్కిలిఁ జూచిన ననుమతించుటయు
 నా వైశ్యనుతుఁ బాండవాగ్రణి యపుడు | భావింప నిది లెస్ససనియని మెచ్చి
 యాలింగనము చేసి యట “నోయఁయుత్సు! | యేల సీకువమానమెవ్వరు లేదు;
 అదియె కావింపు మీ” వని వీడుకొలువ | మదిలోనఁ బొంగి నెమ్మది రథంబెక్కి
 యా పుణ్యకాంతల నావరిజనుల | నాప్రాదేయెంతయు నాయుయుత్సండు
 కొని కరిపురికేగి కురురాజు నగరి | కనిసి యవ్వీదురుతో నప్పుడిట్లనియె:
 “ఆ మద్రపతియును నాసౌబంధుఁ | బ్రామిడి రణమునఁ బడినఁ, గౌరవుఁడు
 తనమాన మటుడించి తనపేరు డించి | తనకార్య మటుడించి దారలడించి
 తా నొక్కరుఁడు గదాధారియై పాతె. | ఏను ధర్మజకృష్ణు లీభంగిఁ బనుప
 వచ్చితి సీ భూపనితలఁ గొంచు | నచ్చుగా.” నని చెప్ప నవ్వీదురుండు
 మతి ననాగత వర్తమానంబు దెలిసి | “హితకార్య మొనఁచుటిది లెస్సయయ్యె;
 ఈ నిర్ణయము వతి కెఱిగింప వలదు; | తానె సంజయుచేతఁ దగ వినుఁగాని;
 మనము చెప్పగనేల మఱి శోక మేల | వనట సీవార్త లెవ్వరుఁ జెప్పవలదు.”
 అని సమయము చేసి యా నగరికిని | నెరయంగఁ బలుగావులిడి యుండె. సంత
 నక్కడ శిబిరంబునందు సైనికుల | నిక్కునుదంబును నింగితోరాయు
 నార్పులుఁ గరితురగావలి రవలి | దర్పంబులును బోయి దైన్యంబు వఱవ
 సవడియే లేక నిశ్శబ్దమైయుండె | నవసీత, యిట్టిదేమని చెప్పవచ్చు!”
 అనవిని ధృతరాష్ట్రుఁడప్పు డిట్లనియె: | “మీ మనసేన లివిధ్యమైన వెనుక

నిలవతి మీర లింకేమి చేసితిరి ? | తలఁకెద సంజయ, తగఁ జెప్పు. ” మనిన
మనుజేశ్వరఁ జూచి యేమట ¹ కంఠలోనఁ | బనివడి సూతసంభవుఁ డిట్టులనియెః
“ జననాథ, పాండవ జగదీశులపుడు | వెనుకొని రారాజు వెదకుచు రాఁగ,
ఘనమైన సేనల కలక లార్భటులు | విని కృపాచార్యాది వీరులు వెఱచి
నను గొంచువేగ నున్నతి నొక్కయెడకుఁ | జని యున్నయంత, నజాతశత్రుండు
సొరిదిమై సేనల సోమవంశజని | నరసి కానక మనహతశ్చేషవరుల
ననుకంపఁ గనుఁగొని, యపుడాదరించి | చెనకువతోడన శివరంబుకరిగె.
అసమయంబున నవనీశ, యేము | నాసుయోధనుఁడున్నయటకు నేఁగితిమి.

కృపకృతవర్ణాశ్వత్థామలు దుర్యోధనునిగని సంభాషించుట

గొనకొని రథులు ముగ్గురు నొక్కపెట్టు | తనరంగఁ దమరాకతగ నెఱిగించి
“ మమఁ జూడు విచ్చేయు మండలాధీశ ! | నమరంబు సేయంగ శంకయేమిటికి ?
అడరంగఁ గృష్ణుని నాపాండునుతుల | నెడవక గెలిచి నీకిత్తుము జయము.
కాడేని వారిచేఁ గణఁగి చచ్చినను | ఆదట నాక సౌఖ్యములు సిద్ధించు.
అటుగాక యీరీతి నణఁగినఁ గీర్తి | విటతాట మగుఁగాక విజయంబుగలదే !
వెడలుము రాజేంద్ర ! విమలభోగేంద్ర ! | వెడలుము శూరత విడువకు. ” మనిన
వలదని రారాజు వారికిట్లనియె : | “ బలము చాలదు నీటఁ బడియున్నవాడ ;
వీరతవిఫలమై విను నేడిదేమొ - శూరత ననిసేయఁ జొరదు నామనను ;
అటు మీరు నిస్రాణులై యున్నవారు ; | ఎటుతరంబుగ నెల్లి బవరంబు సేసి
² తూటరి వైరులఁ ద్రుంతము గాని | నేట మాత్రము మాని నిలుఁడు పొం ” డనిన
ఆ వాక్యములు విని యాచార్యునుతుఁడు | “ భూవర, యీ పేదబుద్ధి యేమిటికి ?
విను నాప్రతిజ్ఞ యవ్వీరకాంతేయ | జనవతులాది పాంచాలర నెల్ల
³ ఖండనోద్బంధతఁ గడికండలుగను | జెండాడి బహుభూతసిద్ధులఁ దనిసి,
యస్త్ర దేవతలకు నాదిశక్తికిని | బ్రస్తుత గతి నేడ బలియచ్చువాడ ;
ఎలమి మీజనకున కిటమీఁదఁ బ్రియము | లలరించి కాని న యసి యొరఁజెట్ట. ”
అని ద్రాణి భాషించు నా నమయమున | విని భీమసేనుని వేటకాండ్రపుడు
అరయ నరణ్యంబునందు వేటాడి | యురు మాంసభారంబు లూని వ్రేగునను

నీరువట్టున డస్సి నిలిచి యమ్మడుగు | చేరి యూనిట్లు దోసిట నిడి త్రావి,
 యే తేరఁగా మున్న యిట ధర్మసుతుడు | ¹ నాతీరు నొకబోయ కానతియిచ్చె :
 “ నోరి కిరాతుడ, యురగకేతనుడు | ఏరీతి నెక్కడికేఁగెనో యరసి
 చెప్పుము వాడున్న సీమ మా” కనిన | నప్పుడ యాబోయ యనిలనందనునిఁ
 గొని కొల్చు నాలుబ్ధకులబోనివాడు | అనయంబు గవున నావేటకాండ్ర
 కెదురుగాఁ జని వారికెఱిగించుటయును | నుదిలోన వారల మృదువుతీరమునఁ
 ‘గృవుడు ద్రోణజుడును గృతపర్వ యుండి ; | రవుడు దుర్యోధనుఁ డందుండఁ బోలు;
 నదియె తప్పదు మనయధిపుకీవార్త | ² దడు చెప్పదము నలపదలిచ్చు.’ ననుచు
 మాంసభారంబు లిమ్ములఁ బాటవైచి | మాంసధ్వజుని భీము నంతటఁ గాంచి
 కురుపతియున్నట్టి గుట్టెల్లఁ జెప్పె, | ³ ఒరికించి వారికిఁ బసదనం బిచ్చి
 వారిఁ దోడ్కొనివచ్చి వడి ధర్మసుతుని | వారక కనిపింప వారల్లిట్లనిరి :
 “ అవధారు దేవ, మేమధిక దాహమునఁ | గవియుచు నొకతటాకమునీరు ద్రావ
 నాచుట్టునను గృవుఁ డాచార్యసుతుఁడు | వాచకాకృతి (?) కృతవర్మ నంజయులు
 నున్నారు ; వినుము నుయోధనుఁ డందు | నున్నాడు తప్ప దో యుద్వీశ తిలక !
 సరవితో నొకవిశేషంబు చెప్పెదము | వెరవుతో నరనాథ, వినఁ జిత్తగింపు.
 కులిశ తోమర హల కుంభాంబుజాత | జలచరోత్పల ఛత్ర శంఖ చక్రములు
 గలపాదములచొప్పు గంటిమి దేవ ! | కొలఁదికిమీఱ నక్కొలని దగ్గఱను.
 అంకె వైశంపాయ నాఖ్యప్రాదమునఁ | గ్రుంకియున్నాఁ డిందుకుల సార్వభౌమ !
 నీదిత్త.” మనుటయు సృవుఁడు వారలకు | రాచయోగ్యంబులు రవణంబులిచ్చి
 యా వార్త హరికిని ననుజ్ఞులకును | మోవంగ నేకాంతమున నెఱిగించి,
 భీకర వ్రస్థానభేరివేయించి | యేకమై కాహళు లిరువంక మ్రోయ
 వారణంబులతోడ వాజులతోడఁ | దేరులతోడను దీవ్రత మీఱఁ
 గదలిరా, నప్పుడా కలకల ధ్వనుల | నడలుమై వివి ద్రాణియూచిగా రథులు
 కారవేశ్వరునకుఁ గణఁక నిట్లనిరి : | “ ఏరె నచ్చిరి పాండవేయులు దేవ !
 అలఘు విక్రమకేళి సనికిఁ బోవలయు, | జలములు వెలువడి చనుడెమ్ము వెలికి.
 వెఱవకు పోరుట మీధర్మంబు | వెఱచి పుచ్చుంపు వేగ నొండెడు.
 వఱలి మీ చిత్తము వచ్చిన వేళ | మఱి వచ్చెదముగాని మాకానతియ్యు ;

లచ్చలంబున వారలటు వచ్చి. ” రనిన | మచ్చికతోడ సమ్మానాధ్యుఁ డనియె :
 “ ఈవేళ వలవదు ; ఎలమి నిచ్చటికి | భూవరు లాధర్మపుత్రులు వచ్చి
 పోయెద ; రా పాండుపుత్రులు దిరిగి | పోయినఁ జనుడెండు ప్రొద్దువో నిచ్చి.
 వారు వోయెదరింక వారణపురికి | వారక ; కాదేని వచ్చిరేనియును
 నను నిప్పు డాయొందునకుఁ జేరరాదు, | చనుఁడు మీ. ” రనిన సచ్చటువారువాసి
 యరిగి దూరము వోయి యా కారవునకు | సరుదార నెట్లాకో యని వగఁ బొంది
 తల పోయఁచుండ, ¹ నత్తటి నేను వారి | యలరిన రథముపై నట వేగ డిగ్గి
 పొంచి యమ్మడుఁ గున్నపొంతకు వచ్చి | యంచితగతి డాగి యట్లున్న వేళ,
 పాండవు లత్యంత బలములుఁ దారు | భండనోదగ్రులై బంధులు హితులు
 ససజాలుఁ దనయులు నాపులు సఖులు | గొనకొని యిరుఁ గెలంకులఁ గొల్చిరాఁగ
 నోలి సుయోధనుఁ గేలి సేయుచును, | ఆలోన ధర్మజుఁ డటఁ జేరవచ్చి
 భీమాద్వునులఁ జూచి పృథుతరాటోప | భీమసాహస యోధ బృందంబుఁ జూచి,
 యతి రథులను జూచి హస్త్యశ్వనుభట | వితత వర్గముఁ జూచి వెసద్రాపదేయ
 పాంచాలురను జూచి పలికె : “నితండు | పంచాస్య సన్నిభ పటు పరాక్రముఁడు ;
 వాఁడిమి నూఱక వచ్చినవాడు | గాఁడు ; ఏమెంచి యిక్కడ వచ్చినాఁడో
 ఈ మహావీరుఁ డిట్లేల యీ యున్ని ? | ఏమియు నెఱుఁగరా దీతని మతము.
 ఎఱిగియు నెఱుఁగని యితరులమాడ్చి | నెఱుఁగమితోఁ గూడి యేమరఁ గాదు.
 పదిలమైయుండుఁ డీపట్టున మీరు | మొదలఁ జక్రాకారముగఁ గాలుబలము,
 నావెన్న సత్వంబు లావెన్నఁ గరులు | నావెన్న సతిరథు లట మహారథులు
 నందుకుఁ దిరిగిరా నట మీఁద వీర | బృందంబు నెంతయుఁ బ్రదులంగ నీక
 యీ రీతి నుండఁగా నెంతకుఁ దెగునొ | యారయ మనభాగ్య మది యెవ్వఁడెఱుఁగు ?
 వాఁడు మాయోపాయ విరమంత్రములను | వాఁడిమి మెఱసినవాఁ డానొ కాఁడో !
 కోరిక మానమె కూడైన వాని | బారి కెచ్చరికతోఁ బదిలమై నిలుఁడు. ”
 అని చెప్పి వారల నెట్లుండఁ జేసి | యనఘుఁ డాధర్మజుఁ డాసమయమున
 నీరసంబెసఁగ నాయిభపురాధిపుని ! | చారుమాయాస్పద స్తంభితంబైన
 భూరి జలాశయంబును నిరూపించి, | కారణమంతయుఁ గని యుధిష్ఠిరుఁడు
 ఆచక్రధరునకు సప్పడిట్లనియె : | “ ఓచక్రధర, చూడు మొగి మాయకాని

పుక్కింటఁ బడునాల్గు భువనంబులునిచి | చిక్కినయట నర్వ జీవరాసులకుఁ
జైతన్యరూపమై సచరాచరములఁ | బ్రీతితో మాయలఁ బెట్టెడు నీదు
భృత్యులముందటఁ బెను తనమాయ | సత్యమేలగును! అసత్యమెకాక.
సురల కసాధ్యమై చొరరాదు జలము; | గరిమతోడుత శిలాగారంబుచేసి
సరసిలో నిర్భయశక్తి నున్నాడు. | విరివి మీకొక్కటి విన్నవించెదను.
నాకంబు చొచ్చిన నలి సన్నిఁ బడిన | నాకీర్ణమగు మాయ లర్థి గప్పినను
హరుడు బాసటయైననక్కటా తన్ను | బారిగాన కట బ్రదికి పోనేలయిత్తు!
ఓరమాధీశ్వర, యెనర మాయెదుట | నీరీతి మడుఁగెంత! యిపుడు తానెంత!”
అని విన్నవించిన న య్యాదిదేవుఁ : | “డనఘాత్ర! ధర్మజ, యదిగాదు వినుము;
మాయకానికి భూమి ¹ మాయలెతగును; | మాయకానికి శౌర్య ² మహిమలుతగవు.
మాయదానవులు ఇమ్మహిమిఁడఁ దొల్లి | దాయలై చరియింపఁ దా నాదివిష్ణుఁ
డా యింద్రుఁ గూడుక యణఁచుట వినవె!” | ... ..
రావణాసురుడను రాక్షసాధీశుఁ | డోవీర, తా మాయఘోమంబు నేయ
రాముఁడాతనిఁ జంపి రాక్షసలక్ష్మిఁ | బ్రేమతోడుతను విభీషణు కీఁడ!
ఆరీతి మాయచే నలరినయట్టి | కౌరవుఁ జంపి భూకాంతఁ గైకొనుము.”
అని యిట్లు శ్రీకృష్ణుఁ డాడువాక్యములఁ | దనచుది నుప్పొంగి ధరణీశ, నీదు
తనయు నుద్దేశించి ధర్మరాజపుడు | గొంకొని పేరెలుంగునఁ బిల్చి పలికె:

ధర్మరాజ మడుఁగున డాగియున్న దుర్యోధనుని దూఱనాడుట

“ఓకౌరవేశ్వర, యుడురాజవంశ! | నాకాధిపతి భోగ, నయగుణోద్యోగ!
బలువిడి పుత్రుల బంధుమిత్రాది | బలములఁ గలన నేర్పడఁగఁ జంపించి
కుల నాశనము చేసి కొలనిలోఁ జొచ్చి | జలములఁ గ్రుంకినఁ జావేల తప్పు!
నీకేల పనిలేక నీళ్లను గ్రుంక ? | చేకొని నీవు చచ్చినమిఁద మాకు
నీళ్లను గ్రుంకంగ నిక్కంబు ³ వలయు. | వెల్లిరా యింతేల వేగంబుగాఁగ
నీకతంబున వచ్చి నిఖిలభూపతులు | చేకొని త్రుంగ వీక్షించి నీప్రాణ
మెంత మాధుర్యమో యీ నీటఁగ్రుంక! | చింతించవైతివి చేలేల తప్పు?
ఒనరంగ మాన మేయూరికిఁ బోయె ? | ఘనమైన కౌరవ కర్తవ్యై యుండి

క్షత్రియ ధర్మంబు జాఱంగ విడిచి | ధాత్రిలో లెన్నగా దాగితి విచట ?
 వీరంబు వోకార్చి విధిదెచ్చి నీట | బోరనఁ జొర ¹ ముంచిపోయెనే నిన్ను !
 ఇస్సిరో నిందకు నీట రోయనైతి ? | డస్సినవారికిఁ దప్పు సర్వంబు,
 తూర్ల వాక్యంబులఁ ద్రుల్లుచునుండు | కర్ణుడెక్కడఁ బోయె గావకనిన్ను ?
 దుశ్శాసనుండేడ దూఱినవాడు ? | దుశ్శీలి శకుని యెందుల నున్నవాడు ?
 వీరి సత్త్వము నమ్మి వెననీవు మమ్ము | నారయ గలిచెద నని వెఱ్ఱివైతి.
 నీ మగఁటిమియెల్ల నేడు నేఁగంటి ; | బూమెకాఁడవు, ఎందుఁ బో నీకు వచ్చు ?
 భయనివారణకేళిఁ బటతెంచి నన్ను | రయమునఁ గదియంగరా నీకుఁబాడి.”
 అని యిట్లు పలుకంగ నహికేతుఁ డనియె : | “తనరంగ నన్నేల తప్ప నాడెదవు !

మడుఁగుననుండి దుర్యోధనుఁడు ధర్మజున కుత్తరమొనఁగుట

దొరలను నిష్టబంధులఁ ² బాయుటాకటి, | పర శస్త్రనంపద వమ్మైన దొకటి,
 కరి తురంగాదులు కడతేరుటాకటి, | యరయంగ బలమెల్ల హతమైనదొకటి,
 సర్వంబు చెడిపోయి సమసిన దొకటి, | యుర్విలోపల భంగ మొదవిన దొకటి,
 యిట్టి దుష్కీర్తుల నేఁ గన్న దొకటి, | గట్టిగా నమర గంగావ్రవాహమునఁ
 బడఁ దీటుఁగాక, యిప్పటి నీళ్లలోనఁ | బడినఁ దీటునె! యేల పలికెదు పదరి ?
 కాంతేయ, నన్నెఱుంగని వాని వలెనె | వింతమాటల నింత వీడనాడకుము.
 పోటు మాటలుగాని పొనఁగ నీవంటి | పాటి మాలినమాట పలుక నే నేర.
 సాంద్రవైఖరి హరిశ్చంద్రుండు రామ | చంద్రుండు నలుఁడిట్లు సంకట పడరె !
 ఈ వన్నమాటల కెల్ల మార్గాట | నీవలె నేనాడ నేరనుగాని
 చండప్రతాప భుజాదండ కాల | దండంబు నా గదాదండంబుచేత
 గనెలుగాఁ దునెలుగాఁ గదిసి మీతోడ | ననికివచ్చెడువాఁడనై యున్నవాడ.
 చనిరండు మీఁద విశ్రాంతి వేతీర్చి | చెనకి మీమనసు రాఁజేసెద.” ననినఁ
 బొండవాగ్రణి నవ్విపలికె : “రారాజ, | నిండిన మాదప్పి నినుఁ జూడఁ దీతె;
 నీట నున్నాఁడవు నీ డప్పి దీతె ; | పాటించి యేతెమ్ము బహుమ్ము నేయ”
 అనిన ధర్మజున కిట్లనియె సీసుతుఁడు : | “³ జనియించె నాకు విచార మీవేళ;
 రణము నాకేటికి రాజ్యమేమిటికి ? | తృణలీల నందఱుఁ డెగిన పిమ్మటను

మిమ్ము గెల్చిన వృథామేదిని బడవి. పొమ్ము; ఎవ్వరితోడ భోగించువాడ? తాతయు గురుడు రాధానందనుండు. జ్ఞాతులుఁ జూప 1 రాజ్యంబు నాకేల? తమ్ములు ప్రజలు నందఱుఁ గల్గ నీకు. నెమ్మినిచ్చితి భూమి నీవేలుకొనుము. రషణ వాతాంబు పరములు భవించి. తపమాచరించెద దారుణాటపుల. బలహీనమగు నీవు బయలావటించి. తొలఁగక నృత్తికాదుల భుక్తిగొనుము.” అనవుడు విని పాండవాగ్రణి యనియె: “2 అనఘ! మేల్మేలు మహాయుచ్చేదీవు! శల్యుండు వడిన నీచావు దానెఱిగి. కల్యంశభవ, పాటఁగాఁజెల్లు నీరు ద్రావఁబోసినరీతి ధరణి యిచ్చితివి. వావిరి నీవంటివాఁడెందు తేడు. ధీర రాజులకఁ బ్రతిగ్రహవృత్తి. నీరాదు గొనరాదు ఎఱుగవా నీవు? మానవేశ్వర, నిన్ను మడియించి కాని. యేవేల యేలుకు నీవేల యెల్ల? కాదుపో మముగెల్చి కణఁగి యీ భూమి. మేదనీశ్వర, యేల మేకొమ్ము రమ్ము. ఏగతి వాడవై యిచ్చెదు భూమి? బాగు దప్పిన నీచ పద్ధతి తగునె! అవనీశ, యీమాట యాదికాలమున. శివమతి నాడక చెఱివితి కులము. రయమొప్పు గృష్ణుండు రాయబారంబు. దయతోడ గాఁగ నాతనిఁ బట్టదలఁచి మైదూలైకాదు మా యవని లోపలను. ఆదట నూచ్యగ్రమంత యీ సనుచుఁ బొమ్మని యాడవే భూప, దూషించి; అమ్మాటలెల్ల నిన్నారడిఁ బెట్టె. “ఆత్ర సన్యాసంబు” లవధరించెదవు. గోత్రసంహారంబు క్రూర, చేసితివి. ఒప్పు నేరీతి మాకొనఁగెదు భూమి! చొప్పడ నింకెండు నురిగి పోయెదవు? పొలియ లాక్షాగృహంబునఁ జిచ్చువెట్టి, సలిలంబులను ద్రోచి, సర్పాలిచేతఁ గఱపించి, విషమును గబళింపఁబెట్టి, తఱలక కల్లజూదమున నోడించి, ద్రాపది నీడ్పించి, తమరాజ్యమెల్ల. నేవునఁ గైకొని యిట వెళ్ళఁ ద్రోలి, ఇడుమలఁ బదుమూఁడుపడు లయ్యడవి. బడరాని పివగలతోఁబడి యుండఁజేసి, యెనయ నీవేలకై యేదిన యట్టి. చెనఁటి, మీమాయలఁ జిక్కకుండితిమి. ఏటికి నీమాయ లిభపురాధీశ! నాటిమాయలు నేడు సయమఁట చూడ! కోటి విద్యలు ధాత్రిఁ గూటికి రావు. కాటికిఁ గూర్చుండి గర్వమేమిటికి? బంటవై యేతెమ్ము బసరమ్మునేయఁ. గుంటిన విధియేల కుంటంగ నిచ్చు?” అని ధర్మజుండాడ నందఱునిట్లు. విసరాని పల్కులు వెసఁ బల్కి.” రనిన

అనఘు సంజయుఁ జూచి యాంబికేయుండు : | “తనయున కిప్పాటు దైవంబె తెచ్చె ;
కానిమాటల నెంత కందెనో నుతుండు ! | దీనత వోకార్చి ధీరత గనెనా !
చెప్పవే సంజయ, చీకాకుపడితి | దప్పి విదాహించె 1దనువు.” నావుడును
నూత తనూజుఁ డాక్షోణీశు కనియె : | “ఈతటి వినవయ్య యిభపురీనాథ !
అట్టిమాటలకు నీ యాత్మసంభవుండు | చిట్టాడు మనసుతోఁ 2జెయిగదల్చుచును
దైవంబు దూఱుచుఁ దగవిచారించి | భూవర, యనిసేయ బుద్ధి నమర్చి
కాంక్షేయుతోఁ బల్కె గౌరవేశ్వరుండు : | “కుంతీకుమార, యేగురు మీరు పుత్ర
మిత్ర భటానీక మిలిత వద్బంధు | పాత్ర సామంత దీప్త ప్రచండోగ్ర
కరి రథ ఘోటక ఖడ్గశస్త్రాది | భరితులై యున్నారు పరగ నేనొకఁడ.
వీరితిఁ బోరుడు నిట నొచ్చినాఁడ. | ఆరయ నక్షై న నయ్యె గాకేమి ?
3పాసర నొక్కొక్కఁడె పోరెదరోటు ? | మునుమిడి దొమ్మిమైఁ బోరనున్నారా ?
ఏదికారణమొ నాకెఱిఁ గింపు.” మనిన | మోదంబుతో ధర్మపుత్రుఁ డిట్లనియె :
“నిను దొమ్మి చంపము నృపకులోత్తంస ! | పనివడి నామీఁదఁబడి పోరు చాలు :
చూచెద నీలాపు శూరక్రమంబు ; | ఏచిమాటలు వేయునేల వేరమ్ము.”

దుర్యోధనుండు మడుగు వెడలి వచ్చుట

అనవుడు నీనుతుం డరిభీకరముగ | ఘనకరాళాకార కలితమై రోజు
పుట్టలోపలి కాల భుజగేంద్రు పగిది | బిట్టు గోపించి యభేద్యోదకములు
వెడలి, యన్నీటిలో వీరరసంబు | కడురూపమైనట్టి కడిమి దీపింప
దారుతర నండధర మహోద్దండ | చారునన్ని భ మహాచండిమతోడఁ
బ్రలయకాలోత్తాల భైరవాకార | కలితప్రతాప విక్రాంతంబుతోడ,
సంహార భర్గోగ్ర చలులుగ్నిహోత్ర | సంహతి భీకరోజ్జ్వల మూర్తితోడ,
రమణీయ తారహారంబులతోడ | సమరు సుగంధ గంధాదులతోడ
గద కంధరంబునఁ గడుచడిఁ దాల్చి | విదితప్రతాపియై వెన వచ్చి నిలిచె.
నిలిచినఁ గనుగొని నృప, పాండునుతులు | కలగొని సంతోష కలితాత్ములగును .
బలములుఁ దారును బదిలమై నిలువఁ | దలఁకి నీసూనుండు ధర్మజుకనియె :
“ ఒక్కఁడొక్కఁడె పోరుటొప్పుఁగాకధిప ! | పెక్కండు మీరు నేఁ జేర్చినొక్కరుండ.

నిన్ను నమ్మితి నిదె నీశ్వరో నుండి । ¹యన్న, నీకిట్లు లన్యాయంబు దగునె!”
 అనుటయు ధర్మజుండతని కిట్లనియె: । “ఎనయంగ వినుము నీకేటి ధర్మంబు ?
 బాలుని నభిమన్యుఁ బదికోల్లుగూడి । మూల ² ధర్మముమీటి ముట్టి చంపితిది.
 ఇప్పుడు రణపాడి యెన్నెడినోరు । అప్పుడు నీ ధర్మచూడంగ వలదె!
 అక్కటా యేమాన్య లభిమన్యుసరియె? । కుక్కవై యూహక కూపెట్టనేల!”
 అనిన నిరుత్తరుండై మున్న విభునిఁ । గనుఁగొని మఱియు నక్కొంతేయుఁ డనియె:
 “అదిచూచి యొకమాట యూడితిఁ గాని । యిది ధర్మహానియూ టెఱుఁగనా యేను!
 రయమున నానేనరాదు నీ మీఁద; । భయమేల నీకింత! పైఁబడనీను;
 ధరణీశ, తలఁచకు తలఁచుచుకొమ్ము; । కరము దృఢంబుగాఁ గానె బిగించు;
 బీరువోవక లెస్సబిరుదువహించి । యేగుకో యొకని మా యేగురిలోన;
 వానితోఁ బోరాడి వడి సాహసమున । వానిఁ జంపితివేని వసుధ నీసామ్ము;
 అదిగాక వాఁడు నిన్నాజిలోపలను । మదమున నీపెంపు మడియించెనేని
 సురలోక మేలుకోఁ జొప్పుడు నీకు; । ధరణి నేఁ గైకొందుఁ దగవు శోభిల్లు.”
 అనిచెప్పి సకల శస్త్రాదులు నతని । కెనసినప్రితిమై నిచ్చిన నతఁడు
 క్రమముప్ప నవిదాల్చి గద కేలఁ బూని । యమతనూభవుఁ జూచి యర్థినిట్లనియె:
 “గాలిసందనుఁ డొండఁ గవలు దారొండఁ । శూలితోఁ బోరిన శూరుండునొండఁ
 నీవాండఁ గదగొని యేతెండు చాలు । శ్రీవిభవము మీఱఁ జెడివై చెదను.”
 అని పల్కునంత నేకాంతంబునందు । మనుజేశ్వరఁ జూచి యా మాధవుఁడనియె:
 “ఘనుడైన రారాజు గద కేలఁబూని । యెనసి యుద్ధమునకు నేతెంచెనేని
 కవలేమీయగుదురు! కవ్వడేమగును! । కువలయేశ్వర, నీవుగొన్న నేమగుదు?
 బాలవె మతిచెడి పలికితి వేల? । చాలు నూతోడ విచారింపవైతి.
 తగమైతి మే కాక ధాత్రీశ, నీకు; । మగతనమోయిది మఱచి యూడితివా?
 మాలోన నొక్కని మడియించితేని । యేఁబో సామ్రాజ్య మెల్లని యంటి.
 అదిగాక శకునితో నాడి జూదమున । మది సర్వసామ్రాజ్యమానంబు లోడి
 నుతికెక్కు తమ్ముల నోరెత్తనీక । చతురతఁ బదుమూఁడు సంవత్సరములు
 ఆకలంబులు దిని యడవులలోనఁ । బ్రాకటంబుగ దుఃఖపడితివిగాదె!
 అట్టివన్నిదము నేఁడాడంగఁ దగునె! । ఎట్టివెట్టివి! శత్రుకెక్కడిపాడి!

కడినేల విధముల బగ్రనుండువాలు । టరియిపో రాజుల కాహవపాడి
 భీమనితోడనే బెడయింత నునిన । సామంత్యము యెన్నిచావుల పెట్టు ?
 పవమానతనకు లకు బలశాలిని । పనిశేపమున గవాచమగుండారాజు ;
 తరమిడి మిగుల గదాయాధ్యక్షునను । నుకలై నగీనితో జొగలేనునిజము.”
 అనవుడు మామతి యచ్యుతుఁ జూచి । “నిశచయ్య శ్రీకృష్ణ, విశ్వైశ్వరజనక !
 యిప్పుడు మీరానతి యిచ్చినయట్టి । ౧ వివరీతముల కేము వెలవముగాక,
 కాలదండముగల వాలునిభంగి । పోలికూలముదాంట్లు తూలిచండమున
 నే గద దాల్చిన నీచరాచరము । లేగతిఁ బొందునో యెటుగజా నీవు?
 హరిహర బ్రహ్మాదు లచ్చెగుండంగ । దిర మొప్పుమియానతియును మాయన్న
 ధర్మజు ననుమతి దగవలెఁగాక । ధర్మి దుర్యోధను దండించుటెంత !
 అనుటయు మాధవుఁ డాతనిఁ జూచి । యదురాగ మెచఁగ నిట్లని యానతిచ్చె :
 “ఓ భీమ, నీకోప ముపసంహరింపు ; । నే భయమందెక నీ కోపమునక,
 బక హిడింబాసుర ప్రముఖవానవులఁ । బ్రకటించి చంపిన బాహునత్త్వఁడవు
 నాతి ద్రాపని నీడ్చునాడు గోపించి । రీతిగాఁ బ్రతినలు రెండు చేసితివి ;
 ఆరెంటిలోపల నాయునరాజు । ధీరాత్మ, చంపితి నివృత్త తానకఁగ.
 ఇక నొక్కప్రతినకు నీకారవుండు । మొకరియై నీ ముఖముఖం బడినాడు.
 తగిలి నీగదకు నీకని ప్రాణములకుఁ । దగులై నదిప్పుడు ధరఁగూల్చవలయు.”
 అనునంత సాత్యకి యాదిగాఁ గలుగు । ఘనయోధనులెల్ల గాలికుమారుఁ
 బలికిరిల్లునుచు : “నో బలశాలి, భీమ ! । తలఁకుచు నీరుయోధనుఁ డున్నవాఁడు.
 పసవోయె నిట వీనిఁ బనిలేదు చూడ ; । నునలక కూల్చి ధర్మజుకిమ్ము ధాత్రి.”
 అనుచోట నాభీముఁ డన్న కిట్లనియె : । “ననజూడు ధర్మజు, నాకానతిమ్ము
 కులనాశనుండైన కురురాజుఁ బట్టి । కలనిలోపల నాకు గదపాలుచేసి
 మించెద ధాత్రి యిమ్మెయిని నైకొమ్ము । ఎంచంగ సత్కీర్తి యేవుదీపించి.”
 అనిపల్కి విలయకాలాభ్ర నిర్ఘోష । జనితాట్లనఁచుండై చతురత నార్చి
 రావణు కెదిలిన రఘురాముపగిడి । బోచకఘాతమాపుచు డక్కిపాట (!)
 అన్నదమ్ములు మిత్రు లచురాగమంద । నెన్నిక రారాజు కిట్లనిపలికె :
 “ఓరి పాపాత్మక, యోరిదుర్మార్గ, । యోరియనాచారి, యదుటుమైనిలువు.

పాతీనఁ బోసెను బదిఁ బుగలఁగఁ | పాతకంబుల దైవమున దలఁపు.
తాతయు గురుఁడు రాధాపదముడు | నీతలంపుఁ గూడి నీకుఁబోరి
హతులై; కుత్రుత్రాడును దేరి; | నతివీర నెద్ది మొక్కడికిఁ గోవచ్చు ?”
అనుటయు నీవుత్రుఁ కలుకల్పెదవు | పలుల తనూభవు శిల్పి నెట్లనియె:
“పలమాదుతి, నీకు నింతగర్వంబు ? | తూఁబోనాడుట దొడ్లకలఁబె!
ఎందఱువచ్చిన నేనుగు; మిన్ను | నింజఁజు బంబంక కేనెచాలుమను.
తగని మాటఁను వృథాగర్వమే ? | చుగటఁబిలు చూపుచూ కేడునీవు.
కోపంబుతో నొమ్మగుణిఁ గర్ణుఁడొడ | యేకాటు వడితితో యెరుగవా భీమ!
వంటలవాడవై వంశుచు విరలు | నింబను మిగిలినవెల్లరు గుడిచి,
బకుఁడనువానికి బలినురాలించి | యకట పాటఁగవై చిక్కంబుగుడిచి,
నాతోడి యుద్ధంబుఁజు నీకుగావు | బాతలికా నిల్చునెట్టి చంపెదను.”
అనిన భీమఁడు నవ్వి “యట్టై కాదున్న | నిరుమాబలాడఁ బూనినతీర్పు గలిగె;
కడఁకతో నన్నియుఁ గానవచ్చెడిని | కుడువఁబోవుమ నేల కూరారులడుగ?”
అని పల్కుచున్నంత యగుతనూభవుడు | పరజవాభంతురు వానని కపట
మొదలైన రథికు లిమ్ముల నెడఁగలుగ | నదనుగాఁ గూర్చుండి యంట జూచుచుండ,
భీమ సుయోధమల్ భీమవ్రతాప | కామలై గవలంఘ గవుసెనల్ దిగిచి
కాలదండంబుల కైవడిఁ ద్రొప్పి | యాలోకనంబుల నొక డుస్సిపాటఁ
గరికరి గిరిగిరి గ్రహము గ్రహంబు | హాహా శవనయల్లు యిక్షణును

భీమధుర్యోధనుల గదాయుద్ధమరయుటకై బలకాముఁడేతెండుట

ఆయాధీ బోరాడ నాయత్నంబైన | నాంకి రాముఁ జాహార్త మెఱింగి
కారవనాధుఁడు కరమర్థిఁడనకు | గారాబు శిష్యులను గాన నవ్విభుని
కదనంబు చూడను గాతుకంబైనఁ | గడలి మహాత్మీవ్రగతి నేగుడేర,
ననతి దూరంబున నయ్యతాగ్రజనిఁ | గనుఁగొని వేడుకఁ గొరవేక్కరుడు
నరవింద నయనుడు నా పాండునుతులు | నిరవ్వొప్పు భక్తితో నెమరుగాఁ బోయి
దండప్రణామముల్ దగఁ జేయ, వారి | నిండారు కాఁగిట నీలాంబరుడు
నాపజ్జ నందట నక్కునఁజేర్చి | శ్రీకృతి దీవించి జిహ్వు దీవించి
కాంతేయు దీవించి కపట దీవించి | యంతంబందఁ బ్రతి సాక్ష్యుని దీవించి
నారి నేమంబులు నలకొప్పఁ దెలిసి | వారికేదన శుభవార్త చెప్పుచును
“ భువి దీర్ఘయాత్రకై పోయి యనేక | దిననంబు లాయెను దృష్టింపలేదు.

ధరణీశ, మిమ్ము నిందఱఁ జూచుకొంటకుఁ | జరకీర్తియుతులు నాశిష్యులు వీరి
దారుణంబైన గదాయుధకేళి | కోరికఁ జూచెడి కొఱకునై వేగ
వచ్చితి.” ననవుడు వాయునందనుడు | నచ్చిన భక్తితో నాగకేతనుడు
గదల హస్తములెత్తి కరమర్థిమొక్కఁ | బొదివి యిద్దఱఁ గృప పొసఁగ దీవించె.
అప్పుడు ధర్మఱఁ డారాముకనియె : | “తప్పక వీరి గదాయుధ నిపుడు
చూడుఁ డించుకసేపు సారిదిమై” ననినఁ | బోడిమిమీఱ నిమ్ముల సమ్మతించి
యచ్చోటఁ గూర్చుండె నవనీశతిలక ! | చెచ్చెఱ సేమని చెప్పుదు !” ననిన
నాంబికేయుఁడు మది ననరాగమంది | “యఁబుజాక్షుని మాయలఱఁగెఁబో నేడు;
బలభద్రుడిదే మనపాలి భాగ్యమునఁ | దలరి వచ్చిన, సుయోధనునకు నేడు
తెక్కలు వచ్చె; సర్వీతలం జేల | నెక్కడి పాండవులింక ! రాముండు
ఆరూఢి నిరువాగు నాది కాలమునఁ | దోరమై యాజి కుద్యోగంబు సేయఁ
దానెన్ని విధములఁ దవలి కృష్ణునకు | నూనిచెప్పిన వినకున్నఁ దాఁ జూచి,
“బలి 1 భేది పాండవ పక్షపాతుండు | తెలివితో యుచ్చుచేలికిఁ గోల యిచ్చు;
పాయదు పోరాని పాండవహాని; | నేయేల కన్నుల వీక్షింప నొల్ల;
ఆపాపమున శౌరి యటఁ బోవుఁగాని | యీపాప మేనొల్ల నిశఁ. నని వారి
యనుమతితో నాతఁడరిగెఁ దీర్థముల | కని వింటి నాతఁ డత్యంతమోదమున
నేమి తీర్థములాడె? నెచ్చోటఁ దిరిగె? | నీమెయి నాతెఱంగఱిఁగింపు.” మనుచు
నూతజ నడిగె నాక్షోణీకుఁ డనిన | నాతతంబుగఁ బ్రియమంది యమ్మునులు
అనఘాత్మ, తరువాతనైన వృత్తాంత | మనువొప్ప జెప్పవే యనియడుగుటయు
సర్వజ్ఞ, సర్వేశ, సర్వభూతాత్మ, | గీర్వాణవతినంద్య, కేశవ, యజర,
కలిత పారావార ఘనతరళయన, | నలినదళాక్ష, పినాకిసంస్తుత్య,
ఘనమాని హృద్గేహ కలితసందోహ | వినుతప్రకాశ, శ్రీవేంకటాధీశ !
భక్తవత్సల, జగత్పాపనమూర్తి, | ముక్తిప్రదాయక, మ్రొక్కెద నీకు
ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య | పదపద్మ మకరంద పానద్వీరేఫ
మగు నాతుకూరి తిమ్మార్జుననూజ | సుగుణాఢ్య సోమన సుకపీండ్రవర్య
రచితమై శల్యపర్వమున నాశ్వాస | ముచితార్థ యుతముగా నొప్పెరండవది.

తృతీయాశ్వాసము

శ్రీగరుడాద్రీశ, సృష్టిప్రకాశ, | ఆగమ వినుత, శ్రీహరి, వాసుదేవ !
 జనమేజయునకు నై శంపాయనుండు | ఘనతతో భారతకథ చెప్పదొడగె :
 ఆరీతి రాముఁ డత్యాదరం బొప్పఁ | దోరమై సిఖల వస్తువులెల్లఁ గొనుచుఁ
 బ్రవిమలబుద్ధిఁ బ్రభాసతీర్థమున | నవహా మొనరించి యచట దేవర్షి
 పితృతర్పణములు సంప్రీతిఁ గావించి | యతుల తేజోధనులగు విప్రవరులు
 తనతోడరాఁ బ్రచుదంబునఁ గదలి | యెనయ నేనదులందు వేమిగావలెనొ
 యట్టి సత్కర్మంబు లాచరించుచును, | నెట్టన సకల ముని ప్రకరముల
 కాలయం బైనట్టి యాకురుక్షేత్ర | మోలిమై దర్శించె నొప్పుగా ననిన
 జనమేజయుఁడు తీర్థసవిశేష ఫలము | వినఁ గోరుటయు నకానివిభుఁడిట్టులనియె :

ప్రభాసతీర్థాభివర్ణనము

బలదేవుఁ డేఁగు ప్రభాస తీర్థంబు | అలఘుపుణ్యంబు మహాతీర్థమనియు ;
 శశి తన క్షయమందు సమయించి బ్రదికె | విశదమై యక్కథ వివరింతు వినుము.
 దక్షునశ్విన్యాది తనయల సరసి | జేక్షణలను జంద్రుఁ డిరువ దేదురను
 బరిణయంబై మహాపరమ సంతోష | భరితుడై యందు లోపల నగ్రచుహిషి
 రోహిణి యనుదాని రూపరేఖలకు | మోహించి యప్పడిమ్ములఁ జిక్కిచొక్కి
 వలపించి యెంతయు వలరాజుకేళిఁ | దెలివొంది తెప్పలఁ దేలుచు నుండె.
 తక్కినయింతులఁ దానొల్లమికిని | గ్రక్కునఁ దమతండ్రి కడకేఁగి వారు
 కన్నుల బాష్పాంబుకణములు దొరుగఁ | జన్నుగుబ్బలమీఁద జాఱువయ్యంట
 కొంగుల మోములకును మాటుచేసి | యంగన లేచ్చుచు నప్పు డిట్లనిరి :
 “అక్కటా! తండ్రి, మహాప్రతాపమున | నొక్కట మముఁ జంద్రుఁ డొల్లమిచేసి
 సాహసంబునఁ బుష్పసాయకు కేళి | రోహిణితోఁ గూడి రూఢి నున్నాఁడు.
 మాకేటి జన్మంబు ? మాకేటి బ్రదుకు ? | ప్రాకటంబుగ” నని పలికిన దక్షుఁ
 డాక్షుణంబునఁ జంద్రు నటకు రప్పించి | వీక్షించి యిట్లనె వివరంబుగాఁగ :

“ఇది యేమి చంద్ర ! నీకిట్టి చుక్కుద్ది । మదిని వాటిలె ? నిట్టి చూటలు గలవె ?
 వరగ రోహిణిమీదఁ బట్టినకూర్చి । సరిగాను బాటింపు సతుల నందఱను
 తగవుతప్పక ; కాక తప్పితి నేని । నెగడంగ మఱి నీకు ¹నీవెఱుంగుదువు.
 బుద్ధిసూక్ష్మతమాను పో కాదినాడ ; । బుద్ధితో బ్రదుకుము పొమ్ము పా.” మృనిన
 నాన్రజాపతి చూట ²లాలము చేసి । యద్రబుద్ధిని దొంటి యట్లు వర్తింప
 నెఱిగి వత్తుడు తనయిచ్చఁ గోపించి । యటుదేవుల్ ³గొమ్మని యతని శపించె.
 నలినారి యెంతయు నాడునాటికిని । జెబువెల్ల నుడివోయి, చంద్రుఁ డిట్లుండె (1)
 నతని రక్కసు చెడ నఖిలాపధులును । హతము గాఁ జొచ్చెను ; అఖిలనూనవులు
 కడు డస్సియుండ లోకంబు లన్నియును । అడలెఁగాంతులు దక్కునమ్మతాంశునొప్పి.
 నదియెల్ల నెఱిగి యింద్రాది దేవతలు । కదలి యా చంద్రుని కడకేఁగుదెంచి :
 “కుముదాప్త, యిదియేమి క్రుస్పితి విపుడు ? । తెమలక ధర్మంబుతెచ్చు దప్పితివా ?
 వేడిసహారల వృథాఁ బంపితివా ? । వాడి నీతేజంబు వడిఁ గ్రుంగులేమి ?”
 యనినను జంద్రుఁ డయ్యమరులఁ జూచి । గొనఁగొని తన్ను దక్షుఁడు శపించుటయు
 విన్నవించిన వారు వెఱవకు మనుచుఁ । గ్రన్నన చంద్రుఁ దక్కుక గొనిపోయి
 నురుచిర స్ఫూర్తి దక్షునికిఁ మొక్కించి । యరమంగ నవరాధి యానైన వీనిఁ
 గరుణదై వాఱంగఁ జూచి రక్షింపు । నిరతిమై మమ్ముమన్నించి” నావుమను
 నంతోపఁచిత్తుండై చంద్రునిఁ జూచి । యింతుల యెడల నీ వికనైన సమతఁ
 బరగి సరస్వతీ ప్రవిమలాంబువుల । నరుదుగా ⁴సమవస సమవసయందు
⁵స్నాన మొనర్చు పక్షంబున నీవు । వూసి తేజోశృద్ధి పొందంగఁ గలవు.”
 అనిచెప్పి యనిచిన నంబుజారాతి । యనిమిషనర్కుల యానతిఁ జేసి
 యా సరస్వతీఁ దీర్థమాడి యెంతయును । భాసురతేజః ప్రభావుండై యొప్పె.
 అది కారణంబుగా నా తీర్థమిచ్చుడు । నదమలంబుగఁ బ్రభానంబనఁ బరఁగె.
 ఆనదీచారిత్ర మటు విన్న నరుల । కానిన పాతకహరము భూనాథ !
 కావున రాముఁడు ఘనకృతస్నాన । మావిమలానది నట్లాచరించి
 యందుండి వేగిన యటు మఱువాడు । ⁶నుందరంబగు చమసోద్యోద మణికి

1. నీకటింగదవు. 2. లాలిమి. 3. గమ్మని. 4. నవమస నవమస. 5. స్నానమై పక్షపక్షంబుల
 6. నుందరంబుగ దమసోద్యోదమణికి. (మా)

చమపాద్యైవ తీర్థ ప్రభావము

వరతీర్థమున కేగి మాన నారాత్రి । సరవిమై గడపి యున్నాము బు కలిగె.
 ఆతీర్థమాహాశ్శ్చ మటవిను మనము ! । యేతీర్థములకంటె నెక్కువై యెరగె
 నాతీర్థ ; మందలి కనతిమూరమున । నాతతి నొక యగ్రహము కలదు.
 అందు బ్రహ్మసమాను లగ్రజోత్తములు । పొందు ముప్పు రావోల వర్తింతు.
 శ్రీతుండును ద్వితుండు సేకతుండునవార । లతులులై యొకరాజు కట వీక్షయిచ్చి
 యతనిచే గోగణమటవి గాకుండ । బ్రతిగఁ గైకొని రాఁగఁ బరిపాటి ౧ ద్రితుండు :
 “కోసి ముప్పుడును గొని కట్టునట్టి । యాస బ్రాహ్మణి ” కన్నవధికమై వరగి
 తక్కినతమ్ము లిద్దఱికిని గోవు । ౨ నొక్కమైన నొసంగ కుసికొల్పుకొనుమఁ
 బోయె; బోయిన వారు బుద్ధిలో వగచి । పాయక వెనువెంటఁ బఱవ, నాద్విజుండు
 వికలతఁ ౩ జనుచును విధివశంబునను । ఒకవృకంబును జూచి యరుభీతిఁ బొంది
 పాటిపోవఁగలేక పడె నొక నూత । నారూఢి సంతలో నాయురుపురుగు
 ఆగోగణంబుల నటఁగొని వేగ । రాగిలి యేగి రారటమెల్ల మాని.
 తానొండు దలవంగ దైవ మొండొకటి । పూని తలంచిన పోల్కిమై నవుడు
 నట్టి నూతను బడి వడి నాద్విజుండు : । “ఇట్టి పాపంబొక నేమటఁ గడతు ?
 మతినిఁ దమ్ముల నవమానించు నాకుఁ । కృతకమై యివ్వధిఁ గీడొందకున్న ?
 ఈవట్టికూపంబు నింపు సొంపారఁ । బావనోదకపూర్తిఁ బఱపి యిన్నిరు
 సోమపానముచేసి శుభము వాటించి । యీమహాపాతకం బే బాతు.” ననుచు
 యజ్ఞపాదనము లట్లమరఁ గల్పించి । విజ్ఞానధన్యుడా విప్రుండు కడగి
 యమర తర్పణ యాగ మటుసేయ వారు । కమనీయ యాగభాగములఁ గైకొనుచు
 నాకూపమున దివ్యమగు జలంబొసంగి । యాఁగొని మఱి వరమడుగు నీవనిన
 సురలతో ననియె భూసుర కులోత్తముండు : । “ధరణిలో నానవనోదరుల వంచించి
 నట్టి పాపము వాయ, నవని నీజలము । నెట్టి వాఁడనిన నేపువీపించి
 సోమపానఫలంబు సారిది సిద్ధింప । నోమహాత్మకులార, యొసఁగరే” యనినఁ
 గానిమ్మునుచు నిచ్చి కడువడి సురలు । పూని పోవంగ, నష్టాణ్యకూపంబు

1. ‘ఉదపాన’ మని కవిత్రయ. భా. 2. కృతుండును ద్రితుండు సుకేతుండుననఁగ. 3. కృతుండు.
 4. నొక్కమైనను ఈక యుసి చెగ ననుచు. 5. జనుచేర. (మా)

సమృతసంభవమైన నప్పు డాద్విజుని । కమరంగఁ బాతకహరమయ్యె; సంత
సందుఁ దీర్థంబాడి యారాహితేయుఁ । ఉండంద వినశనం బందును గ్రుంకె.
కదలి యందులనండి కడు శీఘ్రగతుల । సదయుఁడై¹ శంఖ నై సర్గికంబులను
సాగధస్వంబును నామధేయముల । బాగుమించిన మూఁడు పటుదివ్యనదుల
సవగాహమొనరించి, యంతటఁ బోక । నవభంగి జాహ్నువీనది, దీర్థమాడి,
ఘనతరస్ఫూర్తి లోకస్తుత్యమహిమ । ననువమంబగు నైమిశారణ్యమునకుఁ
జసియె ; నత్తటి దీర్ఘసత్రమచ్చోట । నొనరించుచునులు ప్రత్యుత్థానమెలమిఁ
జేసివిసములై సీరాయుధునకు । నాననంబిడి పూజలర్ధిఁగావించి.

రన్నీలపటుఁడు ప్రీతాత్ముఁడై యచటఁ । దన్నుగన్గొని సముత్థానప్రణామ
సన్నతులుడిగి నిస్సంభ్రమచ్చుత్తి । సున్నతాననమున సున్నట్టిసూతు,
నతని నమీషస్థులగు భూమిదేవ । తతిని వీక్షించి క్రోధమునెలకొన్న

“హేతువేటిదియోహో! యీవ్రతిలోమ । జాతుఁడు మునిసభాస్థలమున నిట్లు
తానొకముఖ్యు చందమ నను దురభి । మానియై యాశక్తి మనుమనివలన
దండిగాఁ గథలు గాథలు గొన్న నేర్చి । పండితమృత్యుఁడై పరగెడు; నిట్టి
చెనఁటివాఁ డభ్యసించిన విద్యలెల్ల । మనమునఁ జింతింప మదకారణములు
గాని సద్గుణహేతుకంబులు గావు । గాన ధర్మమునిల్పఁగాఁ బుట్టినట్టి
మాకు నీదృశోదుష్ట మర్దనంబెపుడు । గైకొని⁴ గావించఁగా నర్హ”మనుచు
భావించి కరధృత పటుకుళాగ్రమున । వావిరి నానూతు వధియించె; నపుడు
అక్కడిమునులు హాహారవంబెనఁగ । నక్కామపాలున కనిరి : “యోదేవ !
యేము బ్రహ్మాననంబిడివారమితని ; కీమేర మున్ను నీవెఱుఁ గనియట్లు
తెగువమై వీని వధించితివలిగి । నిగమవాక్యస్థితి⁵ నిజముగై కొనక.

పరమపావనుడనై పరఁగునీవిపుడు । కర మొచ్చు నీసాతకమునకుఁ దగిన
యట్టిప్రాయశ్చిత్త మటునేయకున్న । నెట్టిధర్మమునిల్చు నింక లోకముల ?”
అనుటయు నారాముఁ డట్లకావెంటు । మునులార ! దీనికి ముఖ్యపక్షంబు
వినిపింపుఁ; డదిగాక వీనికాయువును । ఘనతరసత్త్వంబు కరుణఁబాటవము
నెనఁగుట మీకిష్టమే యిటులైన । మనలక నాయోగమాయఁగావెంటు.”

ననిన నమ్మునులు 'నయ్యస్త్రసామర్థ్య | మునకు మృత్యువున కిమ్ములనట్లమాకు
నేగతి వైకల్యమెసగక యుండు | నాగతి యొసరింపు మఱిలేశ, నీవు.'"
నావుడు "తాన నందనుడయి పురుషుఁ | డావిర్భవమునొందు" నని నిగమోక్తి
గలదటుగాన నక్కఱకునిపుత్తఁ | డలఘునత్త్వాయతానామయత్వములు
గలిగి వక్తృత్వ విఖ్యాతినెల్లండు | వెలయు; నోమునులార, వినుడిప్పడేను
జింతింప కాచరించిన యీయవజ్ఞ | శాంతినొందగ నభీష్టముమీకొనర్తు
నడుగుఁ డెయ్యదియైను" ననిన నమ్మునులు | కడుముదంబున సీరకరున కిట్లనిరి :
"ఇల్వలుండను దానవేంద్రుని సుతుఁడు | పల్వలుండనువాడు ప్రతిపర్వమునను
జనుడెంచి మాయాగళాలలలోన | మునుముగా రక్తఃస్పృశిత్రపూరములు
1తరనఖండములు మద్యంబుల జల్లు | గురిసియేనుఖనును గొనసాగనిడు.
దురితాత్ముడైన యా 2దుష్టానురేంద్రఁ | బరిమార్చుటడిమాకుఁ బరమశుశ్రూష.
మఱియంతమీఁద నిర్మలమతి నీవు | పరమతి భారతవర్షంబునందుఁ
గల తీర్థవితతి సాంగముగఁ బండ్రిండు | నెలలొనర్చినఁ బాపనిష్కృతి వగుదు. "
వని రంతఁ బర్వసమాగమంబైన | మునులు యాగక్రియోన్ముఖులౌపఱింగి
పెనుధూళియును తాలపెల్లులు నినుము | మునుముగా సురగాలి ముందట వినరి,
కడురోతగాఁ బూతిగంధ మెల్లెడల | నడరఁగా యజ్ఞశాలావలి యందు
మలమూత్రములు కర్దమముగ నుదందు | బలువిడిఁ గురియుచుఁ బల్వలొనురుడు
కఱుకు జంజాటు వెండ్రుకలును, బెన్నలుపు | గిఱికినుమేను, నగ్నిజ్వాలలెసఁగు
తెఱనోరు, పవిదండతీక్ష్ణదంష్ట్రీకిలు, | కుఱుచిప్పలురలుచూడులు, విడిగ్రుడ్లు
ముడిపడుబొమలును మొఱకుమీనములు | నిడుద జిహ్వయుఁ గ్రోత్రనెత్తురువడియు
నరచర్మ 3తలమున నాంత్రంబుఁ బెనఁచి | సిరలగుచ్చిన పచ్చిశిరములపేరుఁ
గలిగి శ్రోమృణులు గగనమార్గమునఁ | దళతళ మెఱయు 4నుద్ధత త్రిశూలంబు
కరమునఁ ద్రిప్పఁచు గర్ణకఠోర | ఘన నిస్సనమున నగ్గలికనార్చుచును
ఘాతగాఁ బఱతెంచు గతిచూచి బలుండు | దైతేయ హృదయభేదనములై మెఱయు
తన హల ముసలముల్ దలఁప నాక్షణము | చనుదెంచుటయు వానిఁ జయ్యనచూచి
హలమున గగనస్థుడైన యాదైత్యు | గళము 5దగిల్చి భీకరమునలమున
నడునెత్తి మొత్తఁ, గర్జనంబునమెకడు | వెడలి పల్వలు నోరువిచ్చుచు గ్రుడ్లు

1. తనర 2. దుష్టాచ. 3. ఫలమున. 4. నుద్ధతి. 5. గదల్చి. (మా)

వెలువలికొలుకఁ బదిప్రహరమున | బలుకొండమహిఁగూలు పరునునఁగూలె.
 మునులెల్ల నప్పుడు మునలాస్తుఁ జెలఁగి | వినుతులునేసి వేవేలు చందముల
 దీవించి విబుధులు దేవేంద్రుఁ బోలె | శ్రీవెలయఁగ నభిషిక్తుఁ గావించి
 యెప్పుడుఁ గైవాల కెనఁగు వాసనల | నొప్పు నుత్ఫుల్ల నరోజు మాలికయు
 నసదృశ దివ్యాంబ రాభరణములు | నొనఁగిన, నాహలాయధుఁ డాదరమునఁ
 జేకొని వారలచే ననుజ్ఞాతుఁ | డై కతివయ భూసురాన్నితఁ డగుచుఁ
 జని కాళిని గృతస్నానుడై, సరయు | వను నదిఁగ్రుంకి, ప్రయాగ దర్శించి,
 మఱి పులస్త్యుని యాశ్రమము ప్రవేశించి, | కరచర్ధి గోమతీ గండకీ నదులఁ
 బరత నేవించి, విపాశలో మునిగి, | నరసుతంబగు శోణనది దీర్ఘమాడి,
 గయయు గంగాభిసంగమము నీక్షించి, | రయమార నమ్మహేంద్రత్నాధరమున
 కరిగి యందున్న లోకైకనన్నతుని | బరశురామునిఁ గాంచి ప్రణమిల్లి కదలి,
 ధరనొప్పు సప్తగోదావరి కేగి, | వరునఁ బంచసరోవరమును భీమ
 రథిఁ గనుఁగొని, కుమారస్వామిఁ జూచి, | పృథివి యెల్లందును జేర్కొనఁ దగిన
 శ్రీనగంజెలమి దర్శించి, విఖ్యాతుఁ | డైన వేంకట పర్వతాధీశుఁ గొలిచి,
 కామాక్షి దేవిని గని, నిత్యపౌఖ్య | నీమయైనట్టి కాంచీపురినుండి
 పావనంబై జగత్ప్రసాదాత్మి ననఁగు | కావేరియం దవగాహంబు చేసి,
 శ్రీరంగకాయ నాశ్రితపారిజాతుఁ | జేరి నేవించి, చెచ్చెలు వృషభాద్రి
 ననురక్తిఁ బొడగని, యాకురుక్షేత్ర | మున నిల్చి దక్షిణంబున మధురాఖ్యుఁ
 బాలుపారు పురిఁ జొచ్చి, భూరిపావములఁ | దలఁగించు నేతుబంధముమెట్టి యచటఁ
 బదివేల మొదవుల బ్రాహ్మణోత్తముల | కొదవిన భక్తిమై నొనఁగి, రామేశు
 భుజగభూషణ భక్తిముక్తిదాయకుని | భజించి, యటఁ దామ్రవర్ణిక బోయి,
 మలయాచలంబెక్కి మహిమఁ బొందెను | నల యగస్త్యునికే బ్రయంబుగ మొక్కి
 యతనిచేఁ బూజితుడై వార్ధికఁజూత | సతతంబు నభిమత సంపదలిచ్చు
 కన్యాసమాఖ్య దుర్గాదేవి సఖి | మాన్య నుపాసించి, మహితప్రళప్తి
 జరుగు ¹పంచావకేశంబను తీర్థ | పరమునఁ దగనాప్లవంబాచరించి,
 శ్రీకరంబై శివక్షేత్రమైనట్టి | గోకర్ణమున నిందుకోటిరుఁ గొలిచి,
 మనుతీర్థమాడి, క్రమ్యుఁడ బ్రభాసమున | కనఘ్నుడై చని భూసురావలివలనఁ

గౌరవ పాండవ కలహంబునందు | ధారుణీనాథులందఱు మడియుటయు,
ననిల తనూజుండు నానుయోధనుఁడు | ఘన గదాయుద్ధ మొక్కట నొనరింప
సన్నద్ధులై యున్న చందంబుఁ దెలియ | విన్నవాడై వచ్చు వేవేగ.” ననిన
నాంబికేయుఁడు విని యాత్మలోమెచ్చి | పంబిన విధిసేవ్వఁజలికె సంజయుని :
“ భీమ దుర్యోధనుల్ భీమవిక్రమము | తో మహామహిమ సుద్ధురవృత్తి నెట్లు
పోరి ? రత్నైఱఁగెల్లఁ బొందుగా నాకు | నారూఢిఁ జెప్పవే” యనిన నిట్లనియె :

పాండవ దుర్యోధనులు రణరంగమునకుఁ బోవుట

దేవ, నీనుతుఁడు యుధిష్ఠిరుఁ జూచి | “ భావింపఁగ శమంత పంచకంబజుని
యుత్తరవేదియై యొప్పురుఁ గాన | నత్తటి నెవరైన నచ్చోటఁ బోరి
హతులైన ముక్తి పాయకసమకూరు | నతులితగతిఁ బోద మచ్చోటి. ” కనినఁ
గృష్ణానుమతితోడఁ గిమ్మిరవైరి | జిష్టుండుఁ గవలును సేనలు నడవ
బలభద్రుఁడును దాను బారవేశ్వరుఁడు | కలితవేగంబునఁ గదలిరాఁ బోయి
సరవి శమంతపంచకమున నిలిచె | విరివి సేనలు పరివేష్టించి ¹ కొలువఁ
దానును భీముండుఁ దరలక యెదురు | గా నిల్వ భూప, నీగాదిలినుతుఁడు
నింగియు సేలయు నెఱి వ్రక్కలుగను | బొంగి యుప్పొంగి యార్పులఁ జెలరేఁగి
గద కేలఁబూనినఁ, గరువలినుతుఁడు | గద తాను గైకొని ఘనతరస్సూర్తి
నార్పులు హృదయంబు నావరింపంగ, | నూర్పులు ఘాతలై యుచ్చిపాఱంగఁ,
జూపులు తూపులై చుఱచుఱ మనఁగ | భూపాల, పలికె నీపుత్తునీక్షించి :
“ రారాజ, నీవు పాఱక కొంతసేపు | పోరాడుమీ నీదు భుజశక్తి మెఱసి.
ఎక్కడఁ బోయిన నింకఁ బోసిన | ద్రొక్కివై చెద నిన్ను ధూళీవటలిగ.”
అనవుడుఁ గోపించి యధిప, నీనుతుఁడు | అనిలనందనుఁ జూచి యర్థితోఁ బలికె :
“ పలికె పల్కించుకోఁ బనిలేదు భీమ ! | బలియురతో బంటు చంతంబుగలదె !
వంటలపనిగాదు వాఁడిమిపోరు ; | నంతైన బహ్వశనముగాదు పోరు ;
గుఱ్ఱాల కెఱిగి నిక్కుటగాదు పోరు ; | నెఱ్ఱలఁ గాచుటన్నదిగాదు పోరు ;
పాత్రల దిద్దెడి పనిగాదు పోరు ; | ధాత్రిపై భట్టుసేతలుగాదు పోరు

చవలారి తిమిర ప్రచండ మార్తాండ । నిపుణుండ నాకుఁ దా నీవననెంత ?
 పలుకుల వెఱచునే ఫణి కేతనుండు ! । కలదు ఒక్కటి నన్న గడునెన్న మీకుఁ
 గొలను చొచ్చినయది కొఱగాదు గాక । అలసుఁగాఁ జూచెద వట్లు చూడకుము.
 కలన నిన్నేటికిఁ గైకొందు భీమ ! । కలితారి విక్రమ గర్వాపహరి
 నాగదాదండంబునకు బలిగాఁగ । నీగర్వముణచి యెంతేనొంతు నిన్ను.
 తగఁజోద్యపఱతు బృందార కావళిని ; । వగవు ఘట్టెంతు నీవారికి నెల్ల.
 నీవనఁగా నెంత నిర్జరేంద్రాది । దేవతలును నన్ను దృష్టింపలేరు.
 నీవెట్లు నాతోడ నెగడుదు గదను ? । ఈ వేళ నీ సత్త్వ మిదియెంత గలదు ?
 అడరంగ నీవు ఫాలాక్షరశ్రేణి । తుడిచెద నాతోడఁ దొడరు మాజికిని.”

భీమదుర్యోధనులు గదలఁగొని ఘోరముగాఁ బోరుట

అని తనగద త్రిప్పి హామాడు మనుచుఁ । గనుఁగవ నయ్యగ్ని కణములు రాలఁ
 గదిసిన, భీముఁడక్కదలు వీక్షించి । కదిసెఁ బోరాడ విక్రమలీల మెఱసి.
 అతఁడు నీతఁడు నట నేమిసెప్ప । ఘాతమాటలు మీఱఁ గరలాఘవములఁ
 బద తాడనంబులఁ బరఁగు హుంకృతుల । విదితాట్టహాస దోర్వీర్యంబు మెఱసి
 తాఁకిన, నంతఁ బాతాళలోకంబు । కాకచే ఘూర్ణిల్లఁ గడుబమ్మరించి ;
 కాకోదరేంద్రుండు కరులపై నొరగె. । ... ..
 అప్పుడు గొట్టుచు నదర మెట్టుచును । ద్రిప్పుచు బ్రమరిగాఁ దిరిగి వైచుచును,
 అది మెచ్చుగాదని యంటఁగొట్టుచును, । ‘అదెనుమీ తప్పకొ’ మ్మని పలుకుచును,
 ‘బావు! మజ్జా!’ యనిపరఁగ మెచ్చుచును, । కోపించికొట్టి “సాంగుబళా!” యనుచును,
 కదలు నెమ్మోములఁ గదియఁ ద్రిప్పుచును । అదటనఁ గైకొన కంటఁ దప్పచును,
 గినియుచు డాయుచుఁ గ్రేళ్లుదాటుచును, । జొనిపి హాహా పోకు చూడునన్ననుచు,
 మండిగాఁ గాలిడి మలసి మార్కొనుచు, । దండెముల్ పెట్టుచు, దప్పఁ గ్రుంకుచును,
 గదగద దాటించి గదిసి యిద్దఱును, । మదమునఁ జెలరేగి మార్మలయుచును,
 బిడుగుల కెనయైన బెడిదంపు గదల । నడచియు మెచ్చుచు నఱనవ్వునగుచు
 ‘నవుర! నీకొట్టు పొల్లెపోయె’ ననుచు । ‘నవురిది పొల్లుగా’ దని పలుకుచును,
 గుప్పనఁ గొట్టుచుఁ గునిసి యాడుచును । గుప్పిగంతులు గొని క్రుంగి తప్పచును,
 గినియుచు నిద్దఱు గెలుపులాసించి । ఘన విక్రమ క్రమ కలితులై మింది,

తఱుముచు మెఱుముచు దారుణక్రియల | నోటయుచు మెఱయుచు నుబ్బిపాటుచును,
 పాయుచు డాయుచు బలిమిజూపుచును, | వేయుచు రాయుచు వెనఁ దిరుగుచును
 వాసిగాఁ బదియాఱు వన్నె కుందనము | త్రాసున నొకటిగాఁ దగఁదూఁచినట్లు
 టరకు వన్నెకువచ్చి యొక్కింతలుగను | ఉరుగతిఁ బోరంగ, నొడలిరక్తములఁ
 గంకటంబులు దడిసి కాఱఁ జొచ్చుటయుఁ | ఒంకమై జోళ్లును భాఁమఱయును
 అవియాడ్చి తనులాఘవావళిఁ బొంది | కవియుచు నొకరికొక్కరు వప్రపడక
 నడమోడుగులఁ బోలి నలిరక్తధార | లొడలి భూరజమెల్ల నొప్పారఁ గడుగ,
 నుడయార్కు లనఁగ నముజ్జ్వలప్రభలఁ | బొదలిరి యప్పుడో భూపాలచంద్ర !
 అంతట నీపుత్రుఁ డఖిలంబుచూడఁ | ఒంతంబుతో భీము బనియెమ్ము విఱుగ
 నదరంట వ్రేసిన, నా బకివైరి | యది తప్పనొడ్డి తానాతని యరము
 జెదరఁగాఁ గొట్టినఁ, జెదరక యతఁడు | గదఱాఁచి పోసిక కడిమి వాటింది
 గంధవాహజు మస్తకంబంత వ్రేయ, | బంధురంబుగ నది పటపట పగులఁ
 జలన మించుకలేక చలమగ్గలించి | విలయకాలుని భంగి విభుని నెన్నుదురు
 నదురుగాఁ గొట్టిన ననుకు నెత్తుగులు | జొరజొర మోమున జొబ్బిల్లఁ గాఱఁ
 దుడుచుచు నేతెంచి తుది భీముగదకు | నొడిసిన, నాతఁడాయెడుపు దప్పించి
 వీఁగి పాఱఁగ నేయ, వీఁగక యతఁడు | లోఁగక భీముని లోఁబడవ్రేసె.
 వ్రేసినఁ గాల్గును విలవిల మనఁగ | నాసమయంబున ననిలనందనఁడు
 పట్టుగా నాతని బాహుమధ్యంబు | గొట్టిన రారాజు కునికిలఁబడుచు,
 సంతలోననె లేచి యతనిఫాలంబు | వింతగా వేసిన, వీఁగక భీముఁ
 డతనితోఁ బోరాడు సంతటిలోనఁ | గృతమతితోఁ గ్రీడి కృష్ణునకనియె :
 “రారాజు మారుతి రణబలోదగ్ర | భారులై యున్నారు బవరంబులోన.
 వారకదోస్సార వహణి యెవ్వరిది | యారూఢి నధిక మీవదిచెప్ప” మనిన

భీమదుర్యోధనుల తారతమ్యంబు శ్రీ కృష్ణుఁ డర్జునునితోఁ జెప్పుట

సమశేంద్ర సుతుతోడ సంబుజనాభుఁ | డమరంగ నప్పుడిట్లని చెప్పఁదొడఁగె :
 “విపుల విద్యాశక్తి వీఁకిద్దఱికి | సువదేశ గమ్యంబు నొక్కసమంబు.
 వివిగా మిక్కిలి పీఠలలోనఁ | గరువలితనయుండు ఘనబలాధికుండు;
 నేర్పు మిక్కిలి కురువృషసింహమందు ; | దర్శంబు ¹ వాటంబు తగనెంచిచూడ

సత్త్వంబు చేర్చుతో సరిగాదు వినుము. | సత్త్వంబు గలదని సాహసవృత్తి
 ననిలనూనుడు సాచ్చియలయుచున్నాడు; మునునొచ్చియున్నాడు మొగిను మోధనుడు
 తడయక యిటువలె ధర్మయుద్ధంబు | కడఁకతో నన్నాళ్లు ఘనతః జేసినను
 సరిపడునేగాని చావఁడు వీడు; | తరమిడి భీమఁడీతని గెల్వలెడు.
 ఇంకొక్క సిద్ధాంత మెఱిగింతు వినుము | అంకిలేమియు లేక యన్యాయవృత్తిఁ
 జంపుత భీయుండు సందేహమేల | చంపక ధర్మంబు చదివితేరేని
 ధృతి మీకుఁ బాటిల్లు దేశాంతరంబు. | కతలేల యిటువంటి కవటచిత్తులను
 అన్యాయమునఁ జంపుటదియె ధర్మంబు. | ధన్యుడిండుండు వృత్రాసురుఁ దొల్లి
 యేగతి నొరగించె నెఱుంగరా కథలు? | జాగేల యభిమన్యుఁజంపరా వారు?
 దుష్టశిక్షణము సంతృప్తిగాఁ జేసి | శిష్టరక్షణమును జేయంగలేని
 క్షత్రియులకు నేల సత్కీర్తి గలుగు? | ధాత్రిపై నీ సుమోధనుఁ డల్లనాడు
 కల్లజూదంబునఁ గాదె మీసిరులు | కొల్లలుగాఁగఁ జేకొనియె నాఁగాదా?
 అట్టి జూదంబున నతివఁ బాంచాలి | నెట్టన నీడ్పింప నీభీముఁ డతని
 యూరుభగ్నంబు నేయుదునన్నవాడు. | ఆరీతి నేయక యతఁడేల మాను?
 మానెఁబో నేనేల మానంగనిత్తు? | మాననెట్టులు వచ్చు మాటాడి వెనుక?
 పలుకు ప్రతిజ్ఞ యేర్పడియున్నచోట | వెలయంగ మఱువట వీరధర్మంబె?
 పగ నూతఁ బడ్డ నేర్పడ రోఁకలెత్తి | తగఁ గ్రుమ్మలేనట్టి ధర్మమదేల?
 అది గాక ధర్మజుఁ డాడరానట్టి | ముదుకమాలలు కొన్ని మున్నాడె వినుము
 పుత్ర మిత్రక బంధుబుధులఁబోనాడి | యాత్రోవ నేకాకియై కౌరవుండు
 వారిలో డాగిన వాని రావించి | యూరక 'మాలోన నొక్కనితోడ
 ననిచేసి గెల్చి నీవఱల రాజ్యంబు | గొను' మని పలుకుట గుణమే తలంప?
 తలపోయ నిది వెట్టితనము తాఁ గాదె! | వెలయంగ రారాజు వీరుడుగాఁడె?
 దైవయోగంబునఁ దా భీమసేనుఁ | గావించి రమ్మనెఁగాక; మీలోన
 నెవ్వనిఁ బిలిచిన నిట వీనితోడ | రవ్వగాఁ బోరి మీరలు గెల్వఁ గలరె?
 మొదలనుండియుఁ బదుమూఁడు వర్షములు | గడసాము సాధించి కడఁక వహించి
 హెచ్చి మదంబున నిభపురాధిపుఁడు | చెచ్చెర రొక్కేళి చేయుచున్నాడు.
 కనుగొనఁగఁ బెక్కుకాలంబునండి | యనిలనూనునకు నభ్యాసంబు లేదు.
 తలఁప నదిగాన ధర్మంబు దక్కి | కలన నీకురురాజుఁ గడతేర్చకున్న

గాలిసూనుడు వృథా కడ తేరిపోవు. | ఓలి మీయన్నయు నర్చి యేమగును ?
 రారాజె యిలకెల్ల రాజు దా నగును ; | తేరకాడును బోలెఁ దెగువ నేనుందు ;
 ఇలలోన వెనుక మీదేమి నేయంగఁ | గలరు ? నావచ్చు నంకల్పితం బుడుగు.
 ధర్మ మధర్మంబు దగ నేనెగాన | నిర్మూలముగ వీని నెఱిఁ ద్రుంపవలయు. ”
 నన విని యర్జునుం డాకృష్ణుఁ జూచి | “విను దేవ, నీవన్నవిధ మట్టి దగును.
 ప్రకృతి గుణంబునఁ బరఁగుచున్నట్టి | వికృతంబు లుడిగెను విశ్వేశజనక !
 సారిదిఁ బుట్టఁగ, దాన సుఖము దుఃఖమును | ధరణిఁ బూసలలోని దారంబు పోలె
 లలివచ్చు ¹కర్మఫలంబునఁ జేసి | వలసి దేహికి స్వభావములు గావునను
 చైతన్యరూపమై నకల జీవులను | బ్రీతి నాడింపుచుఁ బేర్చి లోకములు
 పుట్టింప రక్షింపఁ బొనఁగ శిక్షింప | నిట్టి నేర్పరివఱు యిది నీకు నెంత ? ”
 అనవు డయ్యేకాంత మట భీముఁడెఱిగి | యనిసేయఁ దివురుచో, నమరేంద్రసుతుఁడు
 పొనరంగఁ దనయూరువులు కనుసంజ్ఞఁ | గనపించి కరములఁ గడునవ్వళింప
 నాసంజ్ఞ యెఱిగి తా నతివీరుఁ డగుచు | భానుర భుజబలప్రాధి దీపించి
 తనతండ్రిఁ బవమానుఁ దలఁచి శ్రీకృష్ణు | ననువార ధర్మజు నాత్మలో నిలిపి
 దుర్యోధనుని జూచి : “తొడరి యుద్ధంబు | కార్యక్రమము దప్పఁ గడవఁ జేసెదవు.
 వదరక పోరాడు బంటవై నిలువు. | పొదలుచుఁ బోయినఁ బోసేను నిన్ను. ”
 అనుచు గదాఘాత మడరింప, నతఁడు | కిసిసి వాయుజుఁ దాఁకఁ గృతమతితోడ.
²కారవనాథుఁ డాగ్రహవృత్తితోడ | సారెసారెకుఁ బోరి ³చలియింపకపుడు
 బలువిడిఁ బోరాడు పవమానతనయు | ‘లలిఁ జావఁగొట్టుదు లావోప్ప’ ననుచు

భీముగదాఘాతముచే దుర్యోధనుఁడు తొడలు విఱిగి కూలట

గదచేతఁ గొట్టి యగ్గగనంబునకును | నెగసిన వడముఁడి యేపునీపించి
 యూరుద్వయము చూచి యురుగదాదండ | మారయ జడిపించి యపుడు గొట్టినను
 పవిదాడి కూలిన పర్వతంబనఁగ | రవళితో భూమిపై రారాజుగూలె.
 అపుడు నానందించె నఖిలలోకములు ; | తపనుండు వెలుఁగొందె ; ధర్మజకృష్ణు
 లపుడు నంతోషించి ; రనిలజుడంతఁ | ... ..
 గాలకాలానలా కారుడై మండి | తాలిమి కోపమంతట నిల్పలేక

ధారుణి వణక భూధరములు బెణక | వారిధుల్ గలగ దుర్వారుడై వచ్చి
మానమే తోడవుగా మన్నట్టిరాజు | మానంబుగా దోడ లుర్విపై విజిగి
పరగ టెక్కలులేని పర్వతంబనగ | నొటలుచునున్న, దుర్యోధను జూచి
వ్యాఘ్రు మల్పన్పుగంబు వడి గన్నయట్లు, | శీఘ్రంబ యాతని జేరంగ వచ్చి
“ రాశిక్కినయట్టి రమణి బలివ్ర | తాళిరోమణి ద్రుపదజు గోమలాంగి
బాంచాలి నెగ్గులు వలికి, వస్త్రంబు | లెంచక దోపించి, యెల్లమాసిరుల
నూచముట్టుగఁగొని, యుడుటున మమ్ము | నేచిన యాఫలం బిదె యనుభవింపు. ”
అని బిట్టు వామచాదాహతి నుజికి | తనరంగ వాని మస్తకమటు దన్నె.
తన్ని యంతటఁ బోక తనరాద్ర మెనగఁ | గొన్ని మాటలఁ గురుకులున కిట్లనియె
లీల: “ దుర్యోధన, లెస్సలా మీకు ? | నోలిమైఁ బగదీతెనో లేదొచెప్పుమ !
ఇకనైన మాభాగ మీయంగరాదె ! | ఇక నేమియిచ్చెద ? వీకున్నమాను. ”
అనునంత బలభద్రుఁ డాగ్రహవ్యగ్ర | జనితకాలానల జ్వలుండై మండి
యక్కడి వారల నందఱు జూచి | యొక్కట నెలుఁ గెత్తి యెదరుచుఁ బలికె:
“ కంటిరా పెద్ద లీ కష్టవర్తనము ! | కంటిమే యెందైన గటకటాయెపుడు !
పిఱుదుకు దిగువ నే భీమవిక్రములు | నుజికివేయరు గదాయుద్ధంబునందు.
అది యెఱింగియు భీముఁ డాహవక్షోణి | నుదరి యాతని యూరువులు గొట్టెదగునె !
కొట్టిన మాత్రమే కురుకులక్రేష్టు | నెట్లనఁ దలదన్నె నెఱి నెంతవాడు !
రాజన్నమాత్రమే రాజు, రారాజు ; | ఆజిలో నీసేత కర్షుఁడా చెప్పుడి !
ఏ వీరులందును సేరాజులందుఁ | జేవమై నిటువలె జేసినదెఱుగ.
అటుగాన రణధర్మహాని గావించె | గటకట ! యెవ్వరుఁ గాదనరైరి.
పద్మాయతాక్షుండు పక్షీకరించె ; | ఛద్మంబు నే నెల్లు నహియింతునోర్చి ?
తన బంటుతనమెంత ! తనగదయెంత ! | తనవార లన నెంత ! దాక్షిణ్యమేల !
ఇప్పుడు భీముని నీరణకేళిఁ | జప్పుడుగాకుండ సమయింతు. ” ననుచుఁ

శ్రీకృష్ణుండు బలరామునకుఁ గోపోపశమనంబు సేయుట

1 కారవుఁ డలర లాంగలమును గొనుచు | మారుతిపై నేగ, మాధవుండవుడు
ఎడచొచ్చి బలభద్రు నెలమి హస్తములు | బెడిదంబుగాఁ బట్టి ప్రీతినిట్లనియె :

1. క్రూరుడై యదరి లాంగూలంబు గొనుచు. (మా)

“నిలు నిలు బలభద్ర! నీకేలవడర? ఎలమి వారును వారు నెటుపోయిరేమి!
 యూరక మనమేల యొప్పుమి దలఁచ | వారిలోపల వారు పగ పొందియుండ.
 అన్ని నిందలు నాకు నటనంభవించు | నన్న, నీ వితనిపై నలిగినంతటనె.
 అదిగాక భీమార్జునాదుల గెలువఁ | గొడలేని దేవతాకోటుల వశమే!
 అది యెటులంటేని యంశయు వినునూ, | విదితాత్మ, నీచేత పీరుచచ్చినను
 ‘నలిన లోచనుడు పాండవుల జేపట్టి | కలకాంమును బోచి కాపాడి తెచ్చి
 కౌరవకులమెల్లఁ గడతేర్చి పిదప | దారుణక్రీడను దమ యన్నచేతఁ
 బాండునందనులను బ్రథనోర్విలోన | ఖండించి రాజ్యంబు గైకొనె’ ననుచు
 నిలఁ గలవారెల్ల నిట్లు దూఱంగ | వలవని మనకపవాదంబు వచ్చు.
 అటుగాకయుండ నీవది చిత్తమంచుఁ | జటులత మాని విచారింపు దేవ!
 మనము పెట్టినచెట్టు మనకేలపెఱుక | ననిచి వీరలతప్పు ననుజూచికావు.”
 అనవుడు రాముఁ డాయచ్యుతుఁడనియె : “వినుతిమై నీమాటవింటి శ్రీకృష్ణ!
 కపటియై యూరులు ఖండింపఁ దగునె! | చపలుండు! దుర్గార్థి! శాస్త్రంబు తెఱఁగ!”
 అనిపల్కు రాములో నచ్యుతుఁ డనియె : “విసవయ్య బలభద్ర, వీరావతార!
 తలపోయ నిద్ది యధర్మంబుగాదు. | చలపట్టి పాంచాలి సభలోన నితఁడు
 భంగపెట్టిన నాఁడు ప్రతినగావించె; | వెంగలి యామాట విన్నాఁడు మొదల;
 అది యెఱిగియుఁ దొడలటుగావఁ 1దగఁడె! | అదనుగా నాదోష మదియేల తప్పు?
 పరికింప భీమని ప్రతినయుఁ గాక | సరిఁ దొల్లి మైత్రేయు శాపంబుఁ గలదు.
 2గరిమ రాజక దైవికంబులు గూడఁ | గురువతి ధాత్రివైఁ గూలె; నిందులకు
 నేమనఁ గల? దింక నీకోప ముడిగి | సామంబుతోను బ్రసన్నుండవగుము.
 మేనత్తకోడుకుల మృదువచోధనుల | ... ..
 నారూఢ సోమకులాభి రక్షకుల | వీరి రక్షించుట విహితంబు మనకు.”
 అనవుడు బలభద్రుఁ డచ్యుతు కనియె : “కనుఁగొన ధర్మార్థకామంబులందు
 నన్నిట సమవర్తియై యుండకున్న | నన్ను తింతురె వాని సర్వజనంబు!
 సోమించి ధర్మార్థశుద్ధిగావించి | భీముడు కామంబుఁ జేర్చి వర్తింఁ.
 కుపితులై కామంబు గోరు మానవులు | అపవాదములకెల్ల నాధులుగారె! •

ప్రతినయ మనిశాపము నున్న నేమి ? కతలేల ధర్మసంకటము గాకుండ
మెలగంగవలె గాక మేటి భీముండు । సాలవ కిప్పని కెట్లు సాచ్చె ?” నావుడును
గామపాలునితోడఁ గమలాక్షుఁ డనియె : । “వేమాటు నెటువంటివిధమున నైనఁ
బ్రతిన తా సాధించె బకవైరి నేడు ; । ఇతరంబునై దోష హేతువుగాదు.
చరియించునపుడు నిశ్చలత నున్నపుడు । నరవడింపుచు నేయఁ డూరు దేశములు.
రారాజు దివికిని రయమున నెగసి । దారుణంబుగ భీమ తలపట్టుప్రేయఁ
దలఁచినఁ, గురురాజు తలఁపెల్ల నెఱిగి । బలశాలి భీముఁ డప్రతిమసాహసుఁడు
తనరక్షణమునకై తగ నొడ్డుటకును । జననుతంబుగఁ బ్రతిజ్ఞను దీర్చుకొఱకుఁ
గారవేశ్వరుని జంఘలు నుగ్గునేసె । దోరంబుగా నిందు దురితంబులేదు.
మన సుభద్రానూను మహితప్రతాపు । నినకోటిసమ తేజ నేవుదీపించి
చటుల మాయావృత్తిఁ జఁపించినట్టి । కుటిలాత్ముఁ డీదోహి కూలుఁ గాకేమి !
విడువుఁడు మోహంబు విచ్చేయఁ”డనిన । నడలుచు బలభద్రుఁ డనియె వెండియును,
“అది యెఱింగియె కాదె ! యట్లుఁజకుంటి ; । నిదియు నేమనరాదు ; ఏనిన్నుజూచి
కాచితి ; 1 మఱి తానుగాఁ బోయెఁగాక ; । చూచినఁ దలఁ దెగఁ జూడనే యొరుల !
మేనత్తనుతుని నేమియు ననరాదు । గాన “నాశోవుంటి” గతి యనవలసె.
ధరణిపై నిట్టి యధర్మయుద్ధమునఁ । జరకీర్తి మారుతి చెందుఁ గాకేమి !
సురలుచూడఁగ ధర్మసుస్థితి మించి । దురముగావించిన దుర్యోధనునకు
నాకల్పవర్యంతమైన భోగములు । నాకలోకంబు నున్నతిఁ గల్గు. ” ననుచు
వరమతి రేవతీవల్లభుం డవుడు । సరసిజాక్షుండు సజాతశత్రుండు
పాంచాలురాదిగా బంధుజనంబు । ముంచిన చింత మోములు విన్నవోవఁ *
దేరెక్కి బలభద్రదేవుండు గదలి । ద్వారకాపురికి నెంతయువేగఁ జనియె.
తదనంతరంబున దామోదరుండు । ముదమున ధర్మజామోముఁ జూచుటయు,
నడరి చింతాక్రాంతుఁడైన, నాజముని । కొడుకుతో నెంతయు గోవిందుఁడనియె :
“ధర నధర్మము సహోదరపాడి దలఁచి । ధరణీశ, నీమది దల్లడింపకుము.
ఎంతేసివనులు చేయించినాడితఁడు ! । వింతగా నెఱుంగరే ! విశ్వంబు జనులు.
కులనాశనుండగు కురురాజునాజ । నలుక భీముఁడుచంప కటనేలమాను ?
కంఠుఁడాదిగఁ బావకర్ములఁ బట్టి । హింసించి యే జంపుటెఱుంగవామొన్న ?

* మఱి. * ‘చూచుచుండ’ అనుట అధ్యాహార్యము.

దురితాత్ముడగు ¹ వీనితోడలు గొట్టుటయు | శిరము ² దన్నుటయు నిష్పిద్ధంబుగాదు;
సురలు సీగతి రక్కసుల గెల్చినారు; | ఖరకరుఁ డపరాధికడఁజేరె మనకు
విడిదల కరుగంగ వేవేగ వలయు | నడలకు. ” మనిచెప్పి యంబుజాక్షుండు
హరుసించి పాంచజన్యం బొత్తైనంతఁ, | దరమిడి జయజయధ్వనులు చెలంగఁ
బొండవుల్ తమతమ ప్రథితశంఖంబు | లొండొండ యొత్తి యుడు రాజవంశ!
భేరీధణంధణ పృథులరావములు | బోరుకలంగ నారులు నింగిముట్ట
వందిమాగధులు కై వారంబుసేయ | నందంద సకలసైన్యావలి గొలువఁ
గురురాజు శిబిరంబుకును వచ్చిరంత | సరదముల్ దిగుచోట హరి నరుకనియె :

అగ్నిద త్తంజెన యర్జునుంధంబు కాలిపోవుట

“ శరములు దొనలును జావంబు మేని | మరువు వే గైకొని మఱియారధంబు
దిగిపోమ్ము నీ. ” వన్న దేవేంద్రసుతుఁడు | అగుణంబుగాఁగొన కదియొప్పదనక
త్రాణ గాండివము కత్తశ మాదిగాఁగఁ | దూఁచీయుగళంబుతోఁ దేరుడిగ్గె.
హరి పగ్గములఁ దేరునందొప్ప ముడిచి | యరుదార దిగునంత హరికేతనంబు
భూతగణాలితోఁ బోయె నద్దివికి; | ఆతఁడే దే రగ్ని కావాలియయ్యె.
ధవళాశ్వములతోడఁ దన తేరు మండి | భువిని నీతైపోవఁ బురుహూతనుతుఁడు
అరుదంది శ్రీ కృష్ణునకు నిట్టులనియె : | “ సరసిజనాభ, కేశవ, హృషీకేశ,
హరి, జనార్దన, సచ్చిదానందమూర్తి ! | అరుదుగా రథమునీతై కాలిపోయె;
ఇది కడునదృశ్యతం బిట్టి తెఱంగు | విదితంబుగాఁ జెప్పవేనాకు ” ననిన
హరిహయతనయుతో నంబుజాక్షుండు | కరుణారసార్ద్రతా కలితుఁడై పలికె :
“ ఘనపరాక్రమకర్ణ గాంగేయగురుల | తనర బాష్ణికసోమదత్త సౌబలుల
శరవహ్ని సీతేరు సమయట మున్నె | యరుదార నెఱిగి నేనట్లుగాకుండ
నన్నులి నగ్నికి సాధనంబగుట | నిన్నాళ్లు గాలనీ కేఁ గాచుకొంటిఁ!
దెలివిఁ బడై నిమిది దివసంబులందుఁ; | గలహంబు దీఱినఁ గాలనిచ్చితిని. ”
అనిచెప్పి వారల కదృఘతరసము | జనియింపఁగాఁ జేసి సమవర్తినూనుఁ
గ్రమము దీపింపంగఁ గొఁగిటఁజేర్చి : | “ సమవర్తినందన, సమకూరెబనులు ;

ఇందిరాశూన్యమా నీవీడుగాన | నిందున్కి నామది యియ్యకోదిపుడు.
 అతిపుణ్య కల్యాణమగు నెడకేగి | గతినిష్ఠ సల్లాపగతులచే బ్రాద్దు
 నలుపుట కార్య; మిచ్చట నుండవలదు | తలగిర.” మృని సాండుతనయులఁ దనదు
 తమ్మునిఁ దొడ్కొని దామోదరుండు | నిమ్మల నొకమంచి యిరవునకేగఁ -
 దలచినఁ, దలఁపెల్ల దారకుఁడెఱిగి | తెలివితో సరదంబు దెచ్చినన్కే -
 యరయఁ బాండవులు వాహనములమీఁద | నరుదేర నెంతయు నటవారిఁ గూడి
 వరమతితో నోఘవతియనుపేరఁ | బరఁగిన నదినమీఁపంబున విడిసె.
 అంతనక్కడ కారవాధీశు వార్త | నెంతయువిని శోకమెనఁగ నవ్వేళఁ
 గృపుఁడును ద్రాణియుఁ గృతవర్మఁగూడి | యపుడయే తెంచి పాయక పొడగాంచి
 దారుణశోకాగ్ని దరికొనిమండ | ఘోరంబుగా మదిఁ గోపించిద్రాణి
 “యెంతచేసెను భీముఁ డిమ్మహారాజఁ! | జింతింపకీటునేయఁ జేతులెట్లాడె!
 చెల్లబో నన్నె నఁ జింతింపఁడయ్యె! | కొల్లఁబుచ్చెదనేను గుటిలుల ఖలుల.”
 అని రాజుపైవ్రాలి యవనిపైఁబారలి | కనుఁగవ సోనలై కన్నీరు దొరుగః
 “హా మహారాజేంద్ర! హాకులోద్ధార! | హా మహిమాటోప! యభిగంభీర!
 తరణిశ్శులు మేను దాఁకకుండంగఁ | బరఁగిన ముక్తాతపత్రంబు లెవ్వ?
 ఉభయ పార్శ్వములందు నొప్పు దిగ్దేశ | విభులు నేవించెడి విభవంబులెవ్వ?
 నవ్యావసవ్య విస్తార మాణిక్య | దివ్యహారంబుల తేజంబులెవ్వ?
 హేగ్గడికతై లనేకమార్గముల | నుగ్గడించుచుఁడేయు హుంకృతులెవ్వ?
 ఎక్కడ నుడివోయె? నెవ్వరుమాకు | దిక్కు కారవరాజ! దినకరతేజ!”
 అని వగుచుచున్న యాచార్యసుతునిఁ | గనువిచ్చిచూచి యా కారవేశ్వరుఁడు :
 “అన్న యశ్వత్థామ, యడలెడవేల? | ఎన్నంగ దైవికం బిదియేలతప్ప!
 మీరేమిసేతురు? మీరుప్రాణములు | పోరిలో దాఁచక పోరితిరట్లు.
 నాభాగ్యహీనత నన్నిట్లుచేసె; | .. ...
 తొడలు గొట్టినయట్టి దోషమేగాదు | తడయక భీముండు తలయునుదన్నె.
 అది నామనంబున నాఱని చిచ్చు; | విదితమై ప్రాణముల్ విడువపుమేన.
 సుతగతిఁ బాండుతనూజుల తలలు | తతభంగి ఖండించి తగవుతో మీరు
 వచ్చినఁ బగడిఱు; పరునఁ బ్రాణములు | చెచ్చెఱవిడిచెద సిద్ధమీపలుకు.”

అనపు డశ్శత్రూమ యంగీకరించి | గొనకొని యా రథకులతోడఁ జనియె.
 అని సంజయుఁడుచెప్పె నాంచికేయునకు | ననిముని జనమేజయశ్శీతిపతికిఁ
 జెప్పినగతిఁ జెప్పఁ జెలఁగియమ్మిఁద | నెచ్చటఁ గథ చెల్లెనెఱిగింపు.” మనిన
 వైకుంఠనాయక, వాసుదేవాఖ్య, | నాకాధిపతివంధ్య, నలినపత్రాక్ష,
 పద్మాలయానాథ, పాపసంహార, | పద్మినీవల్లభ, భర్గసంస్తుత్య,
 ఘనవహాని హృద్దేహకలితసందోహ | విరుతప్రకాశ, శ్రీ వేంకటాధీశ,
 భక్తవత్సల, జగత్పానసమూర్తి, | ముక్తిప్రదాయక, మ్రొక్కెదనీకు
 ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య | పదపద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
 మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ | నుగుణాఢ్య సోమన సుకవింద్రవర్య
 రచితమై శల్యపర్వమున నాశ్వాస | ముచితార్థ యుతముగా నొప్పెఘూడవది.

సా ప్తిక ప ర్వ ము

(సో మ న)

ప్రథమాశ్వాసము

శ్రీసనితాధీశ, చిన్నయావేశ, | భావనాతీత, ప్రభావ విజ్ఞాత,
 ఘనతర భవనాశ, కర్మణానివేశ, | విచ సవధాను శ్రీ వేంకటాధీశ!
 జనమేజయునకు వై శంపాసురుండు | ఘనతతో భారతకథ చెప్పదొడగె :
 సరవిమై నారీతి సంజయుచేత | గురుసుతోత్సాహంబు గొనగొని వినిన
 ధృతరాష్ట్రుడిట్లను : “ధీరవివేక ! క్షితిలోన సతిరథ శ్రేష్ఠుండనంగ
 జాలు నశ్వత్థామ సహాయురధిను | లాలోన జేసియుది చెప్పి.” మనిన
 నాసూతసంభవుఁ డాంబికేయునకు | భాసుర¹ మహిత వాక్రౌఢి నిట్లనియె :
 “విసవయ్య ధృతరాష్ట్ర, విబుధేంద్రవిభవ, | ఘనశిబిసమదాన, గాంధీర్యధుర్య!
 దుర్యోధనుం డట్లు దుఃఖితుండగుచు | శౌర్యంబుగల గురుసంభవు నంత
 నభిషేక మొనరించి యత్వంతనుహిమ | విభవంబు మెజయంగ వేవేగ ననువఁ
 గృవుడును మఱియు నాకృతవర్ణ తనకు | నవుడు సహాయులై యరుదేరఁ గదలి
 గట్టిగా శౌర్యంబుగలిమి దక్షిణము | ముట్టిన పడమట మనుకొనియున్న
 స్థితర పాండవ శిబిరంబునకును | అరయంగ నభిముఖుడై పోయి పోయి,
 యలవడ నప్పటిక నతి దూరమున | నిలిచి యాలించియు నిపుణతమీఠి
 యందలివారు జయంబునఁ బొంగి | యందంద నవ్వంగ నార్వంగ దిశలు
 పిక్కటిల్లంగ విని బెదరి యంతయును | వెక్కనంబుగఁ దమ్ము వెరుకంగ వెడలు
 మూఁకగాఁ దలఁచుచు, బోవుటమాసి | యా కృప కృతవర్మలగుదేర వ్రాణి
 తలఁగి కర్జుంబులు తగఁ జూచుకొనుచు | గొలఁదిగాఁ దూర్పుదిక్కునకయి యరిగె.”
 అనినఁ జింతించుచు నాంబికేయుండు : | “అనఘాత్మ, సంజయ ! యనిలజుచేత
 బలశౌర్య ధైర్య సంపదఁ గురురాజు | కలన నజయుండుగా నమ్మియుంటి.
 తనయులు నూర్వురు ధరణిపైఁ బడుట | వినియు నుండినచాడ ; వెన నాదుగుండె
 పలుఱ్ఱాయి గాఁబోలు ! పాండునందనుల | బలమఱి యాశ్రయింపఁగఁ జాల ; నెచటి

శ్రీ వేంకటేశ్వర ఓరియంటలు రైబ్రరీవారి ప్రతినుండి గ్రహించిన సాహితరములు. చ. గుర్త
 తోన, తంజావూరు రైబ్రరీ సాథములు. క. గుర్తుతోను నూచింపఁబడినవి.

1. మహిమ. (చ)

“కేని పోవుదుఁగాక యిటనుండఁ దగునె ! | పూనికతో వాయుపుత్రువాక్యములు
 వినఁగ నోపను ¹ దైన్యస్మృతికి నోప | ననఘాత్మ, తగుడునే ? ” యని పల్కి మఱియు
 “నూతననూధన, సుకృతస్వరూప, | చాతుర్యవాక్య, విచారణ విదిత !
 కృతవర్మ గురుసుత కృపు లివ్విననునఁ | బ్రతిపక్ష వితతిపైఁ బడఁగ నూహించి
 యేమికార్యము నేసి రెఱిగింపు ” మనిన | ² నామహాత్మకుఁ డప్పడనియె భూపతికి :
 “ వినవయ్య ధృతరాష్ట్ర, | విభవదేవేంద్ర, | చూచుకొని రథికులు మావ్వురుఁ గడఁగి
 తిర మొప్పఁగాఁ దూర్పుదెనుకనై పోయి | పరునడి నడవిలోపల నొక్కమడుఁగు
 సరసిజ కల్వార సరస మృణాళ | పరిచిత ³ సీరజపత్రశోభితము
 కలహంస సారసక్రాంచబలాక | కలిత భృంగాంచిత కలక రవము
 గలుగఁగఁ గనుఁగొని కడుఁజోద్యమంది | కలయంగ దాహమగ్గలమైన యంత
 సరదంబు డిగి యప్పు డంబుపానంబు | సరగునఁ జేసి యచ్చట వసియింపఁ
 బ్రాద్దును గ్రుంకె; నప్పుడు ⁴ సాంధ్యవిధులు | తద్దయు నొనరించి తత్తీరభూమి
 నాకు జొంపంబుల నంధకారంబు | చేకొని కొమ్మలఁ జెలువొందునట్టి
 యొక వటభూజంబు నొప్పారఁ జూచి | ప్రకటితస్ఫూర్తి నారథికులు చలము
 మిసిమి మీఱఁగఁ దత్ప్రమీపంబునంపు | వసియించి, రటవారి వదనముల్ పోలె
 వారిజాభి మొగిడె; వారలదైన | భూరిశోకముతోడఁ బొదలెఁ జీకట్లు;
 శాకినీ భూత పితౄచసంఘములు | భీకరంబుగ మిఁచె బృథివీతలేక !
 కలహంబు ద్రాణికిఁ గలుగు నిక్కముగ | వలనొప్ప ననిచూడ నచ్చినచూడ్కి
 గగనస్థలమున నక్షత్రముల్ వొడిచె. | నగనొంది యాయోధవరు లంతలోనఁ
 గొలఁదిగాఁ గౌరవకుల మకారణమ | పొలియుటఁ దలఁచుచుఁ బొక్కుచు నంత
 నా కృపాచార్యుండు యాదవోత్తముఁడు | చేకొని సుఖనిద్ర చెందియుండంగ
⁵ గురు తనూజాతుండు సురుతరశోక | మరయ నగ్గలముగా నంతరంగమున
 దావాగ్ని గతి మీఱఁ దలకొని సిమర | ⁶ వోవక యామఱ్ఱి బొందుగాఁజూడ

ఉలూకము కాకములఁ జంపుట యశ్వత్థామ గాంచుట

దానికొమ్మలయందుఁ దగిలి కాకములు | మానుగా నిద్రింప, మనలక యంత
 మిఁబగుర్లు గ్రమ్మెడి మిడిగ్రడ్లతోడ | గణుతింప భీషణాకారంబుతోడ

1. దైన్యస్మృతికి నోర్య. (చ) 2. ఆమహామహుడ. (చ) 3. నిజతేజ. (క) 4. సంద్య. (చ)
 5. కొలఁదిగా గౌతుండు (క) 6. వోవనామఱ్ఱి యింపొందఁగాఁ జూచి (క)

జగతిపై నెగసిన శైలమోయనగఁ | భాగదొండ నామిషంబుల తావు లరసి
 కొనుచు నున్నత¹మయి ఘోరనానఁబు | ఘనముగా నొకయులుకము వచ్చియపుడు
 వటుభూజమున నున్న వాయనంబులను | దటుకునఁ గనుఁగొని తగ నంకుఁబొచ్చి,
 కొన్నింటి శిరములు కొన్నింటికాఘ్య | కొన్నింటి పక్షముల్ గొనకొని చెండి,
 కొన్నింటి నులునూడి, కొన్నింటి² ప్రుంచి | యన్నింటి నీరీతి నలు వధియించె
 కాశిక శత్రుల ఘనముగాఁ బొదిల | భాసించినట్టి కేశశ్రుణును బోలె.
 ఈగతి నిద్రచే నెనఁగు కాకులను | వేగంబె యాచిన పీక్షించి చ్రాణి
 యవ్విధం బొనరింతునని యుత్సహించి : | “యివ్విహంగము నాకు నిచ్చె ననుజ్ఞ;
 నిద్రపోవఁగ శత్రునివహంబులబట్టి | రుద్రుని మాడ్కిసి మాపడంచెదను.
 ఇది లెస్సయగు; మున్నె యితైఱంగెల్ల | గెదసి మనోవిఫల గానలేనైతి.
 పాండుతనూజుల బంధుయుక్తముగఁ | జెండినై చని నమ్మి క్షీతిసాధ! యనుచు
 వచ్చితిఁ బోరిలో వారిలో నెదిరి | తచ్చనఁ బోరుట తర్కించిచూడ
 జడత వై శ్వాసర జ్వాలలోబడిన | మిడుత చందముగాదె మేదినిలోన.
 పరఁగంగ నే³ డిట్టై పాండునందనులఁ | బరిమార్చుకున్న భూపాలశేఖరుఁడు
 గతజీవుడైన నా ఘన శౌర్యనుహిమ | నితరుల కెవ్వరి కింత నెక్కింతు ?
 వనుధలో వారి కెల్వంగరాదనుఁ | ఒనకప్పియుండంగఁ బక్షిచేష్టితము
 కొనరక లోచన గోచరంబయ్యె | అసమునఁ బుతుఁడ నణగించుచొప్పు
 వదలక కలదేని వరభూజులము | కదనరంగంబున ఖండింపవలయు.
 అను⁴ నీతివాక్యంబు లంగీకరించి | చెనసి విపత్తులఁ జెండినై చెదను.
 అదిగాక పాండవు లాజిలోవలను | నుదమునఁ గురుపితామహులతోఁ గడఁగి
 తలకొని ధర్మయుద్ధము చేసినారె! | జలజాప్తనూనుని జగతివల్లభుని
 బలువిడిఁ జంపిన భంగులు దలఁప | నిలలోనఁ గూడునే! యిట్టిపాతకుల
 నడరి నిద్రానమయంబునఁ బట్టి | రియ డలంగఁ జంపుట యదియు ధర్మంబు.”
 అని నిశ్చయముచేసి యాద్రోణసూతి | కిచకతోఁ దమనూమఁ గృతవర్మ మేలు
 కొలిపి వారలతోడ గొనకొన్న వేడ్కఁ | బలికె : “నక్కట! రణపాడి దప్పితిమి!
 రారాజు నొక్కని రణమునఁ బొందు | వీరులు పెక్కంఁకు వెనఁ జాట్టుముట్టి

1. మైన. (చ) 2. జె.డి. (క) 3. పురిఁ బోలుచును. (చ) 4. డట్టి. (క) 5. కిది. (క)
 6. యవరంగ. (చ)

కడగి యధర్మవిక్రమమున బట్టి | తొడలు గొట్టిందిరి తుది భీముచేత.
 వరమతి సంత బోవక నుయోధనుని | శిరము ద్వివిడిచి నెన్నె జెలగి భీముండు.
 గరిమ నెవ్వరికైన గర్వఫలంబు | పోకిరి ననుభవించి పోవవశమే!
 ఇమ్మహావ్యసనంబు కేదికర్తవ్య | మిమ్ము నాకానతి యిననమతేజ!”
 అనిన గృపాచార్యుడ గురునుతుని | గనుగొని పలికె సత్కంఠ దీపింప :

గృపాచార్యుడ శ్వత్థామకు నీతివిశేషంబు లెఱిగించుట

“² ప్రారంభములకెల్ల పౌరుష దైవ | సామర్థ్యముట్టి సాధనంబు లిగు.
 లోలత విను వానిలోన నెంతయును | జాలంగ ఘోరి జరగదొక్కటను,
 వాన ⁴ కాలంబున వలనొప్పు గురియె | గా నేర్చునే శొల్చు కలిత విస్ఫూర్తి (?)
 పాలుపొంద దున్నినపాలములో వాన | తలకొని లేకున్న ధాన్యంబులగునె!
 పరికింప నదిగాన జౌరుషంబునకు | గరుణశోడుత దైవగతి గల్గవలయు,
 తుది దగువనికి నుద్యోగంబుచేసి | యదనుగా దదృజ్జల యనమతి ⁵ వడసి
 తరమిడి ధర్మంబు దప్పక నీతి | వెరవున నడిచిన వృద్ధిపెంపొందు.
 ధర నీతి విడిచి శ్రోధంబు నాగ్రహము | పరంగ లోభంబును భయఃకునుగూడి
 నట్టి చిత్తముతోడ నడరు దుర్జనుడు | గట్టిగా సిరిబారి గడుగుఁఖ మొందు.
 అదిగాక విను కౌరవాధీశ్వరుండు | విదితప్రతాప వివేకదూరుండు,
 గ్రోధలోభములకు గుదురైనవాడు | బాధ నొందకయున్నె వెలుకులేటికిని!
 మనకు గర్తవ్యంబు మనుజేశుతండ్రి | గని, యాతఁడంపిన కార్యంబునేయ
 ఘనకీర్తిగలుగు; ⁶ నగ్గాంధారి యెట్టి | పనిపంచె వినురుఁ డేవని నిశ్చయించె
 నదియ చేసిన మనకట నిందరాదు; | మదిలోన గనుగొను, మాత్సర్యమేల?
 చెలిమివోనాడఁ జూచిన యత్రైలుగు | వెలయు ధర్మం” బన్న వినియు నాద్రాణి
 తా నెఱిచెడి శోకదందహ్యమాన | మానసుండగుచు గ్రమ్మట నిట్టులనియె :

శ్వత్థామ తనపూనిక స్థిరీకరించుట

“వలు తెఱంగుల విను పరబుద్ధిగంటె | బాలుపొందఁగా నాత్మబుద్ధియే మేలు.
 ఆపదవచ్చినయపుడు సమ్మద్ధి | రూపింప నతఁడు విశ్రుతసిరి బొందు (?)

1. నడి. 2. ప్రారంభములకెల్ల జౌరుషంబొదట. 3. లకు. (క) 4. పాలంబునకు. 5. వలయు.
 6. నగ్గాంధారుడెట్టి. (క)

మగఁటిమి వాటించి మరణాదులందుఁ | దెగువ గల్గినవాఁడు దృఢబుద్ధియుతుఁడు.
 కఱకఱి మీఁజెఱుంగని బుద్ధిలేదు; | మఱియును వినవయ్య మనకందఱికిని
 సరవిగా శోకనాశనమగుదాని | విరివిగా మీకును విన్న వించెదను.
 సరసిజ గర్భుండు జనులస్మజించి | తరమిడి భూసురతతికి ధర్మమును
 శూరత గలుగురాజులకుఁ దేజమును | సూరిమి వైశ్యులకును దక్షతయును
 సరయ శూద్రులకు వర్ణానుకూలతయు | వలయు గుణములుగా వరుస విధించె.
 కరమొప్ప శాంతుండుగాని విప్రుండు, | గరిమఁ దేజస్వియుఁగాని భూవిభుఁడు,
 ఘనతర దక్షుండుగాని వైశ్యుండు | గౌనకొని వర్ణానుకూలత లేని
 శూద్రుండు నెప్పు డీ ఖ్రోణిలోపలను | భద్రాత్మ, నిందింపఁబడును నిక్కంబు.
 చనవొప్ప విప్రవంశమున నే నఖిల | జనపూజితంబుగా జనియించి తుదని
 ధరణి రాజోచిత ధర్మంబుచేసి | వరబుద్ధి నానిష్ఠ వదలి యీమీఁద
 నెఱి విప్రకర్మంబు నిర్వహించెదనె! | అఱియుఁటి వినవయ్య యదియునుగాక
 దివ్యాస్త్రకోట్లు సుస్థిర శరాసము | నన్యయంబుగఁ బూని యాజిలోనున్న
 జనకుని వధియించి సాహసవృత్తి | ఘనముగా నున్నట్టి ఖలుఁజూచి యెట్లు
 తలయెత్తి మెలఁగెడు? దారుణస్ఫూర్తిఁ | బొలియింతుఁ బగతుర భువనాదృతముగ.
 ఒకవెరవెఱిగితి నొకఁడు¹ లేక | సకలశాత్రవులును నమసిరాలమున.
²చలన మేమియులేక సరవి నిద్రింప | వలయును మనకని వారణాశ్వముల
 రథములఁ బఱపి నిద్రాసక్తులగుచు | సధికతనిద్రింతు రతివైభవమున.
 ఇది వేళచంపంగ నెసగి శాత్రవుల; | మొదల ధృష్టద్యుము ముట్టి తద్గర్భ
 మదనుగా నడఁచెద సతుల యుగాంత | మదనారించందంబు మహిమదోషంగ.³
 పాండవులను నుపపాండవేయులను | జెండాడివైచి నిశ్చింతుండ నగుదు.”
 అనినె గృపాచార్యుఁ డతనివాక్యములు | విని శ్రీతి నిట్లను : “వినవయ్య ద్రాణి!
 దైవయోగంబునఁ దగినయంద్యోగ | మీపల నీయందు నేవు దీపించె.
 మాకు నీపూన్ని సమృత్తు⁴ మీపునేము | ప్రాకటంబుగఁ బోయి భంజిత మరుల.
 క్రన్నన నీవు సంగరమున డస్సి | యున్నవాడవు; నిద్రయును లేదు వినుము.
 వేవేగ నిద్రించి వేగినయంత | వావిరి బోదము వైరుల గెలువ.
 దివ్య మార్గణవేది తెలియహాద్దిక్కు; | డవ్యయుండని నన్ననట నెఱుంగుదువు.

అటుగాన ముగురు మూడగులుపోలె | దటుకున బాండునందనుల జంపుదము.
 నీతి విచారించు; నెఱయ నీరాత్రి | నీ తెంపుతో నీవు నేర్పుతో¹ మేము
 నిద్రవోడ." మటన్న నెమ్మనిట్లనియె: | "భద్రాత్మలార, నా పలుకెల్ల వినుడు.
 అలుకవచ్చినవాని కిర్థించితునకు | ¹నలినగామగోచరునకు నాతురునకు
 నిదురవచ్చునె! ² యిట్లు నీకు నన్నెఱవ | నదనేది కృపలేక యక్కటా తగునె!
 బాణాసనాచార్యుల బ్రథమరంగమున | బాణంబులకు బాప బరంగ జూచితిని.
 రాజుల మనల సంరక్షించెనట్టి | రాజభంగంబు మర్వర గనుగొంటి.
 నీవును జూడవే నృపతి దుఃఖంబు? | కావరంబున నెట్టి కఠినాత్ములైన
 నాతనిదెస చూచి యతుల శోకింబు | ఏతెఱంగునరాదు? ఈ శోకవహ్నిఁ
 బడి కాల నే జాల భవ్యాత్మలార! | వడి బాండ్లవుల బోయి వధియించువాడ.
 అతడు నాచెలికాడు హర్షంబులేక | క్షితివ్విడ శత్రులచే భంగ మొంది
 యున్నాడు గనుగొంటి; నొగి బాండుసుతుల | నన్ను తవిభవంబు చక్క జూచితిని.
 వలనొప్ప విమతుల వధియించి కాక | యెలమి గంటికి నిద్ర యేరీతి వచ్చు?
 దొరకొని మీరు ³ నిద్దురకేరు చెప్పి | మరలుట తగునయ్య మామరో!" యనినఁ
 గలక తనూజాతు గారాబు బట్టి | నలంగ గనుగొని యర్థి ⁴ నిట్లనియె:
 "అలుక మనంబున సధిక మకానెడు | ఎలమి తోడుత నేమి నెఱుంగడుధాత్రి
 ఒరులు చెప్పిన విడ దుచిజ్ఞలేక | సరమమిత్ర వ్రాత బంధవబుద్ధి;
 వినువాని జేరును విభవసంపదలు | ఘనుడ, నా మాట తార్కాణగా వినుము.
 వఱలి నిద్రించిన వాని నాయుధము | మఱచినవానిని మనలక పూరి
 గఱచినవానిని గడువడితోడ | బఱచినవాని దుర్బలుడైనవాని
 శరణుచొచ్చినవాని జంపినవాడు | సరవితో భాస్కర చంద్రతారకము
 లెంతకాలంబుండు నిలమిడ వాడు | సంతకాలంబుండు నట నారకమున.
 కావున బాండ్లవుల ఘన నిద్రచెంది | వావిరి నున్నారు వలన దీవేళ.
 నిదురయు జావును నెఱి నొక్క ⁵ టరయ; | అనిగాన ⁶ బీనుగ్గులై పడియున్న
 వారిని వడి బట్టి వధియించి వ్విడ | వారకంబున బడ నాయుమా యకట!
 కూరిమి దివ్యాస్త్రు కోవిదులైన | వారిలో మిక్కిలి వన్నెదీపించి

1. నెఱయ లజ్జించిన విద్యాతురునకు. (క) 2. యెట్లు నీకు నన్నెఱవము - కదనేది కృపలేక కటకటా (క)

3. మీదొర. 4. కర్త కృపాచార్యుడు అధ్యాపార్యము. 5. సమము. 6. పీనుగ్గులైయున్నవారు. (క)

యింతకుముందట నేకిల్పివంబు | చెంతల జేరని చిరపుణ్యనిధికి
 గలిత దుష్కర్మంబు కర్తవ్యమగునె! | మలిన మేమియులేని 1 ముడుగు జీరకును
 మసి దాకినట్లుగా మూర్తాండ తేజ! | హరిమంతంబు నిదిమిన్న నవనిగో జనులు.
 కావున వేగిన ఘనపరాక్రమము | గావింపు. ” మనిన నక్కతిరాత్మ్యం దనియె:
 “నీ చెప్పినదియెల్ల నిజము, శాసించి | నోచతురాత్మ్యం, గుక్తమీరేయి;
 అదియెట్టులనిన, ఘోరాజరంగమున | బాదలు మజ్జనకుని భువనమ్ముతుని
 శంకవోవిడిచి ధృష్టద్యుమ్నుం డడరి | కొంక తలొట్టుకొని నధియించె.
 శూరతగల నదీనుతుని శిఖంశి | పేర బీభత్సండు పృథివిపై గూల్చె.
 అరదంబు గ్రుంగిన సతతజెత్తుచుండ | దరణిసూనుని జంపె ధర్మంబు దప్పి.
 నరుడు హస్తము గ్రుంప నలినంతలోన | సరళి బ్రాయోగవేళకన్పత్తినున్న
 భూరిశ్రవుని బట్టి పోలియించి మించె | శౌరిహృదకుడైన సాత్త్వికీ యలిగి.
 వలువురు కారవపతి జట్టుముట్టి | తలకొని వాయునందను బురికొల్పి
 నూరుభగ్నము సేయిను దలదన్నె | ధారుణి నివియెల్ల ధర్మమార్గములె!
 కావున వారల గదనరంగమున | వేవేగ ఖండింతు విదితశౌర్యమున.
 అడరి యిందుల బావమైన గానిమ్ము | తడయక యదిగాక తలగదీ నెగులు.
 వసుధలో నన్న నెన్నరికి వారింప | నశమె! చెండాడెద నైరివంధుముల.”
 అనుచు దిగ్గనలేచి యరద మెక్కినను | గనఁగొని కృతవర్ణ కణకసిట్లనియె:
 “మన మేకనిశ్చయ మతని మువ్వరము | జనుదెంచినారము జగతీశు పనికి.
 ఈ చాయ మము డించి యెక్కటికార్య | మాచరింపఁగ నీకు నక్కటా! తగునె!”
 అనవుడు కృతవర్ణ కాతఁ డిట్లనియె : “అనఘాత్మ, కృతనిశ్చ యాత్ముండనైతి;
 చని ప్రపదాత్మజు జంపుదు; బాండు | జననాథ తనయుల జక్కాడివైతు.
 చెలరేగి మీరు వచ్చిన “రెండు మేలు” | అలవడ రాకున్న నట “మూడుమేలు.”
 అని పోవ బోవంగ నాకృపాచార్యుఁ | డును 2 యాదవుండు గడు 3 రభసమున
 సతనితోడనె గూడ నరదంబు లెక్కి | యతులిత గతి జని. ” రని చెప్పటయును
 విని ధృతరాష్ట్రుండు వేడుకఁ బొంది | “అనఘాత్మ, సంజయ, యామోధవరులు
 కర ముప్పుగా వ్రాణిఁ గలయుట మేలు. | దుర మేతెఱంగునఁ దొడరి కావించి?
 రది యెఱింగింపు పాయకనాకు.” ననిన, | నదనుగా సంజయుం డనియె భావతికి:

శివుఁడు భూతాకృతియై యశ్వత్థామకుఁ బొడనూపుట

“జననాథ, విను ద్రాణి సరభసవృత్తిఁ | జన నుత్సహింఁఁ దత్సమయంబునందుఁ
బులితోలు కటిఁ గట్టి భూతి మైఁ బూసి | యెలసి భోగింద యజ్ఞోపేతమాలు
ధరియించి, నునిశిత దంష్ట్రచూల్ మెఱయఁ, | గర మొప్పఁగా వేయికన్నులు దోఁప,
నూపుల వృక్షంబు లుయ్యాల లూఁ గ, | దర్పించి సింహనాదంబు సేయుచును,
బాసఁగఁ జుక్కలు మొలపునలు గాఁగ, | నసదృశబ్రహ్మాండ మటు తానెయగుచు,
భూత మొక్కటి భయస్ఫురణ దీపింప | నాతటి నిలిచిన, నద్భుతం బెసఁగ
ముఖమాసఁ గన్నుల ముకుగ్రోళ్ళ సగ్ని | శిఖలు వెల్వడియె; హృక్షీ కేశు లతుల
చక్రగదా ఖడ్గశార్ఙ్గముల్ పూని | విక్రమం బెసఁగంగ వికృత హుంకృతుల
లక్షలు కోల్లు పోలంగ నర్బదము | లక్షయనంఖ్యల నన్నిటిఁ గడచి
యొక్కడచూచిన నిలయినట్లు | వెక్కనంబై నిండి వెడలినఁ, జూచి
భయమేమి లేక కుంభజ తనూభవుఁడు | రయనున వింటశరంబు సంధించి
పరువడి నేయంగ, బడబాసలంబు | శరధి జలము గ్రోలు చాడ్చునఁ గ్రోలె.
క్రోలిసఁ గనుఁగాని కోపించి ద్రాణి | యాలోన శక్తి బాయక నిగిడింప
నధివచ్చి భూతంబు నదరంటఁ దాఁకి | యదనుగా పిలయకాలార్క మండలము
నొడవంగఁ దాఁకు మహోల్కాయుఁ బోలె | దుది మొద లెఱుంగక తునియలైయణఁగె.
అడఁగినఁ గోపించి యతుల 1 ఖడ్గంబు | నుడివడ నేసిఁ జూర్లమై పోయె.
చయ్యనఁ దోమర నమితి చక్రంబు | నయ్యెడ గదయుఁ బ్రాసాసిజాలమును
వైచిన, నదియును వదలక మ్రుంగఁ | జూచి నిర్విణ్ణుఁ డై శోకంబు నిగుడఁ
“జేర్కితోఁ గృపుఁడు చెప్పినయట్టి విహిత | ధర్మోపదేశ మెంతయు విసనైతి.
గోవు బ్రాహ్మణు బాలకుల వృద్ధు నంధు | భావింప సహజన్ము బాంధవు మిత్రు
నశ్రువిహీనుని నాద్యుని 2 గుగుని | శాస్త్రోక్తవిధి జూడఁ జంపంగరాదు.
మహిలోన నీధర్మమార్గంబు విడిచి | 3 బహు దుర్గుతిని దైత్య భానంబుతోడ
వర్తింపఁ గార్యంబు వరసిద్ధి యగునె! | కీర్తియుఁ జెడు మహాకిర్పివంబాదవు.”
అని వెక్కుభంగుల నాత్మలో వగచి | పనివడి తనమది పదిలంబుచేసి
దేవాదిదేవునిఁ ద్రిభువనాధీశు | భావజనంహారు భవరోగదూరు

శివుని మహాదేవుఁ జిన్నయాకారు | భవుఁ జుద్రకేళిగు భక్తమందారు
సగుణ నిర్గుణుని నత్యవతాపు | నిగమనోచరు నీకు నిత్య నిశ్చింత
గిరికన్యకానాథు గిరిచాపహస్తు | గిరివైరివందితుఁ గృతమతిఁ గొలిచి
గెలుపుమో నీ భూతకృత దురితులు | తొలఁగింతు ననుచు బంధురభక్తియుక్తి
బలికె : “నిర్మాపద పాసింతటనె | పాలుపుమీఱఁగ నిఖిల భూతోపహార
నవ్యార్చనల నీకు నాగకంఠుని | భవ్యుఁ బ్రీతునిగాఁగ భక్తిజేయుచును.”
అని పలుకుంతలో నతని ముందటను | గనకపువేని చక్కఁగఁ దోఁచె; నందు
వీలిచోత్రుండును వెలిఁగె; నంతటను | బ్రీతుడై ద్రాణియుఁ బెంపగలింఁచె.
అప్పుడు ప్రజ్వలితాక్షులు మఱియుఁ | దప్పక యేకపాదస్థులు తురగ
కరి నూకరాన్యులుగ్రశరీరధరులు | చరఁగంగ వికృతరూపము గలవారు
కృతమూర్తులును బహు శిక్తరూపధరులు | శశికఞ్చరాలు నిశ్చలజటాధరులు
కనక భుజం గాస్థి కలిత భూషణము | లనఘులై ధరియించినట్టివారలును
బరశు ముద్గర కుంత పట్టిసప్రాస | ధరులు, మృదంగ వాద్యధ్వనుల్ మెఱయ
గుమురులు వాఱుచుఁ గూడి పాడుచును | బ్రమదంబు తోడుతఁ బలుబాబ్బు లిడుచు
హరిగర్జితములు శంఖారావనులును | గరిబృంహితంబులు గల యెలుంగులను
మలయుచు, మఱియు బ్రహ్మద్వేషులగుచు | ఖలులై న వారిరక్తముల మాంసములఁ
బరిపూర్ణమైనట్టి బహు శికపాలములు | కరతలంబులఁ గొని కడఁకతో 4 నగుచు,
ధైర్యాధ్యులై, శమదమ తపోబ్రహ్మ | చర్యాదులగు విశిష్టోపుఁ గర్మములకు
భవుఁడు విస్తయమందు భవ్యులవ్వేళఁ | డివిరి యశ్వత్థామ తెంపెఱుంగులకు
నిలిచినఁ, గనుఁగొని నిశ్చలత్వమును | బలమును మెఱయంగ భయమేమితేక
చిఱునప్పునప్పుచుఁ జెలువంబుతోడ | 5 నరిగి ధైర్యవిహారుడై నిల్చితేరు
7 డిగ్గి చాపంబు ముష్టినమర్చి యప్పు | డగ్గలికంబున నగ్ని దేవునకు
ఘనదేహ మాహుతిగా నొనరింతు | ననిచూచి కాష్ఠంబు లండకయున్న
నరదంబుమీఁది శస్త్రాస్త్రసంఘములు | నరనుతంబుగ నింధనములుగాఁ జేర్చి

శివుఁడు ప్రత్యక్షమై యశ్వత్థామకు ఖడ్గమొసఁగుట

పరమేశ్వరునిఁ గూర్చి “భవ, మహాదేవ, హర! నీకు నాతోపహార మిచ్చెదను.
ఖలులఁ జెండాడంగఁ గలిగిన శక్తి | పలనుగా నీవె యీశ్వర! నాకు.” ననుచు

1. నిత్య నిశ్చింత్య. (క) 2. గూఢధరులు. 3. కలాపములు. (క) 4. తినుచు (చ) 5. వ్యావ్రము
అకు. (క) 6. అరణి ధైర్యవిహారుడై (చ) 7. డిగ్గిపాపంబు...ష్టినమర్చియప్పు-డ. (క)

నుటికిన, నంత నయ్యుగ్రుడాతనికి । నటిముటిఁ బ్రత్యక్షమై మహామహిమ
వలులు తేజంబున వారిలోనున్న । తెఱఁగు దీపించు నా ధీరునిజూచి
కఱకంతుఁ డెంతయుఁ గరుణదైవాట । ... ..
'ననఘాత్మ, మెచ్చితి నడుగు మేమైన' । సగుప్తదశ్యత్తామ యధిక సంతోష
జనితాంగుడై వేది చయ్యన వెడలి । మనసిజ హరునకు మహిజాఁగి మ్రొక్కి
ముకుళిత హస్తండ్ల ముందట నిలిచి । "యకలంక, విశ్వేశ, యాద్యంతరహిత,
తేనమో నిటలాక్ష, తేనమోరుద్ర, । తేనమోవృషవాహ, తేనమోశర్య,
తేనమో యీశాన, తేనమో¹భర్గ, । తేనమో భూతేశ, తేనమో" యనుచు
వినుతింప నంత నవ్వీశ్వేశ్వరుండు । ఘనమైన కృప ²మీఱఁగా ద్రాణిజూచి,
" విసవయ్య గురుపుత్ర, విదితచారిత్ర, । యనుపమ పరమ రహస్యంబు నీవు
భవ్యంబులైన తపస్సత్యశౌచ । నవ్యార్చనముల నున్నత చిత్తవృత్తి
హరి నన్న బూజించు; నాతని కేను । పరదుండ మిగుల; నవశ్యంబు ³గొను
మలసి యాతనికి నన్మానంబునేయు । తలఁపున నీభూతతతితోడఁ గూడి
వచ్చితి; వచ్చి ⁴నీ వర చిత్తవృత్తి । యచ్చుగాఁ దెలియుటకై మాయలెల్లఁ
గృతమతిఁ జేయుచుఁ గేలి సల్పితిని. । ⁵ధృతిచెడకీవు సుస్థిరనిష్ఠ నిలువ
ధనువు శాసించితిఁ దదనంతరంబ. । గొనకొని నీధైర్యగుణమునకేను
మెచ్చితి నిచ్చెద మేలైనవరము; । నచ్చుగా విను మొక్కటనఘాత్మ ! నీవు.
రౌద్రవిస్ఫూర్తి నీరాత్రెల్ల నీకు । భద్రంబులౌను ఏపని తలంచినను.
వారని కడఁక నీవనుధ నీశత్రు । వీరసంహారంబు వేడ్కతోఁ జేయు. "

మని శక్తియొసఁగిన నంత వేగమున । మునుపు భూతంబుచే మొగి మ్రొంగఁబడిన
యాయుధంబులు వేదియం దిడినట్టి । యాయస్త్ర శస్త్రంబు లరదంబుమీఁద
రమణఁ బూర్వప్రకారంబున నుండె. । ప్రమదంబుతో నంతఁ బ్రమథగణంబు
⁶వెలి నదృష్టాకార విభవ విస్ఫూర్తిఁ । గొలుచుచు వెంటరాఁ, గుంభిని వణఁక
రథమెక్కి యిద్దఱు రథికులు దన్ను । బ్రథితంబుగాఁగొల్గఁ, బొండవళివీర
మతిశీఘ్రగతిఁ జొచ్చి యాకృపాచార్యుఁ । గృతవర్మఁ గనుఁగొని "కృతకృత్యులార !

1. గిరిశ-(చ) 2. జూడఁగా (చ) 3. వినుము. (చ) 4. నవ్యరు. (క) 5. అతులితవిస్ఫూర్తి నదియును
గాక పాంచాలురకు జేరువయ్యె గాలంబు, మించి నాకృపచేత మెఱయుమునీవు అనిపల్కి ఖడ్గంబు
నవ్విప్రవరున కనయంబుతోనిచ్చి, యంతలో నతని తనువు ప్రవేశించె తదనంతరంబ. మునుపు భూతం
బుచే.....(చ) 6. వెలయ దృష్టాకారవిభవవిస్ఫూర్తి. (క)

మీకృపాబలముచే మెఱసి శాత్రువులఁ బ్రాకటగతిఁ గొట్టి పాటనై చెదను.
వెలయుఁ గన్నులుగల వేల్పులైచూడుఁ డలవడ" నని పల్కి యతిసాహసమున
వారల 1నంతఁ దా వాకిట నిలిపి ధీరుడై నిజఖడ్గ దీపులు మెఱయ
నవని నిద్రాక్రాంతులై యున్నఁజూచి యవిరళగతిఁ జొచ్చి యటఁ బోయిపోయి
తాను మున్ను గతాగత జనమ్ముచేతఁ బూని సద్వంబుల పొందులన్నియును
దలకొని వినిన కతంబునఁజేసి పాలుపొంద భుజబల స్ఫూర్తి 2దీపింప
సరవి ధృష్టద్యుమ్ను సదనంబుచేరి హరి విక్రమోన్నతి సరదంబుగిగ్గి
యీశు నుద్దేశించి "యిథచర్మవసన! యీశాన, పూనితి సిద్ధపతిజ్ఞ.
హర, మహాదేవ, సీహర కర్పూర హరిహయఘోటక హర్ష్యక్ష జలజ
తారకా మందార తారాద్రి హరి శారదా డిండీర శరద్రథ 3పటల
విగ్రహ, విశ్వేశ, విమతులనెల్ల నిగ్రహింపఁగఁ జేయు సీబంటుబంట." 4
ననుచు నొయ్యనఁ జని యమ్మహారథికుఁ డనయంబు వెదకుచు హస్తపద్మములఁ

అశ్వత్థామ నిద్రాపరవశుడగు ధృష్టద్యుమ్నునిఁ జంపుట

దడవుచుఁ బోయి యెంతయు మేలుకట్లు కడఁగతోఁ డెరలును గలిగి దీపములఁ
బాలుపొందు చప్పరంబునఁ బాన్పుమీఁద నెలకొన్న యలయిక నిశ్చేషశత్రు
నాశసంబయ్యె నెన్నఁగనని నిదుర తో శయనించిన శత్రు శాంతాత్ము
గురువధకారు నగ్గురుతనూభవుడు సరవితోఁగొంచి దోషంబు మోదంబు
సందడింపఁగ వానిఁ జరణఘాతమున నందంద తెలిపిన, నాద్రుపదజుడు
దిగ్గన లేచిన, ధృతిఁ దన విల్లు నగ్గురుపుత్రుండు నల్లన విడిచి
పుడమిపై నాతని ముందల వట్టి పెడమర్లఁ ద్రిప్పుచుఁ బృథుల సత్త్వమున
రొదలేక యటవాని తొమ్ముమోఁకాలఁ గుదియించి మెడ ద్రోక్కి గొబ్బుననంత
బలు శరాసనమునఁ బాపి గుణంబు వలను మీఱఁగ నది వాని కంఠమునఁ
దగిలించి పశువు విధంబు దీపింప యగవడి తెందుఁ బోయెద వని నొంప,
గోళ్యగిల్లియు నెలుంగును వెళ్ళకున్నఁ దల్లడంబంది యాతనికి 5నిట్లనియె :
"ఓగురునందన, యుగ్రశస్త్రముల నీ గళం బిటు త్రుంపు మేఁగెద దివికి."

1. సంతలో (చ) 2. దీపించి 3. ధవళ (చ) 4. దుష్టవిత్తాత్ము (క) 5. పాంచాయదు కర్త
అశ్వహార్యము.

అనిన నశ్శత్రూమ యతని ¹మొగంబు । గని: “గురుద్రోహికిఁ గలుగునే పుణ్య
 గతి? కుచ్చితంబునఁ గాదె మధురుని । నతులితంబుగఁ గూల్చి! తారీతి నిన్నుఁ
 దెగఁజూతు ” ననుచు ²నుద్రేకంబు తోడ । నొగి ³నొంప, నచ్చట నున్నవారెల్ల
 నక్కలకలమున కట మేలుకాంచి । దిక్కులు చూచుచుఁ దీవ్రభూతంబు
 గ్రక్కున నిట వచ్చెఁ గాఁబోలు ననుచు । మిక్కిలి భయమంది మేనులు మఱచి
 యొడిగి యుండఁగ, వానినొగిఁ గేలఁగాలఁ । ⁴జదిపియు గంధగజంబుఁ జెండాడు
 హరివోలె ద్రుపదజు నదటణగించి, । వెరవొప్ప నాయిల్లు వెడలి శీఘ్రముగ
 నరదంబుపై నెక్కి యధికశౌర్యమున । వరుసతోఁ బ్రతిపక్షవర్గ మున్నట్టి
 సదనంబు లరయుచుఁ జక్కఁ బోయినను, । బదపడి పీనుగై వడి యున్నయట్టి
 ద్రుపదజుఁ గాంచి బంధురగతి వాని । చక్షలలోచనలు ⁵రక్షకులు సమగ్ర
 శోకులై యేడ్చిరి ట్రోణి చలింప. । ఆ కలకలమున నా కెలంకులను
 సొరిద్దిమై నున్న రాజులు మేలుకాంచి । పరువడి దిక్కులు పాఱఁ జూచుచును
 అది యేమికలకలంబని విచారింప । వదలక యచ్చటి వార లిట్లనిరి :
 “ఘనలార, వినుఁడు అక్కసియొ మానిసియొ । మనుజేశతనయుని మడియించి వాఁడె
 యరద మెక్కిడి, బోయి యద్దురాత్మకుని । నిరపుగాఁ జంపుఁడు, ఏయుండు కడఁక.”
 నన విని తలలెత్తి యప్పీరవరులుఁ । గనఁగొని పోనీక కదిసి వేవేగ
 నలనొప్ప నమ్ములవాన ముంచుటయు । నలుకతోఁ ద్రాణి సాయకపరంపర
 నవియెల్ల ఖండించి యంతట వారు । వివిధాయుధ వ్రాత వితతి యేయుటయు,
 ద్రిపురారి యిచ్చిన తీవ్రఖడ్గమున । నపుడు తుత్తునియలై యనని రాలంగ
 నఱికి, వారల కంతనాశముల్ ద్రుంచి, । యతిముటి మిక్కిలి యధిక శౌర్యమున
 నుత్తమాజుని యింటి నొయ్యన చొచ్చి । యత్తటి మేల్కన్న యాతనిఁ బట్టి
 తనర ధృష్టద్యుమ్ను ధరఁ గూల్చినట్లు । పనవంగఁ బనవంగఁ బశురీతిఁ జంపె.
 చంపినఁ జేరువ చప్పరంబునను । సొంపుతో శయనించి సుఖనిద్ర నున్న
 యతఁడు యుధామన్యుఁ డలైఱఁగెల్లఁ । జతురత నెఱిగి ధాక్షనుఁడని కడఁగి
 గదఁగొని వైచిన, ఖండించి ద్రాణి । వదల కగ్రజుని భావనఁ దెగటార్చె.
 ఈరీతి గురుపుత్రుఁ డేపుదీపించి । దారుణగతి ద్రుపదజులఁ గీటణచి,
 మఱియుఁ బొంచాల భూమండలాధిపులు । వఱలు నద్దంబులు వదలక చొచ్చి

1. ఘోరంబు. 2. సుదీప్తంబుగాఁగ. 3. జంప. 4. జదిపెను. (క) 5. బంధుర (క) 6. చిట్టు (చ)

కోరి నిద్రారతిఁ గొంత మేల్కొనిన | వారిని నిద్రించువారినిఁ ద్రుంచి,
 గజశాల లొగిఁ జొచ్చి గర్వంబు మీఱ | గజముల శిరములు ఖండించివైచి,
 పనివడి ¹వాని కుంభస్థలంబులను | దనరిన మాక్తికతతి పాఱజల్లి,
 హయశాలలకుఁ బోయి యతిరథసమున | హయములఁ జెండాడి, యంతటఁబోక
 బ్రళయకాలమునాటి ఫాలాక్షుపగిది | వలనుగా మృత్యు దేవతవత్క్రిఁ గాల
 కాలుని తెఱఁగున ఖండించి వైవ | నాలోన బీభత్సమై ధాత్రిలోనఁ
 దునిసిన కరములుఁ ద్రుంగినభటులు | గనెలుగఁ బడియున్న గజసమూహములు
 పెనఁగొన్న ²ప్రేవులుఁ బెను ³దిబ్బలుగను | గనుపట్టు ⁴నెమ్ములు ఘన రక్తనదులుఁ
 గలిగిన సంగరాంగణము చూడఁకుఁ | బ్రళయకాలమునీతి కాద్రమై ⁵యుండె.
 అంతటఁ దనివోక హరిపరాక్రముఁడు | సంతతి త్సాహ విస్తార పిష్పార్తిఁ
 దన ఖడ్గధారచే దళతళమనుచు | ఘనత విద్యుద్భాతిఁ గానుపింపంగ
 సారెకుఁ జతురంగనమితి వారిసను | బీరువోయినను బెంపెల్లఁ దక్కినను
 మఱినిన ⁶గదలిన మాటాడలేక | తెఱలిన దొఱలిన ధృతిగల్గి మఱియు
 మురిసిన గిట్టిన ముట్టినవారిఁ | బారిగొని పారిగొని భువియెల్ల సదురఁ
 గమలాకరము చొచ్చు ఘనలులాయంబు | క్రమమునఁ, గేలిశృంగారవనంబు
 దరిసిన ఘనమద దంతి చందమున | విరివి ⁷మీఱిన మహావిపినమధ్యంబు
 దరిగొని చలరేఁగు దావాగ్నిరీతి | మెఱయంగ విహరించి మిన్నకద్రాణి
 యరదంబు నెక్కుచు నాలోన దిగుచు | సరగున నటఁ బాదచారియై చనుచు
 ఘనముగా రక్తసిక్తంబై నయట్టి | తనువు గాన్పింపంగ దారుణలీల
 సకల జనంబులు సరవిష్టైఁ దన్ను | నకట రాక్షసుఁడు వీడని ⁸తలంపంగ
 రాజమందిరము పరాక్రమస్ఫూర్తిఁ | దేజంబుతోఁజొచ్చి ధీరత మెఱయఁ,
 గలయంగ ⁹వీడు మేల్కొని యంతలోన | సాలయక యాద్రాణిఁ జూచి శంకించి
 'వీడు ధృష్టద్యుమ్ను విడువక చంపి | పోడిమి నతని తమ్ముల సంహరించి
 రథముల విఱిచి వారణముల నణచి | రథికులఁ జెండాడి రథ్యాల్లి నొంది
 మఱియుఁ దక్కిన మహీమండలాధిపుల | నఱికి చచ్చెడి, వీనినటుకంగ వలయు. ”

1. దాఁటి (క) 2. ప్రోవులు. 3. తెట్టె. 4. నమ్ములు. (క) 5. మిఠె. 6. గలిగిన (చ)
 7. మాలిన. 8. చంచలింప. 9. నిదుర. (క)

నని మునలంబులు సప్తశస్త్రములు । ఘన భిండివాలముల్ ఖడ్గజాలములు
దోమరంబులు నేయఁ, దునుకలు చేసి । యా మహావీరుఁ 1 డయ్యరదంబు డిగ్గి

అశ్వత్థామ యుపపాండవుల నులుమాడుట

కరమున నుజ్జ్వల ఖడ్గంబుపూని । యరులపైఁ గవియంగ, ననుర వీడనుచుఁ
బరువడి దివ్యాస్త్రపంక్తు లేయంగ, । నరయుచు నట్టి సైన్యాస్త్రంబు లెల్లఁ
దునుమాడి ప్రతివింధ్యుడొడరిన, నాడు । మనమునఁ గోపించి మహానీయశక్తి
నిగిడింప ఖండించి వెఱి ద్రోణనుతుఁడు । నగధీరుడగు వాని నడుము ఖండింప,
ధరణిపై 2 ఘనరక్తధారలు దొరుగ । వెరవేది మఱి నోరువిచ్చుచుఁ బడియె.
పడినఁ గోపించి యప్పవమాననుతుని । కొడుకు ద్రోణజుమీఁదఁ గ్రూరాస్త్రసమితి
యేసిన, నవియెల్ల నినుముగాఁజేసి । వాసిగా నతఁడొక్కవరుసఁ దోమరము
పరగింప, నదియును భంజించివైచి । కర 3 మొప్పఁగా ధృతఖడ్గఁడై వాని
తలద్రెవ్వనేనుచు ; దగ నంతలోన । బలభేది పౌత్రుఁ 4 డప్పాటునిఁ దాఁకి
వలనొప్ప నమ్ములవాన ముంచుటయు, । 5 నలవోక గురునుతుఁ డవియుఁ గైకొనక
దునుకలుగా నేయఁ, దోడనయతుఁడు । ఘనతరలీల ముగ్ధరము వైచుటయు,
నడిమికి ఖండించినను, గోపమెసఁగ । పడి నిప్పులుఱల నవ్వాసవినుతుఁడు
భీమచక్రంబేయఁ జెంపగలించి । యా మహాచక్ర మయ్యాచార్యనుతుని
వక్షంబుదాఁచి వరదలై రుధిర । మాక్షణంబునఁ గాఱ, నలుకతో 6 చ్రాణి
కమల నాశముఁడెంచు గజముచందమునఁ । గ్రమమున వానిశిరంబు ఖండించె,
అంత శతానీకుడదిచూచి యార్చి । యంతకాకారుఁడై యతిరభసమునఁ
బరశుతోమర ఖడ్గ పట్టిసప్రాస । శరముల మునలాది సమితిచే నేయ
సలిరేగి వానిఁ దృణంబుగాఁజూచి । మలహరుడిచ్చిన మహితఖడ్గమున
వాని ఖండించి, యుర్వర సంచలింపఁ । బూనిక నహదేవుపుత్రుపైఁ గడఁగ.
కడఁగిన నతఁడును ఖడ్గంబువైవ । నడిమికి ఖండించినను సాహసమున
శ్రుత7కీర్తి మిగుల విశ్రుతకీర్తియగుచు । సతని వక్షమునట నైదమ్ములేయఁ

1. డిట్ట. 2. లోపల. (చ) 3. మొప్పఁగామయుగ్రాక్షుఁడైవాని. 4. డప్పాటుని. (క) 5. నలయక.
6. నలక రెట్టింప. (చ) 7. శ్రుతసేనుడు అని కవిత్రయభారతము.

బ్రోదిగా మధుమానమునఁ బూచినట్టి । మోదుగు తెఱఁగున మొనసి యాద్రాణి
మేదిని వీడింతమెఱయునే యనుచు । నాదటఁ గోపించి యతులఖడ్గంబు
జలిపించి వానిమస్తకము ద్రుంచుటయుఁ । గలఁగె దత్సేనలు కౌరవనాథ!
తలఁగ కీరీతిని ద్రావదేయులను । గలహరంగంబున ఖండించివైవ

1 నగఁగోపమునఁ బ్రభద్రకులు శిఖండి । ముగి గురుసుతుఁ జుట్టుమాట్టి యెంతయును
శరములఁ గరవాల చక్రనారాచ । పరిఘ తోమర గనాప్రాసకుతార
వివిధాయుధంబుల వెనఁగప్ప, నతఁడు । ప్రవిమలగతిఁ బ్రభద్రకులఁ జంపుటయుఁ,
జూచి శిఖండి నిష్ఠురవృత్తితోడ । నేచి వాలమ్ములనేకమ్ములేయ
నవియెల్లఁ జదురువల్లె రాలనేసి । తివీ ఖడ్గముకేలఁ ద్రిష్ఠుచు వాని
తల తెగవ్రేసిన ధరణిపైఁగూలె ; । అలవడ ధృతరాష్ట్ర, యదియేమిచెప్ప!
గురుసుతు శౌర్యంబు గొనియాడ వశమె ! । ధరణి నెచ్చటనైనఁ దానయైమించె.
అంతట హతశేషు లతిదైన్యవృత్తి । నెంతయుఁ జింతించి యీ శిబిరమున

“వరుస ధర్మజ భీమ వానపురీ కవలు । హరియు సాత్యకియు నెయ్యెడకేఁగినారొ (?)
వారలుండిన నీయవస్థలు గలవె? । సారెకు నీతఁడశ్వత్థామ నిజము.
హరిశౌర్యుడవుఁ దప్పదన బుద్ధివాడమె, । నరయంగ.” నదియెట్టులనినఁ జెప్పెదను
కురుసాండవులు రణక్షోణిలోపలను । దుర మొనరింప, రాత్రులయందు నీల
తనువుగాన్పింప రక్తముఖంబు మెఱయ । ఘనరక్త సేత్రముల్ గలిగినయట్టి
తరలాక్షి యొక్కతె తమ వీటివార । లురవడి నిద్రవోవుచు నున్న వేళ
వదలక ముందలవట్టి యీడ్చుచును । జెదరంగవడిఁ బెడచేతులు విఱచి
కట్టి గుఱ్ఱంబుల గజసమూహముల । నెట్టన బంధించి నెఱిఁదెచ్చితెచ్చి
యాగురునందను కగ్రభాగమున । వేగంబె నిలిపిన, విదితశౌర్యమునఁ
దునుముట. కలలు గాంతురు 2 దానఁజేసి । ఘనత నశ్వత్థామగా నిశ్చయించి,
నమరంబునేయ, హస్తములును బాద । కమలముల్ నడుములుఁ గంత దేశములుఁ
దునుకలైరాలి మేదోమాంసరక్త । ఘనశల్యమయములై కాన్పించె; నంత
గురుతరంబగునట్టి శోలాహలమునఁ । గరులు హయంబులుఁ గట్లనుదెంచు
కొని కలంగఁగఁ బాతె; గోడిగలకును । దనరు హయంబులుద్ధతిఁ గ్రందుకొనఁగ

1. కడు. (క) 2. నాన. (క) 3. ‘అశ్వత్థామచే నఱుకఁబడి’ యనుట యధ్యాహార్యము.

మదము సహింపక మార్కొనునట్టి | మదగజవ్రాహ్మణా ¹ సమ్మర్దః బు వలన
 శిరములు వగిలియుఁ జెక్కులువాసి | కరములు నలిగియుఁ, గాఢ్లునునిసియు
 వెన్నులు నురములు విఱిగియు మఱియుఁ | గ్రన్నన పక్కలు కడికండలయ్యుఁ
 జదిసియు నీరీతిఁ జాచకట్టుగను | బ్రదులక పీనుఁగుపెంటలై ² పడిన
 సప్పుడు పలకయు నడిదంబుఁగొనుచుఁ | దప్పక ద్రాచిరథము డిగ్గనుఱికి
 యగ్గజాదులనాహవాటోప మొప్ప | స్రగ్గు మగ్గుడు గాఁగఁ జంపివైచినను,
 గొండలు మేల్కని గురుసాహసమునఁ | జిండలువందలై చేష్టలుదక్కి
 కడువడిఁ బాదముల్ గడగడ పడఁగ | వెడలంగ లేక నివ్వెఱపాటు నొంది
 కళవళించుచునుండఁ, గడఁకతోఁ గొంద | అలవోక జనకమిత్రాది బాంధవులఁ
 బిలుచుచు మిక్కిలి విమృషిగొనుచుఁ | దలకొని యంతలోఁ దమవారుగాని
 వారిచట్టలు పట్టి వదలక చనఁగ, | వారక కొండలుర్వర సంచలింపఁ
 గన్నుల నిద్దుర గప్పుచు నుండ | సన్నదమ్ములు బాంధవాదులుననక
 వలసేది తమతమ వారినెచంప, | మలయుచుఁ గొందఱి ³ మగిడినవారి
 నలవడ 'నిదియేమి' యనియడిగినను | "సాలయ కశ్యపామ చొచ్చి చంపెడిని
 ఎక్కడఁ జొత్తఁమింకెవ్వరు దిక్కు? | అక్కట వాసుదే ⁴ వాఙ్మూల లేరు;
 ఏమిసేయుద!" మన్ననిట మఱిగొంద | 'తామహేంద్రతనూజు డర్థినిత్రైలుంగు
 గనుఁగొని ⁵ కాశఁడే! కడఁగి యాఘనుఁడు | వనివడ వైరులభజించువేళ
 వెఱచినవారిని, ⁶ వెఱపుతోఁబూరి | గఱచినవారిని, ఖడ్గాయుధములు
 మఱచినవారిని, మఱి వాహనములు | ⁷ అఱిముఱి వికలంబులగువారి, నిదుర
 పోయినవారిని ⁸ మొగి నెప్పడైనఁ | బాయక చంపఁడు భవ్యుఁడతండు !
 కొలఁది మీఱఁగ విప్రకులమునఁ బుట్టి | బలిమితో నిట్టిపాపంబు సేయుదురె!
 యక్కటా!" యనువారు, నైరంతఃగొంద | అక్కజంబగు భీతి నటనిల్లు వెడలి
 కృపకృతవర్మలఁ గృతిమతఁగించి | యపుడు రక్షింపరే యని మ్రొక్కుటయును,
 రమణతో వారలు రాక్షసావేళ | సమధిక క్రూర్తు చర్చింపలేక
 మదమేది యాత్మీయ మానుషహాని | యిది యని తలఁపక యేవుతోవారి

1. సమగ్రంబు. (క) 2. "మార్కొనినవారు" అనునది అధ్యాహార్యము. 3. బిమ్మట 4. మజగిన
 వారి. (క) 5. వాసుదే. 6. కాశఁడే. 7. శరపుతో. 8. అరివీర వికలంబులై వారి. 9. నొగి (క)

శిరములు నరములు జీవనాళములు | కరములు నరములు ఖండించివైచి
పూని యొక్కనినై నఁ బాలుపొంద బ్రదికి | పోనీక చంపినఁ బొదివె భూతములు.

అశ్వత్థామ పాండవ శిబిరంబువెడలి కృప కృతవర్తలఁ గలియుట

ఆనమయంబున నాద్రోణనుతుఁడు | గాసిల్ల రక్తసిక్తంబులై నట్టి
బాహుదండంబులు భయదముల్ గాఁగ | సాహసంబునను నిశ్శబ్దమైయున్న
శిబిరంబు వెడలి చెచ్చెఱఁ గృపాచార్యుఁ | బ్రబలుని గృతవర్తం బికించి కాంచి
“సకల పాంచాలుర సకలసైన్యముల | సకల రాజన్యలఁ జంపివైచితిని.
పాలుపొంద నా పాండుపుత్రులైవురును | జలరుహదళ సేత్ర సాత్మకు లెచటి
కరిగిరో కానరాదా శిబిరమున. | హరునివరంబున నటు భవత్కృపను
సకల శాత్రవులను సంహరించితిని | బ్రకటిత శౌర్యసంపదఁ జెన్నుమీఱి.”
అనివల్కు వారలు హర్షించి యవుడు | కొనియాడుచుండ నా క్రూరాత్ముడనియె :
“పరగంగ నాచేతఁ బొండునందనులు | పరువడి సంహరింపఁగఁ బడిరేని
వినుతింపఁ దగుఁ గాక వెనక్త్రకాండఁ | గొనకొని చంపుట కొనియాడనేల ?
అదియేమి పౌరుషం ?” బసవుడు వార | లదనుగా ద్రాణితో నర్థి నిట్లనిరి :
“తలకొని పాంచాల తనయుల మఱియు | నిలఁ బ్రతివింధ్యాదు లేవురు సుతుల
సకలసైన్యంబులఁ జక్కుచేసితివి | అలంక విస్ఫూర్తి యామద్వయమున.
మహిలోన నీకు సమానులు గలరె ! | బహుశర శౌర్య సంపత్ప్రభావుండవు.”
అనివల్కు కౌగిటనందంద చేర్చి | కొని” రని చెప్పినఁ, గురురాజతఁడ్రీ,
యనె సంజయునిఁ జూచి : “యక్కటా ద్రాణి ! మోసపోయెను; విధి మొగి నింతచేసి.
మనలక యుండఱు మడిసిన వెనుక | నసమునఁ దనశౌర్య మది యేలచూపె ?
నవడిమై నందఱు చావక మురుపు | కువలయాధిపుడైన కురురాజ మెచ్చఁ
బనివడి తనప్రతాపము చూపడయ్యె ; | ²తను నననిక నేమి? తప్పె గార్వంబు ;
ఎనయ నీవృత్తాంత మెఱిగింపు.” మనిన, | జననాథుఁ జూచి సంజయుఁ డిట్టులనియె :
“వినవయ్య ధృతరాష్ట్ర, విభవదేవేంద్ర ! | పనివడి గురుతనూభవుఁడు పాండవుల
భూరి భుజాబల స్ఫూర్తికి నోడి | వారకయుండి, యవ్వల నుయోధనుని
తొడలు భగ్నముచేసి తుది వాయునుతుఁడు | తడయ ³కింతయు వానితలదన్నుటయును

1. చచ్చితిని. (చ) 2. తనరంగ. 3. కంఠటం బోక. (చ)

కుచ్చితమతిఁ దన గురునిఁ జంపుటయు । మచ్చికతోఁ గురుమనుజేశ్వరునకు
బాస యిచ్చుటయును బ్రథమరంగమున । నోసరింపక యిట్టులొనరించె వినుము.
నుతగతిఁ బాడుచూనులులేమిఁ జేసి । ప్రతిపక్షవితతుల భంజించె గాక.
వారున్న దేవతాచర్యంబుకైన । వారక యెదిరింప వశమె భూనాథ !
విను మట్లు ద్రాణి దోర్నిర్యంబు మెఱసి । ఘన రథారూఢుడై కదలి యవ్వేళ
వరమతిఁ గృపకృతఃకర్మలఁ జూచి । “ కరుణాత్కులార ! యక్కర వేశ్వరుఁడు
తోడరి ప్రాణంబులతోడ నుండినను । ఎడవక యిత్రైఱం గెఱిగింపవలయు.”

అశ్వత్థామాది రథిత్రయము దుర్యోధనుని గనుఁగొనుట

నని పల్కి వేవేగ నచటికిఁ బోయి, । తనువున మిగుల రక్తంబు గాఱంగఁ
బొరలుచుఁ జేష్టల పొందులడంగ । సరవిష్టై నూర్పులు సందడింపంగ
ధారుణిఁ గంతగతప్రాణుడైన । రారాజు బాడగని రథమునుడిగి
(ధారుణి ధనువులు తలఁగిపోవైచి) । నీరు కన్నులఁగాఱ నెమ్మివాపోయి
“ హా కురువల్లభ, హా మేరుధీర ! । హా కరుణాకార ! యభిగంభీర !
హా వైభవనురేంద్ర ! హా కాంతిచంద్ర ! । హా విశ్రుతోదార ! హా కులోద్ధార !
దురమునఁ బెంపుతో దోర్నిక్రమమునఁ । బరఁగి శమంతక పంచకంబునను
బడితివిగావున భవ్యనదగికిఁ । గడువేగఁ బోయెడు ; కటకటా నీకు
నై పగపుట్టదా యవని వల్లభుని । దేవులఁజూచిన ధృతి తూల ¹ కున్నె !
నీరి యెప్పుడుఁదన శిష్యులలోనఁ । గౌరవనాథుఁ డఖండ విక్రముఁడు
అని మన్ననలుసేయుటది కేలిచేసి । తనరంగఁ బవమానతనయున కర్థి
మఱి జయంబొనఁగెనే మాలవిధాత. । కఱకఱి నీభుజాకలిత విన్మూర్తిఁ
దగిలి నిల్వఁగలేక ధర్మంబుదప్పి । పగగొని యూరులు భగ్నంబుచేసి
యంతటఁబోవక యనిలనందనుఁడు । పంతంబుతో వామవదమునఁ దన్నె.
అదియును గనుఁగొని యమతనూభవుఁడు । నొదవిన వేడ్కతో నూటకయుండె.
దానికి శాస్తి యధర్మంబుగాక । వానికిఁ బెట్టంగవలదే ! నత్కిర్తి
మాయదే ! మిగుల మా మదికిదుఃఖంబు । నేయదే ! కారవక్షితినాథ, వినుము
కుడువఁగట్టఁగ బంధుకోట్లకు నిడఁగ । నడరిన వేడ్కతో యజ్ఞముల్ నేయ

నెక్కుడు సిరియిచ్చి; తీపు చావంగ | నక్కటా! యున్నాడ నవనిలోపలను,
 గూర్చి నేనొక నేవకుండ నీ! ” యనుచు | నర్మిలి దుఃఖించి యావనిపై బొరలి
 వెండియు నిట్లను : “విశమహీనాథ! | ఖండితారాతి యాఖండలు పురికి
 ననఘవై ఖరిఁ బోయిసపుడు మద్గురునిఁ | గనుఁగొని నా మూటుగా విన్నసింపు
 పాపకర్మండైన పాంచాలుఁబట్టి | భూపాలురెల్ల సద్భుతముగాఁ బొగడ
 నారూఢి సోమదత్తాది బాంధవుల | ... ..
 నీ తనూజుఁడుచంపె నెమ్మితో ననుచు | ఖ్యాతిగా నెఱిగింపు; కడనరంగమున
 వైరివర్గంబును ఎనుధఁ జంపుటలు | ... ..
 అతిముఠి మిగుల మహానై భవమున | నెఱిగింపు; చెప్పెద సింహాకమాట
 శత్రుసైన్యంబుల సౌప్తిక వేళఁ | జిత్రంబుగాఁ బ్రవేశించి యుంతటను
 బళు 1 హాసనంబునాఁ బాంచాలసూను | ననువులఁ బాపి చయ్యన వానిబంధు
 వరులఁ గీటణఁగించి వరుసతోఁబాండు | ధరణీశు పాత్రుల ధరఁగూలనేసి
 పీనుఁగుపెంటగాఁ జేర్చియందఱను | మానక చంపితి; మధుసూదనుడు
 వరుణ ధర్మజభీమ వాసవుల్ కవలు | నరనాథ, సాత్యకి నాబారిఁబడరు.
 ఏమువోవుటగని యెక్కడశౌరి | ప్రేమతో దాఁచెనో పెంపగ్గలింది?
 యెందులఁబోయిరో యెఱుఁగలేనైతి. | అందఱ నీరీతి నందంద చంపి
 వచ్చితి, నీకృతవర్మయుఁ గ్మవుడు | నచ్చుగాఁదోడురా.” ననినవాక్యములు
 ఎనయనాలుకకు లావిచ్చిన నంత | మనమున హర్షించి మరుజేంద్రుడనియె :
 “ఎలమితో నీవును నీ యోధవరులుఁ | గలహరంగంబునఁ గడఁగి శాత్రవులఁ
 బరువడిఁ బఱచినపాల్లు ద్రోణుండు | మరనదీ తనయుండు నూర్యనందనుఁడు
 జెలఁగి మద్రేకుండుఁ జేసిరేయకట! | కలితపుణ్యాత్ములు ఘనులు సజ్జనులు
 మీరు సుఖస్థితి మేదినిలోన | నారూఢి వర్తింపుఁ డటమీఁదవేడ్క.
 తరమిడి మీపునర్దర్శనం బర్థి | నురలోకమునఁగల్గు సురుచిరలీల ;
 నడలక వేగఁబొం.” డనుచుఁ బ్రాణములు | విడిచె. వారంత భూవిభుఁ గాఁగిలించి
 పలగొనివచ్చి భూవర, తేరులెక్కి | సలలితగతి యథేచ్ఛా విహారమునఁ
 బాలిపేది పోయి ; పూర్వశైలమున | జలజాప్తుఁడుదయించెఁ జయ్యన.” ననుచు

1. హాసనమ్మగా. (క)

వినిపింపఁ దరువాతి పృతాంతమెల్ల । ననఘాత్క, చెప్పవే యనియడుగుటయు
 బలిదైత్యభంజన, భావజజనక, । జలజ గదాశార్ఙ్గ చక్రసుహస్త,
 నీలాంబుదశ్యామ, నిత్యాభిరామ, । కైలాసపతిమిత్ర, కారుణ్యనేత్ర,
 ఘనమాని హృద్గోహ కలితనందోహ । వినుతవ్రకాశ, శ్రీ వేంకటాధీశ,
 భక్తవత్సల, జగత్పావనచరిత, । ముక్తిప్రదాయక, మ్రొక్కెదనీకు.
 ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య । పదపద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
 మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ । నుగుణాఢ్య సోమన సుకపీండవర్య
 విరచిత సౌప్తిక విపులపర్వమున । నరుగు మీఱఁగఁ బ్రథమాశ్వాసమయ్యె.

ద్వి తీ యా శ్వా స ము

శ్రీ భుజగాద్రివర్తిత భువనస్థ, | వై భవనిలయ, శ్రీవర, హృషీకేశ,
 వనగజ సంరక్ష, వరసురాధ్యక్ష, | వినుతప్రకాశ, శ్రీ వేంకటాద్ధీశ !
 జనమేజయునకు వై శంపాయనుండు | ఘనతతో భారతకథచప్ప దొడఁగెః
 ఆరీతి నూర్యోదయంబై నయంత | శౌరి సాత్యకియు నా శ్వసనాత్మజుండు
 మొదలైనతమ్ము లిమ్ములఁ గొలువంగ | సదయుఁడై యున్నట్టి శమనతనూజ
 పాలికి శీఘ్రతఁ బఱచెంచి మ్రొక్కి | లోలత మిగుల నాశ్రోశంబుతోడ
 నరవి ధృష్టద్యుమ్న సారథి పలికెః | “ నరనాథ, వినవయ్య నగరాజధైర్య,
 గురుతనూజాతుండు కుత్సికవృత్తి | నరసి కృపాచార్యుఁ డాకృతవర్మ
 తనకుఁ దోడుగ మహోద్ధతిఁ జెచ్చుపెరిగి | మనమార నడురేయి మనవీడు చొచ్చి
 చనవేది నిద్రావశంబుననుండఁ | గనుఁగొని యిదివేళ ఖండింప ననుచు
 మునుపు ధృష్టద్యుమ్ను ముట్టి వేచంపి, | యెనర యుధామన్య నుత్తమాజనుని
 బుడమిపైఁ గూల్చి, విస్ఫూర్తి దీపింపఁ | దడవి తోసోదర తనయాది బంధు
 వరులఁ బొంచాలిర వధియించి మించి, | పరువడి నటఁ జేదిబలములఁ జెండి,
 తగ మాత్స్యులను బ్రభద్రకుల శిఖండి | నగపడ శిక్షించి యంతటఁ బోక
 యిటఁ బ్రతివింధ్యాదు లేవుర నుతుల | విటతాటముగఁ జంపి విదితశౌర్యమునఁ
 గరులను జెండాడు కంఠీరవంబు | కరణి నొక్కనినైనఁ గదలి పోనీక
 యటచినఁ బఱచిన ¹నట బొటవ్రేళ్లు | గఱచిన శరణన్నఁ గరుణింప కతఁడు
 పీనుఁగుపెంటగాఁ జేర్చి పెల్లార్చి | జానొప్ప నందఱఁ జంపి పోవైచె.
 కృత కృత్య, వినవయ్య కృతవర్మచేతఁ | బ్రతి మీఱ నేఁ బట్టువడి విడువంగ
 వచ్చితి.” ననవుడు వసుధేశ్వరుండు | క్రచ్చర నేలపై వ్రాలెను గవలు
 భీమ సాత్యకులును బ్రిదులక పట్ట | నామనుజేశ్వరుండట మూర్ఖపోయి
 కొంతనేవునకు గ్రక్కునఁ దెలివొంది | చింతా భరంబునఁ జెలగి యిట్లనియెః

1. నడనేది. (చ)

తమవారశ్వత్థామచే నన్యాయంబుగాఁ దెగుటవిని ధర్మజాదులు చింతించుట

“ఎట్టివారికినైన నెఱుంగంగనగునె । నెట్టన సర్వంబు, నీతి శౌర్యంబు
 పరఁగ శాస్త్రపులఁ దద్బంధు మిత్రాది । పరులను జంపినవాడైనై జయము
 చేకొని యగుగుడెంచితి నిచ్చటికిని. । ప్రాకటంబుగఁ బుత్ర బాంధవయుక్త
 ముగ మద్బలంబును బోసిన పట్టి । తెగటారైనే ద్రాణి తీవ్రవేగమున !
 అధికబలంబులఁ నవలీలఁ జంపి । యధములచే జచ్చిరతికుత్సితముగ.
 జలనిధి లంఘించి సన్నపుఁ గాల్చి । నలవడ మునిగి నూపణఁగిన ట్లయ్యె.
 జనకుండు లేమి విషాదంబు నొందు । పనిత పాంచాలి యీ కరణిని భ్రాత
 లును దనూభవులును లోనుగఁ గల్గు । ఘనులు వోయిన నట్టిగతిఁ జరించెడినొ !
 ఇంతకుమున్న తా నిట్టి దుఃఖంబు । నెంతయుఁ జెందదింకేమి గాఁగలదొ !”
 అనియని చింతించి యశ్రులు నింది । ఘనతర శోకాంధకారంబు పేర్చి
 దన్నుఁ దానెఱుంగక ధర మూర్ఛవోయి । క్రన్ననఁ దెలివొంది కాంత ద్రాపదిని
 రావింపఁ దలఁచి, వారక మున్న తాన । భావించి ద్రుపద భూపాల విరాట
 మహిషతుల్ చేచ్చిన మఱువాడు వారి । సహజాత్ములయుఁ బత్నిజనముల శోక
 ములు మాన్ప నంపిన, ముదిత సుభద్ర । తఁకొన్న భక్తితోఁ దనవెంట రాఁగ
 విడిదలనుండి యవ్వరలుని పురికి । గడఁక 1 తో వెడలి యక్కడ నామెయుంటఁ
 (దలపోసి తనదు సోదరుడగు నకులుఁ । బిలిచి “నీ విష్ణుడె వేవేగఁ బోయి)
 పోనఁగ నుపస్థావ్య పుణమున నున్న । కుసుమకోమలి రమ్యగురుకుచ మత్త
 కరియాన ద్రుపదభూకాంతుని పుత్రి, । హరిసహోదరియైన యబల సుభద్ర,
 మఱియుఁ దక్కిన నృప మానినీ మణుల । నఱలేని కడఁకతో నటఁ గొనితెమ్ము;
 2 బుధనుత, సంత తాభ్యుదయ, పోనకుల ! । రథమెక్కు నేమును రమణ నా శిబిర
 మునకుఁ బోయెద. ” మన్న మొగినకులుండు । ఘన రథారూఢుడై కదలి శీఘ్రమునఁ
 బోనఁగ నుపస్థావ్య పురవరంబునకు । ననదృశగతిఁ బోయె; సంతటిలోన
 నిట ధర్మనందనుండెల్ల సోదరులుఁ । బటుగతి సాత్వ్యకి పద్మనాభుండు
 మొదలైనవారలు మునుకొని తన్ను । బొదివి చనంగ నప్పుడు నిజశిబిర
 మరయుచుఁ జొచ్చి చయ్యన ద్రాణిచేత । శిరములు గాల్గును జేతులుఁ దలలు

1. తోడుతఁబోయి క్రమ్ముటఁబోయి. (క) 2. ప్రథమ మాద్రేయ, తప్పక పొమ్ము తెమ్ము. (చ)

తునుకలై రాలి మేవోమాంసరక్త | ఘననదు లుబ్ధి యొక్కటఁ బడియున్న
 తనయుల మఱఁదులఁ దగినబాంధవుల | జననాథవర్మల సఖులఁ జౌరులను
 గనుఁగొని కన్నీళ్లు ఘనముగాఁ గాఱఁ | దను చానె యెఱుంగక ధరమీఁద్రవాలె.
 తవిలి తద్రాతలు దామోదరుండు | భువిమీఁద మూర్ఖులఁ బొంది 1 రంతటను.
 తగ సాత్యకియుఁ బ్రయత్నంబున వారి | సగణితగణిఁ దెల్పునంత ధర్మజుడు
 తెలిసియు వెండియుఁ దెలియక వగల | నెలకొని దుఃఖించి నితనూథవుల
 తనువులపై వ్రాలి దందవ్యామాన | ఘన విషాదంబునఁ గలఁగి యేడ్వంగ
 హరియును శ్వేతవాహనుడును జేరి | పరువడి నముచిత భాషణంబులను
 దలకొని 2 బోధింపఁ దక్కటెవారు | కొలఁదిగాఁ దెల్పుంగఁ గొంతసేపునకు
 ట్లోణీశ్వరుండును శోకంబు దక్కి | యేణాంశధరుఁడిప్పు డీరీతిఁ శసే
 నని పుత్రబంధు మిత్రాదుల కెల్ల | వెనుకొని పాపక విధి యొనరించి,
 యొకచోటఁ గూర్చుండి యుండి పొంచాలి | యకట వచ్చెడి నింక నను సంతలోన,
 నకులుచేఁ బొంచాలనందన తనదు | ప్రకట తనూజులు బంధులుఁ దెగుట
 విని దుఃఖమునఁ బలవించుచు వగలఁ | గనుఁగవ నొగి నీళ్లుగాఱ నోరెండఁ
 జనుదెంచి యంత నజ్ఞనపాలుఁ గాంచి || యెనయ శోకంబున నేడ్పుచు నుండఁ,
 దొలఁగక యమ్మాద్రితొలిచూలు రథము | నలవడ నిలిపి యయ్యంగన డించె.
 తక్కిన భామలు తమవాహనంబు || లక్కజంబుగ డిగ్గి యటు చుట్టు ముట్టి
 విడువక శోకాబ్ధి వీచుల మునిగి | కడువడిఁ బాదములజగజ వడఁగ
 నడరి యేడ్పుచు నుండు సంతఁ బొంచాలి | తొడిఁబడ నిట్లని దుఃఖంపఁ దొడఁగః
 “హః కుమారకులార! యతి శౌర్యులార! | హః కమనీయ మహా తేజులార!
 హః మందహాస రమ్యక మఃఖులార! | హః మేరు మందరా చల ధైర్యులార!
 పోయితిరే నేడు బొందితోఁ బాసి! | పోయితిరే ప్రాణముల నన్ను డించి!
 మీ ముఖగరిమంబు మీ నేత్రగరిమ | మీ మందహాసంబు మీ వాక్యఫణితి
 మీ భుజా గరిమంబు మీ దేహకాంతి | మీ భాగ్యరేఖయు మీ నడవడియు
 నెక్కడ నడఁగె! నింకేమి నేయుదును! | అక్కటా!” యనియేడ్చి యంతటఁబోక
 తమతండ్రి ద్రుపదునిఁ దత్సోదరులను | దమయన్న శ్వేతునిఁ దలఁచి దుఃఖించి
 తొలఁగక నాలుక తొట్రు పడంగ | నలవోక నొక కొన్ని యడుగులు వచ్చి

నేల వ్రాలగఁగఁ జూచి నెఱి వాయునుతుఁడు । లోలాక్షి నెత్తి యాలోన ధర్మజుని
 నన్నిధి ¹డించిన, సారస గంధి । క్రన్నన ధరవ్రాలి కన్నీరు నించి
 మనసు ధైర్యము చేసి మఱియుఁ గోపంబు । పెనఁగొనఁ గూర్చుండి పృథివీశుఁ జూచి,
 “యకట ! నిద్రానక్తులైన నానుతులఁ । బ్రకటించి కుంభజుపట్టి వేచంపె.
 క్షీతినాథ, యాటని చిచ్చు విధమున । వితతంబుగా మది వ్రేగఁగఁ దొడఁగె;
 మఱియు నెందులకైన మాన్పంగ వశమె ! । యెఱియుచు నున్న దింకేమననేర్తు ?
 జగత్తినిందులకు నొషధ మేనుగంటి । జగడించి యాద్రాణిఁ జంపినమాను.
 భీమసేనునిఁ బంపి పేర్చితోవాని । భూమిఁ గూలింపుము భూపాలచంద్ర !
 తాయుడితో నిత్రైఱుగ నేయకున్నఁ । బ్రాయోపవేశనపరత వహింతు.”
 అని యిట్లు పాంచాలి యాడు వాక్యములు । విని ధర్మరాజు భావించి యిట్లనియె :
 “మదిరాక్షి, విను మనుమానంబులేక । కదలక ధర్మ వాక్యంబు చెప్పెదను.
 రాజకుమారులు రణభూమిలోన । నోజమై మృతిఁబొందు టుత్తమోత్తమము.
 పాలుపొంద వారలు పుణ్యలోకములు । గలిగి నుఖస్థితిఁ గదలకుండుదురు.
 వగవకు మందుకు వనితాలలామ ! । జగత్తిపై శోకంబు శమియింపవలయు ;
 రమణిరో, ద్రాణి పరాభవంబునను । బ్రమదాతి రేకమై పట్టిన యలుక
 సరవిమై వానినే చంపకపోదు ; । మఱుఁగంగ వలదు నామనసు నట్టిదియె.
 వాఁడు కాననభూమి వసియింపఁబోలు ; । పోడిమి వానిఁ జంపుట నీకు నెట్లు
 లెఱుఁగంగ నగు ? ” నన నిందివరాక్షి । యటలేని కడఁకతో నప్పుడిట్లనియె:
 “రూఢిగా వాని శిరోమణి గలదు ; । ప్రాథత్వమున నాకుఁ బరువడిఁ దెచ్చి
 యిచ్చిన శోకంబు నెంతయు మాని । మెచ్చుగాఁ బ్రాణముల్ ²మెయిని నిల్పెదను
 చెలఁగి కియంతటిపని నేయకయున్న । నలి మాటలేల ప్రాణంబులు విడుతు.”
 ననుచుఁ బాంచాల దేశావసీనాథు । తనయ దుఃఖింపుచుఁ దద్దయు భీముఁ

[దౌపదీప్రేరితుడై భీముఁడశ్వత్థామను బరిభవింపనేగుట

బాణిపద్మమున సంస్కరించి పలికె : । “ప్రాణేశ, ³వినవె యో భాసురతేజ !
 తగ నుత్తమక్షత్ర ధర్మమార్గమునఁ । బగఁగొని దుష్టుల బాపాత్ము ఖలుని

గురువుత్రు నవనిపైఁ గూల్చి నాశోక । మరువార వారింపు మతులప్రతాప !
 తలఁగి లాక్షాగృహ దాహానిశేభ । నిలిపి మృత్యుమి, నెఱిపి హిడింబాఖ్య
 నరుదారఁ జంపినయట్టి సాహసము, । నరుడుగా నేకచక్రాగ్రహారమున
 బకుని జెండాడిన పౌరుషస్ఫూర్తి, । ప్రకటించి యత్కుల భంజించుటయును,
 మణిమంతుఁ జంపుట, మణిజటానురుని । గణితించి నలుకుట, ఘను సింహబలునిఁ
 దొడరి దుర్యోధన దుశ్శాసనులను । బుడఁచి గూల్చుటయును భువియెల్లఁబొగడె.
 పాపాత్ము గురువుత్రుఁ బట్టి వేచంపి । పాపు నాశోక తాపంబులు నేడె.”
 అన విని యుప్పొంగి యనిలనందనఁడు । సుచిశితమతి ధర్మసుతుఁ డాడినట్టి
 చాతుర్య శోకోపశమన వాక్యంబు । లాతతంబుగఁ దనకనుమతి గాగ
 నంతరంగంబున నంగీకరించి । యంతలో నిజరథం బొయిత్తపఱచి
 చనవొప్ప నకులుని సారథ్యమునకు । నొసర నియోగించి యుజ్జ్వలస్ఫూర్తి
 నరదంబుపై నెక్కి యతిశీఘ్రవృత్తి । నరయంగ గురుతనయామల చొప్పు
 1 గుఱుతుగా నటఁబట్టుకొనిపోయి పోయి । పరుసఁ గురుక్షేత్ర వాసులవలనఁ
 “గృతమతి ద్రాణియుఁ గృపుఁడును మఱియుఁ । గృతవర్మయును గురుక్షేత్రమతి వార్త
 ధృతరాష్ట్ర కెఱిగించి తెఱఁగొప్ప మగిడి । ధృతిమీఱి భాగీరథీ తీరమునకు
 వడిఁబోయి తమకును నలసినచోటి । కడరుచుఁ బోవంగ, సంతలోద్రాణి
 వ్యాసాశ్రమంబున కనతి దూరమున । వాసిగా నెంతయు వసియించె ” ననుచు
 విని భీమనేనుండు వేగమె పోయె. । అనఘాత్మ, వినవయ్య సంతనిక్కడను,
 యమతనూజాతుని సంతపిక్షించి । ప్రమదంబుతోడ నప్పద్మాత్ముఁ డనియెః
 “వినవయ్యధర్మజ, విభవదేవేంద్ర ! । ధననాథ సమనాన. ధర్మసంధాన,
 అనిలతనూభవుం డలుకయు శోక । మును బెనఁగొనఁ జిత్తమున నొంటిఁబోయెఁ ;
 దప్పదేకార్యంబు । తమ్ములలోన । నెప్పుడు దయఁజూతు వీతనిఁ ; గాఁ
 బాలువుగా నందఱుఁ బోవుటమేలు ; । కలహంబు బలువుగాఁగలుగు నిక్కువము.
 సకల భూములుఁ గాల్చు జాలినయట్టి । ప్రకటిత బ్రహ్మశిరంబనుదివ్య
 శరము కుంభజాడిచ్చె సరవిలుత్రునకు ; । సరకై మై నది ధనంజయునకు నొసఁగె.
 అలవడ నట్టి దివ్యాస్త్రంబు తనకొక । గలుగుటఁజేసి యుత్కులగర్వుడగుచు,
 దొరఁగొని విజయునితోడ వైరమునఁ । బరఁగుట యెఱిగి తప్పక చాపగురుఁడు

పాండుతనూజులపైఁ బ్రయోగింప | శండంగ వలెనని యొప్పుగాఁ దలంచి,
 నెలకొని 1 యా మహనీయ సాధనము | సాలనైతయు మనుష్యులమీఁదనేయు
 కొలఁదిగాకునికియుఁ గుంభినితోనఁ | గలదుగావున ధర్మకలితుడైనట్టి
 గురుఁడొకనాఁడు మక్కువ దలిర్పంగఁ | బరునడి శస్త్రసంభాషణవేళఁ
 దనయున కిట్లును: “ధర్మవ్రతావ! | మనుజులపై నీవు మచ్చరంబునను
 జెలరేగి మఱి బ్రహ్మశిరమేసితేని | పొలుపేది యశుభంబు పొందంగఁగలవు.
 పరికింప నెన్నియావదలు వచ్చినను | జరమతి నీ బ్రహ్మశిర మేయవలదు.”
 అని యిట్లుచెప్పినంతరంగమున | వెనుకొని నగచుచు విహరించుఁగాని
 వెలయంగ నువదేశ విఘ్నఁడాధూర్తు; | నలిరేగి దురభిమానంబును గలదు.
 అదియునెట్లన్నను యనుతనూభవుడఁ, | విదితంబుగానీకు విన్నవించెదను.
 కర మొప్పు వనవాసగతు 2 లయి మీరు | తిరిగెడినాఁడు నుస్థిరవృత్తితోడ
 వాఁడు వేడుకకు మద్దాగ్రకావురికిఁ | బోడిమిఁ జరుడెంచి పొలుపుదీపింప,
 వృష్టిభోజాధక వీరులతోడఁ | దృష్టపాయఁగ వినోదించుచు నుండి,
 యొక్కనాఁ డొంటిమై నున్ననాయొద్ది | కక్కజంబుగ వచ్చి యర్థినిట్లనియె:
 “ఒనరంగ విను మగన్త్యుండు మాతండ్రి | ఘనతపోనియతికిఁ గడుబ్రీతిఁ బొంది
 రమణమై బ్రహ్మశిరము కృపచేసె; | క్రమమున నాకిచ్చెఁ గడగి మద్దురుఁడు.
 అట్టి బ్రహ్మశిరంబు ననఘ, నీకిత్తు | గట్టిగా నాకుఁ జక్రంబిమ్ము కృష్ణ!”
 అని వల్కనంతయు నద్దురాత్మకుని | మన నేనెఱింగి క్రమ్మటను నిట్లంటి:
 “తలకొని నా యాయుధములలో నీకు | నలసిన శస్త్రముల్ వడినిత్తుఁ గొనుము.
 అలవడ నీకిచ్చినట్టి యస్త్రంబు | వలదు నాకీయంగ; వరున మిత్రునికిఁ
 దగఁగోరినది యిచ్చి డానికిమాటు | మగుడ నొక్కటి 3 గొన మహితోనఁ 4 దగునె,
 అనుమానమేల నీయాత్మలోనెద్ది | యెనయంగఁ దలఁచితి విచ్చెదనదియె.”
 అనుటయుఁ జక్రంబు నతఁడు వేడుటయు | మునుకొని యేనును బుచ్చుకొమ్మంటి.
 అమ్మాటకును వాఁడు హర్షంబునొంది | క్రమ్మట వామకరంబునఁ జక్ర
 మెత్తంగఁ దలపోసి యెత్తంగలేక | తత్తటపాటున దక్షిణపాణిఁ
 బట్టి నుంతయుఁ గదల్చంగలేక మఱియు | ధట్టించి యుభయహస్తంబులఁ బట్టి
 తివిదినఁ గదలమి ధృతిచెడి డస్సి | యవిరళగతినిల్వ నప్పు డిట్లంటి:

“ ఏమి యశ్వత్థామ, యేలడస్సితీవి ! ఈమెయి నీ చక్రమేత్త నీవశమే !
అతులిత బ్రహ్మచర్య వ్రతంబునను । సతతంబు కుక్కుణీసహితంబు తుహిన
గోత్రతటంబున గురుతరనిష్ఠ । ధాత్రి బండ్రెండ్రు తపమొనరించి
ఎనయంగ రాక్షసులెత్తిరాకుండ । ఘనమగు నట్టి చక్రముఁ బడసితినీ.
బలభద్ర సాశ్వతి ప్రద్యుమ్నముఖ్యు । లలవడ దీనిని నడుకెన్నడును,
అరయ గాండివ ధవళాశ్వధ్వజములుఁ । బరమసాధనమైన పాశుపతంబు
ఘనతపోబలమునఁగా దె యర్జునుఁడు । గొనియె ? నాతనికేనుగూర్చు ; నద్దేవ
సముఁడు ధన్యుడైన సవ్యసాచియును । విమలాత్ముడైనను వేడెనెనీచి ?
నెఱిగల యిమ్మహాసీయ సాధనము । అఱిముఱి నిఖలదైత్యధ్వంసకరము.
భరత వంశాచార్యు ఁట్టివై లోక । భరిత మాన్యుడవై బ్రహ్మశోత్తముఁడ
వై యమలాత్ముడవై వేదవేత్త । వై యెఱుంగఁ యేలయడిగితిదీని ?
బలసి యెవ్వరితోడ యుద్ధంబు సేయఁ । దలఁచితి ? ” వనిన నత్తఱివాఁడు సనియె :
“ పద్మపత్రాక్ష ! శ్రీపార్వతీ వరద ! ! పద్మాలయానాథ ! పాపసంహార !
సరవి నాకిచ్చిన చక్రంబు చేత । ధరియించి నీసేవ తప్పకచేసి
నెలకొని పోరికి నిన్నియ్యకొలిపి । యలవడ గెలిచెద ననుచు వేడితిని.
లీల నీచక్రంబు లేకున్న నేమి । వాలాయముగ నిన్ను వరభుజ బలిమి
కడిమి యుద్ధము సేయఁగలవాఁడ.” ననిన । నెడవక నవ్వుచు సేనియ్యకొంటి.
అనఘాత్మ, యమ్మహా హంకారమునకు । ననిశంబు కారణంబై నట్టి బ్రహ్మ
శిరము చేతను భీమసేనుఁడు మిగుల । ధరణి నొవ్వకయుండఁ దగఁ బోవవలయు.”

ధగ్ధజార్జునులఁ దోడ్కొని కృష్ణుడశ్వత్థామమిడికిఁ బోవుట

ననిచెప్పి సహచేత్ర నా శినివరుని । ననయంబు శిబిరంబు నందుండఁ బనిచి
రవిశోటి సంకాశ రత్నశోభితము । వివిధాయుధవ్రాత విభవంబునైన
సలలితరథమున * సైన్యసుగ్రీవ । ములు మేఘపుష్పకంబును వలాహకము
నను నాచుములు గల యశ్వరత్నముల । ఘనముగాఁ బూనించి గరుడకేతనము
పెరవొప్ప నెత్తించి వెననొగలెక్కి । పరంగ ధర్మకనూజఁ బార్థుని రథము

* మాన్యరథమృగ-సైన్యసుగ్రీవమ్ము. లను మేఘపుష్పవలాహకముల — పూనించి. అవి. తిక్కన.
భా. సా. 2-51.

వరుసతో నెక్కించి వాయునందనుడు । పరమతిఁ జనినప్రోవనె పోయిపోయి
భీమసేనుని గాంచి ప్రేమతో నతని । నేమించి నిలుచుంగ, నిలువక యతఁడు
తెలియ భాగీరథీ తీరంబునందు । నలలిత విస్ఫూర్తి సంయముల్ గొలువ
నక్షత్రములలోని నలివారి వోలె । నక్షీణగతినున్న వ్యాసునిఁజూచి,
యచ్చోటికరుగక యంతరంగమున । మచ్చికతో మ్రొక్కి మసలకపోయి
శైలకులు పరికించి గిరులు శోధించి, । పొలుపొంద వనములుఁ బొందుగాఁజూచి,
ఘనతపో విభవంబు గైకొని భూతి । తనువున నఁచి స్తుత్యైర్వంబు గలిగి

నలిమీఱఁ బద్మాసనమానఁ గూర్చుండి । యలవడ నున్నట్టి యాద్రాణిఁగాంచి
మగఁటిమి దీపింప మహనీయ మహిమఁ । దగిలి చాపము గుణధ్వనిచేసి యార్చి,
“ యోరి పాపాత్మక ! యోరి దుర్మార్గ ! । యోరి విప్రాధమ ! యుగ్రత మీటి
మఱి నిద్రచే నొడవ మఱచినవారిఁ । దఱలక వే చుంపి తాపసి వైతి.

ఈవిధంబున మూల నిట నొదిగినను । జాపు తప్పున ! లెమ్మ చాలుఁ దపంబు.”
లనియిట్లు కఠినోక్తులాడిన, ద్రాణి । విని కోపమున వానివెనుక నేతెంచు
హరి ధనంజయులను యమతనూధవునిఁ । బరిపరి విధములఁ బరికించి చూచి
తెలియ దివ్యాస్త్ర వేదిత్వంబు మదిని । దలపోసి తలపోసి తలఁకి యంతటను
రాజిత బ్రహ్మశిరంబును శరము । నోజతో వహియించి యుజ్జ్వలలీల
నపుడ యపాండవంబున చు నేయుటయు । విషరీతగతినున్న విశ్వంభరయును
నిండినమంటల నెఱయబ్రహ్మాండ । భాండంబు తానయై పరగినఁజూచి
హరిహర సుతుఁడోడ హరియిట్లులనియె : । “ సురరాజనందన, శోభితా,
యిదిబ్రహ్మశిరము పీవిందుకుఁడగిన । విదిత శరంబేయ వెననొందులేదు
రాజిత బ్రహ్మశిరంబును నీవు । నోజతో నిప్పుడేయుము శీఘ్రవృత్తి. ”

ననుచు సర్వేశ్వరుం డాదిదేవుండు । వనజదళాక్షుండు వాసుదేవుండు
తనకానతిచ్చిన, ధవళవాహనుడు । గొనకొని లోలోన గురునకు మ్రొక్కి
యరదంబు డిగ్గి పాయక నమంత్రముగ । శరము చాపంబున సంధించి యపుడు
‘క్షితిలోన ద్రాణికిఁ గీడొందకుండ । నతులితంబుగ పలె, నటు మత్స్యహోద
రులకు శుభంబును రూఢిగఁ గలుగ । పలయుఁ కావుత’ మని పరభక్తియుక్తి

అశ్వత్థామాద్భుతం బ్రహ్మశిరోనామకాశ్రమం లాంఛింతిః దాకుట

వలనుగా నశ్రుదేవతలకు మ్రొక్కి । జలజనాభునకును జయ్యస¹ మ్రొక్కి-
 శరము శరమునే ననుయించు గాత । విరహాండంగా నని యేయంగ నదియు
 గల్పంతపేతియై కల్ప కృశాను । కల్పమై నెగడి యాకాశంబు తాన
 యగుచు నాభీల భయంకర స్ఫూర్తి । నిగడి యశ్వత్థామ నిపుణశంబు
 గ్రమ్మడింపగ, నది కడు రథనమున । నమ్మహా శరముపై నడచిన కెండు
 శరములు బోరె; దత్తనుయంబునందు । సరసిజాత్తుడు మాసె; జగములు వణకె;
 జలధులు కలగె; నక్షత్రముల్ రాలె; । కులగిరు లూటాడె; గూర్కంబు²మునిగె.
 అప్పుడు ధర్మాత్ముడగు నారదుడు । తప్పక భక్తి వేదవ్యాసమునికి
 నలవడ నన్నిధియయ్యె; నాటయును । దలకొని యతడు సితండును గూడి
 యతి భయంకర మూర్తులై యున్న ద్రాణి । శతమన్యుతనయుల శమింపజేయ
 దలచి శీఘ్రముగ నిర్దక్షకును నడుచు । నిలిచి వారలు విస నెమ్మినిట్లనిరి:
 “ పాపాత్ములార ! యీపటుదివ్యశరము । లేఖమై దొంటి వారేసిరే యకట !
 ఇట్టి క్రూరత్వంబు నిట్టి దుర్గణము । నిట్టియవజ్జత యిది తగునయ్య ?”
 అనవని యర్జున డప్పుడా దివ్య । ఘన శరవహ్ని యుల్కల మధ్యమునను
 గారుణ్య ధర్మరక్షకులు సమాధి । ధీరులు గురుపుణ్య దేహులు నైన
 యామహాత్ముల జూచి³ యప్పుడిట్లనియె : । “ఓమహామహాలార, యోపుణ్యులార,
 యాతడేసినయట్టి యశ్రుంబునకును । ఈశక్తి నీయశ్రుమేయంగ వలసె
 గాని యెండొకబుద్ధి గాదు; మీరిపుడు । మానుపుడేమన మనుగిడింతు దీని.
 శరము తీవ్రముగా ననుయంపకుండ । గరుణతోడుత మమ్ము గావుడీవేళ. ”
 ననుచు దివ్యాశ్రు మయ్యమ రేంద్రనూతి । యొనర సశ్రమలీల నుపసంహరించె.
 మెచ్చిరమ్మునులు నామిహిరప్రతాపు, । నచ్చరిత్రుని నవ్యసాచి గడంగి.
 విను కౌరవాధీశ, విజయుండు దక్క । ననువమ దివ్యాశ్రుచుది మగిడింప
 జగతిలో నొరులకు శక్యంబుగాదు. । వగచెడి యిదిగాక వారింజనేని
 యొనరంగ నట వారి యుత్తమాంగంబు । పనివడి ద్రుంచు నో పౌరపరాధ !
 అదిగాక మునుల మాహాశ్మయమంతయును । మఱిలోన ద్రాణిసమ్మద మొప్పు నెఱిగి

తెలివితోడుతఁ దన దివ్యశరంబు । ¹ నెలకొని లోకమున్ నిండి కాల్పంగ
 నాక్షణంబున నమ్మహాస్త్రంబు ద్రాణి । యీక్షించి యుపసంహరింపంగ నపుడు
 తలపోసి తలపోసి ధాత్రిలోఁ దనకు । వలనొప్ప నెంతయు వశముగాకున్న
 దీనభావంబున ధృతియెల్లఁ దఱిగి । పూని పరాశరపుత్రునిఁ జూచి,
 “మునినాథ, వినవచ్చు మునుకొని వాయు । తనయుండు ధర్మంబుదక్కి రారాజు
 నూరు భగ్నుముచేసి ² యును దలదన్నె । నారూఢి నందుకై యలుక దీపించి
 యేనంత చేసియు, నీయెడనుండి । భానునన్నిభతేజ, ప్రాభయమునఁ
 జెలగి వివేకవర్జితుఁడనై కడగి । చలమున నమ్మహాశరము నేసితిని.
 అనఘ, దీనికి బాపమైనఁ గానిమ్ము । మునుకొని. ” యనిన నమ్మనినాథుఁడనియె :
 “వినుము నీజనకుండు విజయుని మీఁది । ఘనవత్సలత పచ్చె గడఁక నీశరము.
 వరమతి నయ్యోధవరుఁడును నీకు । ధరణిలోపలఁ గీడుదలఁపఁకు ; నీరు
 శరము శమింప నస్త్రము ప్రయోగించె ; । నురువడిఁ గాదన్న నుపసంహరించె.
 అడరంగ నస్త్రవిద్యాప్రభావమున । సడినన్న కవ్వడిఁ జంప నీవశమె !
 ఈ ³ తఱి నీయస్త్రమిచ్చుదు నితని । చేత వారితమయ్యె జెప్పెద వినుము.
 మఱియు నీయస్త్రంబు మనుజులమీఁద । నఱిముఱి నేసిన నశుభంబు నొందు.
 తడయ కొక్కనిమీఁదఁ దాఁబ్రయోగింపఁ । బడి మఱి యన్యని పటుతరాస్త్రమున
 శమియించెనేని యీ జగతిలోపలను । రమణ ⁴ ద్వాదశవత్సరము లనావృప్తి
 దోషంబు తొడరును దుది; నదిగాన । భాషలేటికి నిన్ను బాండు సూచలను
 నెమ్మి నీదేశంబు నెఱయ రక్షింపఁ । గ్రమ్మఱఁ దలఁచి నిక్కముగఁజెప్పితిని.
 మచ్చికతోడుత మహిఁ దపంబునకుఁ । జొచ్చినవాడవు శుచివి గమ్మింక ;
 ఒఱపు దీఱఁగ దీని నుపసంహరింపు; । మెరపు నేయక మది నీర్వల్యమాను.
 మన మొప్పఁగా నధర్మంబున జయము । గొన నొల్లనట్టి ఫల్గునుఁడును బ్రీతుఁ
 డై పోవవలయుఁ జయ్యన భవదీయ । రూపితంబైన శిరోమణియిమ్ము.
 ఎలమితో నిచ్చిన నీ పాండునుతులు । సలలిత విన్సార్తి సంతసిల్లుదురు ;
 ఇది సంధిమార్గ మిట్లనరింపు నీవు । మదమేల ? ” యనిన నమ్మలికంబుతోడ
 ద్రాణి పరాశర తనయు కిల్లనియె : । “త్రాణతోడుతఁ బాండుతనయుల కర్థిఁ

1. ఒలసి యాక్షణమున నుపసంహరింపఁ - దలపోసి (చ) 2. యుద్ధతిఁ దన్నె (క) 3. దీ. 4. రమణ. (క)

బరికింప నంతయు బ్రాంతియె మణులు | పరంగఁ గౌరవనాథు భండారమెల్లఁ
గైకొన్నవారు చక్కఁగ విను మనఘ ! | ప్రాకటముగ సర్వభయమును జోర
భయము దానప్పదైత్య భయమును దేవ | భయము నిద్రారోగభయమును ¹ బొరయ
నట్టి యీదివ్యమహామణి యాయ | నెట్లనంబుగ నేర్పు చేయునినాథ !
ధరణి నీవాక్యంబు చాటంగ ² రాదు; | అరయంగ నీకుఁ బ్రయంబుగా దీని
నర్పించితిని; మదీయాశ్రయంబు కడిమి | నేర్పుశోడుతఁ కిబాండు స్వపహతరాగ
పాత్రగర్భములకు బలిమి దీపించి | చిత్రంబుగా హానిచేసి సంతృప్తిఁ
బొంది తాను బ్రశాంతి పొందునుగాక | పొందుగా.” ననిన నమ్మునిపుంగవుండు :
“ నొనర నట్లేనేయు మొక్కటి ³ యందుఁ | బనివడి నీవాసపడకుమీ” యనినఁ
బలుకులువినియు నప్పులుకు తప్పంగఁ | గలవడ ననుమతిగాఁగ భావించి
“ ఘనత మీఱఁగ సర్వగర్భ విధ్వంస | మొనరఁ గావించు నిజోన్నతి ” ననుచు
మనలకెంతయుఁ దనమది నిశ్చయించి | ‘యసద్భవ విన్మూర్తి నట్టై చేసెదను
వదలక’ యనిపల్కె; వారిసంవాద | మదనుగా శ్రీకృష్ణుఁ డాత్మలో నెఱిగి
“ యక్కటా ! వీడు సంయమివరుమాట | తక్కుక గీటునఁ దగఁ బుచ్చితనదు
వలసినట్టులునేయువాఁ డాయె నేని | తొలఁగకీ కిల్చిపాత్ముని నేతలకును
బరికింప నే నడ్డపడి చూతుఁగాక | పురణింప నూరకపోనేల యిత్తు.”
నని వితర్కింపంగ నంతవ్యాసుండు | ఎనయ నశ్వత్థామ హృదయమెఱింగి
హరి జనార్దను కృష్ణు నచ్యుతు మాట* | విరివిగా మనసున విసంగోరి యపుడు
ఊటకయున్న, నత్యుజ్వలమూర్తి | శౌరి యశ్వత్థామఁ జర్పించి పలికె:

శ్రీకృష్ణుఁ డుత్తరగర్భంబు దగ్ధంబుగాకుండఁజేయ నిశ్చయించుట

“ పాపకర్మంబునఁ బొండు ¹ పౌత్రులను | రూపుమాపితి వీవు; రూపింప గర్భ
ములు దుని మెదవు నమ్ముదితుండ వగుచు; | తొలఁగింపు మొక్కటి దుర్దాంతముడుగు.
జగతిలోఁ బొండవ సంతతి కొకని | నగణిత క్రమశక్తి నలరంగ నిత్తు

1. బొరయ. (క) 2. జాల. 3. పొండుతనూభవులపాత్ర గర్భములకు (చ) 4. కందు. (క)
5. పుత్రులను (క)

* యొక్కింతయును వినఁడుచితంబుదక్కి. | యనుచు నాశౌరి చయ్యన వారికడకుఁ
జనియున్నచో, నంత సంయమిశ్వరుండు | గరిమ ననేక మార్గమ్యులఁ దెలుప. (క)

దానధర్మంబులఁ దనరుయాగములఁ । బూని చేసెడువానిఁ బుణ్యప్రభావు.

నెఱి నట్టి గర్భంబు నిలుచుఁ దక్కినవి । ముఱముఱ నీయస్త్రముని దహింపంగఁ
జేయము నీ” వన్నఁ జెలఁగి యాద్రాణి । పాయక నుక్కిణీపతికి నిట్లనియె:

“పనివడి నీవిట్లు పక్షపాతమున । వెనుకొని పలికెను పీడికఁగాను.

చెలఁగి యే నట్లేల సేయును వినుము. । కలగొన నుత్తర గర్భంబు నీవు

సాలవక రక్షింపఁ జూచెదవేని । చలముతో దానినే సంహరించెనను

కావలే.” వనిన సక్కంజనాభుండు । భావజనకుఁ డుద్భటవృత్తిఁ బలికె :

“తిరముగా నభిమన్య తేజంబు మాన్య । 1తరమయి యిప్పుడు త్తరగర్భమందు

నున్నది; దాని 2సత్యగ్రతతోడఁ । గన్నన దునుముట గలిగె నేనియను

వానికాయువు నిత్తు పరశక్తిపేర్చి । భూనుత సత్ప్రభానుస్ఫుర్తి యొప్పార.”

ననిన సత్వత్థామ యంబుజనాభుఁ । గనుఁగొని పలికె నుత్కంఠ దీపింప:

అతులితఖ్యాతి మదస్త్ర విదగ్ధు । బ్రతికించినను మహాభాగ్యంబుగాదె!

ఎఱిగెద నదియు నేనెందుఁబోయెదను । అఱలేక.” యనిన సయ్యంబుజోదరుఁడు

అతనిఁ గనుఁగొని యర్థి దీపింఁచి । వితత వాగ్వైఖరి వెలయ నిట్లనియె:

“విసవయ్య యోద్రాణి, విశదంబుగాఁగ । జననుత విజ్ఞాన సరస త్రికాల

వేదియయిన యొక్క విప్రోత్తముండు । ప్రోది నువస్థావ్యపురి కేగుడెంచి

సతియైన యుత్తరఁ జతురుండై చూచి । క్షితిఁ బ్రాణములు పరిక్షీణంబులైన

పుత్రుఁడుట్టఁ గలండు పుణ్యవఁతుండు । చిత్రవైఖరిఁ బరిక్షిన్నాముఁ డగుచుఁ

బొందుగా” ననుచు నా భూసురోత్తముండు । నందితుండై వల్కె నాతిముందటను.

అతని సద్వాక్యంబు లనృతముల్ గావు; । కృతమతి బాలుండు కీర్తిమంతుండు

గరిమఁ ‘బాండవవంశ కరుడని’ చెప్పి । పరుఁడిఁ బలికి కోపంబావహిల్ల

“బాలఘాతివి నీవువరఁగ నన్నంబు । నాలోన దుర్లభంబగుచు సహాయ

రహితుండవై కుంది రక్త దుర్గంధ । సహజ 3ప్రసిక్త హస్తములు గాన్పింప

నిలలోన మూఁడువేలేడులు తిరుగు. । చెలఁగి నాచే సురక్షితుండైన యట్టి

యక్కుమారుండు కృపాచార్యు వలనఁ । దక్కక యెంతయు ధనువభ్యసించి

సకల దివ్యాస్త్రముల్ చాలంగఁ బడసి । ప్రకటిత విఖ్యాతి బహు వత్సరములు

1. దరమయ్యో నిష్ఠా. 2. సత్యగ్రతంబుగను. (క) అత్యున్నతంబుగను (చ) 3. ప్రసిద్ధ.(క)

బలయుతుడై భూమిఁ బొలింపఁ గలఁడు. | మలయక చూడుమీ మత్తపన్నత్య
మహిత ప్రభావముల మక్కువ. ” ననినఁ | దహతహ వ్యాసుండు ద్రాక్షిట్లనియె
“ధారుణీసురుడవై దయలేక మిగులఁ | గ్రూరుండవైతివి కుటిలాత్మ, నీవు.
ఈ రాక్షసారాతి యేరీతిఁ బల్కె | వారీతి నగుము నీ. ” పని శపియించె.
శపియించుటయు ద్రాక్షి సంయుమిఁ జూచి | ¹నిపుణోక్తు లాలయంగ నిట్లని పలికె :
“రమణతో నన్ను టక శపించితివి; | కొమరొప్పఁ బెద్దలకును దగవయ్య! |
అందుకేమాయె సంయుమివర్య, నిన్ను | బొందుగా శపియింతు బోరన వినుము.
పుణ్యలోకమునకుఁ బోక యీధరనె | గుణ్యుండవై యుండు గాంధీర్యమహిమ,
ఎలమి దీపింపంగ నేను నిక్కడనె | పలుకులేటికిఁ జరింపం గలవాడ.
పరఁగ నీబూమెలబయకాడు ముచ్చు | హరి నీవు సత్యాత్ము లైనఁ గానిమ్ము
మాటలే” లని శిరోమణి పాండవులకు | గాటంబుగా నిచ్చి ఘనతపోవృత్తిఁ
జనియె; బాండవులును జగ్రపాణియును | మునిశిఖామణికిని మ్రొక్కి ‘యోవ్యాస!
పనివినియెద’ మని భక్తితోఁ ²జెప్పి | కనుగొని యా రత్నకలిత ప్రకాశ (?)
మైన రథంబెక్కి యాప్రాద్ధై కదలి | జానొప్పఁగా నిజ సదనంబు చేరి
యరదంబు డిగ్గి యయ్యబలఁ బొందె | నరుచారఁ గనుగొని యానీమలగుడు,
దలఁకొని ధర్మనందనుడు తన్ననుప | వలనుమీఱంగ నవ్వాయునందనుడు

భీమసేనుఁ డశ్వత్థామ శిరోరత్నము ద్రాపడికిచ్చుట

మసలక దేవి కమ్మణి సమర్పించి | “కుసుమకోమలి, విను గురుతరన్పూర్తిఁ
బరఁగిన విమతుని పని చక్కనయ్యె; | నురుచిర విఖ్యాతి శోకంబు మాను.
పనిపడి జనపతి పనుపఁ గేశవుఁడు | పొనరంగ సంధికిఁ బోయెడు నాఁడు
పెనుపొంద నీవు చెప్పినమాటలెల్ల | మనమునఁ ³దలఁపు ముమ్మలికంబువలకు.
పదపడి యనిలోనఁ ⁴ బగవారెదిర్చి | పొదవి చెండాడక పువ్వులలోల
చాతురే? ధృతరాష్ట్ర జనపతి సుతుల | నూతన శ్లోకంబు నూల్కొన్న యతని
కులమునఁగలుగు పుత్రుల నెల్లఁబట్టి | పొలియించి మించితి భుజబలప్రేభి
హరి కృపా గరిమయు నర్జును ప్రాపు | కరమొప్ప విరివిగాఁ గలిగిన కతన.

1. ఆపుడు ద్రాక్షాశృజాండర్థి నిట్లనియె. (చ) 2. అనఁగ. 3. మ్రొక్కి. (చ) 4. నిబిడు.
5. పగవారు పేర్లు (చ)

విగత భయండ్లనై విబుధులు పొగడ | నగణిత విస్ఫూర్తి నా దుస్సనేను
 రుధిరంబు ద్రావితీ రూఢి పెంపొంద. | అధికుండనై వాని యగ్రజ తోడలు
 వడి నుగ్గుచేసి యుర్వర చలంపంగ | దడయక మకుటంబు దన్నితి నింతి !
 మునుకొన్న సంతోషమున కిదివేళ | పనివడి దుఃఖంప బాడియే నీకు !
 అరయంగ గురుపుత్రుడగుటఁ బ్రాణంబు | హరియింపఁ జొరక పాయని సిగ్గుపుచ్చి
 తెలివిఁ జూడఁమణి తెచ్చితి; మింక | వలను మీఱఁగ ధాత్రి వైరియన్ పేరు
 లేకుండఁ జేసి బల్లిదుఁడు ధర్మజుఁడు | ప్రాకట కీర్తి సంపన్నుడై మింకె.
 ఊరడిల్లుము చాలు ¹ నుత్పలనేత్ర ! | కూరిమితో నన్ను గొనకొని చూడు. ”
 మని పెక్కుభంగుల ననిలనందనుఁడు | మనుజేశు పనువున మసలి బోధింపఁ
 గొంతనేవునకు నక్కొమ్మలి తెలిసి | సంతోషమునఁ బొంది సరగున లేచి
 పద్మ బాంధవ నిభవభమిఱి యున్న | పద్మ రాగపుమణి పరఁగంగఁ జూచి
 యమతనూజాతుని నందంద చూచి | ప్రమదంబు దీపింప భామాలలము
 పరగ దుఃఖంబును బాసి యెంతయును | ‘ధరనిట్టి దివ్యరత్నము ధరింపంగ
 నీతఁ డర్హుండని యిచ్చిన, నృపతి | యాతత విస్ఫూర్తి నది ధరియించి
 యుదయరాగ సముజ్జ్వలోన్నత ² మహిత | నడమల పూర్ణిమా చంద్రబింబమునఁ
 బాలుపొందునట్టి యాపూర్వశైలంబు | పాలుపు వహించి యాపుష్పసుగంధిఁ
 బ్రియమున మన్నించి పేర్కొదీపించి | నయమునఁ బవమాననందనుఁ డర్థి
 గురుతనూభవుఁ ³ గనుఁగొనుట యాదిగను | బరఁగు వృత్తాంతముల్ భామకుఁ జెప్పి,
 నలి మీఱఁ బొండవ నాళికంబైన | యల బ్రహ్మశిరము మహాత్వసూహించి
 వదలక మదిలోన వగచుచు మఱియుఁ | బడపడి కేళన ప్రతివిధానంబు
 నలవోక దెలిసియు సంతరంగమునఁ | జెలగి ⁴ మెట్టులాయని చింతించుచుండె.
 ఉత్తరాంగన గర్భ మొక్కటి దక్క | నస్త్రజీ బొండు ధరాధి నాయకుల
 కులవధూమణులలోఁ గురుకులాధీశ, | యలవడ నొక్కర్తుకైన గర్భంబు
 ధరలేకయుండె; నుత్తర గర్భమునకుఁ | బారి విఘాతము నేయఁ బుండరీకాక్షుఁ
 డటలేక ద్రాణితో నాడు వాక్యములఁ | దటలక యస్త్రవేదన లేకయుండఁ
 దనచిత్తవృత్తిని దయ పెంపుమిఱి | యెనరంగ నిలిపె గావున నవ్వీశేష

1. సుజ్వలనేత్ర. (చ) 2. మహిమ. 3. నోలి. (క) 4. యజ్ఞానని, 5. దళిమానమునఁ గాచెనర
 లే యెవరు - రభటి...(క)

మభిమన్యువల్లభయానిగా నెవరు | రభటిసెఱంగ రుర్వర నలులుండె.
 తలకొని వగచుచు ధర్మనందనుడు | జలశాయి గనుగొని చయ్యనలలికె;
 “జలజాతు, బలమును శౌర్యసంపదయు | గల్గెద్రావణేయుఁ ఁ ఖండించి తక్కు
 గలుగు పాంచాలుర ఘనులఁ బెక్కండ్రఁ | గలఁగఁ గొక్కఁడెచండఁ గడు నమ్మతంబు.
 ధరలోన నిట్టిప్రతాపియుఁ గలఁడె? | హరిహరాక్రమిండు ప్రోణాచార్యునుతుండు;
 ఇట్టి ప్రభావంబు నేరితిఁ బడసె? | నెట్లున నెఱిగించు నీరజాతాక్ష?”
 అనిన మురాంతకుఁ డాధర్మరాజుఁ | గనుగొని పల్కె వేడ్కలు తొంగిలింప;

కృష్ణుండు ధర్మజునకు శివప్రభావంబెఱిగించుట

“విసవయ్య ధర్మజు, విదితచారిత్ర, | కనకాద్రి సమధైర్య కమలాంబుశ,
 శంకరు సర్వేశు శాశ్వతు సభవు | శాంకీ ప్రాణేశుఁ జంద్రార్థజాటు
 భూతనాయకు భక్తమునిజగత్తుం | జేతోజ సంహారు శివు ఖండివరతు
 భక్తవత్సలు భర్గుఁ బరమేశు నీకు | ముక్తిప్రదాయకు ముక్కంటిఁగొలిచి
 యొకరుండె యధికుండై యుజ్జ్వలస్ఫుర్తి | ప్రకటించి యారీతిఁ బగదీర్చె వినుము.
 నగజాధినాథుండు నాగభూషణుండు | తగఁబ్రసన్నుండైన, బైవ తాధీశు
 నైన గెల్వఁగ నోవునట్టి దర్పంబు | పూనికతో నిచ్చు భువనంబు లెఱుంగ;
 ఎనయ నీ కొంచెపుటిగి చోద్యుండె! | వనజాప్త శశధర వహ్ని నేత్రుండు
 సర్వేశ్వరుండు భూతనమితి జనింప | సుర్వర సిలుపంగ నుక్కణగింపఁ
 జేయు నాతఁడు చంద్రశేఖరుఁ డచల | సాయకాసనుండు నిశ్చలుఁ డగమ్ముండు.
 కారవనాథ, యక్కాలకంధరుని | మారసంహారుని మహానీయదివ్య
 లీలలు చెప్పెద లెన్నగా నీకు, | తూలని భక్తియుక్తుండవై వినుము.
 భూతసంచయ సృష్టి బుద్ధిఁ దలంచి | భూతేశుఁగన బ్రహ్మ ముదముతోఁ బోయి
 తనదు వృత్తాంత¹ మత్తఱి నెఱిగింపఁ | దనరంగ నీకుండు తదభిమతంబు
 కరుణదైవాఱంగఁ గావింపఁ బూని | పరువడిఁ దపమెట్టి పనులకు నైనఁ
 బ్రథమ సాధనముగాఁ బరికించిచూచి | ప్రథితాంబువులలోఁ దపంబొచరించె.
 అంత నాధాతయు నడ్డేవు రాక | పంతంబుతోడుత బహు సహస్రాబ్జ
 ములు చూచి మఱియుఁ దపోమహామహిమ | కొలఁది మీఱంగ దక్షుని సృజించి

1. మంతయ. (చ)

యతని నాలోకించి “యసఃకూత్మ, ప్రజల । మతిగల్గి పుట్టింపును” యని యనుప,
 “భారతీ నాయక, పాపనంహర, । నీరజానన, దేవ, నిగమాంతవేద్య,
 పెనుపొంద ధాత్రితో బెద్దనారోలులు । ఎనఁచు లేరై నేని సృజియింతు” ననిన
 బరమేష్ఠి యిట్లను “బరమేశ్వరుండు । గురుజలతర నిమగ్నుడై నవాడు ;
 నేనియోగించెద నింక సృజింపఁ । బూనుము పెద్ద యీ భూమిలో లేడు.”
 అనవుడు నాఁకయచుచు దక్షుండు । ఘనతరంబుగ దైవగణమును దైత్య
 మనుజు పన్నగిపక్షి ¹ మహిషాది జంతు । జనిత భూతంబుల నపడిమైనంతఁ
 బుట్టించుటయు నవి బోరన నపుడు । ధట్టించి యాకటదక్షు భంజింపఁ
 గవిసిన, భయమంది కంజజుకడకు । నవరశగతిఁబోయి యర్ధినిట్లనియె :
 “వారిజానన, భక్తవరద, లోకేశ, । భూరి భూతంబులు ² పాదువకయుండ
 నీతఱి నీవాని యీభూత ³ తఱికి । ఖ్యాతి నాహారంబు గల్పింపు.” మనిన
 నవుఁగాకయని బ్రహ్మ యాక్షణంబునను । దివిరి యోషధులును దృణలతాగుల్గు
 వృక్షసంతతులును వేవిధంబులుగ । నక్షయ కందమూలాంబు పర్ణములుఁ
 గరుణ నాహారమూ ⁴ గాఁగఁ గల్పించి, । ధరణి నద్బలభూతతఱికి దుర్బలుల
 నాహారములు గాఁగ నజుడు నేయుటయు, । బాహుబలంబునఁ బ్రబలి భూతములు
 రమణ సంతాన పరంపరల్ వలన । సమధిక తేజులై చరియింపఁదొడఁగి ;
 రంత నర్వేశ్వరుం డాదిదేవుండు । కంతుహరుడు పెద్దకాలంబునకును
 వచ్చి, భూతంబుల వలనొప్పజూచి । చెచ్చెఱఁగోపించి శీఘ్రంబుగాఁగ
 నిజలింగమును బుచ్చి నేలఁబెట్టినను, । అజుడు ప్రశాంత వాక్యముల నయ్యభవుఁ
 జేరంగఁజని “యేలచేసితివిట్లు ? । మేరుకోదండ, సమిద్ధకారుణ్య,”
 యనుడు “భూతంబులనది సృజించుటకు । ఘనముగాఁగాక ⁵ లింగము తనకే ?”
 యనియేగి మాల్యవంతావనీ ⁶ ధరము । కనయంబు చని యంత నగ్గిరిమీఁద
 జననత ధ్యాననిష్ఠావృత్తిఁ దపము । పెనుపొందఁ గావించె బెద్దకాలంబు.
 అంతలోసురులు మహాధ్వరంబొకటి । యెంతయుఁ జేయంగ నిచ్చులోడలఁచి
 యాగసంభారంబు లన్నియుఁగూర్చి । యాగమోక్తక్రియ నగ్నిసంధించి
 మారసంహారుని మహాసీయ మహిమ । నారూఢి నెఱుంగమి నమ్మహాత్మునకు
 గౌరవంబున భాగకల్పంబొనర్చ । రైరి ; దానినెఱింగి యభవుఁడీశ్వరుండు

1. మహిషాది. 2. పాదలక 3. పతికి. 4. గా సమర్పించి. (క) 5. లింగంబు దలంక. 6. రథము. (క)

రుద్రుడు దేవతలు నేయు యజ్ఞముచేయుచుట

బాలార్క సన్నిభ ప్రభ తేజరిల్ల | నాలోలతర దీప్తమైసట్టి విల్లు
 సృజించి దానికి శింజినప్రముఖ | విజయాంకకమ్ముల వేగసిద్ధించి
 కోపమగ్గలముగా ఘూర్ణాయమాన | చావుడై చనుదెంచె జన్నంబుకడకు;
 ధృతిచెడి పనుమతి దిద్దిరె దిరిగె; | తతమహీధరము లుద్ధతిఁ బెల్లగిల్లె;
 సప్తపాగరములు సలసలఁ గ్రాఁగె; | సప్తాశ్వరుచి మాసె; జగములు పణకె;
 గ్రహతారకంబు లుక్రందుగా వ్రాలె; | తహతహపడి భూతతతి పెల్లగిల్లె.
 అప్పుడుకోపించి యంధకారాతి | తప్పక క్రతువుడెందము గాడనేయ
 నదిమ్మగంటై యాహుతాశనుతోడఁ | బరపదమని చీరి పాటిపోయినను
 జెడరి దేవతలు నిశ్చేకినులైరి. | వదలకయంతట వామదేవుండు
 పొడలంగ సవిత్రని భుజములుఁ బూషు | రదనముల్ భగుని నేత్రంబులుఁ దునియ
 నేయంగఁ దొడఁగిన, నిటసురవరులు | నాయెడ యజ్ఞాంగకావలితోడఁ
 గూడఁబాటిన, వారి గురుతరస్ఫూర్తిఁ | బ్రోడయై కోదండమున హరియాగి
 ఏయనొల్లక రుద్రుడివ్వధంబునను | బాయక పొదివినఁ, బనచెడి సురలు
 “శరణు సర్వేశ్వర, శాంభవీరమణ, | శరణు హాలాహల సంహరికార,
 శరణు భాస్కరవహ్ని శశధరనేత్ర, | శరణు భూతేశ్వర, చంద్రావతంస,
 శరణు మృత్యుంజయ, శర్వ, సర్వజ్ఞ, | శరణు మూఢులము ప్రసన్నుండ వగుము
 నేమెంతవారము నిన్ను దర్శింప? | నేమెంతవారము నీతత్త్వమెఱుంగ?
 నేమెంతవారము నినుఁగొనియాడ? | సామగానప్రియ, సర్వేశ, యీశ!”
 అనుచుఁ బ్రార్థించిన నాత్మకోపంబు | మనసిజహరుఁ డుచ్చి మడుఁగునవైచి
 తనరంగ సురల నాదరిమునఁజూడ | ననలమై ¹ యింకించె నది యంబువులను.
 గొనకొని సవిత్రసకును బూషునకును | ఘనముగా భగునకుఁ గరములు దంత
 ములు నయనంబులుఁ బొందుగా నొసఁగి | యెలమితో యాగంబు నెప్పటియట్లు
 చేయుఁడు మిఠరిని శ్రీమహాదేవుఁ | డాయెడఁ బ్రీతితో నానతిచ్చినను
 దేవతలెల్ల సద్దేవదేవునకు | భావజహరునకు బరమేశ్వరునకుఁ
 గరమొప్పు యాగభాగంబు కల్పింపఁ | బరితోషమునఁబొందె; పరఁగనద్దేవు

దివ్యలీలలు మహాదివ్యముల్ భువన | భవ్యముల్ ; మిగుల నాభవుడుకోపింప
సఖిలోకంబులు ¹ నస్వస్థకములు ; | సుఖవృత్తి నాతండు సుప్రసన్నత్వ
కరుణైన శుభములు గలుగు లోకముల. | పరికింపఁగానట్టి పర మేశ్వరుండు
పరఁగంగ ద్రాణిఁగి బ్రత్యక్షమగుచు | పరమిచ్చెఁ గావున వడినొక్కరుండె
యగణిత క్రమశక్తి నందఱఁజంపె. | పగవంగఁ బనిలేదు వనజారివంశ !
కడఁక భీష్మద్రోణ కర్ణశల్యాదు | లడరిన నెదిరించి యమ్మహామహుల
ధగణిలోఁ గూల్చి యెంతయుధృతరాష్ట్ర | ధరణీశ సూనులఁ దద్దయఁజంపి
తెలియంగ మీ మాప్రతిజ్ఞలు తీర్చి | ² వెలసితిరెంతయు విధివంబుతోడ.
అనియిట్లు గోవిందుఁ డా ధర్మరాజుఁ | బనివడి బోధించె భక్తితో. " ననుచు
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు | వినిపించె నెంతయు విశదంబుగాఁగ
శ్రీధవ, కేశవ, చిన్మయాకార, | సాధిత దానవనంఘ, గోవింద,
³ యిందుశేఖరమిత్ర, యిద్ధచాత్ర, | మందర గిరిధర, మనఃజజనక,
అంజనాచలవాస, యచ్యుత, యజర, | యాంజనేయప్రియ, ⁴ హరిహర రూప,
ఘనమాని హృద్దేహ కలితసందోహ | వియతప్రకాశ, శ్రీ వేంకటాధీశ,
భక్తవత్సల, జగత్పావనమూర్తి, | ముక్తిప్రదాయక మ్రొక్కెద నీకు.
ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య | పదపద్మ మకరంద సానద్విరేఫ
మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ | సుగుణాభ్య సోమన సుకపింద్రవర్య
విరచిత సాప్తిక ⁵ విపులపర్యమున | నరుదుమీఱఁగ ద్వితీయాశ్వాసమయ్యె.

•

శ్రీ పర్వము
(సోమన)

•

ప్రథమాశ్వాసము

శ్రీ వేంకటాద్రిశ, సృష్టిప్రకాశ, భావనాతీత ప్రభావ, సర్వేశ, అలమేలు మంకాంగనా మనోహర (?) | తిలకించి విను దేవదేవ, విన్నపము. జనమేజయునకు వై శంపాయునుకు ఘనతతో భారతకథ చెప్పు దొడగె : ధరణీశ, పుత్రకతంబు సైన్యములు | నిరవశేషంబైన నెఱి చెడి యువుకు దొరకొని కొమ్మలు 1దునుచు మ్రోడ్గడిన | ధరణీరుహములో ధర 2నంధవృక్షతి చింతాభరంబున జేష్ఠులు దక్కి | యంతంత వగచుచు నట మూర్ఖువోయి కొంతసేపునకు డగ్గుత్తిక వెట్టి | యెంతయుఁ దెలిసిన, ధృతరాష్ట్రఁ జూచి నూతజుఁ డిట్లను: “క్షోణీశవర్య, | యీతటి వనరెద వెనకిఁ గాఁగ ? సుమహితాష్టాదశాక్షోహిణీబలము | ననుసె; బితామహ 3నఖ పితృ భ్రాతృ పుత్ర భృత్యామాతృ బుధ గురు బంధు | పౌత్రాదులెల్లను బవరంబులోనఁ బడిరి; 4శోకింపఁగాఁ బనితేనారు | ఎడవక యందులో నెవరైనఁ గలరె ? లలి నిట్టి దుఃఖమెల్లను గట్టిపెట్టి | చెలఁగి దేహమ్ము లస్థిరమని నమ్మి యందఱి కొనఁదింపు మగ్ని కార్యములు ! | పొందుగా విచ్చేయు భూనాథ ! ” యనిన నమితశోకఁబున 5నంధ భూవిభుఁడు | క్రమమేది 6వృత్తి చెడి ఘన 7చండవన పతితమై పడిన పాదపము చందమున | క్షితిఁబడి యెడ్చును శిరము దోర్చుచును. ఏమిచెప్పగ వచ్చు నిండుచంశేంద్ర ! | ఆమహామహుఁడైన యాంబికేయుండు పుత్రవర్గంబెల్లఁ బాలిసిన కతన | ధాత్రిపైఁ 8బొరలుచుఁ దన్నుదా మఱచి దీక్షొని యెవ్వరు తెలివినఁ దెలివి | లేక యెంతేనియుఁ గ్లेशంబుతోడఁ “బుత్రత్వములార ! పుణ్యాత్మలార ! | చిత్రవిక్రములార ! శ్రీయతులార ! చాతుర్య మందరాచల ధైర్యులార ! | నూతనమతులార ! సుతగుణులార ! ఎక్కడఁబోయితి ! లేమిసేయుదును ! | దిక్పెవ్వరున్నారు తెలివితోనాకు ? “ 9కన్నులు గానని కపతిని ” విడిచి | యెన్నంగ నెచ్చటి కేగితి రింక ! అన్యులు పరికింప హర్షంబులేక | శూన్య భావంబునఁ జొప్పడవశమె !

1. దునిమి. 2. నంద. (క) 3. సఖ. 4. నిక్కంబుగా. 5. నంద. 6. మతి. 7. దండ (క) 8. బడియుండి. (చ) 9. ‘కన్నులులేని కపాతి’ అనికానోపు.

విరివైన తెక్కలు విడిగినయట్టి । గరుడుని విధమున, ఘనతేజమెల్ల
జెడిననూర్యనిరీతి, జెలగి బాంధవులు । పడిన సౌఖ్యములేని బ్రదుకేమిబ్రదుకు !
చనవొప్ప శ్రీహరి సన్నిధిగాఁగ । జనుడెంచి ఖిక్కిలి సామనాక్యముల
జెలిపె; శాంతనవుండు ధృతి నెఱిగించె ; । కలశసంభవుండు ఘనఁడగు కృష్ణుడు
విదురుండు హితవృత్తి వెలయంగఁ జెప్పె. । ముదమున జమదగ్నిమిని యూదిగాఁగ
భువి మునులెల్లను బుద్ధులేర్పఱచి. । రవియెల్ల దుర్బుధునైనట్టి నాకు
హితవులు గానాయె ; నెఱుంగలేనైతి ; । మతిదప్పి యారీతి మఱుంగంగ నలసె.
పరఁగలోభంబునఁ బొందునిపాలు । నరయఁ జూచెదనను నాశనుండితిని.
సుతులరండని పాండునూను రాజ్యంబు । హితవృత్తిగాఁ బంది యాయకయున్న
నాకతంబునఁ జేసి నందనుల్ హితులు । బ్రాకటస్ఫూర్తి దురంబులోఁ బడిరి.
పొలుపొంద తాకికమున తెట్లు మనసు ॥ గొలుపు ? నప్పాండునిగొడుకులు నన్ను
రక్షింప నేరీతి బ్రదుకంగ నేర్తు ? । నీక్షణంబునఁ బ్రాణ రుట విడిచెదను. ”
అనవిని సంజయుడవుడు భూవిభుని । మనసు శాంతముగాఁగ మఱియు నిట్లనియె :
“శ్రుతులు శాస్త్రంబులు సుకృతవైఖరులు । మతిమంతులైనట్టి ¹ మానులు చెప్ప
క్షితిలోన వినియును సృష్టిశ, నీవు । మృతికి దుఃఖంతువే మిన్నక యకట ।
ధరణి ‘జాతన్య మృతంధ్రువ’ మృనుచు । నురువడి మ్రోయుచు నుండు వేగములు,
జగదీశ, తొల్లి సృంజయుడను సృవతి । యగణిత పుత్రకోకార్తుడై యుండఁ
జెలిమి నారదనూని చెప్పిన ²యట్టి । కలితేతిహాస, మాఖండలనూతి -
తనయుండిల్లిన ధర్మతనయుండు దుఃఖ । మునను గుండంగను మునుపు వ్యాసుండు
చెప్పినకథయెల్లఁ జెప్పితిఁ గాదె । తప్పక నీకు నో ధరణీతలేశ !
మునుపు సుహృద్భవంబులు చెప్పినట్టి । వినుత వాక్యంబులు విననైతి ననుచు
నటు నీవె చెప్పెద వడలంగఁ దగునె ! । పటుగతి నీత భవునకు మంత్ర
లరయంగ దుశ్శాసనార్కజ శకును । శిరవొందిరఁటె ! మఱి యేమి చెప్పెడిది!
పరువడి గొఱుతనె పడుగాని సుతుండు । హరిశ్చోర్య, బ్రదుకుఁ గార్యములకుఁజొరఁడు;
నలిచేగి నీవు మాన్యగ నొల్ల వతని; । నిలలోన నింక నిన్నేమన వచ్చు !
పనివడి జున్ను దెప్పరవుఁ జోటునను । ఘనముగా నుండినఁ, గనుఁగొని తివియు

1. సుతుడు రమ్మని పాండునూను సౌఖ్యంబు. (క) 2. మంత్రులు (చ) 3. యట్లు. (క) 4. లిరవు
లన్నక (క)

కడఁగ నులుకు తిండికాఁడును బోలె । విడువక పడితివి విలుగంగ నీవు.
 గారవన్నూర్చిచే గడచిన పనికి । వారయ వగచిన నయ్యెడిదేమి?
 వాలాయ మిలలోన వగవు సద్గతికి । మూలమే? వగవేల భూపాలచంద్ర!
 తానె చిచ్చుదగిల్చి దరికొన్నపిదప । దాని నోర్వఁగ లేక దైన్య మొందునను
 అపనిలో నన్యుల ¹ కాడఁ బట్టగును; ² నివిడి భవ త్కూట నిష్ఠురావ
 ఘన పవమానంబు గడువడిఁ బర్వఁ । బనివడు క్రీడి ³ కోపంబుల వహ్ని
 పాలెరి; వగవంగఁ బనిలేదు నీకు । నీ లోన, ” ననుచు ననేక భంగులను
 బలికిన సంజయుపలుకులెంతయును । దలపోసి చెవియొడ్డి ధైర్యంబు నలిపి

విదురుడు ధృతరాష్ట్రునకు దుఃఖోపశమనంబు సేయుట

యంకిలితేరు నయ్యంధ భూవిభుని । సంకించి విరురుఁ డిట్లురు: “ నేల నీవు
 పొరలెడు? లేలెమ్ము; భూమిలోపలను । బెరుగుట స్రగ్గుట ⁴ పిదపఁబుట్టుటయుఁ
 దరమిడి నైజంబు; తప్పింపఁ దగునె! । బిరుదుల నైనను చిలుకులైనఁ
 జంపుచోఁ గడవఁడు శమనుండు; నేర్పు । సొంపును లావును జూపి మాన్పంగ
 రాదు; పోరునఁ గాని ⁵ రాదె పంచత్వ! । మాదట నెల్లవారవనిలోపలను
 గసిమసిఁ దెలువారె కాకది గడవ । వసముగా; దీక్షితి వగవంగ నేల?
 అదియును గాక నీ యాత్మనందనులు । కడనంబు చేసి యాఖండలు కడకుఁ
 జనిరి; ⁶ యాగంబుల నకల దానముల । ఘనతపో మహిమలఁ గనినట్టిగతుల
 సరవి యుద్ధంబులఁ జచ్చినవార । లరిగిన గతికిఁ జయ్యన సరిగావు
 పెను పొంద నది గానఁ బితురు మాత్రాది । తనయాదు లెల్లను ధరణిలోపలను
 పరికింపగ ఋణాను బంధరూపమున । గరిముతోడుత ఋణక్షయమైనఁ జెనును.
 నెఱిమీఱ ⁷ నిందెన్వటికి వగచెదవు? । మఱియు డిష్టనమును మహితరూపంబు
 ప్రాణంబులును మహాద్రవ్యసంచయము । త్రాణతో విను ⁸ మనిత్యంబులు గావె!
 వగవేల యిందుకై వసుధాతలేశ? । వగవ ⁹ వివేకమా వసుధలోపలను?
 తలకొని పండితోత్తము ¹⁰ లేల వగవ? । గలితపాంశిత్యమ్ము గలసికుఁ దగునె?”

1. కాట. (క) 2. కవగూడి యెంతయుఁ గఠినతతోడ. (చ) 3. కోపంబు నువహ్ని. 4. పెద్ద.
 5. రాజ. (క) 6. దానంబుల. (క) 7. నిట్టిపనికి. 8. ము నిత్యంబు గావు. (చ) 9. వివేకమా.
 10. లెల్ల (క.)

అని యిట్లు ¹ బుద్ధి యయ్యంధభూపతికి | ఘనముగాఁ దెలిపినఁ, గడఁగి యన్విభుఁడు
 నలవడ నతని మొగంబుగా నిలిచి | “చెఱువగు నీ సుభాషితముల వలన
 ఘనతరంబైన శోకము డిందువడియె. | అనఘ, పండితులు (ప్రియంబ ప్రియమ్ము
 గని వస్తునాశయోగంబుల వలన | జనియించు మానస చటుల దుఃఖంబు
 పుడమి నేమిటఁ జేసి ² పొరయకుండునుగు ? | తడయక యెఱిఁగింపు దయతోడ” ననిన
 జనపాలకునిఁ జూచి సంజయుఁడవుడు | పనుమని చెప్పెఁ దద్వృత్తాంత మెల్ల :
 “అనఘాత్మ, యీలోక ³ మ త్యసారంబు | ⁴ ననటియట్టుల యని యట మమత్వంబు
 చెందని పురుషుండు చెలిమి దీపించి | పొందుగా ⁵ శోకంబు పొందఁడు వినుము.
 ఒకయింటినుండి వేటొక గృహమునకు | వికటితగతిఁ బోవు విధమున, మఱియు
 వస్త్రంబు విడిచి పావనవృత్తి నొందు | వస్త్రంబు గట్టిన వడువున నుండు
 నరుతరంబైనట్టి యొడలు ⁶ దొఱంగి | తరమిడి యొండొక్కతనవు నైకొనుట,
 కడఁకతో ⁷ సారైవైఁ గడవకై మంటి | నిడినచో విరియుట, యెలమిఁ బట్టంగఁ
 జెడుటయు, వాని సుస్థితి నెత్తు నెఱును | ఉడుగక బ్రయ్యుటయును, ఎత్తిదింప
 నెడలుటయును, ఎండి యిడియుట, మఱియు | నెడపకెంతయు నావమిడినఁ బోవుటయుఁ
 జలముతో వాడిన ⁸ జనములచేతఁ | బొలియుటయును ⁹ బోలెఁ బొలియు దేహములు.
 అదియటులుండె గర్భాధాన వేళ | మొనలఁ బిండావస్థ, మును, ¹⁰ ప్రసవమున
 నరయ బాల్యంబున యౌవనంబునను | నరవితోఁ బ్రాథత్వ సమయంబునందు
 భూపాల, వార్ధక్యమునను గర్మాను | ¹¹ రూపమా సాశంబు రూఢితోఁ గల్లు ;
 తిరముగా నిదియని తెలియంగరాదు ; | సొరిదిమైఁ దమతమ సుశృతపాపముల
 తెరువునఁ బోయిన దీనికి వగవ | సరవి ¹² తోడుతఁ బ్రయోజన మేమిలేదు.”
 అనిచెప్ప విని యంత నాంబికేయుండు : | “ఘనఁడ, సంసారదుఃఖబహుళతయును
 ఎనయఁ దగ్గహసత్వ మెఱిఁగింపు.” మనిన | వెనుకొని రాజుతో విదురుఁ డిట్లనియె :
 “సొరిది సత్తంబులై శుక్లరక్తములు | కరుడు గాఁ గట్టి తక్కుకయమేధ్యమున
 సరవితో నెంతయు సంవృద్ధిఁ బొంది | వరమతిమైఁ గాలవశత నప్పిండ
 మంగముల్లరిగి పాయక శిశువగుచు | నంగతి వెడలెడు సమయంబు నందుఁ

1. విదురుడఁ(చ) 2. పాయ. 3. మర్త్య. 4. ఎన నెట్టులన విని. 5. లోకంబు. (క) 6. పెరింగి.
 7. సారకుఁ గడవకై. 8. జలముల. 9. గల్గుఁ బుణ్యదేహికిని. 10. బ్రహ్మాతియును. (క) 11. రూపమై.
 12. లోడఁ బ్రయోజనమేమి,

బెనుపొందఁగా గాఢవీడల నొచ్చి | యొనరంగ మిక్కిలి యోనియొత్తులను
బడి యొకభంగి యేర్పడి వెలంగఁ | బుడమి బాలగ్రహ భూతముల్ దొడఁగి
పట్టి ఘోరంబైన బాధలఁ ¹ బెట్టు. | అట్లు జనించి పాయక మనుజుండు
పొలుపొంద బాలత్వమున నవివేక | ² ముల శుచి నశుచియు ముగి సమంఁగుడుఁ
జెలసి యొత్తయు ³ జుగుప్సిత విధంబునను | జనవేది దుర్విచేష్టలఁ ⁴ జయించు.
భువిలోన ⁵ యావనంబును విషయాను | భవ దుఃఖకార్యయై పరగ నిందలకుఁ
దావలంబై యుండుఁ; ⁶ దగవార్ధకమున | భావంబు వేకయు బలమును దఱుంగఁ
బాలుపెల్లఁ దక్కి దుర్బుద్ధి వాటిల్లఁ | జలితేంద్రియములు ⁷ విశక్తతఁ బొంద
రుజులుదృఢిల్లంగ రూపంబు దక్కి | ⁸ భజనేది యమ పాశ ⁹ బంధుఁడౌ దుదినీ ;
కాన సంసారదుఃఖము బహుళంబు. | పూని కామక్రోధ ¹⁰ మోహబాధలను
అంది యొందోరులను నటు చెఱువంగ | నందందతలచి చయ్యన ధర్మపథము
క్రమమును దక్కి దుర్మదవృత్తులగుచు | యమకింకరులచేత నధికంపుబాధ
పడుదురు; నిర్మలభావ నన్నార్గ | మడరి చేకొన్న పుణ్యాత్ములు పుణ్య
కలితాత్ములగుదురు గాంభీర్యధుర్య ! | వెలయు దద్గహనత్వవిధము చెప్పదను.

విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రునకు సంసారగహనము తెఱఁగఁజేరించుట

అనఘాత్మ, వినవయ్య యతిదుర్గమైవ | వసుమున భూసురవన్యఁ డొక్కరుఁడు
చనుచుండి శార్దూలశరభ మదేధ | ననలులాయ మృగేంద్ర వారాహఖడ్గ
వివిధమృగంబులు వెనువెంటఁ దిరుగ | నవిరళ సాధ్యసం బధికంబుగాఁ
దిక్కిమిమునులేక దెసలెల్లజూచి | గ్రక్కునఁజని కనుగానక తిరిగె.

... ..

ఒనరంగ నొడ్డిన యురులును దోచె ; | మునుకొని యత్యుగ్రమూర్తియైనట్టి
వనిత యొక్కతె తనవక్షస్థలమునఁ | దనరంగఁజొచ్చె; నంతట భీకరముగఁ
బంచశిరంబులఁ బ్రబలునాగంబు | లంచితస్ఫూర్తితో నలమిన, నతఁడు
తలకొని యాలోనఁ దత్రుదేశమున | నలనుగా మిక్కిలి¹¹ నల్లవితాన

1. బెట్టి. 2. ములు. 3. జగిప్సిత. 4. జనించుచు. 5. యావనంబున విషయాను. 6. దవార్ధికముగ
7. విశత. 8. భజనదియను. 9. బంధుడా. 10. లోభమోహదు. (క) 11. చచ్చి.

మూల సంవృతంబయి మునుకొని మీఁద | నలిమీఱ గాఢతృణంబులు వెరిగి
కడగి ¹ గూఢంబయి కనరాని నూతన | బడి యొక్కబలుతీగె బలువిడిదగిలి
వెనదలక్రిందుగా వ్రేలుతుఁ గొమ్మ | బసనారంబుండిన పసనండనఁగ
² నుండె; నట్లుండియు నొకభుజగంబు | దండి నొక్కలుగ్రోయఁ, దద్దయునంతఁ
బరఁగ వట్టిరములు పండ్రెడు కాళ్లు | ధరఁగలిగిన మదదంతి యత్తురువు
³ చేరియుండంగ, నాక్షితిశాఖలను | వారక బహువిధ పరంబులగుచు
నదమలమైపట్టి పట్టవంబులు | ⁴ మధుధారలొగి ⁵ గ్రోలి మత్తిల్లి తిరుగ,
⁶ నలుపువెల్ల నెలుక లల మహిమహము | విలసితమూలంబు వెనఱకంగ,
ధరణీశ, విను ⁷ మధుధార లేప్రాద్దు | గొరఁగుచునుండంగ దోహలంబాని
పరికింపఁ బొరయఁడు పరితృప్తి; ⁸ నట్టి | గురు దుస్తరంబైన ఘోరంపుటునికి.
అననీశ, ముట్టున్న యాతండు నట్టి | వివిధనాగంబుల విరివైన యురుల
మెఱసిన యగ్ర ⁹ కామిని కారణమునఁ | గఱకఱి బంచముఖములున్న యట్టి
గజముల నందడి, గడఁగి కూపమున | నజగరంబుండుట, నాదగనున్న
మదగజభయమున, మఱిమూషికముల | పదవిడి భూరుహ పతన హేతువున
భావింప నాభృంగపంక్తి గారింప | భావంబు వికలమై ¹⁰ పడి జీవితాశ
విడువఁజో ధృతరాష్ట్ర, వినుము నీవలెను | మడవక.” యనిన నమ్మనుజేశుఁడనియె :
“కటకటా ! యీశీతఁ గష్టంపుటునికి | నెటువలె వేగించె? నెన్నొక్కతఁడు
విడువంగనయ్యె? నీవృత్తాంత మెల్లఁ | దడయక ¹¹ వినిపింపు ధన్యవివేక !”
యనవుడిట్లును నాతఁడాంబికేయునకు : | “అనఘాత్మ, కైవల్య మవని మర్త్యులకుఁ
బుట్టుటగోరి యద్భుతముగా మెలగి | నట్టి యత్రైఱగు వ్యక్తంబుగావినము ¹² (?)
మహిలోన నాదుర్గమంబు సంసార | గహనంబు; వాలుమృగములు రాగములు;
ముదిత తా జర; పంచముఖములఁ బొల్పు | మదగజంబులు వినుమహి తేంద్రియములు;

1. గూఢంబయి గానక. 2. నుండిన మఱియు వేకొనిభుజంగంబు (క) 3. బెరయంగ బరుసున.
4. మద. 5. గ్రాలు మహనీయమహిమ. (క) 6. సేతాసితంబులగు మాషికంబులని తిక్కన
భారతము. 7. మద. 8. నట్టి. 9. కామి. (క) 10. పరగుజీవంబు. (చ) 11. వివరింపు. (చ)
12. కవిరాజ విరాజితము :-

అనవుడు నిట్లును నన్నరపాలన కారణం మోక్షము నర్హిజగ

జ్ఞులకుఁ బుట్టుట నన్యతీగోరి వికారదు లాదరసంభృతులై

యనఘ, సుదుస్తరమైనభవంబునకచ్చగు నీయిహాసము బో

ధనుమహనీయ విధంబునఁ జెప్పిరుదాత్తగుణాక్రయతా మహితా.

శ్రీపర్వము ; ప్రథమాశ్వాసము

నలమిఱుఁ గూపంబు నందున్న పాచు | లిడండధారుండు ; లతజీవితాళ ;
 వృక్షమాయువు ; దాని వెనడాయుగము | నీ క్షోణికోపల నెనఁగు హయనము ;
 నుతికెక్కునట్టి తన్నుఖములు నాటు | ఋతువులు ; పాదముల్ నృప్తిబ్రాండండు
 మాసముల్ ; భూజంబుమనలక నఱకు | భాసుర మూషికప్రవరాబులెల్ల
 సరినహోరాత్రముల్ ; వట్టనవితతి | సరవిఁగామంబులు జననాథతిలక !
 ఘనమధుధారలు కామరసములు ; | మనమార నాయువు మధుసంచయంబు ;
 వలనొప్పొక వానివలన మానవులు | పాలుపొంద నానక్తిబొందుదు ; రట్టి
 సంసారచక్రంబు జగతిలో బుధులు | కంసారికృపవల్ల ఘనముగానెఱిగి
 తెలివితో నెంతయు దీనిపాశములు | చలమునఁ దెంపఁగఁజాలుదు.” రనిన
 విని యాంబికేయుండు విడుగుకిట్లనియె : “ఎనయంగ నాకిట్టి హితవు చెప్పితివి ;
 వరధృతి కారక వాక్యనన్దతుల | నెఱిగింపు.” మనుటయు నిట్లనిపలికె :
 “అనఘాత్మ, విషయసంహతి కర్దమమున | మునుకొని తేలుచు మునుఁగుచునుండ
 రూఢిఁగాలము ముట్టి నజయును జరయు | గూడంగఁ, జెలువును గొవ్వునుబాపి
 భావంబులోన నపాత్రమైనట్టి | చావొనరించు, నిశ్చలవృత్తివినుము.
 తేరుశరీరము ; దీనికిఁగగిన | పారథిసత్త్వంబు ; చటులాశ్వసమితి
 యింద్రియములు ; ధరనిట్టివిధమున | సాంద్రతఁజరియించు జనుఁడు తా వివశ
 భావభరప్రాప్తిఁ బరఁగఁగ వాని | నేవిధిఁ బోనీక యెలమినర్తించు
 పురుషుండు సంసారమున జరామరణ | నిరుపమ భయమాను నెఱిసజ్జగించి,
 గరిమతోఁ బరమ నుఖంబునుబొందు | నిరపుగా నితైఱంగెఱిగి ప్రశాంతిఁ
 బొంది బాంధవులకుఁబుత్రుల కివుడు | అందంద నెంతయు నార్థదైహికము
 గావించి ¹సుఖియింపు త్సానాథ.” యనిన | ‘భావించి వాక్యముల్ పరఁగఁ బోవిడిచి
 సాలపుతోఁ ²దుదిఁ జెవినుడినట్లైనఁ | దెలివితే కాతండు ధృతి మీర్చువోయె.
 అనమయంబున నమల మానసుఁడు | వ్యాసు లేతెంచిన వసుధేశ్వరసకు
 శిశిరోపచారముల్ ⁴చేసిన యంత | వశయుగాఁ దెలివొంది వ్యాసులరాక
 యెఱిగింప నతనికి నిల జాగి మొక్కి | వఱలుచు గద్గద స్వరమాన ననియె :
 “మానుషజన్మంబు మహిత వివేక ! | ⁵మానస దుఃఖ ⁶సమ జంబుఁ జేయు ;
 తాపంబు ⁷నొందించు ; దైన్యంబుదెచ్చు ; | పాపంబు ⁸సంధించు. బాంధవతనయ

1. సుఖనిగా. 2. దూదిచెవిజొచ్చినట్లైన. 3. గాకాతండు. 4. ‘విదురాదు’ అనుట అధ్యాహార్యము
 5. మానుష. 6. కర్మంబు ఖండించు. 7. నొందుచు. 8. సిద్ధించు.(క)

మిత్రాదులెల్లను శత్రుత్వమైన కతన । గాత్రంబు మిక్కిలి కందంగజొచ్చె;
శోకమగ్గుల మయ్యె శోభితాకార ! । ఏక్రియ వర్తింతు నెఱిగింపవయ్య. ”
అనిన వేదవ్యాసుఁ డాత్మసంభవునిఁ । గనుగొని పలికె: “సఖింశప్రతాప!

వ్యాసుఁడు ధృతరాష్ట్రునికు దుఃఖోపశమనంబు నేయుట.

తఱల కెంతయు నీవు ధర్మవర్తనము । లెఱుంగంగ నేరుతు; వే భవచ్ఛోక
ముడువంగ వచ్చితి నుడుగు మింతటను; । తొడరంగఁ దనువులు ధ్రువములు గావు.
క్రచ్చుట నీవెఱుంగకయ యుండంగ । వచ్చెనే యారీతి వైరబంధంబు
పరికింపఁ గౌరవ పాండుసూనులకు ? । నరయ నీపుత్రుఁడే యనికై గారణము;
నెఱయంగ నిది ¹⁰విధినిర్మితంబైన । తెఱుగు; వారలు నాజిఁదెగి మోక్షపదవిఁ
బడసిరి; వారికిఁ బనిలేదు ఎగవ; । విడువకెంతేనియు; నిమల చిత్తమునఁ
జెలఁగి విదురుండు చెప్పినబుద్ధి । వెలయంగ నీవును విననొల్లవైతి.
దేవకృతంబులు ధీరులకైన । భూవర, మాన్వంగఁ బోలునె యెందు ?
లలిమిఱు దేవతలకుఁ ¹¹గృత్యమైన । కలితవర్తన ¹²వింటి గడఁకతో వినుము.
¹³ఎందైనఁ జరియింతు నే నశ్రమమునఁ; । బొందుగా నొకనాఁడు పురుషుఁడను సభను
¹⁴గ్రమముతో వింటి భూకాంత హరిఁజేరి । “ప్రమదంబుతోడ మద్భారంబుఁ బాప
నెనయంగఁ బనిపూని యేకారణమునఁ । దనర మీరిప్పుడు తడసితి యిట్లు ?
ఏమిటఁ బాయుదు నిమ్మహాధరము । ప్రేమతో” ననిన యాపుధివిని జూచి
నారాయణుండు తానవ్వచు ననియె: । “ధారుణి, ధృతరాష్ట్ర ధరణీవిభుండు
తరమిడి పుత్రశతంబును బడయు ; । నరయంగ నందులో నగ్రజుడైన
దుర్యోధనుండు నీ దుస్తరంబైన । కార్యభారము మాన్వంగలఁడు. పా ” మృనుచు
నదేవి వీడ్కొల్పె ; నంతటిలోన । గద్దరియై నాశకారణంబుగను
గలియంశమున బుట్టె ఘనుఁడు సీమతుఁడు; । బలిమిని నొరుల సంపద చూడలేడు;
చెలఁగి యెవ్వరు బుద్ధి చెప్పిన వినఁకు; । ¹⁵వలసేది కడుఁగ్రొవ్వి వైరంబు విడఁడు;
తమ్ములు శకునియుఁ దరణినందనుఁడు । నమ్మానవేంద్రున కనుచర ¹⁶వరులు;

9. మృతమైన, (క) 10. ధర్మనిందిత. (చ) 11. గృత. 12. వింటె. 13. ఎందైన. (క) 14. బోయిన
నారదమఖ్యులే తెంచి యాయెడనున్నచో నవనియే తెంచి రమణమిఱంగ మీరలు బ్రహ్మసభను. (చ)
ప్రమదంబు 15. నలనెంది. 16. పరులు. (క)

తమతమ తప్పులఁ దొరెరియంగ | వినులాత్మ, శోకింప వీరికిఁ గాఁగఁ
బనిలేదు పనిలేదు; పాండునందనులు | ఘనపుణ్యవంతు లకల్మషాత్మకులు;
నొగి వారివలనఁ గీడొక్కటి లేదు. | జగతి మ్రోరి నీను సత్కుచూరకులు;
ఇంతకు మున్న నేనెఱుంగుదు దీని | నెంతయు; నదిగాక యిత్రైఱంగెల్ల
నారదుఁ డా ధర్మనరలోకపతికి | ధీరత నెఱిగించెఁ దెలివిగా మున్ను.
అదిగాన హింసకు నాతండు చొరక | కొదలేక కౌరవకులముతోఁ బొందు
నేయఁ దలంచి నిశ్శింతుఁడై యున్ను | పాయక యొడఁబడెఁ బరితాపమే ?
నీవిట్లు దుఃఖింప నెఱి ధర్మసుతుఁడు | భావంబులోపల¹ పలవించుకన్నె !
దైవకృతంబును దనర నావంపు | నావి మనసున వదలక నిలిపి
పాండుసూనులు నిన్ను భక్తి నేవింప | నుండుము; ధైర్యంబు నొప్పుగా నిలుపు.
అలవడ నెన్నా శృంగేనఁ జావంగ | వలయు ధామణి నెంతవారలకైన.
ఎఱిగి యెఱింగియు నెఱుంగనివాని | తెఱుగున వర్తింపఁ దేకువ గలదె !
సాలవక యెంతయు శోకపావకము | నలరంగ నుజ్జానమును నీట నార్పు.
మాటి మాటికి నిట్టి మమత పోవెనుపు; | శీఘ్రముండియు ధర్మనిత్యుండవగుము;
తనువునఁ బ్రాణముల్ ధరియింపు.” మనుచు | మునినాథుఁడెఱింగింప మునుకొని కొంత
తడవు మిన్నకయుండి తడనంతరంబు | తడయక యత్తపోధనున కిట్లనియె:
“మునినాథ, వివరయ్య మునుశోకతాప | మునుబొంది యూరక పొగులంగివలసె.
ధనమును సుతులును దల్లిదండ్రులును | వనజాత ముఖులును ననుధయు ననుచుఁ
జలమున నెఱుంగక జాలిఁబొందితిని; | నెలకొని తెలిసితి నీకృప నిపుడు.
అదిగానఁ బాండువుత్రావళి తోడ | వదలని నద్బాంధవమున వర్తింతు.
మనసు దృఢంబయ్యె; మహిళనుజ్ఞాన | ఘనుడనైతి.” నటన్నఁ గడు సంతసిల్లి
“ధృతరాష్ట్ర, చిత్తంబు తిరుగకు” మనుచు | నతనిఁ బ్రబోధించి యరిగె నెంచేసి.
అటు ప్రబోధితుఁడైన యాంబికేయుండు | చటుల బుద్ధుఁడు మాని సంజయు కనియె:

ధృతరాష్ట్రుఁడు సవరీవారముగాఁ బొలికలనికిఁ బోవుట

“కి పొలికలనికి నింకఁ బోవంగ వలయు | నెలమితోఁ బయన మాయత్తంబు నేయు.
గాంధారిఁ గుంతిఁ దక్కటి పద్మముఖుల | బంధురగతిఁ గొని పడఁడు వేర్వేఱు.

1. పరికింపకున్న (క) 2. వశమె కి. పాలని. (క)

విదుర, తామనమేల వెలువడు.” మనిన | నదనుగా నిరువురు నట్టు సేయఁ
 బుత్రశోకంబునఁ బోగిలి గాంధారి | గాత్రంబు ధూలిచేఁ గడిసి ¹ వర్తింప
 గరిమఁ గుంతీప్రముఖులయిన నృద్ధ | తరుణీ జనంబులు తనవెంట రాఁగ,
 నందంద దోరిగెడు నశ్రునిందువులు | క్రందుగా ముఖమునఁ గప్పి నిండంగ,
 విరిసిన వెండ్రుకల్ వెన్నునఁ గటిని | ² నిరతమై దృష్టులు నీటునేయంగ,
 నలిరేగి హస్తముల్ నశుతల యందు | బలువడిఁ జేర్చి తప్పక తనూభవులఁ
 దలపోసి పోసి గాంధారి యేతేర, | బలు దుఃఖములఁ గుంది పైవయిఁ బడుచుఁ
 బతులను హితులను, బంధు వర్కులను | మతిఁ బేరుకొని శోక ³ మగ్నులై యంతఁ
 గురుకుమారక సతీ కోటి యేతేర, | సారిది వయస్యులఁ జూడఁ బయ్యెదలు
 తొలగిన సిగ్గులదొడరు భామినులు | తలఁకొని యేకవస్త్రముతోడ నడువ,
 విదురుఁ డంతటిలోన వెలదుల నెల్ల | వదలక యూరార్చి వరవాహనముల
 నునిచి యేతేరంగ నుగ్రీశ్వరుండు | నొనరంగ నట నిజశూన్య ⁴ యానమునఁ
 జనియె, గాంధారియు ⁵ సత్తియైన కుంతి | యును మొదలయినట్టి యుత్పలినేత్ర
 లను దోడుకొని దిశలలఁగి ఘూర్చిల్లఁ | జనుదెంచె విదురుండు సంజయుఁ గూడి.
 మతియును ⁶ బురిగల మనుజులందఱును | వఱలు బ్రహ్మ క్షత్ర వైశ్య శూద్రులును
 నరవి శిల్పకులును స్వర్ణకారులును | గుఱుతు మించిన యట్టి కుంభకారకులు
 రజకలు క్షౌరక ప్రముఖ వర్ణములు | సజితలీలలఁ బెద్దలనఁ బిన్నలనక
 చనిరి యివ్విధము క్రోశం బంతలోనఁ | దనరంగఁ గృపవర్మ ద్రాణియుఁ గృపుడు
 వరమతి నెదురుగా వచ్చి యల్లంత | సరదముల్ డిగ్గి శోకార్తి నంగములు
 తూల బాష్పంబులు శోరఁగుచునుండ | నోలిమై నాబింకేయునిఁ గాంచి యనిరి :
 “విసవయ్య ధృతరాష్ట్ర, వెలయంగ నీదు | తనయుండు భుజులదర్పంబు మెఱసి
 యురువడి సంగర మొనరించి దివిజ | వరుల మెప్పించి పాననమైన పదవి
 కలవడఁ జనియె సైన్యములతోఁ గూడి, | పాలుపొందఁగా నేము మావృర మర్థి
 బ్రదికితి మతుల దోర్బలవృత్తి” ననుచు. | తదనంతరంబునఁ దప్పక కృపుఁడు
 సాలవక గాంధారి శోకఁబు మాన్పఁ | దలపోసి యిట్లునఁ “తరుణీలలామ !

1. వర్తింప. (క) 2. నిరతమై తనదృష్టు. (చ) 3. మగ్నులై. 4. మానము 5. సతి.
 6. బురిగల. (క)

కృష్ణుడు గాంధారి నూరార్చుట

భవదీయ పుత్రులు బవరంబులొన | వివిధాస్త్రవిహీన చే విమతులఁ బొదివి
 దివిజులు వినుతింప దివ్యాస్త్రవృష్టి | సరడిమై నాఁగి నిశ్చలదివ్యపదము
 గైకొనియున్నాడు; కడఁగితో వారి | కై కాంత, శోకింపఁగాఁ బనిలేదు;
 సకల దానంబుల జపతపంబులను | సకల యాగంబుల సరి గాంచు పదవి
 ఘనతర సంగరాంగణమునఁ దెగిన | యనుపమ పుణ్యాత్ము లరిగినగతికి
 సరిగాదు; కావున సంభావ్య¹ తరము | ఉరువడి నదయటులుండె; పాండవుల
 కలవడ 'గెలికితి' మనిన సంతోష | ములు² లేవు చెప్పెద ముదముతో వినుము.
 వవసతనూజుండు పార్థివు గదను | అవిరళగతిఁ కూల్చిపట్టి యారాత్రి
 యెలమి దీపింపంగ నేను మువ్వరము | చెలఁగెఁగి పాండవశిబిరంబు చొచ్చి
 సకల రథంబుల సకల నాగముల | సకల రాజ్యుల సకలయోధులను
 సకలాశ్వముల మఱి సకలాయుధముల | సకలంకగతిఁ ద్రుంచి యంతటఁ బోక
 శ్వేతునిఁ జెండాడి నేనల నఱికి | యాతపత్రంబుల నవనిపైఁ గూల్చి
 ద్రావదీపుత్రులఁ దక్కిటి దొరల | నేవుమైఁ జంపి యేమిటకు వచ్చితిమి.
 అదిగాన సంతోష మాపాండవులకు | హృదయ నిర్మలము లేడించుకంటైన.
 తరమిడి మాకును దప్పిపోవలయు | సరయ ననజ్జయిం " డని మహిమతికిఁ
 గృతమతి గాంధారికిని బ్రదక్షిణము | లతులితగతిఁ జేసి యరదంబులెక్కి
 యిలలోన భయమున నించుకతడవు | నిలువక వేచని నెఱి సంతలోన
 పొసఁగ గంగతీరమున నొక్కచోట | వసియించి యన్యోన్య వచన పద్ధతులఁ
 బాసిరి; కృతపర్వ పరువడి నంత | భాసుర ద్వార కాపట్టణంబునకుఁ
 జనియె; గృహండును నామజపురికి | ఘనముగా నేతెంచె; గడఁగనాద్రాణి
 వ్యాసశ్రమంబున కనతి దూరమున | నోనోల్లక చేసె సుగ్రతపంబు.
 తదనంతరంబున ధర్మజార్జునులు | వదలక దాడిమై వచ్చి యా ద్రాణి
 వెలయంగఁ దాఱిన వృత్తాంతమెల్ల | నెలకొన్న ప్రీతితో నీవు విన్నదియె.
 ఘనతతోఁ దరువాతికిథ విను మనఘ! | మునుకొని రథికులు మువ్వరు చనిన
 నాంబికేయుడు క్రొత్తయైన నెవ్వగలఁ | బంబి పోవును నుండె; బరంగంగ నచట

శమనశూనఁగు పాంచాలికి ద్రాణి । వినుల శిరోమణి వెలయంగనిచ్చి
 యూరార్చి యడుకార్చి ¹ యున్నంతలోన । వారక ధృతరాష్ట్ర ససుధీశ్వరుండు
 మునుకొని కలనికిఁ బోయెడువార్త । విని శోకమునఁ జాలబివ్వలుండగుచుఁ
 దనతమ్ములందఱు ద్రాపదీదేవి । తన వెంటరాఁగ నద్ధరణీతలేళుఁ
 గనుగొన నేతేరఁగా, దవ్వలందె । పనివడి ధర్మజుఁ బరికించిచూచి
 కారవ కాంతలు కన్నీరునించి । యీరనంబునఁ జేతులెత్తి యేడ్చుచును
 “ధర్మవేదిత్వ మిధాణీశ్వరునకు । నన్నిలినెక్కడి ! దక్కటా తగునె !
 దయలేక మామలఁ దండ్రుల సుతుల । జయ ² మెన్ని తాతల సచివులగురులఁ
 దమ్ముల మిత్రులఁ దగినబొంధవుల । నిమ్ములఁ జంపించె నిట్టిదిగలదె ?
 నాశనంబుగఁజేసి నవ్యదుఃఖముల । వాసిలేకెంతయు పచ్చుచున్నాడు.”

ధర్మరాజు తమ్ములతో ధృతరాష్ట్రునొద్దకుఁ బోవుట

అని బహువిధముల నందఱుఁబలుక । విని ధర్మనూనుండు వేదనఁబొంది
 పుత్రశోకంబునఁ బొగులుచునున్న । ధాత్రీశుకడకేగి తత్సార్వవర్తు
 లైనవారలచేత నటనెఱిగించి । భూనాథు పాదాబ్జములకు మ్రొక్కుటయుఁ,
 జెనుపొంద నుల్లమప్రియమంద వగల । వనరుచు నట దీనవక్రుడై నృపతి
 యాలింగనముచేసె ; నంతభీముండు । శైలభేదినుతుండు సరవిమ్రేగవలు
 నెఱిగిన వారల ³ నెఱిగించుటయును । మఱి భీముఁ డనునట్టిమాట కర్ణముల
 సోకిన మిక్కిలి శోకశిరోషముల । భీకరంబుగనున్న పృథివీశుఁ జూచి
 మనమున నెఱిగి యమ్మధుసూదనుండు । తనర ‘నిసీవీని తలఁపొప్ప’ దనుచుఁ
 జెలరేగి ధృతరాష్ట్రుచిత్తంబు మున్నె । వలనొప్ప నెఱిగినవాడు గావునను
 అనుపమ మాయామయంబుగా వాయు । తనయుని రూపంబు ధరణిలోహమునఁ
 గొనకొని నేయించి గూఢప్రకార । మున నచ్చటికిని నిమ్ముగ మహామహిమ
 వరునఁ దెప్పించినవాడు గావునను । బరఁగ నాలోహరూపము జగదీశు
 ముందట నిలిపిన, బోరన నతఁడు । పొందుగా మారుతపుత్రుఁగా దలఁచి
 యాలింగనము నేయ నిదిపొడియయ్యె । ఆలోన హర్షించి ⁴ యంధభూవిభుండు
 మెఱుమెచ్చుకై భీమునెఱి పేరుకొనుచుఁ । దఱలక బహుశ్రోదనము నేయంగఁ

1. యున్నంతలోన. 2. మేది. 3. ‘అచ్చటివాడు’ అనుకర్త అధ్యాహార్యము. 4. యంత. (క)

జిలుసవ్వు సవ్వుడు ¹ జెలగియాశౌరి । మఱియు నా ధృతరాష్ట్ర మనుజేశుకనియె :

“అడలంగ నేటికి నసలనూనుండు । బడిబడి నీచేత బడడు నిక్కవము.

పదపడి నీచేత ధంజంపబడిన । యది యిసుమింతెపో యవనీశతిలక !

గొనకొని యే నీదు కోపమెఱుంగ । బెహపొంద భీముని వెరుకకుండిచి

యేను నీముందట నిడితిని దీని । పూని యెవ్వండు నీ భుజశాఖలెదుట

నిలువంగ గలవాడు నిక్కమూహింప । పాలుపేది మిక్కిలి పుత్రశోకాతు

రుండవై ధర్మబురూధి బోకార్చి । దడిగా బాపంబు దలచితి వకట !

వేదశాస్త్రంబులు వింటివి మిగుల ; । నాదిపురాణంబు లఖిలధర్మములు

నెఱుంగదు ; వీ విప్పుడితప్పు దలచ । నఱలేని వగపొంద నక్కటా తగునె !

వెలయు గురుండును విదురుండు భీష్ము । డల సంజయుండు నే నాదిగూడి

చెప్పిన బుద్ధులు చెవిబెట్టవైతి ; । చెప్పుమా యిక నేమి నేయంగవచ్చు ?

పోల్కి యెఱుంగక పొదివికోపమున । నూల్కొని భీమార్జునుల సత్త్వమెఱిగి

వలుకులేటికి నేలపన్నిరి రణము । ... ..

గిరికొని ద్యూతంబు గెలుచుకతమున । ధరణినుత్తమశాద్వి దలపట్టి యీడ్చి

యొనగంగవస్త్రంబు లొలుచుట యెఱిగి । ² యను దనూజాలంజంపె నొగిభీముడనుచు

దెంపుమై సుజ్ఞానధీరత్వ మెడలి । చంపంగ దలచితి సరవియెయకట !

సెలకొని నీయవిసీతియు సుతుల । కలితనంబును జూచి ఘనతరరోష

శోకముల్ మాని మెచ్చుగ శాంతబుద్ధి । గైకొను ” మనిన నక్కచులాత్ముకనియె :

“నీదు సద్వాక్యముల్ నిత్యంబు లనఘ ! । ఆదట నేగ్రోధి నదిచెప్పనేల ?

నెగడంగ దెలిసితి నీదువాక్యముల । వగపెల్లమానె బాపనుడ నేనైతి.

నాతమ్ముడగు పాండుసరపతి సుతులు । ప్రీతియొనర్పంగ బేర్పవర్తింతు.”

ననుటయు శౌరి భీమార్జునయముల । ఘనముగా గ్రమమున గానుపించుటయు

గరమొప్ప వారల గొగిటఁజేర్చి । వరుసతో దీవించె ; వారిజోదరుడు

తగయుయుత్సుని జూప దద్దపార్షమున । బిగియ గొగిటఁజేర్చి ప్రియములు పలికి

ధర్మనందనుతోడ “ధర్మాత్మలార ! । యగ్నిలి గాంధారి నటపోయి కనుడు,

1. శ్రీవిభుండపుడు. (చ)

2 మనమున గలుగు సమ్యుక్తికడింక.

ధర్మజుని శపింపఁబూనిన గాంధారిని వ్యాసుఁ డుపశమింపఁజేయుట

అరయంగ నీవేళ. ” ననినఁ బాండవులు । హరిపుశ్స్యగముగా నటఁజని మొక్కి-
కరములుఁ బాదముల్ గజగజనాఁకఁ । గరములు మొగిడింప గాంధారివారి
దీపింపనొల్లక తీవ్రకోపమున । భావంబులోన శాపంబీయఁ దలచి
యన్నచో, వ్యాసుఁ డత్యురు కృపావాసుఁ । డున్నతాజనవాసుఁ డొగిఁ జనుడెంచి,
నకలజనంబులు సాష్టాంగ మెఱఁగి । ప్రకటనమస్కృతుల్ పరఁగంగఁజేయఁ
గనుఁగొని, యప్పు డా గాంధారిజూచి । ‘యెనయ నోహో శపియింపక వినుము.
1 పాండవే యాగ్రజపై నల్కుచూను ; । చండతర స్ఫూర్తి చనునమ్మ నీకు ?
ధర్మ తనూజుండు ధర్మాత్ముఁ డతుల । నిర్మల విజ్ఞాని నీకుఁ జెప్పెదను.
కౌరవనాథుండు కదనరంగమున । కారయఁ బోవుచు నంబ దీవింపు
జయమగుఁ గాకని సరవితోఁ బలుక । రయమున నీవు ‘ధర్మము గల చోటఁ
గలుగు జయం’ బని కడఁకతో ననవె ! । పొలుచు ధర్మంబునఁ బాడవైన పాండు
తనయుల వీరిని దయఁ జూడ వలయును ; । మనమున మానుము మాత్స్యర్య మబల ! ”
అనవుడు గాంధారి వ్యాసమునింఁద్రుఁ । గనుఁగొని పల్కె : “దుఃఖంబునఁ జేసి
కలఁగితిఁ గాక యీ కౌంతేయవర్గ । మలవడఁ గుంతి కెట్లట్టులె నాకు.
తులువతనంబున దుర్యోధనుండు । కలనిలోఁ బోరాడఁగాఁ బాండునుతులు
సరవిఁ గయ్యవుఁ బాడిఁ జంపి రందఱిని । 2 గురుమతి నందు కేఁ గోపింపఁగాని
హరిచూడ భీముఁడన్యాయమార్గమునఁ । గురురాజు తొడలు నుగ్గులు చేసె నకట ! ”

భీముండు వినీతుడై గాంధారికిఁ బ్రత్యుత్తర మొనఁగుట

అన విని వాయుజుఁ డతి భయంబునను । ఘన కంపితాంగుడై గాంధారికినియె :
“ తలఁగొని చూడంగ ధర్మమె యైన । 3 నలి నధర్మంబె యైనను బ్రాణభీతిఁ
జేసితి నీతప్పు క్షితియెల్ల నెఱుంగ । వాసిగా సైరింపు వనజాతపదన !
ఎలమితో ద్రాపది నీడ్చి తేఁ బనిచి । తలఁగొని యూరులత్తరుణికిఁ జూపఁ
గనుఁగొని ‘యూరు భగ్నుమునేతు’ ననుచుఁ । బనివడి యే నాఁడు ప్రతిసఁ చేసితిని.
తఱి నుత్తమక్షత్ర ధర్మజ్ఞు లెల్ల । నెఱిఁ బ్రతిజ్ఞాహాని నిందింతు రెపుడు.

1. పాండవ యగ్రజ. 2. గరమతి నందుకై కపటమి లేదు. 3. నెలమి నధర్మమైన. (క)

కావున బూనిక కడగి చేసితిని । సావధానముతో పిచాడింపు.” మనిన
 నద్దేవి యిట్లును : “నానిచుంబట్టి । తద్దయు ¹ ముపుట తగవు ధర్మము.
 అరయంగ నైరసి అచిహోర జంతు । నురుగాక పచ్చినెత్తురుగొని క్రోలు
 నట్టి క్రూరాత్ము లెయ్యెవ నైవగలరె (?) । గట్టిగా.” ననవుడు గాంధారికనియె :
 “అసభలోని కయ్యబల బాంచాలి । గాసిగా నీడ్చి తక్కుక చీరలొలవ
 నలుకమై జేసిన యా బాసకొకకుం । గలచిహోర బట్టి యాఖలు దుస్ససేను
 రక్తంబు వ్రావుకు రణముతో ననుచుం । బ్రాక్తం స్ఫురణచే బట్టితిం బ్రతిక ;
 యనిగాన వ్రానితి ; స్వాగతనవుల । మదమహోజితం బట్టి మటి శీఘ్రవృత్తి
 శోణిశం బానట చూడె గాతకము । క్షోణిలోపల నని క్రుతి విసంబును.
 తరమిడి యనుజరక్తం బానునంత । దునిత చిత్తుండనే ! ద్రోహినే !” యనిన
 “నాగి నూతకోలగా నొక్కని నైన । జగతిలో నిల్చుక ననడి నూర్పురను
 మ్రుంగితి ; నందులో మీకెవ్వడైన । సంగతి ² నెగులూచరియింప నట్టి
 వాడు లేడయ్యెనే ! నదలక ³ యొకనిం । బోడిమి వీపింబో భువి జంపకున్న
 నంతట దప్పునే యకట నీప్రతిని ! ఎంతయు మీయన్న నిల యేలనీడె ?
 ఎటువంటి వారైన నీరీతిం జంపు । కుటిల చిత్తులు గలుగుదురె ధారుణిని ?”
 అని యని చింతించి యనునూతిమీఁద । ఘనమైన కోపంబు గదుర ‘నారాజు
 నెచ్చట నున్న వాడేమిచేసెడిని । క్రచ్చట ?’ ననవుడు కంపించి ధర్మ
 సుతుండు చేతులు మోడ్చి సువినయంబెనంగ । గృతమతితో బ్రదక్షిణ మొనరించి
 మృదుభాషణంబుల మెల్లన గదిసి । పదముల కెఱగి యప్పొండవగ్రజాడు
 “కుంభిని నీ పుత్రకులం జంపినట్టి । పంభుండ శపియింప నగదె యోతల్లి !
 తమ్ముల బంధుల దాతల సుతులం । గ్రమ్మి చంపించిన ఖలునకు నాకు
 నేటి కీ జీవనం బోకి గాజ్య । మేటికి భోగంబు లేటికి ?” ననిన
 మఱుమాట లాడంగ మాని గాంధారి । దొఱగొని నాలుక తొట్రువడంగ
 నెట్ల నెట్టూర్పు నిగిడించె ; నేత్ర । ⁴ పట్టంబు సందున బరువడి వెడలి
 యా పతివ్రత దృష్టి యందంద పోయి । భూపాలు పదపఖ్యాలుల జెంతుటయును
 గందిన జూచి యాఖండలనూతి । యందంద చనియె శ్రీహరివెనుకకును ;

1. జేసిన. (క) 2. నెగులూర్చు జాలినయట్టి. 3. పట్టి. (క) 4. పట్టాకృత పృసంగ. (మా)

మారుతనూనుండు మాద్రినందనులు । వారక తిగుగుడువడి ; రంతబోనఁ
దలకొన్నక్రోధంబు దక్కి గాంధారి । యలవడ ధర్మపుత్రాదులయందు
మాతృభావంబున చునలక వలికె : 'మీ శల్లిఁ గనుఁగొన మెలపుకోఁబొంతు.'

పాండవులు కుంతియొద్ద కేఁగుట

అనునంత నందఱు సంతరంగమున । నునిచిన కలక తా మొయ్యన డిందు
పఱచి యచ్చట నోయి పరఁగంగఁ గుంతి । చరణాబ్జములమీఁదఁ జయ్యనవ్రాలి
కన్నీరు నిగిడింపఁగా, నేడ్చి కుంతి । యెన్నిక వారలనెత్తి వేర్వేఱఁ
దనువులు నిమురుచు దారుణశత్రు । ఘనతర వ్రణములు గాంచి, నీట్లూర్పు
నిడిగించి, యందఱ నెఱిఁ గాఁగిలించి । బెగులుచుఁ బొగులుచు విహ్వల యయ్యె.
ఆసమయంబున సతివ పాంచాలి । యాసమీపముఁజేరి యధిక దుఃఖమునఁ
బడములపై వ్రాలి బాష్పంబులురల । నదనుగా వికలాంగియై త్రుంచివైవ
ధృతి నెండతాఁకిన తీఁగచఱచును । క్షితిమీఁదఁ బొరలుచుఁ జెలఁగి యేడ్చుచును
'అకట! సౌభద్రాదులైన నీమనుషు । లకలంక వృత్తి నెందరిగిరో!' యనుచుఁ
బలవింపఁ బలవింప, భామకుంతియును । బలు రోదనమ్మున భామలుఁదాను
నొనరంగ గాంధారి యున్న చోటికిని । బసపుచుఁ జెనె; దన పాదపద్మముల
జెలఁగి పాంచాలియు నేడ్చుచు నున్న । తఱి, నడలుచును గాంధారి యిట్లనియె :
"పుత్రకోకంబునఁ బొగులు నీదైన । గాత్రంబు కృశమయ్యె; గంసువాటిల్లె;
పుత్రవర్గముచావఁ బొందె దుఃఖంబు । పాత్రహీనతఁగొంతి పాయునే వగవు!
నిన్న నూరార్చెద నీరజవదన, । నన్ననూరార్చు; మున్నతి నిద్దఱకును
సమమయ్యె దుఃఖంబు; జగతిలో నీవు । శమియింపు మింక విచారింపఁదగదు.
పుడమి 'సవశ్యమనుభోక్తవ్య' మనుచు । నుడుగక మోయుచు నుండు వేదములు.
వసుమతి నొసటను వ్రాసిన¹ వ్రాలు । నుసిగినబోవునే యోకంబుకంతి!"
అని యట్లు భాషించె సర్థితో ననుచు । వినిపించుటయు ముసల్ వేడుకఁబొంది
యనభూత్క, తనువాతనైన వృత్తాంత । మనువొప్పఁ జెప్పవే యని యడుగుటయుఁ
బద్ధపత్రాక్ష, గోపాలక, కృష్ణ, । పద్మాలయానాథ, పాపసంహార,

* 'పాండవవర్గము' అనుకర్త అధ్యాపకయ్యము. 1. వ్రాత. (చ)

హరిహరబ్రహ్మత్వ, హరనుతచరిత, | హరిముఖ్యదిక్పాలకానీక వంద్య
చరణ సరోరుహ, సత్యస్వరూప, | పరమాత్మ, పరమేశ, భక్తమందార,
అణురూప, ఘనరూప, యాద్యంతరహిత, | మణిపక్ష, కేశవ, మధుచైత్యహరణ,
ఘనమాని హృద్దేహకలిత సందోహ | వినుతప్రకాశ, శ్రీవేంకటాధీశ,
భక్తవత్సల, జగత్పావనమూర్తి, | ముక్తిప్రదాయక, మొక్కిద నీక.
ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య | పదపద్మ మకరంద పానద్విగేశ
మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ | సుగుణాఢ్య సోమచనుకపీంద్ర వర్య
రచితమా శ్రీచర్య రమ్యకావ్యమున | నుచితమై యాశ్వాస మొక్కటి యయ్యె.

ద్వి తీ యా శ్వా స ము

శ్రీభోగిరివాస, చిరతనోల్లాస. | వైభవనిలయ, శ్రీవర, వాసుదేవ,
 ఆదినారాయణ, యాద్యంతరహిత, | వేదాంతసేద్య, శ్రీవేంకటాధీశ !
 జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు | ఘనతనో భారతకథ చెప్పవొడంగె :
 “ఆరీతి గాంధారి యబల ద్రావదిని | నూటడం బల్కి యత్యున తస్మాద్రి
 వ్యాసమునీంద్రుని వరలబ్ధమగుచు | భానుర దివ్యవైభవదృష్టి తనకు
 నాపొద్దు నిజవ్రత హాని లేకుండఁ | బ్రాపింప నంగరావని యఖిలమును
 గొలఁదితో లోచన గోచరంబైన | బలువిడిఁ దెగివడ్డ భద్రదేభములును,
 దేలియంగ నడుములు తెగివడ్డ హకులు, | నలవోక నుగ్గునూచైనట్టి నిండ్లు,
 ఘనశరములు గాడఁగాఁ గాలుఁగాలుఁ | బెనఁచుక పడియున్న పృథువదాతులును,
 దోళాని యప్పదాతుల నేమి గాన | రాక మీఁదను జాలఁ గ్రమ్ముక పడిన
 కేతనంబులు, విఱిగియుఁగాలిఁదూలు | నాతవ్రతములు, నుగ్గెయున్న జోళ్లు,
 గొడుగులపైఁ దమగుఱుతులు వొరసి (?) | విడువక పడియున్న వింజామరములుఁ,
 కేతనంబుల మీఁదఁ గ్రిందను నిండి | జాతీగాఁ బడియున్న శస్త్రాస్త్రుచయము,
 నొదవుశస్త్రములనే నుక్కఱఁదునిసి | వెదగాఁగఁ బడియున్న వీరమంతములు
 నలిసిఁపదములు, నలివలియైన | తలలును, జెదరిన దంతతండములు,
 బొరలు మొండిములును, బొట్టలవెలికి | నుఱికిన వేగులు, నొగిఁబడ్డ మాంస
 ఖండములును, బెనుకాల్వలై పాఱు | చుండు శోణితముల నొడొండ దొరఁగు
 మకరకుండల హార మంజీరవలయ | మకుట కేయూరాది మణిభూషణములుఁ,
 బలల ఖాదనములఁ బరితృప్తిబొంది | చెలఁగి నర్తనములు నేయుచునున్న
 శాకినీ భూత పిశాచ వేతాళ | డాకినీ కరతాళ డమరు ధాంకృతులు,
 కాక జంబుక వృక కంక గృధ్రాది | భీకరస్వరములు పెల్లుగాఁ గలిగి
 కడు ఘోరమైయుండు కడనరంగంబు | పడఁతి గాంధారి తప్పక కనుఁగొనియె.
 తదవసరమున సాత్వవతేయమాని | విదితంబుగాఁ బొండవేయులఁజూచి,
 ‘సరవిష్ణు బంధవశేషములకెల్ల | విరివిఁ గాలోచితవిహితంబు గాఁగ

ననల సంస్కారంబు నటనేయుండనుచు । బనిచి యంతర్ధానమగుజైన, వారు
దేవదేవుని సర్వదేవతామయుని । భావజజనకు శ్రీపతి హృషీకేశు
నారాయణుని జగన్నాథు ముకుందు । వారిజోదరు భక్తవత్సలుఁ గృష్ణుఁ
గూడి యాధృతరాష్ట్రుఁ గూర్చితోఁబొదివి । యాడకుఁజనుచు నత్యంత వేగముఁ
గడకఁతోఁ గౌరవ కామినీమణుల । నడపింప, నప్పుడన్నాతులు, పతులు
సుతులును మిత్రులు సోదరచయము । క్షీతిమీఁద నెంతయుఁ జేష్టులదక్కి
శవములై యుండంగ సచడిమైఁ జూచి । ప్రవిమలమతిలేక పలవించువారు,
నురుచి ధరమీఁద నొరఁగెడివారు, । పురపురమనుచును బొగిలెడువారు,
పొరలాడువారును బొక్కువారలును । మఱచి దేహంబులు చూన్పడువారు,
కచభారములుపీడఁ గ మనీయరత్న । ఖచిత సానాదిధ ఘనభూషణములు
చెదరంగ ముత్యాలసేనలురాలఁ । దుద మొద లెఱుంగక దుఃఖించువారు,
మునుకొని తలలును మోములు మోదు । కొనువారు నైరంత గోవిందుఁజూచి
యతివ గాంధారి రమ్మని చేరఁబిలిచి । యతుల శోకాక్రాంతయై యిట్టులనియె :

గాంధారి పాలికలనుజూచి కృష్ణునితోఁజెప్పి దుఃఖించుట

“హరి, జనార్దన, కేశ, వానంత, కృష్ణ, । ముగహర, నగధర, పుండరీకాక్ష,
యనఘ, పరాకుసేయకచూడు వారె । గొనకొని ధృతరాష్ట్రతోడఁగ్రు, మిగులఁ
గన్నీరు మున్నీరుగాఁగ నేడ్చుచును । గ్రన్నన యుద్ధరంగంబునఁ దెగిన
తమ పురుషులమీఁదఁ దగిలి కాకములు । ప్రమదంబుతోనెక్కి బలువిడిఁ 1 బొడువ
నడఁపంగ మఱి చేతులాడక చేప్త । లుడిగియున్నారు దామోదర, కంటె!
అవని నిచ్చామృతుండనఁ బొగడొంది । వివిధ శౌర్యవ్రభా విస్ఫూర్తిమెఱసి
పరశురాముని భుజాబలమున గెలిచి । పరమవైష్ణవుండనఁ బ్రజ్ఞదీపించి
శరతల్పగతుండయ్యు నకవిఁబ్రాణములు । ధరియించినాడు శాంతసపునఁజూడు.
కురుకుమారులకు మక్కువ ధనుర్విద్య । వరఁగంగ నేర్చిన భవ్యవిక్రముఁడు
ద్రోణునిజూచితే చూపెల్లఁబాసి । క్షోణిపైఁ బడినాడు గోపికారమణ!
తోలఁగ కెంతయు హంసతూలికాతల్ప । ములమీఁద శయనించి పొలఁతులు వేడ్కఁ
బాదపద్మములొత్త భాగ్యభోగముల । నాదట వర్తిల్లునట్టి యా ఘుఁగుల

తనువులు చూచితే! ధరణిపైఁగూలి | యొనరంగ నున్నవి యుల్లంబులుడుక.
 చెవులకునింపుగా శ్రీరాగముఖ్య | వివిధగానంబులు వీణారవములు
 నిత్యంబు వినుచుండు నృపులసన్నిధిని | అత్యంతముగ నక్కలఱచుచున్నవియు.
 కర్పూర కస్తూరికాగంధ మెలమి | నేర్పుతోఁబూసెడి సిఖలభూపతులు
 తెలియ శోణితపంక దిగ్ధాంగులగుచు | బలమఱి భూమిపైఁ బడియున్నవారు.
 ప్రాణముల్ విడిచియుఁ బరఁగహస్తములఁ | ద్రాణఁ గృపాణముల్ తగవిడువకయుఁ
 బ్రథనరంగమున సప్రాణులువోలెఁ | బ్రథితులై యున్న నదృట్టులను గంటె |
 లట్టలకడ నుత్తమాంగంబు గాన | కట్టిట్లు దిక్కుల కరిగెడువారు,
 తలలు చేతులఁగొని తనువులఁబొదివి | పాలుపఱి ధరమీఁదఁ బొరలెడువారు,
 శిరములు మేనులఁజేర్చి భావించి | గురుతర శోకాబ్ధిఁ గ్రుంగెడువారు,
 తునియలుపైకై న్నఁ దొడిఁబడఁగూర్చి | జనితశోకముల మూర్ఛలఁ బొందువారు
 హాసని యెలుఁగెత్తి యందందవగలఁ | బాయక మిక్కిలి పలవించువారు,
 'ఇదేశిర మిదేపాద మిదేహస్తమనుచు | వెదకెడువారు నిర్విణ్ణులౌవారు
 నైయున్నవారల నంబురుహాక్ష! | వేయవిధంబుల వీక్షింపవయ్య.
 నాపూర్వకర్మంబు నన్నింతనేయఁ | బాపపుఁగన్నులఁ బరికింపవలసె."

దుర్యోధనుని కళేబరము గాంచి గాంధారి విలపించుట

అనిపల్కి దుర్యోధనావనీశ్వరుని | ఘనకళేబరము దృగ్గతమైనఁ దరుణి
 యరుదార నఱికిన యనఁటియుఁబోలె | ధరమీఁదఁబడి మూర్ఛ తద్దయుఁబొంది
 కొంతనేవునకు నగ్గోమలి దెలిసి | యంతటఁ బరిచారికాంగన లూఁచి
 కొనిపోవఁ బోయి యుక్కురుపఱిఁ జేరి | కనుగవ సోనలై కన్నీరుదొరఁగఁ
 బరఁగ నాతని కళేబరముపై వ్రాలి, | "కురురాజకేళిర! గురు ¹ మూర్తిధార!
 హా మేరుసమధీర! హా రణశూర! | హా మానిసీమార! హా భుజసార!
 నీవిక్రమముపెంపు నీప్రతాపంబు | నీవైభవస్ఫూర్తి నీభోగమహిమ
 నేఁ డెందుఁబోయెనో నృపసార్వభౌమ! | పోడిమిచెడి యిట్లు పొరలంగ పలసె.
 తలకొని నూర్చురు తనయులలోన | వెలసినవాఁడవు వీరాగ్రగణ్య!

పుత్రశోకంబునఁ బొరలుచున్నాడు । ధాత్రి నీ ధృతరాష్ట్రుఁ దగఁ జూడవయ్య !
 నీకులకాంతలు నేఁడింత వంత । దాకొని తమ తమ తనువులు మఱచి
 యిలమీఁద నెలుఁగెత్తి యేఘ్నుచున్నారు । వలదని వారల వారింపవయ్య !
 పనివడి యెంతయుఁ బరలోకవిధులు । తనయులు సేతురు తల్లిదండ్రులకు ;
 కలగొని యదియెల్లఁ గల్లగాఁజేసి । యెలమి నేలోకంబు కేగితి తండ్రి !
 జగతి ‘దుర్యోధననంపద’ యనఁగఁ । బొగడొంది యెంతయు భూమిలోఁ గలుగు
 రాజులు నీవంపు రమణజేయంగ । రాజరా జసుపేరఁ బ్రజ్ఞ దీపించి
 కడపట నీరీతిఁ గట్టుంబునొంది । పుడమిపైఁ గూలితే భువనైకవీర !
 దిక్కెవ్వ రిట మాకు ! తెఱచినఁ యిల్లు । కుక్క చొచ్చినయట్లు కురుభూమి నింక
 నెవ్వరు రక్షింతు రేమనఁగలదు ! ఎవ్వరే జేరుదు ? మేమిసేయుదుము !”
 అని బహువిధముల సభికశోకాభి । ముచుఁగుచు మఱియు న మ్మగవైరిఁ జూచి
 “అన్న, ముకుంద, దైత్యాంతక, కృష్ణ, । పన్నగపర్యంక, పద్మపత్రాక్ష,
 ఈతఁడు రణమున కెత్తిపోవుచును । ఆతత భక్తి సాష్టాంగ దండంబు
 వెట్టి చేతులు మోడ్చి ప్రేమరెట్టింప । “గట్టిగా జయసిద్ధి గలుగ దీవింపు”
 మని వల్క ‘ధర్మ మెయ్యడఁ గల దచట (?) । ఘనతర జయసిద్ధి గలిగెను’ మంటి.
 అది యెటులనినఁ బాయక జూడ మెప్పుడు । గదనహేతువు ; భూపగణముల ¹ కెప్పుడు
 మృత్యువు గావున మేదినిలోన । నత్యంతభక్తితో నాత్మజూడ నుచుఁ
 బ్రయములు పలికినఁ బెంపెల్లఁ జెడదె ! । నయమొప్ప నదిగాన నందనుఁ బ్రేమ
 దీవింపఁ జొరక సుస్థిర ధర్మయుక్తి । భావించి మధ్యస్థ భావలాడితిని.
 మఱియు నాతనితోడ “మహితాహవామున । నెఱిమీఱ నెంతయు నిలిచి పోట్లాడి
 వెలయంగ శత్రు జీవితఁ బరలోక । కలిత సౌఖ్యస్ఫూర్తి గనుఁగొను మనఘ !”
 యని చెప్పి పనిచిన నంబురుహాక్ష ! । పనివడి యతఁడు నాపనిసేసి యరుల
 దండిగా నెదిరించి తఱిమి ఖడ్గమున । ఖండించి పుణ్యలోకమునకుఁ బోయె
 ననియుండఁగా నోప దంతరంగంబు । ఘుఁతర శోక సంకలితమైనదియు.
 తక్కుక ధృతరాష్ట్ర ధరణివల్లభుఁడు । దిక్కులేమి తలంచి ధృతి పొక్కకున్నె !
 చెలిమితో నవరత్నసింహాసనమునఁ । గలకంతు లెంతయుఁ గరకంకణముల

ఝణఝణత్కారముల్ సందశింపంగఁ | బ్రణుతిమై వింజామరమ్ములు వీవ
 నుమహితాప్తైశ్వర్య శోభితుఁ డగుచున్న | గ్రమము దీపించిన కార వేశ్యుఁడు
 ఘన జంబుకంబులఁ గాక గృధ్రములఁ | నను బరిసేష్టింప ధరఁ బడినాఁడు.
 విదురుండుఁ దృడియు వేయిచెప్పినను | నుదమున వినక యున్నట్లుండై కూలె.
 అనఘాత్మ, విధిమూడినట్టి మర్త్యుండు | విననె హితోక్తులు విశదంబు గాఁగ?
 కొలఁది సేకాదశా త్నోహిణీ బలము | గలుగు హాహరాజు కారవేశ్యుఁడు
 గద చేత నూరు భగ్నంబయ్యు నేల | నిదె యెంటిమై జిక్కియొల్లిననాఁడు.
 మఱియును వినవయ్య మధుదైత్యహరణ, | గుఱి గలిగిన యట్టి కొడుకు నృతంబు
 కంటఁ గోడగడ్డదూఱుంబులు చూడ | నంటునే చిత్తంబు! హా విధి గడవ
 రాదెవ్వరికినైన; రారాజు కొంత | నాదటఁ జూడుమో యంబుజనాథ!
 సాలపుతో నీవల నుతుఁజూచి వదన | జలజ మల్లాడంగ సరవి బ్రాణేశు
 పైఁ దనచూడ్కి దప్పక నిల్చి మొగము | మోదుకొనుచుఁ బుత్రు మోమున మోము
 మోపి ప్రాణేశ్వరు మోమును జూచి | తాప మగ్గలమైన ధరణిపైఁ ద్రెల్లి
 తెలివొంది కన్నీరు దేహంబు నిండఁ | జెలులతో నెంతయుఁ జేష్టులు దక్కి
 యున్నది యకట యీ యుగ్మలిఁ జూడు! | పన్నగతల్ప, యీపట్టునఁ బుత్రు
 మనుమనిఁ జూచి నామది నీటుగాదు. | గొనకొని యెంత తాగుండె నాగుండె!”
 అని యిట్లు గాంధారి యధిశిశోకమున | మునుఁగుచు మఱియు నమ్మురవైరికనియె :
 “కమలాక్ష, భీముని గద ¹ బెట్టుదగిలి | ప్రమద మేమియు లేక ప్రాణముల్ వోయి
 ఆతనిచేత సర్వాంగ రక్తంబు | ప్రీతిఁ ద్రావఁగఁ బడి పెంపెల్లఁ దక్కి
 పడియున్నవాడు; ద్రాపది నీడ్చి తెచ్చి | పుడమిశ్వరుండు భానుపుత్రుండుఁ బొగడ
 దూరవివేకి యీ దుశ్శాసనుండు | చీరలొల్పుచు గాసి చేసెడునాఁడు
 ఉరువడి నేను దుర్యోధనుకంటి : | “హరిచేత రక్షితయైన పాంచాలి
 బరిభవ దూఱుంబుపాలు నేయంగఁ | బరికింపఁగాఁ గీను పాటిల్లకున్నె!
 అరిగజ పంచాన్యుడైన వాయుజుని | నురుచిరప్రతిసలు చూడ భయంబు;
 పెరవేది వేవేగ విడుపు వీరము | బరువడి మన్నింపు బ్రతికింపు కులము.”
 అని పెక్కుధంగుల నాత్మజు కేను | వినిపించుటయు వాడు విధివశంబునను

విసనొల్లడయ్యె; నెవ్విధినైన నాటి | ఘనమైన పగనాటి కనువలిపట్టి
 పగదీర్చడగును; ఇప్పుడును బట్టి | తగవె నెత్తురుద్రావ ధరణీకలకును!
 గొనకొని శుభ్రాంశుకులమున బట్టి | కనలుచు మిగులు దుష్కార్యము నెఱపి.
 వీడె వికన్యండు విశ్వేశ, చూడు | వాడి శౌర్యంబున ప్రాళించాడు.
 మహిమన నెరికి మార్కొనరాని | విహిత ప్రతాపుడు వీడె దుర్ముఖుడు.
 భూరజంబున బ్రుంగి పోలుపఱినాడు | శూరసేనుని వీచిజూడు శ్రీకృష్ణ!
 అంగజకోమలుఁ డతిసాహసుండు | సంగతిగా విచిత్రతె యల్ల వాడె!
 ఘనముగా నప్పురో గణములు కింద్రుఁ | జనవునఁ గొలిచెడి చాన్పున సతులు
 చందవాద్యులులేన శాలిపుత్ కొలువ | నందంద వర్తిల్లుపట్టి దుష్ప్రచూడు
 కాకులు గ్రద్దలుఁ గడిసి కారింప | నీ కష్ట దుర్గత నిట్లీగినాడు.
 విందానువిదులు నీరె శ్రీకృష్ణ, | మందరధీరులు మహితవిక్రములు.
 వాడె దుర్దముఁ డల్లవాడె వృకుండు | వాడె జలారుండు వాడె సముండు
 వాడె ¹విశ్రాంతుండు వాడె నీర్వుండు | వాడె చిత్రాఖ్యుండు వాడె వర్ముండు.
 తనయులు మూర్ఖులు ధర వాయుపుత్రు | ఘన గదాహతిచేత ఖండింపబడిరి.
 తనరంగ నీరీతి ధగ్గమానునకుఁ | జనవేసి యందఱఁ జరింపఁ దగునె!

గాంధారి యభిమన్యు కళేబరముఁ గాంచి దుఃఖించుట

కరితూరగాదులుఁ గర్ణుండు శృవుండు | గురుండు మద్రదేశుండు గురుతనూభవుండు
 మొదలైన రథికు లిమ్ములఁ జాట్టుముట్టి | నదలక శౌర్య సత్ప్రేధిమ మెఱయఁ
 బలువురు పొదవిసఁ, బ్రథనరంగమునఁ | గలఁగించి యుగ్రనంగర మొనరించి
 యుత్తర విలపింప నుర్విపైఁ బడిన | యుత్తము సభిమన్యు నోకృష్ణ, కంటె!
 విరస భంజనుండును వినుత ప్రతాపి | విరటభూపాలుండు వీడె ముకుంద!
 ఘనుఁ డుత్తగుండును, కాంభోజవిభుండు, | తనరు బాలకు లదృఢతంబుదీపింప
 విమతులఁ జెండాడి వెన రక్తసిక్త | నమధిక దేహులై నరిఁ బడినారు.
 పాండుపుత్రుల భుజాబలగర్వమునను | మండలేశ్వరులెల్ల మహిమతోఁ బొగడఁ
 గురురాజు సంగరక్షోణి నుద్వృత్తిఁ | బరఁగి యే పీరునిప్రాపున నెదిరె,
 దాపైన యథార్థి తతులకు నెల్ల | నేవుణ్యుఁ డిచ్చ నభీప్సితార్థములు,

మహిలోన సూర్యసమాప్తకాళ | విహిత తేజంబున వెలసె నేఘునుడు,
 లంగదేశంబున కధినాథుఁ డగుచు | సంకతిగాఁగ నే ¹నరసుండు మించె,
 అదనుగా ధాత్రిలో యమతనూజునకు | హృదయశల్కంబుగా నెఱ్ఱెడు నెగడ,
 అనిమిషనల్లభుఁ డర్థమై ²వచ్చి | ఘనముగా నడిగినఁ గవచకుండలము
 లడె కొనుమని మహాహర్షంబుతోడ | వదలక యే దానవంతుఁ డొసంగె,
 సమరంబులో జరాసంధుని గెలిచి | సమధిక విస్ఫూర్తి సఖ్యంబు చేసి
 మమత దీపింపంగ మాలినీనగర | మమరంగ వేడుక నాతఁడీయంగ
 నేలుచుఁ గీర్తిఁ బెంపెక్కిన దాన | శాలియై వెలసిన చతురుఁ డీ ఘనుడు.
 అట్టి భాస్కరపుత్రు నతిశుభగాత్రు | నెట్లవ చూచితే నీరజనాథ !
 నతులెల్లఁ దివిరి రా నవడి శోకింప | నతుల రజశ్శోణితాంగుఁ డైనాడు.
 నలివొడి మేనఁ బ్రాణంబు వాసియును | వెలయు మొగంబున విలసిల్లువాడు
 వర శరచాసముల్ వదలనివాడు | కురువృద్ధుఁడగు బాహ్లికునిఁ గనుఁగొంటె !

సైంధవు కళేబరముఁ జూచి గాంధారి దుఃఖించుట

పలికి తప్పమి నెఱవంగఁ దలంచి | బలభేదినూనుండు బలువిడిఁ బొదువ
 నారయ దుర్యోధనాది భూవతులు | తారడ్డవడగ నుద్ధత భుజాబలిమిఁ (?)
 దల ద్రెవ్వనేయ సైంధవుడు కబంధ | కలితుండై యున్నాఁడు ; కాంతేయు లెలమిఁ
 దొల్లి ద్రావడిఁబట్టి తొడిఁ బడఁ బోవ | “¹బల్లిదంబునఁ జంపఁ బాడిగా దితఁడు
 మన దుస్సలకు భర్త మన్నింపవలయు | ననుమాన మింకేల ?” యని దయతోడఁ
 గాచిరి నాడు; సంగ్రామ రంగమున | నేచి చంపిరి నేడు ఇభరాజవరద !
 నాటి కారుణ్య మీనాటికిఁ బోయె ! | నేటికిఁ జింతింప నిది దైవకృతము.
 వలనొప్ప మనమున వగలేనియట్లు | తెలియక యటునిటు తిరుగుచున్నదియు.
 కలయంగ నఖిల దుఃఖముల నడంచి | జలజవత్రాక్ష, దుస్సలఁ గనుఁగొంటె !
 డెలరేగి పార్థుండు చేసిన ప్రతిస | వలనుగా వేగుల వారిచే నెఱిగి
 నరవిరోఁ బలికి దుస్సల చెప్పినట్టి | విరివై నబుద్ధులు వినుము శ్రీకృష్ణ !
 “²త్రిశంబులొపల ³దీప్తమైపట్టి | విజయుఁ ప్రతిజ్ఞకు విను ⁴మడ్డమెద్ది ?
 కురురాజ సైన్యంపుఁగోల్ల ⁵నమ్మకుము ; | గురుఁ డద్దుచుని మారుకొనఁడు నిక్కంబు ;

1. నరగున. 2. మెచ్చి. (క) 3. బల్లిదండై. (క) 4. దీప్త. 5. మడ్డపెట్టి. 6. నమ్మకయు. (చ)

సమరంబు నీకు ససాధ్యంబు; వేగ | యమతనూజుడు గాను ¹నటకును బొమ్ము;
నామాట వినఁగదే! నాథ, సర్వజ్ఞ, | భామినీ పాంచాల, భానువ్రతాప!
శరణాగతార్తరక్షణ ధూరిణుండు | కరుణ గల్గినవాడు గాంభీర్య జలధి,
ధర్మతనూజుండు ధర్మాత్ముఁ డతుల | నిర్మలవిజ్ఞాని నృపచక్రవర్తి
మఱిదివిగాయని మన్నింపఁగలఁడు | అటలేనిభక్తితో నని పలుమాటలు
చెప్పినబుద్ధులు చెవిఁ బెట్టవైతి! | విప్పట నింక నేనేమిసేయుదును!
పరికింప నానోముఖల మిట్టిదయ్యె! | ధరణి విశ్వస్తగాఁ దలఁచి యీ పాంశు
ధరణీశతనయులు దయమాలి యకట! | దురములోఁ గూల్చిరే దుర్దామశౌర్య!”
అనిపాంశునూనుల నటదూఱఁదొడఁగెఁ, | గనుఁగొంటె దుస్సల కంజవళాక్ష!

శల్కుని కళేబరము గాంచి గాంధారి దురపిల్లుట

మొగిఁ గపోలము నేలమోవ బోరగిల | వగచెడి వడియున్న వాఁ డుత్తముండు
పూని యంబాలికాపుత్ర నూనులకు | మేనమామయ్యన మెఱసి రారాజుఁ
జేపట్టి శౌర్యనుస్థితి విలసిల్లి | ప్రాపుగాఁ గర్ణ సారథ్యంబుచేసి
కర్ణ శల్కుంబులుగాఁ బల్కినట్టి | యర్జవగంభీరుఁ డదే మద్రవిభుఁడు
మఱవక యిటువంటి మహిపతినాల్క | యుఱక కాకులు తినుచున్నవి కృష్ణ!
భగదత్తుఁ జూచితే! | ప్రాక్ష్యోతిషేశు | మగఁటిమిగుల మహామహా శౌర్యధుర్యు.
బలమునఁ దనపాటి పార్థివులలరె! | కలితయశోరాశి కారుణ్యజలధి
భూరిశ్రవుని జూడు పుండరీకాక్ష! | వారకగ్రద్దలు వానిపై యునరె.”*
అనియిట్లు వేర్వేఱ నఖిలభూవిభుల | వనజాక్షి గాంధారి వారిజాక్షునకుఁ
జూపుచు నందంద శోకంబునిగుడఁ | గోపించి శ్రీకృష్ణుఁ గుత్సితవృత్తి

గాంధారి శ్రీకృష్ణునకు శాపంబొసఁగుట

వరఁగ వీరల కడ్డపడక యారీతి | నరసి చుపించితి వక్కటాతగునె!
నిన్నేమిచేసిరి నిఖిలకారవులు! | పన్నగాధిపతల్పు, భావింపవైతి!
అన్నదమ్ములలోన నటపదివేలు | ఎన్నికఁ గలహంబు లిలవచ్చుఁబోవు.
అఱిముఱి వారలేమైనఁగానిమ్ము; | అటలేకమనక నీవాజిలోపలను

1. నటకు పోనిమ్ము. (క) * భీష్మదులఁగొల్పి చెప్పు విషయ మిటు లుత్తము.

విదితంబుగాఁ బొందవేయులకేతఁడు | చెనరకపట్టి చంపించితి గాన
 * నవనిలో ముప్పదియొకవ యేట | భవనీయపుత్రులుఁ జాత్రులునఖులు
 బ్రాతలు జ్ఞాతులు బంధువర్గములు | భ్యాతిగా నన్యోన్య కలహంబుచేసి
 మడియంగలవాడు మాధవ, వినుము ; | ఎడవకనీవు దిక్కెవ్వరులేక
 ధరఁగూలువాడవు ; తరుణులందఱును | గురుభామినులీతి గుండంగలరు.”
 అని శాపమిచ్చిన హాసవిద్వి యువుడు | ఘనముగా గాంధారిఁ గనుగొని పలికెః
 “ఏమమ్మగాంధారి, యిట్లుకోసిరిని | భీమంబుగాఁబల్కు బేర్చికోడగునె !
 తెలియవు మున్నగాదే యాశపులకుఁ | గలదుశాపము ; మునిగణనర్హుఁ డొసఁగె.
 సరవిమ్రేఁ జిర్జిత చర్మణ మిట్లు | నిరతిఁ జేసితి విందు నీకేమిగూడె !
 చలముతో యదువంశ జాతులకెపుడుఁ | గలదు 2 నాశము ; వారిఁ గదనరంగమున
 మద 3 మెత్తి సురలును మార్కొనలేరు. | అదికారణంబుగా నన్యోన్యహతుల
 మడియుట నిక్కంబు మచ్చరంబే ! | కడువేగిరవడంగ గాంధారి !” యనిన
 పలుకులెంతయుపిని పొందునందనులు | కలగొన దేహముల్ కంపించుచుండ
 నవనిలో బ్రదికెడియాస వోకార్చి | తివిలి యేతెంచి యత్యంతదుఃఖమున
 నచటఁగూర్చుండ, నయ్యాంబికేయఁడు | సుచరిత్రుఁడగు ధర్మనూను కిట్లనియెః
 “ధర్మతనూభవ, ధర్మస్వరూప, | నిర్మలవిజ్ఞాన, నీతి ప్రసిద్ధ,
 లీలఁ జచ్చినవారి లెక్క యంతయును | నీలోన నాకు నీ వెఱిగింపు.” మనిన
 “వినుము 4 తలవాద, విన్నవించెదను ; | ఎనయంగ నిప్పు జేసెఱిగినవారు
 ధారుణిలోన నుత్తర మిపతులు | కోరి ముప్పదియారుకోటలు మఱియు
 నిరువదివేలును ; ఇక్కడి చూడ | యిరువదినాల్గువే లిన్నూటఁబదియుఁ
 డెగి” రని చెప్పిన ధృతరాష్ట్రు డనియెః | “పొగడంగ నేగతి పొందంగఁ గలరు
 వీర లాతెఱఁగెల్ల వివరింపు”. మనిన | నారూఢ విస్ఫుర్తి నాతఁ డిట్లనియెః
 “చెలగి శరాగ్ని వ్రేల్చినవారు దివికిఁ | జలమునఁ బోయి యుచ్చరలు సేవింపఁ
 బ్రాజ్య కల్మషులయి యాఖండలునకుఁ | బూజ్యులై యుండురు భూలోకనాథ !

* ‘నేడదిగా ముప్పదాఱగునేడైన యద్దినమున.’ అని. తిక్కన. 1. జర్వజచర్వర. (క)
 2. నాశము. 3. మేది. (చ) 4. భూపాలకా. 5. వినిపింపు. (చ)

పొందుగా శస్త్రాస్త్రములు తమ్ముఁడ । నందంద భయపడినట్టి భూపతులు
 పొగడ గుహ్యక లోకమునకేగి సౌఖ్య । మగఁజేతంబుగఁ గాంచి యతిశయిల్లుదురు.
 స్వామికార్యార్థమై చచ్చినవారు । ఆ మహేంద్రసమానులగుచు ¹ నందుదురు.
 విదితంబుగా నెట్టివిధమున నైన । గదనరంగంబునఁ గాయముల్ విడిచి
 వెలసినధన్యులు విశ్వసన్నతులు । కలిత గాంధీర్వులు ఘనపుష్కానిధులు.”
 అనవిని ధృతరాష్ట్రుఁడనె: “సనాథులకు । ననఘు । యనాథుల కగ్నికార్యములు
 నేయంగవచ్చునే! చెప్పవే!” యనినఁ । బానుక పలికె సచ్చాండశ్రావణుడు:
 “నరనాథ, నిఖిలజనంబులు వీర । లరుదుమీఱఁగ నాహితాగ్ను ల” ట్లనెను.
 జెప్పి పురోహితు శేష పరమానుఁ । దప్పక ధౌమ్యునిఁ నగ నిరీక్షించి
 సరవితో విదురసంజయ యుయుత్పులను । బరికించి యిట్లను: “భరతవంశ్యులకుఁ
 దలఁగకనాథ యుక్తమఁగ నందఱకుఁ । గలఁగక యగ్ని సంస్కారముల్ నేయుఁ”
 డని యానతిచ్చిన యంతట వారు । పనిఁబూసి సామముల్ బ్రాహ్మణుల్ చదివి
 పనిపడి ఋగ్వజుఃపఠంబు ² నేయ । మనుకొని రారాజు మొదలుకాఁ గల్గు
 వారికి నగ్ని పాఠసమృత్తి నీయ । భూరితరంబుగా బొగఁబుట్టెల్లఁ
 బనిగొని బ్రహ్మాండ భాండమంతయును । ఘనమైన మంటలు నప్ప నాలోన
 యమతనూజాతుండు సంధభూపతినిఁ । గ్రమ మొప్ప ముఁగఁబడి దీరించి తాను
 వెనుకొని సతులతో వేగింబై కదలి । చని గంగలోపల న్నానంబు చేసి
 పొనఁగఁ డిలోదకంబులు పోయునంతఁ । గనుగంది పృథమును గన్నీరుగ్రమ్మ
 నల్లంత నెలుఁగెట్టి హరితర్ణ ! యనుచు । నెల్లవారును విస నిల్లని పలికె:

కర్ణుడు తన కొడుకని కుంతి ధర్మజన కెఱిగించుట

“ధర్మనందన, వీను తరఁజితనూజుఁ । డన్నిలి మీకును నగ్రజం; డతడు
 కర మొప్ప నాకు భాస్కరుని యంశమున । సరవితోఁ బుట్టిన సత్యనంధుండు
 పోయి తిలోదకంబులు వేగ. ” ననుచు । నాయెడ నంతయు నతని జన్మంబు
 వివరింప నంతయు విని ధర్మజుండు । చెవులు నూడినయట్లు చేష్టలు దక్కి
 ఘన శోకమునఁ బొంది కన్నీరునించి, । “యినకోటి నమఁతేజ! యివతనూజాత!

యెనయ నీవృత్తాంత మెఱుంగలేనైతి! | ... ..

1 పాండుని మాటుగాఁ బరికించి కొలిచి | యుండలేనైతిగా యుర్విలో నిన్ను!”

అని ధర్మజుఁడు గుండ ననిలనందనఁడు | ఘనుడైన విజయుండుఁ బలుఁ బాంచాలి
కన్నీరు దొరఁగ గద్గద కంఠులగుచు | విన్ననై తలవాంచి వెలవెల నగుచుఁ
దల్లిని దూఱుచు ధరఁ బొరలుచును | ... ..

“హా భానునందన! హాకులోద్ధార! | హా భుజబలశూర! యద్ధిగంభీర!

నిత్యదానవిసోద! నీతిప్రసంగ! | సత్యసంధుడ! వైరి సంహారకార!”

యని వారు శోకింప, సంత ధర్మజుఁడు | కనుఁగొని తల్లితోఁ గనలుచు ననియె:

“అనిల జార్జునుల ఘోరాహవంబునను | గొనకొని మిగుల మార్కొన నెవ్వఁడోవు;
పనివడి వై దేహ 2 పాండ్రాధిపతులు | అసశంబు నెవ్వని కరిగావులైరి,
పరఁగంగ నెవ్వని బలశౌర్యములకు | నురువడి మనసేన లొదుఁగుచునుండు,
అట్టి మార్తాండజ నగ్నిఁ గొంగునటు | లెట్టుదాఁచితివమ్మ! యేమిసేయుదును!

1. పాండునిమాటుగాఁ బరికించి నిన్ను | నిండు వేడుకఁ గొల్పి నీపంపుచేసి

మెలఁగంగ నెంతయు మేదినిలోన | తెలయంగ నాపాలి విధియాయె నిట్లు.

ఎఱుంగంగ వచ్చునే! యేమిసేయుదును! | కఱకఱి నృపజాతి కాల్పనా యకట!

క్షీతిలోనఁ బితృసమోక్ష్యేష్వయన్ వాక్య | మతులితంబుగఁ జెప్పు నామ్నానుమందు.

అటువంటివాని నే నాహవభూమిఁ | దటుకునఁ జంపుమో ధవళాశ్వ, నీవు

నెఱిఁజంపకున్నను నీ ముఖంబు | నఱిమఱిఁజూడ నేనంచుఁ బల్కితిని.

బ్రాతృఘాతకమును బంధుఘాతకము | మాతృఘాతకమును మఱి పితృఘాత

మును గురువధ్యును మొగిఁ జేసినట్టి | ఘన కల్మషుండ, నాకతమునఁ గూలె.

పరగంగ నేనిటు పాపంబుచేసి | ధరలోన నున్నాడ దైవమా యనుచు.

హా విక్రమాకార, హాకులోద్ధార, | హావార్ధిగంభీర, హా కురుధీర,

పోయిలే రాధేయ, పుణ్యవిధేయ, | పోయిలే భానుజ, పోయిలే యకట;

నీ దయావిభవంబు నీవిక్రమంబు | నీ దానచాతురి నీ ప్రతాపంబు

కొలఁది ధాతకునైనఁ గొనియాడ వశమె! | జల .....విపత్ప్రదీపుండవు

అని యని దుఃఖింప నా వాయుకుతుండు | ననిమిషేశ్వరపుత్తుఁడట మాద్రుగుతులు

తెలఁగండి బాపురే విధి గడవంగ | ధరణిలోపల రాదు తథ్య మెంతయును.

ఇట్టివృత్తాంతంబు లెఱుంగక యుఱక | పట్టిపోరితి మింత పాపంబు గలదె!

అని వారుశోకింప. (అదిగా మూలము)

2. పాత్రాది. (క)

ధర నభిమన్యుండు బ్రాహ్మదేయునిను । సగవితో దురమునఁ జచ్చినయపుడు
 ఇంతదుఃఖము గాదు ; ఇంక నేటి బ్రదుకు ! । పంతమై ¹మాటికి వగవంగ వలసె. ”
 అని పలుతెఱఁగుల యమతనూభవుండు । పనవించి పనవించి భాసునూనునకు
 నుదక ప్రదానంబు ²లొనరించునంత, । వదలక వాయుజ వాసపుల్ కవలు
 పొనఁగఁ దిలోదకఁబులు పోసి ; రంత । మసలక ధృతరాష్ట్ర మండలేశ్వరుఁడు
 తానును నుదకప్రదానంబు చేసె. । చూసక మఱియు ధర్మజుండు దుఃఖించి
 రవిపుత్రువలన సౌభ్రాత్రమ్ము పొనఁగఁ । బ్రవిమలమతి వాని భార్యలఁ బిలిచి
 పాలుపుగా బహువిధంబుల గారవించి । వెలఁకుఁ గర్ణునికిఁగా వివిధ పిష్టాన్నములు
 గావించి విప్రసంఘమ్ముల నెల్ల । రావించి దానముల్ రమణతోఁజేసె. ”
 అనియిట్లు జనమేజయ క్షీతీశునకు । ముని చెప్పెననిచెప్ప మోదించి మునులు
 “ అనఘాత్మ, తరువాత నైన వృత్తాంత । మనువొప్పఁ జెప్పవే ” యని యడుగుటయు,
 నిరవద్య, సర్వేశ, నీరజగాభ, । పరమేశ, పరమాత్మ, భక్తమందార,
 ఘణిరాజశయన, గోపాలక, శార్ఙ్గి, । మణిపక్ష, కేశవ, మాధవ, కృష్ణ,
 ఘనమాని హృద్దేహకలిత సందోహ । విమతప్రకాశ, శ్రీ వేంకటాధీశ,
 భక్తవత్సల, జగన్నాథనమూర్తి, । ముక్తిప్రదాయక, మ్రొక్కిదనీక,
 ఇది వేంకటాచలా ధీశ్వర దివ్య । పదపద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
 మగు నాతుకూఁగి తిమ్మార్య తనూజ । సుకుణాభ్య సోమన సుకపిండవర్ష
 రచితమా శ్రీపర్వ రమణ కావ్యమున । నుచితమై యాశ్వాసమొప్పె రెండవది.